[illegible] مختلفو موضوع ګانو باندې

دتقریرونو یوه مُفصَّله، مُعتَمَده، عِلمي، او تحقیقي مجموعه:

دتقریرونو

مُدلّلهٔ ذخیره

3

دریم جلد

(تالیف)

ابوالشمس مولانا نورالهدیٰ عفی عنه

فاضل جامعه امدادُ العلوم پشاور صدر، ووفاق المدارس العربیه ملتان

ایم اے عبدالولی خان یونیورسٹی مردان

مُدرّس دارُالعُلوم فیضُ القرآن اکاخیل کالونی مردان

مکتبهٔ اعزازیه

محله جنگی پشاور

جاده میوند پخته فروشی کابل

زیراهتمام

کفایت الله ارمانی

0344-9995990

دتقریرونو مدلّله ذخیره

دا کتاب د لیکوال په اجازه پی ډی ایف شوي دی، الله تعالیٰ دې ابو شمس مولانا نور الهدي صاحب ته اجر ورکړي.
ډیرو علماء کرام او طلباء ترې ګټه پورته کړه

📚کفایت دینی کتب خانہ📚

خادم کفایت الله ابن صدیق
ٹیلی گرام نمبر۔ +923247442395
واٹس ایپ نمبر
+9203052488551

په مختلفو موضوع ګانو باندې

د تقريرونو يوه مُفَصَّله ، مُعتَمَده ، عِلمي ، او تحقيقي مجموعه :

د تقريرونو مُدَلَّلـــه ذخيره

جلد ۳

تاليف

اَبُوالشَّمْس مولانا نُورُالهُدٰى عُفِيَ عَنْهُ

فاضلِ جامعه امدادُالعلوم پشاور صدر ، ووفاق المدارس العربية ملتان

ايم اے عبدالولی خان يونيورسٹی مردان

حالاً : مُدَرِّس دَارُالعلوم فيضُ القرآن اكاخيل كالونی ، مردان

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د کتاب نوم : د تقريرونو مُدَلَّلــهٔ ذَخيره جلد ۳

مؤلف : آبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدٰى عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فيضُ القُرآن اکاخيل کالونی مردان

فون نمبر ۰۳۰٦ ۵۴۴۷۱۷۴

کمپوزر : مؤلِف پخپله

د چاپ کال ۱٤٤۲هـ ق ، ۱۳۹۹ هـ ش، مطابق ۲۰۲۱ ء

مکتبه اعزازيه

محله جنګي پشاور

زير اهتمام کفايت الله ارماني ۰۳٤٤-۹۹۹۵۹۹۰

نوټ : د کتاب ټول حقوق د مکتبه اعزازيه سره محفوظ دي

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

سریزه (د دریم جلد)

نَحْمَدُهٗ وَنُصَلِّيْ عَلٰى رَسُوْلِهِ الْكَرِيْم ، اَمَّابَعْد !

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ، اَلشُّكْرُ لِلّٰهِ. ددې کتاب دريم جلد هم د الله ﷻ په فضل و کرَم سره پوره شو ، په دې کې مې هم اَهمې موضوع ګانې راجمع کړي .

د ځان د صفت کولو د پاره نه ، بلکه د تَحْدِيْث بِالنِّعْمَة په طور دا خبره کوم چې دا بعضې موضوع ګانې (لکه تقوی ، د الله ﷻ د عذاب نه ویریدل ، او د الله ﷻ نه ښه اُمید لرل) په دومره اُوږد تفصیل ، عربي عبارتونو ، واقعاتو او معتمدو حوالو سره چې څنګه ما ذکر کړي داسې به بل چا ترا وسه نه وَي ذکر کړي .

ددې اَندازه هغه چاته لږي چې هغه ډیر کتابونه او ژوَره مطالعه لري ، دغه وجه ده چې ددې دریم جلد په لیکلو ډیر وخت اُولږید .

خوشخبري : اِنْ شَاءَ الله ددې پسې به څلورم جلد وي ، او دا سلسله به د الله ﷻ په توفیق سره همداسې تریو وخته پورې جاري وي .

زما دوالدې د پاره د مغفرت دُعا

د رجب المرجب په ۱۴ نیټه زما والده صاحب محترمه د جُمعې په ورځ وفات شوه ، یقیني چې د مور وفات کیدل یوه لویه صدمه وي ، د ټولو لوستونکو علماؤ او طلباؤ په خدمت کې عاجزانه درخواست دی چې د مرحومې د پاره د مغفرت او بَخنې خصوصي دُعاګانې اوکړي ، او که څوک د مرحومې د پاره د قرآن کریم یا سورة یاسین ختم اوکړي نو دا به د هغه خلقو په ما باندې خصوصي اِحسان وي .

الله تعالی دې دا ټول کتابونه په خپل دربار کې قبول کړي ، او په صحیح طریقې سره دې دا د قیامته پورې انسانانو د پاره د اِصلاح سبب اُوګرځوي .

پَروَردِگار عالَم دې دا کتابونه زما، زما د والدینو، اُستاذانو او ټول اُمتِ مُسلمه د پاره د مغفرت او نِجات ذریعه وګرځوي.

آمِیْن یَا رَبَّ الْعَالَمِیْن.

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ

نوټ: که د کتاب متعلق یا بله څه مفیده مشوره وي نو په دې ۰۳۰۶ ۵۴۴۷۱۷۴ نمبر راسره رابطه کولې شی.

ابو نصر نورالهدٰی عفی عنه

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اِجمالي فهرست

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱.	سریزه	ت
۲.	۱. د تقوی فضائل او فوائد	۱
۳.	۲. د نبي ﷺ صحابه کرامو او نورو بزرگانو د تقوی واقعات	۸۲
۴.	۳. د الله ﷻ د عذاب نه ویریدل	۱۴۰
۵.	ورسره د نبي ﷺ ، صحابه کرامو او نورو بزرگانو د الله ﷻ نه د ویریدو واقعات	۱۷۲
٦.	٤. د الله ﷻ نه ښه اُمید لرل	۲۳۲
۸.	خوشخبري	۳۲۷

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

تفصیلي فهرست

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱.	سریزه	ت
	۱. د تقوی فضائل او فوائد	۱
۲.	تمهیدي خبره	۲
۳.	د تقوی لغوي او اصطلاحي معنی	۳
۴.	په قرآن کریم کې د تقوی لفظ په پنځه معناگانو باندې استعمال شوی	۵
۵.	په قرآن کریم کې مسلمانانو ته د تقوی حکم	۶
۶.	په یو آیت کې دوه پېرې د تقوی حکم	۶
۷.	عامو انسانانو ته د تقوی حکم	۹
۸.	مخکیني ټولو اُمّتونو ته هم د تقوی حکم شوی وُ	۱۰
۹.	د حافظ ابن کثیر رَحِمَهُ اللهُ تحقیق	۱۱
۱۰.	اَزواجِ مُطهّرات ته د تقوی حکم	۱۱
۱۱.	ټولو پیغمبرانو خپل قوم ته د تقوی حکم کړې وُ	۱۱
۱۲.	د خطبې په آیتونو کې د تقوی حکم	۱۳
۱۳.	نبي علیه السلام هم خپل اُمت ته د تقوی حکم کړې وُ	۱۴
۱۴.	نبي علیه السلام به د لښکر اَمیر ته په خاص طور باندې د تقوی وصیت کولو	۱۷
۱۵.	نبي علیه السلام به په خپلو دُعاگانو کې د تقوی سوال کولو	۱۸
۱۶.	تقوی بهترین لباس دی	۱۸
۱۷.	د تقوی په وجه د جنت مستحق کېدل	۱۹

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۸.	جنت ته ډير بوتلونکي څيز " تقوىٰ او خوش اخلاقي " ده	۲۴
۱۹.	د آخرت ښه انجام د مُتّقيانو د پاره دى	۲۵
۲۱.	د الله ﷻ مدد د مُتقيانو سره دى	۲۵
۲۲.	د مُتقيانو سره الله تعالىٰ محبت كوي	۲۷
۲۳.	د الله ﷻ په نزد باندې مُعزّز خلق مُتقيان دي	۲۸
۲۴.	د قيامت په ورځ به نبي عليه السلام ته ډير مُقرّب خلق مُتّقيان وي	۳۰
۲۵.	د الله ﷻ ولي هغه كس كيدې شي چې په هغه كې تقوىٰ وي	۳۲
۲٦.	د اولياؤ مقام	۳۴
۲۷.	د تقوىٰ په وجه د دشمن د مكر و فريب نه په اَمن كيدل	۳۴
۲۸.	الله تعالىٰ امام ابوحنيفه رَحِمَهُ اللهُ لره د حاسدانو د مَكر نه بچ كړو	۳۷
۲۹.	د صبر او تقوىٰ په بركت سره دُشمن هلاكيدل	۳۸
۳۰.	د تقوىٰ په وجه د تَنگىٔ او مصيبت نه وَتل	۳۸
۳۱.	د تقوىٰ په وجه د مشكلاتو نه وُتل، او رِزق فراخه كيدل	۴۳
۳۲.	د رِزق او نِعمتونو خزانې د الله ﷻ سره دي	۴۴
۳۳.	د تقوىٰ په وجه د آسمان نه بركتونه رانازليږي	۴٦
۰.	د الله تعالىٰ نِعمتونه او ثوابونه په تقوىٰ او رښتينې پرهيزگارۍ ملاويدې شي	۴٦
۳۵.	تقوىٰ دار او پرهيزگار ډير عبادت گزار دى	۴۷
۳٦.	د تقوىٰ بركت: (د مسلمان د تقوىٰ په وجه كافر ته اِيمان نصيب كيدل)	۴۷
۳۷.	د تقوىٰ په وجه نيک اعمال قبليدل	۴۸
۳۸.	د تقوىٰ په وجه د كارونو اِصلاح او مغفرت	۴۹
۳۹.	د تقوىٰ په وجه گناهونه معاف كيدل، اجرِ عظيم ملاويدل او نورِ فراست نصيب كيدل	۵۰
۴۰.	**د فِراست متعلق يو څو واقعات :**	۵۲
۴۱.	د حضرت سليمان عليه السلام فِراست	۵۲

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۔	د حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه فراست (د مخکې نه د لور پیدا کیدو خبر ورکول)	۵۴
۴۳.	د حضرت عمر رضی الله عنه فراست	۵۵
۴۴.	د حضرت عثمان رضی الله عنه فراست	۵۷
۴۵.	د امام ابوحنیفه رَحِمَهُ اللّٰهُ فراست	۵۸
۴۶.	د امام شافعي رَحِمَهُ اللّٰهُ فراست	۵۹
۴۷.	د جُنید بغدادي رَحِمَهُ اللّٰهُ فراست	۶۱
۴۸.	د یو بزرګ فراست	۶۳
۴۹.	د ابراهیم خواص رَحِمَهُ اللّٰهُ فراست	۶۳
۵۰.	د مرزا مظهر جان جانان رَحِمَهُ اللّٰهُ فراست	۶۵
۵۱.	د سُلطان نورالدین زنګي رَحِمَهُ اللّٰهُ فراست	۶۵
۵۲.	فراست "علمِ غیب" ندی	۶۹
۵۳.	د تقوٰی په د جهنم د اُور نه محفوظ کیدل	۶۹
۵۴.	خپل مال په مُتقي باندې خرچ کول	۷۰
۵۵.	مُتقیان به د بې فائدې کارونو نه ځان ساتي	۷۱
۵۶.	د حضرت ابوهریرة رضی الله عنه نه د تقوٰی په باره کې پوښتنه	۷۳
۵۷.	د مُتّقیانو صفات	۷۴
۵۷.	په قرآن کریم کې د مُتقیانو د پاره بشارتونه او زیري	۷۵
۵۸.	د تقوٰی علامات	۷۶
۵۹.	د تقوٰی درې درجې	۷۷
۶۰.	**د تقوی پیدا کیدو طریقې**	۷۸
۶۱.	(د رینبتیا ویونکو خلقو سره ملګرتیا کول)	۷۸
۶۲.	د ظاهِر او باطن تقوٰی	۷۹

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۶۳.	په ځان کې تقوی پیدا کول ضروري ده	۷۹
۶۴.	د غونډ تقریر خلاصه	۸۰
۶۵.	دُعا	۸۱
۶۶.	۲. د نبي عَلَیْهِ السَّلَام صحابه کرامو او نورو بزرګانو د تقوی واقعات	۸۲
۶۷.	تمهیدي خبره	۸۳
۶۸.	د نبي علیه السلام تقوی	۸۴
۶۹.	د ټولو نه زیاته تقوی په نبي علیه السلام کې وه	۸۴
۷۰.	د صحابه کرامو تقوی او احتیاط	۸۶
۷۱.	د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه تقوی	۸۷
۷۲.	د حضرت عُمر رضي الله عنه تقوی	۹۱
۷۳.	د حضرت علي رضي الله عنه تقوی	۹۵
۷۴.	د حضرت حُذیفه رضي الله عنه تقوی	۹۶
۷۵.	د حضرت ابوعُبَیدة بن جراح رضي الله عنه تقوی	۹۸
۷۵.	د حضرت سالم رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوی	۹۹
۷۶.	د مخکیني اُمتونو د دوه کسانو د تقوی واقعه	۱۰۱
۷۷.	د عُمر بن عبدالعزیز رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوی	۱۰۲
۷۸.	عمر بن عبدالعزیز رَحِمَهُ اللّٰهُ د وړوکي ځوي د لاس نه د بیتُ المال سېب واخیست	۱۰۴
۷۹.	د بیتُ المال په سوَرلۍ باندې راوړل شوي شهد واپس خرڅول	۱۰۵
۸۰.	د بیتُ المال د خوشبوئي نه پُوزې پټول	۱۰۶
۸۱.	عُمر بن عبدالعزیزؒ خپل ځوي ته د قیمتي ګتمې خرڅولو حُکم اوکړو	۱۰۷

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۸۲.	د سفيان ثوري رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۰۷
۸۳.	د امام بخاري رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۰۸
۸۴.	د عبدالله بن مبارک رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۰۹
۸۵.	د ابوعبدالله طوسي رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۱۱
۸۶.	د علامه ابن سيرين رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۱۱
۸۷	د امام ابوحنيفه رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۱۲
۸۸.	۱. د امام ابوحنيفه رَحِمَهُ اللّٰهُ د تقوىٰ په وجه مجوسي اسلام قبول کړو	۱۱۲
۸۹.	۲. د قرض داري د ديوال سيوري (سايه) ته نه کيناستل	۱۱۴
۹۰.	۳. په وريځ کې د کپړې دُکان بندول	۱۱۴
۹۱.	۴. مُشتبه توله سَرمايه او ګټه په غريبانانو تقسيمول	۱۱۵
۹۲.	۵. بله واقعه	۱۱۵
۹۳.	۶. د احتياط په وجه اُووه کاله پورې د چېلۍ غوښه نه خوړل	۱۱۶
۹۴.	۷. د مريض وفات کيدو سره ډيوه مړه کول	۱۱۷
۹۵.	د يوې صالحې (نېکې) ښځې تقوىٰ	۱۱۷
۹۶.	د ميمونة بنت اقرعؒ تقوىٰ	۱۱۸
۹۷.	د بشر بن الحارث رحمه الله د خور "مُخّه" تقوىٰ	۱۱۹
۹۸.	د کهمس رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۲۲
۹۹.	د اَدهم رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۲۳
۱۰۰	د عَطاء سَليمي رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۲۵
۱۰۱	د يو تابعي تاجر تقوىٰ	۱۲۶
۱۰۲	د محمد بن واسع رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۲۷
۱۰۴	د سِرّي سقطي رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۲۸
۱۰۵	د علي بن معبد رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۲۹
۱۰۶	د مولانا اشرف علي تهانوي رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ	۱۲۹

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱۰۷	د مولانا قاسم نانوتوي رَحِمَهُ اللهُ تقوی	۱۳۰
۱۰۸	د مولانا زکریا رَحِمَهُ اللهُ تقوی	۱۳۱
۱۰۹	د مولانا محمد عاشق الهي بلند شهري رَحِمَهُ اللهُ تقوی	۱۳۱
۱۱۰	د مولانا حسین احمد مدني رَحِمَهُ اللهُ تقوی	۱۳۲
۱۱۱	د ابوبکره ثقفي رَحِمَهُ اللهُ تقوی	۱۳۳
۱۱۲	د سلطان غیاث الدین رَحِمَهُ اللهُ تقوی	۱۳۳
۱۱۳	د سلیمان بن یسار رَحِمَهُ اللهُ تقوی : (د زِنا نه ځان ساتل)	۱۳۴
۱۱۴	د خواجه مشکي رَحِمَهُ اللهُ تقوی : (د زِنا نه ځان ساتل)	۱۳۶
۱۱۵	د ربیع بن خثیم رَحِمَهُ اللهُ تقوی	۱۳۸
۱۱۶	د غونډ تقریر خلاصه	۱۳۹
۱۱۷	دُعا	۱۳۹
۱۱۸	**۳. د الله جَلَّ جَلَالُهُ د عذاب نه ویریدل**	۱۴۰
۱۱۹	مسلمانانو ته د الله جَلَّ جَلَالُهُ د عذاب نه د ویریدو حکم	۱۴۳
۱۲۰	د الله جَلَّ جَلَالُهُ نه ویریدونکي خلق کامیاب دي	۱۴۴
۱۲۱	د کامِل مؤمنانو یو صفت " د الله جَلَّ جَلَالُهُ نه یریدل" دي	۱۴۴
۱۲۲	د الله جَلَّ جَلَالُهُ نه ویریدونکو د پاره جنت	۱۴۵
۱۲۳	د الله جَلَّ جَلَالُهُ نه ویریدونکی به آخر هم جنت ته ځي اګر چې ګناهونه یې کړي وي	۱۴۶
۱۲۴	د الله جَلَّ جَلَالُهُ نه یریدونکي ځوان ته نبي علیه السلام د جنت زیرې ورکړو	۱۴۸
۱۲۵	په دُنیا کې د الله جَلَّ جَلَالُهُ نه ویریدونکی به په قیامت کې د ویرې نه په اَمن وي	۱۴۹
۱۲۶	د الله جَلَّ جَلَالُهُ نه ویریدونکی به د جهنم د اُور نه په اَمن وي	۱۵۰
۱۲۷	د الله جَلَّ جَلَالُهُ د یَرې نه ژړا کوونکی به جهنم ته نه داخلیږي	۱۵۰
۱۲۸	الله جَلَّ جَلَالُهُ ته ډیر محبوب څاڅکي	۱۵۲
۱۲۹	د الله جَلَّ جَلَالُهُ نه ویریدونکي د پاره د عَرش د سُیوري لاندې ځای	۱۵۳

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱۳۰	د الله ﷻ نه ویریدو په وجه ګناهونه معاف کیدل	۱۵۴
۱۳۱	یو ګناهګار ته د الله ﷻ نه یَریدو په وجه مغفرت	۱۵۴
۱۳۲	دِ نېکو اعمالو کولو باوجود بیا هم د الله ﷻ نه یَره په کار ده	۱۵۵
۱۳۳	دُهوکه کیدل ندي پکار	۱۵۶
۱۳۴	که انسان د الله ﷻ د عذابونو نه خبر شي نو بیا به دیرأو نه خاندي	۱۵۷
۱۳۵	د الله ﷻ نه یَریدونکي باندې د خېراو حِکمت دَروازې خلاصیږي	۱۵۹
۱۳۶	د الله ﷻ نه یریدل په زړه باندې ښه أثر کوي	۱۶۰
۱۳۷	په کوم زړه کې چې د الله ﷻ نه یَره نه وي نو هغه خراب وي	۱۶۰
۱۳۸	د الله ﷻ نه د ویریدو علامات	۱۶۱
۱۳۹	په زړه کې د الله ﷻ د عذاب نه د یَرې پیدا کیدو طریقې	۱۶۴
۱۴۰	اوله طریقه: خپل ځان او الله ﷻ پیژندل	۱۶۴
۱۴۱	څوک چې خپل رَب ښه پیژني نو په هغه کې ویره دیره وي	۱۶۴
۱۴۲	دویمه طریقه: د الله ﷻ نه ویریدونکو خلقو په مجلس کې کیناستل	۱۶۵
۱۴۳	دریمه طریقه: د الله ﷻ نه ویریدونکو خلقو آحوال کتل او آوریدل	۱۶۶
۱۴۴	د الله ﷻ ویریدونکي درې قِسمه خلق	۱۶۶
۱۴۵	د آخرې خاتِمې خرابیدو نه ویریدل	۱۶۶
۱۴۶	۱. حضرت ابو هریره رضي الله عنه په آخري عُمر کې هم د ګناهونو نه د بچ کیدو دُعا کوله	۱۶۷
۱۴۷	۲. د مرګ په وخت د سفیان ثوري رَحِمَهُ الله یَره	۱۶۸
۱۴۸	۳. د امام احمد بن حنبلؒ د وفات کیدو په وخت د شیطان کوشش	۱۶۸
۱۴۹	۴. د امام رازي رَحِمَهُ الله د وفات کیدو په وخت د شیطان کوشش	۱۶۹
۱۵۰	۵. په آخِري عُمر کې په عبد القادر جیلانيؒ باندې د شیطان حمله	۱۷۱

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱۵۱	**د نبي ﷺ ، صحابه کرامو او نورو بزرگانو د الله ﷻ نه د ويريدو واقعات**	۱۷۲
۱۵۲	نبي عليه السلام ته هم د الله ﷻ نه د ويريدو حکم شوي وُ	۱۷۳
۱۵۳	د ټولو نه زياته ويره په نبي عليه السلام کې وه	۱۷۳
۱۵۴	د وريځ په ليدو او هوا چليدو په وخت د نبي عليه السلام يَره	۱۷۴
۱۵۵	په مانځه کې د نبي عليه السلام ژړا	۱۷۶
۱۵۶	د حضرت يحيىٰ عليه السلام به هم په مانځه کې دير ژړل	۱۷۸
۱۵۷	د حضرت ابراهيم عليه السلام يَره	۱۷۸
۱۵۸	فرښتې هم د الله تعالىٰ نه ويرېږي	۱۷۹
۱۵۹	د حضرت جبريل او حضرت اسرافيل عليهما السلام يَره	۱۷۹
۱۶۰	د نورو فرښتو يَره	۱۸۰
۱۶۱	د يو غر د الله ﷻ د ويرې نه ژړل	۱۸۲
۱۶۲	**د صحابه کرامو رضي الله عنهم د الله ﷻ نه ويره**	۱۸۴
۱۶۳	د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه يَره او ژړا	۱۸۴
۱۶۴	د حضرت عمر رضي الله عنه د الله ﷻ نه يَره	۱۸۷
۱۶۵	د تلاوت په اَوريدو يَره	۱۸۷
۱۶۶	معافي غوښتل	۱۹۲
۱۶۷	پخپله د شپې يتيمانو له خوراک اُوړل	۱۹۴
۱۶۸	د سَرکاري اُوښانو پيداکولو د پاره پخپله په سختې گرمۍ کې وتل	۱۹۷
۱۶۹	د حضرت عثمان رضي الله عنه د الله ﷻ نه يَره	۱۹۸
۱۷۰	د قبر په ليدلو دير ژړل	۱۹۸
۱۷۱	خپل غلام ته د بدل اخيستلو حُکم کول	۱۹۸

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۱۷۲	د الله ﷻ د وړاندې پیش کیدو نه يَره	۱۹۹
۱۷۳	د حضرت علي رضي الله عنه د الله ﷻ نه يَره	۱۹۹
۱۷۴	په بيتُ المال کې احتياط	۲۰۱
۱۷۵	د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه د الله ﷻ نه يَره	۲۰۱
۱۷٦	د حضرت ابوذر رضي الله عنه د الله ﷻ نه يَره	۲۰۲
۱۷۷	د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنهَا د الله ﷻ نه يَره	۲۰۲
۱۷۸	د حضرت ابودرداء رضي الله عنه د الله ﷻ نه يَره	۲۰۲
۱۷۹	د حضرت ابو عُبَيده بن جَرّاح رضي الله عنه د الله ﷻ نه يَره	۲۰۲
۱۸۰	د حضرت عبدالله بن عباس رَضِيَ اللهُ عَنهُمَا د الله ﷻ نه يَره	۲۰۳
۱۸۱	د حضرت حنظله اُسَيدي رضي الله عنه د الله ﷻ نه يَره	۲۰۳
۱۸۲	د حضرت عبدالله بن رواحه رضي الله عنه يَره	۲۰۴
۱۸۳	د حضرت عبدالله ابن عُمر رَضِيَ اللهُ عَنهُمَا يَره	۲۰۵
۱۸۴	د حضرت سلمان فارسي رضي الله عنه يَره	۲۰٦
۱۸۵	**د نورو بزرګانو يَره**	۲۰۷
۱۸٦	د حضرت زُرارة بن اوفٰی رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۰۷
۱۸۷	د ابو جرير رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۰۷
۱۸۸	د الله ﷻ د يَرې نه بې هوشه کيدل او دَرياب ته غورځيدل	۲۰۸
۱۹۰	د عبدالعزيز بن سَلمان رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۰۹
۱۹۲	د يو عابِد د الله ﷻ نه يَره	۲۰۹
۱۹۳	د يوې وينځې د الله ﷻ نه يَره	۲۱۰
۱۹۴	د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۱۱
۱۹۵	د مالک بن دينار رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۱۱

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۱۹۶	د ربيع بن خُثَيم رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۱۲
۱۹۷	د عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۱۳
۱۹۸	د حضرت شبلي رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۱۴
۱۹۹	د علي بن فضيل رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۱۵
۲۰۰	د ابوعيسى ترمذي رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۱۷
۲۰۱	د علي بن بَكّار رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۱۷
۲۰۲	د وريځ په تيريدو سره يريدل	۲۱۷
۲۰۳	د سَرِيّ سقطي رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۱۸
۲۰۴	د فضيل رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۱۸
۲۰۵	د يو شپونكي د الله ﷻ نه يَره	۲۱۸
۲۰۶	د عطاء سَليمي رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۲۰
۲۰۷	د سعيد بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۲۱
۲۰۸	د علي بن الحسين رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۲۱
۲۰۹	د عبدالله بن مبارک رَحِمَهُ اللهُ يَره	۲۲۲
۲۱۰	د اسماعيل زَنگي بادشاه د الله ﷻ نه يَره	۲۲۲
۲۱۱	د بني اسرائيلو د يو بادشاه د ځوي د الله ﷻ نه يَره	۲۲۴
۲۱۲	د يو فقير په زړه كې د الله ﷻ نه يَره	۲۲۹
۲۱۳	د غونډ تقرير خلاصه	۲۳۰
۲۱۴	دُعا	۲۳۱
۲۱۵	٤. د الله ﷻ نه ښه اُميد لرل	۲۳۲
۲۱۶	د الله ﷻ نه ويريدو سره سره د هغه نه ښه اُميد لرل هم په كار دي	۲۳۴
۲۱۷	په قرآن كريم او احاديثو كې د يَرې او اُميد مضامين دواړه يو ځاى هم ذكر دي	۲۳۶

نمبر شمار	موضوع	صفحه
٢١٨	انسان چې په الله تعالى ښکه گمان کوي نو هماغه شان معامله ورسره کوي	٢٤١
٢١٩	په الله ﷻ باندې ښه گمان کول بهترين عبادت دى	٢٤٤
٢٢٠	د ايمان نه پس بهترين څيز " په الله ﷻ باندې ښه گمان کول " دي	٢٤٥
٢٢١	چې په چا کې خَوف او اُميد وي نو داسې کس کامياب دى	٢٤٥
٢٢٢	الله ﷻ ته د رسيدو د پاره محبت، يَره، او ښه اُميد لرل ضروري دي	٢٤٦
٢٢٣	د خَوف او رَجاء مثال	٢٤٦
٢٢٣	د يحى بن مُعاذ رازي رَحِمَهُ اللّٰه قول	٢٤٧
٢٢٤	د علامه ابن قيم رَحِمَهُ اللّٰه قول	٢٤٧
٢٢٥	مثال	٢٤٧
٢٢٦	د امام نووي رَحِمَهُ اللّٰه قول	٢٤٩
٢٢٧	د ملا علي قاري رَحِمَهُ اللّٰه قول	٢٤٩
٢٢٨	د صوفياؤ قول	٢٤٩
٢٣٠	د ښه اُميد په وجه د الله ﷻ د رحمت زيات مستحق کيدل	٢٥٠
٢٣١	په کوم وخت کې د الله ﷻ نه يَره، او په کوم وخت کې ښه اُميد لرل بهتر دي ؟	٢٥٠
٢٣٢	د مرګ په وخت د الله ﷻ نه يَره او اُميد	٢٥٣
٢٣٣	خاصکر د مرګ په وخت د الله ﷻ نه "ښه اُميد لرل" ډير بهتر دي	٢٥٥
٢٣٤	د الله ﷻ نه په ښه اُميد ساتلو سره مغفرت	٢٥٨
٢٣٥	د الله ﷻ نه په ښه اُميد ساتلو سره د يحيىٰ بن اكثمؒ مغفرت	٢٥٩
٢٣٦	د الله ﷻ نه د ښه اُميد په وجه د مالک بن دينار رَحِمَهُ اللّٰه مغفرت	٢٦١
٢٣٧	د الله ﷻ نه په ښه اُميد ساتلو سره د يو ځوان مغفرت	٢٦٢
٢٣٨	د الله ﷻ نه په ښه اُميد ساتلو سره د يو کس قبر د نور نه ډکيدل او فراخه کيدل	٢٦٤

نمبرشمار	موضوع	صفحه
۲۳۹	د الله ﷻ نه " د ښه اُميد ساتلو " تذکرې کولو سره مغفرت	۲٦٦
۲۴۰	د الله ﷻ نه د ښه اُميد ساتلو په وجه دوباره جهنم ته نه ليږل	۲٦۷
۲۴۱	د ښه اُميد په وجه جنت ته داخليدل	۲۷۱
۲۴۲	د الله ﷻ نه ښه اُميد لرونکي کس ته مغفرت	۲۷۱
۲۴۳	د الله ﷻ رحمت د هغه په غضب باندې غالب دی	۲۷۴
۲۴۴	کريم رَب کوتاهي معاف کوي او په حساب کې آساني کوي	۲۷۷
۲۴۵	الله تعالی په بندګانو باندې ډير مهربان دی	۲۷۹
۲۴٦	د الله ﷻ عذاب خو صرف د ناشکره او نافرمانه خلقو د پاره دی	۲۸۰
۲۴۷	نا اُميده کيدل ندي په کار	۲۸٦
۲۴۸	د حضرت يعقوب عليه السلام د الله ﷻ نه ښه اُميد	۲۸۷
۲۴۹	امام کسائي رَحِمَهُ اللهُ نا اُميده نه شو نو آخر کامياب شو	۲۹۲
۲۵۰	په الله ﷻ باندې د ښه ګمان سره سره نيک اعمال کول او ځان د ګناهونو نه ساتل هم ضروري دي	۲۹۳
۲۵۱	د "رَجاء" حقيقت	۲۹۳
۲۵۲	د يو مثال په ذريعه وضاحت	۲۹۴
۲۵۳	د الله ﷻ نه ښه اُميد د چا په حق کې ډير مفيد دی؟	۲۹٦
۲۵۴	مُقرِر به د موقعې مناسب بيان کوي	۲۹٦
۲۵۵	د خلقو سره په رُوڼ تندي او خوشحالۍ حالت کې ملاويدل او ځان له په خپلو ګناهونو ژړل	۲۹۷
۲۵٦	د حضرت يحيٰی عليه السلام او حضرت عيسٰی عليه السلام د يو بل سره خبرې	۲۹۷
۲۵۷	**نا اميدي او ددې اَقسام**	۲۹۹
۲۵۸	د الله ﷻ نه نا اُميده کيدل ګناهِ کبيره او حرام دي	۳۰۰

شمېرشمار	موضوع	صفحه
۲۵۹	د الله ﷻ د رحمت نه نااُميده كيدل د كامل مؤمنانو صفت ندى	۳۰۳
۲٦۰	د الله تعالى د رحمت نه د نااُميدئ نقصانات	۳۰۴
۲٦۱	نور خلق د الله تعالى د رحمت نه نا اُميده كول ندي په كار	۳۰۴
۲٦۲	د الله ﷻ د رحمت نه نااُميده كوونكي كس سزا	۳۰۸
۲٦۳	په خپل عبادت باندې غرور او تكبّر ندې په كار	۳۱۳
۲٦۴	په الله تعالى باندې بَدګمان كول د هلاكت سبب دى	۳۱۴
۲٦۵	**د نااُميدئ اسباب**	۳۱۵
۲٦٦	۱. د الله ﷻ د صفاتو نه ناخبري	۳۱۵
۲٦۷	۲. د الله ﷻ نه په ويريدو كې ډيره غُلو كول	۳۱٦
۲٦۸	۳. د نااُميده خلقو سره كيناستل	۳۱٦
۲٦۹	۴. ټول اعتماد په ظاهري اَسبابو باندې كول	۳۱۷
۲۷۰	۵. په دِين كې د حد نه زياته سختي كول	۳۱۷
۲۷۱	٦. بې صبري او د نېكو اعمالو نتيجه سمدست طلب كړل	۳۱۷
۲۷۲	۷. د اَسبابو سره زړه تړَل	۳۱۸
۲۷۳	۸. كم هِمتي او د اِصلاح كوشش نه كول	۳۱۹
۲۷۴	۹. هميشه د الله تعالى د عذابونو تذكره كول	۳۱۹
۲۷۵	**د نااُميدئ نه د بچ كيدو طريقې**	۳۱۹
۲۷٦	۱. د الله تعالى په صفتونو باندې عِلم او اِيمان لرل	۳۲۰
۲۷۷	۲. په الله ﷻ باندې ښه ګمان لرل او د هغه د رحمت اُميد ساتل	۳۲۰
۲۷۸	۳. په هر حالت كې اعتماد په الله ﷻ باندې كول	۳۲۰
۲۷۹	۴. د ويرې او اُميد په مينځ كې ژوند تيرول	۳۲۱
۲۸۰	۵. په تقدير باندې اِيمان لرل	۳۲۱
۲۸۱	٦. د امتحاناتو په راتلو صبر كول	۳۲۲

نمبر شمار	موضوع	صفحه
۲۸۲	۷. د الله ﷻ نه پوره يقين سره دُعا غوښتل	۳۲۳
۲۸۳	۸. ظاهري اسباب هم استعمالول	۳۲۳
۲۸۴	۹. د دُنيا د محبت نه ځان ساتل	۳۲۴
۲۸۵	د غونډ تقرير خلاصه	۳۲۵
۲۸۶	دُعا	۳۲۶
۲۸۷	خوشخبري	۳۲۷
۲۸۸	د ټول کتاب اجمالي فهرست	

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقٰتِهٖ وَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴾

آل عمران آية ۱۰۲ .

د تقویٰ فضائل او فوائد

تالیف

اَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدٰی عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی مردان

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د تقوى فضائل او فوائد

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى خَاتَمِ الْأَنْبِيَاءِ وَأَشْرَفِ الْمُرْسَلِيْنَ ، وَعَلٰى آلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ .

اَمَّا بَعْدُ فَأَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقٰتِهٖ وَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴾ . (۱)

وَقَالَ تَعَالٰى : ﴿ اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ ﴾ . (۲)

قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي الْمُتَّقُوْنَ مَنْ كَانُوْا وَحَيْثُ كَانُوْا . (۳)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ .

تمهيدي خبره

زما خوږو قدرمنو او عزت منندو مسلمانانو وروڼو ! د ايمان نه پس تقوى داسې لوى نعمت دى چې د دې په وجه انسان ته د دواړو جهانو كاميابي نصيبه كيږي ، ځكه د تقوى په

(۱) آل عمران آية ۱۰۲ .

۲) الحجرات آية ۱۳ .

۳) عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ خَرَجَ مَعَهُ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوْصِيْهِ وَمُعَاذٌ رَاكِبٌ وَرَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِيْ تَحْتَ رَاحِلَتِهِ. فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ : « يَا مُعَاذُ ! إِنَّكَ عَسَى أَنْ لَا تَلْقَانِيْ بَعْدَ عَامِيْ هٰذَا وَلَعَلَّكَ أَنْ تَمُرَّ بِمَسْجِدِيْ هٰذَا، وَقَبْرِيْ » . فَبَكَى مُعَاذٌ جَشَعًا لِفِرَاقِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ثُمَّ الْتَفَتَ فَأَقْبَلَ بِوَجْهِهِ نَحْوَ الْمَدِيْنَةِ فَقَالَ : « إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي الْمُتَّقُوْنَ مَنْ كَانُوْا وَحَيْثُ كَانُوْا » . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۲۰۵۲ تتمة مسند الأنصار حديث مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ، مشكاة المصابيح كتاب الرقاق الفصل الثالث رقم الحديث ۵۲۲۷(۷۳) ، صحيح ابن حبان مخرجا رقم الحديث ۶۴۷ ، مجمع الزوائد كِتَابُ عَلَامَاتِ النُّبُوَّةِ بَابٌ فِيْ مَرَضِهٖ وَوَفَاتِهٖ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ۱۴۲۳۸ .

بهر حال د تقوى مطلب همدا دى چې انسان د شريعت ټول اَوامِر اُومني ، ټولو مَنهياتو منع شي ، او الله ﷻ طرف ته رجوع اوكړي .

په قرآن كريم كې د تقوٰى لفظ په پنځه معناګانو باندې استعمال شوى

په قرآن كريم كې د تقوى لفظ په پنځه معناګانو باندې استعمال شوى :

۱ . په معنى د خوف او خشيت سره . يعنى د الله تعالى د عذاب نه ويره كول .

۲ . په معنى د عبادت سره .

۳ . په معنى د ګناهونو پريخودلو او پرهيزګارۍ سره .

۴ . په معنى د توحيد سره .

۵ . په معنى د اخلاص سره . (۱)

←←←← وقيل : « هِيَ الْإحترازُ بطاعةِ الله عن عُقُوبته وصِيَانةِ النفسِ عما تَسْتَحِقُّ به العقوبةَ مِنْ فعلٍ أو تركٍ » . وقيل: هي المحافظةُ على آداب الشريعةِ وَمُجَانَبَةُ كُلِّ مَا يُبْعِدُ الْمَرْءَ عَنِ اللهِ تعالَى . وَقِيْلَ: هِيَ تَرْكُ حُظُوْظِ النَّفْسِ وَمُبَايَنَةُ الْهَوَى. وقال الفَيْرُوْز آباديُّ : اَلتقوى البَالِغَةُ الْجَامِعَةُ: اِجْتِنَابُ كُلِّ مَا فِيْهِ ضَرَرٌ وَهُوَ الْمَعْصِيَةُ. وَالفُضُوْلُ. فَعَلَى ذَلِكَ تَنْقَسِمُ إلى فرضٍ ونفلٍ. وقِيْلَ: هِيَ التَّجَنُّبُ عَنْ كُلِّ مَا يُؤَثِّمُ مِن فِعْلٍ أَوْ تَرْكٍ. وقيل: هِيَ امْتِثَالُ أَوَامِرِهِ تَعَالَى وَاجْتِنَابُ نَوَاهِيْهِ بِفِعْلِ كُلِّ مَأْمُورٍ بِهِ وَتَرْكِ كُلِّ مَنْهِيٍّ عَنْهُ حَسَبَ الطَّاقَةِ. قَالَ الْحَلِيْمِيُّ : حَقِيقَةُ التَّقْوَى فِعْلُ الْمَأْمُورِ بِهِ وَالْمَنْدُوبِ إليهِ واجْتِنَابُ الْمَنْهِيِّ عَنْهُ وَالْمَكْرُوهِ الْمُنَزَّهِ عَنْهُ لِأَنَّ الْمُرَادَ مِنَ التَّقْوَى وِقَايَةُ الْعَبْدِ نَفْسَهُ مِنَ النَّارِ وَهُوَ إِنَّمَا يَقِي نَفْسَهُ مِنَ النَّارِ بِمَا ذَكَرْتُ. نضرة النعيم ج ۴ ص ۱۰۸۰ التقوى . التعريفات للجرجاني ص ٦٥ ، وانظر شعب الإيمان للبيهقي ٧/ ١٥٧ ، ودليل الفالحين ١/ ٦۴۲ ، والمفردات للأصفهاني ص ۵۳۰ ، وبصائر ذوي التمييز ۲/ ۳۰۰ .

(۱) وَرَدَ لَفْظُ التَّقْوَى فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيْمِ عَلَى خَمْسَةِ أَوْجُهٍ : ۱ . اَلْخَوْفُ وَالْخَشْيَةُ كَمَا في قوله تعالى: ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴾ الحج آية ۱ .

۲ . اَلْعِبَادَةُ كما في قوله تعالى: ﴿ يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ ﴾ . النحل آية ۲ . ۳ . تَرْكُ الْمَعْصِيَةِ كما في قوله تعالى: ﴿ وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ (البقرة آية ۱۸۹) أَيْ لَا تَعْصُوهُ. ۴ . اَلتَّوْحِيدُ كما في قوله تعالى: ←←←←

او په اصطلاح کې د تقوی يو څو تعريفونه درته ذکر کوم:

۱. حِفْظُ النَّفْسِ عَمَّا يُؤْثِمُ وَذَٰلِكَ بِتَرْكِ الْمَحْظُوْرِ. وَيَتِمُّ ذَٰلِكَ بِتَرْكِ بَعْضِ الْمُبَاحَاتِ. (۱)

نفس د ګناه واله څيزونو نه منع کول، او دا مرتبه (انسان ته) د ممنوع او بعضې مباح شيانو نه په پرېخودو سره حاصليږي.

۲. د تقوی بل تعريف دا دی:

صِيَانَةُ الْمَرْءِ نَفْسَهُ عَمَّا يضرّ فِي الْآخِرَةِ. (۲)

چې انسان خپل ځان د هغه کارونو نه بچ کړي چې په آخرت کې (دده د پاره) ضَرَري وي.

۳. چا د تقوی تعريف داسې کړی:

اَلتَّقْوٰى أَنْ لَا يَرَاكَ مَوْلَاكَ حَيْثُ نَهَاكَ. (۳)

تقوی داده چې ستا رب تا په داسې ځای کې اُو نه ګوري چې د کوم نه هغه ته منع کړې يې. (همدا د تقوی جامع تعريف دی).

ددينه علاوه علماؤ د تقوی نور تعريفونه هم کړي. (۴)

---

(۱) نضرة النعيم ج ۴ ص ۱۰۸۰ التقوی. تفسير خازن ج۱ ص ۲۲.

(۲) روح المعاني في تفسير القرآن العظيم والسبع المثاني ج ۱ ص ۱۱۱ سورة البقرة في تشريح آية ۲.

(۳) التفسير الكبير ج۲ ص ۲٦۸ سورة البقرة في تشريح آية ۲.

(۴) فقيل: اَلتّقوى أنْ لا يراك الله حيث نهاك ولا يفقدك حيث أمرك. روح المعاني ج ۱ ص ۱۱۱ سورة البقرة في تشريح آية ۲.

قَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ: اَلتَّقْوٰى تَرْكُ الْإِصْرَارِ عَلَى الْمَعْصِيَةِ. وَتَرْكُ الْإِغْتِرَارِ بِالطَّاعَةِ.

قَالَ الحسن: التّقوى أنْ لا تختار علي اللهِ سِوَى اللهِ. وَتَعْلَمَ أَنَّ الْأُمُوْرَ كُلَّهَا بِيَدِ اللهِ.

وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَدْهَمَ: اَلتَّقْوٰى أَنْ لَا يَجِدَ الْخَلْقُ فِي لِسَانِكَ عَيْبًا. وَلَا الْمَلَائِكَةُ فِي أَفْعَالِكَ عَيْبًا. وَلَا مَلِكُ الْعَرْشِ فِي سِرِّكَ عَيْبًا. وقال الواقدي: اَلتَّقْوٰى أَنْ تُزَيِّنَ سِرَّكَ لِلْحَقِّ كَمَا زَيَّنْتَ ظَاهِرَكَ لِلْخَلْقِ.

وَيُقَالُ: اَلْمُتَّقِيْ مَنْ سَلَكَ سَبِيْلَ الْمُصْطَفَى. وَنَبَذَ الدُّنْيَا وَرَاءَ الْقَفَا. وَكَلَّفَ نَفْسَهُ الْإِخْلَاصَ وَالْوَفَا. وَاجْتَنَبَ الْحَرَامَ وَالْجَفَا. التفسير الكبير ج۲ ص ۲٦۸ سورة البقرة في تشريح آية ۲.

وقال الجُرْجَانِيُّ: التّقوى في الطّاعة يُرادُ بها الإخلاصُ وفي المعصية يُراد بها التّركُ وَالحَذَرُ. ←←←←

قبر نه د قيامت نخې ښکاره کيدل شروع کيږي. په حديث کې هم راځي :

مَنْ مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ. (۱)

څوک چې مَړ شو نو په ده باندې قيامت قائم شو. (۲)

په مشکوة شريف کې په دې باندې مستقل باب لړيدلې دی :

بَابُ قُرْبِ السَّاعَةِ وَأَنَّ مَنْ مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ. (۳)

(باب دی په بيان ددې کې چې قيامت نزدې دی او څوک چې وفات شي نو په ده باندې قيامت قائم شو) . يا ددې باب لاندې ډير احاديث ذکر دي.

د مذکوره آيت نه بله خبره دا معلومه شوه چې د دُنيا ټول ژوند د آخرت په مقابله کې د يوې ورځې په شان دی (بلکه که حقيقت ته سوچ اوکړې شي نو د دُنيا ټول ژوند د آخرت په مقابله کې ډير زيات کم دی ، ځکه د دُنيا ژوند ختميدونکې دی او آخرت باقي پاتې کيدونکې دی).

د سورة الحشر په مذکوره آيت کې الله تعالى د تاکيد د پاره دوباره د تقوى حکم کړی ، فرمايي : ﴿ وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴾ . (۴)

او تاسو د الله نه اُوويريږئ بيشکه الله تعالى په هغه څه خبر دی چې تاسو يې کوئ.

که په ټول قرآن کريم کې صرف يو ځای د تقوى حکم شوې وی نو بيا هم مسلمانانو ته په دې باندې عمل کول لازم وُ حالانکه په قرآن کريم کې ځای په ځای مسلمانانو ته په مختلف انداز سره د تقوى حکم شوی ، بلکه داسې آيتونه هم شته چې په هغې کې په يو آيت کې دوه

---

(۱) مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج۲ ص ۵۱۵ في تشريح حديث ۵۷۸ .

(۲) تفسير معارف القرآن سورة الحشر في تشريح آية ۱۸ .

(۳) مشكاة المصابيح ج۳ ص ۱۵۲۵ .

په شرح السنة للبغوي کې هم په دې باندې مستقل باب لړيدلی :

بَابُ قَوْلِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ: {وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ} [النحل آية ۷۷] وَأَنَّ مَنْ مَاتَ فَقَدْ قَامَتْ قِيَامَتُهُ.

شرح السنة للبغوي ج ۱۵ ص ۹۷

(۴) الحشر آية ۱۸ .

پېرې د تقوی حکم شوی، بلکه په یو آیت کې خو درې پېرې هم د تقوی حکم شوی. (۱)

نو ددینه معلومیږي چې د الله ﷻ په نزد د تقوی ډېر لوی مقام دی.

۲. **دویم آیت:** په سورة آل عمران کې ذکر دي:

﴿ يَآيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ حَقَّ تُقٰتِهٖ وَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴾. (۲)

اې مؤمنانو ! تاسو د الله نه (داسې) اُوویرېږئ لکه څرنګې چې د ویریدلو حق دی، او تاسو مه مره کیږئ مګر په داسې حالت کې (وفات شئ) چې تاسو مسلمانان یئ.

(یعنی په همدې تقوی باندې تر مرګه پورې ټینګ پاتې شئ).

۳. **دریم آیت:** الله تعالی فرمایي:

﴿ فَاتَّقُوا اللّٰهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ ﴾. (۳)

ترجمه: پس تاسو د الله نه اُوویرېږئ څومره چې ستاسو طاقت وي.

شریعت د هر څیز د پاره حد مقرر کړی لیکن د تقوی د پاره یې حد ذکر نکړو بلکه وې فرمایل: چې څومره ستاسو طاقت وي د الله تعالی نه اُوویرېږئ، ددینه معلومیږي چې انسان به د خپل طاقت موافق د ټولو ګناهونو نه ځان ساتي او د الله ﷻ د عذاب نه به ویریږي.

۴. **څلورم آیت:** الله تعالی فرمایي:

﴿ يَآيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَقُوْلُوْا قَوْلًا سَدِيْدًا ۝ يُّصْلِحْ لَكُمْ اَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوْبَكُمْ وَمَنْ يُّطِعِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيْمًا ﴾. (۱)

---

(۱) د سورة المائدة په یو آیت کې درې پېرې د تقوی تذکره شوی، الله تعالی فرمایي: ﴿لَيْسَ عَلَى الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جُنَاحٌ فِيْمَا طَعِمُوْا اِذَا مَا اتَّقَوْا وَّاٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَّاٰمَنُوْا ثُمَّ اتَّقَوْا وَّاَحْسَنُوْا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِيْنَ﴾. المائدة آية ۹۳.

(۲) آل عمران آية ۱۰۲.

(۳) التغابن آية ۱٦.

ترجمه: اې ايمان والو! د الله نه أووېرېږئ او سمه (رښتينې) خبره کوئ، الله به ستاسو عملونه درست (او قبول) کړي، او تاسو ته به ستاسو ګناهونه معاف کړي، او څوک چې د الله او دهغه د رسول اِطاعت اوکړي نو بيشکه هغه په لوي کاميابۍ سره کامياب شو.

عامو انسانانو ته د تقوى حکم

الله تعالى لکه څرنګې چې خاصکر مؤمنانو ته د تقوى حکم کړى نو همدغه شان يې عامو انسانانو ته هم د تقوى حکم کړى، فرمايي:

﴿ يَآيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوْا رَبَّكُمُ الَّذِىْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ وَّخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيْرًا وَّنِسَآءً وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِىْ تَسَآءَلُوْنَ بِهٖ وَالْاَرْحَامَ اِنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيْبًا ﴾.(۲)

ترجمه: اې خلقو! تاسو د خپل رب نه أووېرېږئ کوم رب چې تاسو د يو کس (حضرت آدم عليه السلام) نه پيدا کړى، او د هم هغه (يو کس) نه يې د هغه بي بي (حضرت حواء رضي الله عنها هم) پيدا کړه، او (بيا) د هغه دواړو نه يې (په مخ د زمکه باندې) ډير سړي او ښځې خواره کړل، او تاسو د هغه الله نه أووېرېږئ د کوم په واسطې سره چې تاسو د يو بل نه سوال کوئ، او د خپلوۍ (کټ کولو) نه أووېرېږئ، بيشکه الله تعالى په تاسو باندې نګران دى.

فائده: په دې آيت کې هم دوه پېرې انسانانو ته د تقوى (د الله ﷻ نه د يَريدو) حکم شوى، خو په دويم ځل باندې په يو خاص عنوان سره دا حکم شوى: (چې تاسو د هغه الله ﷻ نه أووېرېږئ چې د هغه په نوم سره تاسو د يو بل نه خپل حقوق غواړئ)، يعنى کله چې د نورو خلقو نه خپل حقوق غواړې نو دا ورته وايې:

"د الله ﷻ نه أووېرېږه زما حق راکړه".

---

(۱) الاحزاب آية ۷۰، ۷۱.

(۲) النساء آية ۱.

نو چې کله نور خلق د الله تعالی د مخالفت نه یروی نو تاسو هم د الله ﷻ د مخالفت نه اُوویرېږئ ، یيا خاصکر د خپلوکی د حقوقو ضائع کولو نه هم اُوویرېږئ. (۱)

مخکیني ټولو امتونو ته هم د تقوی حکم شوي ؤ

د تقوی حکم لکه څرنګې چې دې اُمت ته شوی نو همدغه شان مخکې ټولو اُمتونو (اهل کتابو) ته هم شوي ؤ ، الله تعالی فرمايي :

﴿ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ ﴾. (۲)

ترجمه : او یقینًا مونږ د تاسو نه وړاندې اهل کتابو ته هم دا حکم کړې ؤ او تاسو ته هم دا حکم کوو چې د الله تعالی نه اُوویرېږئ .

مخکیني پیغمبرانو او نبي علیه السلام ته د تقوی حکم

د تقوی اهمیت تاسو ددینه هم معلومولې شئ چې مخکیني پیغمبرانو ته هم د تقوی حکم شوي ؤ . (۳)

یيا خاصکر نبي علیه السلام ته هم د تقوی حکم شوي ؤ ، الله تعالی فرمايي :

﴿ يٰٓأَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللّٰهَ وَلَا تُطِعِ الْكٰفِرِينَ وَالْمُنٰفِقِينَ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴾. (۴)

ترجمه : اې پیغمبره ! ته د الله ﷻ نه اُوویرېږه ، او د کافرانو او منافقانو فرمانبرداري مه کوه (یعنی د دوی خبره مه منه) یقینًا الله تعالی په هغه کارونو (ښه) خبر دی کوم چې

---

(۱) تفسیر معارف القرآن سورة النساء في تشريح آية ۱ .

(۲) النساء آية ۱۳۱ .

﴿ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ ﴾ يَعْنِي: أَهْلَ التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَسَائِرَ الْأُمَمِ الْمُتَقَدِّمَةِ فِي كتبهم. ﴿ وَإِيَّاكُمْ ﴾ يا أَهْلَ الْقُرْآنِ فِي كِتَابِكُمْ . ﴿ أَنِ اتَّقُوا اللّٰهَ ﴾ أَيْ: وَحِّدُوا اللّٰهَ وَأَطِيعُوهُ . معالم التنزيل في تفسير القرآن (تفسير البغوي) ج ۱ ص ۷۱۱ سورة النساء آية ۱۳۱ .

(۳) الله تعالی فرمايي : ﴿ يٰٓأَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبٰتِ وَاعْمَلُوا صٰلِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ۝ وَإِنَّ هٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴾ المؤمنون آية ۵۱ ، ۵۲ .

(۴) الاحزاب آية ۱ .

تاسو کوی .

د حافظ ابن كثير رَحِمَهُ اللَّهُ تحقيق : حافظ ابن كثير رَحِمَهُ اللَّهُ فرمايي چې کله په دې آيت کې الله تعالی خپل رسول ته د تقوی حکم اوکړو نو نورو اُمتيانو ته خو به په طريقِ اولی باندې د تقوی حکم وي . (۱)

په نبي عليه السلام کې تقوی په کاملې درجې سره وه خو په مذکوره آيت کې ورته په تقوی باندې د قائم پاتې کيدو حکم شوی .

يا په ظاهره باندې خطاب نبي عليه السلام ته دی خو مراد ورنه ټول اُمت دی . (۲)

اَزواجِ مُطهّرات ته د تقوی حکم

د رسولُ الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بيبيانو (اَزواج مُطهّرات) ته هم د تقوی حکم شوی ؤ ، الله تعالی ورته فرمايي :

﴿ وَاتَّقِيْنَ اللّٰهَ ۚ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيْدًا ﴾ . (۳)

ترجمه : او تاسو د الله ﷻ نه اُوويرېږئ بيشکه الله تعالی په هر څيز باندې ګواه دی .

ټولو پيغمبرانو خپل قوم ته د تقوی حکم کړې ؤ

هر يو پيغمبر خپل قوم ته د تقوی (د الله ﷻ د عذاب نه د ويرېدو) حکم کړې ؤ :

حضرت نوح عليه السلام ، حضرت هود عليه السلام ، حضرت صالح عليه السلام ، حضرت لوط عليه السلام ،

---

(۱) هٰذَا تَنْبِيْهٌ بِالْأَعْلَى عَلَى الْأَدْنَى. فَإِنَّهُ تَعَالَى إِذَا كَانَ يَأْمُرُ عَبْدَهُ وَرَسُوْلَهُ بِهٰذَا، فَلَأَنْ يَأْتَمِرَ مِنْ دُوْنِهِ بِذٰلِكَ بِطَرِيْقِ الْأَوْلَى والأحرى . تفسير ابن كثير ج ٦ ص ۳۳۵ سورة الاحزاب في تشريح آية ۱ .

﴿ يا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ ﴾ الاية ناداه بالنبي ولم يقل يا محمد وامره بالتقوى تعظيما وتفخيما لشان التقوى . التفسير المظهري ج ۷ ص ۲۸۱ سورة الاحزاب في تشريح آية ۱ .

(۲) ﴿ يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ ﴾ أَيْ دُمْ عَلَى التَّقْوَى، كَالرَّجُلِ يَقُوْلُ لِغَيْرِهِ وَهُوَ قَائِمٌ قُمْ هَاهُنَا أَيِ اثْبُتْ قَائِمًا. وَقِيْلَ: الْخِطَابُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمُرَادُ بِهِ الْأُمَّةُ. تفسير البغوي ج ۳ ص ۶۰۶ سورة الاحزاب في تشريح آية ۱ . والتفسير المظهري ج ۷ ص ۲۸۱ سورة الاحزاب في تشريح آية ۱ .

(۳) الاحزاب آية ۵۵ .

حضرت شعيب عليه السلام ، او حضرت عيسى عليه السلام خپلو قومونو ته فرمايلي وو :

﴿ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴾.(۱)

---

(۱) الله تعالى د حضرت نوح عليه السلام خپل قوم ته د دعوت خبره داسې رانقل کړی : ﴿ كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ۝ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ۝ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴾.الشعراء آية ۱۰۵ تا ۱۱۰.

الله تعالى د حضرت هود عليه السلام خپل قوم ته د دعوت خبره داسې رانقل کړی : ﴿ كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ۝ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ۝ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ۝ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ۝ وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴾.الشعراء آية ۱۲۳ تا ۱۳۱.

الله تعالى د حضرت صالح عليه السلام خپل قوم ته د دعوت خبره داسې رانقل کړی : ﴿ كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ۝ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ۝ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ ۝ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ۝ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ۝ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴾.الشعراء آية ۱۴۱ تا ۱۵۰.

الله تعالى د حضرت لوط عليه السلام خپل قوم ته د دعوت خبره داسې رانقل کړی : ﴿ كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ۝ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ۝ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾.الشعراء آية ۱۶۰ تا ۱۶۴.

الله تعالى د حضرت شعيب عليه السلام خپل قوم ته د دعوت خبره داسې رانقل کړی : ﴿ كَذَّبَ أَصْحَابُ لْئَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ۝ إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ۝ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝ أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ۝ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۝ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ۝ وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴾ .الشعراء آية ۱۷۶ تا ۱۸۴. ←←←←←←←←←←

ترجمه: تاسو د الله ﷻ نه اُوويرېږئ او زما اطاعت اوکړئ.

حضرت ابراهيم عليه السلام هم خپل قوم ته فرمائلي وو:

﴿ أُعْبُدُوا اللهَ وَاتَّقُوْهُ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴾. (۱)

ترجمه: تاسو د الله ﷻ عبادت کوئ او د هغه نه اُوويرېږئ، دا خبره ستاسو د پاره ډيره بهتر ده که چيرته تاسو پوهيږی.

الله تعالى نبي عليه السلام ته هم فرمائلي وو: ﴿ قُلْ يٰعِبَادِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوْا رَبَّكُمْ ﴾. (۲)

ترجمه: (اې پيغمبره !) ته (زما د طرفه دې خلقو ته) اووايه : اې زما مؤمنانو بندګانو ! تاسو د خپل رب نه اُوويرېږئ.

د خطبې په آيتونو کې د تقوی حکم: رسول الله صلی الله عليه وسلم به چې په خطبه کې کوم آيتونه ويل په هغې کې هم څلورپېرې د تقوی حکم شوې وُ.

او صحابه کرامو رضي الله عنهم ته يې هم دا حکم کړې وُ چې تاسو دا آيتونه په خپلو خطبو کې وايئ. ددينه هم معلوميږي چې نبي عليه السلام به په خپل دعوت کې د تقوی ډير تاکيد کولو. (۳)

←←←← الله تعالى د حضرت عيسى عليه السلام خپل قوم ته د دعوت خبره داسې رانقل کړی: ﴿ وَلَمَّا جَآءَ عِيْسٰى بِالْبَيِّنٰتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ وَلِاُبَيِّنَ لَكُمْ بَعْضَ الَّذِيْ تَخْتَلِفُوْنَ فِيْهِ فَاتَّقُوا اللهَ وَاَطِيْعُوْنِ ۝ إِنَّ اللهَ هُوَ رَبِّيْ وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ هٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيْمٌ ﴾. زخرف آية ۶۳ تا ۶۴.

حضرت الياس عليه السلام هم خپل قوم ته د تقوی حکم کړې وُ: ﴿ وَإِنَّ اِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ۝ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴾. الصافات آية ۱۲۳ تا ۱۲۴.

(۱) پوره آيت داسې دی: ﴿ وَاِبْرٰهِيْمَ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللهَ وَاتَّقُوْهُ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ﴾ العنكبوت آية ۱۶.

(۲) الزمر آية ۱۰.

(۳) نبي عليه السلام به په خطبه کې دا آيتونه ويل: ﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقٰتِهٖ وَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴾ ال عمران آية ۱۰۲ ←←←←←←

نبي علیه السلام هم خپل امت ته د تقوی حکم کړی ؤ

نبي کریم صلی الله علیه وسلم په مختلفو موقعو صحابه کرامو ته د تقوی حکم کړی :

۱. په یوه موقع یې، صحابه کرامو رضي الله عنهم ته نصیحت کولو په هغې کې یې، ته دا هم اوفرمایل: أُوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ. زه تاسو ته د تقوی وصیت کوم. (۱)

۲. حضرت ابوسعید خدري رضي الله عنه ته چې پیغمبر علیه السلام وصیت کولو نو په هغې کې یې ورته دا هم فرمایلي وو:

أُوْصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ فَإِنَّهُ رَأْسُ كُلِّ شَيْءٍ. (۲)

←←← ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴾. النساء آية ۱.

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۝ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴾. الاحزاب آية ۷۰، ۷۱.

(۱) پوره حدیث داسې دی، عَنِ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ رضي الله عنه. قَالَ: وَعَظَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا بَعْدَ صَلَاةِ الْغَدَاةِ مَوْعِظَةً بَلِيغَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ وَوَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ. فَقَالَ رَجُلٌ: إِنَّ هَذِهِ مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ فَمَاذَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا يَا رَسُولَ اللهِ؟ قَالَ: أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ عَبْدٌ حَبَشِيٌّ، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ يَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ فَإِنَّهَا ضَلَالَةٌ فَمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَعَلَيْهِ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ. عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ. سنن الترمذي أَبْوَابُ الْعِلْمِ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْأَخْذِ بِالسُّنَّةِ وَاجْتِنَابِ الْبِدَعِ رقم الحديث ۲۶۷۶ وقال الترمذي: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. سنن ابي داؤد كِتَابُ السُّنَّةِ بَابٌ فِي لُزُومِ السُّنَّةِ رقم الحديث ۴۶۰۷، المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحدیث ۳۲۹.

(۲) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه أَنَّ رَجُلًا جَاءَهُ فَقَالَ: أَوْصِنِي. فَقَالَ: سَأَلْتَ عَمَّا سَأَلْتُ عَنْهُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قَبْلِكَ، « أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ فَإِنَّهُ رَأْسُ كُلِّ شَيْءٍ، وَعَلَيْكَ بِالْجِهَادِ فَإِنَّهُ رَهْبَانِيَّةُ الْإِسْلَامِ، وَعَلَيْكَ بِذِكْرِ اللهِ وَتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ فَإِنَّهُ رَوْحُكَ فِي السَّمَاءِ وَذِكْرُكَ فِي الْأَرْضِ ». مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۱۷۷۴، مجمع الزوائد كِتَابُ الْوَصَايَا بَابُ وَصِيَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ۷۱۱۱.

زه تاته د الله ﷻ نه د یریدو وصیت کوم ځکه دا د هر شي جَرړه او بُنیاد دی.

۳ . حضرت ابوهریرة ؓ فرمایي : یو سړی نبي علیه السلام ته راغی چې د سفر ارادهیې لرله، هغه اوفرمایل : يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ ! أَوْصِنِيْ.

اې د الله رسوله! ماته وصیت اوکړه.

رسول الله صلی الله علیه وسلم ورته اوفرمایل :

أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللّٰهِ، وَالتَّكْبِيْرِ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ .

زه تاته د الله ﷻ نه د یریدو وصیت کوم او په هر اُوچت ځای باندې د ختلو په وخت درته د تکبیر (اَللّٰهُ اَکْبَرُ) ویلو وصیت کوم. (۱)

٤ . حضرت ابوذر ؓ فرمایي چې ماته رسول الله ﷺ اوفرمایل :

اِتَّقِ اللّٰهِ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ . (۲)

ته چې هر چیرته یې د الله ﷻ نه ویریږه، د بَدۍ پسې نیکي کوه نو دا نیکي به دا بَدي ختمه کړي، او د خلقو سره ښه اخلاق کوه (یعنی د خوش اخلاقۍ معامله ورسره کوه).

حضرت ابوذر ؓ ته نبي علیه السلام دا هم فرمایلي وو :

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ؓ، قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُرِيْدُ سَفَرًا ، فَقَالَ : يَا رَسُوْلَ اللّٰهِ ! أَوْصِنِيْ. قَالَ: « أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللّٰهِ، وَالتَّكْبِيْرِ عَلَى كُلِّ شَرَفٍ » فَلَمَّا وَلَّى الرَّجُلُ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اَللّٰهُمَّ ازْوِ لَهُ الْأَرْضَ وَهَوِّنْ عَلَيْهِ السَّفَرَ» . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۸۳۱۰ ، و رقم الحديث ۹۷۲۴، ورقم الحديث ۱۰۱۶۵ ، مصنف ابن ابي شيبة رقم الحديث ۳۳٦۲۳ ، سنن ابن ماجة رقم الحديث ۲۷۷۱ ، السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ۱۰۲٦٦ ، صحيح ابن خزيمة رقم الحديث ۲۵٦۱ ، صحيح ابن حبان رقم الحديث ۲۷۰۲ .

(۲) سنن الترمذي أَبْوَابُ الْبِرِّ وَالصِّلَةِ بَابُ مَا جَاءَ فِي مُعَاشَرَةِ النَّاسِ رقم الحديث ۱۹۸۷ وقال الترمذي: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. مسند احمد رقم الحديث ۲۱۳۵۴ ، و رقم الحديث ۲۱۴۰۳ ، و رقم الحديث ۲۱۹۸۸ ، سنن الدارمي رقم الحديث ۲۸۳۳ ، المعجم الاوسط رقم الحديث ۳۷۷۹ ، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۲۹٦ ، و رقم الحديث ۲۹۷ ، المستدرک على الصحيحين للحاکم رقم الحديث ۱۷۸ وقال الحاکم : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ. وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ. ، ، الله الذهبي، مشكاة المصابيح باب الرفق والحياء وحسن الخلق الفصل الثاني رقم الحديث ۵۰۸۳ (۱٦)

أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ فِي سِرِّ أَمْرِكَ وَعَلَانِيَتِهِ .(۱)
زه تا ته وصيت كوم چې په خپلو پټو اُمورو او ښكاره اُمورو كې د الله تعالى نه اُووېرېږه.

۵ . حضرت سُليم بن جابر ﷺ ته چې نبي عليه السلام وصيت كولو نو دا يې هم ورته فرمايلي وو : عَلَيْكَ بِاتِّقَاءِ اللهِ .
ته په ځان باندې د الله ﷻ نه يَره لازم كړه . (يعنى د الله تعالى د عذاب نه وېرېږه) .(۲)

۶ . په بخاري شريف كې دا حديث ذكر دې چې رسولُ الله ﷺ په داسې يوه زَنانه باندې تېر شو چې د يو قبر سره ناسته وه او ژړل يې . نبي عليه السلام ورته او فرمايل :
اِتَّقِي اللهَ وَاصْبِرِي . د الله ﷻ نه اُووېرېږه او صبره كوه .(۳)

---

(۱) عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : «سِتَّةَ أَيَّامٍ . ثُمَّ اعْقِلْ يَا أَبَا ذَرٍّ مَا أَقُولُ لَكَ بَعْدُ» فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمُ السَّابِعُ . قَالَ : « أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ فِي سِرِّ أَمْرِكَ وَعَلَانِيَتِهِ، وَإِذَا أَسَأْتَ فَأَحْسِنْ، وَلَا تَسْأَلَنَّ أَحَدًا شَيْئًا وَإِنْ سَقَطَ سَوْطُكَ، وَلَا تَقْبِضْ أَمَانَةً، وَلَا تَقْضِ بَيْنَ اثْنَيْنِ » . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۱۵۷۳ ، مشكاة المصابيح كتاب الإمَارَة وَالقَضَاء الفَصْل الثَّالِث رقم الحديث ۳۷۱۳(۵۳) ، مجمع الزوائد كِتَابُ الزَّكَاةِ بَابُ مَا جَاءَ فِي السُّؤَالِ رقم الحديث ۴۵۰۴ وقال الهيثمي : رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ.

(۲) پوره حديث داسې دى : عَنْ سُلَيْمِ بْنِ جَابِرٍ الْهُجَيْمِيِّ ﷺ قَالَ : أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُحْتَبٍ فِي بُرْدَةٍ، وَإِنَّ هُدَّابَهَا لَعَلَى قَدَمَيْهِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ ! أَوْصِنِي . قَالَ: « عَلَيْكَ بِاتِّقَاءِ اللهِ، وَلَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا وَلَوْ أَنْ تُفْرِغَ لِلْمُسْتَسْقِي مِنْ دَلْوِكَ فِي إِنَائِهِ أَوْ تُكَلِّمَ أَخَاكَ وَوَجْهُكَ مُنْبَسِطٌ. وَإِيَّاكَ وَإِسْبَالَ الْإِزَارِ، فَإِنَّهَا مِنَ الْمَخِيلَةِ وَلَا يُحِبُّهَا اللهُ . وَإِنِ امْرُؤٌ عَيَّرَكَ بِشَيْءٍ يَعْلَمُهُ مِنْكَ فَلَا تُعَيِّرْهُ بِشَيْءٍ تَعْلَمُهُ مِنْهُ. دَعْهُ يَكُونُ وَبَالُهُ عَلَيْهِ وَأَجْرُهُ لَكَ . وَلَا تَسُبَّنَّ شَيْئًا » . قَالَ: فَمَا سَبَبْتُ بَعْدُ دَابَّةً وَلَا إِنْسَانًا . الادب المفرد مخرجا بَابُ الإِخْتِبَاءِ ص ۴۰۳ رقم الحديث ۱۱۸۲ قال الالباني : صحيح . السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ۹۶۱۲ ، و رقم الحديث ۹۶۱۳ ، صحيح ابن حبان محققا كِتَابُ البِرِّ وَالإِحْسَانِ فَصْلٌ مِنَ البِرِّ وَالإِحْسَانِ رقم الحديث ۵۲۱ .

(۳) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ . قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِامْرَأَةٍ عِنْدَ قَبْرٍ وَهِيَ تَبْكِي، فَقَالَ: اِتَّقِي اللهَ وَاصْبِرِي . صحيح البخاري كِتَابُ الجَنَائِزِ بَابُ قَوْلِ الرَّجُلِ لِلْمَرْأَةِ عِنْدَ القَبْرِ: اصْبِرِي رقم الحديث ۱۲۵۲ .
وفي رواية : عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ . قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ←←←←← ←←←←

۷ . په یوه موقع باندې نبي علیه السلام حضرت حفصه رضي الله عنها ته اوفرمایل :
اِتَّقِي اللهَ يَا حَفْصَةُ . اې حفصه ! د الله ﷻ نه اوویرېږه . (۱)

۸ . نبي علیه السلام په آخري وخت کې هم د مانځه او تقوی (یعنی د الله ﷻ نه د یریدو) حکم کړې وُ . (۲)

نبي علیه السلام به د لښکر أمیر ته په خاص طور باندې د تقوٰی وصیت کولو

په مسلم شریف کې أوږد حدیث دی ، د هغې په سَر کې ذکر دي :
كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَمَّرَ أَمِيْرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللهِ، وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ خَيْرًا . (۳)

←←←← بِامْرَأَةٍ تَبْكِي عِنْدَ قَبْرٍ. فَقَالَ: «اِتَّقِي اللهَ وَاصْبِرِيْ» قَالَتْ : إِلَيْكَ عَنِّيْ فَإِنَّكَ لَمْ تُصَبْ بِمُصِيْبَتِيْ، وَلَمْ تَعْرِفْهُ. فَقِيْلَ لَهَا: إِنَّهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَأَتَتْ بَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ تَجِدْ عِنْدَهُ بَوَّابِيْنَ . فَقَالَتْ : لَمْ أَعْرِفْكَ. فَقَالَ : «إِنَّمَا الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُوْلَى» . صحیح البخاري كِتَابُ الْجَنَائِزِ بَابُ زِيَارَةِ الْقُبُوْرِ رقم الحدیث ۱۲۸۳ . و رقم الحدیث ۷۱۵۴ ، صحیح مسلم رقم الحدیث ۱۵(۹۲۶) ، سنن ابي داؤد رقم الحدیث ۳۱۲۴.

(۱) پوره حدیث داسې دی : عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه قَالَ : بَلَغَ صَفِيَّةَ رضي الله عنها أَنَّ حَفْصَةَ رضي الله عنها قَالَتْ: إِنِّيْ ابْنَةُ يَهُوْدِيٍّ، فَبَكَتْ. فَدَخَلَ عَلَيْهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهِيَ تَبْكِيْ . فَقَالَ: « مَا شَأْنُكِ ؟ » فَقَالَتْ: قَالَتْ لِيْ حَفْصَةُ: إِنِّيْ ابْنَةُ يَهُوْدِيٍّ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « إِنَّكِ ابْنَةُ نَبِيٍّ، وَإِنَّ عَمَّكِ لَنَبِيٌّ، وَإِنَّكِ لَتَحْتَ نَبِيٍّ، فَفِيْمَ تَفْخَرُ عَلَيْكِ » . فَقَالَ: « اِتَّقِي اللهَ يَا حَفْصَةُ » . مسند احمد مخرجا رقم الحدیث ۱۲۳۹۲ ، سنن الترمذي أَبْوَابُ الْمَنَاقِبِ بَابٌ فِيْ فَضْلِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم ۳۸۹۴ وقال الترمذي : هَذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ .

(۲) عَنْ عَلِيٍّ رضي الله عنه . قَالَ: كَانَ آخِرُ كَلَامِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. « اَلصَّلَاةَ الصَّلَاةَ. اِتَّقُوا اللهَ فِيْمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ » . سنن ابي داؤد كِتَابُ الْأَدَبِ بَابٌ فِيْ حَقِّ الْمَمْلُوْكِ رقم الحدیث ۵۱۵۶ قال الالباني : صحیح .

(۳) صحیح مسلم كِتَابُ الْجِهَادِ وَالسِّيَرِ بَابُ تَأْمِيْرِ الْإِمَامِ الْأُمَرَاءَ عَلَى الْبُعُوْثِ، وَوَصِيَّتِهِ إِيَّاهُمْ بِآدَابِ الْغَزْوِ وَغَيْرِهَا رقم الحدیث ۳(۱۷۳۱)

رسولُ الله صلی الله علیه وسلم به چې کله په یو غټ لښکر یا وړوکي لښکر باندې اَمیر مقررولو نو په خصوصي طور باندې به یې د لښکر امیر ته د تقوی (یعنی د الله ﷻ نه د یریدو) او د هغه سره موجود مسلمانانو ته د خیر وصیت کولو .

نبي علیه السلام به په خپلو دُعاګانو کې د تقوی سوال کولو

رسولُ الله صلی الله علیه وسلم به چې د ځان د پاره دُعا غوښتله نو په دې کې به یې د تقوی او پرهیزګارۍ سوال هم کولو .

د مسلم شریف حدیث دی چې نبي علیه السلام به دا دعا کوله :

اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَسْأَلُكَ الْهُدٰى وَالتُّقٰى ، وَالْعَفَافَ وَالْغِنٰى . (۱)

اې الله ! زه د تا نه د هدایت ، تقوی ، پاک دامنۍ ، او غِنی سوال کوم .

همدا رنګې نبي علیه السلام به چې د سفر په وخت کومه دعا کوله نو په هغې کې به یې هم د تقوی سوال کولو . (۲)

تقوی بهترین لباس دی

د تقوی د اَهمیت اندازه ددینه هم لږېږي چې الله تعالی دیته بهترین لباس ویلی :

---

(۱) عَنْ عَبْدِ اللهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ كَانَ يَقُوْلُ : اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَسْأَلُكَ الْهُدٰى وَالتُّقٰى ، وَالْعَفَافَ وَالْغِنٰى . صحيح مسلم كتاب الذِّكْرِ وَالدُّعَاءِ وَالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ بَابُ التَّعَوُّذِ مِنْ شَرِّ مَا عَمِلَ وَمِنْ شَرِّ مَا لَمْ يَعْمَلْ رقم الحديث ۷۲ (۲۷۲۱)، سنن الترمذي أَبْوَابُ الدَّعَوَاتِ رقم الحديث ۳۴۸۹ وقال الترمذي: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

(۲) قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ : أَخْبَرَنِي أَبُو الزُّبَيْرِ، أَنَّ عَلِيًّا الْأَزْدِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رضي الله عنهما عَلَّمَهُمْ، أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا اسْتَوَى عَلَى بَعِيْرِهِ خَارِجًا إِلَى سَفَرٍ، كَبَّرَ ثَلَاثًا، ثُمَّ قَالَ: « سُبْحَانَ الَّذِيْ سَخَّرَ لَنَا هٰذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِيْنَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُوْنَ. اَللّٰهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ فِيْ سَفَرِنَا هٰذَا الْبِرَّ وَالتَّقْوَى، وَمِنَ الْعَمَلِ مَا تَرْضَى، اَللّٰهُمَّ هَوِّنْ عَلَيْنَا سَفَرَنَا هٰذَا، وَاطْوِ عَنَّا بُعْدَهُ . اَللّٰهُمَّ أَنْتَ الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ، وَالْخَلِيْفَةُ فِي الْأَهْلِ، اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ مِنْ وَعْثَاءِ السَّفَرِ، وَكَآبَةِ الْمَنْظَرِ، وَسُوْءِ الْمُنْقَلَبِ فِي الْمَالِ وَالْأَهْلِ ». وَإِذَا رَجَعَ قَالَهُنَّ وَزَادَ فِيْهِنَّ : « آيِبُوْنَ تَائِبُوْنَ عَابِدُوْنَ لِرَبِّنَا حَامِدُوْنَ ». صحيح مسلم كِتَابُ الْحَجِّ بَابُ مَا يَقُوْلُ إِذَا رَكِبَ إِلَى سَفَرِ الْحَجِّ وَغَيْرِهِ رقم الحديث ۴۲۵ (۱۳۴۲) .

﴿وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ﴾.(۱)

ترجمه: د تقوى (او پرهيزګارى) لباس (ددې ظاهري لباس نه) ډير بهتر دى.

تشريح: لكه څرنګې چې دا ظاهري كپړې ضروري دي چې په دې سره انسان خپل عورت پټوي او ښائست هم دى، خو ددېنه زيات ضروري د تقوى واله لباس دى چې هغه "نېک عمل كول او په زړه كې د الله ﷻ نه يره لرل" دي چې په دې سره هم د انسان په عېبونو او كمزوريو باندې پَرده راځي او د دائمي تكليفونو نه ورته نجات ملاويږي.

او كه چيرته يو سړى بَدعمله وي او په زړه كې يې د الله ﷻ نه يره نه وي نو كه ده هرڅومره ښائسته كپړې اغوستې وي خو آخري انجام يې ذليل كيدل او رَسواء كيدل دي.(۲)

علامه قرطبي رَحِمَهُ الله د مذكوره آيت په تشريح كې ليكلي:

بَيَّنَ أَنَّ التَّقْوٰى خَيْرُ لِبَاسٍ.

الله تعالى (په دې آيت كې) دا خبره بيان كړه چې تقوى بهترين لباس دى.

يو شاعر وايي:

إِذَا الْمَرْءُ لَمْ يَلْبَسْ ثِيَابًا مِنَ التُّقٰى ✡ تَقَلَّبَ عُرْيَانًا وَإِنْ كَانَ كَاسِيًا

چې كله سړي د تقوى لباس نه وي اغوستى نو دا بَربنډ ګرځي اګرچې ده دا (دا عامې) كپړې اغوستې وي.

وَخَيْرُ لِبَاسِ الْمَرْءِ طَاعَةُ رَبِّهِ ✡ وَلَا خَيْرَ فِيْمَنْ كَانَ لِلّٰهِ عَاصِيًا

د سړي د پاره بهترين لباس د خپل رب تابعداري كول دي، او په هغه چا كې هيڅ خير نشته چې هغه د الله تعالى نافرمانه وي.(۳)

د تقوى په وجه د جنت مستحق كيدل

تقوى داسې بهترين عمل دى چې ددې په وجه انسان د جنت مستحق ګرځي.

(۱) الاعراف آية ۲۶.

(۲) تفسير معارف القران مع الاختصار.

(۳) تفسير القرطبي ج ۷ ص ۱۸۳ سورة الاعراف في تشريح آية ۲۶.

الله تعالى فرمايي :

﴿ تِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِيْ نُوْرِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًّا ﴾.(۱)

ترجمه : دا هغه جنت دی چې د دې وارثان به مونږ په خپلو بندګانو کې هغه خلق جوړوو چې کوم متّقيان (پرهيزګار) دي.

په قرآن کريم کې ځای په ځای د مُتّقينو د پاره د جنت او د جنت د نعمتونو وعده شوې ، يو څو آيتونه درته ذکر کوم :

۱ . ﴿ اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ۝ اُدْخُلُوْهَا بِسَلٰمٍ اٰمِنِيْنَ ﴾.(۲)

ترجمه : بيشکه مُتّقيان (پرهيزګاران) به په باغونو او چينو کې وي ، (دوی ته به وويلې شي چې) تاسو ديته په سلامتيا او اَمن سره داخل شئ.

۲ . ﴿ اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ مَقَامٍ اَمِيْنٍ ۝ فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ۝ يَّلْبَسُوْنَ مِنْ سُنْدُسٍ وَّ اِسْتَبْرَقٍ مُّتَقٰبِلِيْنَ ۝ كَذٰلِكَ وَزَوَّجْنٰهُمْ بِحُوْرٍ عِيْنٍ ۝ يَدْعُوْنَ فِيْهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ اٰمِنِيْنَ ۝ لَا يَذُوْقُوْنَ فِيْهَا الْمَوْتَ اِلَّا الْمَوْتَةَ الْاُوْلٰى وَوَقٰهُمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ﴾.(۳)

ترجمه : بيشکه متّقيان (پرهيزګاران) به د اَمن په ځای کې (ديره) وي ، په باغونو او چينو کې به وي ، دوی به د نري او غټو وريښمو کپړې اغوندي ، يو بل ته به مخامخ ناست وي ، دا خبره همداسې (يقيني) ده ، او مونږ به دوی ته د غټو سترګو واله (ښائسته) حُورې ورکړو ، دوی به په دې (جنت) کې هر قِسمه ميوې په اطمينان سره راغواړي ، دوی

---

(۱) سورة مريم آية ۶۳.

(۲) الحجر آية ۴۵ تا ۴۶.

همداسې مضمون په يو بل آيت کې هم ذکر دی : ﴿ اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّنَعِيْمٍ ۝ فٰكِهِيْنَ بِمَآ اٰتٰهُمْ رَبُّهُمْ وَوَقٰهُمْ رَبُّهُمْ عَذَابَ الْجَحِيْمِ ۝ كُلُوْا وَاشْرَبُوْا هَنِيْٓــًٔا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴾ الطور آية ۱۷ تا ۱۹.

(۳) الدخان آية ۵۱ تا ۵۶.

په يو بل آيت کې دي : ﴿ اِنَّ الْمُتَّقِيْنَ فِيْ جَنّٰتٍ وَّعُيُوْنٍ ۝ اٰخِذِيْنَ مَآ اٰتٰهُمْ رَبُّهُمْ اِنَّهُمْ كَانُوْا قَبْلَ ذٰلِكَ مُحْسِنِيْنَ ۝ كَانُوْا قَلِيْلًا مِّنَ الَّيْلِ مَا يَهْجَعُوْنَ ۝ وَبِالْاَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُوْنَ ﴾ الذاريات آية ۱۵ تا ۱۸.

به د رومبي مرګ نه علاوه د بل مرګ مزه نه څکي (يعنى د دُنيا د تير شوي مرګ نه علاوه به دوى ته بل مرګ نه راځي)، او الله تعالى به دوى د جهنم د عذاب نه اُوساتي.

٣ . ﴿إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ﴾.(١)

ترجمه: بيشکه د متّقيانو د پاره د خپل رب سره جنّتونه د نعمت دي.

٤ . ﴿إِنَّ ٱلْمُتَّقِينَ فِى ظِلَٰلٍ وَعُيُونٍ ۝ وَفَوَٰكِهَ مِمَّا يَشْتَهُونَ ۝ كُلُوا۟ وَٱشْرَبُوا۟ هَنِيٓـًٔۢا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۝ إِنَّا كَذَٰلِكَ نَجْزِى ٱلْمُحْسِنِينَ﴾.(٢)

ترجمه: بيشکه مُتقيان به (د جنت د اُونو) په سيورو او چينو کې وي، او په هغه ميوو کې به وي کومې چې دوى غواړي، (دوى ته به وويلې شي:) تاسو بنه په مزې (او فراخه طريقې) سره خورئ او سکئ، دا د هغه بنه عملونو په بدله کې دي کوم چې تاسو (په دُنيا کې) کول.

٥ . ﴿إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ۝ حَدَآئِقَ وَأَعْنَٰبًا ۝ وَكَوَاعِبَ أَتْرَابًا ۝ وَكَأْسًا دِهَاقًا ۝ لَّا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا كِذَّٰبًا ۝ جَزَآءً مِّن رَّبِّكَ عَطَآءً حِسَابًا﴾.(٣)

ترجمه: بيشکه د متّقيانو د پاره کاميابي ده، (د دوى د پاره به) باغيچې، انګور، پيغلې همزولې جينکۍ، او د جنّتي شرابو ډک جامونه وي، دوى به په دې (جنت) کې عبث خبرې او دروغ نه اَوري، دا ستا د رب د طرفه بدله ده چې په حساب (يعنى پوره پوره) به درکولې شي.

٦ . ﴿وَإِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لَحُسْنَ مَـَٔابٍ ۝ جَنَّٰتِ عَدْنٍ مُّفَتَّحَةً لَّهُمُ ٱلْأَبْوَٰبُ ۝ مُتَّكِـِٔينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَٰكِهَةٍ كَثِيرَةٍ وَشَرَابٍ ۝ وَعِندَهُمْ قَٰصِرَٰتُ ٱلطَّرْفِ أَتْرَابٌ﴾.(٤)

(١) القلم آية ٣٤.

(٢) المرسلات آية ٤١ تا ٤٤.

(٣) النبا آية ٣١ تا ٣٦.

(٤) ص آية ٤٩ تا ٥٢.

ترجمه : بيشكه د متّقيانو د پاره ښه ځاى د ورتللو دى چې هغه جنتونه (باغونه) د هميشه اوسيدلو دي ، دوى ته به د هغې دَروازې پرانستلې شوي وي ، دوى به په دې کې تکيه وهلي وي ديرې ميوې او شراب به راغواړي ، او د دوى سره به داسې همزولې ښځې وي چې د حياء د وجې به خپل نظرونه ښکته ساتونکي وي (يعنى د خپل خاوند نه علاوه به يې په بل چا نظر نه وي لږيدلى) ، دا هغه نِعمتونه دي چې د تاسو سره يې د حساب دِ ورځې د پاره ددې وعده کولې شي.

۷ . ﴿ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِيْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ۚ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ ۚ اُكُلُهَا دَآئِمٌ وَّظِلُّهَا ۚ تِلْكَ عُقْبَى الَّذِيْنَ اتَّقَوْا ۖ وَّعُقْبَى الْكٰفِرِيْنَ النَّارُ ﴾.(۱)

ترجمه : مثال د هغه جنت چې د مُتّقيانو سره د هغې وعده شوى (د هغې کيفيت دادى) چې د هغې (د اونو) لاندې به نهرونه بهيږي ، د هغې ميوې او د هغې سيورې به هميشه وي، دا انجام د هغه خلقو دى کوم چې مُتّقيان (پرهيزګار) دي ، او د کافرانو انجام (د جهنم) اور دى.

الله تعالى د جنت د نهرونو بيان هم پخپله کړى :

۸ . ﴿ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِيْ وُعِدَ الْمُتَّقُوْنَ ۖ فِيْهَآ اَنْهٰرٌ مِّنْ مَّآءٍ غَيْرِ اٰسِنٍ ۚ وَاَنْهٰرٌ مِّنْ لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهٗ ۚ وَاَنْهٰرٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِّلشّٰرِبِيْنَ ۚ وَاَنْهٰرٌ مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى ۖ وَلَهُمْ فِيْهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ وَمَغْفِرَةٌ مِّنْ رَّبِّهِمْ ﴾.(۲)

ترجمه : مثال د هغه جنت چې دْ مُتّقيانو سره د هغې وعده شوى (د هغې بيان دادى چې) په دې کې به د داسې (تازه) اوبو نهرونه وي چې خرابې (مُتغَيّرې) به نه وي ، او د داسې شودو نهرونه به وي چې د هغې خوَند به نه وي بدل شوى ، او د داسې شرابو نهرونه به وي چې څکونکو ته به خوَند ورکوونکي وي ، او د داسې شهدو نهرونه به وي چې صاف کړې شوي به وي ، او د دوى د پاره به په دې جنت کې هر قِسمه ميوې او د خپل رب د طرفه

(۱) الرعد آية ۳۵.
(۲) سورة محمد آية ۱۵.

بخنه وي.

۹ . ﴿وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ۝ هٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ۝ مَنْ خَشِيَ الرَّحْمٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ ۝ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ۝ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ﴾.(۱)

ترجمه : او مُتّقیانو ته به جنت رانزدې کړې شي چې لرې به نه وي ، (دوی ته به وویلې شي چې :) دا هغه جنت دی د کوم چې د تاسو سره (په دُنیا کې) وعده کولې شوه ، (دا) د هغه چا د پاره دی چې الله ﷻ طرف ته رجوع کوونکی او (د حقوقو) حفاظت کوونکی وي کوم چې بې لیدلو د الله ﷻ نه ویرېږي ، او په داسې زړه سره راشي چې الله طرف ته رجوع کوونکې وي ، (دوی ته به وویلې شي) تاسو دې جنت ته په سلامتیا سره داخل شئ ، همدا د همیشه اُوسیدو ورځ ده ، د دوی د پاره به په دې جنت کې هر هغه څه وي چې دوی یې غواړي ، او مونږ سره (د دوی د پاره) نور هم زیات څه دي . (چې هغه د الله ﷻ دیدار او د هغه رضا ده).

۱۰ . ﴿لٰكِنِ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنّٰتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهٰرُ خٰلِدِينَ فِيهَا نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللّٰهِ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ خَيْرٌ لِّلْأَبْرَارِ﴾.(۲)

ترجمه : لیکن کوم خلق چې د خپل رب نه اُوویریدل د هغوی د پاره داسې جنّتونه دي چې د هغې (د اُونو) لاندې به نهرونه بهیږي په هغې کې به همیشه وي ، دا د الله تعالی د طرفه (د دوی د پاره) میلمستیا ده ، او څه چې د الله سره دي هغه د نېکانو د پاره ډیر بهتر دي.

---

(۱) ق آیة ۳۱ تا ۳۵.

په سُورة الشعراء کې ذکر دي :

﴿وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ۝ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ﴾. الشعراء آیة ۹۰ ، ۹۱.

(۲) آل عمران آیة ۱۹۸.

جنت ته ډير بوتلونکې څيز " تقوى او خوش اخلاقي " ده

۱. حضرت ابو هريرة ﷺ فرمايي چې د رسول الله ﷺ نه پوښتنه اوشوه :

مَا أَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ الجَنَّةَ ؟

هغه کوم څيز دى چې هغه عام طور انسان جنت ته داخلوي ؟

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

تَقْوَى اللهِ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ . د الله ﷻ نه يَره او ښائسته اخلاق .... (۱)

۲ . د ترمذي شريف حديث دى ، رسول الله صلى الله عليه وسلم د حجة الوداع په موقع په خُطبه کې اوفرمايل :

اِتَّقُوا اللهَ رَبَّكُمْ ، وَصَلُّوا خَمْسَكُمْ ، وَصُومُوا شَهْرَكُمْ ، وَأَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ ، وَأَطِيعُوا ذَا أَمْرِكُمْ تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ . (۲)

تاسو د الله ﷻ نه اُوويريږئ کوم چې ستاسو رب دى ، خپل پنځه وخته مونځ کوئ ، د رمضان روژې نيسئ ، د خپلو مالونو زکوة ورکوئ ، د خپل امير اِطاعت کوئ نو تاسو به د

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ : سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَا أَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ الْجَنَّةَ ؟ قَالَ : « تَقْوَى اللهِ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ » . قَالَ : وَمَا أَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ النَّارَ ؟ قَالَ : " اَلْأَجْوَفَانِ : اَلْفَمُ وَالْفَرْجُ " . الادب المفرد مخرجا للبخاري رقم الحديث ۲۹۴ بَابُ حُسْنِ الْخُلُقِ إِذَا فَقِهُوا .

وفي رواية : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ . فَقَالَ : « تَقْوَى اللهِ وَحُسْنُ الْخُلُقِ » . وَسُئِلَ عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ . فَقَالَ : « اَلْفَمُ وَالْفَرْجُ » سنن الترمذي أَبْوَابُ الْبِرِّ وَالصِّلَةِ بَابُ مَا جَاءَ فِي حُسْنِ الْخُلُقِ رقم الحديث ۲۰۰۴ وقال الترمذي : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ غَرِيبٌ سنن ابن ماجة رقم الحديث ۴۲۴۶ ، مشكوة المصابيح بَابُ حِفْظِ اللِّسَانِ وَالْغِيبَةِ وَالشَّتْمِ الْفَصْلُ الثَّانِي رقم الحديث ۴۸۳۲ ، المستدرک على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ۷۹۱۹ وقال الحاكم : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ ، ووافقه الذهبي . شعب الايمان رقم الحديث ۵۰۲۵ .

(۲) سنن الترمذي بَابُ مَا ذُكِرَ فِي فَضْلِ الصَّلَاةِ باب ۴۳۴ رقم الحديث ۶۱۶ وقال الترمذي : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ شرح السنة للبغوي ج۱ ص۲۳ رقم الحديث ۱۰

خپل رَب جنت ته داخل شئ.

دآخرت ښه انجام د مُتقیانو د پاره دی

١. الله تعالی فرمايي: ﴿ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴾.(١)

ترجمه: او (ښه) اَنجام (دآخرت) د مُتّقیانو د پاره دی.

٢. د تقوی فائده لکه څرنګې چې په دُنیا کې مسلمان ته رسي نو همدغه شان په آخرت کې به هم تقوی د مسلمان پکار راځي، ځکه د آخرت دومره سخته ورځ ده چې په هغې کې به دوستان هم د یو بل دشمنان وي لیکن د مُتقیانو به دا شان نه وي. الله تعالی فرمايي:

﴿ اَلْاَخِلَّاۤءُ يَوْمَئِذٍۭ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ اِلَّا الْمُتَّقِيْنَ ۝ يٰعِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَآ اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ ﴾.(٢)

ترجمه: ټول دوستان به په دغه ورځ د یو بل دشمنان وي بغیر د مُتقیانو نه (چې د دوی دوستي به ورځ په ورځ همداسې زیاتیږي، دوی ته به ویلې شي:) اې زما بندګانو! نن ورځ په تاسو باندې هیڅ ویره نشته او نه به تاسو غمژن شئ.

د الله ﷻ مدد د مُتقیانو سره دی

د الله ﷻ مدد د مُتّقیانو سره دی، او د دوی حفاظت کوي، په قرآن کریم کې ددې تذکره شته، پَروردګارِعالَم فرمايي:

﴿ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ ﴾.(٣)

(١) القصص آیة ٨٣.

(٢) الزخرف آیة ٦٧، ٦٨.

(٣) البقرة آیة ١٩٤.

په سورة التوبة کې هم ذکر دي، ﴿وَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِيْنَ﴾. ترجمه، او پوهه شئ چې الله تعالی د متقیانو سره دی. التوبة آیة ١٢٣.

ترجمه: او (په هر حالت کې) د الله تعالی نه اُووېرېږئ، او (په دې) پوهه شئ چې الله تعالی (مدد) د متقیانو سره دی.

بل ځای فرمايي:

﴿ إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَّالَّذِيْنَ هُمْ مُّحْسِنُوْنَ ﴾.(۱)

ترجمه: بیشکه الله تعالی د مُتقیانو او نیکي کوونکو خلقو سره دی.

(یعنی د دوی سره مدد او احسان کوي او د دوی تائید کوي).(۲)

بل ځای فرمايي: ﴿ وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴾.(۳)

ترجمه: او الله تعالی د مُتّقیانو دوست دی.

(یعنی د دوی سره محبت کوي او د دُشمنانو خلاف د دوی مدد کوي (۴)).

که مونږ په دُنیا کې اوګورو چې د چا سره د دُنیا یو بادشاه یا وزیر ملګري وي نو سخت خوشحال وي او د هغه په ملګرتیا باندې فخر کوي حالانکه الله تعالی د متّقیانو ملګری دی او د دوی مدد کوي نو دا ډیر لوي شرافت دی.

چې څوک هم ایمان راوړي نو الله تعالی د هغه سره مدد کوي او د هغه د کارونو متولي ګرځي، په قرآن کریم کې ذکر دي:

---

(۱) النحل آية ۱۲۸.

(۲) قوله تعالى: ﴿ إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا ﴾ ما نهاهم عنه، وأحسنوا فيما أمرهم به، بالعون والنصر. زاد المسير في علم التفسير ج۲ ص۵۹۵.

وقوله: (إِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَالَّذِيْنَ هُمْ مُحْسِنُوْنَ) أَيِ اتَّقَوُا الْفَوَاحِشَ وَالْكَبَائِرَ بِالنَّصْرِ وَالْمَعُونَةِ وَالْفَضْلِ وَالْبِرِّ وَالتَّأْيِيدِ. الجامع لاحكام القرآن (تفسير القرطبي) ج ۱۰ ص۲۰۳ النحل آية ۱۲۸.

(۳) الجاثية آية ۱۹.

(۴) (اَلْوَلِيُّ): أَيِ: الْمُحِبُّ لِأَوْلِيَائِهِ النَّاصِرُ لَهُمْ عَلَى أَعْدَائِهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَهْوِيَتِهِمْ وَمَا يَدْعُوهُمْ إِلَى غُرُورِ لِقَائِهِ. قَالَ تَعَالَى: {وَاللّٰهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِيْنَ} [الجاثية آية ۱۹]. {وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيْدُ} [الشورى آية ۲۸]. وَقِيلَ: مَعْنَاهُ الْمُتَوَلِّي لِأُمُورِ جَمِيعِ خَلِيقَتِهِ يَفْعَلُ فِيهِمْ مَا يَشَاءُ بِحِكْمَتِهِ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ بِعِزَّتِهِ. أَوْ لِأُمُورِ عِبَادِهِ مِنْ عِبَادِهِ الْمُخْتَصِّينَ بِاجْتِبَائِهِ وَإِسْعَادِهِ، لِقَوْلِهِ تَعَالَى: { اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّوْرِ } [البقرة ۲۵۷]. مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج۴ ص۱۵۷۹.

﴿ اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ﴾.(۱)

ترجمه: الله تعالی د مؤمنانو دوست دی، دوی (د کُفر) د تیارو نه (د اسلام) رڼا طرف ته رااُوباسي.

تشريح: یعنی الله تعالی د مؤمنانو مددګار، د دوی سره محبت کوونکی، او د دوی د کارونو سموونکی دی، د دوی حوائج پوره کوي، او نورو مخلوقاتو ته یې نه محتاج کوي. (۲)

نو چې کله الله تعالی د عامو مؤمنانو د پاره متولي (دوست او کارساز) دی نو د مُتقیانو د پاره خو په طریقِ اولی باندې متولي دی.

د مُتقیانو سره الله تعالی محبت کوي

د مُتقیانو سره الله ﷻ محبت کوي.

۱. په قرآن کریم کې ذکر دي:

﴿ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ ﴾. (۳)

ترجمه: بیشکه الله تعالی محبت کوي د مُتقیانو سره.

۲. د مسلم شریف حدیث دی، رسولُ الله ﷺ فرمایي:

---

(۱) البقرة آية ۲۵۷.

(۲) قَوْلُهُ تَعَالَىٰ: ﴿ اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ﴾: نَاصِرُهُمْ وَمُعِيْنُهُمْ. وَقِيْلَ: مُحِبُّهُمْ. وَقِيْلَ: مُتَوَلِّي أُمُوْرِهِمْ لَا يَكِلُهُمْ إِلَىٰ غَيْرِهِ. وَقَالَ الْحَسَنُ: وَلِيُّ هِدَايَتِهِمْ. ﴿ يُخْرِجُهُمْ مِّنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ﴾ أَيْ: مِنَ الْكُفْرِ إِلَى الْإِيْمَانِ. قَالَ الْوَاقِدِيُّ: كُلُّ مَا فِي الْقُرْآنِ مِنَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّوْرِ فَالْمُرَادُ مِنْهُ: الْكُفْرُ وَالْإِيْمَانُ غَيْرُ الَّتِيْ فِيْ سُوْرَةِ الْأَنْعَامِ: ﴿ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّوْرَ [الانعام آية ۱] ﴾. فَالْمُرَادُ مِنْهُ: اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ. سُمِّيَ الْكُفْرُ: ظُلْمَةً لِالْتِبَاسِ طَرِيْقِهِ. وَسُمِّيَ الْإِسْلَامُ نُوْرًا لِوُضُوْحِ طَرِيْقِهِ. تفسير البغوي (معالم التنزيل في تفسير القرآن) ج ۱ ص ۳۵۰ سورة البقرة آية ۲۵۷.

(۳) التوبة آية ۷

إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ، الْغَنِيَّ، الْخَفِيَّ. (۱)

بیشکه الله تعالی هغه بنده خوښوي چې مُتقي (پرهیزګار) وي، زړه یې غني وي، او د الله ﷻ عبادت طرف ته یې ځان اُوزګار کړې وي.

(د اَلْخَفِيّ یوه معنی دا هم ده چې په پټه باندې صدقات وغیره کوونکی وي). (۲)

۳. د تقوی په وجه خامخا مؤمن ته د نېکو اعمالو توفیق نصیبه کېږي، چې ددې په وجه بیا الله تعالی د مخلوقاتو په زړونو کې د متقي سره محبت پیدا کوي.

په قرآن کریم کې ذکر دي:

﴿ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَٰنُ وُدًّا ﴾. (۳)

ترجمه: بیشکه کومو خلقو چې ایمان راوړو او نېک اعمال یې اوکړل نو ډېر زر به رحمان ذات د دوی د پاره (د خلقو په زړونو کې) محبت پیدا کړي.

د الله ﷻ په نزد باندې معزز خلق مُتقیان دي

د تقوی په وجه انسان د الله تعالی مقرّب ګرځي، بلکه مونږ به دا اُووایو چې په چا کې څومره تقوی زیاته وي نو همدومره به دا کس د الله ﷻ په نزد ډېر مُقرّب وي.

۱. الله تعالی فرمایي:

(۱) صحیح مسلم كِتَابُ الزُّهْدِ وَالرَّقَائِقِ رقم الحدیث ۱۱ (۲۹۶۵)، مسند احمد مخرجا رقم الحدیث ۱۴۴۱، مشكاة المصابیح بَابُ اسْتِحْبَابِ الْمَالِ وَالْعُمُرِ لِلطَّاعَةِ الْفَصْلُ الْأَوَّلُ رقم الحدیث ۵۲۸۴(۱)، شرح السنة للبغوي رقم الحدیث ۴۲۲۸، شعب الایمان رقم الحدیث ۹۸۸۵.

(۲) (اَلْغَنِيّ): قَالَ النَّوَوِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: اَلْمُرَادُ بِالْغِنَى غِنَى النَّفْسِ، وَهَذَا هُوَ الْغِنَى الْمَحْبُوبُ لِقَوْلِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ»..... (اَلْخَفِيّ). بِالْخَاءِ الْمُعْجَمَةِ أَيِ: الْخَامِلُ الْمُنْقَطِعُ لِعِبَادَةِ رَبِّهِ الْمُشْتَغِلُ بِأُمُورِ نَفْسِهِ. أَوِ الْخَفِيُّ الْخَيْرِ بِأَنْ يَعْمَلَهُ وَيَصْرِفَ مَالَهُ فِي مَرْضَاةِ رَبِّهِ حَيْثُ لَا يَطَّلِعُ عَلَيْهِ غَيْرُهُ. اَلشَّامِلُ لِلْفَقِيرِ أَيْضًا. كَمَا وَرَدَ: «حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ». وَهُوَ الْأَظْهَرُ. وَرُوِيَ بِالْمُهْمَلَةِ أَيِ: الْمُشْفِقُ. مرقاة المفاتیح شرح مشكاة المصابیح ج ۸ ص ۳۳۰۵ بَابُ اسْتِحْبَابِ الْمَالِ وَالْعُمُرِ لِلطَّاعَةِ.

(۳) مریم آیة ۹۶.

﴿ يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ ﴾ . (۱)

ترجمه : اې خلقو ! مونږ تاسو د یو سړي (حضرت آدم ﷺ) او یوې ښځې (حضرت حواء رضي الله عنها) نه پیدا کړي یئ ، او مونږ ستاسو مختلف قومونه او قبیلې جوړې کړې دي ددې د پاره چې تاسو یو بل اوپیژنئ ، بیشکه په تاسو کې دیر مُعزّز د الله ﷻ په نزد باندې هغه کس دی چې هغه په تاسو کې دیر مُتّقي (پرهیزګار) وي .

۲ . د بخاري شریف حدیث دی چې د نبي علیه السلام نه پوښتنه اوشوه :

مَنْ أَكْرَمُ النَّاسِ؟ په خلقو کې دیر مُعزّز څوک دی ؟

نبي علیه السلام ورته اوفرمایل : أَكْرَمُهُمْ أَتْقَاهُمْ .

په دوی کې دیر مُعزّز هغه کس دی کوم چې په دوی کې دیر تقوی دار وي . (۲)

۳ . حضرت ابوسعید خُدري ﷺ فرمایي چې د نبي علیه السلام نه پوښتنه اوشوه :

يَارَسُولَ اللهِ ! أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ؟

اې د الله رسوله ! په خلقو کې د ټولو نه بهترین کس څوک دی ؟

رسولُ الله صلی الله علیه وسلم ورته اوفرمایل :

مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللهِ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ .

هغه مؤمن (بهترین کس دی) چې د الله ﷻ په لار کې په خپل ځان او خپل مال سره جهاد کوي .

---

(۱) الحجرات آية ۱۳ .

(۲) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قِيلَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَكْرَمُ النَّاسِ؟ قَالَ « أَكْرَمُهُمْ أَتْقَاهُمْ » .... صحيح البخاري كِتَابُ أَحَادِيثِ الأَنْبِيَاءِ بَابُ {أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ المَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ} رقم الحديث ۳۳۷۴ ، و رقم الحديث ۳۳۵۳ ، و رقم الحديث ۳۳۸۳ ، و رقم الحديث ۳۴۹۰ كِتَابُ المَنَاقِبِ بَابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى.

صحابه کرامو بیا عرض اوکړو : بیا څوک ډیر بهتر دی ؟
نبي علیه السلام اوفرمایل :
مُؤمِنٌ فِي شِعْبٍ مِنَ الشِّعَابِ يَتَّقِي اللهَ ، وَيَدَعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ .
هغه مؤمن چې د غرونو په يوه دَره کې ځانله اُوسيږي ، د الله ﷻ نه ويريږي ، او خلق د خپل شَر نه محفوظ ساتي (يعنې خلقو ته ضرر نه رسوي) .(۱)

۴ . رسولُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حضرت ابوذر ﷺ ته اوفرمايل :
اُنظُرْ . فَإِنَّكَ لَيْسَ بِخَيْرٍ مِنْ أَحْمَرَ وَلَا أَسْوَدَ إِلَّا أَنْ تَفْضُلَهُ بِتَقْوَى . (۲)
گوره ، ته د خپل ذات په اعتبار سره د سور او تور کس نه افضل نه يې مگر د تقوى په وجه باندې تاته په دوى باندې فضيلت حاصليدې شي .

تشريح : يعنې هيچاته په بل باندې د مال و دولت ، شکل و صورت ، ژبې او وطن په وجه فضيلت نشته بلکه د فضيلت معيار تقوى ده ، چې څومره په چا کې تقوى (د الله ﷻ نه ويره) زياته وه نو همدومره به دا د الله ﷻ په نزد باندې مُعزّز او اُوچتې مرتبې واله وي .

د قيامت په ورځ به نبي عليه السلام ته ډير مُقرّب خلق مُتقيان وي

د قيامت په ورځ به نبي عليه الصلاة والسلام ته ډير مُقرّب خلق او د شفاعت ډير مستحقين هغه خلق وي چې په چا کې تقوى زياته وي .

---

(۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ، قَالَ : قِيلَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللهِ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ » . قَالُوا : ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ : « مُؤْمِنٌ فِي شِعْبٍ مِنَ الشِّعَابِ يَتَّقِي اللهَ ، وَيَدَعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ » . صحيح البخاري كِتَابُ الْجِهَادِ وَالسِّيَرِ بَابٌ : أَفْضَلُ النَّاسِ مُؤْمِنٌ مُجَاهِدٌ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ فِي سَبِيلِ اللهِ رقم الحديث ۲۷۸۶ ، و رقم الحديث كِتَابُ الرِّقَاقِ بَابٌ : الْعُزْلَةُ رَاحَةٌ مِنْ خُلَّاطِ السُّوءِ . صحيح مسلم كِتَابُ الإِمَارَةِ بَابُ فَضْلِ الْجِهَادِ وَالرِّبَاطِ رقم الحديث ۱۲۲ (۱۸۸۸) .

(۲) عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ : اُنظُرْ . فَإِنَّكَ لَيْسَ بِخَيْرٍ مِنْ أَحْمَرَ وَلَا أَسْوَدَ إِلَّا أَنْ تَفْضُلَهُ بِتَقْوَى . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۱۴۰۷ ، مشكاة المصابيح كتاب الرقاق الفصل الثالث رقم الحديث ۵۱۹۸ (۳۳) . مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۳۰۷۸ ، وقال الهيثمي رَوَاهُ أَحْمَدُ . وَرِجَالُهُ ثِقَاتٌ .

په مسند احمد او مشکوة شریف کې دا حدیث ذکر دی چې کله رسول الله ﷺ حضرت مُعاذ بن جبل رضی الله عنه لره یمن ته د حاکم (او قاضي) په حیث لیږلو نو نبي علیه السلام (دده د رخصتولو د پاره) ورسره د مدینې منوّرې نه (تریو ځایه پورې) اُووت ، په دې وخت کې حضرت معاذ رضی الله عنه (د نبي علیه السلام په حکم) په سورلۍ باندې ناست ؤ او رسول الله ﷺ ورسره لاندې پیاده روان ؤ ، څه وصیتونه (اونصیحتونه) یې ورته کول ، کله چې نبي علیه السلام (د وصیت کولو نه) فارغ شو نو ورته وې فرمایل :

يَا مُعَاذُ ! إِنَّكَ عَسَى أَنْ لَا تَلْقَانِي بَعْدَ عَامِي هٰذَا وَلَعَلَّكَ أَنْ تَمُرَّ بِمَسْجِدِي هٰذَا، وَقَبْرِي .

اې معاذ ! کیدې شي ددې کال نه پس بیا ستا د ما سره ملاقات اونشي او کیدې شي چې تاسو (کله د یمن نه واپس راځې نو) زما په دې جُمات او زما په قبر باندې تېر شې (پیغمبر علیه السلام دیته اِشاره اوکړه چې دا زما د ژوند آخري کال دی) .

حضرت معاذ رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په دې فِراق باندې ډیر زیات اُوژړل . نبي علیه السلام خپل مخ مبارک مدینې منوّرې طرف ته را اُوګرځول او حضرت معاذ رضی الله عنه ته یې (د تسلۍ په خاطر) وویل :

إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي الْمُتَّقُونَ مَنْ كَانُوا وَحَيْثُ كَانُوا .

بیشکه د قیامت په ورځ به ماته ډیر نزدې خلق مُتّقیان وي که دا هر څوک وي او هر ځای وي .(۱)

د آخري جُملې تشریح : یعنی د قیامت په ورځ به زما د شفاعت ډیر مستحق او ماته ډیر

(۱) عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رضی الله عنه قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ خَرَجَ مَعَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوصِيهِ وَمُعَاذٌ رَاكِبٌ وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِي تَحْتَ رَاحِلَتِهِ . فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: « يَا مُعَاذُ ! إِنَّكَ عَسَى أَنْ لَا تَلْقَانِي بَعْدَ عَامِي هٰذَا وَلَعَلَّكَ أَنْ تَمُرَّ بِمَسْجِدِي هٰذَا، وَقَبْرِي » . فَبَكَى مُعَاذٌ جَشَعًا لِفِرَاقِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . ثُمَّ الْتَفَتَ فَأَقْبَلَ بِوَجْهِهِ نَحْوَ الْمَدِينَةِ فَقَالَ : « إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي الْمُتَّقُونَ مَنْ كَانُوا وَحَيْثُ كَانُوا » . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۲۰۵۲ ، مشكاة المصابيح كتاب الرقاق الفصل الثالث رقم الحديث ۵۲۲۷(۷۳) ، صحيح ابن حبان مخرجا رقم الحديث ۶۴۷ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۴۲۳۸ .

مُقرّب خلق هغه وي چې په هغوی کې تقوی (د الله ﷻ نه يره) وي ، که دا خلق هر څوک وي (يعنی که دا عربي وي يا عجمي ، تور وي يا سپين ، که د شريفې کورنۍ وي يا د غير شريفې کورنۍ وي) ، او که دا خلق د دُنيا په هره حصه کې اُوسيږي خو اعتبار تقوی ته دی.

دغه وجه ده چې اويس قرني رَحِمَهُ اللهُ د نبي عليه السلام په زمانه کې موجود ؤ او نبي عليه السلام يې نه ؤ ليدلی خو د تقوی په وجه ورته الله ﷻ اُوچت مقام ورکړی ؤ ، او د نبي عليه السلام بعضې نزدې رِشته دار وو لکه ابولهب وغيره خو چې ايمان يې نه ؤ راوړی او تقوی په کې نه وه نو د الله ﷻ په نزد يې هيڅ مقام نه ؤ. (۱)

د الله ﷻ ولي هغه کس کيدې شي چې په هغه کې تقوٰی وي

د الله ﷻ ولي صرف هغه کس کيدې شي چې په هغه کې تقوی وي ، حُکه الله تعالی پخپله د ولي په تعريف کې فرمايلي چې په هغه کې به تقوی وي :

﴿ أَلَآ إِنَّ أَوْلِيَآءَ ٱللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ وَكَانُوا۟ يَتَّقُونَ ۝ لَهُمُ

(۱) (" إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي ") أَيْ: بِشَفَاعَتِي أَوْ أَقْرَبَ النَّاسِ إِلَى مَنْزِلَتِي (" الْمُتَّقُونَ. مَنْ كَانُوا ") : جَمَعَ بِاعْتِبَارِ مَعْنَى مَنْ. وَالْمَعْنَى كَائِنًا مَنْ كَانَ عَرَبِيًّا أَوْ عَجَمِيًّا أَبْيَضَ أَوْ أَسْوَدَ شَرِيفًا أَوْ وَضِيعًا (" وَحَيْثُ كَانُوا ") أَيْ: سَوَاءٌ كَانُوا بِمَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ أَوْ بِالْيَمَنِ وَالْكُوفَةِ وَالْبَصْرَةِ فَسَرَهُ. فَانْظُرْ إِلَى رُتْبَةِ أُوَيْسٍ الْقَرَنِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ بِالْيَمَنِ عَلَى كَمَالِ التَّقْوَى. وَحَالَةِ جَمَاعَةٍ مِنْ أَكَابِرِ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ مِنْ حِرْمَانِ الْمَنْزِلَةِ الزُّلْفَى. بَلْ مِنْ إِيصَالِ ضَرَرِهِمْ إِلَيْهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى مِنْ بَعْضِ ذَوِي الْقُرْبَى. وَحَاصِلُهُ أَنَّهُ لَا يَضُرُّكَ بُعْدُكَ الصُّورِيُّ عَنِّي مَعَ وُجُودِ قُرْبِكَ الْمَعْنَوِيِّ بِي. فَإِنَّ الْعِبْرَةَ بِالتَّقْوَى كَمَا يُسْتَفَادُ مِنْ إِطْلَاقِ قَوْلِهِ تَعَالَى: {إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ} [الحجرات آية ۱۳] مِنْ غَيْرِ اخْتِصَاصٍ بِمَكَانٍ أَوْ زَمَانٍ أَوْ نَوْعِ إِنْسَانٍ . فَفِيهِ تَحْرِيضٌ عَلَى التَّقْوَى الْمُنَاسِبَةِ لِلْوَصِيَّةِ عِنْدَ الْمُفَارَقَةِ الصُّغْرَى وَالْكُبْرَى. وَكَذَا قَالَ تَعَالَى: {وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللَّهَ} [النساء آية ۱۳۱] مَعَ مَا فِيهِ مِنَ التَّسْلِيَةِ لِبَقِيَّةِ الْأُمَّةِ الَّذِينَ لَمْ يُدْرِكُوا زَمَنَ الْحَضْرَةِ وَمَكَانَ الْخِدْمَةِ . هَذَا الَّذِي سَنَحَ لِي فِي هَذَا الْمَقَامِ مِنْ حَلِّ الْكَلَامِ عَلَى ظُهُورِ الْمَرَامِ. مرقاة المفاتيح ج ۸ ص ۳۲۷۱ في شرح حديث ۵۲۲۷ كِتَابُ الرِّقَاقِ.

الْبُشْرٰى فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ ۚ لَا تَبْدِيْلَ لِكَلِمٰتِ اللّٰهِ ۚ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴾.(۱)

ترجمه: خبردار، بيشكه د الله په دوستانو باندې نه څه ويره وي او نه به دوی غمجَن کيږي، دا هغه کسان دي چې ايمان يې راوړو او مُتقيان دي (يعنی پرهيزګاره دي)، د دوی د پاره د دُنيا په ژوند او آخرت کې زيرې دی، د الله تعالی په خبرو (وَعدو) کې تبديلي نه راځي، همدا (زيرې) لويه کاميابي ده.

د مذکوره آيت تشريح: په مذکوره آيتونو کې د اولياءُ الله ؤ فضيلتونه، د هغوی نَخې، او د هغوی د پاره په دُنيا او آخرت کې زيرې ذکر شوی.

په دې آيتونو کې ذکر شو چې په اولياء الله ؤ باندې به يره او غم نه وي، نو ددې دوه مطلبه دي: اول مطلب: اولياءُ الله چې کله د قيامت په ورځ د حساب و کتاب نه پس جنت ته داخل شي نو په دوی باندې به هلته هيڅ يره او غم نه وي، بلکه د جنت په دائمي نعمتونو کې به مشغول وي.

دويم مطلب: ډيرو مفسّرينو ليکلي چې په اولياء الله ؤ باندې به په دنيا او آخرت دواړو کې ويره او غم نه وي.

خو په دې باندې دا اعتراض راځي چې که مونږ اوګورو نو په دنيا کې ډير امتحانات په پيغمبرانو او نيکانو خلقو باندې راځي، او دوی د الله تعالی نه ډير ويريږي، نو بيا د آيت څه مطلب شو؟

نو ددې جواب دادی چې په اولياء الله ؤ باندې د دُنياداره خلقو په شان د دُنيوي څيزونو ويره او غم نه وي، يعنی د دوی ددې فاني دُنيا سره هيڅ محبت نه وي نو که دُنياوي څيزونه ورته ملاؤ نشي نو د مالدارو په شان سرګردانه او غمجن نه وي.

او که په دوی باندې د الله ﷻ د طرفه څه تکليف راشي نو دا په ځان باندې يو امتحان ګنړي، د خپلو ګناهونو د ختميدو او مرتبې اُوچتيدو ذريعه يې ګنړي، په صبر او استقامت سره دا تکليف برداشت کوي. نو ځکه ورسره څه يره او غم نه وي.(۲)

(۱) يونس آية ۶۲ تا ۶۴.

(۲) معارف القرآن مع الاختصار.

د اولیاؤ مقام: ملاعلي قاري رحمه الله په مرقاة کې لیکلي چې الله تعالی اولیاؤ ته دومره لوړه مرتبه ورکړې چې که دوی د چا د پاره دُعا او غوارې نو هغه دُعا یې قبلیږي، او که دوی په یو کلي باندې تېر شي نو الله تعالی د دوی په برکت باندې د هغه کلي واله مغفرت کوي. (۱)

د تقوی په وجه د دشمن د مکر و فریب نه په اَمن کیدل

د صبر او تقوی په وجه الله تعالی انسان د دُشمنانو د مکر و فریب او د هغوی د ضرر نه محفوظ ساتي، په قرآن کریم کې ذکر دي:

﴿وَإِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا لَا يَضُرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ﴾.(۲)

ترجمه: او که تاسو صبر او تقوی اوکړه نو د دشمنانو مکر و فریب به تاسو ته هیڅ ضرر اُو نه رسوي، بیشکه الله تعالی د هغوی په کارونو باندې اِحاطه کوونکی دی.

امام رازي رَحِمَهُ اللّٰهُ په تفسیر کبیر کې د مذکوره آیت معنی دا بیان کړې:

إِنَّ كُلَّ مَنْ صَبَرَ عَلَى أَدَاءِ أَوَامِرِ اللّٰهِ تَعَالَى وَاتَّقَى كُلَّ مَا نَهَى اللّٰهُ عَنْهُ كَانَ فِي حِفْظِ اللّٰهِ فَلَا يَضُرُّهُ كَيْدُ الْكَافِرِيْنَ وَلَا حِيَلُ الْمُحْتَالِيْنَ.

کوم کس چې د الله تعالی په اَوامرو اَداء کولو باندې صبر اوکړي او د کومو شیانو نه چې الله تعالی منع کړې د هغې نه منع شي نو داسې کس د الله تعالی په حفاظت کې راشي بیا ده

(۱) وَمِنْ أَمَارَاتِ وَلَايَتِهِ أَنْ يَرْزُقَهُ مَوَدَّةً فِي قُلُوْبِ أَوْلِيَائِهِ. فَإِنَّ اللّٰهَ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوْبِ أَوْلِيَائِهِ فِي كُلِّ وَقْتٍ. فَإِذَا رَأَى فِي قُلُوْبِهِمْ لِعَبْدٍ مَحَلًّا يَنْظُرُ إِلَيْهِ بِاللُّطْفِ، وَإِذَا رَأَى هِمَّةَ وَلِيٍّ مِنْ أَوْلِيَائِهِ لِشَأْنِ عَبْدٍ، أَوْ سَمِعَ دُعَاءَ وَلِيٍّ فِي شَأْنِ شَخْصٍ يَأْبَى إِلَّا الْفَضْلَ وَالْإِحْسَانَ إِلَيْهِ أَجْرَى بِذَلِكَ سُنَّتَهُ الْكَرِيْمَةَ.

وَسَمِعْتُ الشَّيْخَ أَبَا عَلِيٍّ الدَّقَّاقَ رَحِمَهُ اللّٰهُ يَقُوْلُ: لَوْ أَنَّ وَلِيًّا مِنْ أَوْلِيَاءِ اللّٰهِ مَرَّ بِبَلْدَةٍ لَنَالَ بَرَكَةَ مُرُوْرِهِ أَهْلُ تِلْكَ الْبَلْدَةِ. حَتَّى يَغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ. وَمِنْ خُصُوْصِيَّاتِ الْوِلَايَةِ أَنَّ أَهْلَهَا مُنَزَّهُوْنَ عَنِ الذُّلِّ. قَالَ تَعَالَى: {وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ} [الإسراء آية ۱۱۱] فَأَوْلِيَاءُ اللّٰهِ تَعَالَى دَائِمًا مُسْتَغْرِقُوْنَ فِي عِزِّ مَوْلَاهُمْ فِي دُنْيَاهُمْ وَأُخْرَاهُمْ. رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَجَعَلَنَا مِنْهُمْ بِمَنِّهِ وَكَرَمِهِ. مرقاة المفاتيح ج ۴ ص ۱۵۸۰ كِتَابُ أَسْمَاءِ اللّٰهِ تَعَالَى.

(۲) آل عمران آية ۱۲۰.

ته د کافرانو مکر او حیله ګرو حیلې هیڅ ضرر نشي رسولی.

بیا امام رازي رَحِمَهُ الله ددې خبرې وضاحت داسې کړی چې الله تعالی مخلوقات د خپل عبادت د پاره پیدا کړي اوس چې څوک دالله تعالی عبادت کوي نو هغه به هم دا د آفتونو او ویرې د ځایونو نه ساتي، خپله وعده به ورسره پوره کوي ، د دشمنانو د مکرونو او د سختۍ د ځایونو نه به یې ساتي. (١)

کافرانو هم د نبي علیه السلام خلاف ډیر مَکرونه او تدبیرونه اوکړل مکر الله تعالی هغه ټول ختم کړل او د نبي علیه السلام حفاظت یې اوکړو، قرآن کریم ددې بیان داسې کړی:

﴿ وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ ۚ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴾.(٢)

ترجمه: او (اې پیغمبره! هغه وخت یاد کړه) کله چې کافرانو ستا خلاف تدبیر (مکر) کولو چې دوی تا قید کړي، یا دې قتل کړي، او یا دې د وطن نه اوباسي، دوی بَد تدبیر کولو او الله تعالی هم (ستا د حفاظت) تدبیر کولو، او الله تعالی د ټولو نه ښه تدبیر کوونکی دی.

بل ځای فرمایي:

﴿ وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِندَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِن كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ﴾.(٣)

---

(١) اَلْمَسْأَلَةُ الرَّابِعَةُ: مَعْنَى الْآيَةِ: أَنَّ كُلَّ مَنْ صَبَرَ عَلَى أَدَاءِ أَوَامِرِ اللهِ تَعَالَى وَاتَّقَى كُلَّ مَا نَهَى اللهُ عَنْهُ كَانَ فِي حِفْظِ اللهِ فَلَا يَضُرُّهُ كَيْدُ الْكَافِرِينَ وَلَا حِيَلُ الْمُحْتَالِينَ. وَتَحْقِيقُ الْكَلَامِ فِي ذٰلِكَ هُوَ أَنَّهُ سُبْحَانَهُ إِنَّمَا خَلَقَ الْخَلْقَ لِلْعُبُودِيَّةِ كَمَا قَالَ: وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ [الذاريات آية ٥٦] فَمَنْ وَفَى بِعَهْدِ الْعُبُودِيَّةِ فِي ذٰلِكَ فَاللهُ سُبْحَانَهُ أَكْرَمُ مِنْ أَنْ لَا يَفِيَ بِعَهْدِ الرُّبُوبِيَّةِ فِي حِفْظِهِ عَنِ الْآفَاتِ وَالْمَخَافَاتِ. وَإِلَيْهِ الْإِشَارَةُ بِقَوْلِهِ وَمَنْ يَتَّقِ اللهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ [الطلاق آية ٢،٣] ﴾ إِشَارَةً إِلَى أَنَّهُ يُوصِلُ إِلَيْهِ كُلَّ مَا يَسُرُّهُ. التفسير الكبير ج ٨ ص ٣٣٢ سورة آل عمران آية ١٢٠.

(٢) الانفال آية ٣٠.

(٣) ابراهيم آية ٤٦.

ترجمه : او دوی (ظالمانو د دین خلاف) خپل ټول تدبیرونه (او مکرونه) اوکړل او الله تعالی سره د دوی د تدبیرونو جزا ده، اگر چې د دوی تدبیرونه دومره دَرانه وو چې د دې په وجه غرونه هم اُوخوَزیږي.

مخکیني امتونو کې به هم کافرانو د مؤمنانو خلاف مکر کولو خو الله تعالی د هغوی مکرونه هم ختم کړي وو، فرمایي :

﴿ وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا ﴾.(۱)

ترجمه : او ددوی نه وړاندې قومونو هم تدبیرونه (مَکرونه) کړي وو حالانکه ټول تدبیرونه د الله تعالی په قبضهٔ قدرت کې دي (دوی ته به ددې سزا ورکوي).

بل ځای فرمایي :

﴿ قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِّنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَأَتٰىهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴾.(۲)

ترجمه : بیشکه د دوی نه وړاندې خلقو هم (د حق خلاف) تدبیر کړې وُ نو د الله تعالی حکم د دوی په عمارت (آبادۍ) باندې د بُنیادونو نه (د غورځولو متعلق) راغی، نو د پاس نه په دوی باندې چَت راپریوتلو، او د داسې ځای نه په دوی باندې عذاب راغی چې د دوی خیال هم نه وُ. (یعنی مکمل یې نیست و نابود کړل).

الله تعالی په ډیر تاکید سره دا خبره کړې چې تر څو پورې مؤمنان په خپل ایمان باندې مضبوط وي نو کافران به په دوی باندې نه غالب کیږي :

﴿ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكٰفِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴾.(۳)

ترجمه : او هیڅ کله به الله تعالی کافرانو ته په مؤمنانو باندې لار د غلبې ورنکړي.

---

(۱) الرعد آية ۴۲.

(۲) النحل آية ۲۶.

(۳) النساء آية ۱۴۱.

الله تعالی امام ابوحنیفه رَحِمَهُ‌اللهُ لره د حاسدانو د مکر نه بچ کړو

په امام اعظم ابوحنیفه رَحِمَهُ‌اللهُ کې چونکه کمال زیات وُ نو حاسدین یې هم زیات وو ، دوی به کوشش کولو چې په امام صاحب باندې داسې څه تُهمت أولږوي چې خلق ورباندې بدګمانه شي ، نو حاسدانو د یوې ښځې سره خبره اوکړه چې : ته په څه بهانه باندې امام صاحب خپل کور ته داخل کړه مونږ به تاته ددې په عوض کې ډیرې روپۍ درکړو .

ښځه دُهوکه شوه او خبره یې أومنله (ځکه ښځې په خپله هم زر دُهوکه کیږي او نور خلق هم دوی ته په آسانه دُهوکه ورکولې شي) ، ددې زنانه کور په لاره کې وُ ، یوه شپه امام صاحب خپل کور ته تللو ، دا ښځه په پَرده کې بهر راأووته او امام صاحب ته یې وویل :

زما خاوند وفات کیږي او څه وصیت کول غواړي خو زه پرې نه پوهیږم چې هغه څه وایي؟ زه تاته د الله ﷻ واسطه درکوم چې ته راشه او هغه وصیت واوره .

امام صاحب کور ته ورننوت ، دې زنانه د کور دروازه بنده کړه ، په کمرو کې چې کوم حاسدان پټ ناست وو هغوی راأووتل ، نو دوی امام صاحب او دا ښځه أونیول او پولیس ته یې حواله کړل ، د وخت بادشاه ته خبره أورسیده ، هغه ورته وویل :

تاسو یې اوس په جېل کې واچوئ صبا به ورسره زه ګورم .

نو امام صاحب او دا ښځه یې په یوه تیاره کمره کې بند کړل ، چونکه په دې وخت کې د امام صاحب أودس وُ نو په نوافلو باندې أودرید او ډیر وخت په نوافلو کې مشغول وُ ، دې ښځې ته د خپلې غلطۍ اِحساس اوشو چې ما خو په یو پاک دامَن کس باندې بُهتان اولږول .

کله چې امام صاحب سلام أوګرځول نو دې ښځې ورنه معافي اوغوښته او ټوله واقعه یې ورته بیان کړه .

امام صاحب ورته وویل چې څه أوشو نو هغه أوشو ، اوس زه تاته یو تدبیر ښایم چې په دې سره به مونږ ددې مصیبت نه خلاص شو ، هغه دا چې ته ددې جېل پهره دار ته اووایه چې " دې خلقو زه ناڅاپه أونیوم او دلته یې راوَستم زه کور ته د یو ضروري کار پسې تلل غواړم ته راسره د کوره پورې لاړ شه زه به هغه کار اوکړم او واپس به درسره راشم " کله چې پهره دار ستا دا خبره أومني نو ته زما کور ته لاړه شه هلته زما بي بي ته دا واقعه بیان

کړه ، یا خپله بُرقع هغې ته ورکړه ، ته هلته پاتې شه او زما بي بي به ستا په دې بُرقعه کې د پهره دار سره راشي .

همداسې اُوشو ، دې زَنانه پهره دار ته ډیرې زارۍ اوکړې ، آخر هغه ورسره لاړ ، دا زَنانه د امام صاحب کور ته لاړه ، د هغې طرفه په همدې بُرقعه کې د امام صاحب بي بي راغله او جېل ته ننَوته .

چې صبا شو نو حاکِم امام صاحب او دا زَنانه ځان ته رااُوغوښتل ، ډیر خلق راجمع وو ، ټول حاسدان هم راجمع شوي وو (زړونه یې ښه وو چې اوس به په امام صاحب باندې تهمت اُولږي او حاکم به سزا ورکړي).

کله چې د حاکم مخې ته دواړه پیش شو نو حاکِم د امام صاحب نه پوښتنه اوکړه :

امام صاحب ! ته دومره لوي عالِم یې او بیا هم گناهِ کبیره کوې ؟

امام صاحب ورته وویل : دا ته څه وایې ؟

هغه ورته وویل : ته د شپې یوا ځې ددې پرَدې زَنانه سره په کور کې لیدل شوې یې .

امام صاحب ورته وویل : دا خو زما خپله بي بي ده او که ستا په زړه کې شک وي نو زما د سخَر (د ښځې پلار) نه پوښتنه اوکړه چې دا ښځه څوک ده ؟

سخَر یې راغی او دا زَنانه یې اُوکتله نو وې ویل : دا خو زما لور ده او مام صاحب ته مې په نکاح باندې ورکړې ده .

نو حاکم دواړه پرېخودل ، او حاسدین رَسواء شول . (۱)

د صبر او تقوٰی په برکت سره دُشمن هلاکیدل

یو کس امام اعظم ابو حنیفه رحمه الله ته راغی او دده د گستاخۍ او بې ادبۍ په نیت یې دده نه پوښتنه وکړه : امام صاحب ! زه خبر شوي یم چې ستا پلار وفات شوی . ده ورته وویل : آو ، هغه وفات شوی . هغه بیا پوښتنه وکړه : ستا مور ژوندۍ ده ؟ ده ورته وویل : آو ، ژوندۍ ده . هغه د بې ادبۍ په اِراده وویل :

ما اوریدلي دي چې ستا مور ډیره ښائسته ده ، لهذا زه راغلی یم چې ته د هغې نکاح د

---

(۱) اللہ والوں کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۲ ص ۲۴۳ ، خطبات فقیر ج ۱۴ ص ۲۴۳ .

ماسره وکړی (د امام صاحب مور ډیره بوډی وه، د نکاح نه وه خو بدې سړي مقصد د امام صاحب گستاخي وه).

امام صاحب د صبر او اِستقامت نه کار واخیست ، او ورته وې ویل : زما مور خو عاقِله ، بالغه ښځه ده ، د نکاح اِختیار خو دهغې سره دی ، زه خو یې په زوره تاته په نکاح نه شم درکولی ، البته زه به ورنه پوښتنه وکړم.

نو امام صاحب کور ته روان شو چې د هغې نه پوښتنه اوکړي ، چې څه لږ مخکې لاړ او شاطرف ته یې را وکتل نو وې لید چې ناڅاپه دا سړی را اوغورځید او مړ شو ، پوښتنه اوشوه چې دا چا اووژل؟ جواب راغی چې دا د امام ابوحنیفه رحمه الله صبر قتل کړو.

یو شاعر وایي :

هیچ قومے را خدا رسوا نه کرد ✿ تا دِلے صاحب دِلے نامد بدرد

هیڅ یو قوم تر هغه وخته پورې الله ﷻ نه دی رَسوا کړی تر څو چې دوی د یو وَلِيُ الله زړه ته درد نه وي رسولی . (کله چې دوی یو ولِيُ الله ته تکلیف اورسوي نو الله تعالی دغه قوم بیا رَسوا کوي) . (۱)

د تقوٰی په وجه د تنګۍ او مصیبت نه وتل

د تقوی په وجه انسان د تَنګۍ او مَصیبت نه اُوځي .

په بخاري شریف کې اُوږده واقعه ذکر ده (((چې د بني اسرائیلو درې کسان غار ته ننوتي وو ، او بیا کاڼړې د غار خُلې ته رااُوغورځید ، بیا هر یو خپل عمل الله تعالی ته وسیله کړو ، یو په کې د خپلې تقوی (د زِنا نه د بچ کیدو) واله عمل الله تعالی ته وسیله کړو نو الله ﷻ هغه کاڼړې لرې کړو ، او درې واړه روغ جوړ د غار نه رااُووتل))) .

، دا واقعه اګر چې اُوږده ده خو د عبرت نه ډکه ده نو ځکه یې درته پوره ذکر کوم :

دا واقعه په بخاري شریف او مسلم شریف کې ذکر ده ، رسولُ الله ﷺ فرمایي : -

یو ځل درې کسان چیرته (په سفر باندې) روان وو ، په لاره کې سخت باران راګیر کړل،

(۱) اشرف الحکایات ص ۵۵ ، معالي فکر الکیز والعات ص ۱٦۵ ، خطبات فقیر ج۵ ص ٦۱ .

هغوی (د باران نه د بچ کیدو د پاره) په غر کې یو غار ته ننوتل، په دې وخت کې د غر نه یو غټ کانړې د غار په خُله کې راأوغورځید او د غار خُله مکمل بنده شوه، (کله چې بهر ته د راتلو لار بنده شوه) نو دوی درې واړو یو بل ته وویل:

أُنْظُرُوا أَعْمَالًا عَمِلْتُمُوْهَا لِلّٰهِ صَالِحَةً. فَادْعُوا اللهَ بِهَا لَعَلَّهُ يَفْرُجُهَا.

تاسو په خپلو عملونو باندې نظر واچوئ او کوم نیک اعمال چې تاسو خالِصه د الله ﷻ د رَضا د پاره کړي وي د هغې په ذریعه باندې د الله ﷻ نه دُعا اُوغواړئ، شاید چې الله ﷻ دا کانړې (یا دا مصیبت) لرې کړي.

نو په دوی کې یو کس وویل: اې الله! (ته ښه پوهیږې چې) زما مور او پلار ډیر بوداګان وو او زما څو واړه بچي هم وو، ما به چیلۍ څرولې (ددې د پاره چې د شودو په ذریعه د دوی د خوراک اِنتظام اوکړې شم)، کله به چې زه ماښام کور ته راغلم او چیلۍ به مې اُولوشلې نو د بچو نه مخکې به مې اول په مور او پلار باندې شوده څکل.

یوه ورځ داسې اِتفاق اوشو چې د ګیاه تلاش زه ډیر لرې بوتلم (یعنی د چیلۍ په څرولو کې ډیر لرې لاړم) تر دې چې زه شپې (ناوَخته) کور ته راغلم نو مور او پلار مې اُوده شوي وو، ما د خپل معمول مطابق چیلۍ را اُولوشلې، د شودو ډک لوخې مې راوړو او د مور پلار سَر ته اُودریدم، ما دوی راویخول هم بَد ګنړل، او دا مې هم بَد ګنړل چې د خپلو والدینو نه مخکې یې خپلو بچو ته ورکړم، حالانکه زما بچي د ډیرې وَلږې د وجې زما په خپو کې لغړیدل، او ژړل یې (خو لیکن ما ته د مور او پلار حق دومره لوي معلومیدو چې اول مې خپلو بچو ته شوده ورکول نه غوښتل (۱)).

دوی اُوده وو او زه د دوی سَر ته ولاړ ووم د شودو لوخې راسره په لاس کې ؤ، تر دې چې سهر شو (دوی راپاڅیدل، اول مې دوی ته شوده ورکړل او بیا مې په خپلو بچو باندې اُوڅکل).

(۱) دې سرې چې خپلو بچو ته شوده اول نه ورکول نو دا ځکه چې کیدې شي د هغوی په شریعت کې د والدینو نفقه د بچو په نفقه باندې مقدّمه وه، یا بعضې علماء وایي چې کیدې شي د ضرورت په مقدار یې بچو ته ورکړي وو خو بچو یې په هغې صبر نه کولو او نور یې غوښتل. مظاهرحق شرح مشکوة باب البرّ والصلة الفصل الثالث.

فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّيْ فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا فُرْجَةً نَرٰى مِنْهَا السَّمَاءَ.

نو اې الله ! تاته ښه معلومه ده چې که چيرته ما دا کار خاص ستا د رَضا د پاره کړې وي نو ته (ددې نېک عمل په وَسيله) دا کانړې دومره لرې کړه چې مونږ آسمان اوګورو.

نو (دُعا قبوله شوه) الله ﷻ دا کانړې دومره لرې کړو چې دوی آسمان اُوليد.

دې دويم کس وويل : اې الله ! زما د تره لور وه ، زما ددې سره داسې سخت محبت ؤ لکه د سړو چې د ښځو سره څومره محبت وي ، کله چې ما د هغې نه د خپل خواهش پوره کولو مطالبه اوکړه نو هغې اِنکار اوکړو ، او وې ويل چې تر څو پورې تا ماله سل (۱۰۰) دِيناره نه وي راکړي نو تر هغې پورې ستا خبره نه منم .

نو ما په ډير محنت سره سل (۱۰۰) دِيناره جَمع کړل ، هغې ته مې ورکړل (هغه هم راضي شوه) کله چې زه د خپل خواهش پوره کولو د پاره ددې د دواړو خپو په مينځ کې کيناستم نو دې ووېل :

يَا عَبْدَ اللّٰهِ اتَّقِ اللّٰهَ . وَلَا تَفْتَحِ الْخَاتَمَ .

اې د الله بنده ! د الله ﷻ نه اُووېرېږه ، او مُهر (بَکارَت) مه ماتوه . (يعنی زِنا مه کوه)

نو زه (دې آوريدو سره د الله ﷻ د يَرې د وجې) راپاڅيدم .

اَللّٰهُمَّ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّيْ قَدْ فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا مِنْهَا.

اې الله ! تاته ښه معلومه ده چې که چيرته ما دا کار (يعنی ستا د يَرې د وجې د زِنا نه بچ کيدل) ستا د رَضا د پاره کړې وي نو بيا (ددې نېک عمل په وَسيله باندې) دا کانړې نور هم لرې کړه .

نو (دده دُعا هم قبوله شوه او) الله ﷻ دا کانړې نور هم (د غار د خُلې نه) لرې کړو .

دې دريم کس ووېل : اې الله ! ما يو مزدور د يو فَرَق (يعنی يو پيمانه) وريژو په عِوض کې په مزدورۍ باندې نيولې ؤ ، کله چې هغه خپل کار پوره کړو نو وې ووېل :

أَعْطِنِيْ حَقِّيْ . ما ته زما حَق (مزدوري) راکړه .

ما ورته خپل حق پيش کړو خو هغه (په څه وجه باندې) دا پرېښود ، او ددې (د اخيستلو) نه يې اِعراض اوکړو .

(مزدور لاړ ، ډير وخت رانغی) ، ما به هميشه د هغه وريژي کرلی ، تردې چې ما (د هغې په قيمت باندې) ډيرې غواګانې ، او ددې د پاره شپونکيان (او نور ډير مالونه اخيستلو سره) جَمع کړل .

پس کله (چې ډير وخت پس) هغه کس ماته راغی نو وې ويل :

اِتَّقِ اللهَ وَلَاتَظْلِمْنِيْ وَأَعْطِنِيْ حَقِّيْ .

د الله ﷻ نه اُوويريږه ، په ما باندې ظلم مه کوه ، او ماته خپل حَق راکړه .

ما ورته وويل : لاړشه دا غواګانې او شپونکيان (او ورسره دا نور مالونه) واخله (دا ټول ستا حَق دی) .

هغه وويل : د الله ﷻ نه اُوويريږه او په ما پورې توقې مه کوه .

ما ورته وويل : زه تا پورې توقې نه کوم ، دا غواګانې او شپونکيان (وغيره) واخله (دا ټول ستا حَق دی) .

پس هغه دا ټول په خپله قبضه کې واخيست او د ځان سره يې بوتلل .

فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّيْ فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ مَا بَقِيَ .

(اې الله !) تاته ښه معلومه ده چې که چيرته ما دا کار خاص ستا د رَضا د پاره کړې وي نو (ددې عمل په وسيله باندې) دا باقي پاتې کاڼړې هم لرې کړه (چې د غار خُله مکمل کلاؤ شي) .

نو (دده دُعا هم قبوله شوه) الله تعالى دا کاڼړې د غار د خُلې نه مکمل لرې کړو . (او دوی ټول ورنه صحيح سالِم را اُووتل) . (۱)

---

(۱) عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ، عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : بَيْنَمَا ثَلَاثَةُ نَفَرٍ يَتَمَاشَوْنَ أَخَذَهُمُ الْمَطَرُ . فَمَالُوْا إِلَى غَارٍ فِي الْجَبَلِ . فَانْحَطَّتْ عَلَى فَمِ غَارِهِمْ صَخْرَةٌ مِنَ الْجَبَلِ فَأَطْبَقَتْ عَلَيْهِمْ . فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ : انْظُرُوْا أَعْمَالًا عَمِلْتُمُوْهَا لِلّٰهِ صَالِحَةً . فَادْعُوا اللهَ بِهَا لَعَلَّهُ يَفْرُجُهَا . فَقَالَ أَحَدُهُمْ : اَللّٰهُمَّ إِنَّهُ كَانَ لِيْ وَالِدَانِ شَيْخَانِ كَبِيْرَانِ . وَلِيْ صِبْيَةٌ صِغَارٌ . كُنْتُ أَرْعَى عَلَيْهِمْ . فَإِذَا رُحْتُ عَلَيْهِمْ فَحَلَبْتُ بَدَأْتُ بِوَالِدَيَّ أَسْقِيْهِمَا قَبْلَ وَلَدِيْ . وَإِنَّهُ نَاءَ بِيَ الشَّجَرُ . فَمَا أَتَيْتُ حَتَّى أَمْسَيْتُ فَوَجَدْتُهُمَا قَدْ نَامَا . فَحَلَبْتُ كَمَا كُنْتُ أَحْلُبُ . فَجِئْتُ بِالْحِلَابِ فَقُمْتُ عِنْدَ رُءُوْسِهِمَا . أَكْرَهُ أَنْ أُوْقِظَهُمَا مِنْ نَوْمِهِمَا . وَأَكْرَهُ أَنْ أَبْدَأَ بِالصِّبْيَةِ قَبْلَهُمَا . ←←←←

فائده: ددې واقعې نه دا هم معلومه شوه چې د تقوى، پرهيزګارى، او اخلاص په وجه الله تعالى انسان ته د مصيبتونو نه نجات ورکوي.

د تقوىٰ په وجه د مشکلاتو نه وتل، او رِزق فراخه کيدل

متقيانو ته الله جلّ جلاله د مشکلاتو، غمونو او سختۍ نه د وتلو لار پيدا کوي، او د داسې ځاى نه ورته رزق ورکوي چې د دوى ګمان هم نه وي، او بيا په دې زرق کې ورته برکت هم اچوي.

۱ . دا خبره صراحةً په قرآن کريم کې ذکر ده:

﴿ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا ۝ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ﴾.(۱)

ترجمه: او څوک چې د الله ﷻ نه ويريږي نو الله ده ته (د دُنيا او آخرت د مصيبتونو نه)

←←←← وَالصِّبْيَةُ يَتَضَاغَوْنَ عِنْدَ قَدَمَيَّ. فَلَمْ يَزَلْ ذٰلِكَ دَأْبِي وَدَأْبَهُمْ حَتّٰى طَلَعَ الْفَجْرُ. فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا فُرْجَةً نَرٰى مِنْهَا السَّمَاءَ. فَفَرَجَ اللهُ لَهُمْ فُرْجَةً حَتّٰى يَرَوْنَ مِنْهَا السَّمَاءَ. وَقَالَ الثَّانِي: اَللّٰهُمَّ إِنَّهُ كَانَتْ لِيَ ابْنَةُ عَمٍّ أُحِبُّهَا كَأَشَدِّ مَا يُحِبُّ الرِّجَالُ النِّسَاءَ. فَطَلَبْتُ إِلَيْهَا نَفْسَهَا. فَأَبَتْ حَتّٰى آتِيَهَا بِمِائَةِ دِينَارٍ. فَسَعَيْتُ حَتّٰى جَمَعْتُ مِائَةَ دِينَارٍ فَلَقِيتُهَا بِهَا. فَلَمَّا قَعَدْتُ بَيْنَ رِجْلَيْهَا قَالَتْ: يَا عَبْدَ اللّٰهِ اتَّقِ اللهَ. وَلَا تَفْتَحِ الْخَاتَمَ. فَقُمْتُ عَنْهَا. اَللّٰهُمَّ فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي قَدْ فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ فَافْرُجْ لَنَا مِنْهَا. فَفَرَجَ لَهُمْ فُرْجَةً. وَقَالَ الْآخَرُ: اَللّٰهُمَّ إِنِّي كُنْتُ اسْتَأْجَرْتُ أَجِيرًا بِفَرَقِ أَرُزٍّ. فَلَمَّا قَضٰى عَمَلَهُ قَالَ: أَعْطِنِي حَقِّي. فَعَرَضْتُ عَلَيْهِ حَقَّهُ فَتَرَكَهُ وَرَغِبَ عَنْهُ. فَلَمْ أَزَلْ أَزْرَعُهُ حَتّٰى جَمَعْتُ مِنْهُ بَقَرًا وَرَاعِيَهَا. فَجَاءَنِي فَقَالَ: اِتَّقِ اللهَ وَلَا تَظْلِمْنِي وَأَعْطِنِي حَقِّي. فَقُلْتُ: اِذْهَبْ إِلٰى ذٰلِكَ الْبَقَرِ وَرَاعِيهَا. فَقَالَ: اِتَّقِ اللهَ وَلَا تَهْزَأْ بِي. فَقُلْتُ: إِنِّي لَا أَهْزَأُ بِكَ. فَخُذْ ذٰلِكَ الْبَقَرَ وَرَاعِيَهَا. فَأَخَذَهُ فَانْطَلَقَ بِهَا. فَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنِّي فَعَلْتُ ذٰلِكَ ابْتِغَاءَ وَجْهِكَ، فَافْرُجْ مَا بَقِيَ. فَفَرَجَ اللهُ عَنْهُمْ. صحيح البخاري كِتَابُ الْأَدَبِ بَابُ إِجَابَةِ دُعَاءِ مَنْ بَرَّ وَالِدَيْهِ رقم الحديث ۵۹۷۴، ورقم الحديث ۲۲۷۲ كِتَابُ الْإِجَارَةِ بَابُ مَنِ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَتَرَكَ الْأَجِيرُ أَجْرَهُ... ورقم الحديث ۲۳۳۳ كِتَابُ الْمُزَارَعَةِ بَابُ إِذَا زَرَعَ بِمَالِ قَوْمٍ بِغَيْرِ إِذْنِهِمْ، وَكَانَ فِي ذٰلِكَ صَلَاحٌ لَهُمْ. صحيح مسلم كِتَابُ الرِّقَاقِ بَابُ قِصَّةِ أَصْحَابِ الْغَارِ الثَّلَاثَةِ وَالتَّوَسُّلِ بِصَالِحِ الْأَعْمَالِ رقم الحديث ۱۰۰(۲۷۴۳).

(۱) الطلاق آية ۲، ۳.

د خلاصی لار پیدا کوي ، او د داسې ځای نه ورته رزق ورکوي چې ده ګمان هم نه وي.(۱)

۲. حضرت ابوذر ﷺ فرمایي چې رسول الله ﷺ دا آیت ﴿ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۝ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ﴾ تلاوت کړو او بار بار به یې ویلو تر دې چې په ما باندې پرکالي (د خوب جُوته) راغله ، نبي علیه السلام اوفرمایل :

يَا أَبَا ذَرٍّ ! لَوْ أَنَّ النَّاسَ أَخَذُوا بِهَا لَكَفَتْهُمْ .

اې ابوذر ! که چیرته خلقو په دې باندې عمل کړې وی نو دا به دوی ته کافي شوې وُ .(۲)

۳. په وروسته آیت کې الله تعالی فرمایي : ﴿ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا ﴾.(۳)

ترجمه : او څوک چې د الله نه ویرېږي نو الله تعالی به ده د ده په (هر) کار کې آساني پیدا کړي.

د رِزق او نِعمتونو خزانې د الله ﷻ سره دي

دا زمونږ عقیده ده چې د رزق او نعمتونو خزانې د الله ﷻ سره دي او هغه دا په خپلې اندازې سره رانازلوي ، په قرآن کریم کې ذکر دي :

﴿ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ﴾.(۴)

ترجمه : او هیڅ څیز داسې نشته چې مونږ سره د هغې خزانې نه وي (یعنې مونږ سره د

(۱) ﴿ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ﴾ مِنْ كَرْبِ الدنيا والآخرة ﴿ وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ ﴾ يَخْطِر بِبَالِهِ ﴿ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللهِ ﴾ فِي أُمُورِهِ ﴿ فَهُوَ حَسْبُهُ ﴾ كَافِيه . تفسیر الجلالین سورة الطلاق آية ۲ ، ۳ .

(۲) قَالَ أَبُو ذَرٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: جَعَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتْلُو هَذِهِ الْآيَةَ { وَمَنْ يَتَّقِ اللهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ } [الطلاق الطلاق ۳] قَالَ: فَجَعَلَ يُرَدِّدُهَا حَتَّى نَعَسْتُ فَقَالَ: « يَا أَبَا ذَرٍّ ! لَوْ أَنَّ النَّاسَ أَخَذُوا بِهَا لَكَفَتْهُمْ » المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم الحدیث ۳۸۱۹ وقال الحاکم: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ" ووافقه الذهبي . ، المعجم الأوسط رقم الحدیث ۲۲۷۴ ، مسند احمد مخرجا رقم الحدیث ۲۱۵۵۱ ، صحیح ابن حبان رقم الحدیث ۶۶۶۹ .

(۳) الطلاق آية ۴ .

(۴) الحجر آية ۲۱ .

هر څه خزانې شته) مګر مونږ دا په معلومې اندازې سره نازلوو.

ځکه که الله تعالی دا هر څه د معلوم مقدار نه زیات نازل کړي نو بیا خلق په زمکه کې فساد کوي: ﴿ وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَٰكِن يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ ﴾.(۱)

ترجمه: که چیرته الله تعالی خپلو بندګانو ته رزق (ډیر) فراخه کړې وی نو خامخا دوی به په زمکه کې فساد کولی لیکن الله تعالی چې څه اوغواړي نو په خپله اندازه یې رانازلوي، بیشکه هغه په خپلو بندګانو باندې ښه خبردار دی (او) هر څه وینې.

لهذا ټولو مخلوقاتو ته رزق ورکوونکی الله تعالی دی:

﴿ وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا ﴾.(۲)

ترجمه: او په مخ د زمکه هیڅ جاندار (ساه لرونکې) نشته مګر د هغه (ټولو) رزق په الله تعالی باندې دی. (یعنی د هر زِنده سَر رزق په الله تعالی باندې دی).

بل ځای فرمایي:

﴿ وَكَأَيِّن مِّن دَابَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رِزْقَهَا ۚ اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾.(۳)

ترجمه: ډیر داسې جاندار شته چې هغوی خپله روزي نه اُوچتوي، الله تعالی هغوی له رزق ورکوي او تاسو ته یې هم درکوي، او هغه اَوریدونکی پوهه دی.

چاته رزق فراخول او تنګول هم د الله ﷻ په اختیار کې دي:

﴿ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾(۴)

ترجمه: الله تعالی هغه ذات دی چې په خپلو بندګانو کې چاته اوغواړي نو رُوزي ورله

(۱) الشوری آیة ۲۷.

(۲) هود آیة ۶.

(۳) العنکبوت آیة ۶۰.

(۴) العنکبوت آیة ۶۲. / بل ځای فرمایي، ﴿ لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾ الشوری آیة ۱۲.

فراخه کوي او چاته يې تنګوي ، بيشکه الله ﷻ په هر څيز باندې ښه پوهه دی .
اوس چې په چا کې تقوی زياته وي نو الله تعالی به هغه ته د داسې ځايونو نه رزق ورکوي چې د هغه به ګمان هم ورباندې نه وي .

د تقوٰی په وجه د آسمان نه برکتونه رانازليږي

په کومو خلقو کې چې تقوی پيدا شي نو الله تعالی په داسې خلقو باندې د آسمان د طرفه د خير او برکت دَروازې کلاؤوي ، او رَحمتونه وربانديرې راوروي . الله تعالی فرمايي :

﴿ وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰى اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكٰتٍ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ﴾.(۱)

ترجمه : که چيرته د دغه کلو اُوسيدونکو خلقو ايمان راوړې وی او تقوی (پرهيزګاري) يې کړې وی نو مونږ به په دوی باندې د آسمان او زمکې نه برکتونه پرانيستي وو .

(يعنی د آسمان نه به مو وربانديرې د رحمت بارانونه راوَرولوي وی او د زمکې نه به مو ورله فصلونه او ميوې رازرغونې کړې وی ، او عذابونه به مو ورنه ختم کړي وی) . (۲)

د الله تعالی نعمتونه او ثوابونه په تقوٰی او ريښتينې پرهيزګارۍ ملاويږي شي

حضرت عيسٰی عليه السلام فرمايي :

لَوْ صُمْتُمْ حَتّٰى تَصِيْرُوْا مِثْلَ الْحَنَايَا وَصَلَّيْتُمْ حَتّٰى تَكُوْنُوْا أَمْثَالَ الْأَوْتَادِ، وَجَرَى مِنْ أَعْيُنِكُمُ الدُّمُوْعُ أَمْثَالَ الْأَنْهَارِ مَا أَدْرَكْتُمْ مَا عِنْدَ اللهِ إِلَّا بِوَرَعٍ صَادِقٍ . (۳)

که چيرته تاسو دومره روژې اُونيسۍ چې د ډيرو روژو په وجه د ليندې په شان کاږه شئ ، او دومره مونځونه اوکړئ چې د ډيرو اُودريدو په وجه د ميخونو په شان نيغ شئ ، او

---

(۱) الاعراف آية ۹۶ .

(۲) ﴿ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكٰتٍ مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ﴾ يَعْنِي: الْمَطَرَ مِنَ السَّمَاءِ وَالنَّبَاتَ مِنَ الْأَرْضِ. وَأَصْلُ الْبَرَكَةِ: الْمُوَاظَبَةُ عَلَى الشَّيْءِ. أَيْ: تَابَعْنَا عَلَيْهِمُ الْمَطَرَ وَالنَّبَاتَ وَرَفَعْنَا عَنْهُمُ الْقَحْطَ وَالْجَدْبَ . تفسير البغوي (معالم التنزيل في تفسير القرآن) ج ۲ ص ۲۱۶ سورة الاعراف آية ۹۶ .

(۳) الورع لابن ابي الدنيا ص ۴۹ ، الترغيب والترهيب لقوام السنة ج ۳ ص ۲۶۸ باب الواو باب في الترغيب في الورع رقم الحديث ۲۴۹۹ .

ستاسو د سترګو نه د نهرونو په شان اُوښکې اُوبهيږي خو د الله تعالی چې کوم نعمتونه دي هغه به د ربښتيني پرهيزګاري (او تقوی) نه بغير اُو نه مومی.

تقوی دار او پرهيزګار ډير عبادت ګزار دی

رسولُ الله صلی الله عليه وسلم حضرت ابو هريرة رضي الله عنه ته اوفرمايل:

كُنْ وَرِعًا تَكُنْ أَعْبَدَ النَّاسِ. (۱)

ته پرهيزګار جوړ شه نو په ټولو خلقو کې به ډير عبادت ګزار شی.

تقوی او پرهيزګاري ته بهترين دِين ويل شوی، رسولُ الله صلی الله عليه وسلم فرمايي:

... خَيْرُ دِيْنِكُمُ الْوَرَعُ. (۲) ستاسو بهترين دين پرهيزګاري ده.

د تقوٰی برکت: (د مسلمان د تقوی په وجه کافر ته اِيمان نصيب کيدل)

ابن خريف رحمه الله فرمايي چې زما پلار به د کپړو تجارت کولو، په هغه وخت کې يو مشهور دَلال (خرڅوونکی) وُ چې نوم يې احمد بن حبيب وُ، زما پلار هغه ته د کپړو يو ټَان د خرڅولو د پاره ورکړو او دا يې ورته وويل چې:

---

(۱) پوره حديث داسې دی: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه: قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ! كُنْ وَرِعًا تَكُنْ أَعْبَدَ النَّاسِ، وَكُنْ قَنِعًا تَكُنْ أَشْكَرَ النَّاسِ، وَأَحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ تَكُنْ مُؤْمِنًا، وَأَحْسِنْ جِوَارَ مَنْ جَاوَرَكَ تَكُنْ مُسْلِمًا، وَأَقِلَّ الضَّحِكَ فَإِنَّ كَثْرَةَ الضَّحِكِ تُمِيْتُ الْقَلْبَ. سنن ابن ماجة كِتَابُ الزُّهْدِ بَابُ الْوَرَعِ وَالتَّقْوَى رقم الحديث ۴۲۱۷، شعب الايمان رقم الحديث ۵۳۶۶، و رقم الحديث ۱۰۶۱۵، الآداب للبيهقي رقم الحديث ۳۲۳، و رقم الحديث ۸۳۱، كنز العمال رقم الحديث ۴۳۴۹۷.

(۲) پوره حديث داسې دی: عَنْ حُذَيْفَةَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَضْلُ الْعِلْمِ خَيْرٌ مِنْ فَضْلِ الْعِبَادَةِ، وَخَيْرُ دِيْنِكُمُ الْوَرَعُ. المستدرک علی الصحيحين للحاکم رقم ۳۱۷. کنز العمال رقم ۷۲۸۰.

وفي رواية: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَضْلُ الْعِلْمِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ فَضْلِ الْعِبَادَةِ، وَخَيْرُ دِيْنِكُمُ الْوَرَعُ. المستدرک علی الصحيحين للحاکم رقم الحديث ۳۱۴ وقال الحاکم: هَذَا حَدِيْثٌ صَحِيْحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ. و وافقه الذهبي. وصححه السيوطي في "الجامع الصغير" رقم الحديث ۵۸۶۴. وصححه الالباني في "صحيح الجامع" رقم ۴۲۱۴. الاداب للبيهقي ج۱ ص ۳۲۵ رقم الحديث ۸۳۰.

په دې کپړه کې په فلاني ځای عیب دی چې څوک دا آخلي نو هغه ته دا عیب اُوښایه .
دې دَلال دا کپړه واخیسته او لاړ ، په لاره کې یو کس دا کپړه اُولیده د هغه خوښه شوه او وایې خیسته .

ماښام چې کله دَلال زما پلار ته راغی او دکپړې قیمت یې ورته حواله کول نوزما پلار ورنه پوښتنه اوکړه : آیا تا اخیستونکي ته د کپړې عیب خودلې وُ ؟

دَلال ورته ووېل : اُوهو ، زما د ذِهن نه دا خبره بالکل وتلې وه هغه ته مې ددې عیب بیان نکړو . زما پلار ورته ووېل : هغه کس ته پیژنې ؟

دلال ووېل : بغداد طرف ته یوه قافله روانه وه په هغې کې یو کس واخیسته او اوس هغه قافله د ښار نه وتلې ګاه .

زما پلار په تېز رفتاره آس باندې سور شو او د قافلې پسې روان شو ، د ډیر مزل کولو نه پس قافلې ته وَر اُورسید ، تپوس یې اوکړو نو هغه کس یې راپیدا کړو ، هغه ته یې ووېل : وروره ! تا چې کومه کپړه اخیستې وه په هغې کې عیب وُ زما د دَلال نه خبره هېره شوې وه هغه درته عیب نه وُ بیان کړی لهذا ته ماته کپړه واپس راکړه او خپل قیمت دې واپس واخله .

اخیستونکې غیر مُسلمه وُ هغه چې زما د پلار دا خبره واوریده نو هغه دده د آمانت دارۍ او صداقت نه ډیر متأثر شو او په هماغه ځای کې یې اسلام قبول کړو ، بیا یې زما د پلار نه روپۍ واخیستې ، وې غورځولې او د هغې په ځای یې زما پلار ته نورې روپۍ ورکړې او ورته وې وېل چې هغه مخکینۍ روپۍ جَعلي (دِیسي) وی خو چې ما ستا آمانت داري او صداقت اُولید نو زه اوس هماغه عیب جَنه کپړه درنه په صحیح روپو اخلم .

سبحان الله ، دا د مسلمان د تقوی برکت وُ چې غیر مسلمه دومره متأثره شو چې اسلام یې هم قبول کړو ، او د کپړو مالک ته حلالې صحیح روپۍ هم ملاؤ شوې .

د تقوٰی په وجه نېک اعمال قبلیدل

د تقوی یوه فائده دا هم ده چې ددې په وجه د انسان نېک اعمال قبلیږي ، په قرآن کریم کې ذکر دي :

﴿ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴾.(۱)

ترجمه: بيشکه الله تعالی (خو صرف) د مُتقيانو (نذرانې) قبلوي.

د تقوی په وجه د کارونو اِصلاح او مغفرت

د تقوی په وجه الله تعالی د بندګانو د کارونو اصلاح کوي، د نيکو اعمالو توفيق ورکوي، او ګناهونه يې معاف کوي.

مخکې آيت ذکر شو، الله رب العزت فرمايي:

﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۝ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴾.(۲)

ترجمه: اې ايمان والو! د الله نه اُوويرېږئ او سمه (رېښتينې) خبره کوئ، الله به ستاسو عملونه درست (او قبول) کړي، او تاسو ته به ستاسو ګناهونه معاف کړي، او څوک چې د الله او دهغه د رسول اِطاعت اوکړي نو بيشکه هغه په لوي کاميابۍ سره کامياب شو.

فائده: د اعمالو د اِصلاح نه مراد دادی چې الله تعالی متقي کس ته د نيکو اعمالو توفيق ورکوي، تير ګناهونه يې معاف کوي، او که آئنده ورنه څه ګناه اوشي نو د هغې نه ورته د توبې توفيق ورکوي.(۳)

---

(۱) المائدة آية ۲۷.

(۲) الاحزاب آية ۷۰، ۷۱.

(۳) ﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ ...﴾ يَقُولُ تَعَالَى آمِرًا عِبَادَهُ الْمُؤْمِنِينَ بِتَقْوَاهُ، وَأَنْ يَعْبُدُوهُ عِبَادَةَ مَنْ كَأَنَّهُ يَرَاهُ، وَأَنْ يَقُولُوا ﴿قَوْلًا سَدِيدًا﴾ أَيْ: مُسْتَقِيمًا لَا اعْوِجَاجَ فِيهِ وَلَا انْحِرَافَ. وَوَعَدَهُمْ أَنَّهُمْ إِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ، أَثَابَهُمْ عَلَيْهِ بِأَنْ يُصْلِحَ لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ، أَيْ: يُوَفِّقُهُمْ لِلْأَعْمَالِ الصَّالِحَةِ، وَأَنْ يَغْفِرَ لَهُمُ الذُّنُوبَ الْمَاضِيَةَ، وَمَا قَدْ يَقَعُ مِنْهُمْ فِي الْمُسْتَقْبَلِ يُلْهِمُهُمُ التَّوْبَةَ مِنْهَا. تفسير ابن كثير (تفسير القرآن العظيم) ج ۶ ص ۴۸۷ سورة الاحزاب آية ۷۰.

د تقوی په وجه گناهونه معاف کیدل، اجرِ عظیم ملاویدل، او نورِ فراست نصیب کیدل

۱. د تقوی په وجه الله تعالی د انسان گناهونه معاف کوي او اجرِ عظیم ورکوي:

﴿ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ﴾.(۱)

ترجمه: او څوک چې د الله ﷻ نه ویریږي نو هغه به دده نه بَدیانې (گناهونه) ختم کړي، او ده ته به زیات اجر ورکړي.

فائده: په دې آیت کې د تقوی په وجه د گناهونو معاف کیدو او نېکو اعمالو باندې د لوي اَجر وعده شوی، بیا الله تعالی د اجرِ عظیم مقدار معلوم نکړو ددینه معلومیږي چې دومره لوي اَجر به ورکوي چې په دُنیا کې د هغې مقدار معلومول ممکن ندي، یعنی غیر مَحدود اَجر به ورکوي.

په دُنیا کې که مونږ اوگورو نو کله دوه څیزونه د وزن په اعتبار سره یو شان وي خو بیا هم د یو قیمت د بل نه زیات وي همدغه شان متقي چې کوم نیک اعمال کوي نو ده ته ددې تقوی په وجه د نیک عمل اجر زیات ملاویږي، مثلا یو طرفته مُتقي کس دوه رکعته نفل مونځ اوکړي او بل طرفته غیر متقي زر (۱۰۰۰) رکعته نفل مونځ اوکړي خو بیا هم ددې متقي کس د نفل مونځ ثواب زیات وي.

۲. په سورة الحدید کې ذکر دي:

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾.(۲)

ترجمه: اې مؤمنانو! د الله نه اُوویریږئ، او د هغه په پیغمبر باندې ایمان راوړئ، هغه به درته د خپل رحمت (د خزانې) نه دوچند حصې درکړي، او داسې یو نُور (رَڼا) به

(۱) الطلاق آية ۵.

(۲) الحديد آية ۲۸.

درکړي چې د هغې په وجه به (وراندې) تَک کوي، او الله بخونکی مهربان ذی.

۳ . د تقوی په وجه الله تعالی انسان ته داسې نُورِ فراست ورکوي چې د هغې په وجه بیا دا د حق او باطل په مینځ کې فرق کولې شي او د جهالت د تیارو نه ځان بچ کولې شي .

الله ﷻ فرمایي :

﴿ يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْۤا اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَّكُمْ فُرْقَانًا وَّيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّاٰتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ﴾.(۱)

ترجمه : اې مؤمنانو ! که چیرته تاسو د الله ﷻ نه اُوویرېږئ نو هغه به ستاسو د پاره (د حق او باطل په مینځ کې) امتیاز جوړ کړي ، تاسو نه به ستاسو ګناهونه لرې کړي ، او مغفرت به درته اوکړي ، او الله تعالی د لوي فضل خاوند دی .

د "فُرْقَان" تشریح : په مذکوره آیت کې ذکر شو چې د تقوی په وجه به تاسو ته "فرقان" درکولې شي ، مفسّرینو د فرقان ډیر مطلبونه بیان کړي هغه ټول صحیح دي .

ځنې مفسّرینو د فرقان نه مراد داسې عقل او بصیرت اخیستی چې د هغې په وجه بیا انسان د حق او باطل ، ښه او خراب په مینځ کې فیصله کولې شي . نواوس د آیت مطلب دا شو چې الله تعالی مُتّقیانو ته داسې بصیرت او زیرکي ورکوي چې ددې په وجه بیا دوی د ښه او بد په مینځ کې فیصله کولې شي .(۲)

۴ . په حدیث کې راځي ، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

---

(۱) الانفال آیة ۲۹ .

(۲) تفسیر معارف القرآن سورة الانفال آیة ۲۹ .

قوله تعالی: ﴿ يَجْعَلْ لَّكُمْ فُرْقَانًا ﴾ فیه أربعة أقوال : أحدها: أنه المخرج. رواه ابن أبي طلحة عن ابن عباس، وبه قال مجاهد، والضحاك، وابن قتيبة، والمعنى: يجعل لكم مخرجاً في الدين من الضلال.
والثاني: أنه النجاة، رواه العوفي عن ابن عباس، وبه قال قتادة، والسدي. والثالث: أنه النصر، رواه الضحاك عن ابن عباس، وبه قال الفراء. والرابع: أنه هدى في قلوبهم يفرقون به بين الحق والباطل، قاله ابن زيد، وابن إسحاق. زاد المسير في علم التفسير ج ۲ ص ۲۰۲ .

اِتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ، فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللهِ .(۱)

تاسو د مؤمن د فِراست نه اُوویریږئ ځکه دا د الله ﷻ په نُور سره لیدل کوي.

الله تعالی چې چاته فِراست ورکړي نو بیا دا په دې سره د خلقو احوال معلومولې شي.

علماؤ په فراست باندې مستقل کتابونه هم لیکلي او ددې پوره تحقیق یې کړی .(۲)

د فراست متعلق یو څو واقعات :

د حضرت سلیمان علیه السلام فِراست

په بخاري شریف او مسلم شریف کې دا واقعه ذکر ده: رسولُ الله صلی الله علیه وسلم فرمایي چې دوه ښځې په سفر رواني وې، د دواړو ښځو په غیږ کې خپل خپل بچې ؤ، ناګهانه یو لېوه راغی او ددې یوې ښځې نه یې بچې اوتختول.

---

(۱) مجمع الزوائد ومنبع الفوائد كِتَابُ الزُّهْدِ بَابُ مَا جَاءَ فِي الْفِرَاسَةِ رقم الحديث ۱۷۹۴۰ وقال الهيثمي: رَوَاهُ الطَّبَرَانِيُّ، وَإِسْنَادُهُ حَسَنٌ. المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ۷۴۹۷، المعجم الاوسط رقم الحديث ۳۲۵۴، ورقم الحديث ۷۸۴۳، سنن الترمذي رقم الحديث ۳۱۲۷، كنزالعمال رقم الحديث ۳۰۷۳۰ كتاب الفراسة، حلية الاولياء ج۴ ص۹۴، وج ٦ ص۱۱۸.

(۲) قوله (اِتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنَ) اَلْفِرَاسَةُ بِالْكَسْرِ اِسْمٌ مِنْ قَوْلِك تَفَرَّسْتُ فِي فُلَانٍ الْخَيْرَ وَهِيَ على نوعين: أحدهما ما دل عَلَيْهِ ظَاهِرُ الْحَدِيثِ وَهُوَ مَا يُوقِعُهُ اللهُ فِي قُلُوبِ أَوْلِيَائِهِ فَيَعْلَمُونَ بِذَلِكَ أَحْوَالَ النَّاسِ بِنَوْعٍ مِنَ الْكَرَامَاتِ وَإِصَابَةِ الْحَدْسِ وَالنَّظَرِ وَالظَّنِّ وَالتَّثَبُّتِ . وَالنَّوْعُ الثَّانِي مَا يَحْصُلُ بِدَلَائِلِ التَّجَارِبِ وَالْخُلُقِ وَالْأَخْلَاقِ تُعْرَفُ بِذَلِكَ أَحْوَالُ النَّاسِ أَيْضًا . وَلِلنَّاسِ فِي عِلْمِ الْفِرَاسَةِ تَصَانِيفُ قَدِيمَةٌ وَحَدِيثَةٌ كَذَا فِي النِّهَايَةِ وَالْخَازِنِ. وَقَالَ الْمَنَاوِيُّ: (اِتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنَ) أَيِ اطِّلَاعَهُ عَلَى مَا فِي الضَّمَائِرِ بِسَوَاطِعِ أَنْوَارٍ أَشْرَقَتْ عَلَى قَلْبِهِ فَتَجَلَّتْ لَهُ بِهَا الْحَقَائِقُ (فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللهِ) أَيْ يُبْصِرُ بِعَيْنِ قَلْبِهِ الْمُشْرِقِ بِنُورِ اللهِ تَعَالَى. تحفة الأحوذي بشرح جامع الترمذي ج ۸ ص ۴۲۱.

وَالْفَرَاسَةُ عِلْمٌ يَنْكَشِفُ مِنَ الْغَيْبِ بِسَبَبِ تَفَرُّسِ آثَارِ الصُّوَرِ. «اِتَّقُوا فَرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُورِ اللهِ» فَالْفَرْقُ بَيْنَ الْإِلْهَامِ وَالْفِرَاسَةِ أَنَّهَا كَشْفُ الْأُمُورِ الْغَيْبِيَّةِ بِوَاسِطَةِ تَفَرُّسِ آثَارِ الصُّوَرِ، وَالْإِلْهَامُ كَشْفُهَا بِلَا وَاسِطَةٍ. مرقاة المفاتيح ج ۱ ص ۲۸۰

(دې ښځې دا نه برداشت کول چې زما بچې نشته او ددې بلې سره شته) نو دې ددې بلې ښځې په بچي دعوه اوکړه او ورته وې ويل : إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ . ليوه ستا بچې وې وړو .

دې بلې ورته وويل : ستا بچې يې وې وړو .

ددې دواړو ښځو جګړه شوه (يوې ويل چې دا بچې زما دی او بلې ويل چې دا زما دی)

دواړو ښځو فيصله حضرت داؤد عليه السلام ته راوړه (يوې ورته وويل چې دا بچې زما دی ددې بچې ليوه اُوتختول . او هغه بلې ورته ويل چې نه ددې بچې ليوه اوتختول).

حضرت داود عليه السلام په دې دواړو ښځو کې د غټې ښځې په حق کې فيصله اوکړه .

دواړه واپس تللې ، په لاره کې ورله حضرت سليمان عليه السلام په مخه راغی ، سليمان ﷺ دوی ته وويل :

ستاسو په څه جګړه ده ؟ دې ښځو ورته ټوله قصه بيان کړه ، نو حضرت سليمان عليه السلام حُکم اوکړو چې يوه چاړه راوړئ چې زه دا ماشوم په مينځ کټ کړم يو حصه به يوې ښځې ته ورکړم او بله حصه به بلې ښځې ته ورکړم .

دې کشرې ښځې حضرت سليمان عليه السلام ته وويل : آيا واقعي ته دا ماشوم په مينځ کټ کوې ؟ حضرت سليمان عليه السلام ورته وويل : آو .

دې کشرې ښځې ورته وويل : لَا تَفْعَلْ يَرْحَمُكَ اللّٰهُ هُوَ ابْنُهَا .

الله تعالى دې په تاسو باندې رحم اوکړي ته دا ماشوم په مينځ مه کټ کوه ، دا د هغې ځوي دی .

(دا چونکه دده خپله مور وه دې نه غوښتل چې زما بچې دې په مينځ کټ شي) .

نو حضرت سليمان عليه السلام (په فراست سره معلومه کړه چې دا ماشوم ددې کشرې ښځې ځوي دی ، ځکه خو يې په مينځ کټ کول نه غواړي نو) ددې کشرې په باره کې فيصله اوکړه (او ماشوم يې هغې ته ورکړو) . (۱)

---

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : كَانَتِ امْرَأَتَانِ مَعَهُمَا ابْنَاهُمَا ، جَاءَ الذِّئْبُ فَذَهَبَ بِابْنِ إِحْدَاهُمَا ، فَقَالَتْ لِصَاحِبَتِهَا : إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ ، وَقَالَتِ الْأُخْرَى : إِنَّمَا ذَهَبَ بِابْنِكِ ، فَتَحَاكَمَتَا إِلَى دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَضَى بِهِ لِلْكُبْرَى ، فَخَرَجَتَا عَلَى سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ ←←←

د حضرت ابوبکر صديق ﷛ فراست:

(د مخکې نه د لور پيدا کيدو خبر ورکول)

حضرت ابوبکر صديق ﷛ د وفات کيدلو نه مخکې حضرت عائشه ﷝ رااوغوښته او ورته وې فرمايل: زما دا جائيداد په خپلو دوه وروڼو او دوه خورانو کې تقسيم کړه.

حضرت عائشې ﷝ ورته اوفرمايل چې زما خو بله خور نشته.

حضرت ابوبکر صديق ﷛ ورته اوفرمايل: ستا د مور ماشوم په خېټه دی او ماته خپل وِجدان (فراست) وويل چې الله تعالى به ماته لور راکوي.

بيا همداسې اوشو، د حضرت ابوبکر صديق ﷛ د وفات نه پس دده د بي بي لور پيدا شوه نو الله تعالى دده خبره سل فيصده صحيح کړه.

دا د حضرت ابوبکر صديق ﷛ فراست او کرامت ؤ. (۱)

←←←← فَأَخْبَرَتَاهُ. فَقَالَ: اِئْتُونِي بِالسِّكِّينِ أَشُقُّهُ بَيْنَهُمَا. فَقَالَتِ الصُّغْرَى: لَا تَفْعَلْ يَرْحَمُكَ اللهُ هُوَ ابْنُهَا فَقَضَى بِهِ لِلصُّغْرَى. صحيح البخاري كِتَابُ الفَرَائِضِ بَابُ إِذَا ادَّعَتِ المَرْأَةُ ابْنًا رقم الحديث ۶۷۶۹، صحيح مسلم كِتَابُ الأَقْضِيَةِ بَابُ بَيَانِ اخْتِلَافِ الْمُجْتَهِدِينَ رقم الحديث ۲۰(۱۷۲۰).

(۱) اهل دل کے تڑپادينے والے واقعات ج ۳ ص ۲۴۴. خطبات فقير ج ۱۴ ص ۲۳۸.

دا خبره په "طبقات الشافعية الكبرى" کې داسې ذکر ده: فمن الكرامات على يَد أَبي بكر الصّديق رضى الله عَنهُ: مَا صَحَّ من حَدِيث عُرْوَة بن الزبير عَن عَائِشَة رضى الله عَنْهَا أَن أَبَا بكر الصّديق رضى الله عَنهُ كَانَ نحلهَا جاد عشْرين وسْقا فَلَمَّا حَضرته الْوَفَاة قَالَ وَالله يَا بنية مَا من النَّاس أحد أحب إِلَيّ غنى بعدِي مِنْك وَلَا أعز عَليّ فقرا بعدِي مِنْك وَإِنِّي كنت نحلتك جاد عشْرين وسْقا فَلَو كنت جددته وخزنته كَانَ لَك وَإِنَّمَا هُوَ الْيَوْم مَال وَارِث وَإِنَّمَا هما أَخَوَاك وَأُخْتَاك فَاقْتَسِمُوهُ على كتاب الله. قَالَت عَائِشَة يَا أَبَت وَالله لَو كَانَ كَذَا وَكَذَا لتركته إِنَّمَا هِيَ أَسمَاء فَمن الْأُخْرَى فَقَالَ أَبُو بكر ذُو بطن بنت خَارِجَة أَرَاهَا جَارِيَة فَكَانَ ذَلِك.

قلت فِيهِ كرامتان لأبي بكر: إِحْدَاهمَا إخْبَاره بِأَنَّهُ يَمُوت فِي ذَلِك الْمَرَض حَيْثُ قَالَ وَإِنَّمَا هُوَ الْيَوْم مَال وَارِث. وَالثَّانيَِة إخْبَاره بمولود يُولد لَهُ وَهُوَ جَارِيَة. طبقات الشافعية الكبرى ج ۲ ص ۳۲۲ الطَّبَقَة الثَّانِيَة فَمن الكرامات على يَد أبي بكر الصّديق رضى الله عَنهُ

د حضرت عمر رضي الله عنه فراست

په دې اُمت کې د ټولو نه زيات فراست حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه ته حاصل ؤ . بيا په دويمه مرتبه کې حضرت عُمر رضي الله عنه ته حاصل ؤ ، د حضرت عُمر رضي الله عنه د فِراست متعلق ډير واقعات مشهور دي.

۱ . يو ځل يې يو کس په اول ځل باندې اُوليد نو د هغه په باره کې يې اوفرمايل چې دا کاهِن (جادوگر) دی ، يا يې چيرته په جاهليت کې کهانت کړی . چې کله يې د هغه کس نه تحقيق اوکړو نو يقيني چې هغه په جاهليت کې کهانت کولو .

دا د حضرت عُمر رضي الله عنه فِراست ؤ .(۱)

۲ . حضرت علي رضي الله عنه فرمايي چې (د نبي عليه السلام د وفات نه پس د حضرت عمر رضي الله عنه په دورِ خلافت کې) يو ځل مې په خوب کې د نبي عليه السلام سره ملاقات اوشو ، د هغوی پسې مې د سهر مونځ اوکړو ، د مانځه نه پس دوی ته يوې وينځې تازه قجورې راوړې ، نبي عليه السلام ماته د هغې نه دوه قجورې راکړی ما يوه قجوره اُوخوړه ، بيا مې بله اُوخوړه . کله چې زه د خُوب نه رابيدار شوم نو په زړه کې مې د پيغمبر عليه السلام سره د ملاقات ډير شوق ؤ او د قجورو خوړ والې مې هم په خُله کې ؤ .

نو زه د سهر مانځه د پاره جُمات ته لاړم ، هلته مې د حضرت عمر رضي الله عنه پسې د سهر مونځ اوکړو ، ما اِراده اوکړه چې زه هغه ته خپل د شپې ليدلې خوب بيان کړم ناڅاپه د جُمات په

(۱) وَكَانَ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَعْظَمَ الْأُمَّةِ فِرَاسَةً. وَبَعْدَهُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ. وَوَقَائِعُ فِرَاسَتِهِ مَشْهُورَةٌ. فَإِنَّهُ مَا قَالَ لِشَيْءٍ أَظُنُّهُ كَذَا إِلَّا كَانَ كَمَا قَالَ. وَيَكْفِي فِي فِرَاسَتِهِ: مُوَافَقَتُهُ رَبَّهُ فِي الْمَوَاضِعِ الْمَعْرُوفَةِ.
وَمَرَّ بِهِ سَوَادُ بْنُ قَارِبٍ، وَلَمْ يَكُنْ يَعْرِفُهُ. فَقَالَ: لَقَدْ أَخْطَأَ ظَنِّي، أَوْ أَنَّ هٰذَا كَاهِنٌ، أَوْ كَانَ يَعْرِفُ الْكِهَانَةَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ. فَلَمَّا جَلَسَ بَيْنَ يَدَيْهِ قَالَ لَهُ ذٰلِكَ عُمَرُ رضي الله عنه. فَقَالَ: سُبْحَانَ اللهِ، يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، مَا اسْتَقْبَلْتَ أَحَدًا مِنْ جُلَسَائِكَ بِمِثْلِ مَا اسْتَقْبَلْتَنِي بِهِ. فَقَالَ لَهُ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: مَا كُنَّا عَلَيْهِ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَعْظَمُ مِنْ ذٰلِكَ. وَلَكِنْ أَخْبِرْنِي عَمَّا سَأَلْتُكَ عَنْهُ. فَقَالَ: صَدَقْتَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. كُنْتُ كَاهِنًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ. ثُمَّ ذَكَرَ الْقِصَّةَ. مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين لابن قيم رحمه الله ج ۲ ص ۴۵۵ فَصْلُ أَنْوَاعُ الْفِرَاسَةِ .

دَروازه باندې يوه وينځه راننوته د هغې سره تازه قجورې وې ، هغه يې د حضرت عُمر ﷺ په مخ کې کيښودې ، حضرت عُمر ﷺ د هغې نه ماته يوه قجوره راکړه ما آوخوړه ، بيا يې بله راکړه ، بيا يې باقي پاتې قجورې په نورو صحابه کرامو تقسيم کړې حالانکه زما شوق ؤ چې ماته نورې هم راکړي ، نو حضرت عمر ﷺ راته اوفرمايل :

لَوْ زَادَكَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَارِحَةَ لَزِدْتُكَ .

که چيرته بيګاه شپه رسولُ الله ﷺ تاته د دوه قجورو نه زياتې درکړې وې نو ما به هم اوس درکړې وې (خو هغه درته صرف دوه درکړې وې نو ځکه ما هم دوه درکړې) .

حضرت علي ﷺ فرمايي چې په دې آوريدو سره زه په تعجب کې شوم (چې ده ته خو ما تر اوسه خپل خوب نه دې بيان کړی نو ده ته څنګه معلومه شوه چې ماته نبي عليه السلام دوه قجورې راکړې وې ؟) ، نو حضرت عمر ﷺ راته اوفرمايل :

يَا عَلِيُّ ! اَلْمُؤْمِنُ يَنْظُرُ بِنُوْرِ اللهِ .

اې علي ! مؤمن د الله ﷻ په نُور سره ليدل کوي .

ما ورته وويل : اې امير المؤمين ! تا رېښتيا وويل : ما بيګاه همدغه شان خوب ليدلې ؤ او ستاسو د لاس نه چې راته څنګه قجورې ملاؤ شوې نو همدغه شان راته د رسولُ الله صلى الله عليه وسلم د لاس مبارک نه هم ملاؤ شوې وې . (١)

---

(١) وقال علي رضي الله عنه رأيتُ في المنام كأني أصلي خلفَ النبي صلى الله عليه وسلم فجاءته جاريةٌ برطب فأخذ رطبة فجعلت في فمي ثم أخذ أخرى كذلك . فاستيقظتُ وفي قلبي الشوق إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم وحلاوة الرطب في فمي ، فذهبت إلى المسجد فصليتُ الصبح خلف عمر ﷺ فأردتُ أن أتكلم بالرؤيا وإذا بجارية على باب المسجد ومعها رطب فوضع بين يدي عمر ﷺ . فأخذ رطبة فجعلها في فمي ثم أخذ أخرى كذلك . ثم فرّق على صحابه وكنتُ أشتهي منه يعني الزيادة . فقال : لَوْ زَادَكَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْبَارِحَةَ لَزِدْتُكَ . فتعجب من ذلك . فقال : يَا عَلِيُّ ! اَلْمُؤْمِنُ يَنْظُرُ بِنُوْرِ اللهِ . فقال صدقتَ يا أمير المؤمنين هكذا رأيتُ وهكذا وجدتُ طعمه ولذته من يدك كما وجدته من يد رسول الله صلى الله عليه وسلم ...

نزهة المجالس ومنتخب النفائس ج ٢ ص ١٥١ مناقب سراج أهل الجنة عمر بن الخطاب رضي الله عنه

دا د حضرت عمر ﷺ فراست وُ ، دا انسان ته د تقوی په وجه حاصلیږي.

د حضرت عثمان ﷺ فراست

یو ځل حضرت عثمان ﷺ ته یو کس راغی چې په لاره کې یې خپل نظر غلط استعمال کړې وُ ، حضرت عثمان ﷺ چې دده سترګو ته اُوکتل نو وریاندې پوهه شو چې ده خپل نظر غلط استعمال کړې دی ، نو دوی خاص هم هغه ته خطاب اونکړو بلکه عامه خبره یې اوکړه :

مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَتَرَشَّحُ الزِّنَا عَنْ أَعْيُنِهِمْ.

په دې خلقو باندې څه شوي چې زِنا د دوی د سترګو نه څڅیږي. (یعنی دوی غلط نظر استعمالوي).

حضرت عثمان ﷺ هماغه کس ته خطاب اونکړو ددې د پاره چې هغه رَسوا نشي ، بلکه عامه خبره یې اوکړه نو هغه هم وریاندې پوهه شو.(۱)

حضرت عثمان ﷺ په خپل فِراست (نُورِ ایماني) سره دا معلومه کړه چې دې کس نظر غلط استعمال کړې دی.

---

(۱) وعظ غض البصر ص ۷ . بد نظری کاعلاج ص ۱۵، حیاء اور پاکدامنی ص ۶۵ .

وَكَذَلِكَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ صَادِقُ الْفِرَاسَةِ. وَقَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: دَخَلْتُ عَلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَكُنْتُ رَأَيْتُ امْرَأَةً فِي الطَّرِيْقِ تَأَمَّلْتُ مَحَاسِنَهَا . فَقَالَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: يَدْخُلُ عَلَيَّ أَحَدُكُمْ وَأَثَرُ الزِّنَا ظَاهِرٌ فِيْ عَيْنَيْهِ. فَقُلْتُ: أَوَحْيٌ بَعْدَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ فَقَالَ : وَلَكِنْ تَبْصِرَةٌ وَبُرْهَانٌ وَفِرَاسَةٌ صَادِقَةٌ . مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين لابن قيم رحمه الله ج ۲ ص ۴۵۵ فصل أنواع الفراسة .

دخل علي عثمان ﷺ رجل كَانَ قد لقى امْرَأَة فى الطَّرِيق فتأملها فَقَالَ لَهُ عُثْمَان رضى الله عَنهُ : يدْخل أحدكُم وفى عَيْنَيْهِ أثر الزِّنَا . فَقَالَ الرجل : أوحى بعد رَسُول الله صلى الله عَلَيْهِ وَسلم قَالَ لَا وَلكنهَا فراسة .
طبقات الشافعية الكبرى، ج۲ ص ۳۲۷ الطَّبَقَة الثَّانِيَة . شرح مسند ابي حنيفة لملاعلي قاري ج۱ ص ۵۶۶ .

د امام ابوحنيفه رَحِمَهُ اللّٰهُ فراست

د امام ابوحنيفة رَحِمَهُ اللّٰهُ په زمانه کې د يو کور نه غلا اوشوه ، غله يو کور ته ننوَتل او د کور مالک يې اُونيولو ، په زُوره يې وربانديې قسَم اوکړو "چې که تا زمونږ نومونه چاته اُوخودل نو په تا باندې دې ښځه درې کانړې طلاقه وي" دې سړي د مجبوريت د وجې قسَم اوکړو ، بيا دې غلو ددہ د کور ټول اسباب وې وړلو ، دا غله د همدې کس د محَلې وو .

کله چې سهر شو نو ډير خفه وُ ، سوچ يې کولو که چيرته زه خلقو ته د غلو نومونه ښائم نو ښځه راباندې طلاقيږي ، او که نه يې ښايم نو د کور ټول اسباب رانه هغوی وړې دی .

په دې پريشانی کې امام اعظم ابوحينفه رَحِمَهُ اللّٰهُ ته ورغی ، هغه ورنه پوښتنه اوکړه چې ولې دومره خفه يې ؟ ده ورته وويل :

بيګاه شپه رانه زمونږ د محَلې غلو د کور ټول اسباب وړې دی ، اوس که زه خلقو ته د هغوی نومونه ښائم نو ښځه راباندې په درې کانړو سره طلاقيږي ځکه هغوی د مانه په زوره باندې دا اِقرار اخيستی دی چې که چيرته زه د هغوی نومونه چاته اُوښايم نو په ما باندې دې ښځه په درې کانړو سره طلاقه وي . او که د هغوی نومونه نه ښايم نو زما د کور ټول اسباب رانه هغوی وړې دی .

امام اعظم ابوحنيفه رَحِمَهُ اللّٰهُ ورته اوفرمايل : ته مطمئن شه ، ستا د نومونو خودلو نه بغير ټول غله به هم معلوم شي او ښځه به هم درباندې نه طلاقيږي .

کله چې په کوفه کې د امام ابوحنيفه رَحِمَهُ اللّٰهُ دا خبره خوَره شوه نو علماء حيران شو چې دا څنګه کيدې شي چې غله دې هم معلوم شي او په دې کس دې ښځه هم طلاقه نشي ؟

امام صاحب په خپل فراست سره ددې مسئلې حل معلوم کړو ، نو دې کس ته يې وويل : چې ته لاړ شه ، زه به صبا ماسپخين ستاسو د محَلې جُمات ته درځم ، د ماسپخين مونځ به هلته کوم .

په صبا باندې امام صاحب هلته لاړ ، د محَلې ټول خلق جُمات ته د مانځه د پاره راغلي وو ، د مانځه نه پس امام صاحب اعلان اوکړو چې د جُمات دَروازه بنده کړئ ، هيڅوک دې بهر نه اُوځي ، نو د جُمات دروازه بنده کړې شوه ، په دې خلقو کې غله هم وو .

بیا امام صاحب د جُمات یوه دروازه کلاؤ کړه ، په هغې کې کیناست ، او مخامخ یې دا کس هم کینول ، دې کس ته یې وویل :

چې په دې دروازه باندې کوم کس اُوځي نو که هغه غل نه وي نو ته به د هغه په باره کې دا وایې چې دا غل ندی ، او چې کله غل راشي نو ته بیا چُپ کینه ، هیڅ غږ مه کوه نو مونږ ته به پته اُولږي چې همدا غل دی .

بیا یې د جُمات خلقو ته حکم اوکړو چې یو یو راځئ او په دې دَروازه باندې اُوځئ .

کله چې به چې یو یو کس راتلو او غل به نهٔ نو دې کس به ویل چې دا غل ندی ، خو چې کله به غل راغی نو دا کس به چُپ شو نو خلق به پوهه شو چې دا غل دی نو هغه به یې اُونیولو ، په همدغې طریقې سره یې ټول غله معلوم کړل .

نود کور ټول اسباب یې هم پیدا شو او په ده باندې ښځه هم طلاقه نه شوه ځکه ده په خُله باندې د هیڅ غل نوم وا نه خیست ، او نه یې په اشاره باندې خلقو ته اُوخودل ، بلکه په چُپه خُله باندې ټول غله معلوم شو . (۱)

. دا د امام اعظم ابوحنیفه رَحِمَهُ اللهُ فراست او ذهانت ؤ چې دومره مشکله مسئله یې په آسانه حل کړه ، په سړي باندې ښځه هم طلاقه نه شوه او د کور ټول اسباب هم ورته واپس ملاؤ شو .

د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ فراست

۱ . یو ځل امام محمد رَحِمَهُ اللهُ او امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ د خانه کعبې سره ناست وو په دې وخت کې یو کس دوی طرف ته راروان ؤ ، دوی یو بل ته وویل :

راځه چې په خپل فراست سره دا معلوم کړو چې دا راتلونکی کس څه کسب کوي ؟

نو یو وویل چې دا دَرزي (ټیلر) دی ، او دویم وویل : چې دا تَرکاڼ دی

پس دوی د هغه پسې یو کس وراُولیږل ، د هغه نه یې پوښتنه اوکړه چې : ته څه کسب کوی ؟ هغه ورته وویل : زه مخکې دَرزي (ټیلر) ووم (بیا مې هغه کار پریخود) او س تَرکاڼ یم .

سبحان الله، الله تعالى دوى دواړو ته د تقوى په وجه داسې فراست ورکړې ؤ چې د هغه کس کسب يې هم معلوم کړو. (۱)

۲ . د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ د فراست متعلق يوه بله واقعه هم مشهوره ده امام مُزني رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې يو ځل زه د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ سره په جُمات کې ناست ووم ، په دې کې يو کس جُمات ته راننوَت او کوم کسان چې اُوده وو د هغوى په مينځ کې ګرځيدو .

امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ خپل ملګري " ربيع " ته وويل : ته ورشه او د هغه کس نه پوښتنه اوکړه چې : آيا د تانه خو داسې تور غلام ورک شوې ندى چې د هغه يوه سترګه ړَنده ده ؟

ربيع چې کله هغه کس ته ورغى او د هغه نه يې دا پوښتنه اوکړه نو هغه ورته وويل : يقيني چې د مانه داسې غلام ورک شوې دى . نو هغه کس امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ ته راغى او دده نه يې پوښتنه اوکړه :

أَيْنَ عَبْدِيْ؟ زما غلام چيرته دى ؟ (ځکه داسې معلوميږي چې تاته معلوم دى) .

امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ ورته اوفرمايل :

ته لاړ شه هغه به په مَحبس (جېل) کې وي .

هغه کس چې لاړ نو خپل غلام يې په مَحبس (جېل) کې اُوموند .

امام مُزني رحمه الله د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ نه پوښتنه اوکړه : مونږ ته صحيح خبر راکړه ځکه تا خو مونږ حيران کړو ، (تا څنګه معلومه کړه چې ددې کس نه تور غلام ورک دى ، او د هغه يوه سترګه ړَنده ده او هغه په جېل کې دى ؟)

---

(۱) وَأَخْرَجَ الحَاكِمُ عَنْ قُتَيْبَةَ قَالَ رَأَيْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الحَسَنِ وَالشَّافِعِيَّ قَاعِدَيْنِ بِفِنَاءِ الكَعْبَةِ فَمَرَّ رَجُلٌ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ : تَعَالَ حَتَّى نَزْكَنَ عَلَى هَذَا الآتِي أَيُّ حِرْفَةٍ مَعَهُ ؟ فَقَالَ أَحَدُهُمَا : خَيَّاطٌ . وَقَالَ الآخَرُ : نَجَّارٌ فَبَعَثَا إِلَيْهِ فَسَأَلَاهُ فَقَالَ : كُنْتُ خَيَّاطًا وَأَنَا اليَوْمَ نَجَّارٌ .

عَنْ عَبْدِ الحَمِيدِ قَالَ : خَرَجْتُ أَنَا وَالشَّافِعِيُّ مِنْ مَكَّةَ فَلَقِينَا رَجُلًا بِالأَبْطَحِ فَقُلْتُ لِلشَّافِعِيِّ : إِزْكَنْ مَا لِلرَّجُلِ ؟ فَقَالَ : نَجَّارٌ أَوْ خَيَّاطٌ . قَالَ : فَلَحِقْتُهُ . فَقَالَ : كُنْتُ نَجَّارًا وَأَنَا خَيَّاطٌ . قَالَ الحَافِظُ وَسَنَدُ كُلٍّ مِنَ القِصَّتَيْنِ صَحِيحٌ فَيُحْمَلُ عَلَى التَّعَدُّدِ وَالزَّكَنُ الفِرَاسَةُ . تحفة الأحوذي بشرح جامع الترمذي ج ۸ ص ۲۲۲ .

امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ ورته اوفرمايل: کله چې ما دا کس اُوليد چې جُمات ته رانِنوَت او په هغه خلقو کې گرځيدو چې کوم اُوده وو نو زه پوهه شوم چې دده نه څوک ورک شوې دی هغه لټوي، بيا ما هغه کس اُوليد چې صرف تور رَنګه کسان يې کتل نو زه پوهه شوم چې دده نه تور غلام ورَک شوې دی، بيا ما هغه کس اُوليد چې د خلقو چَپ طرف (ګسه) سترګه به يې کتله نو زه پوهه شوم چې دده د غلام يوه سترګه رَنده ده.

امام مُزني رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې بيا ما د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ نه پوښتنه اوکړه چې تا ته څه معلومه شوه چې هغه غلام په مَحبس (جيل) کې دی؟

هغه ووِيل: په غلامانو کې عادت دادی چې کله په خِيټه اُوږي شي نو د خلقو نه غلا کوي، او چې کله په خِيټه ماړه وي نو بيا زِنا کوي نو ما ددينه دا معلومه کړه چې دده غلام په خامخا په دې دوه وُ کې يو کار کړې وي نو ځکه ما ورته ووِيل چې هغه په جيل کې اوګوره. (۱)

يقيني چې دا د امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ فِراست او نُورِ ايماني وُ چې دا ټولې خبرې يې معلومې کړی، او دا فراست الله تعالی انسان ته په تقوی سره ورکوي.

د جُنيد بغدادي رَحِمَهُ اللهُ فراست

يو ځل جُنيد بغدادي رَحِمَهُ اللهُ په يو جُمات کې د سهر مانځه نه پس ناست وُ، خلقو ته يې د دِين خبرې کولی، په دې وخت يو ځوان رانِنوت چې د مسلمانانو په شان لباس يې اچولې وُ، د جُنيد بغدادي رَحِمَهُ اللهُ نه يې دا پوښتنه اوکړه:

(۱) وَأَخْرَجَ الْبَيْهَقِيُّ مِنْ طَرِيْقِ الْمُزَنِيِّ قَالَ كُنْتُ مَعَ الشَّافِعِيِّ فِي الْجَامِعِ إِذْ دَخَلَ رَجُلٌ يَدُوْرُ عَلَى النِّيَامِ فَقَالَ الشَّافِعِيُّ لِلرَّبِيعِ: قُمْ فَقُلْ لَهُ ذَهَبَ لَكَ عَبْدٌ أَسْوَدُ مُصَابٌ بِإِحْدَى عَيْنَيْهِ. قَالَ الرَّبِيْعُ فَقُمْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ لَهُ فَقَالَ نَعَمْ فَقُلْتُ تَعَالَ. فَجَاءَ إِلَى الشَّافِعِيِّ فَقَالَ: أَيْنَ عَبْدِي؟ فَقَالَ مُرْ تَجِدْهُ فِي الْحَبْسِ. فَذَهَبَ الرَّجُلُ فَوَجَدَهُ فِي الْحَبْسِ قَالَ الْمُزَنِيُّ فَقُلْتُ لَهُ أَخْبِرْنَا فَقَدْ حَيَّرْتَنَا فَقَالَ نَعَمْ رَأَيْتُ رَجُلًا دَخَلَ مِنْ بَابِ الْمَسْجِدِ يَدُوْرُ بَيْنَ النِّيَامِ فَقُلْتُ يَطْلُبُ هَارِبًا وَرَأَيْتُهُ يَجِيْءُ إِلَى السُّوْدَانِ دُوْنَ البيض فقلت هَرَبَ لَهُ عَبْدٌ أَسْوَدُ وَرَأَيْتُهُ يَجِيْءُ إِلَى مَا يَلِي الْعَيْنَ الْيُسْرَى فَقُلْتُ مُصَابٌ بِإِحْدَى عَيْنَيْهِ. قُلْنَا فَمَا يُدْرِيْكَ أَنَّهُ فِي الْحَبْسِ؟ قَالَ الْحَدِيْثُ فِي الْعَبِيْدِ إِنْ جَاعُوْا سَرَقُوْا وَإِنْ شَبِعُوْا زَنَوْا فَتَأَوَّلْتُ أَنَّهُ فَعَلَ أَحَدَهُمَا فكان كذلك. تحفة الاحوذي بشرح جامع الترمذي ج ۸ ص ۲۲۲.

د نبي علیه السلام ددې حدیث څه مطلب دی چې هغه فرمايي :

اِتَّقُوْا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُوْرِ اللهِ ؟

تاسو د مؤمن د فراست نه اُوویریږئ ځکه دا د الله ﷻ په نُور سره لیدل کوي .

جُنید بغدادي رَحِمَهُ اللهُ خپل سَر ښکته کړو ، بیایې سَر راپورته کړو او ورته وې فرمایل : اسلام راوړه ځکه اوس ستا د اسلام راوړلو وخت دی . (جُنید بغدادي رَحِمَهُ اللهُ وریاندې پوهه شو چې عیسائي دی نو ځکه یې ورته د اسلام دعوت ورکړو) .

هغه ځوان چې دا خبره واوریده نو راپاڅید ، د جُنید بغدادي رَحِمَهُ اللهُ مخې ته کیناست او اسلام یې قبول کړو . بیا هغه‌ځوان وویل چې زه عیسائي یم خو کله چې ما دا واوریدل چې تاسو به دې جُمات ته راځئ نو ما د مسلمانانو لباس واغوست او تاسو ته راغلم چې د اسلام او مسلمانانو امتحان واخلم (خو ماته معلومه شوه چې اسلام حق مذهب دی نو ځکه مې اسلام قبول کړو) .

دې کس اگر چې د مسلمانانو لباس اغوستې وُ خو بیا هم جُنید بغدادي رَحِمَهُ اللهُ په فِراست سره دا معلومه کړه چې دا عیسائي دی. دا فِراست انسان ته د تقوی په وجه حاصلیږي . (۱)

(۱) وَمن أغرب مَا نحكيه فِيمَا يتَعَلَّق بِهَذَا الحَدِيث أَن السرى السَّقطي شيخ الْجُنَيْد أمره بِأَن يخرج يتَكَلَّم على النَّاس فَاعْتَذر مِنْهُ بِمَا فِي لِسَانه من العجمة، وبعدم صلاحيته لذَلِك. فعزم عَلَيْهِ أَن يخرج صبح تِلْكَ اللَّيْلَة يتَكَلَّم على النَّاس فِي الجَامِع. فَكَأَنَّهُ نَادَى [مُنَاد] فِي النَّاس: بِأَن الْجُنَيْد سيتكلم على النَّاس عقب صَلَاة الفجرة فِي الجَامِع. فَجَاءُوا إِلَيْهِ أَفْوَاجًا. وَكَانَ هَذَا أول كَرَامَة للجنيد، لِأَنَّهُ لم يطلع على مَا دَار بَينه وَبَين شَيْخه أحد. فَخرج وَوجد الجَامِع [غاصا] بِأَهْلِه فَلَمَّا قعد وَأَقْبلُوا إِلَيْهِ بأجمعهم. فبرز رجل وَسَأَلَهُ عَن معنى حَدِيث: " اتَّقوا فراسة الْمُؤمن " فَأَطْرَقَ قَلِيلا ثمَّ قَالَ لَهُ: أسلم فقد آن لَك أَن تسلم. فَقَامَ وَجَثَا بَين يَدَيْهِ وَأسلم. وانكشف أَن ذَلِك الرجل من النَّصَارَى لما سمع أَخْبَار النَّاس بِأَن الْجُنَيْد سيتكلم فِي ذَلِك الْمحل فِي ذَلِك الْوَقْت لبس لبس الْمُسلمين وَدخل مَعَهم مختبراً لِلْإِسْلَامِ وَأَهله. فَكَانَ فِي ذَلِك سعادته الأبدية. ولاية الله والطريق إليها (قطر الولي على حديث ولي) ج ۱ ص ۵۱۲ .

وَكَانَ الْجُنَيْدُ يَوْمًا يَتَكَلَّمُ عَلَى النَّاسِ. فَوَقَفَ عَلَيْهِ شَابٌّ نَصْرَانِيٌّ مُتَنَكِّرًا. فَقَالَ : ←←←←←

د یو بزرګ فراست

یو مجوسي (چې د مسلمانانو لباس يې اغوستې وُ ، ده) به د مختلفو مسلمانانو (علماؤ) نه دا پوښتنه کوله چې د نبي علیه السلام ددې خبرې مطلب څه دی :

اِتَّقُوْا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ؟ تاسو د مؤمن د فراست نه اُوویرېږئ.

هغوی به ورته ددې معنی بیانوله لیکن دده تسلي به ورباندې نه کېدله ، آخر دا په مشائخو کې یو بزرګ ته ورغی او د هغه نه یې ددې حدیث د معنی پوښتنه اوکړه ، نو هغه ووېل : د هغه فِراست مطلب دادی چې ستا د کپړو لاندې د مَلا په مینځ باندې چې د مجوسیانو کوم زُنار دی هغه لرې کړه .

هغه مجوسي ووېل : تا رېښتیا ووېل : ددې همدا مطلب دی (یعنی تاته الله تعالی فِراست درکړې دی) ، بیا دې مجوسي اسلام راوړو . بیا یې ووېل :

اوس ما اُوپېژندی چې ته صحیح مؤمن یې او ستا اِیمان بَرحق دی.(۱)

د ابراهیم خواص رَحِمَهُ‌اللّٰهُ فِراست

ابراهیم خواص رَحِمَهُ‌اللّٰهُ فرمایي چې زه د بغداد په جامع جُمات کې د فقیرانو په یو ټولګي کې ناست ووم ، په دې وخت کې جُمات ته یو ځوان رانَنوت چې ښائسته خوشبوئي ورنه تلله او ښکلي مَخ یې وُ (یعنی د مسلمانانو په شان بهترین لباس یې اچولې وُ او خوشبوئي یې

←←← أَيُّهَا الشَّيْخُ ! مَا مَعْنَى قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « اِتَّقُوْا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بِنُوْرِ اللهِ» فَأَطْرَقَ الْجُنَيْدُ. ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيْهِ. وَقَالَ: أَسْلِمْ. فَقَدْ حَانَ وَقْتُ إِسْلَامِكَ. فَأَسْلَمَ الْغُلَامُ. مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين لابن قيم ج ۲ ص ۴۵۲ فَصْلٌ أَنْوَاعُ الْفِرَاسَةِ . البداية والنهاية ج ۱۲ ص ۷۶۹ سَنَةُ ثَمَانٍ وَتِسْعِيْنَ وَمِائَتَيْنِ ، مرآة الجنان ج ۲ ص ۱۷۳ .

(۱) وقد حكي أن رجلًا من المجوس كان يدور على المسلمين ويقول : ما معنى قول النبي صلى الله عليه وسلم : اِتَّقُوْا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ؟ فكان يذكر له تفسيره فلا يقنعه ذلك حتى انتهى إلى بعض المشايخ من الصوفية ، فسأله . فقال له : معناه : أن تقطع الزنار الذي على وسطك تحت ثوبك . فقال : صدقت هذا معناه وأسلم وقال الآن عرفت أنك مؤمن وأن إيمانك حق. احياء علوم الدين ج ۲ ص ۲۹۲

استعمال کړې وه) ، ما خپلو ملګرو ته وويل :

يَقَعُ لِيْ أَنَّهُ يَهُوْدِيٌّ . ماته داسې معلوميږي چې دا يهودي دی.

دې ټولو موجود کسانو زما دا خبره بده اوګنړله (ځکه د هغه کس شکل او لباس د مسلمانانو په شان ؤ) .

بيا زه د جُمات نه اُووتم ، او هغه ځوان هم اُووت ، بيا هغه ځوان واپس جُمات ته لاړ او د هغه خلقو نه يې پوښتنه اوکړه :

أَيَّ شَيْءٍ قَالَ الشَّيْخُ فِيَّ ؟ دې شيخ صاحب زما متعلق (تاسو ته) څه خبره اوکړه ؟

هغوی (چې دده دې ظاهري حالت ته اوکتل نو) دده نه اُوشرميدل او هغه خبره يې ورته اونکړه کومه چې ابراهيم خواص رَحِمَهُ اللهُ دده په باره کې کړې وه.

دې ځوان بار بار اِصرار اوکړو چې ماته هماغه خبره اوکړئ چې کومه زما په باره کې دې شيخ صاحب کړی. نو هغوی ورته وويل : شيخ صاحب ستا په باره کې وويل چې : دا يهودي دی.

ابراهيم خواص رَحِمَهُ اللهُ فرمايي دا ځوان ماته راغی ، زما لاسونه او سَريې ښَکل (چَپ) کړل ، او مسلمان شو . بيا يې وويل : مونږ په خپلو کتابونو کې دا خبره کتلې "چې د صديق سړي فِراست نه خطا کيږي" نو ما د ځان سره وويل چې زه به مسلمانان معلوموم چې په دوی کې صديق څوک دی ؟ کله مې چې تاسو اُوليدئ نو ما د ځان سره وويل چې که په مسلمانانو کې څوک صديق وي نو په دې ډله کې به خامخا وي ځکه دوی د الله تعالی کلام (قرآن مجيد) لولي ، پس کله چې زه جُمات ته راننوتم نو ابراهيم خواص رَحِمَهُ اللهُ زه اُوليدم نو هغه په خپل فِراست سره پوهه شو چې دا کس يهودي دی، نو ماته پته اُولږيده چې دا يقيني صديق دی. علماء ليکي چې بيا ددې ځوان نه لوی بزرګ او صوفي جوړ شو . (۱)

---

(۱) عن إبراهيم الخواص قال كنتُ ببغداد في جماعة من الفقراء في الجامع فأقبل شاب طيب الرائحة حسن الوجه . فقلت لأصحابي: يقع لي أنه يهودي . فكلهم كرهوا ذلك . فخرجتُ وخرج الشاب ثم رجع إليهم وقال: أي شيءٍ قال الشيخ فيَّ؟ فاحتشموه فألح عليهم فقالوا له قال إنك يهودي . قال فجاءني وأكب على يدي وقبل رأسي وأسلم . وقال نجدُ في كتبنا أنَّ الصديق لا تخطيء فراسته . فقلتُ امتحن المسلمين ←←←←←

د مرزا مظهر جان جانان رَحِمَهُ اللهُ فراست

يو ځل مرزا مظهر جان جانان رَحِمَهُ اللهُ ته يو مريد انګور په تحفه کې راوړل، مرزا صاحب چې ورنه يوه دانه په خُله کې واچوله نو واپس يې رااُوويسته او وې ويل چې: ماته ددينه د مړو (وفات شوو خلقو) بُوی راځي.

مريد ورته وويل: دا خو ما په بازار کې اخيستي دي. ده ورته وويل: که په هر ځای کې دې اخيستي وي خو ماته ددينه د مړو بُوی راځي.

د مريد په زړه کې شک پيدا شو او ددې د تحقيق د پاره اُووت، د کوم دُکاندار نه يې چې دا اخيستي وو د هغه نه يې پوښتنه اوکړه: تا دا انګور د کوم ځای نه راوړي وو ؟

هغه ورته وويل: دا ماته د اَطرافو نه يو کس راوړي د هغه د اَنګورو خپل باغ دی، زه يې د هغه نه اَخلم.

دې مريد ورنه د هغه کس ادرس واخيست، او هلته ور روان شو، کله چې هلته ورغی او تحقيق يې اوکړو نو ورته معلومه شوه چې هغه کس يو زوړ قبرستان هوار کړې ؤ او په هغې کې يې د اَنګورو اُونې کرلې وی دا انګور د هغه اُونو وو.

سبحان الله، د تقوی په وجه الله تعالی انسان ته داسې فراست ورکوي چې بيا ورته د خوراک متعلق هم معلومات کيږي. (۱)

د سُلطان نورالدين زنګي رَحِمَهُ اللهُ فِراست

سلطان نورالدين زنګي رحمه الله ډير زړه وَر بادشاه تېر شوی، دده د زړه ور تيا د وجې نه د يورپ ډير بهادران لړزيدل، دا دعيسايانو سره په صليبي جنګونو کې مشغول ؤ (د صليبي جنګونو دَور د ۱۰۹۹ء نه تر ۱۱۸۷ء پورې ؤ).

←←← فتأملتهم فقلتُ إن كان فيهم صديق ففي هذه الطائفة لأنهم يقولون حديثه سبحانه ويقرءون كلامه فلبستُ عليكم فلما اطلع على الشيخ وتفرس في علمتُ أنه صديق . قال وصار الشاب من كبار الصوفية .

احياء علوم الدين ج ۲ ص ۲۹۴ . الرسالة القشيرية ج۲ ص ۳۹۳ باب الفترة

(۱) علمي مضامين ص ۱۸۷ ، الله والوں کے ﷺ پارے والے واقعات ج ۳ ص ۲۲۸ .

دا یو ځل په شام کې وُ ، یوه شپه ده د تهجد و مونځ اوکړو ، اُوده شو ، په خوب کې یې د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره ملاقات اوشو ، نبي علیه السلام دوه شین سترګو (د پیشو دسترګو په شان سترګو واله) کسانو طرفته اشاره اوکړه او سلطان نورالدین ته یې وویل: نَجِّنِيْ اَلْقِلْنِيْ مِنْ هَذَيْنِ.

ماته نجات راکړه او ما خلاص کړه ددې دوه کسانو نه.

سلطان نورالدین د یَرې په حالت کې راپاڅید ، حیران شو ، اَودس یې اوکړو ، نوافل یې اوکړل ، او اُوده شو.

چې څنګه یې سترګې پټې شوی نو هماغه شان خوب یې بیا اولید ، راپاڅېد بیا یې اودس اوکړو او نوافل یې اوکړل ، چې اُوده شو نو هماغه شان خوب یې په دریم ځل هم اولید.

راپاڅېد او وې ویل : اوس ماته د خوب کولو ګنجائش نشته ، په همدغه وخت کې یې خپل وزیر جمال الدین اصفهاني رااُوغوښت او ټوله واقعه یې ورته بیان کړه ، وزیر ورته وویل: حِصاریږه مه ، بلکه فورًا مدینې منورې ته لاړ شه ، چاته دا خوب مه بیانوه ، داسې معلومیږي چې په مدینه منوره کې ضرور څه واقعه راپېښه شوی ، خو ته په تېزۍ سره ځان مدینې منورې ته اورسوه.

سلطان دځان سره د مجلسِ شوریٰ شل (۲۰) کسان او دوه سوه (۲۰۰) سپاهیان روان کړل ، ډیر جواهرات ئې هم د ځان سره واخیست ، په شپه او ورځ سفر کولو سره ئې په تېزو اوښانو باندې په شپاړسو (۱۶) ورځو کې ځان د شام نه مدینې منورې ته اورسول.

په دغه زمانه کې عرب د سلطان نورالدین د اَثر لاندې راغلي وو ، د بادشاه په ناڅاپه راتلو سره مدینې منورې واله خلق حیران شو ، د مدینې اَمیر دده نه د ناڅاپه راتلو پوښتنه اوکړه ، بادشاه صرف ده ته ټوله واقعه بیان کړه (چې په خوب کې مې درې پېرې پیغمبر علیه السلام اولید او راته وې فرمایل : نَجِّنِيْ اَلْقِلْنِيْ مِنْ هَذَيْنِ)

د مدینې امیر بادشاه ته وویل : که ته دا دوه کسان پېژندې شې نو زه به د مدینې منورې ټول خلق د اِنعام ورکولو په بَهانه راجمع کړم او هر کس به ستا مخې ته تیریږي او ته به انعام ورکوی.

(ده ورته وویل صحیح ده) عام اعلان اوشو چې سلطان د ټولې مدینې منورې خلقو ته انعام ورکوي، هر کس دې خامخا راشي، د بادشاه د لاس نه دې انعام حاصل کړي.
هر کس د انعام په لالچ کې راغی، چې کوم کس ته به سلطان انعام ورکول نو هغه ته به یې په ډیر ژوَر نظر کتل، تردې چې د مدینې منورې ټول خلق ختم شو، خو نبي علیه السلام چې په خوب کې کومو دوه کسان طرفته اشاره کړې وه هغه کسان دده مخې ته رانغلل.
سلطان حېران ؤ، د مدینې منورې د امیر او خلقو نه یې پوښتنه اوکړه چې بل څوک خو د انعام اخیستلو نه پاتې ندی؟
خادمینو ورته وویل: بادشاه سلامت! صرف دوه اهل مغرِب (یعنې د رُوم او سیدونکي کسان) پاتې دي چې هغه ډیر نېکان، دینداره او عبادت گزاره دي، په جنّتُ البقیع کې خلقو ته اُوبه ورکوي، گوشه نشین دي، د چاسره یې څه تعلقات نشته.
سلطان هغه هم رااوغوښت، چې څنگه ده ته رامخامخ شو نو ده اوپېژندل چې دا هماغه کسان دي کومو ته چې رسول الله صلی الله علیه وسلم اشاره کړې وه او ماته یې فرمایلي ؤ چې ددې دوه کسانو نه ماته خلاصې او نجات راکړه.
سلطان د تفتیش نه مخکې دوي ته څه ویل مناسب او نه گڼړل، مصافحه یې ورسره اوکړه، په عزت یې کېنول، بیا سلطان د دوی سره حُجرې ته لاړ، دَدوی په حجره کې په زمکه باندې یوه معمولي چټائي غوړېدلې وه، په چاخته کې یو قرآن کریم او دوعظ او نصیحت څه کتابونه پراته وو، سلطان نورالدین زنگي رحمه الله ډیر حېران شو، چې یا الله! دا څه معامله ده؟ دلته خو هیڅ شی د خطرې نشته، مایوسه شو. چې کله رااوپس کیدو نو د چېټایي لاندې یو څیز دده په خپې ایخودلو سره اوخوزید، چې چټائي یې پورته کړه نو یوه تخته وه، تخته یې چې پورته کړه نو یو لوي سُرنگ د نبي کریم صلی الله علیه وسلم روضې مبارکې طرفته وهل شوې ؤ.
سلطان پوهه شو فورًا یې دواړه اونیول، دوي نه یې تحقیق اوکړو، دوي د خپل جرم اقرار اوکړو، چې مونږ د روم عیسایان یو، مونږ ته عیسایي بادشاه ډیر مال راکړې دی، او د ډیرو اِنعاماتو وعده یې راسره کړې ده، مونږ خپل شکل د حاجیانو په شان جوړ کړې دی، دلته ددې دپاره راغلي یو چې د نبي علیه السلام جسد مبارک ددې ځای نه اوباسو، روم ته

یې ویسو ، ددې دپاره چې د مسلمانانو دا مرکز او د دوي اتفاق ختم شي ، مونږ چې دلته راغلو نو خلقو ته مو دا ظاهره کړه چې زمونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم سره مینه ده ، ځان مو ورته دینداره ښکاره کړو ، دوي ته مو وویل :

مونږ د نبي علیه السلام سره د محبت په وجه خپل وطن پریښی او دلته ددې دپاره راغلي یو چې د پیغمبر علیه السلام د قبر مبارک سره نزدې دیره شو ، د مدینې منورې خلقو چې زمونږ دا ظاهري مینه او دینداري اولیده نو دهوکه شو ، مونږ ته یې د روضې مبارکې سره متصل حجره راکړه ، مونږ په پټه سره روضې مبارکې طرفته سُرنګ وهل شروع کړو ، ټوله شپه به مو سُرنګ وهل ، سهر وختي به مو د څرمنې په دوه تېلو کې خاوره واچوله ، جنت البقیع طرفته به د فاتحې په بهانه لاړو ، هلته به مو خاوره ځای په ځای واچوله ، بیا به واپس راغلو ، د ورځې به ددې خوا او شاه قجورو په باغونو او قباء کې ګرځیدو ، خلقو ته به مو اُوبه ورکولی ، د ډېرو کلونو د محنت نه پس نن مونږ د رسول الله صلی الله علیه وسلم روضې مبارکی ته رسیدلي وو.

(ویلې شي چې په کومه شپه دا سُرنګ د نبي علیه السلام روضې مبارکې ته رسیدو واله ؤ په دغه شپه باندې سخت باران ، ګرزار ، تندرونه ، طوفان او سخته زلزله راغله چې ددې په وجه خلق په سخته یَره کې مبتلاء شو)

سلطان نورالدین زنګي رحمه الله چې دا واقعه واوریده نو سخت یې اوژړل ، او په همدغه وخت یې د حجرې مخې ته ددې دواړو لعینانو سرونه د تن نه جُدا کړل ، بیا یې سجده د شکر او کړه .

بیا یې د روضی مبارکې نه ګېر چاپېره دومره ډوب خندق اوکنیست چې اُوبه په کې رااُووتی ، بیا یې رصاص (سیسه) ویلې کړه او د خندق د بیخ نه یې تر دزمکی د سَر پوری دا ټوله فاصله د رصاص نه ډکه کړه ، ددې دپاره چې آئنده څوک بیا داسې کار اونه کړي . (۱)

سبحان الله ! سلطان نورالدین زنګيِ رحمه الله بادشاه ؤ خو الله تعالی ورته د تقوی په وجه داسې فراست ورکړې ؤ چې په ډیر حِکمت سره یې دواړه کسان اُوپېژندل ، او دواړه یې ختم کړل.

---

(۱) حکمت ونصیحت کے حیرت انگیز واقعات ص ۲۰۰ .

فراست "علمِ غيب" ندی

په دې خبره ځان پوهه کړئ چې دا کوم واقعات ذکر شو نو دا علمِ غيب ندی بلکه دېته د مؤمن فِراست، فرقان، وِجدان، او قوّتِ فارقه وايي . دا الله تعالی هغه بندګانو ته ورکوي چې په هغوی کې تقوی وي او د حرام خوراک نه ځان ساتي .

په دُنيا کې که مونږ اوګورو چې کوم کس په پوليسو کې وخت ډېر تېر کړې وی نو د هغه تجربه دومره زياته وي چې کله د هغه مخې ته چرسي يا پُودري سړې تېر شي نو هغه يې پېژني ، دا څه علمِ غيب نه وي بلکه تجربه وي ، همدغه شان فراست هم دی چې په چا کې تقوی وي نو الله تعالی هغه ته فراست ورکوي .

۱د تقوٰی په د جهنم د اُور نه محفوظ کېدل

د تقوی په وجه انسان د جهنم د اُور نه محفوظ کېږي .

۱ . الله تعالی فرمايي : ﴿ وَإِنْ مِّنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ۝ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَّنَذَرُ الظّٰلِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴾ . (۱)

ترجمه : او په تاسو کې به هر کس په جهنم باندې تيرېږي ، دا ستا په رب باندې لازمي مقرّر شوې (خبره) ده . بيا به مونږ هغه خلقو ته نِجات ورکوو کوم چې مُتقيان دي او ظالمان به په دې جهنم کې په پَرمخ (ډُونګو) باندې غورځيدونکي پرېږدو .

۲ . نبي عليه الصلاة والسلام فرمايي چې الله تعالی به د قيامت په ورځ (په جهنم باندې مقرر کړې شوو فرښتو ته) اوفرمايي :

أَخْرِجُوا مِنَ النَّارِ مَنْ ذَكَرَنِي يَوْمًا أَوْ خَافَنِي فِي مَقَامٍ .

(اې فرښتو !) تاسو د جهنم نه هغه مؤمن هم راأوباسئ چې هغه زه يوه ورځ ياد کړې يم يا د مانه په يوه موقع وېريدلې وي . (۲)

(۱) مريم آية ۷۱ ، ۷۲ . الله والوں کے تڑپا دینے والے واقعات ج ۲ ص ۲۴۸ ، خطبات فقیر ج ۱۳ ص ۲۲۱ .

(۲) عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : يَقُوْلُ اللهُ : أَخْرِجُوا مِنَ النَّارِ مَنْ ذَكَرَنِي ←←←←

تشريح: يعنى كه يو كس په داسې حالت كې وفات شوې وي چې ايمان يې راوړې وي، نېک اعمال ورسره نه وي، او د ګناهونو په وجه جهنم ته داخل شوې وي خو په ټوله عُمر كې يې يو ځل الله ﷻ ياد كړې وي يا د څه ګناه كولو په وخت د الله تعالى نه ويريدلې وي او د هغه ګناه نه منع شوې وي نو داسې كس به هم آخر د همدې نېک عمل په وجه د جهنم نه راأووځي او جنت ته به داخل شي. په قرآن كريم كې ذكر دي؛

﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى ۝ فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَى ﴾.(۱)

ترجمه: او څوک چې د خپل رب په مخكې د أودريدو نه أويريد او خپل نفس يې د خواهشاتو نه منع كړو نو يقينًا چې همدا جنت ده د أوسيدو ځاى دى.

خپل مال په مُتقي باندې خرج كول

په احاديثو كې ترغيب راغلى چې مسلمان دې خپل مال په مُتقي باندې خرج كړي:

د ابوداؤد شريف او ترمذي شريف حديث دى، رسول الله ﷺ فرمايي:

لَا تُصَاحِبْ إِلَّا مُؤْمِنًا، وَلَا يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيٌّ. (۲)

←←← يَوْمًا أَوْ خَافَنِي فِي مَقَامٍ. سنن الترمذي أَبْوَابُ صِفَةِ جَهَنَّمَ بَابُ مَا جَاءَ أَنَّ لِلنَّارِ نَفَسَيْنِ، وَمَا ذُكِرَ مَنْ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مِنْ أَهْلِ التَّوْحِيدِ رقم الحديث ۲۵۹۴ وقال الترمذي: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ. شعب الايمان .رقم الحديث ۷۲۶، مشكاة المصابيح بَابُ الْبُكَاءِ وَالْخَوْفِ الْفَصْلُ الثَّانِي رقم الحديث ۵۳۴۹(۱۱)، كنزالعمال رقم الحديث ۱۸۴۲، المستدرک على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ۲۳۵، مسند البزار رقم الحديث ۷۴۵۵.

("أَخْرِجُوا مِنَ النَّارِ مَنْ ذَكَرَنِي") أَيْ: بِشَرْطِ كَوْنِهِ مُؤْمِنًا مُخْلِصًا ("يَوْمًا") أَيْ: وَقْتًا وَزَمَانًا ("أَوْ خَافَنِي فِي مَقَامٍ") أَيْ: مَكَانٍ فِي ارْتِكَابِ مَعْصِيَةٍ مِنَ الْمَعَاصِي، كَمَا قَالَ تَعَالَى: ﴿ وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ .... ﴾. مرقاة المفاتيح ج ۸ ص ۳۳۵۲ بَابُ الْبُكَاءِ وَالْخَوْفِ

(۱) النازعات آية ۴۰، ۴۱.

(۲) سنن ابي داؤد كِتَابُ الْأَدَبِ بَابُ مَنْ يُؤْمَرُ أَنْ يُجَالَسَ رقم الحديث ۴۸۳۲، سنن الترمذي بَابُ مَا جَاءَ فِي صُحْبَةِ الْمُؤْمِنِ رقم الحديث ۲۳۹۵، مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۱۳۳۷، المستدرک على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ۷۱۶۹ وقال الحاكم: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ" ووافقه الذهبي. مشكاة المصابيح كتاب الآداب بَابُ الْحُبِّ فِي اللَّهِ وَمِنَ اللَّهِ الْفَصْلُ الثَّانِي رقم الحديث ۵۰۱۸(۱۶).

صرف د (کامِل) مؤمن سره ملګرتیا کوه ، او ستا خوراک دې صرف مُتّقي سړی اوخوري.

یعنی صرف په مُتّقي سړي باندې خوراک کوه، ځکه په هغه باندې د خوراک کولو فائده داده چې هغه ته به په دې خوراک باندې قوّت حاصل شي او د الله تعالی عبادت به پرې اوکړي نو ته به هم د عبادت په ثواب کې ورسره شریک شی.

په یو روایت کې ورسره دا زیادت هم شته چې " ته صرف د مُتّقي سړي خوراک کوه " ځکه د هغه خوراک حلال وي نو تا ته به پرې د عبادت توفیق ملاؤ شي .(۱)

مُتقیان به د بې فائدې کارونو نه ځان ساتي

مُتّقیانو د پاره د بې فائدې کارونو نه ځان ساتل په کار دي ؛ ځکه مسلمان تر هغه وخته پورې د کامل مُتقیانو درجې ته نشي رسیدی تر څو پورې چې ده بې فائدې او مُشتبِه کارونو نه وي پریخي.

د مشکوة شریف حدیث دی، رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي :

لَا يَبْلُغُ العَبْدُ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ حَذَرًا لِمَا بِهِ بَأْسٌ .(۲).

انسان تر هغه وخته پورې د کامِل مُتّقیانو درجې ته نشي رسیدی تر څو پورې چې هغه

---

(۱) (وَلَا يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيٌّ) أَيْ: مُؤْمِنٌ أَوْ مُتَوَرِّعٌ يَصْرِفُ قُوَّةَ الطَّعَامِ إِلَى عِبَادَةِ اللهِ الْمَلِكِ الْعَلَّامِ . وَالنَّهْيُ وَإِنْ نُسِبَ إِلَى التَّقِيِّ، فَفِي الْحَقِيقَةِ مُسْنَدٌ إِلَى صَاحِبِ الطَّعَامِ، فَهُوَ مِنْ قَبِيلِ لَا أُرَيَنَّكَ هَهُنَا. فَالْمَعْنَى: لَا تُطْعِمْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيًّا. وَفِي رِوَايَةٍ بِزِيَادَةٍ: وَلَا تَأْكُلْ إِلَّا طَعَامَ تَقِيٍّ، فَإِنَّ طَعَامَهُ غَالِبًا يَكُونُ حَلَالًا مُؤَثِّرًا فِي تَحْصِيلِ الْعِبَادَةِ. مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج ٨ ص ٣١٢١ في تشريح حديث ٥٠١٨ .

(۲) مشكاة المصابيح باب الكسب وطلب الحلال. الفصل الثاني رقم الحديث ٢٧٧٥ (١٧) ، المعجم الكبير للطبراني رقم الحديث ٣٢٦ ، سنن الترمذي أَبْوَابُ صِفَةِ الْقِيَامَةِ وَالرَّقَائِقِ وَالْوَرَعِ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ٢٤٥١ ، سنن ابن ماجه باب الورع والتقوى رقم الحديث ٤٢١٥ ، كنز العمال رقم الحديث ٥٦٤٢ .

وفي رواية : قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ الرَّجُلَ لَا يَكُونُ مِنَ الْمُتَّقِينَ حَتَّى يَدَعَ مَا لَا بَأْسَ بِهِ حَذَرًا لِمَا بِهِ بَأْسٌ. المستدرك على الصحيحين للحاكم ج٤ ص ٣٥٥ رقم الحديث ٧٨٩٩ وقال الحاكم: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ .

کارونه پرې ږدي په کوم کې چې څه قباحت نشته ، ددې د پاره چې د هغه شیانو نه مَنع شي په کوم کې چې قباحت دی.

تشریح : یعنی لکه څرنګې چې د مُتقِي سړي د پاره د شِرک او ګناهونو نه بَچ کیدل په کار دي همدغه رنګې د بعضې هغه مُباح کارونو نه هم ده له پرهیز په کار دی چې د هغې په وجه دې بیا په حرامو ، مُشتَبِه یا مکروه شیانو کې واقع کیږي.

مثلا یو کس واده ندې کړی او د شَهواتو د غلبې په وجه په زِنا او حرام کارئ کې د مُبتلاء کیدو خطره وي نو دداسې کس د پاره د داسې مُباح قوي خوراکونو نه هم پرهیز په کاردی کوم چې قُوّتِ شهواني زیاتوي.

وجه داده چې اګر چې دا ښه خوراک مُباح دی لیکن ددې کس د پاره خطره شته چې په ناجائز کار کې مبتلاء شي ، نو څکه مُتقي سړي د پاره دداسې مُباح څیزونو نه هم پرهیز په کار دی.(۱)

حضرت عُمر رضي الله عنه به فرمایل :

كُنَّا نَدَعُ تِسعَةَ أَعشَارِ الحَلَالِ مَخَافَةَ أَنْ نَقَعَ فِي الحَرَامِ . (۲)

مونږ به په لسو کې نهه حصې حلال ددې یَرې د وجې پریخودل چې هسې نه ددې په وجه مونږ په حرامو کې مبتلاء شو.

حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه به فرمایل : مونږ به په حرامو کې د مُبتلاء کیدو د یَرې نه د مُباحو آویا (۷۰) حصې پریخودی.(۳)

بلکه مُتّقي ته به په خپل ځان پوره کنټرول حاصل وي ، داسې به نه کوي چې زړه یې څه اوغواړي هماغه کوي.(۴)

---

(۱) مظاهر حق شرح مشکوة ج۵ .

(۲) احیاء علوم الدین ۲/ ۹۵ کتاب الحلال والحرام .

(۳) مظاهر حق شرح مشکوة ج۵ .

(۴) قَالَ عُمَرُ بنُ عَبدِ العَزِیزِ: اَلتَّقِيُّ مُلجَمٌ لَا یَفعَلُ کُلَّ مَا یُرِیدُ. شرح السنة للبغوي بَابُ التَّقوَی ج۱۴ ص ۳۴۱ رقم الحدیث ۴۱۵۰ .

همدارنګې مُتّقي به د هغه کېرو اچولو نه هم ځان ساتي چې شریعت د هغې د اغوستلو نه منع کړي وي یا دده د شان مناسب نه وي. (١)

د حضرت ابوهریرة ﷺ نه د تقویٰ په باره کې پوښتنه

یو سړي د حضرت ابوهریرة ﷺ نه پوښتنه اوکړه:

مَا التَّقْوَى؟ تقوی څه شی ته وایي؟

حضرت ابوهریرة ﷺ ورته اوفرمایل: آیا ته چیرته په داسې لاره باندې تللې یې چې په هغې کې اَغزي وي؟ هغه ورته ووېل: آو. ده ورته ووېل:

فَكَيْفَ صَنَعْتَ؟ ته څه طریقه کوې؟

هغه ووېل: کله چې زه (په لاره کې) اَغزي اوګورم نو د هغې نه اَخوا ځم یا په داسې طریقې ځم چې خپلې کپړې راغوندې کړم (ددې: پاره چې په اَزغو کې اُو نه نَخلي).

حضرت ابوهریرة ﷺ ورته اوفرمایل:

ذَاكَ التَّقْوَى. همدا تقوی ده. (٢)

(یعنی انسان به په داسې طریقې سره ژوند تیروي چې لمن یې په ګناهونو سره ککړه نشي).

(١) عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، قَالَ: أُهْدِيَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَرُّوجُ حَرِيرٍ، فَلَبِسَهُ، فَصَلَّى فِيهِ، ثُمَّ انْصَرَفَ، فَنَزَعَهُ نَزْعًا شَدِيدًا كَالْكَارِهِ لَهُ، وَقَالَ: « لَا يَنْبَغِي هَذَا لِلْمُتَّقِينَ ». صحيح البخاري كِتَابُ الصَّلَاةِ بَابُ الصَّلَاةِ فِي الثَّوْبِ الأَحْمَرِ رقم الحديث ٣٧٥، ورقم الحديث ٥٨٠١، صحيح مسلم رقم الحديث ٢٣(٢٠٧٥)، مشكاة المصابيح رقم الحديث ٧٥٩(٦).

(فَرُّوجُ حَرِيرٍ) بِفَتْحِ الفَاءِ وَتَشْدِيدِ الرَّاءِ هُوَ القَبَاءُ الَّذِي شُقَّ مِنْ خَلْفِهِ. مرقاة ج ٢ ص ٦٣٣ في تشريح حديث ٧٥٩.

(٢) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَجُلًا قَالَ لَهُ: مَا التَّقْوَى؟ قَالَ: هَلْ أَخَذْتَ طَرِيقًا ذَا شَوْكٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَكَيْفَ صَنَعْتَ؟ قَالَ: إِذَا رَأَيْتُ الشَّوْكَ عَدَلْتُ عَنْهُ أَوْ جَاوَزْتُهُ أَوْ قَصَرْتُ عَنْهُ. قَالَ: ذَاكَ التَّقْوَى. الدر المنثور في التفسير بالمأثور ج١ ص ٦١ سورة البقرة آية ٢. نضرة النعيم ج٣ ص ١١١٩.

بعضې خلق تقوی صرف دیته وایي چې انسان ځان د حرامو نه ځان ساتي ، حالانکه د تقوی د پاره لکه څرنګې د حرامو نه ځان ساتل ضروري دي همدغه شان د هر قِسمه ګناهونو او مُشتبِه شیانو نه هم ځان ساتل ضروري دي .

بلکه د حقوقُ الله سره سره د حقوقُ العبادو لحاظ ساتل هم ضروري دي ، او ورسره د اسلام په ټولو احکاماتو باندې عمل کول هم لازمي دي .

د مُتّقیانو صفات

په قرآن کریم کې په مختلفو ځایونو کې الله تعالی د مُتّقیانو صفات ذکر کړي :

یو ځای د متّقیانو صفت دا ذکر شوی چې دوی په غیبو باندې اِیمان لري ، مونځ کوي ، خپل مال د الله تعالی په لار کې خرچ کوي ، په قرآن کریم او مخکیني کتابونو باندې ایمان لري . (۱)

په یو بل آیت کې ددې مذکوره صفاتو سره سره نور صفات هم ذکر شوي : چې مُتّقیان هغه خلق دي چې دوی په الله ، په ورځ د آخرت ، په مخکیني آسماني کتابونو او پیغمبرانو باندې ایمان لري ، خپل مال د الله تعالی په محبت کې په هغه ځایونو کې خرچ کوي په کومو ځایونو کې چې ورته الله تعالی د خرچ کولو حکم کړی ، مونځ کوي ، زکوة ورکوي ،

---

(۱) دا صفات په دې آیت کې ذکر شوي . الله تعالی فرمایي :

﴿ الٓمّٓ ۞ ذٰلِكَ الْكِتٰبُ لَا رَيْبَ ۛ فِيْهِ ۛ هُدًى لِّلْمُتَّقِيْنَ ۞ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِالْغَيْبِ وَ يُقِيْمُوْنَ الصَّلٰوةَ وَ مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ۞ وَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِمَآ اُنْزِلَ اِلَيْكَ وَمَآ اُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ وَبِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوْقِنُوْنَ ۞ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِّنْ رَّبِّهِمْ ۗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ﴾ .البقرة آية ۱ تا ۵ .

ترجمه : الٓمّٓ . دا (قرآن کریم) هغه کتاب دی چې په دې کې هیڅ شک نشته ، د مُتّقیانو د پاره هدایت دی ، مُتّقیان هغه خلق دي چې په غیب باندې ایمان لري ، مونځ کوي ، مونږ چې ورته څه ورکړي دي د هغې نه خرچ کوي ، (اې محمد !) په تا باندې چې کوم کتاب نازل شوی او د تانه وړاندې (په نورو پیغمبرانو باندې) چې کوم کتابونه نازل شوي په هغې باندې ایمان لري ، او په آخرت باندې یقین لري ، همدا خلق د خپل رب د طرفه د هدایت باندې دي ، او همدا خلق کامیابي موندونکي دي .

وعده پوره کوي ، او د تکلیف په وخت کې صبر کوي . (۱)

بل ځای د مُتّقیانو صفت دا ذکر شوی چې دوی په ښکاره او پټه باندې د الله تعالی په لار کې مال خرچ کوي ، غصه برداشت کوي ، خلقو ته معافي کوي ، استغفار وایي ، او په گناهونو باندې اصرار نه کوي . (۲)

په قرآن کریم کې د مُتقیانو د پاره بشارتونه او زیري

په قرآن کریم کې د مُتّقیانو د پاره په مختلفو آیتونو کې ډیر بشارتونه او زیري ذکر شوي ، یو څو په کې دادي :

مُتّقیانو سره د الله تعالی مدد شاملِ حال وي ، د الله ﷻ په نزد مُعزّز وي ، عِلم او حِکمت ورکوي ، گناهونه یې ختموي ، لوي اجرونه ورکوي ، په کارونو کې ورته آساني پیدا کوي ، د دُنیاوي غمونو او مشکلاتو نه ورته د وتلو لار آسانوي ، رزق ورته فراخه کوي ، د آخرت سزاگانو نه ورته نِجات ورکوي ، د نېکو اعمالو توفیق ورکوي ، د زړه مرادونه یې پوره کوي .

---

(۱) دا صفات په دې آیت کې ذکر شوي . الله تعالی فرمایي : ﴿لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ﴾. البقرة آیه ۱۷۷ .

(۲) ددې صفاتو تذکره الله تعالی په دې آیتونو کې کړی : ﴿وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ۝ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ۝ وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ۝ أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ مَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ﴾ . آل عمران آیه ۱۳۳ تر ۱۳۶ .

د مُتّقیانو په باره کې الله تعالی د صداقت (رښتینوالي) ګواهي ورکړې ده، مُتّقیانو سره الله تعالی محبت کوي، د دوی صدقات قبلوي، د جنت نعمتونه ورکوي، په جنت کې ښائسته ښیښانې ورکوي، او د ټولو نه غټه خبره داده چې الله تعالی خپل قُرب ورته نصیبه کوي، یعنی د قیامت په ورځ به دغه خلق د الله مُقرّب وي. (۱)

ددینه علاوه د مُتّقیانو د پاره نور بشارتونه او د تقوی نور فوائد هم ذکر شوي. (۲)

د تقوی علامات

علماؤ د تقوی څه علامات ذکر کړي چې په دې سره دا پیژندلې شي چې دا سړی مُتّقي دی، یو څو علامات دادي:

د الله تعالی په فیصله راضي کیدل، د مصیبت په وخت صبر کول، په نعمتونو شکریه

(۱) بشارات القرآن للمتقين: بشر القرآن الكريم المتقين ببشارات عديدة منها: العون والنصرة، والتكريم، والعلم والحكمة، وتكفير الذنوب وتعظيم الأجر، والمغفرة، واليسر والسهولة في الأمر، والخروج من الغم والمحنة، ومنها الرزق الواسع في الدنيا، والنجاة من العقوبة في الآخرة، ومنها التوفيق والعصمة والفوز بالمراد، وشهادة الله لهم بالصدق، ومحبة الله وإكرامه ونيل الوصال وقبول الصدقة والصفاء وكمال العبودية، ومنها المقام الأمين والجنات والعيون والأمن من البلية وعز الفوقية وزوال الحزن والخوف من العقوبة والزوجات الحسان (الكواعب الأتراب) في الجنة، وأعظم من هذا كله القرب من الحضرة الإلهية عند الفوز بمقعد صدق عند مليك مقتدر. نضرة النعيم في مكارم اخلاق الرسول الكريم (ﷺ) ج ۲ ص ۱۰۸۱ التقوى.

(۲) من فوائد التقوى: ۱. معية الله تعالى للمتقين. ۲. البشرى بالتكريم للمتقين. ۳. تكفير الذنوب وتعظيم الأجر. ۴. الوعد بالمغفرة وزوال الخوف من النفوس. ۵. اليسر والسهولة في الأمر. ۶. في التقوى تكفير للذنوب وتعظيم للأجر من الله سبحانه وتعالى. ۷. العون والنصرة من الله للمتقين. ۸. الأمن من البلية ونيل الوصال والقربة. ۹. عز الفوقية على سائر الخلق. ۱۰. الخروج من الهم والمحنة والوعد بالرزق الواسع. ۱۱. النجاة من العذاب والعقوبة. ۱۲. الفوز بالجنة. ۱۳. التوفيق والشهادة لهم بالصدق. ۱۴. محبة الله للمتقين. نضرة النعيم في مكارم اخلاق الرسول الكريم (ﷺ) ج ۲ ص ۱۱۲۰ التقوى.

اداء کول ، په خبرو کې ربښتيا ويل ، وعده پوره کول ، د قرآن کريم تلاوت کول او د دي د احکاماتو نه ځان خبرول. (۱)

د تقوی درې درجې

عام طور مفسّرينو د تقوی درې (۳) درجې ذکر کړي : د ټولو نه آدنی او کمه درجه داده چې انسان د کفر او شرک نه ځان اوساتي . په دې معنی کې بيا هر مسلمان ته مُتّقي ويلې شي اګرچې په صغيره ګناهونو کې اخته وي.

د تقوی دويمه درجه داده چې انسان د ټولو هغه څيزونو نه ځان اُوساتي چې د الله تعالی او رسول خوښ نه وي . په قرآن کريم او احاديثو کې چې د تقوی څومره فضيلونه او برکتونه راغلي دي هغه په همدې درجه باندې راغلي دي ، او همدا مقصود ده.

د تقوی دريمه درجه داده چې انسان خپل زړه د غيرُ الله نه اُوساتي او هميشه يې د الله تعالی په ياد او د هغه د رضا په حاصلولو باندې آباد لري .(يعنی زړه د هر هغه څيز نه محفوظ ساتي چې کوم څيز انسان لره د الله تعالی نه غافله کوي) .

د تقوی دا دريمه درجه په ټولو کې اعلی مقام لري ، دا درجه انبياء کرامو ته او د هغوی خاص نائبينو (اولياءُ اللّٰهِ) ته نصيبه کيږي. (۲)

(بعضې مُفسّرينو د تقوی نورې درجې هم ذکر کړي او د تقوی پوره تحقيق يې کړی) . (۳)

---

(۱) عن مالك بن أنس رحمه الله قال: بلغني أنّ رجلاً من بعض الفقهاء كتب إلى ابن الزبير رضي الله عنه يقول: «ألا إنّ لأهل التقوى علامات يُعرَفون بها، ويَعْرِفونها من أنفسهم: مَن رَضِيَ بالقضاء، وَصَبَرَ على البلاء، وشكر على النعماء، وصَدَق في اللسان، ووفى بالوعد والعهد، وتلا لأحكام القرآن، وإنما الإمام سُوقٌ مِنَ الأسواق، فإن كان من أهل الحق حَمَلَ إليه أهلُ الحقِ حقَّهم، وإن كان من أهل الباطل حمل إليه أهل الباطل باطلهم» . جامع الأصول في أحاديث الرسول ج ۱۱ ص ۷۰۳ . نضرة النعيم في مكارم أخلاق الرسول الكريم (ﷺ) ج ۲ ص ۱۱۱۹ التقوى.

(۲) تفسير معارف القرآن سورة آل عمران في تشريح آيت ۱۰۲ .

(۳) درجات التقوى خمس : أن يتقي العبد الكفر . وذلك مقام الإسلام . وأن يتقي المعاصي والحرمات وهو مقام التوبة . وأن يتقي الشبهات، وهو مقام الورع . وأن يتقي المباحات وهو مقام الزهد . ←←←←

د تقوى پيدا كيدو طريقې

(د ريښتياويونكو خلقو سره ملګرتيا كول)

په ځان كې د تقوى پيدا كولو يوه طريقه داده چې انسان د ريښتيا ويونكو خلقو سره ملګرتيا اوكړي نو پخپله به په ده كې تقوى پيدا شي، الله تعالى فرمايي:

﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴾.(۱)

ترجمه: اې مؤمنانو ! تاسو د الله تعالى نه اُوويرېږئ او د ريښتيا ويونكو خلقو سره

←←← وأن يتقي حضور غير الله على قلبه، وهو مقام المشاهدة . تفسير ابن جزي (التسهيل لعلوم التنزيل) ج ۱ ص ۷۰ سورة البقرة آية ۲ .

وأصلُ التقوى : أن يجعل العبدُ بينه وبينَ ما يخافُهُ ويحذرُهُ وقايةً تقيهِ منه. فتقوى العبدِ لربّه أن يجعلَ بينَه وبينَ ما يخشاهُ من رَبه من غضبِهِ وسخطِهِ وعقابِهِ وقايةً تقيه من ذلك، وهو فعلُ طاعتِهِ واجتنابُ معاصيه.

وتارةً تُضافُ التقوى إلى اسم اللهِ عزَّ وجلَّ، كقولِهِ تعالى: (وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ) ، وقوله: (يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) .

فإذا أضيفت التقوى إليه سبحانه وتعالى، فالمعنى: اِتقوا سخطَهُ وغضبَهُ. وهو أعظمُ ما يُتَّقَى، وعن ذلكَ ينشأ عقابُهُ الدنيويُّ والأخرويُّ. قال تعالى: (وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ) وقال تعالى: (هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ). فهوَ سبحانَهُ أهلٌ أن يُخشى ويُهابَ، ويُجلَّ ويُعَظَّمَ في صدورِ عبادِهِ حتَّى يعبدُوهُ ويُطيعوهُ، لما يستحقُّه من الإجلالِ والإكرامِ، وصفاتِ الكبرياءِ والعظمةِ وقوّةِ البطشِ، وشدّةِ البأسِ.

وفي الترمذيِّ عن أنس عن النبيِّ صلى الله عليه وسلم في هذهِ الآيةِ: (هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ). قال: "قال اللهُ تعالى: أنا أهلٌ أن أُتّقى، فمنْ اتقاني فلم يَجْعَل معي إلهًا آخرَ، فأنا أهلٌ أن أغفِرَ له".....

ويدخلُ في التقوى الكاملةِ فعلُ الواجباتِ وتركُ المحرَّماتِ والشبهاتِ. وربما دخلَ فيها بعدَ ذلكَ فعلُ المندوباتِ، وتركُ المكروهاتِ، وهيَ أعلى درجاتِ التقوى. تفسير ابن جزي (التسهيل لعلوم التنزيل) ج ۱ ص ۳٦۱ سورة النساء آية ۱۳۱ .

(۱) التوبة آية ۱۱۹ .

ملګري شئ.

فائده : په دې آیت کې الله تعالی اول مؤمنانو ته د تقوی حکم اوکړو او بیا یې ورته اوفرمایل : ﴿ وَكُونُوا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ . ربښتیا ویونکو خلقو سره ملګري شئ ﴾ . په دې کې دې طرف ته اشاره ده چې د تقوی حاصلیدو طریقه داده چې انسان د مُتّقیانو سره ملګرتیا کوي او د هغوی په شان اعمال کوي نو په ده کې به هم تقوی پیدا شي.(۱)

د ظاهِر او باطن تقوی

یحیٰی بن معاذ رَحِمَهُ اللهُ فرمایي : تقوی او پرهیزګاري په دوه قِسمه ده :
یو ظاهري تقوی ، او بله باطني تقوی.
ظاهري تقوی داده چې انسان هر حرکت صرف د الله تعالی د رضا د پاره کَوي.
او باطني تقوی داده چې خپل زړه ته د الله ﷻ نه ما سوی بل څوک داخل نکړي.(۲)

په ځان کې تقوی پیدا کول ضروري ده

بهر حال ، د مسلمان د پاره دا ضروري ده چې په ځان کې تقوی پیدا کړي.
ځکه د مسلمان د پاره د ګناهونو نه ځان ساتل فرض دي ، او تقوی هم همدې وایي چې دده په زړه د الله ﷻ نه یره پیدا شي ، د ګناهونو نه ځان اوساتي او الله تعالی راضي کړي.
بل دا چې که د چا په زړه کې تقوی او د الله ﷻ نه یره نه وي نو که دا بیا هر څومره غټ عبادت کوي خو هغه خوَند او نُورانیت به نه محسوسوي.
مثلا که داسې کس حج ته لاړ شي نو هلته به هم پرَدو ښځو ته ګوري او د بَدنظرۍ په ګناه کې به اخته وي.

---

(۱) تفسیر معارف القرآن سورة التوبة آية ۱۱۹ .

(۲) وقال يحيى بن معاذ رَحِمَهُ اللهُ : الورع على وجهين : ورع في الظاهر ، وورع في الباطن. فورع الظاهر أن لا يتحرك إلا لله. وورع الباطن هو أن لا تدخل قلبك سواه. وقال: من لم ينظر في الدقيق من الورع لم يصل إلى الجليل من العطاء. صلاح الامة في علو الهمة ج ٥ ص ٦٧٢ علو الهمة في الورع. موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ٢ ص٦٧٢ الورع أقوال السلف والعلماء في الورع

يا كه دا تجارت كوي نو دروغ به وايي او د خلقو سره به دُهوكه كوي.
يا كه جهاد له لاړ شي نو هلته به خيانت او غلا كوي.
نو ځكه مسلمان ته په كار دي چې په ځان كې تقوى پيدا كړي د گناهونو او مُشتبِه شيانو نه ځان اوساتي ، د الله ﷻ د عذاب نه اُوويريږي نو د عبادت نورانيت به يې برقرار وي ، او د الله ﷻ په نزد به مقبول وي.

د غونډ تقرير خلاصه

د غونډ تقرير خلاصه دا رااُووته چې د ايمان نه پس تقوى داسې لوي نعمت دى چې د دې په وجه انسان ته د دوارو جهانو كاميابي نصيبه كيږي.
په قرآن كريم كې ځاى په ځاى مسلمانانو ته د تقوى حكم شوى ، بلكه مخكيني ټولو پيغمبرانو ته هم د تقوى حكم شوې ؤ ، بيا هر پيغمبر خپل قوم ته د تقوى حكم كړې ؤ ، خاصكر نبي عليه السلام خو په ډير اِهتمام سره خپل اُمت ته د تقوى حكم كړى.
پيغمبر عليه السلام به چې اسلامي لښكر د جهاد د پاره ليږل نو په خصوصي طريقې سره به يې د لښكر امير ته د تقوى حكم كولو. تر دې چې كله به رسولُ الله صلى الله عليه وسلم د ځان د پاره دُعا غوښته نو په هغې كې به يې هم د تقوى سوال كولو.
تقوى بهترين لباس دى ، د دې په وجه انسان د جنت مستحق كيږي.
الله تعالى د مُتَقيانو سره مدد كوي ، د دُشمنانو د مكرو فريب نه يې ساتي ، د دوى سره محبت كوي ، دوى ته د وِلايت اُوچت مقام وركوي ، د هر مشكل نه د وتلو لار ورته آسانوي ، رزق ورته فراخه كوي ، د آسمان نه وريانډې رحمتونه او بركتونه رانازلوي.
د تقوى په وجه الله تعالى د انسان نيک اعمال قبلوي ، كارونه يې جوړوي ، گناهونه يې معاف كوي ، نُورِفراست وركوي ، او د جهنم د اُور نه يې محفوظ كوي.
د الله تعالى په نزد مُعزّز خلق مُتَقيان دي ، او د قيامت په ورځ به نبي عليه السلام ته ډير مُقرّب خلق هم مُتَقيان وي.
لهٰذا انسان ته په كار دي چې په ځان كې تقوى پيدا كړي ، بيا خاصكر د تقوى پيدا كولو د پاره د صادقينو (رښتيني خلقو) ملگرتيا اوكړي.

دُعا

الله تعالی دې په مونږ کې هم تقوی او پرهیزګاري پيدا کړي .
ربِّ کائنات دې مونږ ټول د هرقسمه ګناهونو ،حرام خوراک او مُشتبِه شیانو نه اُوساتي.
پروردِګارِ عالَم دې مونږ ټولو ته په پوره دِین باندې د عمل کولو او د نبي علیه السلام په نقشِ قدم باندې د تللو توفیق رانصیبه کړي .

آمِيْن يَارَبَّ الْعَالَمِيْن
وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقٰتِهٖ وَلَا تَمُوْتُنَّ اِلَّا وَاَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴾

آل عمران آیة ۱۰۲ .

د نبي علیه السلام ، صحابه کرامو او نورو بزرګانو د تقوٰی واقعات

تالیف

اَبُوالشَّمْس مولانا نُوْرُالْهُدٰی عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی مردان

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د نبي علیه السلام ، صحابه کرامو او نورو بزرګانو د تقوی واقعات

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهٗ ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰى مَنْ لَّا نَبِيَّ بَعْدَهٗ ، وَلَا رَسُوْلَ بَعْدَهٗ ، وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّيْنَ ، وَعَلٰى آلِهٖ وَأَصْحَابِهٖ أَجْمَعِيْنَ ، وَعَلٰى مَنْ تَبِعَهٗ وَتَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ إِلٰى يَوْمِ الدِّيْنِ

أَمَّا بَعْدُ فَأَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ يٰأَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقٰتِهٖ وَلَا تَمُوْتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ ﴾ . (۱)

وَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي الْمُتَّقُوْنَ مَنْ كَانُوْا وَحَيْثُ كَانُوْا . (۲)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ .

تمهیدي خبره

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو ! تېره جُمعه مې درته د تقوی اَهمیت ، د تقوی فضائل او فوائد ذکر کړي وو :

(((چې په قرآن کریم کې ځای په ځای الله تعالی مسلمانانو ته د تقوی حکم کړی ، بلکه مخکیني ټولو پیغمبرانو ته هم د تقوی حکم شوی وُ ، بیا هر پیغمبر خپل قوم ته د تقوی حکم

---

(۱) آل عمران آیة ۱۰۲ .

(۲) عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ خَرَجَ مَعَهُ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوْصِيْهِ وَمُعَاذٌ رَاكِبٌ وَرَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِيْ تَحْتَ رَاحِلَتِهٖ. فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ : « يَا مُعَاذُ ! إِنَّكَ عَسَى أَنْ لَا تَلْقَانِيْ بَعْدَ عَامِيْ هٰذَا وَلَعَلَّكَ أَنْ تَمُرَّ بِمَسْجِدِيْ هٰذَا. وَقَبْرِيْ » . فَبَكَى مُعَاذٌ جَشَعًا لِفِرَاقِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ثُمَّ الْتَفَتَ فَأَقْبَلَ بِوَجْهِهٖ نَحْوَ الْمَدِيْنَةِ فَقَالَ : « إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي الْمُتَّقُوْنَ مَنْ كَانُوْا وَحَيْثُ كَانُوْا » . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۲۰۵۲ تتمة مسند الأنصار حديث مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ، مشكاة المصابيح كتاب الرقاق الفصل الثالث رقم الحديث ۵۲۲۷(۷۳) ، صحيح ابن حبان مخرجا رقم الحديث ۶۴۷ ، مجمع الزوائد كِتَابُ عَلَامَاتِ النُّبُوَّةِ بَابٌ فِيْ مَرَضِهٖ وَوَفَاتِهٖ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ۱۴۲۳۸ .

کړې وُ ، خاصکر نبي علیه السلام خو په ډیر اهتمام سره خپل اُمت ته د تقوی حکم کړی .
د تقوی په وجه الله تعالی مسلمانانو ته جنت ورکوي ، د جهنم نه ورته نجات ورکوي ، په دُنیا کې ورسره مدد او محبت کوي ، د هر مشکل نه ورته د وتلو لار آسانوي ، رزق ورته فراخه کوي ، نېک اعمال یې قبلوي ، گناهونه یې معاف کوي ، نُورِ فراست ورکوي .
متّقیان د الله تعالی په نزد ډیر مُعزز دي ، او د قیامت په ورځ به نبي علیه السلام ته هم ډیر مُقرّب وي ...... تېره جُمعه مې درته دا هره خبره په تفصیل سره بیان کړې وه))) .

نن به اِنْ شَاءَ الله درته د نبي علیه السلام ، صحابه کرامو ، او نورو بزرگانو د تقوی متعلق واقعات بیانوم ، ددې د پاره چې مونږ ته هم د دوی په نقشِ قدم باندې د تللو توفیق رانصیب شي ، ځکه د واقعاتو په ذریعې سره یو مضمون په ښه طریقې سره په ذهن کې کیني ، او په زړه باندې ډیر زر آثر کوي :

د نبي علیه السلام تقوی

اول درته د نبي علیه السلام د تقوی متعلق واقعات ذکر کوم :

د ټولو نه زیاته تقوی په نبي علیه السلام کې وه

۱. د ټولو نه زیاته تقوی په نبي علیه السلام کې وه ، په بخاري شریف کې اوږده واقعه ده ، د هغې په آخر کې ذکر دي چې رسولُ الله ﷺ څه صحابه کرامو ته اوفرمایل :
أَمَا وَاللهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلّٰهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ . (۱)

(۱) پوره حدیث داسې دی : عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، يَقُولُ: جَاءَ ثَلَاثَةُ رَهْطٍ إِلَى بُيُوتِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُونَ عَنْ عِبَادَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا أُخْبِرُوا كَأَنَّهُمْ تَقَالُّوهَا، فَقَالُوا : وَأَيْنَ نَحْنُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ. قَالَ أَحَدُهُمْ : أَمَّا أَنَا فَإِنِّي أُصَلِّي اللَّيْلَ أَبَدًا . وَقَالَ آخَرُ : أَنَا أَصُومُ الدَّهْرَ وَلَا أُفْطِرُ، وَقَالَ آخَرُ: أَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ فَلَا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا. فَجَاءَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ. فَقَالَ: « أَنْتُمُ الَّذِينَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا، أَمَا وَاللهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلّٰهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ، لَكِنِّي أَصُومُ وَأُفْطِرُ، وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ، وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي » . صحيح البخاري كِتَابُ النِّكَاحِ بَابُ التَّرْغِيبِ فِي النِّكَاحِ رقم الحديث ۵۰۶۳

خبر دار ، قسَم په الله ، زه د تاسو نه زيات د الله تعالى نه ويريږم ، او د تاسو نه زياته تقوى اختياروم .

همدغه شان خبره نبي عليه السلام حضرت عُمر بن ابي سَلَمَة ﷺ ته هم کړې وه چې :

أَمَا وَاللهِ ، إِنِّي لَأَتْقَاكُمْ لِلهِ ، وَأَخْشَاكُمْ لَهُ . (١)

خبر دار ، قسَم په الله ، زه د تاسو نه زياته تقوى اختياروم او د تاسو نه زيات د الله تعالى نه ويريږم .

٢ . د بخاري شريف حديث دى ، حضرت ابوهريرة رضي الله عنه فرمايي چې يو ځل حضرت حسن بن علي ﷺ د صدقې (يعنى د زكوة) يوه قجوره راواخيسته ، او په خُله کې يې واچوله ، نبي كريم صلى الله عليه وسلم ورته اوفرمايل :

كِخْ كِخْ . اُوغورځوه ، اُوغورځوه .

دا يې ورته ددې دپاره ووېل : چې دا قجوره د خُلې نه اُوغورځوي .

بيا يې ورته اوفرمايل :

أَمَا شَعَرْتَ أَنَّا لَا نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ ؟

آيا تاته پته نشته چې مونږ زكوة نه خورو ؟ (٢)

---

(١) پوره حديث داسې دى : عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ ﷺ ، أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَيُقَبِّلُ الصَّائِمُ ؟ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « سَلْ هَذِهِ » لِأُمِّ سَلَمَةَ فَأَخْبَرَتْهُ ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ ذَلِكَ . فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ ! قَدْ غَفَرَ اللهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ . فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « أَمَا وَاللهِ ، إِنِّي لَأَتْقَاكُمْ لِلهِ ، وَأَخْشَاكُمْ لَهُ » . صحيح مسلم كِتَابُ الصِّيَامِ بَابُ بَيَانِ أَنَّ الْقُبْلَةَ فِي الصَّوْمِ لَيْسَتْ مُحَرَّمَةً عَلَى مَنْ لَمْ تُحَرِّكْ شَهْوَتَهُ رقم الحديث ٧٤(١١٠٨) .

(٢) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ، قَالَ : أَخَذَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا تَمْرَةً مِنْ تَمْرِ الصَّدَقَةِ ، فَجَعَلَهَا فِي فِيهِ ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : « كِخْ كِخْ » لِيَطْرَحَهَا ، ثُمَّ قَالَ : « أَمَا شَعَرْتَ أَنَّا لَا نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ » . صحيح البخاري كِتَابُ الزَّكَاةِ بَابُ مَا يُذْكَرُ فِي الصَّدَقَةِ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَآلِهِ رقم الحديث ١٤٩١ صحيح مسلم ج٢ ص ٧٥١ رقم ١٦١ (١٠٦٩) باب تحريم الزكوة على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، ← ← ← ← ← ←

۳ . يو ځل رسول الله صلی الله علیه وسلم ته وله شپه ويخ ؤ ، اوړيدو راوړيدو ، يوې بي بي چې دا حالت اوليد نو پوښتنه يې ورنه اوکړه :

اې د الله رسوله ! نن ولې خوب نه درځي ؟ نبي علیه السلام ورته وفرمايل : يوه قجوره پرته وه ، ما ويل چې ضائع نه شي نو ځکه مې راپورته کړه او اُومې خوړه ، اوس راسره دا يَره ده چې هسې نه دا د صدقې (يعنی زکوة) قجوره وي . (۱)

د صحابه کرامو تقوٰی او احتياط

په صحابه کرامو کې ډيره زياته تقوی او احتياط ؤ ، د هرِ قسمه ګناهونو او حرامو نه به يې ځان ساتل .

د بخاري شريف حديث دی ، حضرت انس رضي الله عنه فرمايي :

إِنَّكُمْ لَتَعْمَلُونَ أَعْمَالًا هِيَ أَدَقُّ فِي أَعْيُنِكُمْ مِنَ الشَّعَرِ إِنْ كُنَّا لَنَعُدُّهَا عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْمُوبِقَاتِ . (۲)

(اې خلقو !) بيشکه تاسو داسې کارونه کوئ چې دا ستاسو په نظر کې د ويښته نه هم زيات باريک دي (يعنی تاسو يې معمولي ګڼړئ) حالانکه مونږ به دا کارونه د رسول الله صلی الله علیه وسلم په زمانه کې هلاکوونکي کارونه ګڼړل .

←←← وفي رواية : ... فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالفَارِسِيَّةِ: « كِخْ كِخْ . أَمَا تَعْرِفُ أَنَّا لَا نَأْكُلُ الصَّدَقَةَ ؟ » صحيح البخاري كِتَابُ الجِهَادِ وَالسِّيَرِ بَابُ مَنْ تَكَلَّمَ بِالفَارِسِيَّةِ وَالرَّطَانَةِ ج۴ ص ۷۴ رقم ۳۰۷۲ .

بِالفَارِسِيَّةِ : أي هي كلمة فارسية في الأصل ولكنها عربت باستعمال العرب لها . تعليق مصطفى البغا على البخاري في تشريح حديث ۳۰۷۲ .

كِخْ : كلمة تقال عند زجر الصبي عن تناول شيء ما . تعليق مصطفى البغا على البخاري في تشريح حديث ۱۴۹۱

نوټ : كِخْ كِخْ : دا په فتحې د کاف (كَخْ كَخْ) ، او په کسرې د قاف (كِخْ كِخْ) دواړه صحيح دی . القاموس الوحيد ص ۱۳۹۱ .

(۱) حکایات صحابه ، کسب حلال و اداء حقوق ص ۳۲ .

(۲) صحيح البخاري كِتَابُ الرِّقَاقِ بَابُ مَا يُتَّقَى مِنْ مُحَقَّرَاتِ الذُّنُوبِ رقم الحديث ۶۴۹۲ .

يعنی نن صبا چې دا خلق کوم کارونه کوي او معمولي گناه يې گڼي دا به مونږ د نبي عليه الصلاة والسلام په زمانه کې د آخرت د پاره هلاکوونکي کارونه گڼل.

صحابه کرام رضي الله عنهم باوجود ددينه چې گناهونه يې هم نه کول خو بيا به هم د الله ﷻ د وړاندې د پيش کيدو او حساب و کتاب نه ډير يريدل ، او تقوی په کې ډيره زياته وه ، او مونږ باوجود ددينه چې په ډيرو گناهونو کې اَخته يو خو بيا مو هم په زړه کې د الله ﷻ نه هيڅ يره نشته ، شپه او ورځ په حرامو او ناجائزو کې اخته يو .

د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه تقوٰی

په حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه کې ډيره تقوی وه ، هميشه يې دا احتياط کولو چې خيټې ته مې حرام يا مُشتَبِه خوراک لاړ نه شي .

۱ . په بخاري شريف کې يوه واقعه ذکر ده ، حضرت عائشه رضي الله عنها فرمايي چې د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه يو غلام وُ چې د خپلې (مَزدورۍ او) گټې نه به يې يوه معلومه حِصه حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه ته ورکوله . حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه به دده د گټې نه خوراک کولو .(۱)

يوه ورځ دې غلام د خوراک څه څيز راوړو ، حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه د هغې نه خوراک اوکړو ، (د خوراک نه پس) غلام ورته ووئيل :

أَتَدْرِيْ مَا هٰذَا ؟ آيا ته پوهيږې چې دا څه شی دی ؟

ابوبکر صديق رضي الله عنه ورته وفرمايل :

وَمَا هُوَ ؟ (ته روايه) دا څه شی دی ؟ (ځکه ما ته خو ددې په باره کې معلومات نشته)

غلام ورته ووئيل :

(۱) په عربو کې دا عادت وُ چې خپل غلام ته به يې د مَزدورۍ او تجارت اِجازت ورکړو ، غلام به چې څه اوگټل د هغې نه به يې دې مالِک ته يوه مُعيّنه حصه ورکوله ، مدغه شان د حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه غلام به هم دده ته يوه مُعيّنه حصه ورکوله .

تَكَهَّنْتُ لِإِنْسَانٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ ، وَمَا أُحْسِنُ الْكِهَانَةَ إِلَّا أَنِّي خَدَعْتُهُ ، فَلَقِيَنِي فَأَعْطَانِي بِذٰلِكَ ، فَهٰذَا الَّذِي أَكَلْتَ مِنْهُ .

ما به د جاهليت په وخت کې (يعنی د خپل کُفر په حالت کې) يو کس ته د کهانت (يعنی د غيب) خبرې خودی ، حالانکه زه د کهانت په دې فن باندې ښه نه پوهيدم ، خو ما به هغه ته دُهوکه ورکوله (او د ځان نه به مې ورته د غيبو خبرې کولی) ، لِتفاقًا نن د هغه سړي د ما سره ملاقات اوشو هغه ماته د خوراک دا څيز راکړو ، دا هغه شی دی چې تاسو اُوخوړو .

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمايي :

فَأَدْخَلَ أَبُوْ بَكْرٍ يَدَهُ فَقَاءَ كُلَّ شَيْءٍ فِي بَطْنِهِ .

(دې اَوريدو سره) حضرت ابوبکر صديق ﷺ خپل لاس په حَلق کې دننه کړو په خېټه کې يې چې څه وو هغه ټول يې رااُلټی کړل . (۱)

په يو روايت کې نقل دي ، راوي وايي چې حضرت ابوبکر صديق ﷺ دومره اُلټی اوکړی چې د ما سره دا يَره شوه چې هسې نه ساه يې اُو نه خيجي ، بيا يې اُوفرمايل :

اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا حَمَلَتِ الْعُرُوْقُ وَخَالَطَ الْأَمْعَاءَ .

اې الله ! زه تاته عُذر پيش کوم (او د تا نه معافي غواړم) د هغه خوراک په باره کې کوم چې زما په رګونو کې پاتې دی ، او د کولمو سره يو ځای شوې دې (ځکه د دې راويستل زما په اِختيار کې نه نشته) . (۲)

امام ذهبي رحمه الله په الکبائر کې د دې روايت په آخِر کې څه نوره اِضافه هم کړی چې

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ : كَانَ لِأَبِي بَكْرٍ غُلَامٌ يُخْرِجُ لَهُ الْخَرَاجَ ، وَكَانَ أَبُوْ بَكْرٍ يَأْكُلُ مِنْ خَرَاجِهِ ، فَجَاءَ يَوْمًا بِشَيْءٍ فَأَكَلَ مِنْهُ أَبُوْ بَكْرٍ ، فَقَالَ لَهُ الْغُلَامُ : أَتَدْرِيْ مَا هٰذَا ؟ فَقَالَ أَبُوْ بَكْرٍ : وَمَا هُوَ ؟ قَالَ : كُنْتُ تَكَهَّنْتُ لِإِنْسَانٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ ، وَمَا أُحْسِنُ الْكِهَانَةَ إِلَّا أَنِّي خَدَعْتُهُ ، فَلَقِيَنِي فَأَعْطَانِي بِذٰلِكَ ، فَهٰذَا الَّذِي أَكَلْتَ مِنْهُ ، فَأَدْخَلَ أَبُوْ بَكْرٍ يَدَهُ فَقَاءَ كُلَّ شَيْءٍ فِي بَطْنِهِ . صحيح البخاري باب أيام الجاهلية رقم الحديث ۳۸۴۲ ، مشكاة المصابيح باب الكسب وطلب الحلال الفصل الثالث رقم الحديث ۲۷۸۶ .

(۲) احياء علوم الدين ۲/ ۹۰ كتاب الحلال والحرام .

کله حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه د غلام دا خوراک یوه نوړی اُوخوړ، او بیا روستو ورته پته اُولګیده نو په خُله کې یې ګُتې ورکړی چې واپس یې را اُلتې کړي، دا نه راوَته (ځکه په دغه ورځ د حضرت ابوبکر صدیق ﷺ روژه وه، نو په ماښام کې یې دا خوراک کړې وُ)، چا ورته وویل: ددې پسې اُوبه اُوڅکه نو بیا به را اُووځي، نو ده به اُوبه څکلی او اُلتې به یې کولی، تر دې پورې چې ټول خوراک یې واپس رااُلتې (قې) کړو، چا ورته ووېل: الله ﷻ دې په تا رَحم اوکړي صرف ددې یوې نوړی د پاره تا دومره تکلیف برداشت کړو؟ ده ورته ووېل:

لَوْ لَمْ تَخْرُجْ إِلَّا مَعَ نَفْسِيْ لَأَخْرَجْتُهَا إِنِّيْ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ: كُلُّ جَسَدٍ نَبَتَ مِنْ سُحْتٍ فَالنَّارُ أَوْلَى بِهِ. فَخَشِيْتُ أَنْ يَنْبُتَ بِذٰلِكَ فِيْ جَسَدِيْ مِنْ هٰذِهِ اللُّقْمَةِ.

که دا نوړی زما د ساه وتلو سره راوتی نو هم ما به راویستې وه، ځکه ما د رسول الله صلی الله علیه وسلم نه اُوریدلي دي چې فرمایل یې:

"کوم بَدن (غوښه) چې په حرام مال سره پیدا شوې وي نو ددې د پاره د جهنم اُور دیر مناسب دی"

نو زه اُویریدم چې هسې نه په دې نوړی سره زما په وجود کې غوښه پیدا شي (نو بیا به زما بدن هم د جهنم مُستحق شي). (۱)

(۱) عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ قَالَ كَانَ لأَبِي بكر غُلَامٌ يخرج لَهُ الخراج. أَي قد كاتبه على مَال وَكَانَ يَجِيئهُ كل يَوْم بخراجه. فيسأله: مِنْ أَيْنَ أتيتَ بِهَا؟ فَإِنْ رضيه أكله وَإِلَّا تركه. قَالَ: فَجَاءَهُ ذَات لَيْلَة بِطَعَام وَكَانَ أَبُو بكر صَائِما فَأكل مِنْهُ لقْمَة وَنسي أَنْ يسْأله. ثُمَّ قَالَ لَهُ: مِنْ أَيْن جِئْتَ بِهَذَا؟ فَقَالَ: كنتُ تكهنتُ لِأُنَاسٍ بالجاهلية وَمَا كنتُ أحسن الكهانة إِلَّا أَنِّي خدعتهم. فَقَالَ أَبُو بكر: أُفٍّ لَكَ كِدْتَ تهلكني. ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي فِيهِ فَجعل يتقيأ وَلَا يخرج. فَقيل لَهُ: إِنَّهَا لَا تخرج إِلَّا بِالْمَاءِ. فَدَعَا بِمَاء فَجعل يشرب ويتقيأ حَتَّى قاء كل شَيْءٍ فِي بَطْنه. فَقيل لَهُ: يَرْحَمك الله كل هَذَا من أجل هَذِهِ اللُّقْمَة؟ فَقَالَ رَضِيَ الله عَنهُ: لَوْ لَمْ تخرج إِلَّا مَعَ نَفْسِيْ لَأَخْرَجْتُهَا إِنِّيْ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ: كُلُّ جَسَدٍ نَبَتَ مِنْ سُحْتٍ فَالنَّارُ أَوْلَى بِهِ. فَخَشِيْتُ أَنْ يَنْبُتَ بِذٰلِكَ فِيْ جَسَدِيْ مِنْ هَذِهِ اللُّقْمَةِ. الكبائر للامام الذهبي ۱۱۸/۱ الكَبِيرَة الثَّامِنَة وَالعشْرُونَ أكل الْحَرَام وتناوله على أَي وَجه كَانَ.

۲ . حضرت ابوبکر صديق ﷺ په خپله مالدار ؤ ، ځکه په مکه مکرمه کې يې هم تجارت کولو ، او په مدينه منوّره کې يې هم تجارت کولو ، د نبي عليه السلام د وفات نه پس چې کله د مسلمانانو خليفه جوړ کړې شو نو په صبا سهَر بازار ته د تجارت د پاره روان شو ، په لاره کې ورسره حضرت عُمر ﷺ او حضرت ابوعبيده بن الجراح ﷺ ملاؤ شو ، دوی ورته وويل : که ته تجارت کوی نو د مسلمانانو د حکومت لويه ذِمه داري پاتې کيږي

بيا د صحابه کرامو په مشوره د حضرت ابوبکر صديق ﷺ د پاره د بيتُ المال نه وظيفه مقرر شوه .

محترمو مسلمانانو ! اوس تاسو د حضرت ابوبکر صديق ﷺ دې تقوی او پرهيزګارۍ ته اُوګورئ چې باوجود ددې نه چې دې اميرُالمؤمنين دی ، د ټولو اسلامي مملکتونو اِختيار ورسره دی ، مګر د بيتُ المال نه به يې صرف دومره وظيفه اخيسته چې هغه به قُوْت لَايَمُوْت وه (يعنی دومره کمه وظيفه به يې اخيسته چې صرف د دوی د ګزارې خوراک د پاره به کافي وه) .

يو ځل د دوی بي بي د حَلوا خوړلو خواهش ظاهر کړو (چې حَلوا ته زمونږ زړه شوی دی) ، حضرت ابوبکر صديق ﷺ ورته اوفرمايل : زه خو د مسلمانانو د خِدمت په وجه د بيتُ المال نه دا معمولي شان وظيفه اَخلم ، ددې نه زيات خو د ما سره (د دِرهم يا دِينارو) هيڅ ګنجائش نشته (چې تاسو ته يې درکړم او حَلوا پرې پخه کړی) .

ددې نه پس دده بي بي د هرې ورځې د خرچې نه معمولي معمولي بَچت کولو ، څه ډيره موده پس يې حَلوا پخه کړه ، حضرت ابوبکر صديق ﷺ چې کور ته راغی نو ده ته يې کيښوده ، ابوبکر صديق ﷺ چې دا نوې خوراک په کور کې اُوليد نو پوښتنه يې اوکړه :

دا حَلوا چا راوړی ؟ بي بي ورته وويل چې دا مې د هرې ورځې د خَرچې نه معمولي معمولي رَقم مثلاً يو يو پيسه بچت کوله ، په هغې مې دا حَلوا واخيسته ، او پَخه مې کړه.

حضرت ابوبکر صديق ﷺ ورته وفرمايل : ددې نه دا معلومه شوه چې که زمونږ په روزانه خرچه کې دا يو پيسه کمه وي نو هم زمونږ ګزاره وربانديې کيږي .

بيا يې حلوا رواخيسته او بيتُ المال ته يې اُوليږله ، او د آئنده د پاره چې د بيتُ المال نه روزانه کومه خرچه راتله د هغې نه يې يوه پيسه کټ کړه . (۱)

فائده : دا د حضرت ابوبکر صديق ﷺ تقوی او کمالِ احتياط وُ چې په کوم مال کې د عامو مسلمانانو حق وُ (يعنی بيتُ المال کې) د هغې نه يې يوه پيسه زياته اخيستل هم نه خوښول .

د حضرت عُمر ﷺ تقوٰی

په حضرت عُمر ﷺ کې هم په کاملې طريقې سره تقوی او د الله ﷻ نه يره موجود وه ، ساده ژوند به يې تيرول او د هرِ قسمه ګناهونو او حرام خوراک نه به يې ځان ساتل .

۱ . چې کله اميرُ المؤمنين وُ نو هم په کپړو کې يې پيوَندونه وو :

حضرت انس ﷺ فرمايي :

رَأَيْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَهُوَ يَوْمَئِذٍ أَمِيْرُ الْمُؤْمِنِيْنَ، وَقَدْ رَقَّعَ بَيْنَ كَتِفَيْهِ بِرِقَاعٍ ثَلَاثٍ، لَبَّدَ بَعْضَهَا فَوْقَ بَعْضٍ . (۲)

ما حضرت عُمر ﷺ اُوليد چې اميرُ المؤمنين وُ ، د دوه اُولو (اُوګو) په مينځ کې يې درې پيوَندونه وو چې د يو بل د پاسه يې لږولي وو.

بلکه چې کله به يې خُطبه ويله نو د خُطبې په وخت چې به يې کوم څادر اَچولې وُ په هغې کې هم دولس (۱۲) پيوَندونه لږيدلي وو . (۳)

---

(۱) دعوات حق لمولانا عبدالحق رحمه الله بانی دارالعلوم حقانيه اکوړه خټک ج۱ ص۲۵۲ .

(۲) شرح السنّة للبغوي كِتَابُ اللِّبَاسِ بَابُ تَرْقِيعِ الثَّوْبِ وَالْبَذَاذَةِ وَالاحْتِرَازِ عَنِ الشُّهْرَةِ ج۱۲ ص۴۵ ، موطا مالک ج۲ ص ۹۱۸ رقم الحديث ۱۹ باب ماجاء في لبس الثياب ، الزهد لابي داؤد ج۱ ص۷۴ رقم ۵۶ ، صحيح الترغيب والترهيب للمنذري رقم الحديث ۳۲۹۹(۸۷) ، کنزالعمال رقم الحديث ۳۵۹۲۷ .

(۳) عَنِ الْحَسَنِ، قَالَ: خَطَبَ عُمَرُ ﷺ وَهُوَ خَلِيْفَةٌ ، وَعَلَيْهِ إِزَارٌ فِيْهِ اثْنَتَا عَشْرَةَ رُقْعَةً. شرح السنّة للبغوي كِتَابُ اللِّبَاسِ بَابُ تَرْقِيعِ الثَّوْبِ وَالْبَذَاذَةِ وَالاحْتِرَازِ عَنِ الشُّهْرَةِ ج۱۲ ص۴۵ ، کنزالعمال رقم الحديث ۳۵۹۲۲ ، احياء علوم الدين ج۴ ص۲۲۳ .

۲. د مشکوة شريف حديث دی ، چې يو ځل حضرت عُمر رضي الله عنه شوده (پَی) اُوڅکل ، دا شوده ورته ډير ښه معلوم شو ، نو چا چې پرې دا شوده څکلي وو د هغه نه يې پوښتنه اوکړه :

مِنْ أَيْنَ لَكَ هٰذَا اللَّبَنُ ؟ دا شوده تاته د کوم ځای نه حاصل شوي وو ؟

هغه ورته وويل : زه د اُوبو يوې چينې يا کوهي ته ورغلې وُوم ، (دې کس د هغه چينې يا کوهي نوم هم واخيست) ، هلته د زکوة څاروي (چيلې ، اُوښان وغيره) وو ، د هغه څارو نِګران شوده رااُولوشل ، او په خلقو يې اُوڅکل ، نو هغوی زما د پاره هم شوده رااُولوشل ، ما هغه په دې مشک کې واچول ، هغه همدا شوده دي (کوم چې تا اُوڅکل)

فَأَدْخَلَ عُمَرُ يَدَهُ فَاسْتَقَاءَهُ.

حضرت عُمر ﷛ (چې دا خبره واوريده نو دوی) خپل لاس په حَلق کې دننه کړو ، او دا شوده يې واپس رااُلټی (قې) کړل. (۱)

فائده : دا شوده چونکه د زکوة د مال وو او د زکوة مال حضرت عمر ﷛ ته جائز نهٔ نو ځکه يې واپس دا شوده رااُلټی کړل . دا د حضرت عمر ﷛ تقوی او کمالِ احتياط وُ ، دا يې نه غوښتل چې دا شوده دده د بَدن حصه اُوګرځي .

نيا خاصکر حضرت عمر ﷛ به د بيتُ المال په څيز کې ډير احتياط کولو :

۳. يو ځل حضرت عُمر ﷛ بيمار شو ، دده د علاج د پاره شَهد تجويز کړې شو ، په هاغه وخت کې په بيتُ المال کې د شَهدو يو ګوډې موجود وُ (دې چونکه اميرُ المؤمنين وُ ، ټول اِختيارات دده سره وو ، ليکن ده په خپله ورنه دا شهد راوانه خيست ، بلکه) جُمات ته

(۱) شَرِبَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ لَبَنًا وَأَعْجَبَهُ وَقَالَ لِلَّذِيْ سَقَاهُ : مِنْ أَيْنَ لَكَ هٰذَا اللَّبَن ؟ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ وَرَدَ عَلَى مَاءٍ قَدْ سَمَّاهُ فَإِذَا نَعَمٌ مِنْ نَعَمِ الصَّدَقَةِ وَهُمْ يَسْقُوْنَ . فَحَلَبُوْا لِيْ مِنْ أَلْبَانِهَا فَجَعَلْتُهُ فِيْ سِقَائِيْ . وَهُوَ هٰذَا . فَأَدْخَلَ عُمَرُ يَدَهُ فَاسْتَقَاءَهُ . مشکاة المصابيح باب الکسب وطلب المال الفصل الثالث رقم الحديث ۲۷۸۸ (۳۰) ، موطاء امام مالک باب ما جاء في اخذ الصدقات والتشديد فيها رقم الحديث ۳۱ ، السنن الکبری للبيهقي باب الخليفة و والي الاقليم الذي لا يلي قبض الصدقة ... رقم الحديث ۱۳۱۶۴ .

لاړو او خلقو ته يې ووېل :
ماته د علاج د پاره د شهدو ضرورت دی، او په بيتُ المال کې شهد موجود دي، نو که
ستاسو اِجازت وي زه به د علاج د پاره ورنه څه راواخلم، او که اِجازت نه راکوئ نو دا بيا
زما د پاره حرام دي.
ټولو خلقو په خوشحالۍ سره اِجازت ورکړو (نو بيا يې ورنه راواخيست) . (۱)

٤ . يو ځل حضرت ابوموسی اشعري ﷺ په بيت المال کې د صفائي د پاره جارو
اُووهله نو يو دِرهم يې په کې اُوموند ، دا يې د حضرت عُمر ﷺ وړوکي نمسي ته ورکړو.
حضرت عُمر ﷺ چې د خپل نمسي په لاس کې درهم اُوليد نو پوښتنه يې ورنه اوکړه چې
دا چا درکړو ؟ ماشوم د حضرت ابوموسی اشعري ﷺ نوم واخيست چې دا هغه راکړو.
په دې باندې حضرت عمر ﷺ ډېر خفه شو ، درهم يې واپس ابوموسی اشعري ﷺ ته
وراُوليږل او ورته وې وېل :
اې ابوموسی ! آيا تا ته زمونږ د کور نه علاوه زيات ذليل بل کور ملاؤ نه شو چې د بيتُ
المال درهم دې زما نمسي ته ورکړو ؟
(مقصد يې دا ؤ چې په بيت المال کې خو د ټولو مسلمانانو حصه ده نو څنګه دې زما
نمسي له ورکړو ؟).

٥ . يو ځل حضرت عُمر ﷺ له د بَحرين نه مشک راغلل ، ده اوفرمايل :
که يوه زَنانه دا وَزن (يعنی تول) کړي نو زه به يې په مسلمانانو باندې تقسيم کړم ، د
حضرت عمر ﷺ بي بي "عاتکې" وفرمايل :
اَنَا اُجِيْدُ الْوَزْنِ. زه ښه وزن کولې شم (زه به يې درله وَزن کړم).
حضرت عُمر ﷺ چپ شو . څه لږ وخت پس حضرت عُمر ﷺ هماغه خبره بيا اوکړه، ددهٔ
بي بي عاتکې ورته بيا ووېل : چې زه به يې وَزن کړم.
حضرت عُمر ﷺ ورته اوفرمايل ؛ زه دا نه خوښوم چې دا مشک ستا د لاس سره لږېدلي

(۱) حياة الصحابة ج۲ ص۳۱۳ ، خوږې ملغلرې اوله حصه ص۲۸.

وي ، او ته یا خپل ځت (یا بل ځای) له لاس ورورې ، نو تاته به د مسلمانانو نه زیاته حصه درأورسي ، (او زه دا نه خوښوم چې د نورو مسلمانانو نه تاته زیاته حصه درأورسي) . (۱)

٦ . یو ځل حضرت عمر ﷺ ته د رُوم بادشاه د طرفه قاصد راغی ، دحضرت عُمر ﷺ بي بي یو دِینار د چا نه په قرض واخیست ، په دې یې عطر واخیستل ، په شیشو کې یې واچول ، او ددې قاصد په لاس یې د رُوم د بادشاه ښځې ته په هدیه کې ورأولیږل .

کله چې دې قاصد دا دعطرو شیشې د رُوم بادشاه ښځې ته ورکړې نو هغې دا شیشې د عطرو نه خالي کړې ، د جواهراتو نه یې ډکې کړې ، بیا یې دې قاصد ته ورکړې چې لاړشه ، دا د حضرت عمر ﷺ بي بي ته وَرورړه .

کله چې دې قاصد دا د جواهراتو ډکې شیشې دې ته راوړې ، نو دې دا جواهرات دشیشو نه راأوویستل ، او د بسترې د پاسه یې کیښودل ، په دې دَوران کې حضرت عمر ﷺ کورته راننوت ، دا جواهرات یې أولیدل ، پوښتنه یې اوکړه : دا څه شی دی ؟ (او چیرته وو ؟)

دې ورته ټوله قِصه بیان کړه (چې دا ما د رُوم د بادشاه ښځې له په شیشو کې څه عطر لیږلي وو هغې په تحفه کې دا جواهرات رالیږلي دي) ، حضرت عمر ﷺ دا ټول جواهرات خرڅ کړل ، او ددې د قیمت نه یې صرف یو دِینار خپلې بي بي له ورکړو (په کوم چې یې عطر اخیستي وو) او باقي پاتې ټول دِینار یې د مسلمانانو په بیتُ المال کې جَمع کړل . (۲)

۷ . حضرت عبدالله بن عُمر رضي الله عنهما فرمایي چې یو ځل ما یو څو أوښان واخیست ، او د بیتُ المال په چراګاه کې مې پریخودل ، چې کله ښه څاربه شو ما بازار ته د

(۱) امام غزالي رحمه الله په احیاء العلوم کې دا واقعه په دې الفاظو نقل کړې : روي أنّ عمرَ رضي الله عنه وَصَلَهُ مِسكٌ مِنَ البحرین ، فقال : وددتُ لو أنّ امرأةً وَزَنَتْ حتی أقسمه بین المسلمین . فقالت امرأته عاتکة : أنا أجِیدُ الوَزنِ . فَسَکَتَ عَنهَا . ثمّ أعادَ القولَ . فأعادَتِ الجوابَ . فقال : لا أحْبَبْتُ أنْ تضعیه بکفة ثمّ تقُولِیْنَ فِیهَا أثر الغبار فتمسحین بها عنقك فأصیب بذلك فضلاً علی المسلمین . احیاء علوم الدین ج۲ ص ۱۳۱ کتاب الحلال والحرام ط مکتبه رشیدیه کوټه ، حیاة الصحابة ج۲ ص ۳۱۵ .

(۲) حیاة الصحابة ج۲ ص ۳۱٦ ، خوږې ملغلرې اوله حصه ص ۴۹ .

خرڅ د پاره بوتلل ، حضرت عمر ﷺ هم په دغه ورځ په بازار کې ؤ ، دوی چې دا څاربه اُوښان په بازار کې اُولیدل نو پوښتنه یې اوکړه :

دا اُوښان د چا دي ؟ خلقو ورته وویل چې دا (ستا د ځوي) د عبدالله ﷺ دي.

عبدالله بن عمر ﷺ فرمايي چې حضرت عمر ﷺ ماته آواز اوکړو :

اې عبدالله ! نو زه په منډه راغلم، او ورته مې وويل :

اې اميرالمؤمنين ! څه خبره ده؟ دوی وويل : دا اُوښان چيرته وو ؟ ما ورته وويل : ما دا اُوښان اخيستي وو ، او د بيتُ المال چراګاه ته مې د څريدو د پاره ليږلي وو (او اوس مې بازار ته راوستي دي) ددې د پاره چې زه هم د نورو مسلمانانو په شان دا خرڅ کړم ، او نفع حاصله کړم.

حضرت عمر ﷺ وفرمايل : ښه ، د بيتُ المال په چراګاه کې به خلق يو بل ته وايي : د اميرُالمؤمنين د ځوي اُوښان ښه اُوساتئ ، د اميرُالمؤمنين د ځوي اُوښانو له اُوبه ورکړئ (زما د ځوي کيدو په وجه به ستا د اُوښانو لحاظ د نورو مسلمانانو په نسبت زيات کيږي ، ددې د وجې نه) اې ابن عمر ! دا اُوښان خرڅ کړه ، په څو باندې چې تا دا اخيستي وو هغه روپۍ ورنه واخله ، او باقي زياتي روپۍ د مسلمانانو په بيتُ المال کې جَمع کړه . (۱)

د حضرت علي ﷺ تقوٰی

حضرت علي ﷺ د نبي عليه السلام د تره ځوي ؤ ، په هلکانو کې د ټولو مخکې ده اسلام قبول کړې ؤ ، څلورم خليفه ؤ ، پيغمبر عليه السلام ده ته خپله لور مبارکه (حضرت فاطمة ﷺ) په نکاح ورکړې وه . په دُنيا کې يې ورته د جنت زيرې ورکړې ؤ خو بيا هم په کې دومره تقوى وه چې د آخرت د حساب و کتاب نه به ډير يريدو ، او د الله ﷻ د يرې به يې ډير ژړل.

يو ځل خلقو حضرت علي ﷺ ته اوفرمايل :

صِفْ لَنَا الدُّنْيَا. مونږ ته د دُنيا څه حال بيان کړه.

(۱) حياة الصحابة ج۲ ص ۳۱٦ ، خوږې ملغلرې اوله حصه ص ۴۹ واقعه نمبر ۸۸ .

دوه ورته وویل : پوره تفصیل درته بیان کړم او که مختصر انداز کې یې درته بیان کړم ؟
خلقو ورته وویل : مختصر طریقې سره یې بیان کړه ·
نو ده ورته د دُنیا حقیقت داسې بیان کړو :

حَلَالُهَا حِسَابٌ، وَحَرَامُهَا عَذَابٌ .

د دُنیا د حلالو به حساب ورکول وي او د حرامو یې عذاب دی·(۱)

د حضرت حُذیفه ﷺ تقوی

حضرت حُذیفه ﷺ مشهور صحابي دی، باوجود ددینه چې د مدائِن امیرؤ خو بیا هم په کې دومره تقوی وه چې د تواضع نه ډک ساده ژوند یې تیرول، د دُنیا د آسبابو نه نه متأثر کیدو·

حضرت عُمر ﷺ چې کله حضرت حُذیفه ﷺ لره مدائِن ته لیږلو نو په شاهي فرمان کې یې د هغه ځای خلقو ته لیکلي وو : تاسو دده خبره منئ، دده تابعداري کوئ ، او دا چې درنه څه غواړي هغه ورکوئ·

حضرت حُذیفه ﷺ د حضرت عُمر ﷺ د مجلس نه راأووت (او مدائِن ته تللو) نو په داسې خَر باندې سورؤ چې د پاسه پرې کټه وه، او په خَر باندې دده توښه هم تړلې وه·

کله چې مدائِن ته راغی نو د هغه ځای خلقو او سردارانو دده استقبال اوکړو (دا په خَر سورؤ) دده سره په لاس کې روټۍ او د غوښې هډوکې ؤ·

ده خلقو ته د حضرت عمر ﷺ فرمان واورول·

خلقو ورته وویل : ستا چې څه خوښه وي هغه د مونږ نه اوغواړه مونږ به یې درته راوړو، ده ورته وویل : (بل څه درنه نه غواړم خو) تر څو پورې چې زه ستاسو امیریم نو صرف دومره روټۍ راوړئ چې زه یې خورم او زما سوَرلۍ د پاره وابښه (گیاه) راوړئ·

---

(۱) عَنْ جَعْفَرٍ، قَالَ: سَمِعْتُ مَالِكًا، قَالَ: قَالُوا لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﷺ : صِفْ لَنَا الدُّنْيَا. قَالَ: أُطِيلُ أَمْ أُقْصِرُ؟ قَالُوا بَلْ قَصِّرْ: قَالَ : حَلَالُهَا حِسَابٌ، وَحَرَامُهَا عَذَابٌ . الزهد لابي داود السجستاني ج۱ ص ۱۱۹ رقم الحديث ۱۰۹ أَخْبَارُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ وَزُهْدِهِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

بيا دا هلته ډير وخت امير وُ ، (خو ډير د تقوى نه ډک ژوند يې تېر کړو ، د مال و دولت او دُنياوي اسبابو په وجه دُهوکه نه شو) .

څه وخت پس ورته حضرت عمر ﷺ خط ورأوليږل چې مديني منوّري ته واپس راشه ، نو راروان شو ، حضرت عُمر ﷺ ده ته په لاره کې په يو ځاى کې پَټ کيناستلو ، چې هغه دا نه ليدلو (دا ددې د پاره چې حضرت حذيفه ﷺ د مدائن امير وُ چې ده مال و دولت جمع کړي که نه ؟) .

کله چې حضرت عُمر ﷺ دا أوليد نو هماغه حالت يې وُ په کوم حالت کې چې دا تللې وُ (يعنى ډير د تقوى او عاجزى ژوند يې تېر کړې وُ ، هيڅ مال و دولت يې نه وُ جمع کړى) ، نو حضرت عُمر ﷺ ورته راغى دا يې خپلې سِينې ته رانزدې کړو او ورته وې فرمايل :

أَنْتَ أَخِيْ وَأَنَا أَخُوكَ .

ته زما ورور يې او زه ستا ورور يم . (۱)

---

(۱) كان عمرُ بن الخطاب ﷺ إذا بعث عاملًا كتب في عهده : أن اسمعوا له واطيعوا ما عدل عليكم . فلمّا استعمل حذيفة ﷺ على المدائن كتب في عهده : أن اسمعوا له وأطيعوا واعطوه ما سألكم . فخرج حذيفة ﷺ من عند عمر ﷺ على حمار مؤكف ، وعلى الحمار زاده . فلما قدم المدائن استقبله أهل الأرض والدهاقين وبيده رغيف وعرق من لحم إكاف فقرأ عهده عليهم . فقالوا: سلنا ما شئت ؟ قال : أسألكم طعاما آكله وعلف حماري هذا ما دمت فيكم . فأقام فيهم ما شاء الله . ثم كتب إليه عمر ﷺ أن اقدم فلما بلغ عمر ﷺ قدومه كمن له على الطريق في مكان لا يراه . فلما رآه عمر على الحال الذي خرج من عنده عليه أتاه فالتزمه وقال: أنتَ أخي وأنا أخوك. كنزالعمال رقم الحديث ۳۶۹۶۰ باب فضائل الصحابة مفصلا مرتبا على ترتيب حروف المعجم حرف الحاء حذيفة رضي الله عنه . تاريخ دمشق لابن عساكر ج۱۲ ص ۲۸٦ حذيفة بن اليمان . حياة الصحابه لمولانا محمد ادريس الكاندهلوي ج۳ ص ۳۴۹ تواضع حذيفة بن اليمان رضي الله عنه .

عَنِ ابْنِ سِيْرِيْنَ : أَنَّ عُمَرَ كَتَبَ فِيْ عَهْدِ حُذَيْفَةَ عَلَى الْمَدَائِنِ : اِسْمَعُوْا لَهُ ، وَأَطِيْعُوْا ، وَأَعْطُوْهُ مَا سَأَلَكُمْ . فَخَرَجَ مِنْ عِنْدِ عُمَرَ ﷺ عَلَى حِمَارٍ مُوْكَفٍ . تَحْتَهُ زَادُهُ . فَلَمَّا قَدِمَ اِسْتَقْبَلَهُ الدَّهَاقِيْنُ وَبِيَدِهِ رَغِيْفٌ ، وَعَرْقٌ مِنْ لَحْمٍ . سير اعلام النبلاء ج ۲ ص ۳٦۳ حُذَيْفَةُ بنُ اليَمَانِ بن جَابِرٍ العَبْسِيُّ ، حلية الأولياء ۱ / ۲۷۷ ، الطبقات الكبرى لابن سعد ۳۱۷/۷ ، اسد الغابة ۱ / ۳٦۹ ،

د حضرت ابو عُبَیدة بن جراح ﷺ تقوی

د حضرت عمر ﷺ په زمانه کې حضرت ابو عُبَیدة بن جرّاح ﷺ د شام گورنر وُ ؛ څکه د شام اکثره حصه اکثره همده فتح کړې وه.

هاغه وخت شام ډیره لویه او سَرسبزه علاقه وه ، مال و دولت په کې ډیر زیات وُ ، نن صبا د هغې نه څلور ملکونه جوړ دي : شام ، أردن ، فلسطین ، او لبنان . حالانکه هاغه وخت دا څلور واړه د اسلامي مملکت یوه صوبه وه ، گورنر یې حضرت ابو عبیدة بن جراح ﷺ وُ ، او د غونډ اسلامي حکومت امیرُ المؤمنین حضرت عُمر ﷺ وُ .

یو ځل دا شام ته په سفر باندې لاړ ، هلته یې یوه ورځ حضرت ابو عبیدة ﷺ ته ووېل :

اِذْهَبْ بِنَا إِلَى مَنْزِلِكَ راځه چې ستا کور ته لاړ شو .

(د حضرت عُمر ﷺ په ذِهن کې دا خبره وه چې شام ډیره آباده صوبه ده او ددې گورنر ابو عبیده ﷺ دی نو دده کور کتل غواړي چې ده څه جمع کړي دي او که نه ؟)

حضرت ابو عبیدة ﷺ ورته ووېل : زما په کور باندې څه کوې ، که وې گورې نو صرف د سترگو نه به دې أوښکي څي .

حضرت عُمر ﷺ اِصرار اوکړو چې خامخا یې گورو ، هغه ورته ووېل : صحیح ده . دواړه روان شو ، په تللو تللو کې د ښار د آبادۍ نه أووتل .

حضرت عُمر ﷺ ورنه پوښتنه اوکړه چې چیرته ځې ؟ (ستا کور خو ډیر لرې دی) .

هغه ورته ووېل : اوس رانزدې دی . د دمشق ښار چې د هر قِسمه مال و اسباب نه ډک وُ ددینه أووتل ، آخر یو ځای ته أورسیدل چې د قجورو څانگو نه جوړه شوې جونپړه وه ، حضرت ابو عبیدة ﷺ اوفرمایل : اې امیر المؤمنین ! زه په دې کور کې أوسیږم .

حضرت عُمر ﷺ چې اخوا دیخوا مخ واړول نو هیڅ په کې نه وو ، ورته وې وېل : ستا آسباب چیرته دی ؟ په دې کې خو یوه مُصَلّه ده ، یوه کاسه ده ، او یو د أوبو مشک دی ، ستا خوراک چیرته دی ؟

حضرت ابو عبیدة ﷺ ورته ووېل : اې امیر المؤمنین ! په دې کې زما ټول د ضرورت

سامان موجود دی، په دې مُصَلّه باندې مونځ هم کوم او پرې اُوده کیږم هم، بیا یې پاس لاس پورته کړو یوه پیاله یې راواخیسته چې د اُوبو نه ډکه وه او د اُوچې روټۍ ټکړې په کې پرتې وې، ابوعبیدة ﷺ اوفرمایل:

اې امیرالمؤمنین! زه شپه او ورځ د حکومت په سرکاري کارونو کې مصروف یم ځانته د خوراک برابرولو موقع راته نه ملاویږي، یوه زَنانه ما له د دوه یا درې ورځو روټۍ په یو ځل پَخې کړي، زه یې ځان له کیږدم، هغه خورم، کله چې دا روټۍ اُوچې شي نو په اُوبو کې یې پَستوم بیا یې د شپې خورم.

حضرت عُمر ﷺ چې دا حالت اوکتلو نو په سترګو کې یې اُوښکې راغلې.

ابوعبیدة ﷺ ورته وویل: ما تاته ویلي وو چې که زما کور اوګورې نو بیا به اُوښکې تویوې. بیا حضرت عُمر ﷺ ورته اوفرمایل:

غَيَّرَتْنَا الدُّنْيَا كُلَّنَا غَيْرَكَ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ ﷺ.

اې ابوعبیدة! مونږ ټول دُنیا بدل کړي یو خو صرف ته یې نه یې بدل کړی (یعنی په مونږ باندې د دُنیا رونق اَثر کړې دی لیکن ته چې د نبي علیه السلام په زمانه کې څنګه وې هماغه شان یې، د دُنیا مال و دولت در باندې هیڅ اَثر نه دې کړی). (۱)

د حضرت سالم رَحِمَهُ اللهُ تقوی

یو ځل هشام بن عبدالملک بادشاه خانه کعبې ته لاړ، هلته یې د حضرت سالم رَحِمَهُ اللهُ

(۱) اصلاحي خطبات ج ۳ ص ۱۱۷.

دا واقعه په سیراعلام النبلاء کې هم مختصر ذکر ده،

عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ: أَنَّ عُمَرَ حِينَ قَدِمَ الشَّامَ. قَالَ لِأَبِي عُبَيْدَةَ ﷺ: اِذْهَبْ بِنَا إِلَى مَنْزِلِكَ. قَالَ: وَمَا تَصْنَعُ عِنْدِي؟ مَا تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تُعَصِّرَ عَيْنَيْكَ عَلَيَّ. قَالَ: فَدَخَلَ. فَلَمْ يَرَ شَيْئًا. قَالَ: أَيْنَ مَتَاعُكَ؟ لَا أَرَى إِلَّا لِبْدًا وَصَحْفَةً وَشَنًّا، وَأَنْتَ أَمِيرٌ. أَعِنْدَكَ طَعَامٌ؟ فَقَامَ أَبُو عُبَيْدَةَ إِلَى جَوْنَةٍ. فَأَخَذَ مِنْهَا كُسَيْرَاتٍ. فَبَكَى عُمَرُ ﷺ. فَقَالَ لَهُ أَبُو عُبَيْدَةَ: قَدْ قُلْتُ لَكَ: إِنَّكَ سَتَعْصِرُ عَيْنَيْكَ عَلَيَّ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. يَكْفِيكَ مَا يُبَلِّغُكَ الْمَقِيلَ. قَالَ عُمَرُ ﷺ: غَيَّرَتْنَا الدُّنْيَا كُلَّنَا غَيْرَكَ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ ﷺ. سیر اعلام النبلاء ج۱ ص ۱۷ أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ عَامِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ.

سره ملاقات اوشو (حضرت سالم رَحِمَهُ اللهُ د حضرت عبدالله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ځوي دی).

نو هشام بادشاه حضرت سالم رَحِمَهُ اللهُ ته ووېل: يَا سَالِمُ ! سَلْنِيْ حَاجَةً.

اې سالم ! ما نه خپل حاجت اوغواړه (چې زه یې درله پوره کړم).

حضرت سالم رَحِمَهُ اللهُ ورته ووېل:

إِنِّيْ أَسْتَحْيِيْ مِنَ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنْ أَسْأَلَ فِيْ بَيْتِ اللهِ غَيْرَ اللهِ.

بېشکه ما ته د الله تبارک وتعالی نه حیاء راځي چې د هغه په کور کې د بل چانه څه اوغواړم.

کله چې حضرت سالم رَحِمَهُ اللهُ د بیتُ الله نه راأووت نو هشام بن عبدالملک هم ورپسې سمدست راأووت، ورته وې ویل: اوس خو ته د بیت الله نه راأووتی لهذا اوس را نه خپل حاجت اوغواړه (چې زه یې درله پوره کړم).

حضرت سالم رَحِمَهُ اللهُ ورته ووېل: مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا أَمْ مِنْ حَوَائِجِ الْآخِرَةِ؟

د دُنیا حاجت درنه اُوغواړم او که د آخرت حاجت درنه اوغواړم ؟

هشام ورته ووېل: د دُنیا حاجت رانه اُوغواړه. حضرت سالم رَحِمَهُ اللهُ ورته ووېل:

أَمَا وَاللهِ مَا سَأَلْتُ الدُّنْيَا مَنْ يَمْلِكُهَا، فَكَيْفَ أَسْأَلُ الدُّنْيَا مَنْ لَا يَمْلِكُهَا ؟!

قسَم په الله، ما تر اوسه دُنیا د هغه ذات نه نده غوښتې چې څوک ددې مالک دی نو هغه چا نه دا دُنیا څنګه اوغواړم چې هغه ددې مالک ندی ؟ (۱)

(د حضرت سالم رَحِمَهُ اللهُ مقصد دا ؤ چې ما تر اوسه پورې د دُنیا سوال د الله تعالی نه ندې کړی نو د تا نه یې څنګه اوکړم؟ دا ددوی کامله تقوی او پرهیزګاري وه).

(۱) عَنِ الْحُمَيْدِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ عُيَيْنَةَ يَقُوْلُ: دَخَلَ هِشَامُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ الْكَعْبَةَ فَإِذَا بِسَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، فَقَالَ لَهُ: يَا سَالِمُ ! سَلْنِيْ حَاجَةً. فَقَالَ: إِنِّيْ أَسْتَحْيِيْ مِنَ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنْ أَسْأَلَ فِيْ بَيْتِ اللهِ غَيْرَ اللهِ. فَلَمَّا خَرَجَ خَرَجَ فِيْ إِثْرِهِ، فَقَالَ لَهُ: الْآنَ قَدْ خَرَجْتَ، فَسَلْنِيْ حَاجَةً؟ فَقَالَ لَهُ سَالِمٌ: مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا أَمْ مِنْ حَوَائِجِ الْآخِرَةِ؟ فَقَالَ: مِنْ حَوَائِجِ الدُّنْيَا. فَقَالَ لَهُ سَالِمٌ: أَمَا وَاللهِ مَا سَأَلْتُ الدُّنْيَا مَنْ يَمْلِكُهَا، فَكَيْفَ أَسْأَلُ الدُّنْيَا مَنْ لَا يَمْلِكُهَا ؟! . المجالسة وجواهر العلم للدينوري المالكي ج ۱ ص ۳۸۲ رقم ۸۰ ; موسوعة الأخلاق الإسلامية ج۱ ص ۴۱۷ العفة نماذج من عفة السلف .

د مخکيني امتونو د دوه کسانو د تقوٰی واقعه

په بخاري شريف او مسلم شريف کې دا واقعه ذکر ده ، رسولُ الله صلی الله عليه وسلم فرمايي چې (په مخکيني اُمتونو کې) يو کس د بل کس نه زمکه واخيسته ، نو بيا دې اخيستونکي په دې خپله زمکه کې (خَخ شوې) يو مَنکې اُوموند چې د سرو زرو نه ډک ؤ، نو ده دا سره زَر هغه کس ته ور وړل چې د چانه يې دا زمکه اخيستې وه ، او هغه ته يې وويل:

خُذْ ذَهَبَكَ مِنِّي إِنَّمَا اشْتَرَيْتُ مِنْكَ الْأَرْضَ وَلَمْ أَبْتَعْ مِنْكَ الذَّهَبَ.

ته دا خپل سره زَر د مانه واخله ؛ ځکه ما د تانه زمکه اخيستې وه خو دا سره زَر مې درنه نه ؤ اخيستي (نو دا ستا حق جوړيږي).

د زمکې خرڅوونکي ورته وويل : إِنَّمَا بِعْتُكَ الْأَرْضَ وَمَا فِيهَا.

ما په تا باندې زمکه او څه چې په زمکه کې دي دا ټول مې درباندې خرڅ کړي دي (نو دا سره زَر ستا حق جوړيږي . دوارو يو بل له ورکول خو هيچا نه اخيستل).

بيا دوی يو دريم ګړي (ثالِث) له خپله فيصله وې وړه . (هغه چې د واقعې تفصيل واوريد) نو دريم ګړي دې دوارو ته وويل :

أَلَكُمَا وَلَدٌ؟ آيا ستاسو اولاد شته؟

دې يو کس وويل چې زما يو ځوي شته ، او دې بل کس وويل : زما يوه لور شته.

نو دې دريم ګړي (ثالِث) ورته وويل :

أَنْكِحُوا الْغُلَامَ الْجَارِيَةَ وَأَنْفِقُوا عَلَى أَنْفُسِهِمَا مِنْهُ وَتَصَدَّقَا.

تاسو ددې هلک او جينۍ نکاح اوکړئ او دا سره زَر ددې دوارو په واده باندې خرڅ کړئ ، او څه چې پاتې شي نو هغه د الله تعالی په لار کې صدقه کړئ. (۱)

---

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اِشْتَرَى رَجُلٌ مِنْ رَجُلٍ عَقَارًا لَهُ، فَوَجَدَ الرَّجُلُ الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ فِي عَقَارِهِ جَرَّةً فِيهَا ذَهَبٌ، فَقَالَ لَهُ الَّذِي اشْتَرَى الْعَقَارَ: خُذْ ذَهَبَكَ مِنِّي إِنَّمَا اشْتَرَيْتُ مِنْكَ الْأَرْضَ وَلَمْ أَبْتَعْ مِنْكَ الذَّهَبَ. وَقَالَ الَّذِي لَهُ الْأَرْضُ: إِنَّمَا بِعْتُكَ الْأَرْضَ وَمَا فِيهَا. فَتَحَاكَمَا إِلَى رَجُلٍ، فَقَالَ الَّذِي تَحَاكَمَا إِلَيْهِ: أَلَكُمَا وَلَدٌ؟ قَالَ أَحَدُهُمَا: لِي غُلَامٌ. وَقَالَ الْآخَرُ: لِي جَارِيَةٌ. ←←←←

نوټ: بعضې علماء وايي چې دا واقعه د حضرت داؤد علیه السلام په زمانه کې را پېښه شوې وه، او دې دواړو کسانو حضرت داؤد علیه السلام ته د فیصلې لپاره وړې وه، نو ده د دوی دواړو په منځ کې دغه فیصله وکړه.(۱)

د عمر بن عبدالعزیز رحمه الله تقوی

عمر بن عبدالعزیز رحمه الله د مسلمانانو عادل خلیفه (پاچا) تېر شوی، د خلافت نه مخکې به د دنیا او خلقو په شان ژوند تېراوه، قیمتي کپړې به يې اغوستې، خو چې د کوم وخت نه ورته د مسلمانانو خلافت ورسپارل شو نو هغه وخت نه يې ژوند مکمل بدل کړو، ډېر د تقوی او پرهیزګارۍ ژوند به يې تېراوه.

مولانا ابوالحسن ندوي رحمه الله په خپل کتاب "تاریخ دعوت و عزیمت"(۲) د عمر بن عبدالعزیز رحمه الله په باره کې لیکلي دي:

کله چې عمر بن عبدالعزیز رحمه الله د مسلمانانو خلیفه (پاچا) شو نو مسند ته يې تون هغه خلق معزول کړل کوم به چې په نورو خلقو باندې ظلم کولو، د پاچاهانو په څېر چې د ژوند تېرولو کوم دنیاوي اسباب وو هغه ټول يې بیت المال کې داخل کړل، تر دې چې د خپلې ښځې زېورات يې هم په بیت المال کې داخل کړل، هغه ته مخکیني پاچاهانو چې د خلقو نه کومې زمکې په زور اخیستې وې هغه ټولې واپس کړې، د صحابه کرامو د خلافت په شان سادګي او د تقوی نه ډک ژوند تېرول يې شروع کړل، د خلیفه جوړېدو نه

←←← قَالَ: أَنْكِحُوا الْغُلَامَ الْجَارِيَةَ وَأَنْفِقُوا عَلَى أَنْفُسِهِمَا مِنْهُ وَتَصَدَّقَا. صحيح البخاري كتاب أحاديث الأنبياء رقم الحديث ٣٤٧٢. صحيح مسلم كتاب الأقضية باب استحباب إصلاح الحاكم بين الخصمين رقم الحديث ١٧٢١(٢١)، مسند الإمام أحمد رقم الحديث ٢٩٠٢، شرح السنة للبغوي رقم الحديث ٢٢٢٢، مصنف عبد الرزاق رقم الحديث ٨١٩٩

(١) فَتَحَاكَمَا إِلَى رَجُلٍ، لَيْسَ ... إِنَّهُ دَاوُدُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ. مرقاة المفاتيح ج ٥ ص ١٩٩٦.

په مشکوة شریف کې صراحتاً ذکر دي چې د مخکیني امتونو د دوه کسانو واقعه ده: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اشْتَرَى رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ عَقَارًا مِنْ رَجُلٍ. مشكاة المصابيح كتاب البيوع رقم الحديث ٢٨٨٣.

مخکې اگر چې ډيرې قيمتي کپړې يې استعمالولې ، ليکن د خلافت ملاويدو نه پس يې اَرزان قيمته کپړې استعمالولې ، تر دې چې کله به يې د جُمعې په ورځ کپړې اُووينځلې نو بيا به ورسره نورې نه وې نو د هغې د اُوچيدو ته به يې انتظار کولو .

اگر چې په هاغه وخت کې د ټولو نه لوي حکومت دده ؤ ، او د حکومت ټول اختيارات دده سره وو ، ليکن پخپله يې ډير احتياط کولو .

د خپل کور حالت يې دا ؤ چې يو ځل کله چې د سرکاري کارونو نه فارغ شو نو کور ته د ماسخوتن مانځه نه پس راننوَت ، د لورانو نه يې د خيريت پوښتنه کوله ، نو کومې لور به چې دده سره خبرې کولې هغې به په خپله ځُله باندې لاس ايخودو ، ده ورنه پوښتنه اوکړه چې په ځُله باندې دا لاس ولې ږدی ؟ هغوی د حياء د وجې څه اُو نه ويل ، بي بي يې ورته ووئيل :

په کور کې بل څه د خوراک د پاره نه وو مونږ صرف دال او پياز خوړلي دي (نو په ځُله باندې لاس ځکه ږدي چې تاسو ته د پيازو بُوی درنشي) .

د عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللَّهُ په سترگو کې اُوښکې راغلې ، بيا يې اوفرمايل : ماته دا مشکل نده چې زه تاسو ته قِسما قِسم خوراکونه راوړم ، خو آيا ستاسو دا خوښه ده چې ددې په وجه بيا زه جهنم ته لاړ شم ؟

لورانې يې په ژړا شوې او وې ويل : چې دا زمونږ نده خوښه (مونږ په همدې باندې گزاره کوو) .

عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللَّهُ به دومره احتياط کولو چې کله به يې د شپې سرکاري کار کولو او شمع به لگيدلې وه نو که په دې وخت کې به ده ته څوک ذاتي ميلمه راغی ، يا خپل څه ذاتي کار به يې شروع کړو نو سرکاري شمع به يې مړه کړه او خپله ذاتي شمع به يې اُولگوله ، تر دې چې د بيت المال خوشبوی به يې هم نه استعمالوله . (۱)

همدارنگې د بيتُ المال په لرگو به چې کومې اُوبه گرمې شوې وی نو په هغې به يې غُسل هم نه کولو ، يو ځل دې خبر شو چې د بيتُ المال په لرگو باندې ورله اُوبه گرمې شوي

(۱) تاريخ دعوت وعزيمت لمولانا ابوالحسن علي ندوي رحمه الله .

نو بيا يې د هغې قيمت په بيتُ المال کې جمع کړو .(۱)

عمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللَّهُ د وړوکي ځوي د لاس نه د بيتُ المال سېب واخيست

يو ځل عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللَّهُ د بيتُ المال سېوان (منړې) د خلقو په مېنځ کې تقسيمولی ، نو دده يو وړوکې ځوي راغی او ددېنه يې يو سېب راواخيستو ، عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللَّهُ وَرټوپ کړل د هغه لاس يې اُونيولو ، سېب يې ورنه واپس واخيست ، او د بيتُ المال په سېوانو کې يې واچول.

ځوي يې مور ته په ژړا ورغی ، مور ورته وويل : بچيه ولې ژاړې ؟ دهٔ ورته خبره اوکړه (چې پلار راته سېب واپس واخيست) .

نو دې عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللَّهُ ته (د چا په لاس باندې) دوه درهم وراُوليږل او سېوان يې ورنه واخيستل ، پخپله يې هم اُوخوړل ، ماشوم ته يې هم ورکړل ، او څه يې خپل خاوند ته هم اُوساتل .

کله چې عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللَّهُ د سېوانو تقسيمولو نه فارغ شو او کور ته لاړ نو بي بي ورله په يو لوخي کې سېوان د خوراک د پاره راوړل ، دهٔ ورنه پوښتنه اوکړه :

مِنْ أَيْنَ هٰذَا يَا فَاطِمَةُ ؟ اې فاطمې ! (دايې د بي بي نوم وُ) دا سېوان چيرته وو ؟ هغې ورته خبره اوکړه چې دا ما دوه درهمه درليږلي وو او په هغې مې اخستي دي . دهٔ ورته وويل : رَحِمَكِ اللّٰهُ، وَاللّٰهِ إِنْ كُنْتُ لَأَشْتَهِيْهِ .

الله تعالی دې په تا باندې رحم اوکړي ، قسم په الله چې زما ورته د خوراک ډېر شوق کيدلو (خو چونکه دا د بيتُ المال وو او د ما سره د اخيستلو د پاره روپۍ نه وی) .(۱)

(۱) عَنْ أَبِي سِنَان. أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيْزِ رَحِمَهُ اللَّهُ كَانَ يُسَخَّنُ لَهُ الْمَاءُ فِي مَطْبَخِهِ . فَقَالَ لِصَاحِبِ الْمَطْبَخِ : « أَيْنَ يُسَخَّنُ هٰذَا الْمَاءُ ؟ » قَالَ : فِي الْمَطْبَخِ. قَالَ: « اُنْظُرْ مُنْذُ كَمْ تُسَخِّنُهُ فِي الْمَطْبَخِ فَأَخْبِرْنِي بِهِ ؟ » . قَالَ : مُنْذُ كَذَا وَكَذَا. قَالَ: « اُنْظُرْ مَا ثَمَنُ ذٰلِكَ الْحَطَبِ ؟ » قَالَ: كَذَا وَكَذَا. فَأَخَذَهُ عُمَرُ فَأَلْقَاهُ فِي بَيْتِ الْمَالِ. الورع لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۱۲۴ بَابُ الْوَرَعِ فِي اللِّسَانِ

سبحان الله ، د حکومت ټول اختيارات ورسره وو خو ليکن بيا يې هم خپل ورو کي ځوي ته د بيت المال يو سبب هم نه ورکول.

د بيتُ المال په سوَرلۍ باندې راوړل شوي شهد واپس خرڅول

د عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللّٰهُ بي بي " فاطمة بنت عبدالملک " وايي چې ځل د عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللّٰهُ شهدو خوړلو ته شوق پيدا شو ، په دې وخت کې د مونږ سره شهد نه وو ، نو مونږ په سَرکاري آس باندې يو کس بعلبک ښار ته اُوليږل (دا د بيتُ المال سرکاري آس وُ په دې سره به يې د يو ځای نه بل ځای ته خطونه وړل) . نو دې کس شهد راوړل.

يوه ورځ مونږ عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللّٰهُ ته وويل : يوه ورځ تا د شهدو تذکره کړې وه ، اوس د مونږ سره شته ، نو آيا زړه دې خوراک ته کيږي ؟

ده ورته وويل : آو (رايې وړئ) . نو مونږ ورته شهد راوړل ، هغه يې په اُوبو کې واچول او وې سکل ، بيا يې پوښتنه اوکړه :

مِنْ أَيْنَ لَكُمْ هٰذَا الْعَسَلُ ؟ تاسو ته دا شهد د کوم ځای نه راغلي وو ؟

ما ورته وويل : مونږ په سرکاري آس باندې يو کس بعلبک ښار ته ليږلې وُ هغه مونږ له په دوه دِيناره باندې شهد راوړل.

نو عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللّٰهُ د هغه کس پسې جواب وراُوليږل (کوم چې مونږ له شهد راوړي وو) . کله چې هغه راغی نو ورته وې ويل :

اِنْطَلِقْ بِهٰذَا الْعَسَلِ إِلَى السُّوقِ ، فَبِعْهُ ، فَارْدُدْ إِلَيْنَا رَأْسَ مَالِنَا ، وَانْظُرِ الْفَضْلَ ، فَاجْعَلْهُ فِي

(۱) كَانَ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَحِمَهُ اللّٰهُ يَقْسِمُ تُفَّاحًا بَيْنَ النَّاسِ ، فَجَاءَ ابْنٌ لَهُ وَأَخَذَ تُفَّاحَةً مِنْ ذٰلِكَ التُّفَّاحِ ، فَوَثَبَ إِلَيْهِ فَفَكَّ يَدَهُ فَأَخَذَ تِلْكَ التُّفَّاحَةَ فَطَرَحَهَا فِي التُّفَّاحِ . فَذَهَبَ إِلَى أُمِّهِ مُسْتَغِيثًا . فَقَالَتْ لَهُ : مَالَكَ أَيْ بُنَيَّ ؟ فَأَخْبَرَهَا . فَأَرْسَلَتْ بِدِرْهَمَيْنِ فَاشْتَرَتْ تُفَّاحًا . فَأَكَلَتْ وَأَطْعَمَتْهُ ، وَرَفَعَتْ لِعُمَرَ . فَلَمَّا فَرَغَ مِمَّا بَيْنَ يَدَيْهِ دَخَلَ إِلَيْهَا ، فَأَخْرَجَتْ لَهُ طَبَقًا مِنْ تُفَّاحٍ . فَقَالَ : « مِنْ أَيْنَ هٰذَا يَا فَاطِمَةُ ؟ » فَأَخْبَرَتْهُ . فَقَالَ : « رَحِمَكِ اللّٰهُ . وَاللّٰهِ إِنْ كُنْتُ لَأَشْتَهِيهِ » . الورع لابن ابی الدنيا ج ۱ ص ۱۲۳ باب الورع في اللسان ، موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ۲ ص ۸۶ الورع نماذج من ورع السلف.

عَلَفِ دَوَابِّ الْبَرِيْدِ، وَلَوْ كَانَ يَنْفَعُ الْمُسْلِمِيْنَ قَيْءٌ لَتَقَيَّأْتُ .

دا شهد بازار ته وړ سه، هلته يې خرڅ کړه، مونږ ته ورنه خپلې روپۍ راوړه، او کومه ګټه چې پاتې شي په هغې باندې سرکاري آسونو له ګياه (وابښه) واخله (بيا عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللهُ اوفرمايل:) که چيرته مسلمانانو ته زما قِي (اُلټو) فائده ورکولی نو ما به دا شهد واپس رااُلټی کړي وی. (۱)

د بيتُ المال د خوشبوئي نه پُوزې پټول

يو ځل عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللهُ ته د مالِ غنيمت مشک راوړې شو، (دا چونکه بيتُ المال و، او په دې کې د ټولو مسلمانانو حصه وه) نو ده خپلې پُوزې پَټې کړی، خلقو ورنه پوښتنه اوکړه:

يَا أَمِيْرَ الْمُؤْمِنِيْنَ! تَأْخُذُ بِأَنْفِكَ لِهٰذَا؟ اې امير المؤمنين! آيا ته ديته پوزې پټوې؟

ده ورته ووېل: إِنَّمَا يُنْتَفَعُ مِنْ هٰذَا بِرِيْحِهٖ، فَأَكْرَهُ أَنْ أَجِدَ رِيْحَهُ دُوْنَ الْمُسْلِمِيْنَ.

د مشکو خو صرف د بُوئي نه فائده اخيستلې شي، پس زه دا بده ګنړم چې د نورو مسلمانانو نه بغير زه ددې د بُوئي نه فائده واخلم. (۲)

---

(۱) عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ عَبْدِ الْمَلِكِ قَالَتْ: اِشْتَهٰى عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيْزِ رَحِمَهُ اللهُ يَوْمًا عَسَلًا فَلَمْ يَكُنْ عِنْدَنَا. فَوَجَّهْنَا رَجُلًا عَلٰى دَابَّةٍ مِنْ دَوَابِّ الْبَرِيْدِ إِلٰى بَعْلَبَكَّ، فَأَتٰى بِعَسَلٍ. فَقُلْنَا يَوْمًا: إِنَّكَ ذَكَرْتَ عَسَلًا وَعِنْدَنَا عَسَلٌ. فَهَلْ لَكَ فِيْهِ؟ قَالَ: «نَعَمْ». فَأَتَيْنَاهُ بِهٖ فَشَرِبَ. ثُمَّ قَالَ: «مِنْ أَيْنَ لَكُمْ هٰذَا الْعَسَلُ؟» قَالَتْ: قُلْتُ وَجَّهْنَا رَجُلًا عَلٰى دَابَّةٍ مِنْ دَوَابِّ الْبَرِيْدِ بِدِيْنَارَيْنِ إِلٰى بَعْلَبَكَّ فَاشْتَرٰى لَنَا عَسَلًا. قَالَتْ: فَأَرْسَلَ إِلَى الرَّجُلِ فَجَاءَ. فَقَالَ: «اِنْطَلِقْ بِهٰذَا الْعَسَلِ إِلَى السُّوْقِ. فَبِعْهُ، فَارْدُدْ إِلَيْنَا رَأْسَ مَالِنَا، وَانْظُرِ الْفَضْلَ، فَاجْعَلْهُ فِيْ عَلَفِ دَوَابِّ الْبَرِيْدِ، وَلَوْ كَانَ يَنْفَعُ الْمُسْلِمِيْنَ قَيْءٌ لَتَقَيَّأْتُ». الورع لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۱۲۴ بَابُ الْوَرَعِ فِي اللِّسَانِ، موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ۲ ص ۸٦ الورع نماذج من ورع السلف.

(۲) عَنْ يُوْنُسَ بْنِ أَبِي الْفُرَاتِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيْزِ رَحِمَهُ اللهُ أُتِيَ بِغَنَائِمِ مِسْكٍ. فَأَخَذَ بِأَنْفِهٖ. فَقَالُوْا: يَا أَمِيْرَ الْمُؤْمِنِيْنَ! تَأْخُذُ بِأَنْفِكَ لِهٰذَا؟ قَالَ: «إِنَّمَا يُنْتَفَعُ مِنْ هٰذَا بِرِيْحِهٖ، فَأَكْرَهُ أَنْ أَجِدَ رِيْحَهُ دُوْنَ الْمُسْلِمِيْنَ». الورع لابن ابي الدنيا ج۱ ص ۷۴ بَابُ الْوَرَعِ فِي الشَّمِّ. صلاح الامة في علو الهمة ج ۵ ص ۷۲۲.

عُمر بن عبدالعزیز ؒ خپل ځوي ته د قیمتي ګتمې خرڅولو حُکم اوکړو

په تفسیر قرطبي کې دا واقعه ذکر ده : عُمر بن عبدالعزیز رَحِمَهُ اللهُ ته دا خبره اُورسیده چې دده ځوي ځانله په زر (۱۰۰۰) دِرهمه باندې ګتمه اخیستې ده.

نو ده خپل ځوي ته دا خط اولیکل : بیشکه ماته دا خبره رارسیدلې ده چې تا ځانله په زر دِرهمه باندې ګتمه اخیستې ده، دا واپس خرڅه کړه او ددې په قیمت باندې زر (۱۰۰۰) اُوږي فقیرانو ته روټۍ ورکړه، ځانله په یو دِرهم باندې ګتمه واخله او په هغې باندې اُولیکه: رَحِمَ اللهُ امْرَأً عَرَفَ قَدْرَ نَفْسِهِ.

الله تعالی دې په هغه کس باندې رَحم اوکړي چې د خپل ځان قدر (مرتبه) اُوپیژني.(۱)

د سفیان ثوري رَحِمَهُ اللهُ تقوٰی

سفیان ثوري رحمه الله به د هر قِسمه مُشتبِه مال او مُشتبِه خوراک نه ځان ساتل، یو ځل :ا د مکې معظمې صَراف ته ورغی، د دِینار په عِوض کې یې ورنه دِرهم اخیستل، صَراف ته یې یو دِینار ورکړو، دده سره بل دینار هم وُ، هغه ورنه اُوغورځید، ده چې هغه تلاش کړو او پیدا یې کړو نو ددې دِینار سره په څنګ کې یو بل دِینار هم پروت وُ (چې د بل چا نه غورځیدلې وُ، سفیان ثوري یو دِینار هم راپورته نه کړو) صَراف ورته ووېل :

خُذْ دِينَارَكَ. خپل دینار ورنه راواخله.

---

(۱) بَلَغَ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَحِمَهُ اللهُ أَنَّ ابْنَهُ اشْتَرَى خَاتَمًا بِأَلْفِ دِرْهَمٍ، فَكَتَبَ إِلَيْهِ: إِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّكَ اشْتَرَيْتَ خَاتَمًا بِأَلْفِ دِرْهَمٍ، فَبِعْهُ وَأَطْعِمْ مِنْهُ أَلْفَ جَائِعٍ، وَاشْتَرِ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ بِدِرْهَمٍ، وَاكْتُبْ عَلَيْهِ "رَحِمَ اللهُ امْرَأً عَرَفَ قَدْرَ نَفْسِهِ". تفسیر القرطبي ج ۱۰ ص ۸۹ في تفسیر سورة النحل آية ۱۴،

په مدارج السالکین کې دا واقعه داسې ذکر ده، بَلَغَ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ رَحِمَهُ اللهُ: أَنَّ ابْنًا لَهُ اشْتَرَى خَاتَمًا بِأَلْفِ دِرْهَمٍ. فَكَتَبَ إِلَيْهِ عُمَرُ: بَلَغَنِي أَنَّكَ اشْتَرَيْتَ فَصًّا بِأَلْفِ دِرْهَمٍ. فَإِذَا أَتَاكَ كِتَابِي فَبِعِ الْخَاتَمَ وَأَشْبِعْ بِهِ أَلْفَ بَطْنٍ وَاتَّخِذْ خَاتَمًا بِدِرْهَمَيْنِ. وَاجْعَلْ فَصَّهُ حَدِيدًا صِينِيًّا وَاكْتُبْ عَلَيْهِ: رَحِمَ اللهُ امْرَءًا عَرَفَ قَدْرَ نَفْسِهِ. مدارج السالكين ج ۲ ۳۱۶ فصل منزلة التواضع فصل أقوال العلماء في التواضع.

ده ورته وويل: مَاأَعْرِفُهُ . زه خپل دينار نه پېژنم. صراف ورته وويل:

خُذِ النَّاقِصَ (چې کله دومره اِحتياط کوی نو) په کوم دِينار کې چې سره زَر کم وي هغه راواخله. ده ورته وويل:

فَلَعَلَّهُ الزَّائِدُ. شايد چې دا دزياتو سرو زَرو دِينار زما وي (نو که زه دا د کمو سرو زرو والا دينار راواخلم نو بيا خو هم د بل چا دِينار دی، نو زه يې څنګه راواخلم؟).

فَتَرَكَهُ وَمَضٰى.

سفيان ثوري رحمه الله دا خپل دِينار هم په همدې ځای پرېښود او لاړ. (۱)

د امام بخاري رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوٰی

د امام بخاري رَحِمَهُ اللّٰهُ مشهوره واقعه ده کومه چې علامه عجلوني رحمه الله رانقل کړې، چې يو کرت ده په کشتۍ کې سفر کولو، دده سره د روپو يوه تېلۍ وه چې په هغې کې شپږ زره (۶۰۰۰) دیناره وو، (ده د جيب نه دا تېلۍ د څه مقصد دپاره راويستې وه) نو يو غل دده سره دا تېلۍ اوليده او د تېلۍ رنګ يې هم معلوم کړو، کشتۍ چې څه اندازه مخکې لاړه نو دې غل په کشتۍ کې سخت شور جوړ کړو، چې د ماسره يوه تېلۍ وه، دغه رنګ يې دی، په هغې کې دېر شي ديناره وو، هغه رانه چا پټه کړه.

د کشتۍ واله خلقو ورته وويل چې شور مه کوه، د ټولو تالاشي واخله، معلومه به شي چې هغه د چاسره ده.

کله چې غَل تالاشي شروع کړه د نورو ټولو تالاشي يې اول اوکړه او په آخر کې يې د امام بخاري رحمه الله تالاشي هم اوکړه خو تيلۍ يې د هيچا سره پيدا نه کړه.

کله چې کشتۍ غاړې ته اورسيده، امام بخاري رحمه الله ورنه کوز شو او آخوا علاقې

---

(۱) جَاءَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ إِلَى صَيْرَفِيٍّ بِمَكَّةَ يَشْتَرِيْ مِنْهُ دَرَاهِمَ بِدِيْنَارٍ. فَأَعْطَاهُ الدِّيْنَارَ. وَكَانَ مَعَهُ آخَرُ. فَسَقَطَ مِنْ سُفْيَانَ. فَطَلَبَهُ. فَإِذَا إِلَى جَانِبِهِ دِيْنَارٌ آخَرُ. فَقَالَ لَهُ الصَّيْرَفِيُّ: خُذْ دِيْنَارَكَ. قَالَ: «مَا أَعْرِفُهُ». قَالَ: خُذِ النَّاقِصَ. قَالَ: «فَلَعَلَّهُ الزَّائِدُ». قَالَ: فَتَرَكَهُ وَمَضٰى. حلية الاولياء و طبقات الاصفياء ۷/ ۵۳، ترهيب المسلمين ص ۲۷۲.

طرف ته روان شو ، نودا غل هم شاته ورپسې روان شو ، په لاره کې يې اول خو ورته معافي اوغوښته ، بيا يې ورته وويل چې جناب ! د تاسره خو هغه تيلۍ وه نو تا هغه څه کړه ؟ ما خو د تاسره پيدا نکړه .

امام بخاري رحمه الله ورته وويل چې کله تا اعلان اوکړو چې د مانه چا تيلۍ پټه کړې او دا رنګ يې دی ، نو زه پوهه شوم چې ته خو زما هغه تيلۍ يادوې او هغې ته دې چَل جوړ کړې ، ما د ځان سره سوچ اوکړو چې که چيرته دا د ماسره دا تيلۍ بيامومي نو بيا به خلق په ما باندې د غَل ګمان کوي ، د نبي کريم صلی الله عليه وسلم په احاديثو باندې به داغ اولږي او بيا به د مانه هيڅوک احاديث نه زده کوي .

زه چونکه د کشتۍ په غاړه ناست ووم نو ما هغه تيلۍ درياب ته اوغورځوله ، چې خبر دی که دا شپږ زره (۶۰۰۰) ديناره ضايع شي هيڅ پرواه نه کوي خو چې په ماباندې د غل تهمت اونه لږي او دنبي کريم صلی الله عليه وسلم په احاديثو باندې داغ اُو نه لږي .

غل چې دا خبرې واوريدې نو ډير حيران شو (او ځان سره يې سوچ اوکړو چې په دې کس کې دومره تقوی او د رسول الله ﷺ د احاديثو سره دومره مينه ده چې خپل دينار يې ضايع کړل خو خپل ځان يې د غلا د تهمت نه محفوظ کړو) .(۱)

د عبدالله بن مبارک رَحِمَهُ اللَّهُ تقوى

عبدالله بن مبارک رَحِمَهُ اللَّهُ په تبع تابعينو کې لوي عالِم ، مجاهد او بزرګ وُ ، د څلور زره (۴۰۰۰) مُحدِّثينو ، فقهاوُ ، او مُفسّرينو نه يې استفاده کړې وه ، دده په دَرس کې به په يو وخت کې څلويښت زره (۴۰۰۰۰) طالبان ناست وو چې دده نه به يې احاديث زده کول ، د علم سره سره په کې ډيره زياته تقوی وه :

۱. د سرکاري کس د خوراک نه ځان ساتل : يو ځل شام ته د جهاد د پاره لاړ ، د سفر په دَوران کې په مرضُ الموت باندې سخت بيمار شو ، سَتوانو خوړلو ته يې ډير شوق پيدا شو ، يو کس ورته ستوان راوړول ، خو دا کس د هارون رشيد بادشاه سره دَربانچي وُ ،

(۱) امداد الباري ج۱ ص ۴۶۱ ، تحفة المدارس ج ۱ ص ۴۱۲ ، دل کی دنیا بدلنے والے واقعات ج۳ ص ۱۷۳ .

نو عبدالله بن مبارک رَحِمَهُ اللهُ ددې د خوړلو نه انکار اوکړو دا ځکه چې پته نه لږي چې دې سري به دا په حلالو روپو اخيستي وي يا په حرامو باندې. بيا داسې لږ وخت پس وفات شو. سبحان الله، د ډير شوق باوجود يې بيا هم د مُشتبِه څيز د خوړلو نه ځان اُوساتل. (۱)

۲ . **قلم واپس شام ته وړل** : عبدالله بن مبارک رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې ما يو ځل په شام کې د چا نه قلم واخيست چې ليکل پرې کوم واپس يې درکوم، د ليکلو نه پس رانه واپس کول هېر شو، نو زه مروا ته راغلم، ما چې اُوکتل نو دا قلم د ماسره په جيب کې وُ،

فَرَجَعْتُ إِلَي الشَّامِ حَتَّى رَدَدْتُهُ عَلَى صَاحِبِهِ.

نو زه واپس شام ته لاړم ترڅو چې هغه کس ته مې خپل قلم واپس کړو. (۲)

۳ . يو ځل عبدالله بن مبارک رحمه الله په يوه ډيره قيمتي سوَرلۍ باندې سفر کولو، په يو ځاى کې د ماسپخين د مانځه وخت راغى، د سوَرلۍ نه د مانځه د پاره راکوز شو، ده چې مونځ اوکړو او څاروې يې اوکتو نو په سَرکاري چراګاه کې څريدلې وُ (ده چونکه د سَرکاري شي نه ډير ځان ساتل، ځکه په دې کې د ټولو مسلمانانو حصه وي) نو ده دا قيمتي سوَرلۍ په همدې ځاى پرېخوده، او په دې سور نه شو. (۳)

---

(۱) دا واقعه په سير أعلام النبلاء کې په بل انداز ذکر ده : قَالَ الحَسَنُ بنُ الرَّبِيْعِ: لَمَّا احْتُضِرَ ابْنُ المُبَارَكِ فِي السَّفَرِ، قَالَ: أَشْتَهِي سَوِيْقًا. فَلَمْ نَجِدْه إِلَّا عِنْدَ رَجُلٍ كَانَ يَعْمَلُ لِلسُّلْطَانِ. وَكَانَ مَعَنَا فِي السَّفِيْنَةِ. فَذَكَرْنَا ذَلِكَ لِعَبْدِ اللهِ. فَقَالَ: دَعُوْهُ. فَمَاتَ وَلَمْ يَشْرَبْهُ. سير اعلام النبلاء ج ۷ ص ۳۸۵ عبدالله بن المبارک. صلاح الامة في علو الهمة ج ۵ ص ۶۹۷

(۲) قال الحسن بن عرفة : قال لي ابنُ المبارک : استعرتُ قلمًا بأرض الشام . فذهبتُ على أن أردَّه . فلما قدمتُ مَروَ نظرتُ فإذا هو معي . فَرَجَعْتُ إِلَي الشَّامِ حَتَّى رَدَدْتُهُ عَلَى صَاحِبِهِ صلاح الامة في علو الهمة ج ۵ ص ۶۹۷ ، السير ج ۸ ص ۴۱۱ .

(۳) سيبَ ابنُ المبارک دابةً قيمتها كثيرةٌ . فَصَلَّى صلاةَ الظهر . فَرَتَعَتْ في قريةٍ سُلطانيةٍ . فَتَرَكَ ابْنُ الْمُبَارَكِ الدَّابَّةَ وَلَمْ يَرْكَبْهَا . نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۳۵۸ كتاب آداب الكسب والمعاش .

د ابوعبدالله طوسي رَحِمَهُ اللَّهُ تقوی

د ابو عبدالله طوسي رَحِمَهُ اللَّهُ یوه ګډه وه چې ده به د هغې شوده څکل، ده به په هره ورځ باندې دا چراګاه ته د څرولو د پاره په خپلو اوږو باندې ورله، هلته به ګډه څریده او ده به نفلي مونځ کولو، یوه ورځ دا ګډې نه د لږ وخت د پاره غافله شو نو هغې په یو باغ کې د انګور د اونې پاڼې اوخوړې، ده اوکتل چې ګډې د پردي باغ د بوټي پاڼې اوخوړې نو ګډه یې په هماغه باغ کې د باغ مالک ته پریخوده، او دا ورنه کورته راغی. (۱)

د علامه ابن سیرین رَحِمَهُ اللَّهُ تقوی

علامه ابن سیرین رَحِمَهُ اللَّهُ جلیلُ القدر تابعي او په لویو بزرګانو کې شمارؤ، ډیر مالدار ؤ ځکه غټ تجارت یې ؤ، خو لیکن ددې سره سره په کې ډیره زیاته تقوی وه، د مُشتبِه مال او مُشتبِه خوراک نه به یې ډیر ځان ساتل، که په تجارت کې به ورته ډیره ګټه (منافع) پاتې شوه خو چې معمولي شُبهه به کې پیدا شوه نو هغه ګټه به پریخوده.

۱. یو ځل یې څه خوراک واخیست، په هغې کې ورته اتیا زره (۸۰۰۰۰) درهمه ګټه پاتې کیده خو په زړه کې یې څه شک پیدا شو (چې کیدې شي په دې کې سُود وي) نو هغه ټول خوراک یې پریخود. (۲)

۲. که چا به ده ته (په دُهوکه کې) کوټه (نه چلیدونکې) درهم یا کوټه سکې ورکړې نو ده به بیا بل چاته دا نه ورکولی بلکه د ځان سره به یې جمع کولی، ځکه بل ته یې

---

(۱) وکان لأبي عبد الله الطوسي التروغندي شاة يحملها على رقبته كل يوم إلى الصحراء ويرعاها وهو يصلي وكان يأكل من لبنها فغفل عنها ساعة فتناولت من ورق كرم على طرف بستان فتركها في البستان ولم يستحل أخذها. إحياء علوم الدين ج۲ ص ۱۱۲ كتاب الحلال والحرام.

(۲) عَنْ هِشَامٍ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ أَنَّهُ اشْتَرَى طَعَامًا بَيْعًا مُرْبِحًا فَأَشْرَفَ فِيهِ عَلَى رِبْحِ ثَمَانِينَ أَلْفًا فَعَرَضَ فِي قَلْبِهِ مِنْهُ شَيْءٌ فَتَرَكَهُ. الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۷ ص ۱۴۹.

ډُهوکه نه ورکوله ، کله چې وفات کيدو نو دده سره پنځه سوه ګوټه درهمه او کوټه سکې وې . (۱)

۴ . علامه ابن سيرين رَحِمَهُ ٱللَّهُ اګر چې تابعي وُ خو بيا هم د تقوى په وجه لويو لويو صحابه کرامو او تابعينو به جنازې ته دا مخکې کولو ، او دا به يې سعادت ګڼړل .

تر دې چې کله مشهور صحابي حضرت انس بن مالک ﷺ وفات کيدلو نو وصيت يې اوکړو چې ابن سيرين دې ماته غُسل راکړي او د جنازې مونځ دې هغه راباندې اوکړي ، چې حضرت انس بن مالک ﷺ وفات شو نو اتفاقي په دې وخت کې ابن سيرين رَحِمَهُ ٱللَّهُ په جېل (مَحبَس) کې وُ ، خلقو د هغه ښار امير نه اجازت واخيست ، ابن سيرين رَحِمَهُ ٱللَّهُ ورغى ، حضرت انس ﷺ ته يې غُسل ورکړو ، کفن يې ورکړو ، او د جنازې مونځ يې ورباندې اوکړو ، بيا واپس جېل ته راغى ، خپل کور ته ښکاره نه شو . (۲)

د امام ابوحنيفه رَحِمَهُ ٱللَّهُ تقوىٰ

۱. د امام ابوحنيفه رَحِمَهُ ٱللَّهُ د تقوى په وجه مجوسي اسلام قبول کړو :

امام رازي رَحِمَهُ ٱللَّهُ په تفسير کبير کې دا واقعه رانقل کړى چې د امام ابوحنيفه رَحِمَهُ ٱللَّهُ په يو مجوسي باندې څه قرضه وه ، نو يوه ورځ د هغه کور ته ورغى چې د قرض مطالبه ورنه اوکړي ، هر کله چې د هغه کور ته ور اُورسيد نو په دغه وخت کې دده په څپلو پورې نجاست وُ ، ده خپلې څپلې اُوڅنډلې ، بې اِختياره دده د څپلو نجاست د مجوسي د کور په ديوال

---

(۱) كَانَ ابْنَ سِيرِينَ إِذَا وَقَعَ عِنْدَهُ دِرْهَمٌ زَائِفٌ أَوْ سَتُّوقٍ لَمْ يَشْتَرِ بِهِ. فَمَاتَ يَوْمَ مَاتَ وَعِنْدَهُ خَمْسُ مِائَةِ سَتُّوقَةٍ وَزُيُوفٍ . الطبقات الكبرى لابن سعد ج ۷ ص ۱۵۱ .

(۲) قال ابن عون: لما مات أنس بن مالك أوصى أن يصلي عليه ابن سيرين ويغسله. قال: وكان ابن سيرين محبوسا. فأتوا الأمير وهو رجل من بني أسد فأذن له. فخرج فغسله وكفنه وصلى عليه في قصر أنس بالطف. ثم رجع فدخل كما هو إلى السجن. ولم يذهب إلى أهله. وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان لابن خلكان ج ۴ ص ۱۸۲ محمد بن سيرين .

باندې پریوت، امام ابوحنیفه رَحِمَهُ اللهُ حیران شو نو د ځان سره یې په زړه کې وویل:

إِنْ تَرَكْتُهَا كَانَ ذٰلِكَ سَبَبًا لِقُبْحِ جِدَارِ هٰذَا الْمَجُوسِيِّ . وَإِنْ حَكَكْتُهَا اِنْحَدَرَ التُّرَابُ مِنَ الْحَائِطِ .

که زه دا نجاست همداسې په دیوال پریږدم نو دا ددې مجوسي د دیوال د بَدرَنګ والي سبب ګرځي، او که دا نجاست را ګرُوم نو د دیوال نه ورسره معمولي خاوره هم ځي (چې په دې کې د مجوسي د دیوال نقصان دی).

نو په دې سوچ کې حېران ولاړ وُ، آخر یې دروازه اُوټکوله، یوه وینځه رااُووته، ده ورته وویل: ورشه خپل مولا ته دې اُووایه چې بهر په دَروازه کې ابوحنیفه ولاړ دی.

مجوسي ورته بهر رااُووت، هغه دا ګمان اوکړو چې ګني امام صاحب د قرض غوښتلو پسې راغلې دی، نو عُذر بیانول یې شروع کړل.

امام ابوحنیفه رَحِمَهُ اللهُ ورته وویل: د قرض خبره پریږده د قرض نه اَهمه بله معامله راپېښه شوې. بیا امام صاحب ورته په دیوال باندې د نجاست لږېدو واقعه بیان کړه. او ورته وې ویل: چې اوس به د دیوال د پاکولو څه طریقه وي؟

مجوسي (چې د امام ابوحنیفه رَحِمَهُ اللهُ تقوی او لِلّٰهِیَت اوکتلو نو دومره متأثره شو چې سمدست یې) وویل:

فَأَنَا أَبْدَأُ بِتَطْهِيرِ نَفْسِيْ . فَأَسْلَمَ فِي الْحَالِ .

(دیوال خو به روستو صفا کوو، خو) زه اول د خپل نفس په پاکولو باندې شروع کوم.

بیا هغه مجوسي په هماغه وخت اسلام قبول کړو. (۱)

---

(۱) رُوِيَ أَنَّ أَبَا حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ كَانَ لَهُ عَلَى بَعْضِ الْمَجُوسِ مَالٌ فَذَهَبَ إِلَى دَارِهِ لِيُطَالِبَهُ بِهِ. فَلَمَّا وَصَلَ إِلَى بَابِ دَارِهِ وَقَعَ عَلَى نَعْلِهِ نَجَاسَةٌ . فَنَفَضَ نَعْلَهُ فَارْتَفَعَتِ النَّجَاسَةُ عَنْ نَعْلِهِ وَوَقَعَتْ عَلَى حَائِطِ دَارِ الْمَجُوسِيِّ فَتَحَيَّرَ أَبُو حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ وَقَالَ : إِنْ تَرَكْتُهَا كَانَ ذٰلِكَ سَبَبًا لِقُبْحِ جِدَارِ هٰذَا الْمَجُوسِيِّ . وَإِنْ حَكَكْتُهَا اِنْحَدَرَ التُّرَابُ مِنَ الْحَائِطِ . فَدَقَّ الْبَابَ فَخَرَجَتِ الْجَارِيَةُ فَقَالَ لَهَا : قُولِي لِمَوْلَاكِ إِنَّ أَبَا حَنِيفَةَ بِالْبَابِ. فَخَرَجَ إِلَيْهِ وَظَنَّ أَنَّهُ يُطَالِبُهُ بِالْمَالِ. فَأَخَذَ يَعْتَذِرُ. فَقَالَ أَبُو حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ . هَاهُنَا مَا هُوَ أَوْلَى . وَذَكَرَ قِصَّةَ الْجِدَارِ. وَأَنَّهُ كَيْفَ السَّبِيلُ إِلَى تَطْهِيرِهِ ؟ فَقَالَ الْمَجُوسِيُّ : فَأَنَا أَبْدَأُ بِتَطْهِيرِ نَفْسِي فَأَسْلَمَ فِي الْحَالِ. ←←←←←←←

۲ . د قرض داري د ديوال سيوري (سايه) ته نه کيناستل

په يو کس باندې د امام ابوحنيفه رَحِمَهُ‌اللهُ قرضه وه ، دا قرض داري چې چيرته أوسيدو هلته د امام صاحب يو شاګرد وفات شو ، امام صاحب يې جنازې ته ورغی ، په دغه وخت کې سخت تېز نمر ؤ ، په هغه ځای کې بل ځای سيوري (سايه) نه ؤ ، بلکه صرف د يو کور د ديوال سيوري ؤ ، امام صاحب هلته نمر ته ولاړ ؤ ، خلقو ورته وويل : ددې ديوال سيوري ته أودرېږه ، ده ورته وويل :

ددې ديوال په مالک باندې زما څه قرضه ده نو زما دا نده خوښه چې دده د کور د ديوال سيوري ته کينم ، ځکه دا د قرض نه زياتي فائده اخيستل دي ، او د قرض نه زياتي نفع اخيستلو ته په احاديثو کې سوُد ويل شوی .

بيا امام صاحب دا هم اوفرمايل چې زه دا د نورو خلقو د پاره ضروري نه ګڼړم چې د قرض داري د ديوال سيوري ته دې نه کيني بلکه صرف عالِم د پاره احتياط په کار دی ، ځکه د علماؤ مرتبه ډيره أوچته ده ، نو احتياط به ډير کوي . (۱)

۳ . په وريځ کې د کپړې دُکان بندول

د امام اعظم ابوحنيفه رَحِمَهُ‌اللهُ د کپړو دُکان ؤ ، يوه ورځ يې د ماسپخين مانځه نه پس د کپړو دُکان بند کړو او کور ته روان شو ، چا ورنه پوښتنه اوکړه :

نعمان ! چيرته روان يې ؟ ده ورته وويل : ته نه ګورې چې په آسمان کې وريځ ده ؟ هغه ورته وويل : چې کله په آسمان کې وريځ ده نو ته دُکان ولې بندوې ؟ ده ورته وويل :

زما خو د کپړو دُکان دی او په وريځ کې پوره رڼا نه وي ، اخيستونکي ته کپړه پوره واضحه نه معلومېږي نو هسې نه چې هغه کمزورې کپړه قيمتي أوګڼړي او وايې خلي (نو

←←← وَالنُّكْتَةُ فِيْهِ أَنَّ أَبَا حَنِيْفَةَ رَحِمَهُ‌اللهُ لَمَّا احْتَرَزَ عَنْ ظُلْمِ الْمَجُوْسِيِّ فِيْ ذَلِكَ الْقَدْرِ الْقَلِيْلِ مِنَ الظُّلْمِ فَلِأَجْلِ تَرْكِهِ ذَلِكَ انْتَقَلَ الْمَجُوْسِيُّ مِنَ الْكُفْرِ إِلَى الْإِيْمَانِ. فَمَنِ احْتَرَزَ عَنِ الظُّلْمِ كَيْفَ يَكُوْنُ حَالُهُ عِنْدَ اللهِ تَعَالَى. التفسير الكبير ج ۱ ص ۲۰۳ سورة الفاتحة الفَصْلُ الرَّابِعُ فِيْ تَفْسِيْرِ قَوْلِهِ مَالِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ.

(۱) تقوی کي اهميت ص ۹۳ ، خوف خدا کے سچے واقعات ص ۴۳۹ .

ډُهوکه به شي) نو ځکه دُکان بندوم .(۱)

٤. مُشتبِه ټوله سَرمایه او ګټه په غریبانانو تقسیمول

امام اعظم ابوحنیفه رَحِمَهُ اللهُ د کپړو تجارت کولو ، یو ځل یې د لکونو روپو کپړې یو تاجر ته ورأولیږلی چې داخرڅې کړه ، تاجر چې أوکتل چې په دې وخت کې کپړې أرزانه دي نو ځان سره یې سوچ اوکړو چې که دا دوه میاشتې د ځان سره کیږدم نو بیا به ګرانې شي او خرڅې به یې کړم نو ډیره ګټه (منافع) به اوکړي.

نو تاجر همدغه شان اوکړل ، دوه میاشتې پس چې کپړې په بازار کې ګرانې شوې نو ده خرڅې کړې ، په لکونو روپۍ ورته ګټه پاتې شوه.

بیا دا ډیر په خوشحالۍ امام اعظم ابوحنیفه رَحِمَهُ اللهُ ته راغی ، امام صاحب ورنه پوښتنه اوکړه چې دا دومره ډیره ګټه څنګه حاصله شوه ؟

تاجر ورته ووېل : ما کپړه دوه میاشتې دِ ځان سره ذخیره کړې وه چې کله په بازار کې ښه ګرانه شوه او د خلقو ضرورت ورته زیات شو نو ما ګرانه خرڅه کړه.

امام صاحب ورته ووېل : مَعَاذَالله ، دا خو تا اِحتکار کړی ، دَ خلقو د مجبوریت نه دې ناجائزه فائده اخیستې ، تاته په کار وو چې کله ورته د خلقو ضرورت وُ نو په هماغه خپل مقرر قیمت به دې خرڅه کړې وې.

امام صاحب ډیر خفه شو ، بیا یې ووېل : دا سرمایه اوس زما په کار نه راځي لهذا ته دا اصل سَرمایه او ګټه ټوله صدقه کړه.

دا د امام ابوحنیفه رَحِمَهُ اللهُ کمالِ تقوی وه په تجارت کې . (۲)

٥. بله واقعه : همدغه شان یوه بله واقعه هم نقل ده : چې حفص بن عبدالرحمن د امام اعظم ابوحنیفه رَحِمَهُ اللهُ د تجارت شریکوال وُ ، امام صاحب به ده ته کپړه ورلیږله او ده به خرڅوله.

---

(۱) اللہ والوں کے دل کو تڑپا دینے والے واقعات ج ۴ ص ۱۲۳ ، تقوی کی اہمیت ص ۱۷۱ .

(۲) وعظ حقوق مالیہ جلد سوم لمولانا حکیم الاسلام قاری محمد طیب قاسمی رحمہ اللہ . حکیم الاسلام کے پسندیدہ واقعات ص ۱۵۵ .

یو ځل امام اعظم ابوحنیفه رَحِمَهُ اللّٰهُ حفص بن عبدالرحمن ته کپړه د خرڅولو د پاره ورأولیږله او ورته وې ویل چې :

په فلانی کپړه کې دا عیب دی ځوک یې چې اخلي نو هغه ته دا عیب اُوښایه .

حفص بن عبدالرحمن هغه کپړه خرڅه کړه خو اخیستونکي ته عیب بیانول ورنه هېر شو ، بیا دا هم ورته معلومه نه وه چې ما داعیب جَنه کپړه په چا باندې خرڅه کړې وه .

کله چې امام اعظم ابوحنیفه رَحِمَهُ اللّٰهُ ته دا معلومه شوه چې ده اخیستونکي ته د کپړې عیب ندې بیان کړی نو هغه ته یې چې څومره کپړه لیږلې وه د هغې ټولی روپۍ چې تقریبا دیرش زره ۳۰۰۰۰ درهمه جوړېدل ، دا ټول یې صدقه کړل ، او ورسره یې د حفص بن عبدالرحمن نه خپل تجارت هم جدا کړو . (ځکه هغه په تجارت کې احتیاط اونکړو) . (۱)

۶. د احتیاط په وجه اُووه کاله پورې د چېلۍ غوښه نه خوړل

په امام اعظم ابوحنیفه رَحِمَهُ اللّٰهُ کې ډېره زیاته تقوی او پرهیزګاري وه ، د حرام او مُشتبِه شیانو نه به یې ډیر ځان ساتل :

مشهور مُحدِّث " عبدالله بن مُبارک رحمه الله " فرمایي چې یو ځل مُفسدانو خلقو د غلا څه چیلۍ کوفې ته راوستی ، دا چیلۍ د کوفې د چیلو سره داسې ګډې (خَلط) شوی چې بیا په کې تَمییز نه شو کیدی .

د امام ابوحنیفه رَحِمَهُ اللّٰهُ سره دا یَره پیدا شوه چې هسې نه قَصابان دا د غلا چیلۍ واخلي ، حلالې یې کړي ، او زه چیرته په ناخبرۍ کې ددې غوښه کور ته رانه وَړم ، نوامام صاحب د خلقو نه پوښتنه اوکړه : كَمْ تَعِيشُ الْغَنَمَ ؟ د چیلۍ عُمر څومره وي ؟

خلقو ورته ووېل : سَبْعَ سِنِيْنَ . اُووه (۷) کاله .

فَتَرَكَ أَكْلَ لَحْمِ الْغَنَمِ سَبْعَ سِنِيْنَ .

نو امام صاحب د اُووه (۷) کالو پورې د چیلۍ د غوښې خوراک پرېښود (ددې دپاره چې د غلا د چیلو غوښه په ناخبرۍ کې زما خیټې ته لاړه نشي) .

---

(۱) تقوی کي اهمیت ص ۹۲ .

بيا امام صاحب په دغه ورځو کې بعضې سَرکاري خلق (عَسکر) أوليدل چې د چيلو غوښه يې خوره، او ددې فُضلات (کولمې، هډوکې وغيره) يې د کوفې په درياب کې أوغورځول.

فَسَأَلَ عَنْ عُمرِ السَّمَکِ. نو امام صاحب د خلقو نه د ماهي د عُمر په باره کې پوښتنه اوکړه (چې دده تول څومره عُمر وي؟). خلقو ورته دا هم أوخودو.

فَامْتَنَعَ مِنْ اَکْلِ السَّمَکِ تِلْکَ الْمُدَّةِ.

بيا امام صاحب همدومره موده د ماهي غوښه هم نه خوړه.(۱)

۷. د مريض وفات کيدو سره ډيوه مړه کول

امام ابوحنيفه رَحِمَهُ اللهُ به د پَردي مال نه دومره ځان ساتل چې يو ځل د شپې د يو مريض بيمارپُرسی له لاړو، کله يې چې د مريض بيمار پُرسي اوکړه او واپس راتللو نو په دې وخت کې ددې کس د زنکدن حالت شروع شو، امام صاحب واپس کيناستلو، دې مريض سره نزدې د رَڼا د پاره يوه ډيوه لږيدلې وه، لږ ساعت پس مريض وفات شو نو امام صاحب سمدستي هغه ډيوه مړه کړه.

خلقو ورته ووېل: دا ډيوه دې ولې مړه کړه؟ ده ورته ووېل: ترڅو پورې چې دا ژوندې ؤ نو ډيوه دده په مِلکيت کې وه خو چې کله دا وفات شو نو دا وارثانو مِلکيت ته لاړه، اوس د وارثانو د اجازت نه بغير دا زمونږ د پاره بَلول ناجائز دي نو ځکه ما مړه کړه.(۲)

د يوې صالحې (نېکې) ښځې تقوٰی

۱. يوه صالحه (نېکه) ښځه وه، ډيوه يې ځانته د شپې لږولې وه په دې وخت کې ورته د خاوند د مرګ خبر راغی نو دې ډيوه بنده کړه او وې وېل؛

هٰذَا زَيْتٌ قَدْ صَارَ لَنَا فِيْهِ شَرِيْكٌ.

(۱) عقود الجمان ص ۲۲۴، ترغيب المسلمين فی الرزق الحلال وطعمة الصالحين لمولانا موسی خان روحانی بازي رحمه الله ص ۳۰۰

(۲) مرد خدا سے سچے واقعات ص ۳۴۰

په دې تېلو کې اوس د مونږ سره نور خلق هم شريک شو (نو ځکه ځانله زما د پاره استعمالول يې صحيح ندي . (۱)

۳ . همدغه شان يوه بله واقعه هم ده چې يوې صالحې (نېکې) ښځې اُوره اَغږله ، په دې وخت کې ورته د خاوند د مرګ خبر راغی نو دې د اُوړو نه لاسونه راپورته کړل (راپاڅيده) او وې ويل :

هَذَا طَعَامٌ قَدْ صَارَ لَنَا فِيْهِ شَرِيْكٌ .

په دې خوراک کې اوس د مونږ سره نور خلق هم شريک شو (يعنی دا اوس ميراث اوګرځيد او نور خلق په دې ميراث کې راسره شريک دي نو ځکه يې ځانله نه خورم) . (۲)

د ميمونة بنت اقرع ؒ تقویٰ

ميمونه بنت اقرع رحمها الله ډيره عبادت ګزاره او پرهيزګاره زنانه وه ، دې به په خپل لاس باندې د وړۍ يا مالوچو نه تارونه جوړول ، دا به يې خرڅول ، او ددې خپل لاس حلاله ګټه به يې استعمالوله ، د مُشتبِه مال نه به يې سخت پرهيز کولو .

په " طبقاتُ الحنابله " کتاب کې ددې يوه واقعه ذکر ده : شيخ مروزي رحمه الله فرمايي چې ما يوه ورځ امام احمد بن حنبل رحمه الله ته ددې ميمونه بنت اقرع د مُشتبِه څيزونو نه د پرهيز او احتياط يوه واقعه بيان کړه ، چې کله دې د وړۍ نه تارونه جوړ کړل ، او دا يې د تارونو خرڅوونکي دُکاندار سره د خرڅ د پاره کېښودل ، نو هغه ته يې وويل :

إِذَا بِعْتَ هَذَا الغَزْلَ فَقُلْ : إِنِّيْ رُبَّمَا كُنْتُ صَائِمَةً فَأُرْخِيْ يَدِيْ فِيْهِ .

(۱) عَنْ بَعْضِ أَهْلِ العِلْمِ أَنَّ امْرَأَةً أَتَاهَا نَعْيُ زَوْجِهَا وَالسِّرَاجُ يَتَّقِدُ، فَأَطْفَأَتِ السِّرَاجَ. وَقَالَتْ : هَذَا زَيْتٌ قَدْ صَارَ لَنَا فِيْهِ شَرِيْكٌ . الورع لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۹۹ بَابُ أَخْبَارِ الوَرِعِيْنَ .

(۲) عَنِ العَبَّاسِ بْنِ سَهْمٍ، أَنَّ امْرَأَةً مِنَ الصَّالِحَاتِ أَتَاهَا نَعْيُ زَوْجِهَا وَهِيَ تَعْجِنُ. فَرَفَعَتْ يَدَيْهَا مِنَ العَجِيْنِ. وَقَالَتْ : هَذَا طَعَامٌ قَدْ صَارَ لَنَا فِيْهِ شَرِيْكٌ . الورع لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۹۹ بَابُ أَخْبَارِ الوَرِعِيْنَ . صلاح الامة في علو الهمة ج ۵ ص ۷۲۳ علو الهمة في الورع ، موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ۲ ص ۸۶ .

چې ته کله د وَرِی دا تارونه خرڅوی نو هغه اخیستونکي ته زما دطرفه وایه چې : زه کله روژه یم ، د کمزورتیا د وجې کله زما لاسونه سست شي (اِمکان شته چې د تارونو جوړولو په وخت په دې کې څه نقصان پیدا شوې وي ، او سَم مضبوط نه وي راغلي ، اوس ستا خوښه ، که اَخلي یې او که نه ؟) ، میمونې دا خبره دُکاندار ته اوکړه ، او ورنه روانه شوه.

په لاره کې یې اِطمینان رانغی ، واپس راغله ، دُکاندار ته یې وویل : چې ماله زما تارونه واپس راکړه : أَخَافُ أَنْ لَا يُبَيِّنَ الغَزَّالُ هٰذَا .

د مَاسره دا یَره ده چې خرڅوونکې به دا عیب بیان نه کړي (نو په دې سره به زما کټه مُشتبِه شي ، نو خپل تارونه یې ورنه واپس وې وَړل).

امام احمد بن حنبل رحمه الله چې د میمونه بنت اقرع رحمه الله دا د اِحتیاط او تقوی نه ډکه واقعه واوریده نو دُعا یې ورته اوکړه چې : اې الله ! په دې زَنانه باندې رَحم اوکړی (چې دا څومره مُتّقي او پرهیزګاره ده) .(۱)

د بشر بن الحارث رحمه الله د خور "مُخّه" تقوٰی

۱. د امام احمد بن حنبل رحمه الله څوي عبدالله بن احمد وايي چې یو کرت د بشر بن الحارث خور " مُخّه " زما پلار ته راغله ، او په پَرده کې یې ورنه د دې مسئلې پوښتنه اوکړه: چې زه یوه ښځه یم ، زما ټوله سَرمایه دوه دانِقه ده (۲) زه په دې دوه دانِقو باندې مالوچ واخلم ، ددې نه په خپل لاس باندې تارونه جوړ کړم ، بیا دا تارونه په درې دانقه باندې خرڅوم (نو ماته یو دانق په ګټه کې پاتې شي) بیا زه په دې یو دانق باندې د یوې جُمعې نه

(۱) أَخبَرَنَا المروذي قَالَ و ذكر لأبِي عَبْد اللهِ ميمونة بنت الأقرع المُتعبدة . فقلتُ له إنها أرادتْ أنْ تَبِيعَ غزلها. فقالتْ للغزال: إِذَا بِعتَ هٰذَا الغَزلَ فَقُلْ: إِنِّي رُبَمَا كُنتُ صَائِمَةً فَأَرخَى يَدِي فِيهِ. ثُمَّ ذَهَبَتْ. ورَجَعَتْ. فقالتْ: رد عَلَيَّ الغَزلَ أَخَافُ أَنْ لَا يُبَيِّنَ الغَزَّالُ هٰذَا . فترحم أَبُو عَبْدِ اللهِ عليها. طبقات الحنابلة ج۱ ص ۴۲۶ ميمونة الاقرع ، ترغيب المسلمين في الرزق الحلال وطعمة الصالحين ص ۴۲۷

(۲) په یو دِرهم کې شپږ دانِقه وي ، او ددې زَنانه ټوله سَرمایهَ دوه دانقه وه ، یعنی ددې ټوله سَرمایه د یو دِرهم دریمه حصه وه .

تر بلې جُمعې پورې ګزاره کوم، يوه شپه ابن طاهر د خپلو ملګرو سره راروان ؤ، د هغه سره د رڼا قنديلونه هم وو.

(ابن طاهر يو ظالم كس ؤ، د حكومت د طرفه مقرر شوې ؤ چې شپې به يې ګشت كولو، د بغداد په ښار كې به ګرځيدو).

كله چې ابن طاهر په لاره تيريدو نو زما د كور سره څنګ كې څه وخت د پاره أودريد، ځكه د خلقو سره يې د ضروري أمورو او مَصالحو په باره كې خبرې كولې، ما چې كله د قنديل دا رڼا أوليده نو دا مې غنيمت اوګڼړله، او په دې رڼا كې مې د مالوچو يو څو تارونه جوړ كړل، كله چې ابن طاهر لاړ نو ما سره دا فكر پيدا شو چې الله ﷻ به د مانه ددې په باره كې پوښتنه كوي (ځكه دا خو سَركاري رڼا وه، او دا خو صرف د سَركاري كارونو د پاره مقرر شوې وه، حالانكه ما ددې نه خپله فائده واخيسته، او څه تارونه مې په كې جوړ كړل، نو په دې سره خو زما ګټه مُشتبِه شوه)

اې احمد بن حنبل! ما ددې پريشانۍ نه خلاصه كړه (او ما ته ددې په باره كې صحيح جواب راكړه چې زه اوس څه اوكړم ؟) الله ﷻ دې تاسو ته هم د هرقِسمه پريشانيانو نه خلاصې دركړي.

امام احمد بن حنبل رحمه الله چې ددې زَنانه تقوى، پرهيزګارى او اِحتياط ته اوكتل نو ورته وې ويل:

ته اوس دا ټول تارونه د الله ﷻ په لاره كې خرچ كړه، اګر چې ستا رأسُ المال (يعنى ټوله سَرمايه) به هم د تاسره پاتې نشي، خو الله ﷻ به تا ته ددې بهترين عِوض دركړي.

د امام احمد بن حنبل رحمه الله ځوي عبدالله وايي چې كله دا زَنانه لاړه نو ما خپل پلار ته وويل: يَا أَبَتِ! لَوْ قُلْتَ لَهَا لَوْ أَخْرَجَت الَّذِيْ أَدْرَكَت فِيْهِ الطَّاقَاتِ.

اې پلاره! كه چيرته دا دې زَنانه ته دا حكم كړې وى چې "تا څومره تارونه د ابن طاهر په رڼا كې جوړ كړي دي صرف هغه صدقه كړه". نو دا به ډيره ښه وه (ځكه په دې سره به د هغې سَرمايه بَچ شوې وه، حالانه تاسو خو هغې ته د ټولو تارونو صدقه كولو حكم اوكړو)

امام احمد بن حنبل رحمه الله وفرمايل:

يَا بُنَيَّ ! سُؤَالُهَا لَايَحْتَمِلُ التَّأْوِيْلَ.

اې ځويه ! د هغې سوال په دومره تقوی او اِحتياط باندې مَبني ؤ چې د هغې د پاره ددې جواب نه علاوه بل جواب مناسب نه ؤ.

عبدالله وايي چې بيا ماته والد صاحب وويل :

مَنْ هٰذِهٖ ؟ دا زَنانه څوک وه ؟ ما ورته وويل : مُخّة أُخت بشر بن الحارث.

دا د بشربن الحارث خور " مُخّه " وه.

امام احمد بن حنبل رحمه الله وفرمايل : د همدې اِحتياط او تقوی په وجه خو ورته الله ﷻ دومره لوي مقام ورکړې دی .(۱)

۲ . د همدې زَنانه متعلق يوه بله واقعه هم نقل ده چې دا يو ځل امام احمد بن حنبل رحمه الله له راغله ، سلام يې واچول ، او په پَرده کې يې ورنه پوښتنه اوکړه :

زه يوه زَنانه يم ، د شپې د ډيوې رَڼا ته د وَرِی نه تارونه جوړوم ، کله چې ډيوه مړه شي نو زه بيا د سپوږمۍ په رَڼا کې تارونه جوړوم ،

فَعَلَيَّ أَنْ أُبَيِّنَ غَزْلَ الْقَمَرِ مِنْ غَزْلِ السِّرَاجِ ؟

آيا په ما باندې (اوس) دا لازم دي چې زه (د تارونو خرڅولو په وخت) اخيستونکي ته د سپوږمۍ په رڼا کې د جوړ شوو تارونو او د ډيوې په رڼا کې د جوړ شوو تارونو په مينځ کې جُدائي اوکړم ؟ (چې دا تارونه مې د سپوږمۍ په رڼا کې جوړ کړي ، او دا نور مې د

---

(۱) وقال عَبْدُ الله بْنُ أَحْمَدَ جاءتْ مُخّة أُخت بشر بْن الحارث إلى أبي فقالت له إنّي امرأةٌ رأس مالي دانقين. أشتري القطن فأردنه فأبيعه بنصف درهم . فأتقوت بدانق من الجُمعة إلى الجمعة فمرّ ابن طاهر الطائف ومعه مشعل فوقف يُكلم أصحاب المصالح . فاستغلمتُ ضوءَ المشعل . فغزلتُ طاقات . ثم غاب علي المشعل ، فعلمتُ أنّ لِله فِيّ مطالبة فَخَلِّصْنِيْ خَلَّصَكَ اللهُ . فقال لها تخرجين الدانقين وتبقين بلا رأس مالٍ حتى يعوضك الله خيرًا . قال عبد الله : فقلتُ لأبي يا أبت ! لو قلتَ لها لو أخرجت الذي أدركت فيه الطاقات . فقال : يَا بُنَيَّ ! سُؤَالُهَا لَايَحْتَمِلُ التَّأْوِيْلَ . ثم قَالَ : مَنْ هٰذِهٖ ؟ قلتُ مُخّة أُخت بشر بن الحارث . فقال : من ههنا أُتيت. طبقات الحنابلة ج۱ ص۲۲۷ مخة اخت بشر بن الحارث ، ترغيب المسلمين في الرزق الحلال وطعمة الصالحين ص ۲۲۰.

ديوې په رڼا کې جوړ کړي) .

امام احمد بن حنبل رحمه الله ورته اوفرمايل :

إِنْ كَانَ عِنْدَكِ بَيْنَهُمَا فَرْقٌ فَعَلَيْكِ أَنْ تبينِيْ ذٰلِكَ .

که چيرته ستا په نزد باندې په دې دواړه قِسمه تارونو کې (د ښه او خراب په اِعتبار سره) فرق وي نو بيا په تا باندې لازم دي چې ته اخيستونکي ته د دواړو په مينځ کې د فرق خبره اوکړې .

د مسئلې آوريدو نه پس دا ښځه لاړه ، د امام احمد بن حنبل رحمه الله ځوي عبدالله وايي چې زما پلار ددې زَنانه د تقوى ، اِحتياط او د داسې عجيبه پوښتنې په کولو سره ډير مُتأثره شو ، او وې ويل :

مَا سَمِعْتُ قَطّ إِنْسَانًا يَسْأَلُ عَنْ مِثْلِ هٰذَا . . .

ما تر اوسه پورې داسې يو انسان ندې ليدلى چې دداسې احتياط او تقوى نه ډکې مسئلې تپوس يې کړې وي . . . (۱)

د کهمس رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوىٰ

کهمس رَحِمَهُ اللّٰهُ فرمايي چې د مانه يوه ګناه شوې زه د ډير خفګان نه په هغې باندې د څلويښتو (۴۰) کالو نه ژاړم (چې الله تعالى يې راته معاف کړي) ، هغه ګناه داده چې يو

---

(۱) قَالَ عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ بن حنبلٍ كنتُ مع أبي يومًا من الأيام في المنزل فدق داق الباب . قَالَ لِي : أُخرج فانظرْ مَنْ بِالباب ؟ قَالَ فخرجتُ فإذا امرأةٌ قَالَتْ لِي : إِسْتَأْذِنْ لِي عَلَى أَبِي عَبْدِاللهِ . يعني أباه . قَالَ : فَاستأذنتُه فقال : أدخلها فدخلتْ فجلستْ فسلمتْ عليه وقالت له : يا أبا عَبْدَ الله ! أنا امرأةٌ أغزلُ بالليلِ في السراج . فربما طفئ السراج . فأغزل في القمر . فَعَلَيَّ أَنْ أُبَيِّنَ غَزْلَ الْقَمَرِ مِنْ غَزْلِ السِّرَاجِ ؟ قَالَ فقال لها : إِنْ كَانَ عِنْدَكِ بَيْنَهُمَا فَرْقٌ فَعَلَيْكِ أَنْ تبينِيْ ذٰلِكَ . قَالَ فودعته وخرجتْ . قَالَ فقال لي : يا بُنَيَّ ! مَا سَمِعْتُ قَطّ إِنْسَانًا يَسْأَلُ عَنْ مِثْلِ هٰذَا اتبع هذه المرأة فانظر أين تدخل قَالَ فاتبعتها فإذا هي قد دخلت إلى بيت بشر بن الحارث وإذا هي أخته قَالَ فرجعت فقلت له فقال محال أن تكون مثل هذه إلا أخت بشر . طبقات الحنابلة ج۱ ص۴۲۸ مخة اخت بشر بن الحارث ، ترغيب المسلمين في الرزق الحلال وطعمة الصالحين ص ۳۳۵ .

ځل زما ملاقات، له زما یو وروړ راغی ، ما هغه له په یو دانق باندې وریت شوي ماهي واخیست ، هر کله چې هغه د خوراک نه فارغ شو نو (د هغه د لاسونو غوړوالي ختمولو د پاره) ما د ګاونډي د دیوال نه لږه خاوره راواخیسته ، ده وریاندې لاسونه ووینځل (نو په دې ګناه باندې څلویښت کاله تیریدو باوجود زه اوس هم ژاړم او خفګان کوم) حالانکه ما ځانته دا خاوره حلاله نه وه ګڼلې. (۱)

د اُدهم رَحِمَهُ اللَّهُ تقوٰی

ابن بطوطه په خپله سفر نامه کې لیکلي دي چې یوه ورځ د ابراهیم بن اَدهم رحمه الله پلار " اَدهم " د بُخارا د باغونو په طرف تېریدو ، د یو نهر په غاړه باندې د اَودس کولو د پاره کیناست، (دا نهر د یو باغ په مینځ کې راغلې ؤ) ، په نهر کې یوه منړه راروانه وه ، ده سوچ اوکړو چې ددې په خوړلو کې څه بَدوالي نشته نو دا منړه یې رااُونیوه او وې خوړه ، روستو ورته دا سوچ ورغی چې ما خو دا منړه د مالک د اِجازت نه بغیر اوخوړه ، او په ناجائزه طریقې سره مې اُوخوړه ، دې خیال سره د باغ د مالک پسې وَر روان شو ، چې د هغه نه اِجازت اُوغواړي.

ذکوم باغ نه چې دا منړه راغلې وه ده د هغې باغ دَروازه اووهله ، ددې باغ مالِکه یوه ښځه وه ، ده هغې ته ټوله واقعه بیان کړه او د منړې معاف کولو درخواست یې ورته اوکړو ،

---

(۱) قال كهمس : أَذْنَبْتُ ذنباً أبكي عليه من اربعين سنة ، وذلك أنه زارني أخ لي ، فاشتريت بدانق سمكة مشوية ، فلما فرغ أخذتُ قطعة طين من جدار جار لي ، حتى غسل يده ولم أستحله . نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۲۵۷ كتاب آداب الكسب والمعاش.

وفي رواية : عَنْ عُمَارَةَ بْنِ زَاذَانَ قَالَ: قَالَ لِي كَهْمَسٌ أَبُو عَبْدِ اللهِ: يَا أَبَا سَلَمَةَ أَذْنَبْتُ ذَنْباً فَأَنَا أَبْكِي عَلَيْهِ مُنْذُ أَرْبَعِينَ سَنَةً. قُلْتُ مَا هُوَ يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ؟ قَالَ: « زَارَنِي أَخٌ لِي فَاشْتَرَيْتُ لَهُ سَمَكاً مَشْوِيّاً بِدَانِقٍ، فَلَمَّا أَكَلَ قُمْتُ إِلَى حَائِطٍ لِجَارٍ لِي مِنْ لَبِنٍ، فَأَخَذْتُ مِنْهُ قِطْعَةً يَغْسِلُ بِهَا يَدَهُ، فَأَنَا أَبْكِي عَلَيْهِ مُنْذُ أَرْبَعِينَ سَنَةً ». الورع لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۱۰۱ بَابُ أَخْبَارِ الْوَرِعِينَ.

وفي رواية : قَالَ: كَهْمَسٌ الهِلَالِيُّ : بَكَيْتُ عَلَى ذَلِكَ عِشْرِينَ سَنَةً قَالُوا: وَمَا هُوَ قَالَ : غَدَّيْتُ رَجُلاً فَأَخَذْتُ مِنْ جِدَارِ جَارٍ لِي قِطْعَةَ لَبِنَةٍ لِيَغْسِلَ يَدَهُ. شعب الايمان ج ۲ ص ۲۲۵ رقم ۷۹۹ المعرف من الله تعالى.

هغې ورته وویل : دا باغ نیم زما دی او نیم د بَلخ د بادشاه دی ما خو درته خپله نیمه حصه منړه معاف کړه ، او هغه بادشاه خو ډیر لرې دی ، ځکه ددې ځای نه د بَلخ پورې لس ورځې مزل دی .

آدهم رحمه الله ددې باقي نیمې منړې معاف کولو دپاره بَلخ ته روان شو ، کله چې هلته وَراُورسیدو نو د بادشاه سوَرلي د جلوس سره روانه وه ، ده په دې حالت کې بادشاه ته د منړې خوړلو ټوله قصه اوکړه ، او د باقي نیمې حصې منړې معاف کولو غوښتنه یې اوکړه .

بادشاه ورته وویل :

زه اوس څه نشم ویلی ، صبا ماله راشه (بیا به په دې باندې خبرې اوکړو) .

د بادشاه یوه ډیره ښائسته لور وه ، ډیرو شهزادګانو ورته د نکاح پیغامونه رالیږلي وو ، خو بادشاه به انکار کولو ، ځکه دا جینۍ ډیره پرهیزګاره او عبادت ګزاره وه ، دې دا غوښته چې د یو پرهیزګاره سړي سره واده اوکړي .

کله چې بادشاه خپل مَحل ته راغی نو لور ته یې د آدهم واقعه بیان کړه ، او وې ویل چې ما تر اوسه داسې پرهیزګار کس ندې لیدلی چې د نیمې منړې معاف کولو د پاره د بخارا نه دلته راغلی ، لنده دا چې دا شهزادګۍ ددې آدهم سره په نکاح کولو راضي شوه .

په صبا باندې چې آدهم د بادشاه دَربار ته راغی (او د نیمې منړې معاف کولو مطالبه یې اوکړه) نو بادشاه ورته وویل :

تر څو پورې چې تا زما د لور سره نکاح نه وي کړي دا نیمه منړه درته نه معاف کوم ، آدهم رحمه الله اِنکار اوکړو ، آخِر مجبور شو او نکاح ته تیار شو .

کله یې چې د شهزادګۍ سره نکاح اوکړه او کور ته لاړ ، نو شهزادګۍ ته یې چې اُوکتل نو ډیره ښائسته وه ، او ډیره په دَول و سِینګار برابره وه ، دا د کمرې په یو ګَنج (ګټ) کې په مانځه اُودریده او د سهره پورې په عبادت مشغول وُ ، اُووه شپې مسلسل هره شپه تر سهره پورې ادهم رحمه الله عبادت اوکړو .

اُووه ورځې پس ورته بادشاه دا نیمه منړه معاف کړه ، آدهم رحمه الله په آتمه شپه باندې د غُسل کولو نه پس په مانځه باندې اُودرید ، مونځ یې اوکړو ، بیا یې یوه چَغه اُووهله ، په مُصَلّه باندې په سجده پریوتلو ، خلقو چې اُوکت نو آدهم رحمه الله وفات شوی وُ .

هغې ورته وويل : دا باغ نيم زما دی او نيم د بَلخ د بادشاه دی ما خو درته خپله نيمه حصه منړه معاف کړه ، او هغه بادشاه خو ډير لرې دی ، ځکه ددې ځای نه د بَلخ پورې لس ورځې مزل دی .

آدهم رحمه الله ددې باقي نيمې منړې معاف کولو دپاره بَلخ ته روان شو ، کله چې هلته وَر اُورسيدو نو د بادشاه سوَرلي د جلوس سره روانه وه ، ده په دې حالت کې بادشاه ته د منړې خوړلو ټوله قصه اوکړه ، او د باقي نيمې حصې منړې معاف کولو غوښتنه يې اوکړه .

بادشاه ورته وويل :

زه اوس څه نشم ويلی ، صبا ماله راشه (بيا به په دې باندې خبرې اوکړو) .

د بادشاه يوه ډيره ښائسته لور وه ، ډيرو شهزادګانو ورته د نکاح پيغامونه راليږلي وو ، خو بادشاه به اِنکار کولو ، ځکه دا جينۍ ډيره پرهيزګاره او عبادت ګزاره وه ، دې دا غوښته چې د يو پرهيزګاره سړي سره واده اوکړي .

کله چې بادشاه خپل مَحل ته راغی نو لور ته يې د آدهم واقعه بيان کړه ، او وې ويل چې ما تر اوسه داسې پرهيزګار کس ندې ليدلی چې د نيمې منړې معاف کولو د پاره د بخارا نه دلته راغلی ، لنده دا چې دا شهزادګۍ ددې آدهم سره په نکاح کولو راضي شوه .

په صبا باندې چې آدهم د بادشاه دَربار ته راغی (او د نيمې منړې معاف کولو مطالبه يې اوکړه) نو بادشاه ورته وويل :

تر څو پورې چې تا زما د لور سره نکاح نه وي کړي دا نيمه منړه درته نه معاف کوم ، آدهم رحمه الله اِنکار اوکړو ، آخِر مجبور شو او نکاح ته تيار شو .

کله يې چې د شهزادګۍ سره نکاح اوکړه او کور ته لاړ ، نو شهزادګۍ ته يې چې اُوکتل نو ډيره ښائسته وه ، او ډيره په ذَول و سِينګار برابره وه ، دا د کمرې په يو ګنج (ګټ) کې په مانځه اُودريد او د سهره پورې په عبادت مشغول ؤ ، اُووه شپې مسلسل هره شپه تر سهره پورې ادهم رحمه الله عبادت اوکړو .

اُووه ورځې پس ورته بادشاه دا نيمه منړه معاف کړه ، آدهم رحمه الله په اَتمه شپه باندې د غُسل کولو نه پس په مانځه باندې اُودريد ، مونځ يې اوکړو ، بيا يې يوه چَغه اُووهله ، په مُصَلّه باندې په سجده پريوتلو ، خلقو چې اُوکت نو آدهم رحمه الله وفات شوې ؤ .

ددې شهزادګۍ د اَدهم رحمه الله نه یو هلک په خېټه شوې ؤ ، کله چې پیدا شو (نوم یې ورله ابراهیم کیښود) چونکه ددې بادشاه ځامن نه وو نو حکومت همدې ابراهیم بن اَدهم رحمه الله ته پاتې شو. (۱)

فائده : ابراهیم بن اَدهم رحمه الله یو ډیر لوي بزرګ مُتّقي او وَليُ الله ؤ ، ده ته چې الله ﷻ دومره لوي مقام ورکړې ؤ په دې کې ضرور دده د پلار " اَدهم رحمه الله " د تقوی او د حرام مال نه د پرهیز اَثر ؤ ځکه " اَدهم رحمه الله " د حرام او مُشتبِه مال نه دومره ځان ساتل چې د نیمې منړې معاف کولو د پاره یې د بُخارا نه بَلخ ته سفر اوکړو.

(د ابراهیم بن اَدهم رحمه الله د تقوی او پرهیزګارۍ ډیر واقعات مشهور دي چې هغه به د هر قِسمه حرام خوراک او ګناهونو نه ځان ساتل ، تر دې چې د خلقو د غیبت نه به یې هم ډیر ځان ساتل). (۲)

د عَطاء سَلیمي رَحِمَهُ اللهُ تقوٰی

عطاء سلیمي رَحِمَهُ اللهُ وایي چې ما په یوه ګناه باندې څلویښت (۴۰) کاله اُوژړل ، هغه ګناه دا وه چې ما یوه کونتره رانیولې وه (اوس مې په هغې کې شک دی چې کیدې شي هغه د بل چا وه) ، اګر چې ما د هغې قیمت په مسکینانو باندې تقسیم کړې دی . (۳)

(۱) سفر نامه ابن بطوطه ج۱ ص ۱۰۶ ، خوږې ملغلرې رومبی حصه ص ۱۱۲ واقعه ۲۴۱ .

(۲) عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَدْهَمَ رَحِمَهُ اللهُ أَنَّهُ دُعِيَ إِلَى وَلِيمَةٍ ، فَحَضَرَ. فَذَكَرُوا رَجُلًا لَمْ يَأْتِهِمْ. فَقَالُوا : إِنَّهُ ثَقِيلٌ. فَقَالَ إِبْرَاهِيمُ : أَنَا فَعَلْتُ هٰذَا بِنَفْسِي حَيْثُ حَضَرْتُ مَوْضِعًا يُغْتَابُ فِيهِ النَّاسُ ، فَخَرَجَ وَلَمْ يَأْكُلْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ. الرسالة القشيرية ۱/ ۵۰۸ ، الأذكار للنووي ج۱ ص ۵۴۰ فصل حرمة الغيبة وحرمة سماعها .

(۳) وَقَالَ عَطَاءٌ السَّلِيمِيُّ بَكَيْتُ عَلَى ذَلِكَ أَرْبَعِينَ سَنَةً صِدْتُ حَمَامَةً وَإِنِّي أَحْمَدُ اللهَ إِلَيْكُمْ تَصَدَّقْتُ بِثَمَنِهَا عَلَى الْمَسَاكِينِ" . قَالَ الْبَيْهَقِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: وَكَأَنَّهُ ارْتَابَ بِهَا هَلْ هِيَ مَمْلُوكَةٌ أَوْ غَيْرُ مَمْلُوكَةٍ. شعب الايمان ج ۲ ص ۲۴۶ الخوف من الله تعالى .

نوټ : دا واقعه ددې (اصلاحي مدلل تقریرونه) کتاب په څوارلسم جلد صفحه ۵۱ باندې د غیبت په موضوع کې ذکر ده. ابوالشمس علي عنه

د يو تابعي تاجر تقوٰی

په تابعينو کې يو تاجرؤ چې په بصره کې اُوسيدو ، او دده غلام په سُوس ښار کې اُوسيدو ده به غلام ته چيني وَراُوليږله نو هغه به هلته خرڅوله ، يو ځل ده ته غلام خط رااُوليږل چې سږکال په ګنو باندې آفت راغلې دی (چيني به ګرانيږي) نو تاسو ډيره چيني واخلئ .

ده دلته د يو دُکاندار نه ډيره چيني د تجارت د پاره واخيسته ، کله چې د خرڅولو وخت راغی نو ده په کې ديرش زره (۳۰۰۰۰) درهمه اُوګټل ، کله چې کورته لاړ نو ټوله شپه يې د ځان سره دا سوچ کولو چې :

ربحتُ ثلاثين ألفًا وخسرتُ نصحَ رجلٍ مِن المسلمين .

ما خو ديرش زره درهم اُوګټل خو د يو مسلمان سره د خير خواهئ نه کولو ګناه مې هم اوکړه .

کله چې سهر شو نو دا تاجر هغه کس ته راغی چې د چا نه يې چيني اخيستې وه هغه ته يې ديرش زره دِرهم ورکړل او ورته وې ويل :

بَارَكَ اللهُ لَكَ فِيهَا . الله تعالى دې تاته په دې کې برکت واچوي (دا واخله) .

هغه ورته وويل : تاسو ماله دا روپۍ د څه شي په عوض کې راکوئ ؟

ده ورته وويل : کله چې ما د تانه چيني اخيسته نو په هغه وخت کې چيني ډيره ګرانه وه خو ما د تانه حقيقتِ حال پَټ کړې ؤ .

(تاته معلومه نه وه چې ګني اوس چيني ګرانه شوی نو تا ماته په هماغه زُوړ قيمت باندې راکړې ده ، حالانکه دا په هغه وخت کې ګرانه وه) .

هغه دُکاندار ورته وويل :

الله تعالى دې په تا باندې رحم اوکړي بَس اوس ماته خبره معلومه شوه لهذا زه تاته دا درهم په خپله خوښه باندې درکوم .

نو د دُکاندار په بار بارِ اصرار سره ده دا درهم رااخيست ، او کورته راغی . د شپې ورته بيا خوب نه ورتللو ، ټوله شپه يې دا سوچونه کول چې " ما خو بيا هم د هغه سره خيرخواهي اونکړه کيدې شي هغه دکاندار د مانه شرميدو او دا درهم يې د مانه د حياء په

وجه نه وي اخيستي ". سهر وختي بيا ورغی او هغه ته يې ووېل:

عَافَاكَ اللهُ خُذْ مَالَكَ إِلَيْكَ فَهُوَ أَطْيَبُ لِقَلْبِيْ.

الله تعالى دې د تاسره احسان اوكړي دا خپل مال دې واخله، ځكه دا زه تاته د زړه په خوشحالۍ باندې دركوم.

نو بيا هغه دكاندار ورنه ديرش زره (۳۰۰۰۰) درهم واخيستل. (۱)

د محمد بن واسع رَحِمَهُ ٱللَّهُ تقوی

محمد بن واسع رَحِمَهُ ٱللَّهُ د بلخ په بازار كې خپل خَر خرڅولو، اخيستونكي ورته ووېل: زه درنه دا خَر اخلم خو آيا ته په دې باندې مطمئن يې چې دا زما د پاره ښه دی؟

ده ورته ووېل: كه زه په دې باندې مطمئن وی (چې دا ښه خَر دی) نو ما بيا دا نه خرڅولو. (۲)

سبحان الله. محمد بن واسع رَحِمَهُ ٱللَّهُ اخيستونكي ته حقيقت بيان كړو چې زه دا خَر د هغه دې د وجې خرڅوم چې دا زما خوښ ندی، او زه ورباندې مطمئن نه يم.

---

(۱) حكي عن رجل من التابعين أنه كان بالبصرة وله غلام بالسوس يجهز إليه السكر. فكتب إليه غلامه: إن قصب السكر قد أصابته آفة في هذه السنة فاشتر السكر. قال: فاشترى سكرًا كثيرًا. فلما جاء وقته ربح فيه ثلاثين ألفًا. فانصرف إلى منزله فأفكر ليلته. وقال: ربحت ثلاثين ألفًا وخسرتُ نصح رجل من المسلمين. فلما أصبح غدا إلى بائع السكر فدفع إليه ثلاثين ألفًا وقال: بارك الله لك فيها. فقال: ومن أين صارت لي؟ فقال: إني كتمتك حقيقة الحال وكان السكر قد غلا في ذلك الوقت. فقال: رحمك الله قد أعلمتني الآن وقد طيبتها لك. قال فرجع بها إلى منزله وتفكر وبات ساهرًا. وقال: ما نصحته فلعله استحيا مني فتركها لي. فبكر إليه من الغد. وقال: عافاك الله خذ مالك إليك فهو أطيب لقلبي. فأخذ منه ثلاثين ألفًا.
احياء علوم الدين ج ۲ ص ۷۹ كتاب آداب الكسب والمعاش

(۲) قَالَ الأَصْمَعِيُّ الْبَغْدَادِيُّ: رَأَيْتُ مُحَمَّدَ بْنَ وَاسِعٍ يَبِيعُ حِمَارًا بِسُوقِ بَلْخٍ. فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: أَتَرْضَاهُ لِي. قَالَ: «لَوْ رَضِيتُهُ لَمْ أَبِعْهُ». الورع لابن ابي الدنيا ص ۱۰۶ باب التوقي في الجزاء والتنوع. صلاح الامة في علو الهمة ج ۵ ص ۷۰۱ علو الهمة في الورع

د سِرّي سقطي رَحِمَهُ ٱللَّهُ تقوٰی

يو ځل سريّ سقطي رَحِمَهُ ٱللَّهُ د بادامو يوه بُوجۍ په شپيته (٦٠) ديناره واخيسته، په خپل رجسټر کې يې ددې ګټه (منافع) درې (۳) ديناره اُوليکل (يعنی چې دا به په درې شپيته (٦٣) ديناره خرڅوم، ناڅاپه بادام ګران شو، يوه بُورۍ نوي (۹۰) دينارو ته اُورسيده، ده ته يو دَلال (اخيستونکی) راغی، بادام يې اخيستل، هغه د بادامو د بُورۍ قيمت پوښتنه اوکړه نو ده ورته وويل:

يوه بُورۍ په درې شپيته (٦٣) ديناره ده.

دَلال هم نيک سړی ؤ هغه ورته وويل: اوس بادام ګران شوي دي يوه بُورۍ په نوي (۹۰) ديناره باندې ده.

سري سقطي رَحِمَهُ ٱللَّهُ ورته وويل: ما د ځان سره دا عهد کړی چې دا بُورۍ به په درې شپيته (٦٣) ديناره باندې خرڅوم. (ددينه په زياتو به يې نه خرڅوم).

دَلال ورته وويل: ما هم د الله تعالی سره دا عهد کړی چې زه به د هيڅ مسلمان سره دُهوکه نه کوم لهذا زه به درنه دا په نوي (۹۰) ديناره باندې اخلم.

دواړه په خپلو خبرو باندې ټينګ ولاړ وو.

فلا الدلال اشترى منه ولا السري باعه.

نو نه دَلال ورنه په درې شپيته (٦٣) ديناره واخيستل او نه سري سقطي رَحِمَهُ ٱللَّهُ ورباندې په نوي (۹۰) ديناره خرڅ کړل.(۱)

---

(۱) وإنما الإحسان المحض ما نقل عن السري السقطي أنه اشترى كر لوز بستين دينارًا وكتب في روزنامجه ثلاثة دنانير ربحه، وكأنه رأى أن يربح على العشرة نصف دينار، فصار اللوز بتسعين فأتاه الدلال وطلب اللوز فقال: خذه. قال: بكم؟ فقال: بثلاثة وستين. فقال الدلال وكان من الصالحين فقد صار اللوز بتسعين. فقال السري قد عقدت عقداً لا أحله لست أبيعه إلا بثلاثة وستين. فقال الدلال وأنا عقدت بيني وبين الله أن لا أغش مسلمًا لست آخذ منك إلا بتسعين. قال فلا الدلال اشترى منه ولا السري باعه. فهذا محض الإحسان من الجانبين فإنه مع العلم بحقيقة الحال. احياء علوم الدين ج ۲ ص ۸۰ كتاب آداب الكسب والمعاش

سبحان الله ، دواړه د يو بل دير خېرخواه ؤ يو وربانديې ګران نه خرڅول ، او بل ورنه ارزان نه اخيستل .

د علي بن معبد رَحِمَهُ ٱللَّهُ تقوٰی

علي بن معبد رَحِمَهُ ٱللَّهُ فرمايي چې ما يو کور په کرای نيولې ؤ ، ما يو ځل يو خط اوليکل بيا مې اِراده اوکړه چې ددې کور د دِيوال نه لږه خاوره راواخلم ، دا سياهي ورباندې اُوچه کړم ، بيا مې د ځان سره ووېل : چې دا ديوال خو زما مِلکيت ندی . بيا راته خپل زړه ووېل : وَمَا قَدْرُ تُرَابٍ مِنْ حَائِطٍ .

د دومره لږې خاورې خو هيڅ قيمت نه وي (نو ددې په اخيستلو کې هيڅ باک نشته) .

غرض دا چې ما ددې ديوال نه معمولي خاوره راواخيسته ، او په خط مې واچوله ، کله چې اُوده شوم نو په خوب کې مې يو کس اُوليد ، ماته وايي :

يا علي بن معبدٍ ! سَيَعْلَمُ غَدًا ٱلَّذِيْ يَقُوْلُ: وَمَا قَدْرُ تُرَابٍ مِنْ حَائِطٍ .

اې علي بن معبد ! څوک چې دا وايي چې د بل چا د ديوال معمولي خاوره هيڅ قيمت نه لري ده ته به د قيامت په ورځ دا معلومه شي چې ددې څه قدر و قيمت دی ؟ (۱)

فائده: اګر چې په دومره لږه خاوره انسان مستحق د سزا نه جوړېږي ليکن بيا هم د مُتّقي او بزرګ په درجو کې کمې راځي .

د مولانا اشرف علي تهانوي رَحِمَهُ ٱللَّهُ تقوٰی

يو ځل مولانا اشرف علي تهانوي رَحِمَهُ ٱللَّهُ د سهارنپور نه کانپور ته په رېل ګاډي کې د

(۱) عن علي بن معبدٍ أنّه قال : كنتُ ساكنًا في بيتٍ بكراء فكتبتُ كتابًا وأردتُ أنْ آخذَ مِن ترابِ الحائطِ لأتربه وأجففهُ . ثم قلتُ : اَلحائطُ ليس لي . فقالتْ لي نفسي : وَمَا قَدْرُ تُرَابٍ مِنْ حَائِطٍ . فأخذتُ مِنَ التُّرابِ حَاجَتِي . فلمّا نمتُ فإذا أنا بشخصٍ واقفٍ يقولُ : يا علي بن معبد ! سَيَعْلَمُ غَدًا ٱلَّذِيْ يَقُوْلُ وَمَا قَدْرُ تُرَابٍ مِنْ حَائِطٍ . احياء علوم الدين ج۲ ص ۱۰۸ امثلة الورع وشواهدها ط دارالكتب العلمية بيروت ، صلاح الامة ج ۵ ص ۶۷۹ علو الهمة في الورع . كيمياى سعادت ، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الانبياء والصالحين ص ۲۵۷ .

تللو اراده اوکړه ، دده سره څه ګني هم وو ، دا ستیشن ته د ګنو وزن کولو د پاره ورغی چې ددې محصول جمع کړي ، هغه خلقو تهانوي رَحِمَهُ اللهُ پیژندو نو هغوی ورته وویل چې ستا د پاره ددې د محصول جمع کولو ضرورت نشته ځکه مونږ د تانه ددې محصول نه اخلو ، مونږ به د ریل ګاډي ملازم ته اُووایو هغه به تاته څه نه وایي ، تهانوي رَحِمَهُ اللهُ ورته وویل : هغه ملازم به تر کوم ځای پورې د مونږ سره ځي ؟ هغوی ورته وویل : تر د غازي آباد علاقې پورې به درسره ځي .

تهانوي رَحِمَهُ اللهُ ورته وویل : د هغې نه اَخوا به بیا څه کیږي ؟

هغوی ورته وویل : هغه ملازم چې کله د ریل ګاډي نه بنکته کیږي او بل راځيجي نو دا به هغه بل ته وینا اوکړي نو هغه به تاته څه نه وایي .

تهانوي رَحِمَهُ اللهُ ورته وویل : د هغې نه اَخوا به بیا څه کیږي ؟ هغوی ورته وویل : اخوا به کانپور رااُورسیږی. او سفر به ختم شي .

تهانوي رَحِمَهُ اللهُ ورته وویل : د هغې نه اخوا د آخرت بل سفر پاتې دی د هغې به څه انتظام کیږي ؟ (د تهانوي رَحِمَهُ اللهُ مقصد داؤ چې که زه د ګنو محصول جمع نه کړم نو د قیامت په ورځ به د الله ﷻ د وړاندې ددې څه جواب ورکوم ؟) .

دې اَوریدو سره هغه خلق حیران پاتې شو ، او ډیر متأثر شو .

آخر تهانوي رَحِمَهُ اللهُ د ګنو محصول جمع کړو . (۱)

د مولانا قاسم نانوتوي رَحِمَهُ اللهُ تقوٰی

۱ . په مولانا قاسم نانوتوي رَحِمَهُ اللهُ کې هم ډیره تقوی وه ، تر دې چې د مدرسې په مال کې به یې هم ډیر احتیاط کولو (بې ځایه به یې نه استعمالولو) . که د څه ضرورت په وجه به یې د مدرسې په قلم باندې (خپل څه ذاتي) لیکل اوکړل نو سمدست به یې د مدرسې په خزانه کې یوه آنه جمع کړه (په هاغه وخت کې یوه آنه به د هغې قیمت ؤ) او فرمایل به یې : دا د بیتُ المال قلم دی مونږ ته په دې کې تصرف کول جائز ندي . (۲)

(۱) حکیم الامت معاصر کی نظر میں ص ۱۱ . ضرورة العلماء ص ۴ ، جواہر پارے ص ۲۴۴ .

(۲) سوانح قاسمي ج ۱ ص ۵۳ .

۲ . د مولانا قاسم نانوتوي رَحِمَهُ اللهُ په وجود کې گرمائش ډیر زیات ؤ ، په گرمۍ کې به ورته تکلیف ؤ ، په دارالعلوم دیوبند مدرسه کې یوه سَردخانه (یَخه کمره) جوړه شوه نو د دارالعلوم اوّلني مهتمم (مولانا رفیع الدین) ده ته وویل :

گرمي ډیره زیاته ده د غرمې په وخت دې سَردخانې ته راځه دلته به آرام کوی .

ده ورته وویل : په دې ځای کې څملاستل د طالبانو حق دی لهذا زه هلته نه ځم.

سخته گرمي یې برداشت کوله خو سَردخانې ته نه تللو .

د مولانا زکریا رَحِمَهُ اللهُ تقوٰی

یو ځل د شیخ الحدیث حضرت مولانا محمد زکریا رَحِمَهُ اللهُ کور واله په کور کې موجود نه وو (غالبًا والدینو کره تللي وو) ، نو مولانا صاحب چې په کومه مدرسه کې شیخ الحدیث ؤ د هغې مدرسې د لنگرنه یې د ځان د پاره خوراک جاري کړو .

د دوی سره یو طالب العلم هم ؤ هغه به د لنگر نه د ځان د پاره هم تَلکاري راوړه او دوی له به یې هم راوړه ، یوه ورځ هغه طالب دوی ته وویل :

مولانا صاحب ! ستاسو په تلکارۍ کې غوړي لږ زیات دي ؛ داځکه چې مدرسې واله ستاسو لحاظ ساتي .

مولانا صاحب چې دواړو کاسو ته اُوکتل نو یقیني دده په تلکارۍ کې غوړي زیات وو نو دوی په هماغه وخت د مدرسې نه خوراک راوړل بند کړل .

(دا ددې د پاره چې د لنگر واله ولې زما او د طالب په تلکارۍ کې فرق کوي ؟) .

د مولانا محمد عاشق الهي بلند شهري رَحِمَهُ اللهُ تقوٰی

په کوم وخت کې چې مولانا مفتي محمد عاشق الهي بلند شهري رَحِمَهُ اللهُ په مدینه منوّره کې مقیم ؤ نو هلته یو ټېلر (دَرزي) ؤ دیر مونځ گزار کس ؤ ، هغه په ډیر شوق باندې کپړې اُوگندلې او مولانا صاحب ته یې په تحفه کې پیش کړې .

مولانا صاحب ورنه قبولې نکړې او ورته وې فرمایل : ستا آمدن صحیح ندی .

هغه ورته وویل : زه خو ټېلریم پخپله کپړې گندم ، په دې کې خو حرام څه نشته .

مولانا صاحب ورته وویل : ته چې کله خلقو د کپړو ناپ اخلې نو قصدا ورله پَرتوگ د

خَنګرو نه ښکته نيسي ، حالانکه د خَنګرو نه پرتوګ ښکته ساتل حرام دي ، نو ته د حرام څيز جوړولو په عوض کې مزدوري اخلې ، لهذا ستا مزدوري حلاله نده .

هغه تېلر (دَرزي) چې دا خبره واوريده نو سترګې يې اُوغوړيدی ، توبه يې اُوويسته ، بيا يې په دُکان کې په يو غټ بُورډ باندې د نبي عليه السلام دا حديث اوليکل :

مَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ مِنَ الْإِزَارِ فَفِي النَّارِ .

کومه کپړه چې د خَنګرو نه ښکته وي نو دا جهنم ته د تللو سبب ګرځي . (۱)

(يعنی ددې په وجه به دا کس جهنم ته داخليږي) .

بيابه چې څوک د کپړو ګنډلو د پاره راتلو او پَرتوګ به يې د خَنګرو نه ښکته جوړول غوښتل نو ده به حديث شريف ته اشاره اوکړه او ورته اُو به يې وويل :

د خَنګرو نه پرتوګ ښکته ساتل حرام دي لهذا زه دا نه جوړوم .

سبحان الله ، د مفتي صاحب د تقوی او احتياط په وجه تېلر ته د توبې توفيق هم نصيب شو .

د مولانا حسين احمد مدني رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوی

يو ځل مولانا حسين احمد مدني رَحِمَهُ اللّٰهُ دهلي ته راغلو او د جمعيت علماء هند په دفتر کې مقيم شو ، د مازيګر مانځه وخت شو نو خادمينو د مانځه د پاره نوې چټايانې اُوغوړلی ، مولانا صاحب چې کله د مانځه د پاره د کمرې نه رااُووت او دا نوې چټايانې يې اُوليدی نو ډير خوشحاله شو او وې ويل : د دفتر ناظم اعلی خو ډير ښه انتظام کړی (چې نوې چټايانې يې غوړولي دي) .

چا ورته وويل : دا چټايانې ناظم اعلی ندي راوړي بلکه دا ستاسو يو عقيدت مَند دی هغه د چټايانو خرڅولو کاروبار کوي نو هغه د خپل دُکان نه صرف ددې د پاره دا راوړي دي چې تاسو پرې مونځ اوکړئ (هغه يې واپس وړي) .

مولانا صاحب چې دا خبره واوريده نو د مخ رَنګ يې بدل شو ، فورًا د چټايانو نه راديخوا شو او حکم يې اوکړو چې دا لرې کړئ .

خلقو ورته وويل : دا هغه په خپله خوَښه باندې راوړي دي . ده ورته وويل :

---

(۱) د حديث شريف حواله داده ، صحيح البخاري كِتَابُ اللِّبَاسِ بَابُ مَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ فَهُوَ فِي النَّارِ رقم ۵۷۸۷ .

هغه چې بيا دا چټاياني خرڅوي نو اخيستونكي ته به وايي چې دا مُستعمَل شوي ندي
حالانكه كه مونځ پرې مونځ اوكړو نو دا په مستعملو كې شماريږي ، او دا صحيح نده.
(ځكه دا مستعمَل څيز د غير مستعملو په نوم خرڅول دي ، او دا ناجائز دی).
بيا دا چټاياني غوندې كړې شوی او د دفتر په چټايانو يې مونځ اوكړو. (۱)

د ابوبكره ثقفي رَحِمَهُ ٱللَّهُ تقوٰی

يو سړي ځان له د هندوستان نه لرګي راوړي ؤ ، زياد ده ته وويل چې دا په ما باندې
راخرڅ كړه ، خو دې كس ورباندې نه خرڅول.
ابن زياد ورنه دا لرګي په زُوره باندې واخيست او د بصرې جُمات په برَنده كې يې
أوليږل.
نو حضرت ابوبكره ثقفي بيا په هغې جُمات كې مونځ كَول پريخودل ، تر دې چې ددې
جُمات نه دا لرګي لرې كړو شو نو بيا يې په كې مونځ شروع كړو. (۲)
دا د ابوبكره ثقفي كامله تقوی وه چې په هغه جُمات كې مونځ نه كولو چې په هغې كې د
بل چا نه په زُوره غصب شوې لرګي لږيدلې ؤ.

د سلطان غياث الدين رَحِمَهُ ٱللَّهُ تقوٰی

سلطان غياث الدين بن سلطان محمود خلجي دير عبادت ګزار او متّقي انسان ؤ ، هغه
ديرې قارياني وينځې صرف د تلاوت كولو د پاره په شاهي محل كې مقرر كړې وی ، هرې
وينځې به روزانه قرآن كريم ختمولو او دا بادشاه به يې پرې دمولو . دې بادشاه به هيڅ كله
د تهجدو مونځ نه قضاء كولو ، خپل د كور خلقو ته يې حكم كړې ؤ چې كه زه اُوده پاتې شم
نو ما تهجدو ته راپاڅوئ ، كه زه نه راپاڅيدم نو بيا راته په مخ باندې اُوبه راچوئ ، كه بيا

---

(۱) شیخ الاسلام کے حیرت انگیز واقعات ص۷۸ .

(۲) جلب رجل خشبا من السند أو الهند فطلبه زياد (أو ابن زياد) منه . فأبى أن يبيعه . فغصبه إياه فبنى صفة مسجد البصرة . قال : فلم يصل أبو بكرة فيها حتى قلعت . تاريخ دمشق لابن عساكر ج ٦٢ ص ٢١٥ حرف النون

هم نه راپاڅیدم نو د لاس نه مې نیسئ او په زُور مې راپاڅوئ.
یو ځل دده طبیب دده د پاره په یو لک (۱۰۰۰۰۰) روپۍ باندې بهترین معجون تیار کړل، کله یې چې سلطان غیاث الدین ته راوړل نو ده طبیب ته وویل:
تا چې په دې معجونو کې کوم کوم اجزا شامل کړي دي ماته د هغې نومونه واخله.
طبیب ورته د هغې اجزاؤ نومونه بیان کړل، په دې اجزاؤ کې یو نشه آور څیز هم وُ، سلطان چې ددې نشه آور څیز نوم واورید نو وې ویل چې زه دا معجون نه استعمالوم ځکه په دې کې نشه آور څیز دی، بیا یې حکم اوکړو چې دا معجون په اُور اُوسیزئ.
ددې سلطان یو نزدې کس وُ هغه ده ته وویل: تاسو دا معجون مه ضائع کوئ ځکه په دې باندې ډیر زیات خرچ شوې دی، دا بل چا ته ورکړئ.
سلطان ورته وویل: چې کوم څیز زه د ځان د پاره ناجائز گنړم نو هغه د بل د پاره څنګه جائز اُوگنړم؟ نو هغه معجون یې په اُور باندې اُوسوزول.(۱)

د سلیمان بن یسار رَحِمَهُ اللّٰهُ تقوٰی: (د زِنا نه ځان ساتل)

امام غزالي رحمه الله په احیاء العلوم کې یو عجیبه واقعه رانقل کړې: چې سلیمان بن یسار رحمه الله ډیر پرهیزګار او د ښکلي صورت خاوند وُ، یوه ورځ دا او یو بل ملګرې د حج په اراده باندې روان شو، کله چې اَبواء مقام ته اورسیدل، نو د خوراک شیان ورسره کم شو. او دا بل ملګرې یې بازار ته لاړ، چې د سلیمان بن یسار رحمه الله په خیمه کې کیناست، او دا بل ملګرې یې بازار ته لاړ، چې د خوراک څه راوړي.

په دې کې یوه ډیره ښکلې ښځه دې خیمې ته راغله، او ده ته یې اشاره اوکړه. ده دا گمان اوکړو چې گنې دا ښځه روټۍ (ډوډۍ) غواړي، نو د ډوډۍ یوه برخه یې ورله راواخیسته هغې ورته وویل:
لَسْتُ اُرِیْدُ هٰذَا. اِنَّمَا اُرِیْدُ مَا یَکُوْنُ مِنَ الرَّجُلِ اِلٰی اَهْلِهٖ.
زه روټۍ نه غوارم، بلکه ښځه چې د سړي نه څه غواړي هغه کار غوارم.

---

(۱) تاریخ فرشته.

کله چې ده دا خبره واوريده، نو زړه کې يې دا خيال راغی، چې زه خو د الله ﷻ کور بيتُ الله ته د حج د پاره روان يم او شيطان ګوره دا ښځه خپله نمائنده جوړه کړه او زما د ايمان خرابولو د پاره يې ماته را اوليږله، دلته هم د شيطان د جال نه خلاص نه شوم. نو په ژړا شو او ډير زيات يې اوژړل. کله چې ښځې دا اوليد، نو ډيره شرمنده شوه، او واپس لاړه.

کله چې دا حج ته لاړو، طواف يې اوکړو، بيا په يو ځاي کې اُوده شو، په خوب کې يې ډير ښکلې کس اوليد چې خوشبو ورنه تلله. سليمان ورنه پوښتنه اوکړه:

مَنْ اَنْتَ؟ ته څوک يې؟

هغه ورته وويل: اَنَا يُوْسُفُ. زه يوسف (عليه السلام) يم.

ده ورنه بيا پوښتنه اوکړه: چې هغه پيغمبر يوسف ئې؟ هغه ورته وويل چې آو.

ده ورته وويل:

شَأنُكَ وَشَأنُ اِمْرَأَةِ الْعَزِيْزِ لَعَجَبًا.

ستا او د زليخې خو ډيره عجيبه واقعه ده. (چې تا د ګناه نه ځان بچ کړې ؤ).

هغه ورته وويل:

شَأنُكَ وَشَأنُ صَاحِبَةِ الْاَبْوَاءِ اَعْجَبُ.

ستا او د ابواء په مقام کې د ښځې واقعه خو ډيره زياته عجيبه ده. (۱)

---

(۱) روي أن سليمان بن يسار خرج من المدينة حاجًا ومعه رفيق له حتى نزلا بالأبواء. فقام رفيقه وأخذ السفرة وانطلق إلى السوق ليبتاع شيئًا وجلس سليمان في الخيمة وكان من أجمل الناس وجها وأورعهم فبصرت به أعرابية من قلة الجبل وانحدرت إليه حتى وقفت بين يديه وعليها البرقع والقفازان فأسفرت عن وجه لها كأنه فلقة قمر وقالت: أهنئني. فظن أنها تريد طعاما فقام إلى فضلة السفرة ليعطيها. فقالت: لست أريد هذا إنما أريد ما يكون من الرجل إلى أهله. فقال جهزك إلى إبليس ثم وضع رأسه بين ركبتيه وأخذ في النحيب فلم يزل يبكي. فلما رأت منه ذلك سدلت البرقع على وجهها وانصرفت راجعة حتى بلغت أهلها. وجاء رفيقه فرآه وقد انتفخت عيناه من البكاء وانقطع حلقه. فقال: ما يبكيك؟ قال: خير ذكرت صبيتي. قال لا والله إلا أن لك قصة إنما عهدك بصبيتك منذ ثلاث أو نحوها فلم يزل به ←←←←←

(ځکه ما چې د ګناه نه ځان ساتلې وو نو زه خو پيغمبر ووم ، د ماسره د الله ﷻ ډير غټ امداد وو . خو تا چې د ګناه نه ځان اوساتل نو دا هم ډيره عجيبه ده ، ځکه ته پيغمبر هم نه يې ، بلکه يو ولي يې ، خو بيا دې هم د زنا نه ځان بچ کړو) .

سبحان الله ، په سليمان بن يسار رَحِمَهُ اللهُ کې دومره تقوى وه چې په زِنا باندې ورته قدرت ملاؤ شو خو بيا يې هم د الله ﷻ د ويرې نه ځان د زِنا نه اُوساتل .

د خواجه مشکي رَحِمَهُ اللهُ تقوٰی : (د زِنا نه ځان ساتل)

په اِنديا کې يو بزرګ تير شوى ، خپل نوم يې بل څه وو ، خو مشهور وُ په خواجه مُشکي رحمه الله باندې . هر وخت به يې د جسم نه د مشکو په شان خوشبوئي تلله ، خلق حيران وو ، پوښتنه به يې ورنه اوکړو ، خو ده به ورته حال نه ويلو . آخر خلقو مجبور کړو چې ددې څه وجه ده چې ستا د جسم نه هر وخت د مشکو په شان خوشبوئي ځي ؟

نو ده ورته خپله واقعه بيان کړه : چې زه يو ورځې په يو کوڅه تيريدم ، نو يوه بوډۍ ښځه د يو کور دروازې سره ولاړه وه ، ماته يې وويل : چې ته داسې نيک سړې معلوميږې ، په دې کور کې د ننه يو مريض دى ، سخت تکليف دى ورته ، نو که ته راسره لاړ شې ، او په هغه څه

←←← حتى أخبره خبر الأعرابية فوضع رفيقه السفرة وجعل يبكي بكاء شديدًا . فقال سليمان : وأنت ما يبكيك؟ قال أنا أحق بالبكاء منك لأني أخشى أن لو كنت مكانك لما صبرت عنها . فلم يزالا يبكيان . فلما انتهى سليمان إلى مكة فسعى وطاف ثم أتى الحجر فاحتبى بثوبه فأخذته عينه فنام وإذا رجل وسيم طوال له شارة حسنة ورائحة طيبة فقال له سليمان : رحمك الله من أنت ؟ قال له أنا يوسف قال يوسف الصديق قال نعم قال إن في شأنك وشأن امرأة العزيز لعجبا . فقال له يوسف شأنك وشأن صاحبة الأبواء أعجب . احياء العلوم ج۳ ص ۱۰۵ كتاب كسر الشهوتين .

كَانَ سُلَيْمَانُ بْنُ يَسَارٍ مِنْ أَحْسَنِ النَّاسِ وَجْهًا. فَدَخَلَتْ عَلَيْهِ امْرَأَةٌ فَسَامَتْهُ نَفْسَهَا. فَامْتَنَعَ عَلَيْهَا. فَقَالَتْ: إِذًا أُفْضِحُكَ. فَخَرَجَ إِلَى خَارِجٍ وَتَرَكَهَا - يَعْنِي فِي مَنْزِلِهِ - ؛ وَهَرَبَ مِنْهَا . قَالَ سُلَيْمَانُ : فَرَأَيْتُ بَعْدُ يُوسُفَ عليه السلام فِيمَا يَرَى النَّائِمُ. فَكَأَنِّي أَقُولُ لَهُ: أَنْتَ يُوسُفُ؟. قَالَ: نَعَمْ. أَنَا يُوسُفُ الَّذِي هَمَمْتُ، وَأَنْتَ سُلَيْمَانُ الَّذِي لَمْ تَهُمَّ .

شعب الايمان رقم الحديث ۶۷۰۹ معالجة كل ذنب بالتوبة .

دَم واچوي نو ډیره به ښه وي، الله ﷻ به درله اَجر درکړي.

ما وریاندې اعتماد وکړو چې ګني ریښتیا وایي. کله چې کورته ورننوتم، نو دې بوډۍ دروازه تاله (قلف) کړه، او ددې کور خپله مالکه ماته راغله، چې ډیره ښکلې هم وه، ما ته یې وویل: چې زه روزانه تا ګورم چې ته په دې لاره تیریږې، نو زما درسره ډیره مینه پیداشوې، اوس به زما حاجت پوره کوې.

دې وایي: چې ما ورته ډیر عذرونه پیش کړل چې دا یو ناجائز کار دی، زه دا نشم کولې، خو دې راته وویل: چې دوه خبرې دي: یا خو به زما حاجت پوره کوې، یا به تهمت درباندې اولږوم او سنګسار به دې کړم.

دا بزرګ وایي چې زه هم حیران شوم. آخر مې زړه ته یو تدبیر راغې، دې ته مې وویل: چې ماته د قضائې حاجت (اودس ماتې) ضرورت دی، بیت الخلا راته اوښایه. چې واپس راشم نو بیا به ګورو.

هغه هم خوشحاله شوه چې څه. څه ناڅه خو راضي شو، نو بیت الخلا یې راته اوخوده، هلته چې لاړم، نو په بیت الخلاکې چې څه اودس ماتې وو، هغه مې په خپلو جامو او بدن پورې اومږل.

کله چې د بیت الخلا نه را اووتم، نو د مانه سخته بدبوئي تلله، دې ښځې چې زه په دې حالت کې اولیدم، نو نفرت یې رانه پیداشو، او بوډۍ ته یې حکم وکړو:
چې زَر یې اوباسه، دادې څه پاګل رانتوېستی.

نو زه یې د دروازې نه رااوویستم، او د زِنا نه بچ شوم. اوس ما سره دا غم پیداشو چې خلقو ته به زما دبدن او جامې نه بَدبُویي ورځي، نو زَر لاړم، او په یو غسل خانه کې مې کپړې او بدن اووینځل.

کله چې د غسل خانې نه بهر رااووتم، لمدې جامې مې اغوستې وې، نو د هماغه وخت نه مې د جسم او جامو نه د مشکو په شان خوشبوئي تلل شروع شو. (۱)

سبحان الله. الله رب العزت د انسان څومره قدرداني کوونکې دی، چې دې کس د ګناه

(۱) اهل ول کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص ۱۳۶، خطبات فقیر ج۱۰ ص ۱۷۵.

نه د بچ کیدو د پاره په خپل بدن ګندګي مږلي وه نو الله ﷻ یې د جسم نه د مشکو خوشبوئي تلل شروع کړه، او په خواجه مشکي رحمه الله مشهور شو.

د ربیع بن خثیم رَحِمَهُ اللهُ تقوٰی

خلقو یوې ښائسته ښځې ته وویل چې ته ربیع بن خثیم رَحِمَهُ اللهُ ته مخې ته ورشه، کیدې شي هغه ستا د ښائست په وجه په فِتنه کې مبتلاء شي، نو مونږ به تاته په انعام کې زر (۱۰۰۰) درهمه درکړو.

دا ښځه په دې باندې راشي شوه، نو دې ښائسته کپړې واغوستی، ښکلې عطر یې په ځان اُومږل (ځان یې ښه جوړ کړو)، بیا وَر روانه شوه، کله چې ربیع بن خثیم رَحِمَهُ اللهُ د جُمات نه راوُتلو نو په دې وخت کې دې ښځې د خپل مخ نه لوپټه لرې کړه او هغه ته ورمخې ته شوه، ربیع بن خثیم رَحِمَهُ اللهُ چې دا اُولیده نو ورته وې ویل:

په هغه وخت کې به ستا څه حال وي چې کله درباندې تبه راشي او ستا رنګ و ښائست ختم کړي؟ په هغه وخت کې به ستا څه حال وي چې ملکُ الموت فرښته درته راشي او ستا شه رګ کړي؟ (یعنی رُوح درنه قبض کړي)، په هغه وخت کې به ستا څه حال وي چې منکر نکیر درنه په قبر کې سوالونه کوي؟

نو دې ښځې تېزه چغه اُووهله، او بې هُوشه رااُوغورځیده.

کله چې په هوش کې راغله نو (توبه یې اُوویسته او) تر مرګه پورې یې د الله تعالی پوره عبادت اوکړو. (۱)

---

(۱) عن سعدان قال: أمر قوم امرأة ذات جمال بارع أن تتعرض للربيع بن خثيم فلعلها تفتنه، وجعلوا لها إن فعلت ذلك ألف درهم. فلبست أحسن ما قدرت عليه من الثياب، وتطيبت بأطيب ما قدرت عليه ثم تعرضت له حين خرج من مسجده، فنظر إليها فراعه أمرها فأقبلت عليه وهي سافرة. فقال لها الربيع: كيف بك لو قد نزلت الحمى بجسمك فغيرت ما أرى من لونك وبهجتك؟ أم كيف بك لو قد نزل بك ملك الموت فقطع منك حبل الوتين؟ أم كيف بك لو قد ساءلك منكر ونكير؟ فصرخت صرخة فسقطت مغشياً عليها. فوالله لقد أفاقت وبلغت من عبادة ربها أنها ←←←←

د غونډ تقرير خلاصه

د غونډ تقرير خلاصه دا راأووته چې په اسلام کې د تقوی او پرهيزګارۍ ډير آهميت او فضائل بيان شوي، بيا رسولُ الله صلی الله عليه وسلم پخپله اُمت ته د تقوی عمَلي نمونه پيش کړی.

همدارنګې صحابه کرامو، تابعينو، تبع تابعينو او د اُمت نورو بزرګانو هم د تقوی او پرهيزګارۍ نه ډک ژوند تير کړی، چې د روستو خلقو د پاره په کې لوي عبرت پروت دی.

لهذا مونږ ته هم په کار دي چې د نبي عليه السلام او صحابه کرامو رضي الله عنهم په نقشِ قدم باندې روان شو، او د خپلو اسلافو په شان د تقوی او پرهيزګارۍ نه ډک ژوند تير کړو.

دُعا

الله تعالی دې په مونږ کې هم تقوی او پرهيزګاري پيدا کړي.

ربِّ کائنات دې مونږ ټول د حرام مال، مُشتبِه شيانو، او هر قِسمه ګناهونو نه محفوظ اُوساتي.

پروَردګارِ عالم دې مونږ ټولو ته په صحيح طريقې سره د نبي عليه السلام او صحابه کرامو په نقشِ قدم باندې د تللو توفيق رانصيبه کړه.

آمِيْن يَارَبَّ الْعَالَمِيْن.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ

←←← كانت يوم ماتت كأنها جلع محترق . صفة الصفوة ج ۲ ص ۱۱۲ ذكر المصطفيات من العابدات الكوفيات مجهولات الأسماء ، موسوعة الأخلاق الإسلامية ج۱ ص ۳۱۷ نماذج من علة السلف علة الربيع بن خثيم رحمه الله .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتٰنِ ﴾

الرحمن آية ۴۶ .

د الله جل جلاله د عذاب نه ویریدل

تاليف

آبُو الشَّمْس مولانا نُورُ الهُدٰی عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فيض القُرآن اكاخيل كالولى مردان

نوټ

دا آئنده موضوع مې په دوه غټو عنواناتو باندې تقسیم کړې :

۱. د الله ﷻ د عذاب نه ویریدل .... صفحه : ۱٤۲

۲. د نبي علیه السلام، صحابه کرامو او نورو بزرګانو د الله ﷻ نه د ویریدو واقعات .... صفحه : ۱۷۲

تاسو کولې شئ چې هر یو عنوانان په ځانله ځانله جُمعه کې بیان کړئ ، او ددې عنواناتو په مینځ کې داسې ربط او تعلق هم شته چې که موقع او وخت زیات وي نو ټول په یوه جُمعه هم بیانولې شئ.

ابوالشمس عفي عنه

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د الله ﷻ د عذاب نه ویریدل

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِيْنُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهٖ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ ، وَنَعُوْذُ بِاللهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا مَنْ يَّهْدِهِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُّضْلِلْهُ فَلَا هَادِيَ لَه ، وَنَشْهَدُ اَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ وَنَشْهَدُ اَنَّ سَيِّدَنَا وَنَبِيَّنَا وَمَوْلَانَا مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُه ،

اَمَّا بَعْدُ فَأَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ : ﴿ فَاِيَّايَ فَارْهَبُوْنِ ﴾ . (۱)

وَقَالَ تَعَالٰى : ﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتٰنِ ﴾ . (۲)

قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَلِجُ النَّارَ رَجُلٌ بَكٰى مِنْ خَشْيَةِ اللهِ حَتّٰى يَعُوْدَ اللَّبَنُ فِي الضَّرْعِ ... (۳)

وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ : إِذَا اقْشَعَرَّ جِلْدُ الْعَبْدِ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ تَحَاتَّتْ عَنْهُ خَطَايَاهُ كَمَا تَحَاتُّ عَنِ الشَّجَرَةِ الْبَالِيَةِ وَرَقُهَا . (۴)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ .

---

(۱) النحل آية ۵۱ . / په سورة البقرة کې ذکر دي : ﴿ وَاِيَّايَ فَارْهَبُوْنِ ﴾ . البقرة آية ۴۰ .

(۲) الرحمن آية ۴۶ .

(۳) سنن الترمذي أَبْوَابُ الزُّهْدِ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَابُ مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْبُكَاءِ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ رقم الحديث ۲۳۱۱ ، و رقم الحديث ۱۶۳۳ أَبْوَابُ فَضَائِلِ الْجِهَادِ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَابُ مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْغُبَارِ فِي سَبِيْلِ اللهِ وقال الترمذي : هَذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ صَحِيْحٌ . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۰۵۶۰ ، سنن النسائي رقم الحديث ۳۲۰۸ ، المستدرک على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ۷۶۶۷ ، مشکاة المصابيح کتاب الجهاد الفصل الثاني رقم الحديث ۳۸۲۸(۴۱) .

(۴) مسند البزار ج ۴ ص ۱۴۸ رقم الحديث ۱۳۲۲ وَمِمَّا رَوَتْ أُمُّ كُلْثُوْمَ بِنْتُ الْعَبَّاسِ ، مجمع الزوائد كِتَابُ الزُّهْدِ بَابٌ فِيْمَنِ اقْشَعَرَّ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ رقم الحديث ۱۸۲۱۷ ، کنز العمال رقم الحديث ۵۸۷۹ .

مسلمانانو ته د الله ﷻ د عذاب نه د ويريدو حکم

زما خوږو قدرمنو او عزت منډو مسلمانانو وروڼو ! مسلمان ته په کار دي چې هر وخت د الله ﷻ د عذاب او د هغه د گرفت نه په ويره کې وي. (۱)

۱. ځکه الله تعالى پخپله فرمايي: ﴿ فَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴾. (۲)

ترجمه: پس تاسو هم د ما نه اُوويرېږئ.

۲. بل ځاى فرمايي: ﴿ وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ ﴾. (۳)

ترجمه: او الله تعالى تاسو د خپل ځان نه ويروي.

۳. بل ځاى فرمايي: ﴿ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾. (۴)

ترجمه: پس تاسو د کافرانو نه مه ويرېږئ او صرف د ما نه اُوويرېږئ که چيرته تاسو

---

(۱) ويرې ته په عربى کې " خوف " وايي، علماؤ د " خوف " تعريف داسې کړى:

قَالَ أَبُو الْقَاسِمِ الْجُنَيْدُ: اَلْخَوْفُ تَوَقُّعُ الْعُقُوبَةِ عَلَى مَجَارِي الْأَنْفَاسِ. وَقِيلَ: اَلْخَوْفُ اِضْطِرَابُ الْقَلْبِ وَحَرَكَتُهُ مِنْ تَذَكُّرِ الْمَخُوفِ. وَقِيلَ: اَلْخَوْفُ قُوَّةُ الْعِلْمِ بِمَجَارِي الْأَحْكَامِ. وَهٰذَا سَبَبُ الْخَوْفِ، لَا أَنَّهُ نَفْسُهُ. وَقِيلَ: اَلْخَوْفُ هَرَبُ الْقَلْبِ مِنْ حُلُولِ الْمَكْرُوهِ عِنْدَ اسْتِشْعَارِهِ.

وَ " الْخَشْيَةُ " أَخَصُّ مِنَ الْخَوْفِ، فَإِنَّ الْخَشْيَةَ لِلْعُلَمَاءِ بِاللهِ. قَالَ اللهُ تَعَالَى { إِنَّمَا يَخْشَى اللهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ } فَهِيَ خَوْفٌ مَقْرُونٌ بِمَعْرِفَةٍ. وَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « إِنِّي أَتْقَاكُمْ لِلهِ، وَأَشَدُّكُمْ لَهُ خَشْيَةً ». فَالْخَوْفُ حَرَكَةٌ، وَالْخَشْيَةُ انْجِمَاعٌ، وَانْقِبَاضٌ وَسُكُونٌ. فَإِنَّ الَّذِي يَرَى الْعَدُوَّ وَالسَّيْلَ وَنَحْوَ ذٰلِكَ لَهُ حَالَتَانِ: إِحْدَاهُمَا: حَرَكَةٌ لِلْهَرَبِ مِنْهُ، وَهِيَ حَالَةُ الْخَوْفِ. وَالثَّانِيَةُ: سُكُونُهُ وَقَرَارُهُ فِي مَكَانٍ لَا يَصِلُ إِلَيْهِ فِيهِ، وَهِيَ الْخَشْيَةُ ...... فَالْخَوْفُ لِعَامَّةِ الْمُؤْمِنِينَ، وَالْخَشْيَةُ لِلْعُلَمَاءِ الْعَارِفِينَ، وَالْهَيْبَةُ لِلْمُحِبِّينَ، وَالْإِجْلَالُ لِلْمُقَرَّبِينَ، وَعَلَى قَدْرِ الْعِلْمِ وَالْمَعْرِفَةِ يَكُونُ الْخَوْفُ وَالْخَشْيَةُ. مدارج السالكين بين منازل اياک نعبد واياک نستعين ص ۵۰۸ فَصْلٌ مَنْزِلَةُ الْخَوْفِ.

(۲) النحل آية ۵۱ . / په سورة البقرة کې ذکر دي: ﴿ وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ ﴾ . البقرة آية ۴۰ .

(۳) آل عمران آية ۲۸ .

(۴) آل عمران آية ۱۷۵ .

يقيني مؤمنان يَي .

٤ . د الله ﷻ نيول او گرفت ډير سخت دي ، په قرآن كريم كې ذكر دي :

﴿ إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ﴾.(۱)

ترجمه : بيشكه ستا د رَب نيول ډير سخت دي .

د الله ﷻ نه ويريدونكي خلق كامياب دي

په قرآن كريم كې ذكر دي :

﴿ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴾.(۲)

ترجمه : او څوك چې د الله او د هغه د رسول اِطاعت كوي (يعنى د دوى حكم مني) ، د الله ﷻ نه ويريږي ، او تقوى اختيار كړي (يعنى د هغه دنافرمانى نه ځان بچ ساتي) پس همدا خلق كاميابيدونكي دي .

د كامِل مؤمنانو يو صفت " د الله ﷻ نه يريدل " دي

۱ . په قرآن كريم كې الله تعالى د كامِل مؤمنانو صفات ذكر كړي ، په هغې كې يو صفت دا هم دى چې " دوى د الله ﷻ نه ويريږي " .

﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ ﴾.(۳)

ترجمه : بيشكه (ريښتني) مؤمنان هغه خلق دي چې كله د الله تعالى ذكر اوشي نو د دوى زړونه اُويريږي .

بيا الله تعالى د كامل مؤمنانو نور صفتونه هم دوه آيتونو كې ذكر كړي (۴)

---

(۱) البروج آية ۱۲ .

(۲) النور آية ۵۲ .

(۳) الانفال آية ۲ .

(۴) ﴿ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴾ . الانفال آية ۲ ، ۳ .

په آخر کې الله تعالى دداسې خلقو په باره کې فرمايي :

﴿ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَّهُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴾.(۱)

ترجمه : همدغه خلق ريښتوني مؤمنان دي ، د دوی د پاره د خپل رب سره اُوچتې درجې دي ، بخښنه ده ، او د عزت روزي ده .

۲ . بل ځای الله تعالى دداسې خلقو صفت بيان کړی :

﴿ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴾.(۲)

ترجمه : همدا (د الله تعالى نه ويريدونکي) هغه خلق دي چې دوی په نېکو کارونو کې جَلتي کوي ، او همدا خلق نېکو کارونو طرف ته وړاندې کيدونکي دي .

د الله ﷻ نه ويريدونکو د پاره جنت

د چا په زړه کې چې د الله ﷻ د عذاب او د هغه مخې ته د پيش کيدلو نه يره وي نو دداسې کس د پاره الله تعالى د جنت وعده کړی .

۱ . فرمايي : ﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ . (۳)

ترجمه : او څوک چې د خپل رب په وړاندې د اُودريدلو نه ويريږي نو د هغه د پاره دوه جنتونه (باغونه) دي.

۲ . بل ځای فرمايي : ﴿ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ﴾ . (۴)

ترجمه : دا (وعده د جنت) د هغه چا د پاره ده چې هغه د خپل رب نه ويريږي .

۳ . بل ځای فرمايي : ﴿ وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ۝ هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ ۝ مَّنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُّنِيبٍ ۝ ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ۖ ذَٰلِكَ

---

(۱) الانفال آية ۴ .

(۲) المؤمنون آية ٦١ .

(۳) الرحمن آية ٣٦ .

(۴) البينة آية ٨ .

يَوْمُ الْخُلُوْدِ ۞ لَهُمْ مَّا يَشَآءُوْنَ فِيْهَا وَلَدَيْنَا مَزِيْدٌ ﴾.(۱)

ترجمه : او مُتقیانو ته به جنت رانږدې کړې شي چې لرې به نه وي ، (دوی ته به وویلې شي چې :) دا هغه جنت دی د کوم چې د تاسو سره (په دُنیا کې) وعده کولې شوه ، (دا) د هغه چا د پاره دی چې الله ﷻ طرف ته رجوع کوونکی او (د حقوقو) حفاظت کوونکی وي کوم چې بې لیدلو د الله ﷻ نه وېرېږي ، او په داسې زړه سره راشي چې الله طرف ته رجوع کوونکې وي ، (دوی ته به وویلې شي) تاسو دې جنت ته په سلامتیا سره داخل شئ ، همدا د همیشه اُوسیدو ورځ ده ، د دوی د پاره به په دې جنت کې هر هغه څه وي چې دوی یې غواړي ، او مونږ سره (د دوی د پاره) نور هم زیات څه دي . (چې هغه د الله ﷻ دیدار او د هغه رضا ده) .

ددینه علاوه په نورو ډیرو سورتونو کې هم د الله تعالی نه وېرېدونکو خلقو د پاره د جنت د نعمتونو وعده شوی .(۲)

د الله ﷻ نه وېرېدونکی به آخر هم جنت ته ځي اګر چې ګناهونه یې کړي وي

په مسند احمد ، مشکاة شریف او نورو ډیرو د احادیثو په کتابونو کې دا حدیث ذکر دی :

---

(۱) ق آیة ۳۱ تا ۳۵.

(۲) په سورة الدهر کې ذکر دي چې نېکان خلق د الله تعالی نه وېرېږي ، نو ددې په عوض کې به ورته الله تعالی د جنت نعمتونه ورکوي : ﴿ إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَّبِّنَا يَوْمًا عَبُوْسًا قَمْطَرِيْرًا ۞ فَوَقٰىهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقّٰىهُمْ نَضْرَةً وَّسُرُوْرًا ۞ وَجَزٰىهُمْ بِمَا صَبَرُوْا جَنَّةً وَّحَرِيْرًا ۞ مُّتَّكِـِٕيْنَ فِيْهَا عَلَى الْاَرَآئِكِ لَا يَرَوْنَ فِيْهَا شَمْسًا وَّلَا زَمْهَرِيْرًا ۞ وَدَانِيَةً عَلَيْهِمْ ظِلٰلُهَا وَذُلِّلَتْ قُطُوْفُهَا تَذْلِيْلًا ۞ وَيُطَافُ عَلَيْهِمْ بِاٰنِيَةٍ مِّنْ فِضَّةٍ وَّاَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيْرَا۠ ۞ قَوَارِيْرَا۟ مِنْ فِضَّةٍ قَدَّرُوْهَا تَقْدِيْرًا ۞ وَيُسْقَوْنَ فِيْهَا كَاْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيْلًا ۞ عَيْنًا فِيْهَا تُسَمّٰى سَلْسَبِيْلًا ۞ وَيَطُوْفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُوْنَ اِذَا رَاَيْتَهُمْ حَسِبْتَهُمْ لُؤْلُؤًا مَّنْثُوْرًا ۞ وَاِذَا رَاَيْتَ ثَمَّ رَاَيْتَ نَعِيْمًا وَّمُلْكًا كَبِيْرًا ۞ عٰلِيَهُمْ ثِيَابُ سُنْدُسٍ خُضْرٌ وَّاِسْتَبْرَقٌ وَّحُلُّوْا اَسَاوِرَ مِنْ فِضَّةٍ وَسَقٰىهُمْ رَبُّهُمْ شَرَابًا طَهُوْرًا ۞ اِنَّ هٰذَا كَانَ لَكُمْ جَزَآءً وَّكَانَ سَعْيُكُمْ مَّشْكُوْرًا ﴾. الدهر آیة ۱۰ تا ۲۲.

حضرت ابودَرداء ﷺ فرمایي : ما د نبي علیه السلام نه په ممبر باندې واورېدل چې وعظ یې کولو او دا آیتِ مبارکه یې تلاوت کړو :

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتٰنِ ﴾.

ترجمه : او څوک چې د خپل رب په وړاندې د اُودرېدلو نه وېرېږي نو د هغه د پاره دوه جنتونه (باغونه) دي.

نو ما نبي علیه السلام ته اوفرمایل :

وَإِنْ زَنٰی وَإِنْ سَرَقَ؟ یَارَسُوْلَ اللهِ.

اې د الله رسوله ! اګر که دا کس زِنا او غلا اوکړي ؟

نبي ﷺ په دویمه پېره (د تاکید د پاره) دا آیتِ مبارکه تلاوت کړو :

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتٰنِ ﴾.

ترجمه : او څوک چې د خپل رب په وړاندې د اُودرېدلو نه وېرېږي نو د هغه د پاره دوه جنتونه دي.

ما ورنه په دویمه پېره هم همدا پوښتنه اوکړه :

وَإِنْ زَنٰی وَإِنْ سَرَقَ؟ یَارَسُوْلَ اللهِ.

اې د الله رسوله ! اګر که دا کس زِنا او غلا اوکړي ؟

نبي علیه السلام په درېیمه پېره (د تاکید د پاره) همدا آیتِ مبارکه تلاوت کړو :

﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهٖ جَنَّتٰنِ ﴾.

ترجمه : او څوک چې د خپل رب په وړاندې د اُودرېدلو نه وېرېږي نو د هغه د پاره دوه جنتونه دي.

ما ورنه په درېیمه پېره پوښتنه اوکړه :

وَإِنْ زَنٰی وَإِنْ سَرَقَ؟ یَارَسُوْلَ اللهِ.

اې د الله رسوله ! اګر که دا کس زِنا او غلا اوکړي ؟

نبي علیه السلام اوفرمایل :

آو (دا كس به جنت ته داخليږي) اګر چې د ابودَرداء پُوزه په خاورو باندې ككړه شي. (۱)

د الله ﷻ نه يريدونكي ځوان ته نبي عليه السلام د جنت زيرې وركړو

حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما فرمايي چې كله الله تعالى په خپل پيغمبر باندې دا آيت نازل كړو:

﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾.(۲)

ترجمه: اې مؤمنانو! تاسو خپل ځانونه او خپل كورواله د هغه اُور نه اُوساتئ چې د هغې خشاک خلق او كاڼړي دي.

نو رسولُ الله صلى الله عليه وسلم يوه شپه دا آيت صحابه كرامو ته تلاوت كړو، يو ځوان (ددې په اَوريدو سره) رااُوغورځيد او بې هوشه شو.

رسولُ الله صلى الله عليه وسلم خپل لاس مبارک د هغه په زړه باندې كيښود نو هغه خوَزيدو، نو ورته وې فرمايل:

يَا فَتَى! قُلْ " لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ ". اې ځوانه! " لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ " اُووايه.

---

(۱) عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رضي الله عنه، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَهُوَ يَقُصُّ عَلَى الْمِنْبَرِ: {وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ}. فَقُلْتُ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ؟ يَا رَسُولَ اللهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الثَّانِيَةَ: {وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ}. فَقُلْتُ فِي الثَّانِيَةِ: وَإِنْ زَنَى، وَإِنْ سَرَقَ؟ يَا رَسُولَ اللهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الثَّالِثَةَ: {وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ} فَقُلْتُ الثَّالِثَةَ: وَإِنْ زَنَى وَإِنْ سَرَقَ؟ يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: « نَعَمْ، وَإِنْ رَغِمَ أَنْفُ أَبِي الدَّرْدَاءِ ». مسند احمد مخرجا رقم الحديث ٨٦٨٣ ، مشكاة المصابيح كتاب الدَّعَوَات بَاب سَعَة رَحْمَة الله الفَصْل الثَّانِي رقم الحديث ٢٣٧٦ (١٣)، السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ١١٤٩٦ ، تفسير البغوي ج ۴ ص ٣٣٠ سورة الرحمن في تفسير آية ۴٦، شرح السنّة للبغوي رقم الحديث ۴١٨٩ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ١١٣٩٠.

(رَغِمَ) بِكَسْرِ الْغَيْنِ، أَيْ: لَصِقَ بِالتُّرَابِ ذُلًّا وَهَوَانًا (أَنْفُ أَبِي الدَّرْدَاءِ) وَضُبِطَ بِفَتْحِهَا. فَقِيلَ: مَعْنَاهُ ذَلَّ، وَقِيلَ الْمُضْطَرِبُ. وَقِيلَ غَضِبَ، وَظَاهِرُ الْحَدِيثِ أَنَّ مِنْ عَلَى عُمُومِهِ. مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج ۴ ص ١٦٢٧ رقم الحديث ٢٣٧٦ (١٣).

(۲) التحريم آية ٦.

هغه دا أوويله ، نو نبي عليه السلام هغه ته د جنت زيري ورکړو .

صحابه کرامو ورته اوفرمايل : اې د الله رسوله ! تاسو زمونږ د وراندې ده ته د جنت زيري ورکوی ؟

رسولُ الله ﷺ ورته اوفرمايل :

أَمَا سَمِعْتُمْ قَوْلَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ ﴿ لِمَنْ خَافَ مَقَامِيْ وَخَافَ وَعِيْدِ ﴾.

آيا تاسو د الله تعالى دا قول ندې آوريدلى ؟ چې هغه فرمايي : دا (د انعام وعده) د هغه چا د پاره ده چې هغه زما په وړاندې د أودريدو او زما د عذاب نه ويريږي . (۱)

په دُنيا کې د الله ﷻ نه ويريدونکی به په قيامت کې د ويرې نه په أمن وي

حديثِ قدسي دی ، الله تعالى فرمايي :

وَعِزَّتِيْ لَا أَجْمَعُ عَلَى عَبْدِيْ خَوْفَيْنِ وَأَمْنَيْنِ، إِذَا خَافَنِيْ فِي الدُّنْيَا أَمَّنْتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، وَإِذَا أَمِنَنِيْ فِي الدُّنْيَا أَخَفْتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . (۲)

زما دې په خپل عزت باندې قسَم وي چې زه به په خپل بنده باندې دوه ويرې او دوه آمنه نه جمع کوم ، که دا بنده د ما نه په دُنيا کې ويريږي نو زه ورته د قيامت په ورځ د ويرې نه آمان ورکوم ، او کله چې دا په دُنيا کې زما د عذاب نه په آمن کې وي (يعنی د ما نه نه

---

(۱) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا، قَالَ: لَمَّا أَنْزَلَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى نَبِيِّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {يَا أَيُّهَا الَّذِيْنَ آمَنُوْا قُوْا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيْكُمْ نَارًا} تَلَاهَا رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَصْحَابِهِ ذَاتَ لَيْلَةٍ، أَوْ قَالَ يَوْمٍ فَخَرَّ فَتًى مَغْشِيًّا عَلَيْهِ، فَوَضَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَهُ عَلَى فُؤَادِهِ، فَإِذَا هُوَ يَتَحَرَّكُ، فَقَالَ: « يَا فَتَى ! قُلْ لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ » . فَقَالَهَا ، فَبَشَّرَهُ بِالْجَنَّةِ، فَقَالَ أَصْحَابُهُ: يَا رَسُوْلَ اللهِ ! أَمِنْ بَيْنِنَا؟ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَمَا سَمِعْتُمْ قَوْلَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ {ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِيْ وَخَافَ وَعِيْدِ} (سورة ابراهيم آية ۱۴) . المستدرك على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ۳۳۳۸ وقال الحاكم : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ. شعب الايمان رقم الحديث ۷۲۰ .

(۲) صحيح ابن حبان مخرجا رقم الحديث ۶۴۰ كِتَابُ الرَّقَائِقِ بَابُ حُسْنِ الظَّنِّ بِاللهِ تَعَالَى ذِكْرُ الْبَيَانِ بِأَنَّ حُسْنَ الظَّنِّ الَّذِي وَصَفْنَاهُ يَجِبُ أَنْ يَكُونَ مَقْرُونًا بِالْخَوْفِ مِنْهُ جَلَّ وَعَلَا ، شعب الايما رقم الحديث ۷۵۹ ، الاداب للبيهقي رقم الحديث ۸۲۶ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۱۸۲۰۰ ، الزواجر ج۱ ص۲۹ ، صحيح الترغيب والترهيب رقم الحديث ۳۳۷۶ الترغيب في الخوف وفضله ، كنز العمال رقم الحديث ۵۹۱۹ .

ویرېږي) نو په قیامت کې به زه دا په ویره کې اوساتم.

د الله ﷻ نه ویریدونکی به د جهنم د اور نه په آمن وي

الله تعالی د جنّتیانو یوه خبره دا هم نقل کړی چې دوی به هلته وایي:

﴿ إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِيٓ أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ۞ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَىٰنَا عَذَابَ السَّمُومِ ﴾.(۱)

ترجمه: بیشکه مونږ به ددینه وړاندې په خپلو کورونو کې (ډیر) ویریدو نو الله تعالی رابانديې احسان اوکړو او مونږيې د ګرمې هوا (یعنی د جهنم) د عذاب نه بچ کړو.

د الله ﷻ د یرې نه ژړا کوونکی به جهنم ته نه داخلیږي

۱. رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي:

لَا يَلِجُ النَّارَ رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللهِ حَتَّى يَعُودَ اللَّبَنُ فِي الضَّرْعِ ... (۲)

هغه کس به هیڅ کله جهنم ته داخل نشي چې د الله ﷻ د ویرې اوژاړي تردې چې شوده غلانځې ته واپس شي.

یعنی لکه څرنګې چې د غلانځې نه راوتلي شوده واپس غلانځې ته نشي داخلیدی نو همدغه شان به دا کس هم جهنم ته داخل نشي.(۳)

۲. د ابن ماجه شریف او مشکوٰة شریف حدیث دی، رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي:

---

(۱) الطور آية ۲٦، ۲۷.

(۲) سنن الترمذي أَبْوَابُ الزُّهْدِ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَابُ مَا جَاءَ فِي فَضْلِ البُكَاءِ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ رقم الحديث ۲۳۱۱، و رقم الحديث ۱٦۳۳ أَبْوَابُ فَضَائِلِ الجِهَادِ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَابُ مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الغُبَارِ فِي سَبِيلِ اللهِ وقال الترمذي: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ. مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۰۵٦۰، سنن النسائي رقم الحديث ۳۱۰۸، المستدرک على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ۷٦٦۷، مشكاة المصابيح كتاب الجِهَاد الفَصْل الثَّانِي رقم الحديث ۳۸۲۸(۴۱).

(۳) (حَتَّى يَعُودَ اللَّبَنُ فِي الضَّرْعِ): هَذَا مِنْ بَابِ التَّعْلِيقِ بِالمُحَالِ كَقَوْلِهِ تَعَالَى: {حَتَّى يَلِجَ الجَمَلُ فِي سَمِّ الخِيَاطِ} [الاعراف آية ۴۰]. مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج ٦ ص ۲۴۷۸ كتاب الجِهَاد الفَصْل الثَّانِي رقم الحديث ۳۸۲۸.

مَا مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ يَخْرُجُ مِنْ عَيْنَيْهِ دُمُوْعٌ وَإِنْ كَانَ مِثْلَ رَأْسِ الذُّبَابِ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ ثُمَّ تُصِيبُ شَيْئًا مِنْ حُرِّ وَجْهِهِ إِلَّا حَرَّمَهُ اللهُ عَلَى النَّارِ . (۱)

د کوم مؤمن بنده د سترګو نه چې د الله ﷻ د ويرې نه اُوښکې راأووځي اګر چې د مچ د سَر برابر وي بيا دا اُوښکې د مخ څه حصې ته اُورسي نو الله تعالی به دا د جهنم په اُور باندې حرام کړي.

۳ . په يوه موقع باندې رسولُ الله ﷺ اوفرمايل :

حُرِّمَتِ النَّارُ عَلَى عَيْنٍ دَمَعَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ . حُرِّمَتِ النَّارُ عَلَى عَيْنٍ سَهِرَتْ فِي سَبِيْلِ اللهِ . (۲)

د جهنم اُور په هغه سترګه باندې حرام کړې شوې دی چې په هغې کې د الله ﷻ د يَرې نه اُوښکې راشي ، او په هغه سترګه باندې هم د جهنم اُور حرام کړې شوې دی چې هغه د الله ﷻ په لار کې د پهرې کولو په وجه ويخه پاتې شي . (۳)

---

(۱) سنن ابن ماجة كِتَابُ الزُّهْدِ بَابُ الْحُزْنِ وَالْبُكَاءِ رقم الحديث ۴۱۹۷ ، مشكاة المصابيح كتاب الرقاق بَاب الْبكاء وَالْخَوْف الْفَصْل الثَّالِث رقم الحديث ۵۳۵۹(۲۱) ، شعب الايمان رقم الحديث ۷۸۱ ، الترغيب والترهيب للمنذري رقم الحديث ۵۰۳۲ ، احياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۶۳ .

(۲) المستدرك على الصحيحين للحاكم كِتَابُ الْجِهَادِ رقم الحديث ۲۴۳۲ وقال الحاكم: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ" ووافقه الذهبي . السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۱۸۴۴۵ باب فضل الحرس في سبيل الله ، مسند احمد رقم الحديث ۱۷۲۱۳ ، المعجم الاوسط رقم الحديث ۸۷۴۱ ، مجمع الزوائد رقم الحديث ۹۴۸ باب الحرس في سبيل الله.

(۳) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: عَيْنَانِ لَا تَمَسُّهُمَا النَّارُ : عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ ، وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيْلِ اللهِ. سنن الترمذي أَبْوَابُ فَضَائِلِ الْجِهَادِ بَابُ مَا جَاءَ فِي فَضْلِ الْحَرَسِ فِي سَبِيلِ اللهِ رقم الحديث ۱۶۳۹ ، قال الالباني : حديث صحيحٌ. مشكاة المصابيح كتاب الجهاد الفصل الثاني رقم الحديث ۳۸۲۹ (۴۲) .

حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما فرمايي چې ما د رسولُ الله صلى الله عليه وسلم نه دا حديث آوريدلی چې فرمايل يې ، دوه سترګې داسې دي چې هيڅ کله به دا د جهنم اُور مَسه نکړي (يعنی د جهنم معمولي آثر به هم وَرَار نه رسي) ، يوه هغه سترګه چې د الله ﷻ د يَرې يې ژړلي وي ، او دويمه هغه سترګه چې د الله ﷻ په لار (جهاد) کې يې د پهرې په وجه شپه وِيخه تېره کړې وي.

٤. رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فرمايي:

مَنْ ذَكَرَ اللهَ فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ حَتَّى يُصِيبَ الْأَرْضَ مِنْ دُمُوعِهِ لَمْ يُعَذِّبْهُ اللهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ. (۱)

څوک چې الله تعالى ياد کړي او د الله ﷻ د يَرې نه يې د سترګو نه اُوښکې رواني شي تردې چې زمکې ته اُورسيږي نو الله تعالى به ده ته د قيامت په ورځ عذاب ورنکړي.

۵. يو سړي نبي عليه السلام ته اوفرمايل:

يَا رَسُولَ اللهِ! بِمَ أَتَّقِي النَّارَ؟

اې د الله رسوله! زه به د څه شي په وجه د جهنم د اُور نه بچ شم؟

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل:

بِدُمُوعِ عَيْنَيْكَ، فَإِنَّ عَيْنًا بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ لَا تَمَسُّهَا النَّارُ أَبَدًا.

د سترګو د اُوښکو په وجه؛ ځکه کومه سترګه چې د الله ﷻ د يَرې اُوژاړي نو دا به هيڅ کله د جهنم اُور مَسه نکړي. (۲)

الله ﷻ ته ډير محبوب څاڅکي

د الله ﷻ د يَرې نه اُوښکې تُويول الله تعالى ته محبوب عمل دَی.

رسولُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايي:

(۱) المستدرک على الصحيحين للحاكم كِتَابُ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ رقم الحديث ۷٦٦۸ وقال الحاكم: هَذَا حَدِيث الإِسْنَادِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ. ووافقه الذهبي. المعجم الاوسط رقم الحديث ۱٦٤۱، و رقم الحديث ٦۱۷۱، كنزالعمال رقم الحديث ۱۸۳۰، الزهد لابي داؤد رقم الحديث ۱۹۰.

(۲) پوره حديث داسې دی: عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللهِ! بِمَ أَتَّقِي النَّارَ؟ قَالَ: «بِدُمُوعِ عَيْنَيْكَ، فَإِنَّ عَيْنًا بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ لَا تَمَسُّهَا النَّارُ أَبَدًا». الرقة والبكاء لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۴۳ ذِكْرُ الْبُكَاءِ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ وَثَوَابِهِ رقم الحديث ۴. الترغيب والترهيب للمنذري رقم الحديث ۵۰۳۰ التَّرْغِيبُ فِي الْبُكَاء من خشية الله تَعَالَى، الترغيب والترهيب لقوام السنة ج ۱ ص ۳۰۷ رقم الحديث ۵۰۷.

.....مَا قَطْرَةٌ أَحَبَّ إِلَى اللهِ مِنْ قَطْرَةِ دَمْعٍ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ، أَوْ قَطْرَةِ دَمٍ فِي سَبِيْلِ اللهِ . (۱)

الله تعالى ته بل هیڅ څاڅکې دومره محبوب ندی څومره چې ورته د اُوښکې هغه څاڅکې ډیر محبوب دی کوم چې د الله ﷻ د یرې په وجه د سترګو نه رااُووځي ، یا د وینې هغه څاڅکې ورته ډیر محبوب دی کوم چې د الله په لاره (جهاد) کې توی شي .

د الله ﷻ نه ویریدونکي د پاره د عرش د سیوري لاندې ځای

په بخاري شریف او مسلم شریف کې اُوږد حدیث ذکر دی ، چې د قیامت په ورځ به اُووه (۷) کسانو ته الله ﷻ د خپل عرش د سیوري لاندې ځای ورکړي ..... یو په هغې کې هغه کس هم دی :

وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ .

چې الله تعالى ځانله (بې رِیا) یاد کړي او د سترګو نه یې اُوښکې روانې شي . (۲)

---

(۱) پوره حدیث داسې دی : قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا جُرْعَةٌ أَحَبَّ إِلَى اللهِ مِنْ جُرْعَةِ غَيْظٍ كَظَمَهَا رَجُلٌ . أَوْ جُرْعَةِ صَبْرٍ عِنْدَ مُصِيْبَةٍ، وَمَا قَطْرَةٌ أَحَبَّ إِلَى اللهِ مِنْ قَطْرَةِ دَمْعٍ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ، أَوْ قَطْرَةِ دَمٍ فِي سَبِيْلِ اللهِ. شعب الايمان رقم الحديث ۷۹۵۵ حسن الخلق فصل في ترک الغضب ... ، و رقم الحديث ۷۹۷۲ ، الآداب للبيهقي رقم الحديث ۱۳۶ باب كظم الغيظ ، كنز العمال رقم الحديث ۴۳۲۶۹ ، احياء علوم الدين ج۴ ص۱۶۳ .

(۲) پوره حدیث داسې دی : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ فِي ظِلِّهِ، يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ : اَلْإِمَامُ الْعَادِلُ ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ رَبِّهِ ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللهِ اِجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ ، وَرَجُلٌ طَلَبَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ ، فَقَالَ : إِنِّي أَخَافُ اللهَ ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ أَخْفَى حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِيْنُهُ ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ . صحيح البخاري كِتَابُ الْأَذَانِ بَابُ مَنْ جَلَسَ فِي الْمَسْجِدِ يَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ وَفَضْلِ الْمَسَاجِدِ رقم الحديث ۶۶۰ ، و رقم الحديث ۱۴۲۳ كِتَابُ الزَّكَاةِ بَابُ الصَّدَقَةِ بِالْيَمِيْنِ ، و رقم الحديث ۶۸۰۶ كِتَابُ الْحُدُوْدِ بَابُ فَضْلِ مَنْ تَرَكَ الْفَوَاحِشَ . صحيح مسلم كِتَابُ الزَّكَاةِ بَابُ فَضْلِ إِخْفَاءِ الصَّدَقَةِ رقم الحديث ۹۱(۱۰۳۱) ؛ سنن الترمذي رقم الحديث ۲۳۹۱ .

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ : رَجُلٌ ذَكَرَ اللهَ فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ. صحيح البخاري كِتَابُ الرِّقَاقِ بَابُ الْبُكَاءِ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ رقم الحديث ۶۴۷۹ .

د الله ﷻ نه ویریدو په وجه ګناهونه معاف کیدل

رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي:

إِذَا اقْشَعَرَّ جِلْدُ الْعَبْدِ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ تَحَاتَّتْ عَنْهُ خَطَايَاهُ كَمَا تَحَاتُّ عَنِ الشَّجَرَةِ الْبَالِيَةِ وَرَقُهَا. (۱)

چې کله د یو بنده د بدن ویښتان د الله ﷻ د یَرې نه زیګ شي نو په دې وخت کې دده ګناهونه داسې رژیږي لکه د زړې اُوچې اُونې نه چې پاڼې رژیږي.

یعنی د الله ﷻ نه د یریدو په وجه د انسان ګناهونه رژیږي.

یو ګناهګار ته د الله ﷻ نه یَریدو په وجه مغفرت

(د بني اسرائیلو) یو ګناهګار کس کوم چې د ایمان نه علاوه بل هیڅ نیک عمل نه وُ کړی (بلکه کفن کش وُ (۲)) کله چې دده د مرګ وخت نزدې شو نو خپل اولاد ته یې وویل: چې کله زه مړشم نو ما اوسوزَوئ، بیا دا اِیره نیمه په اُوچه کې والوزوَئ، او نیمه په دریاب کې پریږدئ، قسم په الله، که چیرته د الله ﷻ راباندې وَس بَر شو نو د اسې عذاب به راکړي چې په مخلوقاتو کې به یې بل هیچاته داسې عذاب نه وي ورکړې (دا خبره یې د ډیرې ویرې د وجې اوکړه (۳)).

کله چې دا وفات شو نو خپلو ځامنو ورسره د وصیت مطابق معامله اوکړه. بل طرفته الله ﷻ اُوچې ته حکم اوکړو چې دده اجزاء راجمع کړئ، او سمندر ته یې هم حکم اوکړو چې دده اجزاء راجمع کړه او پوره انسان یې ورنه جوړ کړو، بیا الله ﷻ ورته اوفرمایل:

لِمَ فَعَلْتَ هَذَا؟ (ای بنده!) دا کار دې ولې کړی وُ؟

---

(۱) مسند البزار ج ۳ ص ۱۳۸ رقم الحدیث ۱۳۲۲ وَمِمَّا رَوَتْ أُمُّ كُلْثُومٍ بِنْتُ الْعَبَّاسِ، مجمع الزوائد كِتَابُ الزُّهْدِ بَابٌ لِمَنِ اقْشَعَرَّ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ رقم الحدیث ۱۸۲۱۷، کنز العمال رقم الحدیث ۵۸۷۹.

(۲) ذکر الحافظ عن روایة للطبراني انه کان من بني اسرائیل وکان ینبش القبور وقد صرح عقبة بن عمرو رضی الله عنه بکونه نباشا وذلک في حدیثه عند البخاري في الانبیاء. تکملة فتح الملهم ج ۶ ص ۱۲.

(۳) قال ذلک في حال دهشته وغلبة الخوف علیه. تکملة فتح الملهم ج ۶ ص ۱۳ حدیث ۶۹۳۵.

(آیا ستا په ما یقین نه ؤ چې زه انسان دوباره ژوندې کولې شم؟)
هغه ورته جواب ورکړو:
مِنْ خَشْيَتِكَ يَا رَبِّ وَأَنْتَ أَعْلَمُ.
ای ربه! ستا د ویرې د وجې مې دا کار کړی ؤ، او تاته ښه معلومه ده چې ما هیڅ نیک کار نده کړې. (ستا د عذاب نه ویریدم، نو ځکه مې بچو ته حکم کړې و چې ما اوسوزوئ، نبي علیه السلام اوفرمایل چې د الله جل جلاله رحمت په جوش کې راغی)
فَغَفَرَ اللهُ لَهُ . نو الله تعالی ده ته بخښنه اوکړه. (۱)

د نېکو اعمالو کولو باوجود بیا هم د الله ﷻ نه یَره په کار ده

د مسلمان شان دادی چې که دا د الله تعالی عبادت کوي، یا نور صدقات وغیره کوي، خو بیا هم ورسره دا یَره په کار ده چې چیرته دا نیک اعمال رَد (غیر مقبول) نشي.
په احادیثو کې راځي چې حضرت عائشې رضي الله عنها د نبي علیه السلام نه ددې آیت:

---

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لَمْ يَعْمَلْ حَسَنَةً قَطُّ، لِأَهْلِهِ: إِذَا مَاتَ فَحَرِّقُوهُ، ثُمَّ اذْرُوا نِصْفَهُ فِي الْبَرِّ وَنِصْفَهُ فِي الْبَحْرِ، فَوَاللهِ لَئِنْ قَدَرَ اللهُ عَلَيْهِ لَيُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا لَا يُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ، فَلَمَّا مَاتَ الرَّجُلُ فَعَلُوا مَا أَمَرَهُمْ، فَأَمَرَ اللهُ الْبَرَّ فَجَمَعَ مَا فِيهِ، وَأَمَرَ الْبَحْرَ فَجَمَعَ مَا فِيهِ، ثُمَّ قَالَ: لِمَ فَعَلْتَ هَذَا؟ قَالَ: مِنْ خَشْيَتِكَ، يَا رَبِّ وَأَنْتَ أَعْلَمُ، فَغَفَرَ اللهُ لَهُ . صحیح مسلم كتاب التَّوْبَةِ بَابٌ فِي سَعَةِ رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى وَأَنَّهَا سَبَقَتْ غَضَبَهُ رقم الحديث ۲۴ (۲۷۵۶) .

دا واقعه په بخاري شریف کې داسې ذکر ده: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: كَانَ رَجُلٌ يُسْرِفُ عَلَى نَفْسِهِ فَلَمَّا حَضَرَهُ الْمَوْتُ قَالَ لِبَنِيهِ: إِذَا أَنَا مُتُّ فَأَحْرِقُونِي، ثُمَّ اطْحَنُونِي، ثُمَّ ذَرُّونِي فِي الرِّيحِ، فَوَاللهِ لَئِنْ قَدَرَ عَلَيَّ رَبِّي لَيُعَذِّبَنِّي عَذَابًا مَا عَذَّبَهُ أَحَدًا، فَلَمَّا مَاتَ فُعِلَ بِهِ ذَلِكَ، فَأَمَرَ اللهُ الْأَرْضَ فَقَالَ: اجْمَعِي مَا فِيكِ مِنْهُ، فَفَعَلَتْ، فَإِذَا هُوَ قَائِمٌ، فَقَالَ: مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ؟ قَالَ: يَا رَبِّ خَشْيَتُكَ، فَغَفَرَ لَهُ . وَقَالَ غَيْرُهُ: «مَخَافَتُكَ يَا رَبِّ» . صحيح البخاري كِتَابُ أَحَادِيثِ الأَنْبِيَاءِ بَابُ حَدِيثِ الغَارِ رقم الحديث ۳۴۸۱، ورقم الحديث ۷۵۰۶ كِتَابُ التَّوْحِيدِ بَابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: {يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللهِ}، ورقم الحديث ۳۴۵۲، ورقم الحديث ۳۴۷۸ .

﴿ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ ﴾. (۱)
متعلق پوښتنه اوکړه چې په دې کې خو الله تعالى فرمايلي :
" کوم خلق چې ورکړه کوي خو ددې باوجود يې زړونه ويرېږي "
نو آيا دا ويريدونکې هغه کس دی چې زِنا کوي ، غلا کوي ، او شراب څکي ؟
نبي عليه السلام ورته اوفرمايل : اې د ابوبکر صديق (ﷺ) لورې ! داسې نده ، بلکه دا ويريدونکې هغه کس دی چې روژې نيسي ، مونځ کوي ، او صدقې ورکوي خو ددې باوجود بيا هم ددې د نه قبليدو نه ويرېږي . (۲)
(يعنى د نېکو اعمالو کولو باوجود ورسره دا يره وي چې چيرته زمونږ د کوتاهۍ په وجه دا رَد نشي) .
حسن بصري رَحِمَهُ اللَّهُ فرمايي : مونږ داسې خلق ليدلي چې د نېکو اعمالو کولو باوجود په دومره ويريدل چې دومره تاسو په خرابو اعمالو کولو هم نه ويرېږئ . (۳)

دُهوکه کيدل ندي پکار

حاتم اَصَم رَحِمَهُ اللَّهُ فرمايي چې د ځای په ښه والي باندې مه دُهوکه کيږه ؛ ځکه د جنت نه بهترين ځای نهٔ خو بيا هم په کې حضرت آدم عليه السلام د شيطاني وَسوسې نه بچ نه شو (او جنت نه رااُوويستلې شو) .
په ډير عبادت مه دُهوکه کيږه ؛ ځکه ابليس د ډير عبادت باوجود بيا هم (د الله ﷻ د نافرمانۍ په وجه) تر قيامته پورې لعنتي شو .

---

(۱) المؤمنون آية ٦٠ .

(۲) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ ﴿ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ ﴾ أَهُوَ الرَّجُلُ يَزْنِي وَيَسْرِقُ وَيَشْرَبُ الْخَمْرَ ؟ قَالَ: « لَا يَا بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ » أَوْ « لَا يَا بِنْتَ الصِّدِّيقِ » وَلَكِنَّهُ الرَّجُلُ يَصُومُ وَيُصَلِّي وَيَتَصَدَّقُ ، وَهُوَ يَخَافُ أَنْ لَا يُقْبَلَ مِنْهُ » . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ٢٥٧٠٥ ، شعب الايمان رقم الحديث ٧٤٧ ، احياء علوم الدين ج ٣ ص ١٦٢ ، تفسير البغوي ج ٣ ص ٣٦٨ ، معارف القرآن سورة المؤمنون في تشريح آية ٦٠ .

(۳) معارف القرآن سورة المؤمنون آية ٦٠ بحواله تفسير قرطبي .

ځکه د بلعم بن باعورا سره دومره ډیر عِلم ؤ چې په ډیر عِلم باندې مه ذُهوکه کیږه ؛
اسمِ اعظم ورته هم یاد ؤ لیکن آخري انجام یې خراب ؤ .
او د صالحینو خلقو په لیدلو مه ذُهوکه کیږه ؛ ځکه د الله ﷻ په نزد د نبي علیه السلام ډیره اُوچته مرتبه ده لیکن د دوی په ملاقات سره بعضې کافر رِشته دارو او د اسلام دشمنانو ته هیڅ فائده او نه رسیده .(۱)

که انسان د الله ﷻ د عذابونو نه خبر شي نو بیا به ډیر اُو نه خاندي

۱ . د بخاري شریف حدیث دی ، حضرت انس ﷺ فرمایي چې رسولُ الله صلی الله علیه وسلم (مونږ ته) داسې خطبه اُولوسته چې ما د هغې په شان خطبه نه وه آوریدلې ، وې فرمایل :

لَوْ تَعْلَمُوْنَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيْلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيْرًا .

که چیرته تاسو په هغه څه پوهیدی په کوم چې زه پوهیږم نو تاسو به لږ خندلي وو او ډیر به مو ژړلي وو.

د رسولُ الله ﷺ صحابه کرامو خپل مخونه پټ کړل او په اُوچت آواز سره یې

---

(۱) قَال حاتم الأصم لا تغتر بموضع صالح فلا مكان أصلح من الجنة وقد لقي آدم عليه السلام فيها ما لقي، ولا تغتر بكثرة العبادة فإن إبليس بعد طول تعبده لقي ما لقي ، ولا تغتر بكثرة العلم فإن بلعام كان يحسن اسم الله الأعظم فانظر ماذا لقي ، ولا تغتر برؤية الصالحين فلا شخص أكبر منزلة عند الله من المصطفى صلى الله عليه وسلم ولم ينتفع بلقائه أقاربه وأعداؤه . احياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۸۵ بيان احوال الأنبياء والملائكة عليهم الصلاة والسلام في الخوف . نزهة الناظرين كتاب الرجاء والخوف ص ۵۵۸ ، صلاح الامة ج ۵ ص ۵۲۷ .

دا خبره علامه ابن قیم رَحِمَهُ الله داسې نقل کړی ، قَالَ حَاتِمُ الْأَصَمُّ: لَا تَغْتَرَّ بِمَكَانٍ صَالِحٍ فَلَا مَكَانَ أَصْلَحُ مِنَ الْجَنَّةِ وَلَقِيَ فِيهَا آدَمُ مَا لَقِيَ . وَلَا تَغْتَرَّ بِكَثْرَةِ الْعِبَادَةِ فَإِنَّ إِبْلِيسَ بَعْدَ طُولِ الْعِبَادَةِ لَقِيَ مَا لَقِيَ . وَلَا تَغْتَرَّ بِكَثْرَةِ الْعِلْمِ فَإِنَّ بَلْعَامَ بْنَ بَاعُورَا لَقِيَ مَا لَقِيَ وَكَانَ يَعْرِفُ الْإِسْمَ الْأَعْظَمَ . وَلَا تَغْتَرَّ بِلِقَاءِ الصَّالِحِيْنَ وَرُؤْيَتِهِمْ فَلَا شَخْصَ أَصْلَحُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَنْتَفِعْ بِلِقَائِهِ أَعْدَاؤُهُ وَالْمُنَافِقُوْنَ . مدارج السالكين بين منازل اياك نعبد واياك نستعين ج ۱ ص ۵۱۰ فَصْلُ مَنْزِلَةُ الْخَوْفِ .

ژړل .(۱)

په مسلم شریف کې ورسره دا هم شته :

فَمَا أَتَى عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمٌ أَشَدُّ مِنْهُ .

د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په صحابه ؤ باندې د دینه سخته ورځ چیرته نه وه راغلې .(۲)

۴. حضرت ابوذر رضي الله عنه فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اوفرمایل :

إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ، وَأَسْمَعُ مَا لَا تَسْمَعُونَ، أَطَّتِ السَّمَاءُ وَحَقَّ لَهَا أَنْ تَئِطَّ، مَا فِيهَا مَوْضِعُ أَرْبَعِ أَصَابِعَ إِلَّا عَلَيْهِ مَلَكٌ سَاجِدٌ . لَوْ عَلِمْتُمْ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا، وَلَا تَلَذَّذْتُمْ بِالنِّسَاءِ عَلَى الْفُرُشَاتِ، وَلَخَرَجْتُمْ إِلَى الصُّعُدَاتِ تَجْأَرُونَ إِلَى اللهِ ...(۳)

---

(۱) عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ : خَطَبَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُطْبَةً مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ، قَالَ: « لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا »، قَالَ: فَغَطَّى أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وُجُوهَهُمْ لَهُمْ خَنِينٌ، فَقَالَ رَجُلٌ: مَنْ أَبِي؟ قَالَ: فُلَانٌ، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ: { لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ } . صحيح البخاري كِتَابُ تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ بَابُ قَوْلِهِ: {لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ} رقم الحديث ۴۶۲۱، ورقم الحديث ۶۴۸۶ .

(۲) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه ، قَالَ : بَلَغَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ أَصْحَابِهِ شَيْءٌ ، فَخَطَبَ فَقَالَ : « عُرِضَتْ عَلَيَّ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ، فَلَمْ أَرَ كَالْيَوْمِ فِي الْخَيْرِ وَالشَّرِّ، وَلَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا » قَالَ : فَمَا أَتَى عَلَى أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمٌ أَشَدُّ مِنْهُ . قَالَ : غَطَّوْا رُءُوسَهُمْ وَلَهُمْ خَنِينٌ، قَالَ: فَقَامَ عُمَرُ رضي الله عنه فَقَالَ: رَضِينَا بِاللهِ رَبًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا، قَالَ : فَقَامَ ذَاكَ الرَّجُلُ فَقَالَ : مَنْ أَبِي ؟ قَالَ : « أَبُوكَ فُلَانٌ »، فَنَزَلَتْ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ} [المائدة آية ۱۰۱]. صحيح مسلم كتاب الْفَضَائِلِ بَابُ تَوْقِيرِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَتَرْكِ إِكْثَارِ سُؤَالِهِ عَمَّا لَا ضَرُورَةَ إِلَيْهِ رقم الحديث ۱۳۴(۲۳۵۹) .

(۳) مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۱۵۱۶ ، مشكاة المصابيح باب البكاء والخوف الفصل الثاني رقم الحديث ۵۳۴۷(۹) ، سنن الترمذي أَبْوَابُ الزُّهْدِ بَابُ فِي قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا رقم الحديث ۲۳۱۲ ، سنن ابن ماجة رقم الحديث ۴۱۹۰ ، المستدرک على الصحيحين للحاكم تَفْسِيرُ سُورَةِ هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ رقم الحديث ۳۸۸۳ وقال الحاكم: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ . ووافقه الذهبي . السنن الكبرى للبيهقي رقم الحديث ۱۳۳۳۷ .

یشکه زه هغه څه ګورم چې تاسو يې نه ګورئ ، او هغه څه اَورم چې تاسو يې نه اَورئ (یعنی د قیامت علامات ، د الله ﷻ قدرتونه ، د الله تعالی صفاتِ قهریه او جَلالیه چې څنګه زه ګورم داسې يې تاسو نه ګورئ ، همدارنګې د قیامت احوال ، د قبر عذاب او سختئ چې زه څنګه اَورم هغه تاسو نه اَورئ) آسمان چَنګیږي (یعنی د عبادت کوونکو فرښتو د ډیروالي په وجه آواز ورنه رااُوځي) او په کار هم ده چې اُوچنګیږي ، ځکه په آسمان کې څلور ګُتې ځای داسې نشته چې په هغې کې فرښتو الله تعالی ته سَر په سجده نه وي ایخی (یعنی په هر ځای کې فرښتې الله ﷻ ته په سجده پرَتې دي) . که چیرته تاسو په هغه څه باندې پوهیدی په کوم چې زه پوهیږم نو تاسو به لږ خَندلي وو او ډیر به مو ژړلي وو ، او تاسو به د خپلو ښځو نه په بسترو باندې خوَندونه نه وو اخیستي ، او تاسو به یقینًا دَشتو (صحراګانو) طرف ته وتلي وئ الله ﷻ ته به مو زارئ (ژړاګانې) کولی .

د الله ﷻ نه یَریدونکي باندې د خیر او حِکمت دَروازې خلاصیږي

۱ . فضیل رَحِمَهُ اللهُ یو کس ته نصیحت کولو نو ورته وې فرمایل :

مَنْ خَافَ اللهَ تَعَالَى دَلَّهُ الْخَوْفُ عَلَى كُلِّ خَيْرٍ . (۱)

څوک چې د الله تعالی نه ویریږي نو دا یَره به ده ته د هر خیر راهنمائي اوکړي .

۲ . شبلي رَحِمَهُ اللهُ فرمایي :

مَا خِفْتُ اللهَ يَوْمًا إِلَّا رَأَيْتُ لَهُ بَابًا مِنَ الْحِكْمَةِ وَالْعِبْرَةِ مَا رَأَيْتُهُ قَطُّ . (۲)

په کومه ورځ چې زه د الله تعالی نه ویریدلې یم نو په هغه ورځ په ما باندې داسې د حِکمت او عِبرت دروازې راکلاؤ شوي چې هغه مخکې ما نه وې لیدلی .

۳ . په کوم زړه کې چې د الله تعالی نه یَره راشي نو دا یَره د زړه نه دُنیوي شهوتونه او د دُنیا مِینه ختمه کړي . (۳)

---

(۱) الزواجر عن اقتراف الكبائر ج ۱ ص ۳۷ خَاتِمَةٌ فِي التَّحْذِيرِ مِنْ جُمْلَةِ الْمَعَاصِي كَبِيرِهَا وَصَغِيرِهَا .

(۲) احياء علوم الدين ج ۱ ص ۱٦۱ كتاب الخوف والرجاء بيان فضيلة الخوف والترغيب فيه .

(۳) عَنْ أَبِي بَكْرٍ الرَّازِيِّ قَالَ : سَمِعْتُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ شَيْبَانَ يَقُولُ : اَلْخَوْفُ إِذَا سَكَنَ الْقَلْبَ أَحْرَقَ مَوْضِعَ الشَّهَوَاتِ مِنْهُ ، وَطَرَدَ رَغْبَةَ الدُّنْيَا عنه ، وَأَسْكَتَ اللِّسَانَ عَنْ ذِكْرِ الدُّنْيَا . شعب الايمان ج ۲ ص ۲٦۸ رقم ۸٦۰ . ←←←

داسې زړه د آخرت په غم باندې غمجن وي نو الله تعالی يې داسې زړه خوښوي! (۱)

د الله ﷻ نه يريدل په زړه باندې نه اثر کوي

په کوم زړه کې چې د الله ﷻ نه يَره وي نو دا غټ دليل ددې دی چې په دې زړه کې د الله تعالی عظمت او محبت شته، يا په داسې زړه باندې انوارات او سکينه نازلېږي، ددا سې کس په مخ کې حلاوت او هيبت وي، يا خلق ددا سې کس سره محبت کوي، دده سره په کيناستلو يې سترګې يخېږي، او مطمئن کېږي.

يا د داسې کس خبرې، داخليدل، وتل او هر کار د نور نه ډک وي. که داسې کس چُپ وي نو عزت يې زياتېږي، او که خبرې شروع کړي نو خلق يې مَني. (۲)

په کوم زړه کې چې د الله ﷻ نه يَره نه وي نو هغه خراب وي

۱. الله تعالی فرمايي:

﴿اَفَاَمِنُوْا مَكْرَ اللّٰهِ ۚ فَلَا يَاْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخٰسِرُوْنَ﴾. (۳)

ترجمه: آيا دا خلق د الله د تدبير نه په اَمن (بې ويرې) شول؟ پس د الله د (پټ) تدبير نه خو صرف نقصان موندونکي خلق بې ويرې (او بې غمه) کېږي.

←←← قَالَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ سُفْيَانَ: إِذَا سَكَنَ الْخَوْفُ الْقُلُوبَ أَحْرَقَ مَوَاضِعَ الشَّهَوَاتِ مِنْهَا. وَطَرَدَ الدُّنْيَا عَنْهَا.
مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين ج ۱ ص ۵۰۹ فَصْلٌ مَنْزِلَةُ الْخَوْفِ

(۱) عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رضي الله عنه قَالَ: عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ اللهَ تَعَالَى يُحِبُّ كُلَّ قَلْبٍ حَزِينٍ
شعب الايمان ج ۲ ص ۲۷۱ الخوف من الله تعالى رقم الحديث ۸۶۵.

(۲) قال ابن القيم رَحِمَهُ اللهُ: إِنَّ المهابة أثر من آثار امتلاء القلب بعظمة الله ومحبته وإجلاله. فإذا امتلأ القلب بذلك حلّ فِيهِ النُّور. وَنزلت عَلَيْهِ السكينة. وألبس رِدَاء الهيبة. فاكتسى وَجهه الحلاوة والمهابة. فَأخذ بِمَجَامِع الْقُلُوب محبّة ومهابة. فحنت إِلَيْهِ الأفئدة. وقرت بِهِ الْعُيُون. وأنست بِهِ الْقُلُوب. فكلامه نور. ومدخله نور. ومخرجه نور. وَعَمله نور. وَإِن سكت علاه الْوَقار. وَإِن تكلم أَخذ بالقلوب والأسماع.
الروح (الروح في الكلام على أرواح الأموات والأحياء بالدلائل من الكتاب والسنة) لابن القيم ج۱ ص ۲۳۵ فصل والفرق بين المهابة والكبر

(۳) الاعراف آية ۹۹

۲ . ابوسليمان داراني رَحِمَهُ اللهُ فرمايي :

مَا فَارَقَ الخَوْفُ قَلْبًا إِلَّا خَرِبَ . (١)

د كوم زړه نه چې د الله تعالى ويره ختمه شي نو هغه خرابيږي .

۳ . مالک بن دينار رَحِمَهُ اللهُ هم فرمايي :

إِنَّ القَلْبَ إِذَا لَمْ يَحْزَنْ خَرِبَ كَمَا أَنَّ البَيْتَ إِذَا لَمْ يُسْكَنْ خَرِبَ . (٢)

كوم زړه چې د آخرت په غم باندې غمجن نه وي نو هغه داسې خرابيږي لکه په کوم کور کې چې خلق نه اُوسيږي هغه خرابيږي .

٤ . ذوالنون رَحِمَهُ اللهُ فرمايي :

اَلنَّاسُ عَلَى الطَّرِيْقِ مَا لَمْ يَزُلْ عَنْهُمُ الخَوْفُ . فَإِذَا زَالَ عَنْهُمُ الخَوْفُ ضَلُّوا الطَّرِيْقَ .

خلق تر هاغه وخته پورې په صراطِ مستقيم باندې وي تر څو پورې چې د دوی نه د الله تعالى ويره نه وي ختمه شوي ، خو چې کله ورنه ويره ختمه شي نو بيا بې لارې کيږي . (٣)

د الله ﷻ نه د ويريدو علامات

فقيه ابوالليث سمرقندي رَحِمَهُ اللهُ فرمايي : د الله تعالى نه ويره په اُووه (٧) شيانو کې معلوميږي :

اول : په ژبه کې : چې خپله ژبه به د دروغو ، غِيبت ، او فضول خبرو نه ساتي . او

(١) مدارج السالكين بين منازل إياک نعبد وإياک نستعين ج ١ ص ٥٠٩ فَصْلٌ مَنْزِلَةُ الخَوْفِ . احياء علوم الدين ج ١ ص ١٦٢ كتاب الخوف والرجاء بيان فضيلة الخوف والترغيب فيه . كيمياى سعادت .

(٢) شعب الايمان ج ٢ ص ٢٧٠ الخوف من الله تعالى رقم الحديث ٨٦٤ .

عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ : قَالَ لِي أَحْمَدُ بْنُ عَاصِمٍ الأَنْطَاكِيُّ : قِلَّةُ الخَوْفِ مِنْ قِلَّةِ الحُزْنِ فِي القَلْبِ . وَإِذَا قَلَّ الحُزْنُ فِي القَلْبِ خَرِبَ كَمَا يَخْرَبُ البَيْتُ إِذَا لَمْ يُسْكَنْ خَرِبَ . شعب الايمان ج ٢ ص ٢٦٩ الخوف من الله تعالى رقم الحديث ٨٦٣ .

(٣) مدارج السالكين بين منازل إياک نعبد وإياک نستعين ج ١ ص ٥٠٩ فَصْلٌ مَنْزِلَةُ الخَوْفِ .

خپله ژبه به د الله تعالی په ذِکر ، د قرآن کريم په تلاوت او د عِلم په مذاکره باندې مشغوله ساتي.

دويم : د خپلې خيټې په باره کې به ويريږي : خيټې ته به صرف پاکيزه او حلال شيان داخلوي، او حلال به هم د ضرورت په مقدار خوري.

دريم : د خپلو سترګو په باره کې به ويريږي : حرامو ته به نه ګوري ، او دُنيا ته به هم د مينې (او لالچ) په نظر نه ګوري ، بلکه د عِبرت په نظر به ورګوري.

څلورم : د خپل لاس په باره کې به ويريږي : خپل لاس به حرامو طرف ته نه اُوږدوي ، بلکه صرف هغه شي ته به لاس اُوږدوي چې په هغې کې د الله ﷻ اِطاعت (او بندګي) وي.

پنځم : د خپلو قدمونو په باره کې به ويريږي : د الله تعالی په نافرمانۍ کې به نه ځي.

شپږم : د خپل زړه په باره کې به ويريږي : د زړه نه به دُشمني ، بُغض او حسد اُوباسي چې دا به د نورو ورونو (مسلمانانو) سره نه ساتي. بلکه په زړه کې به د نورو مسلمانانو د پاره خيرخواهي او شفقت داخلوي.

اُووم : د خپل اِطاعت (او عبادت) په باره کې به ويريږي : عبادت به خاص د الله ﷻ د رَضا د پاره کوي. د رِيا او منافقت نه به ويريږي.

کله چې يو کس دا اُووه (۷) کارونه اوکړي نو دا به د هغه (مُتّقيانو) خلقو نه شمار شي چې د هغوی په باره کې الله تعالی فرمايي :

﴿ وَالْاٰخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِيْنَ ﴾.(۱)

ترجمه : او آخرت خوستا د رب په نزد د مُتقيانو د پاره دی.

په بل آيت کې الله تعالی فرمايلي : ﴿ اِنَّ لِلْمُتَّقِيْنَ مَفَازًا ﴾ . (۲)

---

(۱) الزخرف آية ۳۵.

(۲) النبا آية ۳۱

ترجمه: بيشکه د متّقيانو د پاره کاميابي (نجات او سعادت) دی .

بل ځای فرمايي: ﴿ إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ ﴾.(۱)

ترجمه: بيشکه مُتّقيان به د اَمن په ځای کې وي.

او الله تعالی په خپل کتاب (قرآن کريم) کې په ډيرو ځايونو کې د مُتقيانو صفت بيان کړی، او ددې خبرې ورکړی چې دوی به د جهنم نه نِجات مومي .

الله ﷻ فرمايي :

﴿ وَإِن مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا ۚ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ۝ ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوا وَّنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ﴾. (۲)

ترجمه: او په تاسو کې به هر کس په جهنم باندې تيرېږي ،دا ستا په رب باندې لازمي مقرّر شوې (خبره) ده . بيا به مونږ هغه خلقو ته نِجات ورکړو کوم چې مُتقيان دي او ظالمان به په دې جهنم کې په پَړمخ (ډُونګو) باندې غورځيدونکي پريږدو .(۳)

(۱) الدخان آية ۵۱ .

(۲) مريم آية ۷۱ ، ۷۲.

(۳) عَلَامَةُ خَوْفِ اللهِ تَعَالَى يَتَبَيَّنُ فِي سَبْعَةِ أَشْيَاءَ: أَوَّلُهَا: يَتَبَيَّنُ فِي لِسَانِهِ. فَيَمْتَنِعُ لِسَانُهُ مِنَ الْكَذِبِ. وَالْغِيبَةِ. وَكَلَامِ الْفُضُولِ. وَيَجْعَلُ لِسَانَهُ مَشْغُولًا بِذِكْرِ اللهِ تَعَالَى. وَتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ. وَمُذَاكَرَةِ الْعِلْمِ. وَالثَّانِي: أَنْ يَخَافَ فِي أَمْرِ بَطْنِهِ. فَلَا يُدْخِلَ بَطْنَهُ إِلَّا طَيِّبًا وَحَلَالًا. وَيَأْكُلَ مِنَ الْحَلَالِ مِقْدَارَ حَاجَتِهِ. وَالثَّالِثُ: أَنْ يَخَافَ فِي أَمْرِ بَصَرِهِ . فَلَا يَنْظُرَ إِلَى الْحَرَامِ وَلَا إِلَى الدُّنْيَا بِعَيْنِ الرَّغْبَةِ. وَإِنَّمَا يَكُونُ نَظَرُهُ عَلَى وَجْهِ الْعِبْرَةِ. وَالرَّابِعُ: أَنْ يَخَافَ فِي أَمْرِ يَدِهِ . فَلَا يَمُدَّنَّ يَدَهُ إِلَى الْحَرَامِ. وَإِنَّمَا يَمُدُّ يَدَهُ إِلَى مَا فِيهِ طَاعَةُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ. وَالْخَامِسُ: أَنْ يَخَافَ فِي أَمْرِ قَدَمَيْهِ. فَلَا يَمْشِي فِي مَعْصِيَةِ اللهِ . وَالسَّادِسُ: أَنْ يَخَافَ فِي أَمْرِ قَلْبِهِ. فَيُخْرِجَ مِنْهُ الْعَدَاوَةَ. وَالْبَغْضَاءَ. وَحَسَدَ الْإِخْوَانِ. وَيُدْخِلَ فِيهِ النَّصِيحَةَ وَالشَّفَقَةَ لِلْمُسْلِمِينَ. وَالسَّابِعُ: أَنْ يَكُونَ خَائِفًا فِي أَمْرِ طَاعَتِهِ. فَيَجْعَلَ طَاعَتَهُ خَالِصَةً لِوَجْهِ اللهِ تَعَالَى. وَيَخَافُ الرِّيَاءَ. وَالنِّفَاقَ. فَإِذَا فَعَلَ ذٰلِكَ فَهُوَ مِنَ الَّذِينَ قَالَ اللهُ فِيهِمْ: {وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ} [الزخرف آية ۳۵] ، وَقَالَ تَعَالَى فِي آيَةٍ أُخْرَى: {إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا} [النبا آية ۳۱] يَعْنِي نَجَاةً وَسَعَادَةً . وَقَالَ تَعَالَى: { إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي مَقَامٍ أَمِينٍ } [الدخان آية ۵۱] . ← ← ← ← ← ← ← ←

په زړه کې د الله ﷻ د عذاب نه د يرې پيدا کيدو طريقې

د انسان په زړه کې چې د الله تعالى نه ويره پيدا کيږي نو ددې درې (۳) طريقې دي :

اوله طريقه : **خپل ځان او الله ﷻ پيژندل** : څوک چې خپل ځان او الله ﷻ

اُوپيژني نو خامخا دده په زړه کې د الله ﷻ د عذاب نه ويره پيدا کيږي .

په دُنيا کې مونږ ګورو چې کوم کس د زمري په پَنجه کې ګير وي او د زمري زُور ورته معلوم وي نو دا خامخا د زمري د حَملې نه ويرېږي .

هَمدغه شان کوم کس چې د الله تعالى کامِل قدر او د هغه بې نِيازي پيژني او خپل عِجز ورته معلوم وي نو دا به خامخا د الله ﷻ د عذاب نه ويرېږي .

څوک چې خپل رَب ښه پيژني نو په هغه کې ويره ډيره وي

۱ . دا يقيني خبره ده چې څوک خپل رَب ښه پيژني نو په هغه کې ويره هم ډيره وي ، ځکه خو رسولُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په يوه موقع باندې صحابه کرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ ته اُوفرمايل :

أَمَا وَاللهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ . (۱)

←←←← وَقَدْ مَدَحَ اللهُ الْمُتَّقِيْنَ فِي كِتَابِهِ فِي مَوَاضِعَ كَثِيْرَةٍ . وَأَخْبَرَ أَنَّهُمْ يَنْجُوْنَ مِنَ النَّارِ . وَقَالَ تَعَالَى : {وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا . ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِيْنَ فِيْهَا جِثِيًّا } [مريم آية ۷۱ - ۷۲] . تنبيه الغافلين للسمرقندي ج ۱ ص ۳۹۰ بَابُ: مَا جَاءَ فِي خَوْفِ اللهِ تَعَالَى . مكاشفة القلوب .

(۱) پوره حديث داسې دی : عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ . يَقُوْلُ: جَاءَ ثَلَاثَةُ رَهْطٍ إِلَى بُيُوْتِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُوْنَ عَنْ عِبَادَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَلَمَّا أُخْبِرُوْا كَأَنَّهُمْ تَقَالُّوْهَا . فَقَالُوْا : وَأَيْنَ نَحْنُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ . قَالَ أَحَدُهُمْ : أَمَّا أَنَا فَإِنِّي أُصَلِّي اللَّيْلَ أَبَدًا . وَقَالَ آخَرُ : أَنَا أَصُوْمُ الدَّهْرَ وَلَا أُفْطِرُ . وَقَالَ آخَرُ : أَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ فَلَا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا . فَجَاءَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ . فَقَالَ: « أَنْتُمُ الَّذِيْنَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا . أَمَا وَاللهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ . لَكِنِّي أَصُوْمُ وَأُفْطِرُ . وَأُصَلِّي وَأَرْقُدُ . وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ . فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي » . صحيح البخاري كِتَابُ النِّكَاحِ بَابُ التَّرْغِيْبِ فِي النِّكَاحِ رقم الحديث ۵۰۶۳ .

خبر دار ، قسَم په الله ، زه د تاسو نه زيات د الله تعالى نه ويريږم ، او د تاسو نه زياته تقوى اختياروم .

۲ . بلکه کله به چې نبي عليه السلام څه وريځ اُوليده يا به سخته هوا اُوچليده نو د دوى په مخ مبارک کې به د ويرې آثرات ښکاره شو چې چيرته ددينه عذاب رااُو نه وريږي . (۱)

۳ . د جُنيد بغدادي رَحِمَهُ اَللّٰهُ نه چا پوښتنه اوکړه : آيا د بنده نه ويره ختميږي ؟

ده ورته وويل : لَا مَاكَانَ الْعَبْدُ أَعْلَمَ بِاللهِ كَانَ لَهُ أَشَدَّ خَوْفًا .

نه ، (ځکه) ترڅو پورې بنده الله تعالى ښه پيژني نو ويره به يې هم زياته وي . (۲)

دويمه طريقه : د الله ﷻ نه ويريدونکو خلقو په مجلس کې کيناستل

که يو کس د خپل ځان او خپل رَب پيژندلو نه عاجز وي نو ده ته په کار دي چې د هغه خلقو په مجلس کې کيني چې هغوى د الله ﷻ نه ويريږي ، نو په دې سره به هم دده په زړه کې د الله ﷻ نه يَره پيدا شي .

مثلاً يو ماشوم خپل پلار اُوګوري چې هغه د مار نه ويريږي نو اګر چې دا ماشوم دا مار پوره نه پيژني (چې ګني په ده کې زهر دي) خو بيا هم چونکه ده خپل پلار ليدلي وي چې هغه ورنه ويريږي نو اوس دا هم ورنه ځان ساتي .

---

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا. قَالَتْ: وَكَانَ إِذَا رَأَى غَيْمًا أَوْ رِيحًا عُرِفَ فِي وَجْهِهِ. قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوُا الغَيْمَ فَرِحُوا رَجَاءَ أَنْ يَكُونَ فِيهِ المَطَرُ . وَأَرَاكَ إِذَا رَأَيْتَهُ عُرِفَ فِي وَجْهِكَ الكَرَاهِيَةُ. فَقَالَ : " يَا عَائِشَةُ ! مَا يُؤْمِنِّي أَنْ يَكُونَ فِيهِ عَذَابٌ ؟ عُذِّبَ قَوْمٌ بِالرِّيحِ . وَقَدْ رَأَى قَوْمٌ العَذَابَ فَقَالُوا : هٰذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا " . صحيح البخاري كِتَابُ تَفْسِيرِ القُرْآنِ بَابُ قَوْلِهِ: { فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا: هٰذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ } رقم الحديث ۴۸۲۹ .

(۲) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الرَّازِيِّ قَالَ : سَمِعْتُ الْجُرَيْرِيَّ يَقُولُ : سُئِلَ الْجُنَيْدُ رَحِمَهُ اللهُ هَلْ يَسْقُطُ الْخَوْفُ عَنِ الْعَبْدِ ؟ قَالَ : لَا مَاكَانَ الْعَبْدُ أَعْلَمَ بِاللهِ كَانَ لَهُ أَشَدَّ خَوْفًا . شعب الايمان ج ۲ ص ۲۵۶ الخوف من الله تعالى رقم ۸۲۵ .

همدغه شان که یو کس په خپله د الله ﷻ د عذابونو او قیامت د سختو تکلیفونو نه خبر نه وي خو چې دا د الله ﷻ نه ویرېدونکو خلقو په مجلس کې کیني کوم چې د الله ﷻ د عذابونو نه خبر وي نو په ده کې به هم د هغوی په وجه ویره پیدا کیږي.

دریمه طریقه : د الله ﷻ نه ویرېدونکو خلقو أحوال کتل او أوریدل

چې کله یو چا ته د الله ﷻ نه د ویرېدونکو خلقو سره د ناستې موقع نه وي نو بیا ده ته په کار دي چې د هغوی أحوال او واقعات مطالعه کړي ، یا یې د بل نه واوري ، نو په دې سره به هم د ده په زړه کې د الله ﷻ د عذاب نه ویره پیدا شي. (۱)

د الله ﷻ ویرېدونکي درې قسمه خلق

درې (۳) قِسمه خلق د الله تعالی نه ویرېږي : یو هغه خلق دي چې د خپلو جُرمونو (او گناهونو) په وجه د الله ﷻ نه ویرېږي.

دویم قِسمه هغه خلق دي چې د نېکو اعمالو په نه قبلیدو باندې ویرېږي (یعنې دا یره ورسره وي چې زمونږ دا نېک اعمال چیرته رارَد نشي).

او دریم قِسم هغه خلق دي چې هغوی په آخره خاتمه باندې ویرېږي. (۲)

د آخرې خاتمې خرابیدو نه ویرېدل

ډیرو بزرگانو سره دا یَره وي چې آخره خاتمه مو خرابه نشي ؛ ځکه شیطان هر وخت د مسلمان د گمراه کولو کوشش کوي ، بیا خاصکر په آخري عُمر او د زنکدن په آخري وخت کې خو ډیر کوشش کوي چې مسلمان د دُنیا نه د اِیمان سره لاړ نشي. (۳)

(۱) کیمیاء السعادة للغزالي الخوف والرجاء.

(۲) قَالَ الجُنَيْدُ رَحِمَهُ اللهُ ..... اَلْخَائِفُوْنَ عَلَى طَبَقَاتٍ : خَائِفٌ مِنَ الْأَجْرَامِ . وَخَائِفٌ مِنَ الحَسَنَاتِ أَنْ لَا تُقْبَلَ ، وَخَائِفٌ مِنَ العَوَاقِبِ قَالَ تَعَالَى: { وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا } [الشمس آية ۱۵]. شعب الایمان ج ۲ ص ۲۵۶ الخوف من الله تعالى رقم ۸۲۵ . صلاح الامة ج ۵ ص ۵۵۹ علو الهمة في الخوف والرجاء.

(۳) قَالَ سهل: خوفُ الصدّيقين من سوء الخاتمة عند كلّ خطرةٍ وعند كل حركةٍ . وهم الذين وصفهم الله تعالى . اذ قال: ﴿ وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ ﴾ (المؤمنون آية ۶۰) . صلاح الامة ج ۵ ص ۵۵۹ علو الهمة في الخوف والرجاء

ددې په باره کې درته یو څو واقعات ذکر کوم :

۱. حضرت ابوهریره رضی الله عنه په آخري عمر کې هم د ګناهونو نه د بچ کیدو دُعا کوله

حضرت ابوهریرة رضی الله عنه به په آخري عُمر کې هم دا دُعا کوله : اې الله ! زه پناه غواړم په تا سره د زِنا کولو نه او په اسلام کې د ګناهِ کبیره کولو نه.

په ملګرو کې یو کس ورته ووېل :

اې ابوهریرة ! ستا خو ډیر عُمر دی ، شهوات دې ختم شوي ، نبي علیه السلام دې لیدلې وُ ، بیعت دې ورسره کړې وُ ، ډیر دِیني احکامات دې ورنه زده کړي ، نو بیا ولې داسې دُعا غواړې ؟ او ولې دومره ویریږې ؟

حضرت ابوهریرة رضی الله عنه ورته ووېل :

وَيْحَكَ وَمَا يُؤْمِنُنِيْ وَإِبْلِيْسَ حَيٌّ.

تعجب دی په تا باندې ، زه څنګه په خپل ځان باندې مطمئن شم حالانکه ابلیس تر اوسه پورې ژوندې دی . (او هغه د خلقو ګمراه کولو کوشش کوي) . (۱)

(همدغه شان حضرت ابودرداء رضی الله عنه به هم د نِفاق نه د بچ کیدو دُعا کوله) . (۲)

---

(۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی الله عنه أَنَّهُ كَانَ يَقُوْلُ فِيْ آخِرِ عُمْرِهِ : اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ أَنْ أَزْنِيَ . أَوْ أَعْمَلَ بِكَبِيْرَةٍ فِي الْإِسْلَامِ . يَقُوْلُ بَعْضُ أَصْحَابِهِ : يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ! وَمِثْلُكَ يَقُوْلُ هٰذَا وَيَخَافُهُ وَقَدْ بَلَغْتَ مِنَ السِّنِّ مَا بَلَغْتَ وَانْقَطَعَتْ عَنْكَ الشَّهَوَاتُ . وَقَدْ شَافَهْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَايَعْتَهُ ، وَأَخَذْتَ عَنْهُ ؟ قَالَ : وَيْحَكَ وَمَا يُؤْمِنُنِيْ وَإِبْلِيْسُ حَيٌّ . شعب الایمان ج ۲ ص ۲۵۸ الخوف من الله تعالى رقم ۸۳۰.

(۲) عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى أَبِي الدَّرْدَاءِ مَنْزِلَهُ بِحِمْصَ فَإِذَا هُوَ قَائِمٌ يُصَلِّيْ فِيْ مَسْجِدِهِ فَلَمَّا جَلَسَ يَتَشَهَّدُ جَعَلَ يَتَعَوَّذُ بِاللهِ مِنَ النِّفَاقِ فَلَمَّا انْصَرَفَ قُلْتُ : غَفَرَ اللهُ لَكَ يَا أَبَا الدَّرْدَاءِ مَا أَنْتَ وَالنِّفَاقُ ؟ قَالَ : اَللّٰهُمَّ غَفْرًا ـ ثَلَاثًا ـ مَنْ يَأْمَنُ الْبَلَاءَ ؟ مَنْ يَأْمَنُ الْبَلَاءَ ؟ وَاللهِ إِنَّ الرَّجُلَ لَيُفْتَتَنُ فِيْ سَاعَةٍ فَيَنْقَلِبُ عَنْ دِيْنِهِ . شعب الایمان ج ۲ ص ۲۵۸ الخوف من الله تعالى رقم ۸۳۱.

۲. د مرګ په وخت د سفيان ثوري رَحِمَهُ ٱللَّهُ يره

د سفيان ثوري رَحِمَهُ ٱللَّهُ په باره کښې راځي چې کله دا وفات کيدلو او بيماري يې سخته شوه نو ژړل يې. چا ورنه پوښتنه اوکړه:

داسې معلوميږي چې تا ګناهونه ډير کړي؟ (نو ځکه ژاړې).

ده د زمکې نه وړوکې ذکې راپورته کړو او وې ويل:

قسم په الله، ما ته خپل ګناهونه ددې وړوکې ذکې نه هم زيات معمولي ښکاري، خو:

إِنِّي أَخَافُ أَنْ أُسْلَبَ الْإِيمَان قَبْلَ أَنْ أَمُوتَ.

بيشکه زه ويريږم چې د مرګ نه مخکې رانه ايمان سَلب نشي. (۱)

۳. د امام احمد بن حنبل" د وفات کيدو په وخت د شيطان کوشش

په شعب الايمان کې دا واقعه ذکر ده: د امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ ٱللَّهُ ځوي "صالح" وايي چې کله زما د پلار (امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ ٱللَّهُ) د وفات کيدو وخت رانزدې شو نو زه ورسره کيناستم، د ماسره په لاس کې کپړه وه چې د وفات نه پس ورله پرې ژامبې اوتړم،

---

(۱) عَن عبدالرحمن بن مهدي قال مات السفيان الثوري عندي، فلما اشتد به جعل يبكي، فقال له رجل: يا أبا عبدالله! أراک كثير الذنوب؟ فرفع شيئا من الأرض، فقال: والله لذنوبي أهون عندي من ذا إِنِّي أَخَافُ أَنْ أُسْلَبَ الْإِيمَان قَبْلَ أَنْ أَمُوتَ. صلاح الامة ج ۵ ص ۵۳۷ علو الهمة في الخوف والرجاء.

وفي رواية: ولما احتضر سفيان جعل يبكي ويجزع، فقيل له: يا أبا عبد الله! عليك بالرجاء فإن عفو الله أعظم من ذنوبك. فقال: أوَ على ذنوبي أبكي؟ لو علمتُ أني أموت على التوحيد لم أبال بأن ألقى الله بأمثال الجبال من الخطايا. احياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۷۲ كتاب الخوف والرجاء بيان الدواء الذي به يستجلب حال الخوف.

وفي رواية: عَنْ مُحْسِن بْنَ مُوسَى قال: كُنْتُ عَدِيلَ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ إِلَى مَكَّةَ فَرَأَيْتُهُ يُكْثِرُ الْبُكَاءَ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا عَبْدِ اللهِ! بُكَاؤُكَ هَذَا خَوْفًا مِنَ الذُّنُوبِ؟ قَالَ: فَأَخَذَ عُودًا مِنَ الْمَحْمِلِ فَرَمَى بِهِ فَقَالَ: إِنَّ ذُنُوبِي أَهْوَنُ عَلَيَّ مِنْ هَذَا وَلَكِنِّي أَخَافُ أَنْ أُسْلَبَ التَّوْحِيدَ. شعب الايمان ج ۲ ص ۲۶۱ الخوف من الله تعالى رقم ۸۳۹.

نو په دې باندې به بې هوشي راغله ، بيا به په هوش کې شو ، سترګې به يې کلاؤ کړې ، لاس به يې خوزولو او دا به يې ويل :

لَا بَعْدُ لَا بَعْدُ لَا بَعْدُ .

تراُوسه نه ، تراُوسه نه ، تراُوسه نه .

کله يې چې په دريمه پېره دا کار اوکړو نو ما ورنه پوښتنه اوکړه :

اې پلاره ! ته په دې وخت کې دا څه وايې ؟

هغه راته وويل : اې بچيه ! آيا تاته پته نشته ؟

ما ورته وويل : نه . راته وې ويل :

ابليس مَلعون زما په څنګ کې ولاړ دی ، په خپلو ګوتو باندې يې ځَک لېږولې دی او دا وايي : اې احمده ! ته رانه بچ شوی .

(يعنی زما زُور درباندې اُو نه رسيد او زما د ګمراهی نه بچ شوی) .

نو زه ورته وايم : نه ، تر اوسه بچ نه يم خو چې کله وفات شم (او ايمان د ځان سره ويسم) نو بيا به ستا د ګمراهی نه بچ شم . (۱)

٤ . د امام رازي رَحِمَهُ ٱللَّهُ دوفات کيدو په وخت د شيطان کوشش

امام رازي رحمه الله يو ډير لوي جيّد او فلسفي عالِم تير شوی ، د قرآن کريم يو تفسير يې ليکلې د " تفسيرِ کبير " په نوم باندی .

کله چې دده آخِري وخت شو نو شيطان ورته رامخې ته شو او ورته وې ويل : اې امام رازي ! ته خو عالَمِ آخرت طرفته روان يې ، د الله ﷻ سره به دې ملاقات کيږي ، دا راته اووايه چې څه شی د ځان سره وړی چې هغه ستا هلته په کار راشي ؟

---

(۱) قَالَ صَالِحُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ لَمَّا حَضَرَتْ أَبِي الْوَفَاةُ فَجَلَسْتُ عِنْدَهُ وَالْخِرْقَةُ بِيَدِي أَشُدُّ بِهَا لِحْيَتَهُ قَالَ: فَجَعَلَ يَغْرَقُ ثُمَّ يُفِيقُ وَيَفْتَحُ عَيْنَيْهِ، وَيَقُولُ بِيَدِهِ هٰكَذَا : لَا بَعْدُ لَا بَعْدُ لَا بَعْدُ . فَفَعَلَ هٰذَا مَرَّةً، وَثَانِيَةً فَلَمَّا كَانَ فِي الثَّالِثَةِ قُلْتُ : يَا أَبَةِ إِيشْ هٰذَا الَّذِي لَهِجْتَ بِهِ فِي هٰذَا الْوَقْتِ ؟ فَقَالَ: يَا بُنَيَّ ! أَمَا تَدْرِي قُلْتُ: لَا . فَقَالَ: إِبْلِيسُ لَعَنَهُ اللهُ قَائِمٌ بِحِذَائِي عَاضٌّ عَلَى أَنَامِلِهِ يَقُولُ: يَا أَحْمَدُ ! فُتَّنِي . فَأَقُولُ: لَا حَتَّى أَمُوتَ . شعب الايمان ج ۲ ص ۲۵۶ الخوف من الله تعالى رقم ۸۲۶ .

ده ورته وویل : زه کلِمه توحید " لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ " د ځان سره وړم ، ځکه الله ﷻ ددې کلیمې ویونکي سره د مغفرت او ښننې وعده کړې.

شیطان ورته وویل : ته خو د توحید قایل یې ، خو د تا سره د الله ﷻ په توحید باندې څه دلیل هم شته او که نه؟

(امام رازي رحمه الله خو داسې فلسفي عالِمْ وُ چې ټول عُمر یې د عقائدو په موضوع باندې بحثونه کړي وُ ، دده سره د دلائلو څه کمې وُ).

ده شیطان ته د الله ﷻ په وحدانیت باندې یو عقلي دلیل ذکر کړو ، شیطان چې دا واورید نو ورته وې ویل : ستا په دې دلیل باندې خو فلانې اعتراض راځي لهذا ستا دا دلیل ختم شو.

امام رازي رحمه الله د الله ﷻ په وحدانیت باندې دویم دلیلِ عقلي بیان کړو ، شیطان په دې باندې هم اعتراض اوکړو ، همدغه شان دا سلسله شروع وه ، تردې چې امام رازي رَحِمَهُ اللهُ د الله ﷻ په وَحدانیت باندې یو سل یو (۱۰۱) دلائلِ عقلیه ذکر کړل ، لیکن شیطان به په هر یو دلیل باندې څه نا څه اعتراض کولو او هغه دلیل به یې ختمولو.

اوس د امام رازي رحمه الله آخیري وخت وُ ، ټول دلایل ورسره ختم شو ، حیران شو.

په دې وخت کې الله ﷻ په ده خصوصي فضل اوکړو ، دده خپل یو استاذ وُ " شیخ نجم الدین کبرىٰ رحمه الله " د هغه صورت ورته رامخې ته شو ، ګویا چې هغه ورته وایي :

اې امام رازي ! دې شیطان ته اووایه چې زه الله ﷻ بغیر د څه دلیلِ عقلي نه یو منم ، ځکه شیطان خو عقلي دلائل ختموي او اعتراضاتورباندې کوي.

نو امام رازي رَحِمَهُ اللهُ شیطان ته وویل : زه الله ﷻ بغیر د څه عقلي دلیل نه منم.

په دې جواب اورېدو سره شیطان بې جوابه شو ، او په همدې حالت کې امام رازي رَحِمَهُ اللهُ وفات شو. (۱)

---

(۱) صدائے منبر ج۳ ص ۶۰ ، اہل دل کے تڑپا دینے والے واقعات ج۲ ص ۱۷۷ ، ۱۸۱ .

۵. په آخري عُمر کې په عبدالقادر جيلانيؒ باندې د شيطان حمله

شيخ عبدالقادر جيلاني رَحِمَهُ اللهُ يو عظيم بزرګ او عالِم تير شوی ، دا يوه ورځ د ژوند په آخِري وخت کې ځنګل ته د سبق د پاره راووت ، ناڅاپه يې په ځنګل کې څه رڼا اوليده ، دا رڼا ديره زرد آسمان په غارو کې خوره شوه ، بيا ددې رڼا نه يو آواز راغی :

اې عبدالقادر ! زه ستا رب خبرې کوم ، تا د دين دپاره دير تکليفونه او ديرې مجاهدې برداشت کړي ، د نن نه پس ما تاته مونځ ، روژې او نور ټول احکامات معاف کړي ، ستا زړه چې څه غواړي هغه کوه ، د تا نه به هيڅ تپوس نشي کيدی .

عبدالقادر جيلاني رَحِمَهُ اللهُ چې دا خبره واوريده نو پوهه شو چې دا خو ابليس دی ، فورًا يې ووېل: لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ .

بيا يې ووېل : اې مردود ابليسه ! ورک شه . الله تعالى خپل پيغمبر ته فرمايي :

﴿ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِيْنُ ﴾ .(۱)

ترجمه : ته د خپل رب عبادت کوه تردې چې تاته يقين (مرګ) راشي .

نو چې کله الله ﷻ نبي ﷺ ته تر آخر عُمره پورې عبادات نه دي معاف کړي اګر چې هغه د دين دپاره دير زيات مشقتونه برداشت کړي وو نو زه څوک يم چې ماته عبادات معاف کړي ؟

شيطان خپل انداز بدل کړو ، او دوباره آواز راغی :

اې عبدالقادر ! ته نن مانه خپل عِلم بچ کړی ، ځکه د تانه مخکې اويا (۷۰) اَبدال او بزرګان ما په آخِري عُمر کې ګمراه کړي خو نن ته رانه ستا علم بچ کړی ، که ته عالِم نه وی نو ته به هم ګمراه شوې وی .

عبدالقادر جيلاني چې دا خبره واوريده نو فورًا يې ووېل : لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ . او وې ويل :

(۱) سورة الحجر آيت ۹۹.

اي ابلیسه ! دا ستا دویمه حمله ده ، زه د تا نه خپل علم نه یم بچ کړی ، بلکه زه د تا نه الله ﷻ په خپل فضل وکرم سره بچ کړم؛ ځکه که دما سره د الله ﷻ توفیق نه وی نو زه به هم په هغه ګمراه شوي کسانو کې شامل ووم . (۱)

د نبي علیه السلام ، صحابه کرامو ، او نورو بزرګانو د الله ﷻ نه د ویرېدو واقعات

اوس درته د نبي علیه السلام ، صحابه کرامو ، او نورو بزرګانو د الله ﷻ نه د ویرېدو متعلق یو څو واقعات ذکر کوم ، ددې د پاره چې مونږ ته هم د دوی په نقشِ قدم باندې د تللو توفیق رانصیب شي ، ځکه د واقعاتو په ذریعې سره یو مضمون په ښه طریقې سره په ذهن کې کېني ، او په زړه باندې ډېر زر آثر کوي :

(۱) اہل دل کے تڑپادینے والے واقعات ج۲ ص ۱۸۱ .

نبي عليه السلام ته هم د الله ﷻ نه د ويريدو حکم شوئ ؤ

نبي عليه الصلاة والسلام فرمايي :

أَمَرَنِي رَبِّي بِتِسْعٍ : خَشْيَةِ اللهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ ....

ماته خپل رب د نهه (۹) شيانو حکم کړی (يو په هغې کې دادی) : په پټه او ښکاره باندې (يعنی هر حالت کې) د الله تعالی نه ويرېدل... (۱)

د ټولو نه زياته ويره په نبي عليه السلام کې وه

۱ . د ټولو نه زياته ويره او تقوی په نبي عليه السلام کې وه ، په بخاري شريف کې اوږده واقعه ده ، د هغې په آخر کې ذکر دي چې رسول الله ﷺ خپلو صحابه کرامو ته اوفرمايل :

أَمَا وَاللهِ إِنِّي لَأَخْشَاكُمْ لِلّٰهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ . (۲)

خبر دار ، قسَم په الله ، زه د تاسو نه زيات د الله تعالی نه ويرېږم ، او د تاسو نه زياته تقوی اختياروم .

---

(۱) پوره حديث داسې دی : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : أَمَرَنِي رَبِّي بِتِسْعٍ : خَشْيَةِ اللهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ وَكَلِمَةِ الْعَدْلِ فِي الْغَضَبِ وَالرِّضَى وَالْقَصْدِ فِي الْفَقْرِ وَالْغِنٰى وَأَنْ أَصِلَ مَنْ قَطَعَنِيْ وَأُعْطِيَ مَنْ حَرَمَنِيْ وَأَعْفُوَ عَمَّنْ ظَلَمَنِيْ وَأَنْ يَكُوْنَ صَمْتِيْ فِكْرًا وَنُطْقِيْ ذِكْرًا وَنَظَرِيْ عِبْرَةً وَآمُرَ بِالْعُرْفِ «وَقِيْلَ» بِالْمَعْرُوْفِ . رَوَاهُ رزين . مشكاة المصابيح باب البكاء والخوف الفصل الثالث رقم الحديث ۵۳۵۸(۲۰) .

(۲) پوره حديث داسې دی : عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ . يَقُوْلُ : جَاءَ ثَلَاثَةُ رَهْطٍ إِلٰى بُيُوْتِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُوْنَ عَنْ عِبَادَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . فَلَمَّا أُخْبِرُوْا كَأَنَّهُمْ تَقَالُّوْهَا . فَقَالُوْا : وَأَيْنَ نَحْنُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ؟ قَدْ غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ . قَالَ أَحَدُهُمْ : أَمَّا أَنَا فَإِنِّيْ أُصَلِّي اللَّيْلَ أَبَدًا . وَقَالَ آخَرُ : أَنَا أَصُوْمُ الدَّهْرَ وَلَا أُفْطِرُ . وَقَالَ آخَرُ : أَنَا أَعْتَزِلُ النِّسَاءَ فَلَا أَتَزَوَّجُ أَبَدًا . فَجَاءَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ . فَقَالَ : « أَنْتُمُ الَّذِيْنَ قُلْتُمْ كَذَا وَكَذَا . أَمَا وَاللهِ إِنِّيْ لَأَخْشَاكُمْ لِلّٰهِ وَأَتْقَاكُمْ لَهُ . لٰكِنِّيْ أَصُوْمُ وَأُفْطِرُ . وَأُصَلِّيْ وَأَرْقُدُ . وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ . فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِيْ فَلَيْسَ مِنِّيْ » . صحيح البخاري كتاب النكاح باب الترغيب في النكاح رقم الحديث ۵۰۶۳ .

۲ . د ترمذي شريف او مشكاة شريف حديث دى ، چې حضرت ابوبکر صدیق ﷜
رسول الله صلی الله علیه وسلم ته اوفرمایل :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! قَدْ شِبْتَ. اې د الله رسوله ! تاسو ډیر زر بُوډا شوی.
(یعنی لوي عُمر ته د رسیدلو نه مخکې دربانديې د بُوډاوالي آثرات بنکاره شو) .
نبي علیه السلام ورته اوفرمایل :

شَيَّبَتْنِيْ هُوْدٌ، وَالْوَاقِعَةُ، وَالْمُرْسَلَاتُ، وَعَمَّ يَتَسَاءَلُوْنَ، وَ إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ.
زه سورة هود ، سورة واقعې ، سورة مرسلات ، سورة نبأ ، او سورة تکویر زر بُوډا کړم. (۱)

(چونکه په دې سورتونو کې د آخرت د عذاب ذکر زیات دى نو ماسره د خپل اُمت غم وي، چې د دوى به څه حشر وي ؟ نو ځکه د دې غم خوړلو په وجه دې حالت ته رسیدلې یم). (۲)

د ورېځ په لیدو او هوا چلیدو په وخت د نبي علیه السلام یَره

د نبي علیه السلام په زړه کې دومره یَره وه چې کله به په آسمان کې ورېځ راغله یا به سخته هوا اُولګیده نو د ډیرې یَرې د وجې به یې په رَنګ کې فرق راغی چې چیرته د دینه په خلقو باندې عذاب رانازل نشي.

۱ . د بخاري شريف او مسلم شريف حديث دى ، حضرت عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فرمایي چې کله به رسولُ الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ورېځ یا (تېزه) هوا اُولیده نو د الله ﷻ یَره به د دوی په

---

(۱) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ، قَالَ : قَالَ أَبُوْ بَكْرٍ ﷜ : يَا رَسُوْلَ اللهِ ! قَدْ شِبْتَ، قَالَ: شَيَّبَتْنِيْ هُوْدٌ، وَالْوَاقِعَةُ، وَالْمُرْسَلَاتُ، وَعَمَّ يَتَسَاءَلُوْنَ، وَ { إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ }. سنن الترمذي أَبْوَابُ تَفْسِيْرِ الْقُرْآنِ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَابٌ: وَمِنْ سُوْرَةِ الْوَاقِعَةِ رقم الحديث ۳۲۹۷ ,وقال الترمذي: هَذَا حَدِيْثٌ حَسَنٌ غَرِيْبٌ . مشكاة المصابيح رقم الحديث ۵۳۵۲(۱۶) ، المستدرک على الصحيحين للحاكم رقم الحديث ۳۳۱۲ ,وقال الحاكم : هَذَا حَدِيْثٌ صَحِيْحٌ عَلَى شَرْطِ الْبُخَارِيِّ وَلَمْ يُخْرِجَاهُ . ووافقه الذهبي.

(۲) قَالَ التُّوْرِبِشْتِيُّ رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى : يُرِيْدُ أَنَّ اهْتِمَامِيْ بِمَا فِيْهَا مِنْ أَهْوَالِ الْقِيَامَةِ وَالْحَوَادِثِ النَّازِلَةِ بِالْأُمَمِ الْمَاضِيَةِ . آخُذُ مِنِّيْ مَأْخَذَهُ حَتَّى شِبْتُ قَبْلَ أَوَانِ الْمَشِيْبِ خَوْفًا عَلَى أُمَّتِيْ . مرقاة المفاتيح رقم الحديث ۵۳۵۳(۱۵) .

مخ کې پيژندلې شوه (يعنې په رَنګ کې به يې فرق راغی) .

حضرت عائشة رضي الله عنها فرمايي چې ما ورته عرض اوکړو :

اې د الله رسوله ! کله چې خلق وريځ اوګوري نو خوشحاليږي ځکه د هغوی دا اُميد وي چې په دې کې به باران وي او زه تاسو ګورم چې کله وريځ اوګورئ نو د خفګان اَثر ستاسو په مخ مبارک باندې ښکاره شي .

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

اې عائشې ! ددې څه ضمانت دی چې په دې کې به عذاب نه وي ؟ په يو قوم (عاديانو) باندې د هوا عذاب راغلې ؤ ، کله چې هغوی دا عذاب اُوکتلو نو وې ويل : دا وريځ ده چې په مونږ باندې به رااُووريږي (حالانکه هغه د باران واله وريځ نه وه بلکه په هغې کې عذاب ؤ چې هغه قوم ورباندې تباه شو) .(۱)

۲ . د مسلم شريف حديث دی ، حضرت عائشه رضي الله عنها فرمايي چې په کومه ورځ باندې به تيزه هوا چليده يا به وريځ وه نو د نبي عليه السلام په مخ مبارک باندې به د ويرې اَثرات ښکاره کيدل ، کله به مخکې تللو او کله شاته (کله به بهَر وتلو او کله به راننوتلو) ، يا چې کله به باران اوشو نو خوشحال به شو او ويره به ورنه لاړه .

حضرت عائشه رضي الله عنها فرمايي چې ما ددې په باره کې ورنه پوښتنه اوکړه ، نو راته وې فرمايل :

إِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَكُونَ عَذَابًا سُلِّطَ عَلَى أُمَّتِي .

زه ويريږم چې دا چيرته عذاب نه وي چې زما په اُمت راليږل شوې وي .

او چې نبي عليه السلام به باران اُوليد نو فرمايل به يې :

---

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، قَالَتْ: وَكَانَ إِذَا رَأَى غَيْمًا أَوْ رِيحًا عُرِفَ فِي وَجْهِهِ، قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ ! إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الغَيْمَ فَرِحُوا رَجَاءَ أَنْ يَكُونَ فِيهِ المَطَرُ ، وَأَرَاكَ إِذَا رَأَيْتَهُ عُرِفَ فِي وَجْهِكَ الكَرَاهِيَةُ، فَقَالَ : "يَا عَائِشَةُ ! مَا يُؤْمِنِّي أَنْ يَكُونَ فِيهِ عَذَابٌ ؟ عُذِّبَ قَوْمٌ بِالرِّيحِ ، وَقَدْ رَأَى قَوْمٌ العَذَابَ فَقَالُوا : هَذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا" . صحيح البخاري كِتَابُ تَفْسِيرِ القُرْآنِ بَابُ قَوْلِهِ: {فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُسْتَقْبِلَ أَوْدِيَتِهِمْ قَالُوا: هَذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ} رقم الحديث ۴۸۲۹ .

رَحْمَةٌ . دا رحمت دی.(۱)

بلکه نبي علیه السلام به د تېزې هوا چلیدو په وخت دُعا غوښتله، او په دُعا کې به یې ددې هوا د خېر سوال کولو او ددې د شر نه به یې پناه غوښته. (۲)

په مانځه کې د نبي علیه السلام ژړا

نبي علیه السلام به کله کله په مانځه کې ژړل، خو دا ژړا به کله د الله ﷻ نه د يرې وه، کله به د اِشتیاق، محبت او اِجلال وه.

۱. د مشکوة شریف حدیث دی، یو صحابي فرمایي:

أَتَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُصَلِّيْ وَلِجَوْفِهِ أَزِيْزٌ كَأَزِيْزِ الْمِرْجَلِ. (۳)

زه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغلم، دوی مونځ کول، د دوی د سینې مبارکې نه د ژړا داسې آواز راوتلو لکه د دیګي نه چې د جوش‌شیدو آواز راأوځي.

د ابوداؤد شریف په روایت کې داسې ذکر دي، صحابي فرمایي:

رَأَيْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّيْ وَفِيْ صَدْرِهِ أَزِيْزٌ كَأَزِيْزِ الرَّحَى مِنَ الْبُكَاءِ صَلَّى اللهُ

---

(۱) عَنْ عَائِشَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، تَقُوْلُ: كَانَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ يَوْمُ الرِّيْحِ وَالْغَيْمِ، عُرِفَ ذٰلِكَ فِيْ وَجْهِهِ، وَأَقْبَلَ وَأَدْبَرَ، فَإِذَا مَطَرَتْ سُرَّ بِهِ، وَذَهَبَ عَنْهُ ذٰلِكَ. قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا: فَسَأَلْتُهُ، فَقَالَ: «إِنِّيْ خَشِيْتُ أَنْ يَكُوْنَ عَذَابًا سُلِّطَ عَلَى أُمَّتِيْ»، وَيَقُوْلُ، إِذَا رَأَى الْمَطَرَ: «رَحْمَةٌ». صحیح مسلم كِتَابُ صَلَاةِ الِاسْتِسْقَاءِ بَابُ التَّعَوُّذِ عِنْدَ رُؤْيَةِ الرِّيْحِ وَالْغَيْمِ، وَالْفَرَحِ بِالْمَطَرِ رقم الحديث ۱۴(۸۹۹). سنن الترمذي رقم الحديث ۳۲۵۷.

(۲) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا عَصَفَتِ الرِّيْحُ، قَالَ: «اَللّٰهُمَّ إِنِّيْ أَسْأَلُكَ خَيْرَهَا وَخَيْرَ مَا فِيْهَا وَخَيْرَ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ، وَأَعُوْذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا، وَشَرِّ مَا فِيْهَا، وَشَرِّ مَا أُرْسِلَتْ بِهِ»... صحیح مسلم كِتَابُ صَلَاةِ الِاسْتِسْقَاءِ بَابُ التَّعَوُّذِ عِنْدَ رُؤْيَةِ الرِّيْحِ وَالْغَيْمِ، وَالْفَرَحِ بِالْمَطَرِ رقم الحديث ۱۵(۸۹۹).

(۳) مشكوة المصابيح بَابُ مَا لَا يَجُوْزُ مِنَ الْعَمَلِ فِي الصَّلَاةِ وَمَا يُبَاحُ مِنْهُ الفصل الثاني رقم الحديث ۱۰۰۰ (۲۳)، مسند احمد رقم الحديث ۱۶۳۱۲ و رقم ۱۶۳۲۶ حَدِيْثُ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ أَبِيْهِ، سنن النسائي رقم الحديث ۱۲۱۴، صحیح ابن حبان رقم ۶۶۵، المستدرك على الصحيحين للحاكم رقم ۹۷۱، شعب الايمان رقم ۱۸۸۹.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

ما رسولُ الله صلى الله عليه وسلم اُوليد چې مونځ يې کولو ، او د ژړا په وجه د دوی په سِينه کې د ژرَندې د آواز په شان آواز وُ . (۱)

۲ . په يوه موقع باندې حضرت بلال رضي الله عنه راغی ، او رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ته يې د مانځه اِطلاع ورکوله ، کله چې حضرت بلال رضي الله عنه نبي عليه السلام په ژړا اُوليد نو پوښتنه يې ورنه اوکړه :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! لِمَ تَبْكِيْ ؟ وَقَدْ غَفَرَ اللهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ وَمَا تَأَخَّرَ .

اې د الله ﷻ رسوله ! تاسو ولې ژاړئ ؟ حالانکه الله ﷻ خو ستاسو مخکيني او روستني ټول لغزشونه معاف کړي .

نبي عليه السلام ورته وفرمايل :

أَفَلَا أَكُوْنُ عَبْدًا شَكُوْرًا . آيا زه د الله ﷻ شکر گزار بنده جوړ نه شم ؟

بيا يې وفرمايل : په ما باندې نن شپه دا آيت نازل شوی ، پس د هغه چا د پاره هلاکت دی چې هغه دا اُولولي او په دې کې تفکّر او نکړي ، (هغه آيت دا دی) :

﴿ إِنَّ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ .... ﴾ . (۱).(۲)

---

(۱) سنن ابي داؤد بَابُ تَفْرِيْعِ أَبْوَابِ الرُّكُوْعِ وَالسُّجُوْدِ بَابُ الْبُكَاءِ فِي الصَّلَاةِ رقم الحديث ۹۰۴ .

(۱) آل عمران آيت ۱۹۰ و ۱۹۱ .

(۲) په صحيح ابن حبان کې اُورد حديث دی ، حضرت عائشه رضي الله عنها فرمايي ..... فَقَامَ ، فَتَطَهَّرَ ثُمَّ قَامَ يُصَلِّيْ ، قَالَتْ : فَلَمْ يَزَلْ يَبْكِيْ حَتّٰى بَلَّ حِجْرَهُ ، قَالَتْ : ثُمَّ بَكٰى ، فَلَمْ يَزَلْ يَبْكِيْ حَتّٰى بَلَّ لِحْيَتَهُ ، قَالَتْ ثُمَّ بَكٰى فَلَمْ يَزَلْ يَبْكِيْ حَتّٰى بَلَّ الْأَرْضَ ، فَجَاءَ بِلَالٌ يُؤْذِنُهُ بِالصَّلَاةِ ، فَلَمَّا رَآهُ يَبْكِيْ ، قَالَ يَا رَسُوْلَ اللهِ ! لِمَ تَبْكِيْ وَقَدْ غَفَرَ اللهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ وَمَا تَأَخَّرَ ، قَالَ : " أَفَلَا أَكُوْنُ عَبْدًا شَكُوْرًا لَقَدْ نَزَلَتْ عَلَيَّ اللَّيْلَةَ آيَةٌ وَيْلٌ لِمَنْ قَرَأَهَا وَلَمْ يَتَفَكَّرْ فِيْهَا : ﴿ إِنَّ فِيْ خَلْقِ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَاٰيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ .... ﴾ .
صحيح ابن حبان رقم الحديث ۶۲۰ ذِكْرُ الْبَيَانِ بِأَنَّ الْمَرْءَ عَلَيْهِ إِذَا خَلَا لُزُوْمُ الْبُكَاءِ عَلٰى مَا ارْتَكَبَ مِنَ الْحَوْبَاتِ ... وقال شعيب الارنؤوط : اسناده صحيح على شرط مسلم . وقال الالباني في سلسلة الاحاديث الصحيحة برقم ۶۸ : هذا اسناد جيد . تفسير قرطبي ج۴ ص ۳۰۰ سورة آل عمران آيت ۱۹۰ .

ترجمه: بيشکه د آسمانونو او زمکې په پيدا کولو، او د شپې او ورځې په تلو راتلو کې خامخا نښې (د قدرت، او دلائل د توحيد) دي د خاوندانو د عقل د پاره ....

د حضرت يحيىٰ عليه السلام به هم په مانځه کې ډير ژړل

د حضرت زکريا عليه السلام ځوي " حضرت يحيىٰ عليه السلام " به چې په مانځه باندې أودريد نو دومره به يې ژړل چې أونو او بوټو به هم ورسره ژړل، او حضرت زکريا عليه السلام به هم ورسره په ژړا شو. (۱)

د حضرت ابراهيم عليه السلام يَره

(((اول په دې خبره باندې ځان پوهه کړئ چې انبياء کرام د ګناهونو نه مَعصوم وو يعنى د هغوى نه هيڅ قِسمه ګناه نه کيدله، البته کله به ورنه يو لغزَش صادر شو، او دا د پيغمبرى سره څه مُنافي ندى))).

امام غزالي رَحِمَهُ اللهُ په مکاشفة القلوب کې ليکلي دي چې د حضرت ابراهيم عليه السلام نه څه خطاء (يعنى لغزَش) شوې وُ، چې کله به ورته دا خطاء وريادهشوه نو د الله تعالى د يَرې نه به بې هُوشه شو، او د زړه دَرَزار به يې د لرې نه هم اوريدل کيدو.

الله تعالى ورته حضرت جبريل عليه السلام ورأوليږلو، جبريل عليه السلام ورته وويل:

زُورَور او غالِبُ الله ﷻ دربانديې سلام وايي او دا فرمايي چې:

تا کله داسې ليدلي چې يو دوست د بل دوست نه ويريږي؟

حضرت ابراهيم عليه السلام ورته اوفرمايل: اې جبريل! چې کله زه خپله خطاء رايادهکړم او د هغې په انجام سوچ اوکړم نو خپله دوستانه رانه هيره شي. (۲).

عبرت: دير د عبرت مقام دى چې کله انبياء کرام د الله تعالى نه دومره ويريږي نو مونږ ته خو په طريقِ اولى باندې د الله تعالى نه ويريدل په کار دي.

---

(۱) وكان يحيى بن زكريا عليهما السلام إذا قام يصلي يبكي حتى يبكي معه الشجر والمدر ويبكي زكريا عليه السلام لبكائه حتى يغشي عليه فلم يزل يبكي حتى أحرقت دموعه لحم خديه... نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الأنبياء والصالحين ص ٥٥٦ كتاب الرجاء والخوف خوف الانبياء عليهم السلام.

(۲) مكاشفة القلوب للغزالي اول باب د الله تعالى نه خوف او ويره.

فرښتې هم د الله تعالى نه ويريږي

فرښتې هم د الله تعالى نه ويريږي ، په قرآن كريم كې ذكر دي :

﴿ وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ مِنْ دَآبَّةٍ وَّالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ۝ يَخَافُوْنَ رَبَّهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُوْنَ مَا يُؤْمَرُوْنَ ﴾.(۱)

ترجمه : په آسمانونو او زمكه كې چې څومره جاندار (ګرځيدونكي) شيان دي دا ټول الله تعالى ته سجده كوي (يعنى مُنقاد دي) ، او فرښتې هم (الله ﷻ ته سجده كوي)، او دوى تكبّر نه كوي ، دا فرښتې د خپل هغه رب نه ويريږي كوم چې د دوى د پاسه (يعنى غالِب) دى، او دوى هغه څه كوي چې د كوم دوى ته حكم شوى .

د حضرت جبريل او حضرت اسرافيل عليهما السلام يَره

۱ . بيا خاصكر مُقرّبې فرښتې خو د الله ﷻ نه ډيرې ويريږي .

نبي عليه السلام فرمايي چې د معراج په شپه زما تيريدل په حضرت جبريل عليه السلام باندې په داسې حالت كې اُوشو چې هغه د الله ﷻ د يَرې په وجه د زوړ مشك په شان وُ .(۲)

حضرت جبريل عليه السلام به د جهنم د پيدا كيدو نه پس ډير ژړل ، ځكه د جهنم ويره ورسره وه .(۳)

(۱) النحل آية ۴۹ ، ۵۰ .

(۲) عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « مَرَرْتُ لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِي بِالْمَلَإِ الْأَعْلَى، وَجِبْرِيْلُ كَالْحِلْسِ الْبَالِي مِنْ خَشْيَةِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ » . المعجم الاوسط للطبراني رقم الحديث ۴۶۷۹ بَابُ الْعَيْنِ ، وحسّنه الالباني في صحيح الجامع رقم الحديث ۵۸۶۴ ، مجمع الزوائد كِتَابُ الْإِيمَانِ بَابٌ مِنْهُ فِي الْإِسْرَاءِ رقم الحديث ۲۴۶ وقال الهيثمي: رَوَاهُ الطَّبَرَانِيُّ فِي الْأَوْسَطِ، وَرِجَالُهُ رِجَالُ الصَّحِيحِ . كنز العمال رقم الحديث ۵۸۹۷ و رقم الحديث ۱۵۱۶۳ .

(۳) عَنْ أَبِي عِمْرَانَ قَالَ : بَلَغَنِي أَنَّ جِبْرِيْلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَبْكِي فَقَالَ : مَا يُبْكِيْكَ ؟ قَالَ : مَا جَفَّتْ لِي عَيْنٌ مُنْذُ خَلَقَ اللهُ جَهَنَّمَ مَخَافَةَ أَنْ أَعْصِيَهُ فَيُلْقِيَنِي فِيهَا . شعب الايمان رقم الحديث ۸۸۷ الخوف من الله تعالى .

۲ . يو ځل حضرت جبريل عليه السلام د نبي عليه السلام سره ناست وُ چې ناڅاپه د يَرې نه اُولړزيدو ، لږ وخت پس حضرت اسرافيل عليه السلام د نبي عليه السلام په خدمت کې حاضر شو ، څه پيغام يې راوړو ، او واپس لاړ.

د حضرت اسرافيل عليه السلام د تللو نه پس حضرت جبريل عليه السلام مطمئن شو ، پيغمبر عليه السلام ورنه پوښتنه اوکړه :

دا په تاسو څه شوي وو چې د يَرې د وجې لړزېږې ؟

حضرت جبريل عليه السلام ورته اوفرمايل :

کله چې ما حضرت اسرافيل عليه السلام اُوليد چې د آسمان نه زمکې طرف ته راروان دی نو ما سره يَره شوه چې کني قيامت قائميږي ! ځکه د قيامت په ورځ به حضرت اسرافيل عليه السلام د بيت المقدس نه شپېلۍ وَهي .(۱)

۳ . يو ځل رسولُ الله ﷺ د حضرت جبريل عليه السلام نه پوښتنه اوکړه :

مَا لِيَ لَمْ أَرَ مِيكَائِيلَ ضَاحِكًا قَطُّ ؟

دا څه وجه ده چې ما تر اُوسه پورې حضرت ميکائيل عليه السلام په خندا باندې ندې ليدلی ؟

حضرت جبريل عليه السلام ورته اوفرمايل : مَا ضَحِكَ مِيكَائِيلُ مُنْذُ خُلِقَتِ النَّارُ .

د کله نه چې د اُور پيدا شوې دی د هغې نه راپه ديخوا حضرت ميکائيل عليه السلام ندي خندلي.(۲)

---

(۱) خوف خدا کے سچے واقعات ص ۷۴ .

(۲) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لِجِبْرِيلَ ﷺ : « مَا لِيَ لَمْ أَرَ مِيكَائِيلَ ضَاحِكًا قَطُّ ؟ قَالَ : مَا ضَحِكَ مِيكَائِيلُ مُنْذُ خُلِقَتِ النَّارُ » . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۳۳۴۳ مُسْنَدُ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ ، الترغيب والترهيب للمنذري ج ۴ ص ۲۲۹ رقم الحديث ۵۵۴۰ ، مجمع الزوائد كتاب صفة النار رقم الحديث ۱۸۵۶۸ ، الزواجر عن اقتراف الكبائر ج ۱ ص ۴۰ ، و ج ۲ ص ۴۱۷ ، نزهة الناظرين ص ۵۵۶ كتاب الخوف والرجاء .

همداسې خبره د حضرت اسرافیل علیه السلام په باره کې هم نقل ده چې د اور پیدا کیدو نه پس هغه هم ندي خندلي. (۱)

٤. په الکبائر او نورو معتمدو کتابونو کې دا خبره ذکر ده چې کله ابلیس لعنتي کړې شو نو حضرت جبریل علیه السلام او حضرت میکائیل علیه السلام دواړو ژړل، نو الله تعالی ورنه پوښتنه اوکړه:

مَالَكُمَا تَبْكِيَانِ؟ تاسو دواړه ولې ژاړئ؟

دوی ورته ووېل: يَارَبِّ مَا نَأْمَنُ مَكْرَكَ.

اې ربه! مونږ ستا د تدبير نه په اَمن کې نه يو (يعنی ستا د گرفت نه ويريږو).

الله تعالی ورته اوفرمايل: هٰكَذَا كُوْنَا لَا تَأْمَنَا مَكْرِيْ.

تاسو همدغه شان زما د تدبير نه مه په اَمن کيږئ (يعنی هر وخت د مانه په يَره کې اُوسئ). (۲)

د نورو فرښتو يَره

۱. امام غزالي رَحِمَهُ اللهُ په احياء العلوم کې نقل کړي چې د الله تعالی څه فرښتې داسې هم دي چې د کله نه اُور پيدا شوی د هغه وخت نه را په ديخوا تر اوسه پورې دوی کې هيچا

(۱) عَنِ الْمُطَّلِبِ أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لِجِبْرِيْلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا جِبْرِيْلُ! مَا لِيْ لَا أَرٰى إِسْرَافِيْلَ يَضْحَكُ، وَلَمْ يَأْتِنِيْ أَحَدٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا رَأَيْتُهُ يَضْحَكُ؟ قَالَ جِبْرِيْلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: "مَا رَأَيْنَا ذٰلِكَ الْمَلَكَ ضَاحِكًا مُنْذُ خُلِقَتِ النَّارُ. شعب الايمان رقم الحديث ۸۸۵ الخوف من الله تعالى ، كنز العمال رقم الحديث ۵۸۹۵.

(۲) وَفِي الْأَثَرِ أَنَّه لما مكر بإبليس وَكَانَ من الْمَلَائِكَة طفق جِبْرِيل وميكال يَبْكِيَانِ فَقَالَ الله عز وَجل لَهما مَالَكُمَا تَبْكِيَانِ؟ قَالَا: يَارَبِّ مَا نَأْمَنُ مَكْرَكَ. فَقَالَ اللهُ تَعَالَى: {هٰكَذَا كُوْنَا لَا تَأْمَنَا مَكْرِيْ}. الكبائر للذهبي ج ۱ ص ۲۲۷ الْكَبِيرَة الثَّالِثَة وَالسِّتُّونَ الأَمن من مكر الله ، احياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۸۱ الشطر الثاني في الخوف بيان أحوال الأنبياء والملائكة عليهم الصلاة والسلام في الخوف ، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الأنبياء والصالحين ص ۵۵۶ كتاب الرجاء والخوف فصل في خوف الملائكة والانبياء والعلماء.

ندې خندلي؛ ځکه دوی ويرېږي چې هسې نه الله تعالى په دوی باندې غصه شي او عذاب ورکړي. (۱)

۳. په تنبيه الغافلين او مکاشفة القلوب کې ذکر دي چې په اُووم آسمان کې د الله تعالى داسې فرښتې دي چې د کوم وخت نه الله تعالى پيدا کړي دي د هاغه وخت نه را په ديخوا په سجده باندې پرتې دي ، دا به تر قيامته پورې همداسې په سجده باندې پرتې وي ، د الله تعالى د ويرې نه لړزېږي ، کله چې د قيامت ورځ شي نو دوی به خپل سرونه راپورته کړي (د عاجزۍ اِقرار به اوکړي) او دا به اووايي :

سُبْحَانَكَ مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ .

(اې ربه) تا لره پاکي ده مونږ ستا حق عبادت اونکړو. (۲)

(يعنى مونږ ستا داسې عبادت اونکړو څنګه چې ستا د عبادت حق وُ).

د يو غر د الله ﷻ د ويرې نه ژړل

فقيه ابو الليث سمرقندي رَحِمَهُ اللهُ يوه واقعه رانقل کړې چې يو ځل حضرت عيسى عليه السلام په يو کلي تيريدو ، په دغه کلي کې يو غر وُ ، او د هغې نه د ژړا او چغو ډير آوازونه راوتل. نو حضرت عيسى عليه السلام د دغه کلي د خلقو نه تپوس اوکړه :

مَا هٰذَا الْبُكَاءُ وَهٰذَا الْإِلْتِحَابُ فِيْ هٰذَا الْجَبَلِ؟

---

(۱) ويقال إن لله تعالى ملائكة لم يضحك أحد منهم منذ خلقت النار مخافة أن يغضب الله عليهم فيعذبهم بها . احياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۸۱ الشطر الثاني في الخوف بيان احوال الأنبياء والملائكة عليهم الصلاة والسلام في الخوف ، نزهة الناظرين في الاخبار والآثار المروية عن الأنبياء والصالحين ص ۵۵۶ كتاب الرجاء والخوف فصل في خوف الملائكة والانبياء والعلماء .

(۲) قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ لِلّٰهِ مَلَائِكَةً فِي السَّمَاءِ السَّابِعَةِ سُجُوْدًا مُنْذُ خَلَقَهُمُ اللهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ تَرْعُدُ فَرَائِصُهُمْ مِنْ مَخَافَةِ اللهِ، فَإِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ رَفَعُوْا رُؤُوْسَهُمْ. وَقَالُوْا : سُبْحَانَكَ مَا عَبَدْنَاكَ حَقَّ عِبَادَتِكَ . تنبيه الغافلين باحاديث سيد الأنبياء والمرسلين للسمرقندي ج ۱ ص ۳۸۹ بَابُ مَا جَاءَ فِي خَوْفِ اللهِ تَعَالَى .
مکاشفة القلوب دريم باب د الله ﷻ نه د ويرې بيان

په دې غَر کې داژړا او چغې د څه شي ده ؟

هغوي ورته وویل : چې ای عیسی ﷺ ! د کوم وخت نه چې مونږ په دې کلي کې اوسیږو د هغه وخت نه را په دیخوا مونږ دغه ژړا او چغې په دې غر کې آورو .

حضرت عیسی علیه السلام د الله ﷻ نه سوال اوکړه :

یَارَبِّ ! اِئْذَنْ لِهٰذَا الْجَبَلِ أَنْ یُکَلِّمَنِیْ .

ای ربه ! دې غَر ته اجازت اوکړه چې د ماسره خبرې اوکړي (چې زه ورنه پوښتنه اوکړم) .

الله رب العزت ورته غَر گویا کړو .

غر ورته وایي : ای عیسی ﷺ ووایه ، د مانه څه پوښتنه کوی ؟

حضرت عیسی ﷺ ورته اوفرمایل : چې ما ته دا ووایه چې ته ولې دومره ژاړې او چغې سورې وهی ؟ غر ورته وویل :

یَا عِیْسٰی ! أَنَا الْجَبَلُ الَّذِیْ کَانَتْ تَنْحَتُ مِنِّی الْأَصْنَامُ الَّتِیْ یَعْبُدُوْنَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَأَخَافُ أَنْ یُلْقِیَنِیَ اللّٰهُ تَعَالٰی فِیْ نَارِ جَهَنَّمَ ، فَإِنِّیْ سَمِعْتُ اللّٰهَ یَقُوْلُ :

﴿ فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِیْ وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ ﴾ . (۱)

ای عیسی ! زه خو هغه غَریم ، چې د ما نه خلق بُتان جوړوي ، او بیا د هغې عبادت کوي ، زه ویریږم د دینه چې هسې نه ما الله ﷻ په اُور کې اوغورځوي . ځکه ما د الله ﷻ دا ارشاد اوریدلې دی ، چې الله ﷻ فرمائي :

تاسو د هغه اُور نه اویریږئ چې د هغې خشاک خلق (کافران او گناهگاران) ، او کاڼي (یعنی د کاڼو نه جوړ شوي بُتان) دي .

غَر وویل : چې د ما نه خو هم بتان جوړ شوي دي نو هسې نه چې ما جهنم ته اوغورځوي .

الله ﷻ حضرت عیسی ﷺ ته وحي اوکړه : چې ته دې غر ته تسلي ورکړه ، ما ده ته د جهنم نه پناه ورکړه .

(۱) البقرة آیة ۲۴ .

قدرمنو ! غر باوجود ددينه چې ځومره سخت شی دی خو بيا هم د الله ﷻ نه ويرېږي نو بني آدم باوجود ددينه چې دا ډير كمزوري دی ده ته خو په طريقِ اولی باندې د الله تعالی نه ويريدل په كار دي. (۱)

د صحابه كرامو رضي الله عنهم د الله ﷻ نه ويره

صحابه كرام رضي الله عنهم هم د الله تعالی نه ډير ويريدل ، د يو څو صحابه كرامو احوال درته نقل كوم:

د حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه يره او ژړا

حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه هغه شخصيت دی چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم نه پس په ټولو مسلمانانو كې افضل دی ، نبي عليه السلام ورته په ښكاره الفاظو سره د جنت خوشخبري وركړې وه ، د نبي عليه السلام د وفات نه پس اَولنی خليفهٔ ، د دوی په دورِ حكومت كې ډير ملكونه فتح شوي وو او اسلامي نظام په كې جاري شوی ؤ ، خو ددې ټولو فضائلو باوجود بيا هم د الله ﷻ د عذاب نه ډير ويريدو ، كله به يې چې د قرآن كريم

---

(۱) وَ رُوِيَ فِي الْخَبَرِ أَنَّ عِيسٰى عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ مَرَّ بِقَرْيَةٍ. وَفِي تِلْكَ الْقَرْيَةِ جَبَلٌ. وَفِي الْجَبَلِ بُكَاءٌ وَالْتِحَابٌ كَثِيْرٌ. فَقَالَ لِأَهْلِ الْقَرْيَةِ: مَا هٰذَا الْبُكَاءُ وَهٰذَا الْإِلْتِحَابُ فِيْ هٰذَا الْجَبَلِ؟ قَالُوْا: يَا عِيْسٰى: مُنْذُ سَكَنَّا هٰذِهِ الْقَرْيَةَ نَسْمَعُ هٰذَا الْبُكَاءَ وَهٰذَا الْإِلْتِحَابَ بِهٰذَا الْجَبَلِ. فَقَالَ عِيْسٰى عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا رَبِّ! اِئْذَنْ لِهٰذَا الْجَبَلِ أَنْ يُكَلِّمَنِيْ. فَأَنْطَقَ اللّٰهُ الْجَبَلَ، فَقَالَ: يَا عِيْسٰى! مَا أَرَدْتَ مِنِّيْ؟ قَالَ: أَخْبِرْنِيْ بِبُكَائِكَ وَالْتِحَابِكَ مَا هُوَ؟ قَالَ: يَا عِيْسٰى أَنَا الْجَبَلُ الَّذِيْ كَانَتْ تَنْحَتُ مِنِّي الْأَصْنَامُ الَّتِيْ يَعْبُدُوْنَهَا مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَأَخَافُ أَنْ يُلْقِيَنِي اللّٰهُ تَعَالٰى فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ. فَإِنِّيْ سَمِعْتُ اللّٰهَ يَقُوْلُ: {فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِيْ وَقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ} [البقرة آية ۲۴]. فأوحى الله تعالى إلى عيسى عليه الصلاة والسلام، أَنْ قُلْ لِلْجَبَلِ: اُسْكُنْ فَإِنِّيْ قَدْ أَعَذْتُهُ مِنْ جَهَنَّمَ. فَالْحِجَارَةُ مَعَ صَلَابَتِهَا وَشِدَّتِهَا تَخَافُ اللّٰهَ فَكَيْفَ لَا يَكُوْنُ الْمِسْكِيْنُ الضَّعِيْفُ ابْنُ آدَمَ يَخَافُ مِنَ النَّارِ. وَلَا يَتَعَوَّذُ بِاللّٰهِ مِنْهَا. يَا ابْنَ آدَمَ احْذَرْ مِنْهَا. وَإِنَّمَا الْحَذَرُ مِنْهَا بِاجْتِنَابِ الذُّنُوْبِ فَإِنَّ الذُّنُوْبَ تَسْتَوْجِبُ عَلَى الْعَبْدِ سَخَطَ اللّٰهِ تَعَالٰى وَعَذَابَهُ. وَلَا طَاقَةَ لَكَ بِعَذَابِ اللّٰهِ تَعَالٰى. تنبيه الغافلين باحاديث سيد الأنبياء والمرسلين للسمرقندي ج۱ ص ۵۹۵ بَابُ الْاِجْتِهَادِ فِي الطَّاعَةِ

تلاوت کولو یا به په مانځه بلند په لوړ غږ ونه کړ نو سترګو نه به یې اوښکې روانې وې.

حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه به کله په مانځه کې د الله ﷻ د ویرې دومره اوژړل چې بیا به یې مخکې قرأت هم نه شو کولی.

۱. په بخاري شریف کې اوږد حدیث دی، په هغې کې دا هم ذکر دي چې نبي علیه السلام په خپل مرضُ الوفات کې اوفرمایل: مُرُوْا أَبَا بَكْرٍ يُصَلِّيْ بِالنَّاسِ.

تاسو ابوبکر صدیق رضي الله عنه ته حکم اوکړئ چې خلقو ته د جمعې مونځ اوکړي.

نو حضرت عائشه رضي الله عنها فرمایي چې ما نبي علیه السلام ته عرض اوکړو:

إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِيْ مَقَامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ فَمُرْ عُمَرَ رضي الله عنه فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ ...

بیشکه کله چې ابوبکر صدیق رضي الله عنه ستاسو په ځای باندې (مخکې په مُصَلّه) اُودریږي نو د ویرې ژړا په وجه بیا خلقو ته خپل آواز نشي اورولی، پس تاسو حضرت عُمر رضي الله عنه ته حکم اوکړئ نو هغه به خلقو ته مونځ اوکړي ...(۱)

داحدیث په بخاري شریف او مسلم شریف کې داسې هم ذکر دی، حضرت عائشه رضي الله عنها فرمایي چې کله د رسولُ الله صلی الله علیه وسلم بیماري سخته شوه، حضرت بلال رضي الله عنه راغی، او نبي علیه السلام ته یې د مونځ خبر ورکړو، رسولُ الله صلی الله علیه وسلم اوفرمایل:

---

(۱) پوره حدیث داسې دی، عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِيْنَ رضي الله عنها: أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِيْ مَرَضِهِ: « مُرُوْا أَبَا بَكْرٍ يُصَلِّيْ بِالنَّاسِ ». قَالَتْ عَائِشَةُ: قُلْتُ: إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رضي الله عنه إِذَا قَامَ فِيْ مَقَامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ فَمُرْ عُمَرَ رضي الله عنه فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ. فَقَالَ: « مُرُوْا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ ». فَقَالَتْ عَائِشَةُ: فَقُلْتُ لِحَفْصَةَ: قُوْلِيْ إِنَّ أَبَا بَكْرٍ إِذَا قَامَ فِيْ مَقَامِكَ لَمْ يُسْمِعِ النَّاسَ مِنَ الْبُكَاءِ، فَمُرْ عُمَرَ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ. فَفَعَلَتْ حَفْصَةُ. فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « إِنَّكُنَّ لَأَنْتُنَّ صَوَاحِبُ يُوْسُفَ عليه السلام. مُرُوْا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ لِلنَّاسِ ». فَقَالَتْ حَفْصَةُ لِعَائِشَةَ: مَا كُنْتُ لِأُصِيْبَ مِنْكِ خَيْرًا. صحيح البخاري كِتَابُ الإِعْتِصَامِ بِالْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ بَابُ مَا يُكْرَهُ مِنَ التَّعَمُّقِ وَالتَّنَازُعِ فِي الْعِلْمِ، وَالْغُلُوِّ فِي الدِّيْنِ وَالْبِدَعِ رقم الحديث ۷۳۰۳، و رقم الحديث ۶۷۹ كِتَابُ الأَذَانِ بَابُ: أَهْلُ الْعِلْمِ وَالْفَضْلِ أَحَقُّ بِالإِمَامَةِ، و رقم الحديث ۷۱۶ كِتَابُ الأَذَانِ بَابُ إِذَا بَكَى الإِمَامُ فِي الصَّلَاةِ.

مُرُوْا أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ .

تاسو حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ته حکم اوکړئ چې خلقو ته د جَمعې مونځ اوکړي.

حضرت عائشة رضي الله عنها فرمايي چې ما ورته وويل :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ وَإِنَّهُ مَتَى مَا يَقُمْ مَقَامَكَ لَا يُسْمِعُ النَّاسَ فَلَوْ أَمَرْتَ عُمَرَ. (۱)

اې د الله رسوله ! بیشکه ابوبکر صدیق رضي الله عنه د ډیر نرَم زړه واله کس دی کله چې ستاسو په ځای باندې اُودریږي نو بیا (د ډیرې ژړا په وجه) قِرأة نشي کولی ، پس تاسو حضرت عُمر رضي الله عنه ته د جَمعې کولو حکم اوکړئ نو دا به ډیره بهتره وي....

۲ . د حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه په زړه کې دومره يَره وه چې يو ځل په لاره تیریدو ، يوه مرغۍ يې په اُونه کې اُولیده نو هغې ته يې خطاب کولو سره اوفرمایل :

طُوْبَى لَكَ يَا طَيْرُ تَطِيْرُ فَتَقَعُ عَلَى الشَّجَرِ، ثُمَّ تَأْكُلُ مِنَ الثَّمَرِ، ثُمَّ تَطِيْرُ لَيْسَ عَلَيْكَ حِسَابٌ وَلَا عَذَابٌ يَا لَيْتَنِيْ كُنْتُ مِثْلَكَ .

اې مرغۍ ! څومره بَختوره یې ، اَلوځې ، په اُونو کینې ، د اُونو میوې خورې ، بیا اَلوځې ، حالانکه په تا باندې هیڅ حساب او عذاب نشته ، کاش ، چې زه (ابوبکر) هم ستا په شان وی.

(حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه به د ډیرې يَرې په وجه دا هم فرمایل :) قسَم په الله ، زما دا هم خوښه ده چې د لارې په غاړه يوه اُونه وی او يو اُوښ خوړلې وی خو چې انسان نه وې پیدا شوی . (۲)

---

(۱) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ، قَالَتْ: لَمَّا ثَقُلَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ بِلَالٌ يُؤْذِنُهُ بِالصَّلَاةِ . فَقَالَ : « مُرُوْا أَبَا بَكْرٍ أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ » . فَقُلْتُ: يَا رَسُوْلَ اللهِ ! إِنَّ أَبَا بَكْرٍ رَجُلٌ أَسِيفٌ وَإِنَّهُ مَتَى مَا يَقُمْ مَقَامَكَ لَا يُسْمِعُ النَّاسَ فَلَوْ أَمَرْتَ عُمَرَ .... صحيح البخاري كِتَابُ الأَذَانِ بَابٌ: الرَّجُلُ يَأْتَمُّ بِالإِمَامِ وَيَأْتَمُّ النَّاسُ بِالمَأْمُوْمِ رقم الحديث ۷۱۳ . صحيح مسلم كِتَابُ الصَّلَاةِ بَابُ اسْتِخْلَافِ الإِمَامِ إِذَا عَرَضَ لَهُ عُذْرٌ مِنْ مَرَضٍ ... رقم ۹۵ (۴۱۸).

(۲) عَنِ الضَّحَّاكِ قَالَ: مَرَّ أَبُوْ بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَلَى طَيْرٍ قَدْ وَقَعَ عَلَى شَجَرَةٍ فَقَالَ : طُوْبَى لَكَ ←←←←

کله به يې فرمايل : لَوَدِدْتُ أَنِّي ثَمَرَةٌ تَنْقُرُهَا الطَّيْرُ .
کاش، چې زه يوه قجوره وی چې مرغۍ په ټُونګو باندې خوړلې وی.(۱)
حضرت ابوبکر صديق رضي الله عنه اګر چې جليلُ القدر صحابي دی خو دا خبرې يې د ډيرې يَرې په وجه کولې ځکه د حيوانانو سره د انسانانو په شان حساب نه وي، او نه ورله عذاب وي.

د حضرت عمر رضي الله عنه د الله ﷻ نه يَره

باوجود د دينه چې نبي عليه السلام حضرت عُمر رضي الله عنه ته په دُنيا کې د جنت خوشخبري اورولې وه خو بيا يې هم په زړه کې د الله ﷻ مخې ته د پيش کيدو او حساب و کتاب ډيره يَره وه.

۱. د تلاوت په اوريدو يَره

کله به چې حضرت عُمر رضي الله عنه د قرآن کريم داسې آيت واوريد چې په هغې کې به د الله ﷻ د عذاب تذکره وه نو د سختې يَرې د وجې به راأوغورځيد او بې هوشي به ورباندې راغله (دومره سخت به بيمار شو چې) بيا به څو ورځې خلق دده بيمارپُرسی ته راتلل.(۲)

←←← يَا طَيْرُ تَطِيرُ فَتَقَعُ عَلَى الشَّجَرِ. ثُمَّ تَأْكُلُ مِنَ الثَّمَرِ. ثُمَّ تَطِيرُ لَيْسَ عَلَيْكَ حِسَابٌ وَلَا عَذَابٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مِثْلَكَ. وَاللهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ شَجَرَةً إِلَى جَانِبِ الطَّرِيقِ فَمَرَّ عَلَيَّ بَعِيرٌ فَأَخَذَنِي فَأَدْخَلَنِي فَاهُ فَلَاكَنِي. ثُمَّ ازْدَرَدَنِي ثُمَّ أَخْرَجَنِي بَعْرًا وَلَمْ أَكُنْ بَشَرًا . شعب الايمان ج ۲ ص ۲۲۷ رقم الحديث ۷۶۸ الخوف من الله تعالى.
احياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۸۳ بيان أحوال الأنبياء والملائكة عليهم الصلاة والسلام في الخوف . نزهة الناظرين ص ۵۵۷ كتاب الرجاء والخوف.

وفي رواية : نَظَرَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ إِلَى طَيْرٍ حِينَ وَقَعَ عَلَى الشَّجَرِ فَقَالَ: مَا أَنْعَمَكَ يَا طَيْرُ تَأْكُلُ وَتَشْرَبُ وَلَيْسَ عَلَيْكَ حِسَابٌ، يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مِثْلَكَ . شعب الايمان ج ۲ ص ۲۲۸ رقم ۷۶۹ الخوف من الله تعالى.
(۱) عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: أَبْصَرَ أَبُو بَكْرٍ طَائِرًا عَلَى شَجَرَةٍ فَقَالَ: "طُوبَى لَكَ يَا طَيْرُ تَأْكُلُ الثَّمَرَ، وَتَقَعُ عَلَى الشَّجَرِ، لَوَدِدْتُ أَنِّي ثَمَرَةٌ تَنْقُرُهَا الطَّيْرُ . شعب الايمان ج ۲ ص ۲۲۷ الخوف من الله تعالى رقم الحديث ۷۶۷ .
(۲) و روی أن عمر رضي الله عنه كان يسقط من الخوف إذا سمع آية من القرآن ←←←←

حافظ ابن کثير رحمه الله په خپل تفسير " تفسير ابن کثير " کې د آيت ﴿ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ﴾ د لاندې د حضرت عُمر ﷺ واقعه رانقل کړی چې :

يوه شپه حضرت عُمر ﷺ د ښار د حالاتو معلومولو د پاره اُووت ، نو د مسلمانانو په يو کور باندې تيريدو ، هلته يو مسلمان په مانځه باندې ولاړ وُ ، او تلاوت يې کولو ، حضرت عُمر ﷺ هم د تلاوت آوريدلو د پاره اُودريد ، هغه سورة الطور تلاوت کولو ﴿ وَالطُّورِ ۝ وَكِتَٰبٍ مَّسْطُورٍ ... ﴾ کله چې دې آيت ته رااُورسيد : ﴿ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ۝ مَا لَهُۥ مِن دَافِعٍ ﴾. ترجمه : بيشکه ستا د رب عذاب خامخا واقع کيدونکې دی ، نشته دی ددې څوک دَفع کوونکې .

نو حضرت عمر ﷺ قسَم اوکړو : قَسَمٌ ـ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ ـ حَقٌّ .

په رَب د کعبې قسَم چې دا حق دی .

بيا د سوَرلۍ نه راښکته شو ، يو ديوال ته تَکيه شو (د تللو طاقت يې نه وُ) ، څه ډير وخت خفه ناست وُ .

کله چې کور ته لاړ نو ددې آيت په آوريدو ورباندې دومره اَثر شوې وُ چې :

فَمَكَثَ شَهْرًا يَعُوْدُهُ النَّاسُ لَا يَدْرُوْنَ مَا مَرَضُهُ ؟

تر د يوې مياشتې پورې مريض وُ ، خلق به بيمار پُرسۍ له راتلل ، خو هيچا ته دا پته نه لګيده چې دده مرض څه شی دی ؟ (۱)

←←← مغشيا عليه فكان يعاد أياما . احياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۸۳ بيان أحوال الأنبياء والملائكة عليهم الصلاة والسلام في الخوف

(۱) خَرَجَ عُمَرُ يَعِسُّ الْمَدِيْنَةَ ذَاتَ لَيْلَةٍ. فَمَرَّ بِدَارِ رَجُلٍ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ. فَوَافَقَهُ قَائِمًا يُصَلِّيْ. فَوَقَفَ يَسْتَمِعُ قِرَاءَتَهُ فَقَرَأَ : {وَالطُّوْرِ ..} حَتَّى بَلَغَ { إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ . مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ } قَالَ : قَسَمٌ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ حَقٌّ . فَنَزَلَ عَنْ حِمَارِهِ وَاسْتَنَدَ إِلَى حَائِطٍ. فَمَكَثَ مَلِيًّا. ثُمَّ رَجَعَ إِلَى مَنْزِلِهِ. فَمَكَثَ شَهْرًا يَعُوْدُهُ النَّاسُ لَا يَدْرُوْنَ مَا مَرَضُهُ . رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ . تفسير ابن كثير ج ٦ ص ۷ سورة الطور آيت ۷ ، ۸ . ←←←←

۵. باوجود ددينه چې حضرت عُمر ﷜ جليلُ القدر صحابي وُ ، د نبي عليه السلام سره يې ډير جهادونه کړي وو ، خو بيا يې هم په زړه کې د الله ﷻ نه ډيره يَره وه.

کله چې په نېزه باندې زخمي کړې شو نو حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما ورته راغی او ورته وې فرمايل:

اې اميرالمؤمنين! زيرې قبول کړه؛ ځکه تا په هغه وخت کې اسلام راوړې وُ چې کله ډير خلق کافران وو ، ته د رسولُ الله ﷺ سره په هغه وخت کې په جهاد کې شريک وی چې کله خلقو هغه ځان له پريخې وُ ، کله چې نبي عليه السلام وفات شو نو هغه د تا نه راضي وُ ، ستا په خلافت کې د هيچا اختلاف نهٔ وُ ، او دا دې اوس شهيد قتل کړې شوی.

حضرت عُمر ﷜ اوفرمايل: ته دوباره دا خبرې اوکړه.

نو ابن عباس رضي الله عنهما دوباره همدا خبرې اوکړې. حضرت عُمر ﷜ ورته اوفرمايل: دا تاسو د ځوکې خبرې کوی (بيا يې اوفرمايل:)

لَوْ أَنَّ مَا عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ بَيْضَاءَ وَصَفْرَاءَ لَافْتَدَيْتُ بِهِ مِنْ هَوْلِ الْمَطْلَعِ .

که چيرته د ما سره دا هر څه وی کوم چې په مخ د زمکه دي نو ما به دا د قيامت د سختيو نه د بچ کيدو په عِوض کې ورکړي وی. (۱)

---

(۱) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنهما ، أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى عُمَرَ حِينَ طُعِنَ، فَقَالَ: « أَبْشِرْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ، أَسْلَمْتَ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ كَفَرَ النَّاسُ ، وَقَاتَلْتَ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ خَذَلَهُ النَّاسُ، وَتُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَنْكَ رَاضٍ وَلَمْ يَخْتَلِفْ فِي خِلَافَتِكَ رَجُلَانِ، وَقُتِلْتَ شَهِيدًا » فَقَالَ: أَعِدْ. فَأَعَادَ فَقَالَ: « اَلْمَغْرُورُ مَنْ غَرَرْتُمُوهُ لَوْ أَنَّ مَا عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ بَيْضَاءَ وَصَفْرَاءَ لَافْتَدَيْتُ بِهِ مِنْ هَوْلِ الْمَطْلَعِ ». صحيح ابن حبان كِتَابُ إِخْبَارِهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ مَنَاقِبِ الصَّحَابَةِ ذِكْرُ رِضَا الْمُصْطَفَى صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عِنْدَ فِرَاقِهِ الدُّنْيَا رقم الحديث ٦٨٩١ ، شعب الايمان رقم الحديث ٢٥٣٠ ، تنبيه الغافلين ص ٣٨٩ باب ما جاء في خوف الله تعالى.

وفي رواية : عَنِ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ: لَمَّا طُعِنَ عُمَرُ ﷜ قَالَ: وَاللهِ لَوْ أَنَّ لِي طِلَاعَ الْأَرْضِ ذَهَبًا لَافْتَدَيْتُ بِهِ مِنْ عَذَابِ اللهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ أَرَاهُ. الزهد لابي داود ص ٧٠ رقم الحديث ٥٠ مِنْ زُهْدِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَأَخْبَارِهِ

٦. حضرت عبدالله بن عُمر رضي الله عنهما فرمایي چې (کله حضرت عُمر رضي الله عنه په نېزه باندې اُووهل شو او د وفات کېدو وخت یې نزدې شو نو په دې وخت کې) د حضرت عُمر رضي الله عنه سَر زما په غېږ کې وُ نو ماته یې اوفرمایل :

یَا عَبْدَ اللهِ ! ضَعْ رَأْسِيْ بِالْأَرْضِ . اې عبدالله ! زما سَر په زمکه باندې کېږده .

نو ما خپل څادر راغونډ کړو او دده د سَر لاندې مې کېښود ، هغوی راته دوباره ووېل :

ضَعْ رَأْسِيْ بِالْأَرْضِ لَا أُمَّ لَكَ .

بې مُوره شې ، زما سَر په زمکه کېږده .

بیا یې اوفرمایل : وَيْلُ عُمَرَ وَوَيْلُ أُمِّهِ إِنْ لَمْ يَغْفِرِ اللهُ لَهُ .

افسوس دی عُمَرْ لره ، او افسوس دی دده مور لره که چیرته الله تعالی دده بخَنه اونکړي. (۱)

۷. معافي غوښتل :

یو ځل حضرت عُمر رضي الله عنه ته یو کس راغی او وې ویل : اې امیرالمؤمنین ! فلاني سړي په ما باندې ظلم کړی ته د ماسره لاړشه او زما بدله واخله .

حضرت عُمر رضي الله عنه هغه په دُرّه (کوړه) باندې اووهل او ورته وې ویل :

کله چې زه د همدې کار د پاره ناست یم نو تاسو نه راځئ خو چې په یو بل کار کې مشغول

(۱) عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ، قَالَ : كَانَ رَأْسُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِيْ حِجْرِيْ . فَقَالَ : يَا عَبْدَ اللهِ ! ضَعْ رَأْسِيْ بِالْأَرْضِ . قَالَ: فَجَمَعْتُ رِدَائِيْ فَوَضَعْتُهُ تَحْتَ رَأْسِهِ . فَقَالَ : ضَعْ رَأْسِيْ بِالْأَرْضِ لَا أُمَّ لَكَ . ثُمَّ قَالَ: وَيْلُ عُمَرَ وَوَيْلُ أُمِّهِ إِنْ لَمْ يَغْفِرِ اللهُ لَهُ . الزهد لابي داؤد ص ٦٦ رقم الحديث ٣٦ مِنْ زُهْدِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَأَخْبَارِهِ

وفي رواية : قَالَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ : أَنَا آخِرُكُمْ عَهْدًا بِعُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ . دَخَلْتُ عَلَيْهِ وَرَأْسُهُ فِيْ حِجْرِ ابْنِهِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ . فَقَالَ لَهُ: ضَعْ خَدِّيْ بِالْأَرْضِ. فَقَالَ: هَلْ فَخِذِيْ وَالْأَرْضُ إِلَّا سَوَاءٌ ؟ قَالَ: ضَعْ خَدِّيْ بِالْأَرْضِ لَا أُمَّ لَكَ فِي الثَّانِيَةِ أَوِ الثَّالِثَةِ ثُمَّ شَبَّكَ بَيْنَ رِجْلَيْهِ فَسَمِعْتُهُ يَقُوْلُ : وَيْلِيْ وَوَيْلُ لِأُمِّيْ إِنْ لَمْ يَغْفِرِ اللهُ لِيْ حَتّٰى فَاضَتْ نَفْسُهُ.
الزهد لابي داؤد ص ٦٣ رقم الحديث ٣٣ مِنْ زُهْدِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَأَخْبَارِهِ

شم نو بيا راشي. او دا وايي چې زما بدل واخله.

هغه سړی لاړ، ډير غصه وُ. حضرت عُمر ﷺ اوفرمايل: هغه کس ماله دوباره راولئ.

کله چې هغه راغی نو حضرت عُمر ﷺ ورته هغه دُرّه وَر اُوغورځوله او ورته وې ويل: ته د مانه خپل بدل واخله. هغه وويل: زه خپل بدل نه اخلم .... آخر هغه کس حضرت عُمر ﷺ ته معافي اوکړه.

بيا حضرت عُمر ﷺ د هغه سره لاړ، کله چې واپس راغی او کورته ننوت نو دوه رکعته مونځ يې اوکړو، بيا کيناست او خپل ځان ته مخاطب شو، دا يې وويل:

اې عمر بن الخطاب! ته ډير کمزورې وې نو الله تعالى ستا مرتبه اوچته کړه، ته بې لارې وې نو الله تعالى درته هدايت اوکړو، ته ذليل وې نو الله تعالى درته عزت درکړو، بيا يې د خلقو امير المؤمنين جوړ کړې اوس چې کله تا ته يو کس راغی او د خپل بدل اخيستلو د پاره يې درته وويل نو تا هغه اووهل: مَا تَقُوْلُ لِرَبِّكَ غَدًا إِذَا أَتَيْتَهُ؟

صبا چې د قيامت په ورځ ته د خپل رب سره ملاوُ شې نو څه جواب به ورکوې؟

نو حضرت عُمر ﷺ مسلسل همداسې خپل ځان ملامته کول.(۱)

فائده: معلومه شوه چې د حضرت عُمر ﷺ په زړه کې د الله تعالى د وړاندې د پيش کيدو او حساب و کتاب نه ډيره يَره وه.

(۱) دا واقعه په أسْدُ الغابة کې داسې ذکر ده: قَالَ الْأَحْنَفُ: كُنْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ. فَلَقِيَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا أَمِيْرَ الْمُؤْمِنِيْنَ! اِنْطَلِقْ مَعِي فَأَعِدْنِيْ عَلَى فُلَانٍ، فَإِنَّهُ قَدْ ظَلَمَنِيْ. قَالَ: فَرَفَعَ الدِّرَّةَ فَخَفَقَ بِهَا رَأْسَهُ. فَقَالَ: تَدْعُوْنَ أَمِيْرَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَهُوَ مُعْرِضٌ لَكُمْ. حَتَّى إِذَا شُغِلَ فِيْ أَمْرٍ مِنْ أُمُوْرِ الْمُسْلِمِيْنَ أَتَيْتُمُوْهُ: أَعِدْنِيْ أَعِدْنِيْ! قَالَ: فَانْصَرَفَ الرَّجُلُ وَهُوَ يَتَذَمَّرُ. قَالَ: عَلَيَّ الرَّجُلُ. فَأَلْقَى إِلَيْهِ الْمِخْفَقَةَ، وَقَالَ: اِمْتَثِلْ. فَقَالَ: لَا وَاللهِ، وَلَكِنْ أَدَعُهَا لِلّٰهِ وَلَكَ. قَالَ: لَيْسَ هٰكَذَا، إِمَّا أَنْ تَدَعَهَا لِلّٰهِ إِرَادَةَ مَا عِنْدَهُ أَوْ تَدَعَهَا لِيْ. فَأَعْلَمُ ذٰلِكَ. قَالَ: أَدَعُهَا لِلّٰهِ. قَالَ: فَانْصَرَفَ. ثُمَّ جَاءَ يَمْشِيْ حَتَّى دَخَلَ مَنْزِلَهُ وَنَحْنُ مَعَهُ. فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَجَلَسَ. فَقَالَ: يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، كُنْتَ وَضِيْعًا فَرَفَعَكَ اللهُ، وَكُنْتَ ضَالًّا فَهَدَاكَ اللهُ، وَكُنْتَ ذَلِيْلًا فَأَعَزَّكَ اللهُ. ثُمَّ حَمَلَكَ عَلَى رِقَابِ النَّاسِ. فَجَاءَكَ رَجُلٌ يَسْتَعْدِيْكَ فَضَرَبْتَهُ. مَا تَقُوْلُ لِرَبِّكَ غَدًا إِذَا أَتَيْتَهُ؟ قَالَ: فَجَعَلَ يُعَاتِبُ نَفْسَهُ فِيْ ذٰلِكَ مُعَاتَبَةً حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ خَيْرُ أَهْلِ الْأَرْضِ. اسد الغابة في معرفة الصحابة ج ۲ ص ۱۳۷ عمر بن الخطاب زهده وتواضعه رضي الله عنه

۸ . په يوه موقع باندې يې اوفرمايل : که د قيامت په ورځ د حساب و کتاب نه پس زه برابر برابر خلاص شم يعنې نه رابانديې ګناه وي او نه ثواب بلکه أعراف ته أوليږلې شم (کوم چې د جنت او جهنم په مينځ کې دی او هغه خلق به په کې وي چې د هغوی نيکي او بدي برابر وي) نو دا هم زما د پاره کافي ده. (۱)

۹ . پخپله د شپې يتيمانو له خوراک اوړل

علامه ابن أثير رَحِمَهُ اللهُ په خپل کتاب " أُسْدُ الغَابة " کې ، علامه ابن عساکر رَحِمَهُ اللهُ په خپل کتاب " تاريخ دمشق " او نورو مُعتَمدو علماؤ دا واقعه رانقل کړی :

د حضرت عُمر ﷺ غلام " اسلم " فرمايي چې يوه ورځ اميرالمؤمنين حضرت عُمر ﷺ د شپې ګرځيدو (د دې د پاره د خپل رَعيت د حالاتو نه ځان خبر کړي) نو په يو ځای کې په يو کور کې (بُودۍ) زَنانه ناسته وه او ګېرچاپېره ورنه ماشومان بچي ناست وو ، دې ماشومانو ژړل ، دې زَنانه په دې أور باندې يوه کټوَۍ (دېګې) ايخې وه ، په هغې کې يې أوبه اچولې وې او چمچه يې په کې وهله.

حضرت عُمر ﷺ دروازې ته ورنزدې شو او د دې زَنانه نه يې پوښتنه اوکړه :

دا ماشومان ولې ژاړي ؟

هغې ورته ووېل : د أولږې نه ژاړي. ده ورنه پوښتنه اوکړه :

په دې أور باندې چې دا کټوَۍ ايخې ده په دې کې څه دي ؟ هغې ووېل :

ما په دې کې أوبه اچولې دي او چمچ په کې وَهم ، ماشومانو ته صرف په ذِهن کې دا اچوم چې ګني په دې کټوَۍ کې أوره او غوړي دي (اوس پَخېږي) نو په دې طريقه به څه وخت مشغول وي بيا به أوده شي. (ځکه د مونږ سره د خوراک هيڅ څيز نشته چې دې

---

(۱) هكذا في مكاشفة القلوب باب ۵۲.

وفي رواية: عَنِ ابنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنهُمَا: أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى عُمَرَ ﷺ وَبَيْنَ يَدَيْهِ مَالٌ. فَنَشَجَ حَتَّى اخْتَلَفَتْ أَضْلَاعُهُ ثُمَّ قَالَ: « وَدِدْتُ أَنِّي أَنْجُو مِنْهُ كَفَافًا لَا لِي، وَلَا عَلَيَّ ». الرقة والبكاء لابن ابي الدنيا ج۱ ص۲۷۶ رقم ۳۱۹ جامع من أخبار البكائين.

ماشومانو له یې پُوخ کړم) .

حضرت عُمر رضی الله عنه چې دا خبرې واوریدی نو (د دیر خفګان نه) کیناست، دیریې اُوژړل بیا بیتُ المال ته راغی، یوه غټه بُوجۍ یې راواخیسته په دې کې یې اُوړه، غوړي، وازګه، قجورې، کپړې، او درهم واچول، تر دې چې دا بُوجۍ یې ډکه کړه، بیا یې خپل غلام "اسلم" ته وویل: اې اسلم ! دا ماته راپورته کړه (چې په شا باندې یې ویسم) .

اسلم وایي چې ما ورته وویل: اې امیرالمؤمنین ! دا به زه ستا په ځای باندې ویسم.

نو ماته یې وویل: نه، دا زه پخپله ورم .

لِأَنِّيْ أَنَا الْمَسْئُوْلُ عَنْهُمْ فِي الْآخِرَةِ .

ځکه د قیامت په ورځ به د دوی تپوس د مانه کیږي .

(مقصد یې دا ؤ چې که ته نن دا بُوج پورته کړې نو د قیامت د ورځې بُوج به څوک اُوچتوي؟) .

نو حضرت عُمر رضی الله عنه دا بوجۍ په خپل څټ باندې کینبوده او راروان شو تر دې چې د هغه زَنانه کورته رااُورسید، بیا یې پخپله کټوَی راواخیسته، په هغې کې یې څه اُوړه، وازګه او قجورې واچولی، پخپله یې اُور بَل کړو، په خپل لاس باندې یې په کټوَی کې چمچ وَهله، او د کټوی لاندې اُور ته یې پخپله پُوکي هم ورکول.

اسلم فرمایي چې د حضرت عُمر رضی الله عنه ګیره چونکه ګڼړه وه نو ما اُولید چې د اُور لوګي به د دوی د ګیرې د مینځ نه راوتل (ځکه اُور په آسانه نه لږیدو نو ده به مسلسل پُوکي ورکول)، تر دې پورې چې ماشومانو له یې خوراک پُوخ کړو.

بیا حضرت عُمر رضی الله عنه په خپل لاس باندې خوراک راخیستو او ماشومانو ته یې ورکول، تر دې چې هغوی په خوراک ماړه شو.

بیا حضرت عُمر رضی الله عنه د ماشومانو خوشحالولو د پاره د حیوانانو په شان داسې څه حرکات اوکړل چې په هغې سره ماشومان خوشحال شو او وې خَندل.

بیا یې د مانه پوښتنه اوکړه: اې اسلم ! ته پوهیږې چې ما ددې ماشومانو سره دا لوبې ولې اوکړې؟ ما ورته وویل: اې امیرالمؤمنین ! ماته پته نشته. نو راته وې ویل:

ما دوی په ژړا باندې ليدلي وو ، نو ما دا نه خوښول چې زه ورنه لاړ شم او همداسې يې پريږدم ، بلکه زما زړه غوښتل چې دوی په خندا باندې أوګورم (نو ځکه مې ورسره لوبې اوکړې چې دوی أوخاندي) .

فَلَمَّا ضَحِكُوْا طَابَتْ نَفْسِيْ . پس هر کله دوی أوخندل نو زما زړه ښه شو . (۱)

(بيا حضرت عُمر ﷺ د دوی د پاره د بيتُ المال نه وظيفه مقرر کړه)

په ځنې کتابونو کې ددې واقعې سره دا هم شته چې کله حضرت عُمر ﷺ أورته پُوکې ورکول او لوګې يې د ګيرې نه راوتلو نو پدې وخت کې يې د ځان سره پټ ويل : اې عُمر ! ته به د قيامت په ورځ الله ﷻ ته څه جواب ورکوی ؟

دې بُودۍ زَنانه خو دا نه پيژندلو چې ګني دا حضرت عُمر ﷺ دی ، نو دې وويل : خلقو غلطي کړی چې اميرالمؤمنين يې حضرت عُمر ﷺ جوړ کړې دی حالانکه هغه ددې مستحق ندی ځکه هغه ته دا پته هم نشته چې د هغه په رعيت کې په چا باندې أولږه ده ،

(۱) عَنْ أسلم، أنَّ عُمَرَ بْن الخطاب ﷺ طاف ليلة، فإذا هُوَ بامرأة فِي جوف دار لها وحولها صبيان يبكون، وَإِذا قدر عَلَى النار قَدْ ملأتها ماء. فدنا عُمَر بْن الخطاب من الباب. فَقَالَ: يَا أَمَةَ اللهِ ! أيش بكاء هَؤُلَاءِ الصبيان؟ فقالت: بكاؤهم من الجوع. قَالَ: فما هَذِهِ القدر الَّتِي عَلَى النار؟ فقالت: قَدْ جعلت فيها ماء أعللهم بها حَتَّى يناموا أوهمهم أنَّ فيها شيئًا من دقيق وسمن. فجلس عُمَر فبكى، ثُمَّ جاء إِلَى دار الصدقة فأخذ غرارة، وجعل فيها شيئًا من دقيق وسمن وشحم وتمر وثياب ودراهم، حَتَّى ملأ الغرارة. ثُمَّ قَالَ: يا أسلم، احمل عليّ، فقلت: يا أمير المؤمنين ! أَنَا أحمله عنك. فَقَالَ لِي: لَا أُمَّ لَكَ يَا أَسْلَمُ، أَنَا أَحْمِلُهُ لِأَنِّي أَنَا الْمَسْئُوْلُ عَنْهُمْ فِي الْآخِرَةِ . قَالَ: فحمله عَلَى عنقه، حَتَّى أتَى بِهِ منزل المرأة، قَالَ: وأخذ القدر، فجعل فيها شيئًا من دقيق وشيئًا من شحم وتمر، وجعل يحركه بيده وينفخ تحت القدر، قَالَ أسلم: وكانت لحيته عظيمة، فرأيت الدخان يخرج من خلل لحيته، حَتَّى طبخ لهم، ثُمَّ جعل يغرف بيده ويطعمهم حَتَّى شبعوا، ثُمَّ خرج وربض بحذائهم كأنه سبع، وخفت مِنْهُ أن أكلمه، فلم يزل كذلك حَتَّى لعبوا وضحكوا، ثُمَّ قَالَ: يا أسلم ! أتدري لم ربضت بحذائهم؟ قلت: لا، يا أمير المؤمنين ! قَالَ: رأيتهم يبكون، فكرهت أن أذهب وأدعهم حَتَّى أراهم يضحكون، فلما ضحكوا طابت نفسي . اسد الغابة ج ۴ ص ۱۳۷ عمر بن الخطاب فضائله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ، تاريخ دمشق. لابن عساكر ج ۴۴ ص ۳۵۲ عمر بن الخطاب . الرياض النضرة في مناقب العشرة ج ۲ ص ۳۸۵ الباب الثاني: في مناقب امير المؤمنين ابي حفص عمر بن الخطاب رضي الله عنه الفصل التاسع: في ذكر نبذة من فضائله رضي الله تعالى عنه .

بلکه د اميرالمؤمنين کيدو د پاره ته مستحق وی . (۱)

سبحان الله ، حضرت عُمر ﷺ هغه عظيم شخصيت ؤ چې د هغه نوم آوريدو سره د دُنيا غټ غټ بادشاهان لړزيدل ليکن په زړه کې يې د الله ﷻ نه دومره يَره وه چې د شپې يې پخپله يتيمانو له خوراک راوړو ، بيا يې ورله پخپله پوخ کړو او ورياندې وې خوړو . دا ځکه چې د قيامت په ورځ د الله ﷻ د وړاندې د جواب ورکولو نه يريدو .

۹ . د سَرکاري اوښانو پيداکولو د پاره پخپله په سختې گرمۍ کې وتل

يو ځل يو څو سَرکاري اُوښان ورک شوي وو ، دا د غرمې وخت ؤ ، سخته گرمي وه (او د عربو گرمي خو هم ډيره مشهوره ده) نو حضرت عُمر ﷺ پخپله په دې غرمه کې د اُوښانو پيدا کولو د پاره وربسې اُووت (حالانکه په دې وخت کې دا اميرالمؤمنين ؤ) ، د ډير تالاش نه پس يې اُوښان راپيدا کړل ، واپس يې راروان کړي وو ، د ډيرې گرمې په وجه يې مخ ډير سُور شوې ؤ ، ټول بدن يې په خوَلو لوند ؤ ، په لاره کې حضرت علي ﷺ ورسره ملاؤ شو ، حضرتِ علي ﷺ چې حضرت عمر ﷺ په دې حالت کې اُوکتلو نو ورته وې ويل :

اې اميرالمؤمنين ! نور خلق به دې د اُوښانو پيدا کولو پسې ليږلي وو تاسو پخپله ولې دومره تکليف برداشت کړو ؟

ده ورته وويل : اې علي ! د قيامت په ورځ به الله تعالی د مانه دا پوښتنه کوي چې تا ولې دومره غفلت کړې ؤ چې سرکاري اُوښان ورک شو ؟ د دې تپوس به د نورو خلقو نه نه کيږي (نو ځکه زه وربسې پخپله اُووتم) .

حضرت علي ﷺ ورته اوفرمايل : اې اميرالمؤمنين ! تاسو کامياب شوی .

چونکه د حضرت عمر ﷺ په زړه کې د آخرت دومره يَره وه چې وې فرمايل :

اې علي ! که د قيامت په ورځ ماته د نيکيو اجر هم ملاؤ نشي او د گناهونو په وجه زما گرفت اونشي نو زه په دې هم راضي يم .

(۱) خطبات طيب .

د حضرت عثمان ﷛ د الله ﷻ نه يَره

حضرت عثمان جليلُ القدر صحابي وُ ، په ډيرو جهادونو کښې يې شِرکت او مالي مرسته کړی ، نبي عليه السلام ورته په دُنيا کښې د جنت زيرې ورکړې وُ ، د مسلمانانو دريم خليفه وُ ، دده په دورِ حکومت کښې شام ، مِصر ، عراق ، ايران او نور ډير ملکونه په اسلامي حکومت کښې شامل شوي وو ، خو بيا يې هم په زړه کښې د الله ﷻ او قيامت د ورځې د عذاب نه ډيره يَره وه .

۱ . د قبر په ليدلو ډير ژړل

په احاديثو کښې راځي : كَانَ عُثْمَانُ ﷛ ، إِذَا وَقَفَ عَلَى قَبْرٍ بَكَى حَتَّى يَبُلَّ لِحْيَتَهُ . (۱)

حضرت عثمان ﷛ به چې کله د يو قبر سره نزدې اودريد نو دومره به يې اوژړل چې خپله ګيره مبارکه به يې د اوښکو نه لمده کړه .

۲ . خپل غلام ته د بدل اخيستلو حُکم کول

يو ځل حضرت عثمان ﷛ په څه خبره باندې خپل غلام ته غصه شو او په غصه کښې يې د

(۱) پوره حديث داسې دی : كَانَ عُثْمَانُ ﷛ ، إِذَا وَقَفَ عَلَى قَبْرٍ بَكَى حَتَّى يَبُلَّ لِحْيَتَهُ . فَقِيلَ لَهُ: تُذْكَرُ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ فَلَا تَبْكِي وَتَبْكِي مِنْ هٰذَا ؟ فَقَالَ : إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ الْقَبْرَ أَوَّلُ مَنْزِلٍ مِنْ مَنَازِلِ الْآخِرَةِ فَإِنْ نَجَا مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَيْسَرُ مِنْهُ ، وَإِنْ لَمْ يَنْجُ مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَشَدُّ مِنْهُ . قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا رَأَيْتُ مَنْظَرًا قَطُّ إِلَّا وَالْقَبْرُ أَفْظَعُ مِنْهُ . سنن الترمذي أَبْوَابُ الزُّهْدِ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَابُ مَا جَاءَ فِي ذِكْرِ الْمَوْتِ رقم الحديث ۲۳۰۸ ، سنن ابن ماجة كِتَابُ الزُّهْدِ بَابُ ذِكْرِ الْقَبْرِ وَالْبِلَى رقم الحديث ۴۲۶۷

حضرت عثمان ﷛ به چې کله د يو قبر سره نزدې اودريد نو دومره به يې اوژړل چې خپله ګيره مبارکه به يې د اوښکو نه لمده کړه . . دده نه پوښتنه اوشوه : (دا څه وجه ده چې) ته جنت او جهنم يادوی نو نه ژاړی خو ددې قبر (د ليدلو) د وجې ډير ژاړی ؟ ده ورته ويل ، نبي کريم صلی الله عليه وسلم فرمايلي ، بيشکه قبر د آخرت د منازِلو نه اولنې منزل دی که چيرته انسان ددينه نجات اومومند نو راتلونکي منزلونه ددينه ډير آسان دي ، او که د قبر د منزل نه بنده نجات او نه موند نو ددينه پس راتلونکې منزلونه ددينه هم سخت او مشکل دي . حضرت عثمان ﷛ اوفرمايل چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم دا هم فرمايلي ، ما د قبر نه علاوه بل هيڅ منزل دومره سخت او خوفناک نه دې ليدلی څومره چې قبر سخت او خوفناک دی .

هغه غوږونه تاو کړل، خو فوراً یې غلام ته وویل:
ما نه غلطي اوشوه ته هم زما غوږونه تاو کړه چې بدل دې پوره شي.
خو غلام خپل بدل وا نه خیست، ده باربار ورته همدا ویل، آخر غلام معمولي طریقې سره لاس دده غوږونو سره اولږول.
ده ورته وویل: داسې نه، بلکه په پوره زور سره زما غوږونه تاو کړه.
بیا یې اوفرمایل: په دُنیا کې بدله ورکول بنه دي خو په آخرت کې بنه ندي.(۱)

۳. د الله ﷻ د وړاندې پیش کیدو نه یَره

حضرت عثمان ﷺ به کله د ډیرې یَرې د وجې اوفرمایل:
وَدِدْتُ أَنِّي إِذَا مِتُّ لَمْ أُبْعَثْ. (۲)
زما دا خوښه ده چې کله وفات شم دوباره راپا نه څولې شم.

د حضرت علي ﷺ د الله ﷻ نه یَره

حضرت علي ﷺ څلورم خلیفه و، نبي علیه السلام ورته په دُنیا کې د جنت زیرې کړې و، خو بیا هم د الله تعالی د عذاب او د آخرت د حساب و کتاب نه ډیر یَریدو:
۱. د حضرت علي ﷺ متعلق نقل دي چې کله به د مانځه وخت راغی نو د دوی بَدن به لړزیدو شو، او رَنګ به یې مُتغیّر (بدل) شو. دده نه ددې متعلق پوښتنه اوشوه، نو ده ورته وویل:
جَاءَ وَقْتُ الأَمَانَةِ الَّتِي عَرَضَهَا اللهُ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالأَرْضِ وَالجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا. وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الإِنْسَانُ. فَلَا أَدْرِي أَأُحْسِنُ أَدَاءَ مَا حَمَلْتُ أَمْ لَا؟
د هغې امانت اداء کولو وخت راغی چې کوم الله تعالی په زمکې او غرونو باندې پیش کړو نو دوی ددې د اوچتولو نه انکار اوکړو، او ددې نه اوویریدل، دا امانت انسان اوچت

(۱) مشاهیر اسلام ج ۲ ص ۷۴۹. خلفاے راشدین.
(۲) قال عثمان رضي الله عنه: وددت إني إذا مت لم أبعث. احیاء علوم الدین ج ۴ ص ۱۸۳ بیان أحوال الأنبیاء والملائکة علیهم الصلاة والسلام في الخوف.

(او قبول) کړو . لهذا ماته نده معلومه چې ما کوم امانت اوچت کړی آيا زه به دا په ښه طريقې سره اَداء کړې شم يا نه؟ .(۱)

۲. حضرت علي ﷺ به فرمايل :

.... فَإِنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَلَا حِسَابَ، وَغَدًا حِسَابٌ وَلَا عَمَلَ .(۲)

نن ورځ (په دُنيا کې) عمل شته خو حساب نشته، او صبا (د قيامت په ورځ) به حساب وي عمل به نه وي .

۳. حضرت علي ﷺ به فرمايل :

إِذَا بَكَى أَحَدُكُمْ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ فَلَا يَمْسَحْ دُمُوعَهُ بِثَوْبِهِ وَلْيَدَعْهَا تَسِيلُ عَلَى خَدَّيْهِ يَلْقَى اللهَ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا .(۳)

کله چې په تاسو کې يو کس د الله ﷻ د يَرې اوژاړي نو هغه دې په خپلو کپړو باندې دا اوښکې نه صفا کوي بلکه دا دې پرېږدي چې دده په آننګو (مخ) باندې اوبهيږي نو د الله تعالی سره به په دې حالت کې ملاقات اوکړي .

---

(۱) وَرُوِيَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ كَرَّمَ اللهُ وَجْهَهُ . أَنَّهُ كَانَ إِذَا حَضَرَ وَقْتُ الصَّلَاةِ ، ارْتَعَدَتْ فَرَائِصُهُ . وَتَغَيَّرَ لَوْنُهُ فَسُئِلَ عَنْ ذٰلِكَ فَقَالَ : جَاءَ وَقْتُ الْأَمَانَةِ الَّتِي عَرَضَهَا اللهُ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ ، فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا ، وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا ، وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ ، فَلَا أَدْرِي أَأُحْسِنُ أَدَاءَ مَا حَمَلْتُ أَمْ لَا ؟ . تنبيه الغافلين باحاديث سيد الأنبياء والمرسلين للسمرقندي باب: إتمام الصلاة والخشوع فيها ص ۵۳۹ طبع دار ابن كثير، دمشق بيروت . مكاشفة القلوب باب ۱۲ .

(۲) وَكَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَقُولُ : إِنَّ الدُّنْيَا قَدِ ارْتَحَلَتْ مُدْبِرَةً . وَإِنَّ الْآخِرَةَ قَدِ ارْتَحَلَتْ مُقْبِلَةً . وَلِكُلٍّ مِنْهُمَا بَنُونَ . فَكُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ الْآخِرَةِ . وَلَا تَكُونُوا مِنْ أَبْنَاءِ الدُّنْيَا . فَإِنَّ الْيَوْمَ عَمَلٌ وَلَا حِسَابَ . وَغَدًا حِسَابٌ وَلَا عَمَلَ . جامع العلوم والحكم لابن رجب الحنبلي ج۲ ص ۳۷۸ الحديث الأربعون

(۳) شعب الايمان رقم الحديث ۷۸۷ الخوف من الله تعالى .

وفي رواية : عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ : إِذَا دَمَعَتْ عَيْنَاكَ ، وَسَالَتْ دُمُوعُكَ عَلَى خَدِّكَ فَلَا تَكُفَّهَا بِثَوْبِكَ ، وَامْسَحْ بِهَا وَجْهَكَ حَتَّى تَلْقَى اللهَ بِهَا . شعب الايمان رقم الحديث ۷۸۶ الخوف من الله تعالى

٤. **په بیتُ المال کې احتیاط** : کله چې حضرت علي ﷺ امیرالمؤمنین وُ نو یو ځل ده ته د یمن نه د شهدو ډک مشکونه راغلل ، تر اوسه یې په مسلمانانو کې تقسیم کړي نه وو ، په دې وخت د حضرت علي ﷺ د ځوي څه مېلمانه راغلل ، روټۍ ورسره وه خو تَلکاري ورسره نه وه ، نو دې ځوي یې د حضرت علي ﷺ غلام ته خبره اوکړه او دیو مشک نه یې څه شهد راواخیست .

بیا کله چې حضرت علي ﷺ شهد تقسیمول شروع کړل نو ورته معلومه شوه چې زما ځوي د یو مشک نه لږ شهد د تقسیم نه مخکې اخیستي دي ، نو ډېر خفه شو ، او ځوي ته یې ووېل :

تاته دا حق چا درکړې وُ چې د تقسیم نه مخکې شهد واخله ؟

هغه ورته ووېل : زما خیال وُ چې کله ماته د شهدو خپله حصه ملاوُ شي نو زه به بیا هماغومره مقدار بیت المال ته واپس کړم .

حضرت علي ﷺ ورته اوفرمایل :

تاته آخر دا حق چا درکړې وُ چې د تقسیم نه مخکې دې د خپل حق نه فائده اخیستې ؟ .

سبحان الله ، دا د حضرت علي ﷺ د الله ﷻ نه یَره او کمالِ احتیاط وُ .

د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ د الله ﷻ نه یَره

حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ به فرمایل : وَدِدْتُ أَنِّي إِذَا مِتُّ لَمْ أُبْعَثْ . (۱)

زما دا خوَښه ده چې کله وفات شم دوباره راژوندي نه شم .

د حضرت ابوذر ﷺ د الله ﷻ نه یَره

د حضرت ابوذر ﷺ په زړه کې د الله تعالی نه دومره یره وه چې فرمایل به یې :

(۱) عَنْ مَالِكِ بْنِ مِغْوَلٍ، قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا مَعَ الْقَاسِمِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ، فَقَالَ رَجُلٌ وَأَشَارَ إِلَى الْقَاسِمِ ، قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ (بن مسعود ﷺ) : « وَدِدْتُ أَنِّي إِذَا مِتُّ لَمْ أُبْعَثْ » فَقَالَ الْقَاسِمُ بِرَأْسِهِ هَكَذَا ، أَيْ نَعَمْ . مصنف ابن ابي شيبة رقم الحديث ٣٤٥٣٩ كِتَابُ الزُّهْدِ كَلَامُ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ .

وَاللهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي شَجَرَةٌ تُعْضَدُ . (۱)

قسَم په الله ، زما دا خوښه ده چې زه يوه ونه وى او پرېکړې شوې وى.

د حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا د الله ﷻ نه يَره

حضرت عائشې رَضِيَ اللهُ عَنْهَا به فرمايل: وَدِدْتُ أَنِّي إِذَا مِتُّ كُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا . (۲)

زما دا خوښه ده چې كله وفات شم نو نَسْيًا مَنْسِيًّا اوكرځم. (يعنى د خلقو نه بالكل هېره شم).

د حضرت ابودرداء ﷺ د الله ﷻ نه يَره

حضرت ابودرداء ﷺ به فرمايل :

يَا لَيْتَنِي كُنْتُ شَجَرَةً تُعْضَدُ وَتُؤْكَلُ ثَمَرَتِي وَلَمْ أَكُنْ بَشَرًا . (۳)

كاش، چې زه يوه ونه وى ، پرېكړې شوې وى، او زما ميوه خوړل شوې وى خو چې انسان نه وې پيدا شوى.

د حضرت ابو عُبَيده بن جَرّاح ﷺ د الله ﷻ نه يَره

حضرت ابو عُبَيده بن جَرّاح ﷺ به فرمايل :

---

(۱) مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۱۵۱٦ ، سنن الترمذي أَبْوَابُ الزُّهْدِ بَابٌ فِي قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا رقم الحديث ۲۳۱۲ ، سنن ابن ماجة رقم الحديث ۴۱۹۰ ، المستدرک على الصحيحين للحاكم تَفْسِيرُ سُورَةِ هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ رقم الحديث ۳۸۸۳ وقال الحاكم : هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ . و وافقه الذهبي

وفي رواية : قَالَ أَبُو ذَرٍّ ﷺ : يَا لَيْتَنِي كُنْتُ شَجَرَةً تُعْضَدُ . شعب الايمان رقم الحديث ۷٦۴ الخوف من الله تعالى . مشكاة المصابيح باب البكاء والخوف الفصل الثالث رقم الحديث ۵۳۴۷(۹) .

(۲) مصنف ابن ابي شيبة رقم الحديث ۳۴۷۳۵ كِتَابُ الزُّهْدِ كَلَامُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا . الزهد لوكيع بن الجراح ج ۱ ص ۳۹۴ رقم ۱٦۰ بَابُ مَنْ قَالَ: يَا لَيْتَنِي لَمْ أُخْلَقْ . الزهد لاحمد بن حنبل ج ۱ ص ۱۳٦ رقم ۹۱۲ . احياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۸۳ .

(۳) شعب الايمان رقم الحديث ۷٦۸ الخوف من الله تعالى .

لَوَدِدْتُ أَنِّي كُنْتُ كَبْشًا فَيَذْبَحُنِيْ أَهْلِيْ فَيَأْكُلُوْنَ لَحْمِيْ وَيَشْرَبُوْنَ مَرَقِيْ . (۱)

زما دا خوښه ده چې زه ګډ وی، د خپل کور خلق ما ذبح کړي، زما غوښه اُوخوري، او زما خُوروا (شوربا) اُوڅکي.

د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما د الله ﷻ نه يَره

د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما په زړه کې د الله تعالى نه ډيره يَره وه، دومره ډير به يې ژړل چې د سترګو نه داُوښکو تللو په وجه يې په مخ کې کرخې جوړې شوې وی. (۲)

د حضرت حنظله اُسَيدي رضي الله عنه د الله ﷻ نه يَره

د حضرت حنظله اُسَيدي رضي الله عنه په زړه کې د الله ﷻ نه دومره يَره وه چې يو ځل يې په ځان باندې دا ګمان اوکړو چې چيرته منافق شوې نه يم. بيا ورته نبي عليه السلام تسلي ورکړه، او مطمئن شو. (۳)

---

(۱) شعب الایمان الخوف من الله تعالى رقم الحدیث ۷۷۰ . صلاح الامة في علو الهمة ج ۵ ص ۵۳۳ علو الهمة في الخوف والرجاء، سیر اعلام النبلاء ج ۱ ص ۱۸ ، طبقات ابن سعد ج ۳ ص ۳۰۰.

(۲) عَنْ أَبِيْ رَجَاءٍ، قَالَ: كَانَ هٰذَا الْمَوْضِعُ مِنَ ابْنِ عَبَّاسٍ أَيْ مَجْرَى الدُّمُوْعِ كَأَنَّهُ الشِّرَاكُ الْبَالِيْ مِنَ الدَّمْعِ . حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج ۲ ص ۳۰۷ . مصنف ابن ابي شيبة رقم الحديث ۳۵۵۲۲ كِتَابُ الزُّهْدِ مَا قَالُوا فِي الْبُكَاءِ مِنْ خَشْيَةِ اللهِ .

وكان تحت عيني ابن عباس رضي الله عنهما مثل الشراك البالي من كثرة الدموع صلاح الامة ج ۵ ص ۵۳۳ علو الهمة في الخوف والرجاء

(۳) عَنْ حَنْظَلَةَ الْأُسَيِّدِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: وَكَانَ مِنْ كُتَّابِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَقِيَنِيْ أَبُوْ بَكْرٍ رضي الله عنه ، فَقَالَ: كَيْفَ أَنْتَ يَا حَنْظَلَةُ ؟ قَالَ: قُلْتُ: نَافَقَ حَنْظَلَةُ، قَالَ: سُبْحَانَ اللهِ مَا تَقُوْلُ؟ قَالَ: قُلْتُ: نَكُوْنُ عِنْدَ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُذَكِّرُنَا بِالنَّارِ وَالْجَنَّةِ، حَتَّى كَأَنَّا رَأْيُ عَيْنٍ، فَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَافَسْنَا الْأَزْوَاجَ وَالْأَوْلَادَ وَالضَّيْعَاتِ فَنَسِيْنَا كَثِيْرًا، قَالَ أَبُوْ بَكْرٍ رضي الله عنه : فَوَاللهِ إِنَّا لَنَلْقَى مِثْلَ هٰذَا، فَانْطَلَقْتُ أَنَا وَأَبُوْ بَكْرٍ، حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قُلْتُ: نَافَقَ حَنْظَلَةُ يَا رَسُوْلَ اللهِ فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ « وَمَا ذَاكَ ؟ » قُلْتُ: يَا رَسُوْلَ اللهِ نَكُوْنُ عِنْدَكَ تُذَكِّرُنَا بِالنَّارِ وَالْجَنَّةِ، حَتَّى كَأَنَّا رَأْيُ عَيْنٍ، فَإِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِكَ عَافَسْنَا الْأَزْوَاجَ وَالْأَوْلَادَ وَالضَّيْعَاتِ، نَسِيْنَا كَثِيْرًا. ←←←←

دې صحابه کرامو رضي الله عنهم دا خبرې مخکه کولې چې د قیامت په ورځ د الله ﷻ د وړاندې د پیش کیدو او حساب و کتاب نه یریدل. اګرچې دیرو ته په دُنیا کې د جنت او د الله ﷻ د رَضا خوشخبري ورکړې شوې وه خو بیا هم وړاندې د الله تعالی یَره غالبه وه.

د حضرت عبدالله بن رواحه رضي الله عنه یَره

کله چې دا آیت نازل شو: ﴿ وَإِنْ مِّنكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا ﴾. (۱)

ترجمه: او په تاسو کې به هر کس په جهنم باندې تیریږي، دا ستا په رب باندې لازمي مقرّر شوې (خبره) ده.

نو حضرت عبدالله بن رواحه رضي الله عنه خپل کور ته لاړ، په ژړا یې شروع اوکړه، دده بي بي چې راغله او دا یې په ژړا اُولید نو دې هم ورسره ژړا شروع کړه، خادِمه یې راغله هغه هم په ژړا شوه، تردې چې د کور نور خلق یې راغلل هغوی هم په ژړا شو.

کله چې د عبدالله بن رواحه رضي الله عنه اُوښکې اُودریدې نو د کور د خلقو نه یې پوښتنه اوکړه: اې د کور خلقو! تاسو ولې ژړل؟

هغوی ورته وویل: مونږ ته پته نشته خو لیکن چې کله ته مونږ په ژړا اُولیدې نو مونږ هم درسره اُوژړل.

عبدالله بن رواحه رضي الله عنه ورته وویل:

إِنَّهُ أُنْزِلَتْ عَلَىٰ رَسُولِ اللهِ آيَةٌ يُنَبِّئُنِي فِيهَا رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ أَنِّي وَارِدُ النَّارِ، وَلَمْ يُنَبِّئْنِي أَنِّي صَادِرٌ عَنْهَا، فَذَٰلِكَ الَّذِي أَبْكَانِي.

←←← فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنْ لَوْ تَدُومُونَ عَلَى مَا تَكُونُونَ عِنْدِي وَفِي الذِّكْرِ لَصَافَحَتْكُمُ الْمَلَائِكَةُ عَلَى فُرُشِكُمْ وَفِي طُرُقِكُمْ، وَلَكِنْ يَا حَنْظَلَةُ سَاعَةً وَسَاعَةً» ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. صحيح مسلم كتاب التَّوْبَةِ بَابُ فَضْلِ دَوَامِ الذِّكْرِ وَالْفِكْرِ فِي أُمُورِ الْآخِرَةِ وَالْمُرَاقَبَةِ وَجَوَازِ تَرْكِ ذَلِكَ فِي بَعْضِ الْأَوْقَاتِ وَالِاشْتِغَالِ بِالدُّنْيَا رقم الحديث ۱۲ (۲۷۵۰). سنن الترمذي رقم الحديث ۲۵۱۴، مشكاة المصابيح رقم الحديث ۲۲۶۸(۸) باب ذكر الله عزوجل والتقرب اليه الفصل الاول. مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۹۰۲۵.

(۱) سورة مريم آية ۷۱.

په رسول الله صلی الله علیه وسلم باندې يو آيت نازل شوی په دې کې ماته خپل رب دا خبر راکړی چې زه به په جهنم باندې تيرېږم خو دا خبر يې ندې راکړی چې زه به د دېنه أوځم او که نه؟ نو ځکه زه په ژړا شو. (۱)

د حضرت عبدالله ابن عمر رضي الله عنهما ژړه

د حضرت عبدالله بن عمر رضي الله عنهما په زړه کې هم ډيره ژړه وه ، يو ځل يې د سورة المطففين تلاوت کولو ،کله چې دې آيت: ﴿ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴾ ته راأورسيد.

(د آيت ترجمه داده : په کومه ورځ چې به ټول خلق د ربّ العالمين د وړاندې أودرېږي)

فَبَكٰى حَتّٰى خَرَّ وَامْتَنَعَ مِنْ قِرَاءَةِ مَا بَعْدَهُ.

نو ابن عمر رضي الله عنهما په ژړا شو ، دومره ډير يې أوژړل چې آخر بې اِختياره په زمکه راأوغورځيد ، او آخوا نور قرات يې اونکړې شو. (۲)

---

(۱) قَالَ بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْمُزَنِيُّ: نَزَلَتْ هٰذِهِ الْآيَةُ: {وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا} ذَهَبَ عَبْدُ اللهِ بْنُ رَوَاحَةَ رضي الله عنه إِلٰى بَيْتِهِ فَبَكٰى، فَجَاءَتِ امْرَأَتُهُ فَبَكَتْ، فَجَاءَتِ الْخَادِمُ فَبَكَتْ، وَجَاءَ أَهْلُ الْبَيْتِ فَجَعَلُوا يَبْكُونَ، فَلَمَّا انْقَطَعَتْ عَبْرَتُهُ، قَالَ: « يَا أَهْلَاهُ، مَا الَّذِي أَبْكَاكُمْ؟ » قَالُوا: لَا نَدْرِي وَلٰكِنْ رَأَيْنَاكَ بَكَيْتَ فَبَكَيْنَا، قَالَ: « إِنَّهُ أُنْزِلَتْ عَلٰى رَسُولِ اللهِ آيَةٌ يُنَبِّئُنِي فِيهَا رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ أَنِّي وَارِدُ النَّارِ، وَلَمْ يُنَبِّئْنِي أَنِّي صَادِرٌ عَنْهَا، فَذٰلِكَ الَّذِي أَبْكَانِي » .

الزهد والرقائق لابن المبارك ج۱ ص۱۰۴ رقم الحديث ۳۰۹ بَابُ الْهَرَبِ مِنَ الْخَطَايَا وَالذُّنُوبِ .

(۲) عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَبِي بَزَّةَ، حَدَّثَنِي مَنْ سَمِعَ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ تَعَالٰى عَنْهُ، قَرَأَ {وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ} [المطففين آية ۱] حَتّٰى بَلَغَ {يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} [المطففين آية ۶] قَالَ: فَبَكٰى حَتّٰى خَرَّ وَامْتَنَعَ مِنْ قِرَاءَةِ مَا بَعْدَهُ . حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج ۱ ص ۳۰۵ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ مواظبته على قيام الليل . صفة الصفوة ج۱ ص ۲۱۹ عبد الله بن عمر بن الخطاب .

عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ سُلَيْمٍ قَالَ سَمِعْتُ نَافِعًا مَوْلَى ابْنِ عُمَرَ يَقُولُ: مَا قَرَأَ ابْنُ عُمَرَ رضي الله عنهما هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ قَطُّ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ إِلَّا بَكٰى {إِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللهُ} [البقرة آية ۲۸۴] الْآيَةَ . ثُمَّ يَقُولُ: « إِنَّ هٰذَا لَإِحْصَاءٌ شَدِيدٌ » . حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج ۱ ص ۳۰۵ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ مواظبته على قيام الليل .

د حضرت سلمان فارسي ﷺ يَره

يو ځل حضرت سلمان فارسي ﷺ د يو قاري نه دا آيت واوريد :

﴿ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴾.(۱)

ترجمه : او بيشکه جهنم ددوی ټولو د وَعدې ځای دی.

(يعنې څوک چې د شيطان تابعداري کوي او ګمراه دي نو جهنم د دوی ټولو ځای دی).

نو حضرت سلمان فارسي ﷺ ددې آيت په اَوريدو يوه چغه اُووهله ، په خپل سَر باندې يې لاس کېښود ، ترد درې (۳) ورځو پورې حيران او پريشانه ؤ ، په ځان پوره نه پوهيدو.

(۱) الحجر آية ۴۳.

د نورو بزرګانو يَره

د نبي عليه السلام او صحابه كرامو رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ د واقعاتو نه پس درته د نورو علماء كرامو د الله تعالى نه د يَريدو يو څو واقعات رانقل كوم :

د حضرت زُرارة بن اوفى رَحِمَهُ اللهُ يَره

حضرت زُرَارة بن اوفى رَحِمَهُ اللهُ جليلُ القدر تابعي دى ، دده يو شاګرد "بهز بن حكيم" وايي چې يو ځل حضرت زُرَارة رحمه الله مونږ ته په بصره كې په مسجدِ قشيره كې د جُمعې اِمامت كولو ، كله چې دې آيت ته راأورسيد :

﴿ فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ ۞ فَذَٰلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ ۞ عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ ﴾.(۱)

ترجمه : پس كله چې پُوكې اُووهلې شي په شپېلى كې ، نو دا ورځ به ډيره سخته وي ، په كافرانو باندې به آسانه نه وي .

د آيت په ويلو سره د آخرت يَره وربانديې دومره غالبه شوه چې فوراً راپريوَت ، بې هوشه شو ، او په هماغه مِحراب كې وفات شو . بيا مونږ راپورته كړو ، او دده خپل كورته مو دده لاش وې وړو . (۲)

د ابوجرير رَحِمَهُ اللهُ يَره

ابوجرير رَحِمَهُ اللهُ تابعي دى ، صالح المُرّي دده د وراندې څه آيتونه تلاوت كړل ، په

---

(۱) سورة المدثر آية ۸ تا ۱۰ .

(۲) قَالَ بَهْزُ بْنُ حَكِيمٍ: أَمَّنَا زُرَارَةُ بْنُ أَبِي أَوْفَى فِي مَسْجِدِ قُشَيْرٍ فَقَرَأَ الْمُدَّثِّرَ فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى هٰذِهِ الْآيَةِ {فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ} [المدثر آية ۸] خَرَّ مَيِّتًا. قَالَ بَهْزُ: فَكُنْتُ فِيمَنْ حَمَلَهُ . شعب الايمان رقم الحديث ۹۱۱ الخوف من الله تعالى . احياء علوم الدين ج ۲ ص ۳۹۸ .

قَالَ بَهْزُ بْنُ حَكِيمٍ: صَلَّى بِنَا زُرَارَةُ بْنُ أَوْفَى الْقُرَشِيُّ فِي مَسْجِدِ بَنِي قُشَيْرٍ الْأَعْظَمِ فَقَرَأَ {فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ} [المدثر آية ۸] فَخَرَّ مَيِّتًا، فَحُمِلَ إِلَى دَارِهِ فَكُنْتُ فِيمَنْ حَمَلَهُ إِلَى دَارِهِ . الزهد لاحمد بن حنبل ج ۱ ص ۲۰۰ رقم ۱۳۸۳ ، و اخرجه ابن سعد في الطبقات ، والحاكم في المستدرک و ابونعيم في الحلية ، وابن الجوزي في صفة الصفوة (۳/۲۳۰) ، والذهبي في السير (۲/۵۱٦) وقال : صح . صلاح الامة في علو الهمة ج ۵ ص ۵۲۸ .

ابوجریر رحمه الله یې دومره آثر وکړو چې بې هوشه شو ، او بیا وفات شو. (۱)

((په بعضې کتابونو کې دده نوم ابوجهیر ذکر شوی. (۲)

او بعضو کې ابوجَهث ذکر شوی. (۳)))

د الله ﷻ د یَرې نه بې هوشه کیدل او دَریاب ته غورځیدل

محمد بن صبیح نقل کړي چې یو کس په دریای فُرات کې غُسل کولو ، د دَریاب په غاړه یو کس روان وُ ، تلاوت یې کولو ، کله یې چې دا آیت اُولوست :

﴿ وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴾ . (۴)

ترجمه : (مُجرمانو ته به وویلې شي:) اې مُجرمانو ! تاسو نن ورځ (ددې نورو نه) جدا شئ.

په دَریاب کې غُسل کوونکې کس چې دا آیت واورید نو دومره آثر یې ورباندې اوکړو چې بې هوشي ورباندې راغلهٔ ، خپل ځان یې کنټرول نه کړې شو او د سمندر په چَپو کې دوب شو . (۵)

---

(۱) وأبو جرير من التابعين قرأ عليه صالح المري فشهق ومات . احياء علوم الدين ج ۲ ص ۳۹۷ .

(۲) قال صالح المري : قال لي أبو جهير مسعود الضرير: من أنت يرحمك الله ؟ قلت . أنا صالح المري، قال: أنت الفتى القارئ، أنت أبو بشر؟ قلت : نعم. قال : اقرأ يا صالح فابتدأتُ فقرأت فما استتممت الاستعاذة حتى خر مغشيًا عليه. ثم أفاق إفاقة فقال : عد في قراءتك يا صالح. فعدتُ فقرأت: { وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا } قال: فصاح صيحة ثم انكب لوجهه وانكشف بعض جسده فجعل يخور كما يخور الثور ثم هدأ فدنونا منه ننظر فإذا هو قد خرجت نفسه كأنه خشبة. صفة الصفوة ج ۲ ص ۱۹۷ الطبقة الرابعة ابوجهير مسعود الضرير

(۳) نَادَى مُنَادٍ فِي مَجْلِسِ صَالِحٍ الْمُرِّيِّ لِيَقُمِ الْبَاكُونَ الْمُشْتَاقُونَ إِلَى الْجَنَّةِ فَقَامَ أَبُو جَهْثٍ . فَقَالَ: اِقْرَأْ يَا صَالِحُ { وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا، وَأَحْسَنُ مَقِيلًا } [الفرقان آية ۲۴] فَقَالَ أَبُو جَهْثٍ : أَرْدِدْهَا يَا صَالِحُ . فَمَا فَرَغَ مِنَ الْآيَةِ حَتَّى مَاتَ أَبُو جَهْثٍ . شعب الايمان ج ۲ ص ۲۹۳ رقم ۹۱۳ الخوف من الله تعالى.

(۴) سورة يس آية ۵۹ .

(۵) عن محمد بن صبيح قال كان رجل يغتسل في الفرات فمرّ به رجل على الشاطئ يقرأ ﴿ وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ ﴾ فلم يزل الرجل يضطرب حتى غرق ومات. احياء علوم الدين ج ۲ ص ۳۹۸ .

د عبدالعزيز بن سلمان رَحِمَهُ اللهُ يَره

عبدالعزيز بن سَلمان رَحِمَهُ اللهُ به چې کله په جُمات کې د قيامت او مرګ تذکره اوکړه نو بيا به يې د الله ﷻ د يَرې داسې ژړل لکه بُوره ښځه چې د بچې په وفات کيدو ژاړي، په جُمات کې به چې کوم خلق ناست وو هغوی به هم ژړل، اکثره به په کې يو کس يا دوه کسان وفات هم شو. (۱)

د يو عابد د الله ﷻ نه يَره

محمد ابن السّماک رَحِمَهُ اللهُ فرمايي .... چې مونږ د يو عابِد ملاقات ته ورغلو، د هغه مور راته وويل:

تاسو زما ځوي ته د جنت يا جهنم تذکره مه کوئ؛ هسې نه چې د ديرې يَرې د وجې وفات شي؛ ځکه دده نه علاوه زما بل ځوک نشته.

ابن السّماک رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې کله مونږ دې عابد ته ورننوتلو نو هغه دير وخت خپل سَر ښکته کړې وُ او چُپ ناست وُ، کله يې چې سَر رااُوچت کړو نو مونږ ته يې رااُوکتل، بيا يې اوفرمايل: إِنَّ لِلنَّاسِ مَوْقِفًا لَا بُدَّ أَنْ يَقِفُوْهُ.

بيشکه د خلقو د پاره (د قيامت په ورځ) په يو ځای کې اُودريدل شته چې هلته به ضرور اُودرېږي.

مونږ ورنه پوښتنه اوکړه: بَيْنَ يَدَيْ مَنْ؟ رَحِمَكَ اللهُ.
الله تعالى دې په تا رحم اوکړي د چا د وړاندې به اُودرېږي؟
پس په دې اُوريدو سره په ژړا شو، يو ځو اِيتکي يې اوکړی او وفات شو. (۲)

---

(۱) كَانَ عَبْدُ الْعَزِيْزِ بْنُ سَلْمَانَ إِذَا ذَكَرَ الْقِيَامَةَ وَالْمَوْتَ صَرَخَ كَمَا تَصْرُخُ الثَّكْلَى وَيَصْرُخُ الْخَائِفُوْنَ مِنْ جَوَانِبِ الْمَسْجِدِ قَالَ: وَرُبَّمَا رُفِعَ الْمَيِّتُ وَالْمَيِّتَانِ مِنْ جَوَانِبِ مَجْلِسِهِ. حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج ٦ ص ٢٤٣ عَبْدُ الْعَزِيْزِ بْنُ سَلْمَانَ. صفة الصفوة ج۲ ص ۲۲۳ عبد العزيز بن سلمان

(۲) قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ السَّمَّاكِ: دَخَلْتُ الْبَصْرَةَ فَقُلْتُ لِرَجُلٍ كُنْتُ أَعْرِفُهُ: دُلَّنِيْ عَلَى عُبَّادِكُمْ فَأَدْخَلَنِيْ عَلَى رَجُلٍ عَلَيْهِ لِبَاسُ الشَّعْرِ طَوِيْلِ الصَّمْتِ. لَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ إِلَى أَحَدٍ قَالَ: فَجَعَلْتُ أَسْتَنْطِقُهُ الْكَلَامَ ← ← ← ← ← ←

د يوې وينځې د الله ﷻ نه يَره

سعيد بن جُبير رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې ما يوه شپه يوه وينځه اُوليده چې د خانه كعبې پَرده يې نيولې وه ، دُعاګانې يې غوښتې ، عاجزي يې كوله ، او ژړل يې ، تردې چې وفات شوه .(۱)

(ددينه علاوه نور ډېر داسې خلق هم تير شوي چې د تقرير په دوران كې يې د عالِم نه د الله ﷻ د عذاب تذكره اُوريدلى نو په هماغه ځاى وفات شوي دي) . (۲)

←←←← فَلَا يُكَلِّمُنِي قَالَ : فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ . فَقَالَ لِي صَاحِبِي : هٰهُنَا ابْنُ عَجُوزٍ هَلْ لَكَ فِيهِ؟ قَالَ: فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ فَقَالَتِ الْعَجُوزُ : لَا تَذْكُرُوا لِابْنِي شَيْئًا مِنْ أَمْرِ جَنَّةٍ وَلَا نَارٍ فَتَقْتُلُوهُ عَلَيَّ فَلَيْسَ لِي غَيْرُهُ . قَالَ: فَلَمَّا دَخَلْنَا عَلَيْهِ فَإِذَا عَلَيْهِ مِنَ اللِّبَاسِ مِثْلُ مَا عَلَى صَاحِبِهِ مُنَكِّسُ الرَّأْسِ طَوِيلُ الصَّمْتِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَنَظَرَ إِلَيْنَا. ثُمَّ قَالَ: إِنَّ لِلنَّاسِ مَوْقِفًا لَا بُدَّ أَنْ يَقِفُوهُ . قَالَ: قُلْتُ: بَيْنَ يَدَيْ مَنْ؟ رَحِمَكَ اللهُ . قَالَ: فَشَهِقَ شَهْقَةً فَمَاتَ . قَالَ ابْنُ السَّمَّاكِ فَجَاءَتِ الْعَجُوزُ فَقَالَتْ: قَتَلْتُمُ ابْنِي قَالَ: فَكُنْتُ فِيمَنْ صَلَّى عَلَيْهِ . رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى. شعب الايمان ج ۲ ص ۲۸۵ رقم ۹۰۲ الخوف من الله تعالى. حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج ۸ ص ۲۰۸ مُحَمَّدُ بْنُ صُبَيْحِ بْنِ السَّمَّاكِ . صفة الصفوة ج۲ ص ۲۳۷ ذكر المصطفين من عباد البصرة المجاهيل الأسماء

(۱) قَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ: مَا رَأَيْتُ أَرْعَى لِحُرْمَةِ هٰذَا الْبَيْتِ وَلَا أَحْرَصَ عَلَيْهِ مِنْ أَهْلِ الْبَصْرَةِ لَقَدْ رَأَيْتُ جَارِيَةً ذَاتَ لَيْلَةٍ تَعَلَّقَتْ بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ تَدْعُو وَتَضَرَّعُ وَتَبْكِي حَتَّى مَاتَتْ. إِسْنَادُهَا صَحِيحٌ. سير اعلام النبلاء ج۵ ص ۱۹۳ سعيد بن جبير . حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج ۴ ص ۲۷۶ .

(۲) قَالَ حِصْنُ بْنُ الْقَاسِمِ الْوَرَّاقُ : كُنَّا عِنْدَ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ زَيْدٍ وَهُوَ يَعِظُ فَنَادَاهُ رَجُلٌ مِنْ نَاحِيَةِ الْمَسْجِدِ: كُفَّ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ لَقَدْ كَشَفْتَ قِنَاعَ قَلْبِي . فَلَمْ يَلْتَفِتْ عَبْدُ الْوَاحِدِ إِلَى ذٰلِكَ فَمَرَّ فِي الْمَوْعِظَةِ فَلَمْ يَزَلِ الرَّجُلُ يَقُولُ: كُفَّ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ لَقَدْ كَشَفْتَ قِنَاعَ قَلْبِي. وَعَبْدُ الْوَاحِدِ يَعِظُ لَا يَقْطَعُ مَوْعِظَتَهُ حَتَّى وَاللهِ حَشْرَجَ الرَّجُلُ حَشْرَجَةَ الْمَوْتِ . وَخَرَجَتْ نَفْسُهُ وَأَنَا وَاللهِ شَهِدْتُ جِنَازَتَهُ يَوْمَئِذٍ مَا رَأَيْتُ بِالْبَصْرَةِ يَوْمًا أَكْثَرَ بَاكِيًا مِنْ يَوْمَئِذٍ. شعب الايمان ج ۲ ص ۲۹۳ رقم ۹۱۲ الخوف من الله تعالى.

قَالَ أَبُو عَازِبٍ: شَهِدْتُ ثَلَاثَةَ رِجَالٍ، أَوْ نَحْوَهُمْ مَاتُوا فِي مَجَالِسِ الذِّكْرِ يَمْشُونَ بِأَرْجُلِهِمْ صِحَاحًا إِلَى الْمَجَالِسِ وَأَجْوَافُهُمْ وَاللهِ قَرِحَةٌ فَإِذَا سَمِعُوا الْمَوْعِظَةَ انْصَدَعَتْ قُلُوبُهُمْ فَمَاتُوا . قَالَ يَحْيَى: قُلْتُ لِأَبِي عَازِبٍ: مُجْتَمِعِينَ؟ قَالَ : لَا بَلْ مُتَفَرِّقِينَ فِي الْمَجْلِسِ الرَّجُلُ وَالرَّجُلَانِ وَنَحْوَ ذٰلِكَ . شعب الايمان ج ۲ ص ۲۹۴ رقم ۹۱۳ الخوف من الله تعالى.

د امام شافعي رَحِمَهُ اللَّهُ یره

یوه ورځ امام شافعي رَحِمَهُ اللَّهُ د یو قاري نه دا آیت واورید :

﴿ هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ، وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴾. (۱)

ترجمه : دا هغه ورځ ده چې دوی به خبرې نه کوي ، او نه به دوی ته اجازت ورکولې شي چې دوی عُذر پیش کړي .

ددې آیت اَوریدو ورباندې دومره اَثر اوکړو چې ځای په ځای بې هوشه شو (بیا څه وخت پس په هوش کې راغی) . (۲)

د مالک بن دینار رَحِمَهُ اللَّهُ یره

۱ . حارث بن سعید وایي چې مونږ د مالک بن دینار رَحِمَهُ اللَّهُ سره ناست وو ، د مونږ سره یو قاري و چې د سورة زلزال تلاوت یې شروع کړو ، مالک بن دینار رَحِمَهُ اللَّهُ د ډیرې یَرې د وجې رَپیدو ، د مجلس خلقو هم د الله ﷻ د یَرې ژړل او چغې یې وهلی .

کله چې قاري دې آیت ته راأورسید :

﴿ فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۞ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ﴾. (۳)

ترجمه : پس څوک چې د یوې ذرې په اندازه نیکي اوکړي نو دا به هغه اوګوري (یعنی د هغې ثواب به اوګوري) ، او څوک چې د یوې ذرې برابر بَدي اوکړي نو دا به هغه (هم) اوګوري (یعنی د هغې سزا به هم اوګوري) .

نو مالک بن دینار رَحِمَهُ اللَّهُ په ژړا شو ، سَلګی یې وهلی ، دومره ډیر یې اُوژړل چې آخر بې هوشه ، په همدې بې هوشئ حالت کې ددې ځای نه وې وړل شو . (۴)

---

(۱) المرسلات آية ۳۵ ، ۳٦ .

(۲) سمع الشافعي رحمه الله قارئاً يقرأ ﴿ هَٰذَا يَوْمُ لَا يَنطِقُونَ ، وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ﴾ فغشي عليه . احياء علوم الدين ج۲ ص۲۹۷ .

(۳) الزلزلة آية ۷ ، ۸ .

(۴) قال الحارث بن سعيد: كنا عند مالك بن دينار وعندنا قارئ يقرأ: ←←←←←←←

۲ . يو ځل مقبرې ته لاړ ، هلته يو مړې دفن کيدو ، دا د قبر سره اودريد ، د مړي دفن کيدو ته يې کتل ، او ځان ته خطاب کول سره يې مسلسل همدا ويل:

صبا چې کله ته مَرشى نو ته به هم دې قبر ته ورځى ، ستا به څه حالت وي ؟

همدا خبره به يې مسلسل کوله ، تر دې چې د ډيرې يَرې په وجه بې هوشه شو او قبر ته پريوت ، خلقو رااوچت کړو او په همدې بې هوشۍ حالت کې يې خپل کور ته اورسول. (۱)

د ربيع بن خُثيم رَحِمَهُ ٱللَّهُ يَره

يو ځل ربيع بن خُثيم رَحِمَهُ ٱللَّهُ د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ سره په سفر روان ؤ ، د دَرياى فرات په غاړه باندې د لوهار بَتۍ وه ، ابن مسعود ﷺ چې دا اوکتل چې دننه په بَتۍ کې د اور لمبې دي نو دا آيتِ مباركه يې تلاوت كړو :

﴿ وَإِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ۝ وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴾.(۲)

ترجمه : او هر کله چې دا خلق جهنم د لرې نه اوګوري نو دوی به د جهنم د قهر آواز او غَرَاړې (يعنى غرَمبارې او شُوز) واوري ، او کله چې دوی د جهنم په يو تَنګ ځاى کې اوغورځولې شي چې د دوی لاس او خپې به په زَنځيرونو باندې تړل شوي وي نو دوی به په دغه ځاى کې د مرګ دُعاګانې غواړي (چې واه ، مونږ هلاک شو) .

←←← { إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا } فجعل مالك يلتفض وأهل المجلس يبكون ويصرخون حتى انتهى إلى هذه الآية : { فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۝ وَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ } قال: فجعل مالك، والله، يبكي ويشهق حتى غشي عليه فحمل بين القوم صريعًا. صفة الصفوة ج ۲ ص ۱٦٥

(۱) قال عبد الله بن مرزوق: بلغني أن مالك بن دينار رَحِمَهُ ٱللَّهُ دخل المقابر ذات يوم فإذا رجل يدفن، فجاء حتى وقف على القبر فجعل ينظر إلى الرجل وهو يدفن فجعل يقول: مالك، غدًا هكذا يصير وليس له شيء يتوسده في قبره . فلم يزل يقول: غدًا مالك هكذا يصير. حتى خر مغشيًا عليه في جوف القبر فحملوه فانطلقوا به إلى منزله مغشيًا عليه. صفة الصفوة ج ۲ ص ۱٦٥ مالک بن دينار .

(۲) الفرقان آية ۱۲ ، ۱۳ .

نو ربيع بن خُثَيم رَحِمَهُ اللهُ (ددې آيتونو په اَوريدو سره) بې هوشه شو او رااُوغورځيد، ددې واقعې راوي وايي چې بيا مونږ دا خپل كور ته وې وړو، تر ماښامه پورې بې هوشه وُ، د ماښام نه پس په هوش كې راغى.(۱)

د عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللهُ يَره

د عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللهُ يوه وينځه وه يوه ورځ يې ده ته ووېل:

يَا أَمِيْرَ الْمُؤْمِنِيْنَ! إِنِّيْ وَاللهِ رَأَيْتُ عَجَبًا.

اې اميرالمؤمنين! قسَم په الله، ما عجيبه خوب ليدلى.

ده ورته ووېل: څه خوب دې ليدلى؟ هغې ووېل:

ما جهنم په خوب كې اُوليد چې لمبې يې وهلى، بيا پُلِ صراط راوړې شو او د جهنم د پاسه كېښودلې شو، بيا عبدالملک بن مروان بادشاه راوستې شو، حكم ورته اوشو چې په پُل صراط باندې لاړ شه، هغه وړاندې لږ لاړ، آخر لاندې جهنم ته اُوغورځيد.

عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللهُ وينځې ته ووېل: جلتي اوكړه زر اُووايه بيا څه اوشو؟ وينځې ووېل: بيا د عبدالملک بن مروان ځوي "وليد" راوستې شو، هغه ته په پُلِ صراط باندې د تللو حكم اوشو، هغه هم وړاندې لږ لاړ، بيا هغه هم لاندې جهنم ته اُوغورځيد.

عُمر بن عبدالعزيز رَحِمَهُ اللهُ وينځې ته ووېل: جلتي اوكړه زر اُووايه بيا څه اوشو؟ وينځې ووېل: بيا عبدالملک بن مروان بل ځوي "سليمان" راوستې شو، هغه هم په پُلِ صِراط باندې لږ لاړ، آخر هغه هم لاندې جهنم ته اُوغورځيد.

---

(۱) عَنْ أَبِي وَائِلٍ، قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُوْدٍ ﷺ وَمَعَنَا الرَّبِيْعُ بْنُ خُثَيْمٍ رَحِمَهُ اللهُ فَمَرَرْنَا عَلَى حَدَّادٍ فَقَامَ عَبْدُ اللهِ يَنْظُرُ حَدِيْدَةً فِي النَّارِ فَنَظَرَ رَبِيْعٌ إِلَيْهَا فَتَمَايَلَ لِيَسْقُطَ فَمَضَى عَبْدُ اللهِ ﷺ حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى أَتُّوْنٍ عَلَى شَاطِئِ الْفُرَاتِ فَلَمَّا رَأَى عَبْدُ اللهِ ﷺ وَالنَّارُ تَلْتَهِبُ فِي جَوْفِهِ قَرَأَ هٰذِهِ الْآيَةَ: "{إِذَا رَأَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيْدٍ سَمِعُوْا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيْرًا} [الفرقان آية ۱۲] إِلَى قَوْلِهِ: ثُبُوْرًا" قَالَ: فَصَعِقَ الرَّبِيْعُ، فَاحْتَمَلْنَاهُ فَجِئْنَا بِهِ إِلَى أَهْلِهِ قَالَ: ثُمَّ رَابَطَهُ إِلَى الْمَغْرِبِ فَلَمْ يُفِقْ ثُمَّ إِنَّهُ أَفَاقَ فَرَجَعَ عَبْدُ اللهِ ﷺ إِلَى أَهْلِهِ. حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج ۲ ص ۱۱۰ أَبُو يَزِيْدَ الرَّبِيْعُ بْنُ خُثَيْمٍ. صفة الصفوة ج ۲ ص ۳۸ الربيع بن خثيم الثوري.

را ته غوږ و نیسه! د عمر بن عبدالعزیز رحمه الله نه مخکې تېر شوي وو)

عمر بن عبدالعزیز رحمه الله وینځې ته وویل: چټکې وکړه زر دوایه بیا څه وشو؟

وینځې وویل: ثُمَّ جِيءَ بِكَ وَاللهِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ.

ای امیر المؤمنین! قسم په الله، بیا ته راوستې شوې.

عمر بن عبدالعزیز رحمه الله چې د خبرې څنګه واورېده نو یوه چغه یې ووهله، بې هوښه شو او راوغورځېده. وینځې ورته په غوږ کې چغې وهلې:

يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنِّي رَأَيْتُكَ وَاللهِ قَدْ نَجَوْتَ، إِنِّي رَأَيْتُكَ وَاللهِ قَدْ نَجَوْتَ.

ای امیر المؤمنین! قسم په الله، ما ته ښکاره شوې وې چې تا نجات وموند (په پل صراط باندې ترې تېر شوي وې) ...

وینځې ورته مسلسل په غوږ کې همدا چغې وهلې خو لیکن عمر بن عبدالعزیز رحمه الله د وېرې په وجه په ځنګ ځنګونو او خپې یې په ځمکه ټکولې.(۱)

د حضرت شبلي رحمه الله وېره

یو ځل حضرت شبلي رحمه الله په خپل جمعات کې تراویح کولې، کله چې امام دا آیت ولوست:

---

(۱) دخلت مولاة لعمر بن عبد العزيز رحمه الله عليه فسلمت عليه، ثم قامت إلى مسجد في بيته فصلت فيه ركعتين وغلبتها عيناها فرقدت فاستيقظت في منامها ثم انتبهت. فقالت: يا أمير المؤمنين! إني والله رأيت عجباً. قال: وما ذاك؟ قالت: رأيت النار وهي تزفر على أهلها. ثم جيء بالصراط ووضع على متنها. فقال: هيه. قالت: فجيء بعبد الملك بن مروان فحمل عليه فما مضى عليه إلا يسيراً حتى انكفأ به الصراط فهوى إلى جهنم. فقال عمر: هيه. قالت: ثم جيء بالوليد بن عبد الملك فحمل عليه فما مضى عليه إلا يسيراً حتى انكفأ به الصراط فهوى إلى جهنم. فقال عمر: هيه. قالت: ثم جيء بسليمان بن عبد الملك فما مضى عليه إلا يسيراً حتى انكفأ به الصراط فهوى كذلك. فقال عمر: هيه. قالت: ثم جيء بك والله يا أمير المؤمنين. فصاح عمر صيحة خر مغشياً عليه. فقامت إليه فجعلت تنادي في أذنه: يا أمير المؤمنين إني رأيتك والله قد نجوت، إني رأيتك والله قد نجوت. قال: وهي تنادي وهو يصيح ويفحص برجليه. إحياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۸۲ بيان أحوال الأنبياء والملائكة عليهم الصلاة والسلام في الخوف. ترغيب المتقين ص ۵۵۷ كتاب الرجاء والخوف

﴿ وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ﴾. (۱)

ترجمه : او که چیرته مونږ اُوغواړو نو کومه وَحي چې مونږ تاته کړیده هغه به درنه خامخا واپس یُوسو .

حضرت شبلي رَحِمَهُ اللهُ بې اِختیاره چغه اُووهله ، رنګ یې زیړ شو ، جِسم یې په لړزیدو شو ، او د سترګو نه یې اُوښکې رواني شوی ، خلقو ګمان وکړو چې ګني مَړ شو .

ده به بار بار ویل : الله ﷻ داسې مُستغني ذات دی چې د خپل محبوب سره هم داسې خطاب کوي . (۲)

د علي بن فضيل رَحِمَهُ اللهُ یَره

علي بن فضيل رَحِمَهُ اللهُ د یو کس نه دا آیت واورید :

﴿ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾. (۳)

ترجمه : په کومه ورځ چې به خلق د رَبّ العالمین د وړاندې اُودریږي .

کله چې علي بن فضيل رحمه الله د الله ﷻ د وړاندې د اُودریدو تصوّر اوکړو نو دا یې برداشت نه کړې شو ، په زمکه راأوغورځید او بې هوشه شو . (۴)

د سفيان ثوري رَحِمَهُ اللهُ یَره

۱. د سفیان ثوري رَحِمَهُ اللهُ په زړه کې د الله تعالی د عذاب نه دومره یَره وه چې کله به یې د آخرت څه تذکره اوکړه : يَبُولُ الدَّمَ .

---

(۱) بني اسرائيل (الاسراء) آية ۸٦ .

(۲) كان الشبلي في مسجده ليلة من رمضان وهو يصلي خلف إمام له فقرأ الإمام ﴿ وَلَئِن شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ ﴾ فزعق الشبلي زعقة ظنّ النّاس أنه قد طارت روحه واُحمر وجهه وارتعدت فرائصه وكان يقول بمثل هذا يخاطب الأحباب يردد ذلك مراراً . احياء علوم الدين ج۲ ص ۳۹۸ .

(۳) المطففين آية ٦ .

(۴) وسمع علي بن الفضيل قارئًا يقرأ ﴿ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ فسقط مغشيًا عليه . احياء علوم الدين ج۲ ص ۳۹۸ .

نو بيا به په تَشنّو متيازو کې ورنه وينه تلله .(۱)

۲ . يو ځل سفيان ثوري رَحِمَهُ اللهُ بيمار وُ نو دده تشې متيازې د ټِست کولو د پاره يو طبيب (ډاکټر) ته وې وړل شوی ، کله چې طبيب ديته اوکتل نو وې ويل :

هَذَا مَاءُ رَجُلٍ قَدْ أَحْرَقَ الْخَوْفُ جَوْفَهُ .

دا دداسې سړي د بدن اُوبه دي چې د الله ﷻ نه ويريدو دِده باطن سوزولې دی .(۲)

۳ . دا واقعه داسې هم نقل ده چې يو ځل يو طبيب (ډاکټر) ته دده د بيمارۍ علامات کړې شو نو هغه طبيب وويل : هَذَا رَجُلٌ قَطَعَ الْخَوْفُ كَبِدَهُ .

دا داسې کس دی چې ډيرې ويرې دده ځِگر ختم کړې دی .(۳)

---

(۱) قَالَ يُوسُفُ بنُ أَسْبَاطٍ: كَانَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ رَحِمَهُ اللهُ إِذَا أَخَذَ ذِكْرَ الْآخِرَةِ يَبُوْلُ الدَّمَ . شعب الايمان ج ۲ ص ۲۹۷ رقم ۹۲۲ الخوف من الله تعالى. سير اعلام النبلاء ج ٦ ص ٦٢٩ سفيان.

وفي رواية : قَالَ يُوسُفُ بنُ أَسْبَاطٍ: كَانَ سُفْيَانُ رَحِمَهُ اللهُ يَبُوْلُ الدَّمَ مِنْ طُوْلِ حُزْنِهِ وَفِكْرَتِهِ. سير اعلام النبلاء ج ٦ ص ٦٥٠ .

(۲) قَالَ زَيْدُ بنُ أَبِي الزَّرْقَاءِ : حُمِلَ مَاءُ سُفْيَانَ إِلَى طَبِيْبٍ فِي عِلَّتِهِ . فَلَمَّا نَظَرَ قَالَ : هَذَا مَاءُ رَجُلٍ قَدْ أَحْرَقَ الْخَوْفُ جَوْفَهُ . شعب الايمان ج ۲ ص ۲۹۸ رقم ۵۲۵ الخوف من الله تعالى. صلاح الامة في علو الهمة ج ۵ ص ۵۳۸ علو الهمة في الخوف والرجاء.

قَالَ أَبُو أُسَامَةَ: مَرِضَ سُفْيَانُ. فَذَهَبْتُ بِمَائِهِ إِلَى الطَّبِيْبِ. فَقَالَ: هَذَا بَوْلُ رَاهِبٍ. هَذَا رَجُلٌ قَدْ فَتَّتَ الحُزْنُ كَبِدَهُ . مَا لَهُ دَوَاءٌ. سير اعلام النبلاء ج ٦ ص ٦٢٦ سفيان.

عَنْ عَمْرِو بْنِ حَمْزَةَ ابْنِ أُخْتِ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ قَالَ: ذَهَبْتُ بِبَوْلِ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ إِلَى دِيْرَانِيٍّ فَأَرَيْتُهُ إِيَّاهُ. فَقَالَ: مَا هَذَا بِبَوْلِ حَنِيْفٍ. قُلْتُ: بَلَى، وَاللهِ مِنْ خِيَارِهِمْ وَكَانَ لَا يَخْرُجُ مِنْ بَابِ الدَّيْرِ. قَالَ: أَنَا أَجِيْءُ مَعَكَ إِلَيْهِ. قُلْتُ لِسُفْيَانَ: إِنَّهُ يَأْتِيْكَ فَأَتَاهُ فَمَسَّ عِرْقَهُ. فَقَالَ: هَذَا رَجُلٌ قَدْ قَطَعَ الحُزْنُ كَبِدَهُ . شعب الايمان ج ۲ ص ۲۹۸ رقم ۹۲٦ الخوف من الله تعالى.

(۳) مرض سفيان الثوري فعرض دليله على طبيب ذمي فقال : هذا رجل قطع الخوف كبده . ثم جاء وجس عروقه ثم قال ما علمت أن في الملة الحنيفية مثله . احياء علوم الدين ج۴ ص ۱۸٦ بيان احوال الأنبياء والملائكة عليهم الصلاة والسلام في الخوف

۴ . سفیان ثوري رَحِمَهُ اللهُ به همیشه ژړل ، ځکه هغه به ویل چې د ماسره دا یَره ده چې زه چیرته په أُمّ الکتاب کې شَقي (بدبخت) نه یم لیکل شوی . (۱)

د آخرت یَره وریاندې دومره غالبه وه چې د شپې به ناڅاپه راپاڅید او ویل به یې : د جهنم أور ، د جهنم أور . د جهنم أور زما خوب تَختولي دی . (۲)

د ابوعیسی ترمذي رَحِمَهُ اللهُ یره

ابوعیسٰی ترمذي رَحِمَهُ اللهُ به د الله ﷻ د عذاب نه دیر یریدو ، دومره دیر به یې ژړل چې آخر د دیرې ژړا په وجه یې د سترګو نظر ختم شو . (۳)

د علي بن بَکار رَحِمَهُ اللهُ یره

۱ : علي بن بَکّار رَحِمَهُ اللهُ د الله تعالی د ویرې دومره ژړل چې آخر یې د سترګو نظر ختم شو ، او د دیرې ژړا په وجه أوښکو دده په مخ باندې دوه کرخې جوړې کړې وی . (۴)

۲ . دوزخ په تیریدو سره یریدل : ابوزکریا خَلقاني وایي چې مونږ د علي بن بَکّار رَحِمَهُ اللهُ سره ناست وو ، په دې وخت کې پاس په آسمان کې وریځ تیریده نو ما دده نه د یو څیز په باره کې پوښتنه اوکړه ، ده راته وویل :

---

(۱) قَالَ عَطَاءُ الخَفَّافُ: مَا لَقِيتُ سُفْيَانَ إِلَّا بَاكِيًا فَقُلْتُ: مَا شَأْنُكَ؟ قَالَ: أَتَخَوَّفُ أَنْ أَكُونَ فِي أُمِّ الكِتَابِ شَقِيًّا. سیر اعلام النبلاء ج ۶ ص ۶۴۳ سفیان.

(۲) قَالَ ابْنُ مَهْدِيٍّ: كُنْتُ أَرْمُقُ سُفْيَانَ فِي اللَّيْلَةِ بَعْدَ اللَّيْلَةِ يَنْهَضُ مَرْعُوبًا يُنَادِي : اَلنَّارَ النَّارَ . شَغَلَنِي ذِكْرُ النَّارِ عَنِ النَّوْمِ، وَالشَّهَوَاتِ. سیر اعلام النبلاء ج ۶ ص ۶۴۹ سفیان.

(۳) قَالَ عُمَرُ بنُ عَلَّكٍ : مَاتَ مُحَمَّدُ بنُ إِسْمَاعِيلَ وَلَمْ يُخَلِّفْ بِخُرَاسَانَ مِثْلَ أَبِي عِيْسَى التِّرْمِذِيِّ فِي العِلْمِ وَالحِفْظِ وَالوَرَعِ. بَكَى حَتَّى عَمِيَ. سیر اعلام النبلاء ج ۱۲ ص ۳۶۴ ، تذکرة الحفاظ ج ۲ ص ۶۳۴ ، تهذیب التهذیب ج ۹ ص ۳۸۹ . صلاح الامة في علو الهمة ج ۵ ص ۵۴۹ علو الهمة فی الخوف والرجاء .

(۴) قَالَ يُوسُفُ بنُ مُسْلِمٍ: بَكَى عَلِيُّ بنُ بَكَّارٍ حَتَّى عَمِيَ، وَكَانَ قَدْ أَثَّرَتِ الدُّمُوعُ فِي خَدِّهِ. سیر اعلام النبلاء ج ۸ ص ۲۳۴ علی بن بکار . صلاح الامة في علو الهمة ج ۵ ص ۵۴۹ علو الهمة فی الخوف والرجاء .

أَسْكُتْ حَتّٰى تَجُوْزَ هٰذِهِ السَّحَابَةُ . أَمَا تَخْشٰى أَنْ يَكُوْنَ فِيْهَا حِجَارَةٌ تُرْمٰى بِهَا .

چُپ شه تر دې چې دا وریځ تېره شي ، آیا ته ویرېږې نه کیدې شي په دې وریځ کې کانړي وي او مونږ وریاندې اُوویشتلې شو؟ (۱)

د سَرِيّ سقطي رَحِمَهُ اللَّهُ یره

سَرِيّ سقطي رَحِمَهُ اللَّهُ به فرمایل :

إِنِّيْ لَأَنْظُرُ إِلٰى أَنْفِيْ كُلَّ يَوْمٍ مِرَارًا مَخَافَةَ أَنْ يَكُوْنَ وَجْهِيْ قَدِ اسْوَدَّ .

بیشکه زه په هره ورځ خپلې پُوزې ته څو ځلې ګورم ځکه ما سره دا یَره وي چې چیرته مخ مې تُور شوې نه وي . (۲)

د فضیل رَحِمَهُ اللَّهُ یره

یو ځل په فضیل رَحِمَهُ اللَّهُ باندې یَره دومره غالبه شوه چې هیبت واخیست او روان وُ ، چا ورنه پوښتنه اوکړه : إِلٰى أَيْنَ؟ چیرته روان یې ؟

ده ورته وویل : لَا أَدْرِيْ . ماته پته نشته .

حالانکه د دیرې یَرې په وجه سَرګردانه روان وُ . (۳)

د یو شپونکي د الله ﷻ نه یَره

یو ځل حضرت عبدالله بن عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا د مدینې مَنوّرې اَطرافو ته په سفر باندې اُووت ،

---

(۱) قَالَ أَبُوْ زَكَرِيَّا الْخَلَقَانِيُّ الْهَمْدَانِيُّ : كُنَّا عِنْدَ عَلِيِّ بْنِ بَكَّارٍ رَحِمَهُ اللَّهُ فَمَرَّتْ سَحَابَةٌ فَسَأَلْتُهُ عَنْ شَيْءٍ فَقَالَ لِيْ : أَسْكُتْ حَتّٰى تَجُوْزَ هٰذِهِ السَّحَابَةُ . أَمَا تَخْشٰى أَنْ يَكُوْنَ فِيْهَا حِجَارَةٌ تُرْمٰى بِهَا . شعب الایمان ج ۲ ص ۳۱۳ رقم ۹٦٦ الخوف من الله تعالى .

(۲) حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج ۱۰ ص ۱۱٦ السَّرِيُّ السَّقَطِيُّ . شعب الایمان ج۲ ص ۲۸۲ رقم ۸۹۱ الخوف من الله تعالى . سير أعلام النبلاء ج ۹ ص ۵۳۳ السَّرِيُّ بنُ الْمُغَلِّس السَّقَطِي . احیاء علوم الدین ج ۴ ص ۱۸۵ بیان أحوال الأنبياء والملائكة عليهم الصلاة والسلام في الخوف .

(۳) ورؤي الفضيل يوماً وهو يمشي فقيل له : إِلٰى أَيْنَ؟ قال : لَا أَدْرِيْ . وكان يمشي والهاً من الخوف . احیاء علوم الدین ج ۴ ص ۱۸۷ بیان أحوال الأنبياء والملائكة عليهم الصلاة والسلام في الخوف .

څه نور ملګري هم ورسره وو ، په یو ځای کې کیناستل ، دَسترخوان یې د خوراک د پاره خُور کړو ، خوراک ته کیناستل ، په دې دَروان کې په دوی باندې یو شپونکې تېر شو (چې ګډې چیلۍ یې څرولی) ، په دوی یې سلام واچول.

عبدالله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ورته د سلام جواب ورکولو نه پس اوفرمایل :

اې شپونکیه ! دلته راشه ، د مونږ سره روټۍ اُوخوره. هغه ورته وویل : زما روژه ده.

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا ورته اوفرمایل : آیا ته په دې سخته ګرمۍ کې په دې غرونو کې رژوه نیسی حالانکه ته خو ګډې څروی ؟

شپونکي ورته وویل : آو ، زه د تیرو ورځو تلافي راګرځوم. (یعنی کومې ورځې چې رانه فضول تېرې شوي د هغې تلافي راګرځوم).

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا د شپونکي تقوی او پرهیزګارۍ معلومولو د پاره ورته وویل :

فَهَلْ لَكَ أَنْ تَبِيعَنَا شَاةً مِنْ غَنَمِكَ هٰذِهٖ فَنُعْطِيكَ ثَمَنَهَا وَنُعْطِيكَ مِنْ لَحْمِهَا فَتُفْطِرَ عَلَيْهِ؟

آیا ته په مونږ باندې یوه ګډه خرڅوی نه ؟ مونږ به تاته ددې قیمت درکړو او غوښه به یې هم درکړو ، ته به پرې ماښام روژه ماته کړې.

شپونکي ورته وویل : إِنَّهَا لَيْسَتْ لِيْ بِغَنَمٍ، إِنَّهَا غَنَمُ سَيِّدِيْ.

دا ګډې زما ندي بلکه دا زما د مالک ګډې دي.

ابن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا (دده تقوی معلومولو د پاره) ورته وویل :

که ته خپل مالک ته اووایې چې هغه لېوه خوړلې ده نو هغه به تاته څه اووایي ؟

شپونکي چې دا خبره واورېده نو دده نه روان شو ، خپله ګوته یې آسمان طرف ته اُوچته کړې وه او په تللو کې یې دا ویل :

أَيْنَ اللهُ؟ نو الله چیرته دی ؟

(مقصد یې دا وُ چې که مالک مې نشته نو الله تعالی خو مې ګوري ، هغه خو چیرته ندې تللی).

(د شپونکي د تللو نه روستو) عبدالله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا به بار بار دا ویل :

قَالَ الرَّاعِيْ : فَأَيْنَ اللهُ ؟

شپونكي وويل : (چې كه مالک مې نشته) نو بيا الله چيرته دی ؟

عبدالله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا چې كله مدينې منورې ته واپس راغى نو دا شپونكى چې د كوم مالک وُ هغه ته يې جواب ور اُوليږل ، د هغه نه يې دا ټولې گډې چيلى او شپونكى په قيمت باندې واخيستل ، بيا يې دا شپونكې آزاد كړو ، او داگډې چيلى يې ټولې هغه ته وركړې. (۱)

د عطاء سَليمي رَحِمَهُ اللَّهُ يَره

عطاء سَليمي رَحِمَهُ اللَّهُ به چې كله د شپې تهجدو ته راپاڅيد نو د سختې يَرې په حالت كې به يې د خپل وجود په اَندامونو باندې لاسونه وهل ، چې چيرته مَسخ شوي خو نه يم ؟ (۲)

(۱) عَنْ نَافِعٍ ، قَالَ : خَرَجَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا فِي بَعْضِ نَوَاحِي الْمَدِينَةِ وَمَعَهُ أَصْحَابٌ لَهُ ، وَوَضَعُوا سُفْرَةً لَهُ، فَمَرَّ بِهِمْ رَاعِي غَنَمٍ، قَالَ : فَسَلَّمَ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: "هَلُمَّ يَا رَاعِي، هَلُمَّ ، فَأَصِبْ مِنْ هٰذِهِ السُّفْرَةِ". فَقَالَ لَهُ: إِنِّي صَائِمٌ. فَقَالَ ابْنُ عُمَرَ: "أَتَصُومُ فِي مِثْلِ هٰذَا الْيَوْمِ الْحَارِّ شَدِيدٍ سَمُومُهُ وَأَنْتَ فِي هٰذِهِ الْجِبَالِ تَرْعَى هٰذَا الْغَنَمَ؟" فَقَالَ لَهُ: أَيْ وَاللهِ أُبَادِرُ أَيَّامِي الْخَالِيَةَ. فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ وَهُوَ يُرِيدُ يَخْتَبِرُ وَرَعَهُ : "فَهَلْ لَكَ أَنْ تَبِيعَنَا شَاةً مِنْ غَنَمِكَ هٰذِهِ فَنُعْطِيكَ ثَمَنَهَا وَنُعْطِيكَ مِنْ لَحْمِهَا فَتُفْطِرَ عَلَيْهِ؟" فَقَالَ: إِنَّهَا لَيْسَتْ لِي بِغَنَمٍ، إِنَّهَا غَنَمُ سَيِّدِي . فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا : "فَمَا عَسَى سَيِّدُكَ فَاعِلًا إِذَا فَقَدَهَا. فَقُلْتَ: أَكَلَهَا الذِّئْبُ" فَوَلَّى الرَّاعِي عَنْهُ وَهُوَ رَافِعٌ أُصْبُعَهُ إِلَى السَّمَاءِ وَهُوَ يَقُولُ: أَيْنَ اللهُ ؟ قَالَ: فَجَعَلَ ابْنُ عُمَرَ يُرَدِّدُ قَوْلَ الرَّاعِي وَهُوَ يَقُولُ: قَالَ الرَّاعِي : فَأَيْنَ اللهُ ؟ قَالَ : فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ بَعَثَ إِلَى مَوْلَاهُ فَاشْتَرَى مِنْهُ الْغَنَمَ وَالرَّاعِيَ فَأَعْتَقَ الرَّاعِيَ ، وَوَهَبَ لَهُ الْغَنَمَ . شعب الايمان ج ۷ ص ۲۲۳ رقم ۴۹۰۸ الأمانات وما يجب من ادائها أهلها . و ج ۱۱ ص ۱۰۲ حق السادة على المماليک . صفة الصفوة ج ۱ ص ۲۰۲ ذكر المصطفين من عباد المدينة الذين لم تعرف أسماؤهم عابد من رعاة المدينة ، احياء علوم الدين ج ۴ ص ۳۹۸ كتاب المراقبة والمحاسبة .

عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا إِلَى مَكَّةَ فَعَرَّسْنَا. فَانْحَدَرَ عَلَيْنَا رَاعٍ مِنْ جَبَلٍ. فَقَالَ لَهُ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا : أَرَاعٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: بِعْنِي شَاةً مِنَ الْغَنَمِ. قَالَ: إِنِّي مَمْلُوكٌ. قَالَ: قُلْ لِسَيِّدِكَ: أَكَلَهَا الذِّئْبُ. قَالَ: فَأَيْنَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ؟ قَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا : فَأَيْنَ اللهُ ثُمَّ بَكَى. ثُمَّ اشْتَرَاهُ بَعْدُ. فَأَعْتَقَهُ. سير اعلام النبلاء ج ۴ ص ۳۱۰ عبد الله بن عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا.

(۲) عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَدْهَمَ قَالَ : كَانَ عَطَاءٌ السَّلِيمِيُّ إِذَا انْتَبَهَ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ يَضْرِبُ بِيَدِهِ فَزِعًا إِلَى أَعْضَائِهِ يَحْبِسُهَا مَخَافَةَ أَنْ تَكُونَ قَدْ غُيِّرَ خِلْقَتُهُ . شعب الايمان ج ۲ ص ۲۸۲ رقم ۸۹۳ الخوف من الله تعالى.

د سعید بن عبدالعزیز رَحِمَهُ اللّٰهُ یَره

سعید بن عبدالعزیز رَحِمَهُ اللّٰهُ به چې په مانځه باندې أودرېد او د جهنم یا د الله د عذاب آیتونه به یې تلاوت کړل نو دومره به یې ژړل چې د سترګو نه به کومې أوښکې په زمکه باندې غورځېدې د هغې آواز به آورېدې شو. (۱)

د علي بن الحسین رَحِمَهُ اللّٰهُ یَره

علي بن حسین رحمه الله به چې کله أودس اوکړو نو د أودس او مونځ په مینځ مینځ کې به ورباندې رَپېدل او یَره راغله، چا ورنه پوښتنه اوکړه چې ددې څه وجه ده ؟

ده ورته ووېل : وَيْحَكُمْ أَتَدْرُونَ إِلَى مَنْ أَقُومُ، وَمَنْ أُرِيدُ أَنْ أُنَاجِيَ .

تعجب دې په تاسو باندې، آیا تاسو نه پوهېږئ چې زه اوس د چا وړاندې (په مانځه کې) أودرېږم ؟ او د چا سره د مُناجات اِراده لرم ؟

(یعنی د الله ﷻ د وړاندې أودرېږم، او د هغه سره خبرې کوم نو ځکه راباندې یَره راغله) . (۲)

---

(۱) قَالَ أَبُو النَّضْرِ إِسْحَاقُ بنُ إِبْرَاهِيمَ: كُنْتُ أَسْمَعُ وَقْعَ دُمُوعِ سَعِيدِ بنِ عَبْدِ العَزِيْزِ عَلَى الحَصِيْرِ فِي الصَّلاَةِ. قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الأَسَدِيُّ: قُلْتُ لِسَعِيْدِ بنِ عَبْدِ العَزِيْزِ: مَا هَذَا البُكَاءُ الَّذِي يَعْرِضُ لَكَ فِي الصَّلاَةِ ؟ فَقَالَ: يَا ابْنَ أَخِي! وَمَا سُؤَالُكَ عَنْ ذَلِكَ ؟ قُلْتُ: لَعَلَّ اللهَ أَنْ يَنْفَعَنِي بِهِ. فَقَالَ : مَا قُمْتُ إِلَى صَلاَةٍ إِلاَّ مُثِّلَتْ لِي جَهَنَّمُ. سير اعلام النبلاء ج ۷ ص ۱۲۱ سعيد بن عبد العزيز

(۲) كَانَ عَلِيُّ بنُ الحُسَيْنِ إِذَا فَرَغَ مِنْ وُضُوئِهِ لِلصَّلاَةِ وَصَارَ بَيْنَ وُضُوئِهِ وَصَلاَتِهِ أَخَذَتْهُ رِعْدَةٌ وَنَفْضَةٌ. فَقِيْلَ لَهُ فِي ذَلِكَ. فَقَالَ: وَيْحَكُمْ أَتَدْرُونَ إِلَى مَنْ أَقُومُ، وَمَنْ أُرِيدُ أَنْ أُنَاجِيَ. حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ۳/۱۳۳ زَيْنُ العَابِدِينَ عَلِيُّ بنُ الحُسَيْنِ طبع دار الفكر بيروت. سير اعلام النبلاء ۳ / ۳۹۲ . احياء علوم الدين ج ۲ ص ۱۸۲ بيان احوال الأنبياء والملائكة عليهم الصلاة والسلام في الخوف.

وبعضهم ينفتل من صلاته متغير اللون لقيامه بين يدي الله عز وجل . وبعضهم إذا كان في الصلاة لا يعرف من على يمينه وشماله . وكان سعيد التنوخي إذا صلى لم تنقطع الدموع من خديه على لحيته . ۳۳ سببا للخشوع في الصلاة.

د عبدالله بن مبارک رَحِمَهُ اَللَّهُ یَره

عبدالله بن مبارک رَحِمَهُ اَللَّهُ لوي عالِم ، مجاهد او بزرګ وُ ، په احادیثو کې یې پوره مهارت لرو ، خو ددې باوجود په کې ډیره یَره وه.

دده په باره کې راځي چې کله دا وفات کیدو نو شاګردان ورسره ناست وو ، ده په آخري وخت کې شاګردانو ته وویل : ما د کټ نه ښکته کړئ او په زمکه مې واچوئ.

شاګردان یې حیران شو ځکه په زمکه باندې څه قالین وغیره نه وه صرف خاوره وه ، کله چې ده اُولیدل چې شاګردانو یې په حکم منلو کې لږ تاخیر اوکړو نو دوباره یې ورته وویل :ما ښکته په خاورو باندې په زمکه واچوئ.

کله چې شاګردانو په زمکه واچول نو خپله ګیره یې په لاس کې اُونیوه ، خپل مخ یې په خاورو باندې مښل ، او په ژړا ژړا کې یې دا ویل :

اې الله ! د عبدالله په بُوډاوالي باندې رحم اوکړه.

د اسماعیل زَنګي بادشاه د الله ﷻ نه یَره

اسماعیل زنګي رَحِمَهُ اَللَّهُ د " حلب " بادشاه وُ ، نورلس (۱۹) کاله عُمر یې وُ ، د بادشاهۍ ټول اختیارات ورسره وو ، یو ځل وربانډې د قولنج (د ګېډې او کولمو) سخت دَرد راغی ، دا ډیر خطرناک درد وي ، شاهي طبیب یې د علاج د پاره رااُوغوښت.

طبیب ورته وویل : ستا علاج په دې کې دی چې یو څو ګوټه شراب اُوڅکه نو دا دَرد به دې ختم شي ګني د دینه ستا د مرګ خطره شته.

اسماعیل زنګي رَحِمَهُ اَللَّهُ د مرګ په بستره باندې پروت وُ او ډاکټر ورته د علاج د پاره شراب اُوخود خو لیکن ده بیا هم سمدست شراب څکل خوښ نه کړل ، بلکه علماء یې رااُوغوښتل ، علماؤ ته یې وویل :

اې علماؤ ! تاسو ما ګورئ چې ددې دَرد په وجه زه د مرګ په بستره پروت یم ، هیڅ پته نه لږي چې مرګ کله راځي ، خو طبیبانو راته د علاج د پاره یو څو غړپه شراب څکل خودلي ، نو آیا اسلامي شریعت ماته ددې اجازت راکوی چې زه یو څو ګوټه شراب د علاج د پاره اُوڅکم ؟

علماؤ ورته وويل : د سخت مجبوريت په وخت د ضرورت په مقدار مرداره خوراک هم جائز ده، الله تعالى فرمايي :

﴿ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۚ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴾.(١)

ترجمه : پس څوک چې مجبور شي (او) دا سرکشي کوونکی او حد نه تيريدونکې نه وي نو په ده باندې (د مردارې په خوړلو کې) څه ګناه نشته، بېشکه الله تعالى بخونکې مهربان دی.

علماؤ ورته وويل : لهذا ته يو څو ګوټه شراب د علاج د پاره اُوڅکه، يا د الله تعالى نه معافي غواړه.

چې کله ورته علماؤ مسئله بيان کړه نو د طبيبانو نه يې يا پوښتنه اوکړه :

دا راته اُووايئ چې که زه دا شراب اُوڅکم نو آيا دا دَرد به يقيني ختم شي ؟

هغوی ورته وويل : نه، دا يقيني نده، بلکه دا صرف علاج دی ، کيدې شي چې دې سره دَرد ختم شي، او دا هم کيدې شي چې دَرد ختم نشي.

اسماعيل زنګي رَحِمَهُ اللهُ اګر چې په سخت دَرد کې مبتلاء وُ او له شراب څکل ورته د علاج د پاره جائز وو خو بيا يې هم طبيبانو او علماؤ ته وويل :

اې علماؤ او طبيبانو ! آيا ستاسو دا خوښه ده چې زه د خپل رب په حضور کې په داسې حالت کې پيش شم چې زما د خُلې نه د شرابو بُوئی ځي؟ دا تکليف او مرګ مې خوښ دی خو شراب څکل مې ندي خوښ.

بيا دا بادشاه د همدې قولنج دَرد د لاسه وفات شو.

سبحان الله. د نورلس (١٩) کلن ځوان بادشاه په زړه کې د الله تعالى نه دومره يَره وه چې د سخت مجبوريت باوجود يې دَرد او مرګ خوښ کړل خو ليکن د علاج د پاره يې هم يو څو ګوټه شراب څکل خوښ نه کړل.

---

(١) پوره آيت داسې دی : ﴿اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيْرِ وَمَآ اُهِلَّ بِهٖ لِغَيْرِ اللّٰهِ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَلَآ اِثْمَ عَلَيْهِ ۚ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ﴾ . البقرة آية ١٧٣.

د بني اسرائيلو د يو بادشاه د ځوي د الله ﷻ نه يَره

په بني اسرائيلو کې يو بادشاه ؤ ، هغه ته الله تعالى اُوږد عُمر ، ډير مال او ډير بچي ورکړي وو ، د هغه په نارينه بچو کې دا عادت ؤ چې کله به بالغ شو نو د الله تعالى يَره به ورباندې دومره غالبه شوه چې د ويښتانو نه جوړ شوي (د هغه وخت د صوفيانو) لباس به يې واغوست ، غرونو ته به لاړل ، هلته به يې د اُونو په پاڼو خوړلو باندې گزاره کوله (او د الله تعالى عبادت به يې کولو) تردې چې هملته به وفات شو . ټولو نارينه بچو يې همداسې کار اوکړو . آخر دا بادشاه بُوډا شو ، په دې بُوډاوالي کې ورته الله تعالى بل ځوي ورکړو ، نو ده د خپل قوم مشران کسان رااُوغوښتل ، او ورته وې ويل :

ماته په دې بُوډاوالي کې الله تعالى بل ځوي پيدا راکړو ، او تاسو ته پته ده چې زه ستاسو خېرخواه او په تاسو مهربان يم ، ما سره دا يَره ده چې که دا هلک غټ شي نو دا به هم د خپلو نورو ورونو په نقشِ قدم لاړ شي ، او ما سره دا يَره هم ده چې که په تاسو باندې زما څوک بچې بادشاه نشي نو تاسو به هلاک شئ ، لهذا تاسو دا په همدې وړوکوالي کې کنټرول کړئ ، دده په زړه کې د دُنيا محبت پيدا کړئ ، اُميد دی چې دا به په تاسو باندې بادشاه جوړ شي .

نو دې قوم ددې بادشاه د کور نه گيرچاپېره د يو فرسخ (درې ميله) په اندازه باندې اُوچت ديوال تاؤ کړو ، او په دې کې يې دننه د دُنيا هر قِسمه سهوليات برابر کړل . په دې کې به ددې هلک تربيت کيدو .

کله چې دا هلک راغټ شو نو يوه ورځ په آس باندې سُور شو ، او داسې په خپل ځای کې گرځيدو آخر يې يو غټ ديوال اُوليد چې گير چاپېره تاؤ شوې ؤ خو هيچرته په کې دروازه نه وه . نو ده دې خدمت گارانو ته وويل :

إِنِّي أَحْسِبُ أَنَّ خَلْفَ هَذَا الْحَائِطِ نَاسًا وَعَالَمًا آخَرَ فَأَخْرِجُونِي أَزْدَدْ عِلْمًا وَأَلْقَ النَّاسَ.

زما دا گمان دی چې ددې ديوال شاته نور خلق او يو بل عالم دی پس تاسو ما ددېنه اُوباسئ چې په دې سره به زما په عِلم کې اِضافه هم اوشي او د نورو خلقو سره به مې ملاقات هم اوشي .

خادمانو دا خبره دده بادشاه ته اوکره ، بادشاه چې دا خبره واورېده نوهغه اُوېرېد چې چېرته دا هم د خپلو نورو وروڼو په لار لاړ نشي ، نو خادمانو ته يې حکم اوکړو :

دده ته هر قِسم د زړه خوشحالولو شيان راجمع کړئ ، نو خادمانو د دُنيا هر قِسمه د لهو و لعب او تماشو شيان دده مخې ته راجمع کړل . (وخت همداسې تيرېدو) .

په دويم کال باندې بيا دا هلک په آس باندې سور شو ، چکر يې لږول نو غټ ديوال يې اُوليد ، دده دې خادمانو ته ووېل : اوس به خامخا د ديوال نه بهر اُووځم .

خادمانو ددې خبرې اِطلاع بادشاه ته ورکړه ، هغه ورته ووېل : د ديوال نه بهر چکر ورکړئ . نو په جَلتۍ سره د وتلو انتظام اوشو ، په سَر باندې ورته د زَبرجدو او سروزرو نه جوړ شوې تاج کيښودې شو ، گېر چاپېره ورنه خادمان روان شو ، د ديوال نه بهر ښار طرف ته اُووت ، په لاره کې يې په يو غَم‌زده (بيمار) کس باندې نظر اُولږيد ، د خپلو خادمانو نه يې پوښتنه اوکړه : مَاهَذَا؟ دا څوک دی ؟

خادمانو ورته ووېل : دا غم‌زده (بيمار) دی . ده ورنه پوښتنه اوکړه : آيا په هر چا باندې دا بيماري راځي او که په بعضې بعضې کسانو راځي ؟ خادمانو ورته ووېل : په هر چا باندې راځي . ده ورته ووېل : آيا زما غوندې شهزاده باندې هم دا بيماري راځي ؟ هغوی ورته ووېل : آو . نو ده ووېل :

أُفٍّ لعيشكم هذا ! هذا عيش كدر .

افسوس ستاسو په دې (عياشۍ واله) ژوند باندې ، دا خو د خطرو واله ژوند دی .

نو دا شهزاده واپس خپل کور ته غَمجَن او خفه لاړ .

خادمانو بادشاه ته دا خبره اوکړه نو هغه ووېل : دا بيا په هر قِسمه لهو و لعب او دُنيوي تماشو کې مشغول کړئ چې دا غم يې د زړه نه اُووځي . خادمانو همداسې اوکړل .

په دې کې يو کال تېر شو ، يو کال پس ده بيا خادمانو ته ووېل : ما ددې ديوالونو نه بهر اُوباسئ . هغوی بيا د مخکيني په شان په ډېر شان و شوکت کې بهر اُوويست .

سفر يې کولو ، په لاره کې يې په يو بُودا سړي باندې نظر پرېوت چې د ډېر بُوډالي په وجه يې د خُلې نه لاړې روانې وې .

ده د خپلو خادمانو نه پوښتنه اوکړه : دا ولې ؟ هغوی ورته ووېل : دا بُودا شوې دی .
ده ورته ووېل : آيا هر کس داسې بُودا کيږي او که بعضې کسان بودا کيږي ؟ هغوی ورته ووېل : هر کس دغه شان بُودا کيږي . ده ورته ووېل :

افسوس ستاسو په دې عياشۍ والهژوند باندې په دې کې خو هر چاته دا خطره شته .

خادمانو بادشاه ته دا خبره اوکړه ، بادشاه ورته ووېل : ده ته د زړه خوشحالولو هرقسمه دُنيوي لهو و لعب راجمع کړئ . خادمانو همدغه شان اوکړل .

يو کال پس دا شهزاده بيا په آس باندې سور شو او بهر اُووت ، په لاره کې يې څه خلق اُوليدل چې د مړي جنازه يې روانه کړې وه ، ده د خادمانو نه پوښتنه اوکړه :

دا په ده څه شوي ؟ هغوی ورته ووېل : دا يو کس مَړ شوې دی .

ده هغه خلقو ته ووېل : مرګ څه شي ته وايي ؟ تاسو دا مړې ماته رانزدې کړئ .

کله چې خلقو ورته مړې رانزدې کړو نو ده هغه خلقو ته ووېل : دا راکينوئ .

هغوی ورته ووېل : دا نشي راکيناستی . ده ورته ووېل : دده سره خبرې اوکړئ .
هغوی ورته ووېل : دا خبرې نشي کولی .

ده ورته ووېل : دا چيرته وړئ ؟ هغوی ورته ووېل : دا دَفن کولو ته وړو .

ده ورته ووېل : ددينه پس به څه وي ؟ هغوی ورته ووېل : بيا به حشر (دوباره ژوند) وي . ده ورته ووېل : حشر چاته وايي ؟ هغوی ورته ووېل :

{ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ } .(۱)

ترجمه : په کومه ورځ به چې ټول خلق د رَبّ العالمين د وړاندې اُودريږي .

او هر کس ته به د خپلو نېکو او بدو اعمالو بدله ورکولې شي .

ده د هغه خلقو نه پوښتنه اوکړه : آيا ستاسو د پاره ددې جهان نه علاوه بل جهان شته چې په هغې کې تاسو ته د نېکو او بدو اعمالو بدله درکولې شي ؟

هغوی ورته ووېل : آو .

نو شهزاده د خپل آس نه لاندې راأوغورځيد ، خپل مخ يې په خاورو کې موږلو ، او خادمانو ته يې ووېل :

---

(۱) المطففين آية ٦ .

مِنْ هَذَا كُنْتُ أَخْشَى ، كَادَ هَذَا يَأْتِي عَلَيَّ وَأَنَا لَا أَعْلَمُ بِهِ ، أَمَا وَرَبٍّ يعطي ويحشر ويجازي ! إِنَّ هَذَا آخِرُ الْعَهْدِ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ فَلَا سَبِيلَ لَكُمْ عَلَيَّ بَعْدَ هَذَا الْيَوْمِ .

د همدې نه خو زه ویریدم ، قریبه وه چې دا د محشر ورځ په ما باندې راغلې وی او زه به د دینه خبر هم نه ووم . قسَم په هغه ذات باندې چې هغه مخلوقاتو ته رزق ورکوي ، هغه به دوباره ژوند راولي او هغه به خلقو ته د اعمالو بدله ورکوي چې دا زما او ستاسو په مینځ کې آخري ملاقات دی ، د نن نه پس ستاسو په ما باندې کنټرول نشته .

خادمانو ورته وویل : مونږ تا همداسې نه پرېږدو چې تر څو مو بادشاه ته نه یې واپس کړی . نو بادشاه ته یې وَروست ، هغه ورنه پوښتنه اوکړه :

اې بچیه ! ولې دومره خفه یې ؟ ده ورته وویل : زما خفګان د هغه ورځې د وجې دی چې په هغې کې به ورو او غټو ته د نیکو او بدو اعمالو بدله ورکولې شي .

بیا دې شهزاده اراده اوکړه چې زه به د شپې د دې شاهي محل نه اُوځم . چې کله نیمه شپه شوه د صوفیانو کپړې یې واغوستې ، څه دُعاګانې یې اُوغوښتې او د شاهي محل نه بهر اُووت .

(د نورو ورونو په شان دا هم غرونو ته لاړ ، او هلته عبادت طرف ته متوجه شو) . (۱)

---

(۱) كان رجل من ملوك بني إسرائيل قد أعطي طول عمر وكثرة أموال وكثرة أولاد . وكان أولاده إذا كبر أحدهم لبس ثياب الشعر ولحق بالجبال وأكل من الشجر وساح في الأرض حتى يأتيه الموت . ففعل ذلك جماعتهم رجل بعد رجل ثم تتابع بنوه على ذلك . وأصاب ولدا بعد كبر . فدعا قومه . فقال : إني قد أصبتُ ولدا بعد ما كبرت وترون شفقتي عليكم وإني أخاف أن يتبع هذا سنة إخوته وأنا أخاف عليكم إن لم يكن عليكم أحد من ولدي بعدي أن تهلكوا فخذوه الآن في صغر سنه فحببوا إليه الدنيا فعسى أن يبقى من بعدكم عليكم . فبنوا له حائطا فرسخا في فرسخ فكان فيه دهرا من دهره . ثم ركب يوما فإذا عليه حائط مصمت . فقال : إني أحسب أن خلف هذا الحائط ناسا وعالما آخر فأخرجوني أزدد علما وألقَ الناس . فقيل ذلك لأبيه . ففزع وخشي أن يتبع سنة إخوته . فقال: اجمعوا عليه كل لهو ولعب ففعلوا ذلك. ثم ركب في السنة الثانية فقال: لا بد من الخروج . فأخبر بذلك الشيخ فقال : أخرجوه . فحمل على عجلة وكلل بالزبرجد والذهب وصار حوله حالتان من الناس . فبينا هو يسير إذا هو برجل مبتلى ←←←←←←

سبحان الله، د بادشاه ځوي ؤ، په ډير ناز و نعمت يې پرورش شوي ؤ خو چې د قيامت د ورځې د حساب او کتاب نه خبر شو نو دا هر څه يې پريخودل، او د الله تعالى عبادت طرف ته متوجّه شو.

←←← فقال: ما هذا؟ قالوا: رجل مبتلى. فقال: أيصيب ناسا دون ناس أو كل خائف له؟ قالوا: كل خائف له. قال: وأنا فيما أنا فيه من السلطان؟ قالوا: نعم. قال: أف لعيشكم هذا! هذا عيش كدر. فرجع مغموماً محزوناً. فقيل لأبيه. فقال: انشروا عليه كل لهو وباطل حتى تنزعوا من قلبه هذا الحزن والغم. فلبث حولا ثم قال: أخرجوني. فأخرج على مثل حاله الأول. فبينا هو يسير إذا هو برجل قد هرم ولعابه يسيل من فيه. فقال: ما هذا؟ قالوا: رجل قد هرم. قال: يصيب ناسا دون ناس أو كل خائف له إن هو عمر. قالوا: كل خائف له. قال: أف لعيشكم هذا! هذا عيش لا يصفو لأحد. فأخبر بذلك أبوه فقال: احشروا عليه كل لهو وباطل. فحشروا عليه. فمكث حولا ثم ركب على مثل حاله فبينا هو يسير إذا هو بسرير تحمله الرجال على عواتقها. فقال: ما هذا؟ قالوا: رجل مات. قال لهم: وما الموت؟ إيتوني به. فأتوه به. فقال: أجلسوه فقالوا: إنه لا يجلس. قال: كلموه. قالوا: إنه لا يتكلم. قال: فأين تذهبون به؟ قالوا: ندفنه تحت الثرى. قال: فيكون ماذا بعد هذا؟ قالوا: الحشر. قال: لهم: وما الحشر؟ قالوا: {يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} [المطففين آية ٦] فيجزى كل واحد على قدر حسناته وسيئاته. قال: ولكم دار غير هذه تجازون فيها؟ قالوا: نعم. فرمى بنفسه من الفرس وجعل يعفر وجهه في التراب وقال لهم: من هذا كنت أخشى! كاد هذا يأتي علي وأنا لا أعلم به أما ورب يعطي ويحشر ويجازي! إن هذا آخر العهد بيني وبينكم فلا سبيل لكم علي بعد هذا اليوم. فقالوا: لا ندعك حتى نردك إلى أبيك. قال: فردوه إلى أبيه وكاد ينزف دمه فقال: يا بني! ما هذا الجزع؟ قال: جزعي ليوم يعطي فيه الصغير والكبير مجازاتهما ما عملا من الخير والشر. فدعا بثياب فلبسها وقال: إني عازم في الليل أن أخرج. فلما كان في نصف الليل أو قريبا منه خرج. فلما خرج من باب القصر قال: اللهم إني أسألك أمرا ليس لي منه قليل ولا كثير قد سبقت فيه المقادير. إلهي! لوددت أن الماء كان في الماء وأن الطين كان في الطين ولم أنظر بعيني إلى الدنيا نظرة واحدة.

قال بكر بن عبد الله: فهذا رجل خرج من ذنب واحد لا يعلم ماذا عليه فكيف بمن يذنب وهو يعلم ما عليه فيه ولا يتحرج ولا يجزع ولا يتوب؟!. كتاب التوابين لابن قدامة المقدسي ج١ ص ٢٩ ذِكْرُ التَّوَّابِينَ مِنْ مُلُوكِ الأُمَمِ النَّاجِيَةِ توبة ابن ملك من ملوك بني إسرائيل

د یو فقیر په زړه کې د الله ﷻ نه یره

په هندوستان کې د دهلي جُمات دروازې سره یو معذور فقیر ناست ؤ ، خلقو به ورسره مدد کولو ، یوه ورځ یو مالدار انګریز د دهلي جُمات کتلو د پاره راغی .

(د دهلي جُمات ته هر قسمه خلق د لیدلو د پاره ورځي ، د هغې د نقش و نګار تماشا کوي، تر دې چې غیر مسلمه هم ورځي خو بهر په دَروازه کې ولاړ وي ، دننه نه ورځي) .

دا انګریز چې دروازې ته رااُورسید نو د جېب نه یې د روپو بَټوه رااُوویسته چې دې فقیر ته یو څو روپۍ ورکړي. فقیر ته یې یو څو روپۍ ورکړی ، جُمات یې اُوکتلو ، بیا لاړ.

انګریز چې کور ته لاړ نو ورته معلومه شوه چې د مانه هغه بَټوه غورځېدلې ده ، په دې بَټوه کې ډیرې روپۍ وی ، خو ده ته یقیني دا معلومه نه وه چې دا کوم ځای غورځېدلې ده .

یوه جُمعه پس دا انګریز دوباره د دهلي جُمات کتلو د پاره ورغی ، چې کله د جُمات دروازې ته رااُورسید نو دا معذور فقیر ورپاڅید او ورته وې ویل :

یو څو ورځې مخکې ته دلته راغلې وی ، په واپس تللو کې د تانه دلته د روپو بَټوه غورځېدلې وه چونکه ته ډیر لرې تللې وی نو هغه ما راخیستې وه ، ما د ځان سره امانت ایخې وه ، اوس ته دا خپله بَټوه واخله .

انګریز چې بَټوه کلاؤ کړه نو ټولې روپۍ په کې هماغه شان پوره وی ، حیران شو چې ده ولې دا بَټوه پَټه نه کړه ؟ نو انګریز د دې فقیر نه پوښتنه اوکړه :

دا څه وجه ده چې تا دا بَټوه پټه نکړه ؟ او د دینه دې روپۍ هم ندي کمې کړي ؟

معذور فقیر ورته ووېل : کله چې ما دا بَټوه راواخیسته نو زما زړه غوښتل چې دا ځان له اُوساتم خو ماته د قیامت ورځ او د الله تعالی مخې ته پېش کیدل رایاد شو ځکه د نیامت په ورځ به هر پیغمبر خپل اُمت ته مخکې وي ، او دده قوم به دده پسې شاته روان وي ، نو زما زړه ته دا خبره راغله چې که زه دا بَټوه پټه کړم نو دقیامت په ورځ چې زه د محمدٌرسول الله صلی الله علیه وسلم شاته ولاړ یم او ته د حضرت عیسی علیه السلام شاته ولاړ یې نو هسې نه چې حضرت عیسی علیه السلام زمونږ پیغمبر ته ګیله اوکړي چې ستا اُمتي زما د اُمتي نه بَټوه پَټه کړې وه ، نو دا به بیا زما د پاره ډیره د خجالت خبرا وي ، او الله ﷻ ته به د دې څه جواب ورکوم ؟ نو ځکه مې تاته دا بَټوه درواپس کړه.

د غونډ تقریر خلاصه

ددې غونډ تقریر خلاصّه دا راأووته چې مسلمان ته د الله ﷻ د عذاب نه ویریدل په کار دي ؛ ځکه د الله ﷻ نه ویریدونکي خلق کامیاب دي ، داسې خلقو ته کامل مؤمنان ویل شوي ، د دوی سره الله تعالی د جنت وعده کړی ، نبي علیه السلام داسې خلقو ته پهٔدُنیا کې د جنت زیرې ورکړی .

د الله ﷻ نه ویریدونکي خلق به په قیامت کې د ویرې او جهنم نه په اَمن وي ، داسې خلقو ته به الله تعالی د خپل عرش د سیوري لاندې ځای ورکويّ ، د داسې خلقو گناهونه معاف کوي .

د الله ﷻ نه ویریدونکو خلقو باندې د خبر او حِکمت دروازې خلاصیږي .

لهذا مسلمان ته په کار دي چې د نېکو اعمالو کولو سره سره په زړه کې د الله ﷻ د عذاب نه هم ویرېږي ، بیا خاصکر د آخرې خاتمې خرابیدو نه ډیر ویریدل په کار دي ؛ ځکه په کوم زړه کې چې د الله تعالی نه ویره نه وي نو هغه خراب دی .

که مونږ په احادیثو مبارکهٔ کې اوگورو نو دا خبره به راته د نمرپه شان واضحه شي چې نبي علیه السلام ته هم د الله ﷻ نه د ویردو حکم شوې وُ ، دغه وجه ده چې د ټولو نه زیاته ویره په نبي علیه السلام کې وه ، تر دې چې د وریځ په لیدو او سختې هوا په چلیدو په وخت به د دوی په رنګ مبارک کې فرق راتلو چې چیرته ددینه عذاب رانازل نشي ، په مانځه باندې به چې أودرید نو ډیر به یې ژړل .

دغه رنګې په نورو انبیاء کرامو کې هم ډیره یَره وه ، تر دې چې مقرّبې فرښتې او عامې فرښتې هم د الله تعالی د عذاب نه ډیرې ویرېږي .

بیا خاصکر که مونږ د خپلو صحابه کرامو رضي الله عنهم حالات اوگورو نو د جلیلُ القدر صحابهٔ لکه حضرت ابوبکر صدیق رضي الله عنه ، حضرت عمر رضي الله عنه ، حضرت عثمان رضي الله عنه ، حضرت علي رضي الله عنه او نورو ډیرو صحابه کرامو د الله ﷻ نه د ویریدو بې شماره واقعات ذکر دي .

همدا رانګې په اسلامي تاریخ کې د نورو ډیرو بزرګانو د الله ﷻ نه د ویریدو واقعات هم ذکر دي ، چې دا ټول زمونږ د پاره د ژوند تیرولو بهترینه نمونه ده .

دُعا

الله تعالی دې زمونږ په زړونو کې هم دغه شان یَره پیدا کړي.

ربِّ کائنات دې مونږ ته د خپل محبوب پیغمبر محمّدٌ رّسولُ الله صلی الله علیه وسلم او د هغه د صحابه کرامو رضي الله عنهم په نقشِ قدم باندې د تللو توفیق رانصیبه کړي.

پروردگارِ عالم دې زمونږ په زړونو کې داسې یَره پیدا کړي چې د هغې په وجه د ټولو ګناهونو او ناجائزو کارونو نه بچ شو.

الله رب العزت دې مونږ ټولو ته په شریعت باندې اِستقامت او د دِین د خدمت توفیق راکړي.

آمِین یَارَبَّ العَالَمِین.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ العَالَمِین

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

﴿ اِنَّهٗ لَا یَایۡـَٔسُ مِنۡ رَّوۡحِ اللّٰہِ اِلَّا الۡقَوۡمُ الۡکٰفِرُوۡنَ ﴾

یوسف آیة ۸۷.

د الله جَلَّ جَلَالُهٗ نه بنه اُمید لرل

تالیف

اٰبُو الشَّمۡس مولانا نُوۡرُ الۡهُدٰی عُفِیَ عَنۡهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیض القُرآن اکاخیل کالونی مردان

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

د الله ﷻ نه نه اُميد لرل

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ وَكَفٰى ، وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِيْنَ اصْطَفٰى .

اَمَّا بَعْدُ فَأَعُوْذُ بِاللهِ مِنَ الشَّيْطٰنِ الرَّجِيْمِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالٰى فِي الْقُرْآنِ الْمَجِيْدِ وَالْفُرْقَانِ الْحَمِيْدِ :

﴿ قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللهِ اِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾. (۱)

وَقَالَ تَعَالٰى : ﴿ اِنَّهٗ لَا يَايْـَٔسُ مِنْ رَّوْحِ اللهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴾. (۲)

قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : يَقُوْلُ اللهُ تَعَالٰى : اَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ .... (۳)

وَقَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ : لَمَّا خَلَقَ اللهُ الْخَلْقَ كَتَبَ فِيْ كِتَابِهٖ وَهُوَ يَكْتُبُ عَلٰى نَفْسِهٖ وَهُوَ وَضْعٌ عِنْدَهٗ عَلَى الْعَرْشِ اِنَّ رَحْمَتِيْ تَغْلِبُ غَضَبِيْ . (۴)

صَدَقَ اللهُ الْعَظِيْمُ .

---

(۱) الزمر آية ۵۳.

(۲) يوسف آية ۸۷.

(۳) پوره حديث داسې دى ، عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَقُوْلُ اللهُ تَعَالَى: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ ، وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِيْ ، فَإِنْ ذَكَرَنِيْ فِيْ نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِيْ نَفْسِيْ ، وَإِنْ ذَكَرَنِيْ فِيْ مَلَإٍ ذَكَرْتُهُ فِيْ مَلَإٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ بِشِبْرٍ تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا، وَإِنْ أَتَانِيْ يَمْشِيْ أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً . صحيح البخاري كِتَابُ التَّوْحِيْدِ بَابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: {وَيُحَذِّرُكُمُ اللهُ نَفْسَهُ} رقم الحديث ۷۴۰۵ . و رقم الحديث ۷۵۰۵ بَابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: {يُرِيْدُوْنَ أَنْ يُبَدِّلُوْا كَلَامَ اللهِ} . صحيح مسلم كتاب الذِّكْرِ وَالدُّعَاءِ وَالتَّوْبَةِ وَالاسْتِغْفَارِ بَابُ الْحَثِّ عَلَى ذِكْرِ اللهِ تَعَالَى رقم الحديث ۲ (۲۶۷۵) . و رقم الحديث ۲۱(۲۶۷۵) بَابُ فَضْلِ الذِّكْرِ وَالدُّعَاءِ وَالتَّقَرُّبِ إِلَى اللهِ تَعَالَى.

(۴) صحيح البخاري كِتَابُ التَّوْحِيْدِ بَابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: {وَيُحَذِّرُكُمُ اللهُ نَفْسَهُ} رقم الحديث ۷۴۰۴ .

د الله ﷻ نه ويريدو سره سره د هغه نه ښه أميد لرل هم په كار دي

زما خوږو قدرمنو او عزت مندو مسلمانانو ورونو ! لكه ځرنګې چې د مسلمان د پاره د الله ﷻ د عذاب نه ويريدل په كار دي نو همدغه شان دده د پاره د الله ﷻ نه ښه أميد لرل او په هغه باندې ښه ګمان كول هم په كار دي .

د الله ﷻ نه ښه ګمان ديته وليي چې : "مسلمان به دا أميد ساتي چې الله تعالى به په ما باندې رَحم كوي او زما مغفرت به كوي" . (۱)

ځكه دا دواړه په خپل مينځ كې لازم او ملزوم دي ، او دا خبره د قرآن كريم او احاديثو نه ثابته ده :

۱. د قرآن كريم په سورة الأنبياء كې الله تعالى د مخكيني پيغمبرانو تذكره كړې ، بيا فرمايي : ﴿ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا ﴾. (۲)

ترجمه : او دې پيغمبرانو به مونږ په شوق او ويرې سره بللو .
(يعنى زما د رحمت أميد به يې ساتل ، او زما د عذاب نه به وېريدل) . (۳)

۲. بل ځاى فرمايي :

﴿ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ ﴾.

---

(۱) قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى : أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ . قَالَ الْعُلَمَاءُ مَعْنَى حُسْنُ الظَّنِّ بِاللهِ تَعَالَى أَنْ يَظُنَّ أَنَّهُ يَرْحَمُهُ وَيَعْفُوْ عَنْهُ . شرح النووي على مسلم (المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج) ج ۱۷ ص ۲۱۰ باب الأمر بحسن الظن بالله تعالى عند الموت .

(۲) ﴿ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ ﴾. الانبياء آية ۹۰.

(۳) {إِنَّهُمْ} أَيْ مَنْ ذُكِرَ مِنَ الأَنْبِيَاءِ { كَانُوا يُسَارِعُونَ} يُبَادِرُوْنَ { فِي الْخَيْرَات} الطَّاعَات {وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا} فِي رَحْمَتِنَا {وَرَهَبًا} مِنْ عَذَابِنَا {وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ} مُتَوَاضِعِيْنَ فِي عِبَادَتِهِمْ . تفسير الجلالين سورة الانبياء آية ۹۰.

{وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا} هَكَذَا وَهَكَذَا . وَيُقَالُ يَعْبُدُونَنَا رَغَبًا إِلَى الْجَنَّةِ وَرَهَبًا مِنَ النَّارِ . تفسير ابن عباس

ترجمه: او دوی د الله تعالی د رحمت اُمید لري او د هغه د عذاب نه ویریږي. (۱)

۳. الله تعالی د کامل مؤمنانو یو صفت دا هم ذکر کړی:

﴿ يَدۡعُونَ رَبَّهُمۡ خَوۡفٗا وَطَمَعٗا ﴾. (۲)

ترجمه: دوی خپل رب رابلي په ویره او اُمید سره.

٤. الله ربّ العزت عامو مسلمانانو ته حکم کړی:

﴿ وَادۡعُوهُ خَوۡفٗا وَطَمَعًا ﴾. (۳)

ترجمه: او تاسو الله تعالی رابلئ په یَره او اُمید سره.

۵. بل ځای فرمايي: ﴿ لَقَدۡ كَانَ لَكُمۡ فِي رَسُولِ ٱللَّهِ أُسۡوَةٌ حَسَنَةٞ لِّمَن كَانَ يَرۡجُواْ ٱللَّهَ وَٱلۡيَوۡمَ ٱلۡأٓخِرَ وَذَكَرَ ٱللَّهَ كَثِيرٗا ﴾. (۴)

ترجمه: بیشکه ستاسو د پاره د رسول الله (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) په ذاتِ مبارکه کې بناشته نمونه موجود ده. د هغه چا د پاره چې د الله او د ورځې د آخرت اُمید لري، او الله ډیر یادوي.

٦. حدیث قدسي دی، الله تعالی فرمايي:

يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ وَلَا أُبَالِي. (۵)

---

(۱) ﴿ أُولَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ يَدۡعُونَ يَبۡتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ ٱلۡوَسِيلَةَ أَيُّهُمۡ أَقۡرَبُ وَيَرۡجُونَ رَحۡمَتَهُۥ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُۥٓۚ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحۡذُورٗا ﴾. الاسراء (بني اسرائيل) آية ۵۷.

(۲) ﴿ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمۡ عَنِ ٱلۡمَضَاجِعِ يَدۡعُونَ رَبَّهُمۡ خَوۡفٗا وَطَمَعٗا وَمِمَّا رَزَقۡنَٰهُمۡ يُنفِقُونَ ﴾. السجدة آية ۱٦.

(۳) ﴿ وَلَا تُفۡسِدُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ بَعۡدَ إِصۡلَٰحِهَا وَٱدۡعُوهُ خَوۡفٗا وَطَمَعًاۚ إِنَّ رَحۡمَتَ ٱللَّهِ قَرِيبٞ مِّنَ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ﴾. الاعراف آية ۵٦.

(۴) الأحزاب آية ۲۱

(۵) پوره حدیث داسې دی: قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رضي الله عنه: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: قَالَ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ وَلَا أُبَالِي ←←←

اې د آدم ځويه ! تر څو پورې چې ته ما رابلې او د مانه اُمید ساتې نو زه به تاته د هغه ګناهونو بخنه کوم په کوم کې چې ته اَخته یې ، او زه د هیڅ پرواه نه ساتم.

(یعنی که ته هر څومره غټ ګناهګار یې خو ماته ستا بَخل څه ګران نه دي ، او ما نه دد ي څوک تپوس کوونکی هم نشته " چې ګنې دا تپوس رانه اوکړي چې ده ته دې دا ګناهونه ولې اُوبخل؟ "). (۱)

په قرآن کریم او احادیثو کې د یَرې او اُمید مضامین دواړه یو ځای هم ذکر دي

مُسلمان به د خَوف او رَجاء (یعنی د الله تعالی نه د ویریدو او د هغه نه د بنه اُمید لرلو) په مینځ مینځ کې ژوند تیروي ؛ ځکه په قرآن کریم کې په بعضې ځایونو کې په یو آیت کې د ویرې او اُمید دواړه مضامین یو ځای ذکر دي.

همدغه شان په بعضې احادیثو مبارکهؤ کې هم دا دواړه مضامین یو ځای ذکر دي.

←←← يَا ابْنَ آدَمَ لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِي غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أُبَالِي . يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِي بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقِيتَنِي لَا تُشْرِكُ بِي شَيْئًا لَأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً . سنن الترمذي أَبْوَابُ الدَّعَوَاتِ بَابٌ فِي فَضْلِ التَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ وَمَا ذُكِرَ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ بِعِبَادِهِ رقم الحديث ۳۵۴۰ . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۱۴۷۲ ، سنن الدارمي وَمِنْ كِتَابِ الرِّقَاقِ بَابٌ: إِذَا تَقَرَّبَ الْعَبْدُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى رقم الحديث ۲۸۳۰ ، شعب الايمان رقم الحديث ۱۰۱۱ ، شرح السنة للبغوي رقم الحديث ۱۲۹۲ . مشكاة المصابيح بَابُ الِاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ الْفَصْلُ الثَّانِي رقم الحديث ۲۳۳۶ (۱۲) .

(۱) (يَا ابْنَ آدَمَ إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِي وَرَجَوْتَنِي) : "مَا" مَصْدَرِيَّةٌ ظَرْفِيَّةٌ أَيْ: مَا دُمْتَ تَدْعُونِي وَتَرْجُونِي يَعْنِي فِي مُدَّةِ دُعَائِكَ وَرَجَائِكَ (غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ) أَيْ: حَالَ كَوْنِكَ مُسْتَمِرًّا عَلَى مَا وَجَدْتُهُ فِيكَ مِنَ الذَّنْبِ، وَيُسْتَثْنَى مِنْهُ الشِّرْكُ لِخَبَرِهِ تَعَالَى وَلِمَا سَيَأْتِي . وَظَاهِرُهُ أَنَّهُ وَلَوْ بِغَيْرِ تَوْبَةٍ وَيُؤَيِّدُهُ قَوْلُهُ: (وَلَا أُبَالِي) أَيْ: وَالْحَالُ أَنِّي لَا أَتَعَظَّمُ مَغْفِرَتَكَ عَلَيَّ وَإِنْ كَانَ ذَنْبًا كَبِيرًا أَوْ كَثِيرًا. فَإِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ أَوْ غَلَبَتْ غَضَبِي . قَالَ الطِّيبِيُّ فِي قَوْلِهِ: وَلَا أُبَالِي مَعْنَى: لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ . مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج ۴ ص ۱۶۲۰ بَابُ الِاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ الْفَصْلُ الثَّانِي في شرح حديث ۲۳۳۶ .

یو څو ځایونه درته ذکر کوم :

۱. الله تعالی فرمايي :

﴿ إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ﴾. (۱)

ترجمه : بیشکه نېکان به (د جنت) په نعمتونو کې وي او بَدکاران به په جهنم کې وي.

۲. بل ځای فرمايي :

﴿ فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۝ فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَّاضِيَةٍ ۝ وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ۝ فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ﴾. (۲)

ترجمه : پس د چا چې (د نېکو اعمالو) تلې درنې شي نو هغه به په خوشحاله ژوند کې وي، او د چا چې (د نېکو اعمال) تلې سپکې شي نو د هغه ځای به هاوِیه (یعنی د جهنم ګرم اُور) وي.

۳. بل ځای فرمايي :

﴿ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾. (۳)

ترجمه : بیشکه ستا رب زر عذاب ورکوونکی دی ، او بیشکه هغه بخونکی مهربان دی.

٤. بل ځای فرمايي :

﴿ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾. (٤)

ترجمه : بیشکه ستا رب د خلقو د ظلم (یعنی شِرک او ګناهونو) باوجود د خلقو بخونکی دی (خو چې کله دوی توبه اُوباسي) ، او ستا رب سخت عذاب ورکوونکی دی

(۱) الانفطار آیة ۱۳، ۱۴.

(۲) القارعة آیة ٦ تا ۹.

(۳) الاعراف آیة ۱٦۷.

(٤) الرعد آیة ٦.

(خو چې کله دوی په خپل کفر او ګناهونو باندې برقرار وي، او توبه نه اُوباسي) . (١)

٥. بل ځای فرمايي :

﴿ يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ﴾ . (٢)

ترجمه : په کومه ورځ به چې څه مخونه سپين وي او څه به تور وي.

فائده : په مذکوره آيتونو کې د الله تعالى نه د ويرې او د هغه نه د ښه اُميد دواړه مضامين يو ځای ذکر دي.

٦. د مسلم شريف حديث دی، رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

لَوْ يَعْلَمُ الْمُؤْمِنُ مَا عِنْدَ اللهِ مِنَ الْعُقُوبَةِ مَا طَمِعَ بِجَنَّتِهِ أَحَدٌ . وَلَوْ يَعْلَمُ الْكَافِرُ مَا عِنْدَ اللهِ

---

(١) (وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ) أَيْ لَذُو تَجَاوُزٍ عَنِ الْمُشْرِكِينَ إِذَا آمَنُوا، وَعَنِ الْمُذْنِبِينَ إِذَا تَابُوا. وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا : أَرْجَى آيَةٍ فِي كِتَابِ اللهِ تَعَالَى "وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ". (وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ) إِذَا أَصَرُّوا عَلَى الْكُفْرِ. وَرَوَى حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ : ﴿ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴾ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَوْلَا عَفْوُ اللهِ وَرَحْمَتُهُ وَتَجَاوُزُهُ لَمَا هَنَأَ أحد عَيْشٌ وَلَوْلَا عِقَابُهُ وَوَعِيدُهُ وَعَذَابُهُ لَاتَّكَلَ كُلُّ أحد. تفسير القرطبي (الجامع لاحكام القرآن) ج ٩ ص ٢٥٨ سورة الرعد آية ٦.

﴿ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ ﴾ قال ابن عباس: لذو تجاوز عن المشركين إذا آمنوا. وإنه لشديد العقاب للمصرين على الشرك. وقال مقاتل: لذو تجاوز عن شركهم في تأخير العذاب، وإنه لشديد العقاب إذا عذب. ذهب بعض المفسرين إلى أن هذه الآية منسوخة بقوله: ﴿ إِنَّ اللهَ لا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ ﴾ والمحققون على أنها محكمة. زاد المسير في علم التفسير ج ٢ ص ٤٨٣ سورة الرعد آية ٦.

عَنْ مُطَرِّفٍ، أَنَّهُ تَلَا هٰذِهِ الْآيَةَ: { وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ } [الرعد آية ٦] فَقَالَ: فَلَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ قَدْرَ مَغْفِرَةِ اللهِ وَرَحْمَةِ اللهِ وَعَفْوِ اللهِ وَتَجَاوُزِ اللهِ لَقَرَّتْ أَعْيُنُهُمْ، وَلَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ نَكَالَ اللهِ وَنِقَمَ اللهِ، وَبَأْسَ اللهِ، وَعَذَابَ اللهِ مَا رَقَأَ لَهُمْ دَمْعٌ وَلَا انْتَفَعُوا بِطَعَامٍ وَلَا شَرَابٍ . شعب الايمان رقم الحديث ٩٩١ .

(٢) آل عمران آية ١٠٦ .

مِنَ الرَّحْمَةِ مَا قَنَطَ مِنْ جَنَّتِهِ أَحَدٌ . (۱)

که چیرته مؤمن په دې باندې پوهه شي چې د الله تعالی سره څومره عذابونه دي نو د هغه د جنت طمع به اونکړي ، او که چیرته کافر په دې باندې پوهه شي چې د الله تعالی سره څومره رحمتونه دي نو بیا به هیڅوک د هغه د جنت نه نااُمیده نشي.

فائده : د مذکوره حدیث نه معلومه شوه چې مؤمن به په خپلو نېکو اعمالو او د الله تعالی په رحمت باندې نه دَهوکه کیږي بلکه هر وخت به په زړه کې د الله ﷻ د عذاب نه یَره هم ساتي ؛ ځکه د الله ﷻ عذابونه هم ډیر دي. او کافر به د الله تعالی د رحمت نه نه نااُمیده کیږي ځکه د الله ﷻ رحمتونه هم ډیر دي.

بلکه مسلمان به د الله ﷻ نه د ښه اُمید او د هغه د عذاب نه د یَرې په مینځ مینځ کې ژوند تیروي ، کله به ځان ته د الله تعالی رحمتونه رایادوي او کله به ځان ته د الله تعالی عذابونه رایادوي نو په دې سره به یې د الله ﷻ نه ښه اُمید هم برقرار وي او د گناهونو نه به هم محفوظ وي. (۲)

۷ . د بخاري شریف حدیث دی ، رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

---

(۱) صحیح مسلم کتاب التَّوْبَةِ بَابٌ فِي سِعَةِ رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى وَأَنَّهَا سَبَقَتْ غَضَبَهُ رقم الحدیث ۲۳ (۲۷۵۵) ، مسند احمد مخرجا رقم الحدیث ۹۱۶۳ ، صحیح ابن حبان بَابُ الْخَوْفِ وَالتَّقْوَى ذِكْرُ الْبَيَانِ بِأَنَّ الْوَاجِبَ عَلَى الْمُسْلِمِ أَنْ يَجْعَلَ لِنَفْسِهِ مَحَجَّتَيْنِ يَرْكَبُهُمَا إِحْدَاهُمَا الرَّجَاءُ، وَالْأُخْرَى الْخَوْفُ رقم الحدیث ٦٥٦ ، شعب الایمان رقم الحدیث ۹٦۹ ، مشكاة المصابيح باب سعة رحمة الله الفصل الاول رقم الحديث ۲۳٦۷(۴) .

(۲) (مَا طَمِعَ بِجَنَّتِهِ أَحَدٌ) ... وَفِيهِ بَيَانُ كَثْرَةِ عُقُوبَتِهِ لِئَلَّا يَغْتَرَّ مُؤْمِنٌ بِطَاعَتِهِ، أَوِ اعْتِمَادًا عَلَى رَحْمَتِهِ فَيَقَعُ فِي الْأَمْنِ وَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ..... وَوَرَدَ الْحَدِيثُ فِي بَيَانِ كَثْرَةِ رَحْمَتِهِ وَعُقُوبَتِهِ كَيْلَا يَغْتَرَّ مُؤْمِنٌ بِرَحْمَتِهِ فَيَأْمَنَ مِنْ عَذَابِهِ، وَلَا يَيْأَسَ كَافِرٌ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَتْرُكَ بَابَهُ . وَحَاصِلُ الْحَدِيثِ أَنَّ الْعَبْدَ يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ بَيْنَ الرَّجَاءِ وَالْخَوْفِ بِمُطَالَعَةِ صِفَاتِ الْجَمَالِ تَارَةً، وَبِمُلَاحَظَةِ نُعُوتِ الْجَلَالِ أُخْرَى، وَقَدْ رُوِيَ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: لَوْ نُودِيَ فِي الْقِيَامَةِ أَنْ يَدْخُلَ أَحَدٌ الْجَنَّةَ أَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا . وَكَذَا فِي النَّارِ . وَقِيلَ يَنْبَغِي أَنْ يَغْلِبَ الْخَوْفُ فِي حَالِ الْحَيَاةِ، وَالرَّجَاءُ عِنْدَ الْمَمَاتِ. مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج۴ ص ۱٦۲۰ باب سعة رحمة الله الفصل الاول في تشريح رقم الحديث ۲۳٦۷ .

اَلْجَنَّةُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ ، وَالنَّارُ مِثْلُ ذٰلِكَ .(۱)

جنت په تاسو کې هر کس ته د هغه د پڼې د تَسمې نه هم زيات نزدې دی ، او جهنم هم همدغه شان (هر کس ته د هغه د پڼې د تَسمې نه هم زيات نزدې) دی .

يعنی د انسان او د جنت او جهنم په مينځ کې هيڅ فاصله نشته ، که څوک نيک اعمال اوکړي نو د جنت مستحق کيږي ، او که بد اعمال اوکړي نو د جهنم مستحق کيږي .

په دې حديث کې هم د خَوف او رَجاء دواړه مضمونه يو ځای ذکر دي .

۸ . په بخاري شريف کې دا ذکر دي چې عَلاء بن زِياد رَحِمَهُ اللهُ به خلق د جهنم د اُور نه يرول. يو چا ورته وويل :

لِمَ تُقَنِّطِ النَّاسَ؟ ته ولې خلق د الله تعالى د رحمت نه مايوسه کوې ؟

ده ورته وويل : زما څه مَجال (حيثيت) دی چې خلق د الله تعالى د رحمت نه مايوسه کړم ؟ بلکه الله تعالى په خپله فرمايلي دي :

﴿ قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ﴾ .

ترجمه : اې پيغمبره زما د طرف نه دې خلقو ته اووايه چې اې زما هغه بندګانو چاچې زياتې کړی په خپلو ځانونو باندې (يعنی کفر ،شرک او کبيره ګناهونه يې کړي) تاسو د الله د رحمت نه مه نا اُميده کيږئ .

او الله تعالى دا هم فرمايلي :

﴿ وَاَنَّ الْمُسْرِفِيْنَ هُمْ اَصْحٰبُ النَّارِ ﴾

ترجمه : او يقينًا څوک چې د حد نه تيريږي هم دوی جهنميان دي .

عَلاء بن زِياد رَحِمَهُ اللهُ هغه کس ته وويل : ليکن تاسو دا خوښه ده چې ستاسو د بدو اعمالو باوجود تاسو ته د جنت زيرې درکړې شي ؟

---

(۱) صحيح البخاري كِتَابُ الرِّقَاقِ بَابٌ: « اَلْجَنَّةُ أَقْرَبُ إِلَى أَحَدِكُمْ مِنْ شِرَاكِ نَعْلِهِ. وَالنَّارُ مِثْلُ ذٰلِكَ» رقم الحديث ۶۴۸۸ ، مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۳۶۶۷ ، صحيح ابن حبان رقم الحديث ۶۶۱ ، مشكاة المصابيح باب سعة رحمة الله الفصل الاول رقم الحديث ۲۳۶۸ .

وَ إِنَّمَا بَعَثَ اللهُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُبَشِّرًا بِالْجَنَّةِ لِمَنْ أَطَاعَهُ ، وَمُنْذِرًا بِالنَّارِ مَنْ عَصَاهُ .

او دا ياد ساتئ چې الله تعالى محمدّرسولُ الله صلى الله عليه د هغه خلقو د پاره د جنت زيرې وركوونكې راليږلى شوک چې د هغه اطاعت كوي ، او د هغه خلقو د پاره يې د جهنم نه ويروونكى راليږلى شوک چې د هغه نافرماني كوي . (۱)

د عَلاء بن زِياد رَحِمَهُ اللهُ مقصد دا ؤ چې زه خو صرف هغه آيتونه بيانوم كوم چې الله تعالى نازل كړي دي ، په دې كې پخپله د نېكو اعمالو كوونكو د پاره د جنت زيرې دى ، او د نافرمانو د پاره د جهنم نه يرول دي . (۲)

انسان چې په الله تعالى څنګه ګمان كوي نو هماغه شان معامله ورسره كوي

انسان چې په الله تعالى باندې څنګه ګمان كوي نو الله تعالى ورسره هماغه شان معامله كوي .

۱. حديثِ قدسي دى ، الله تعالى فرمايي : أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي . (۳)

---

(۱) وَكَانَ الْعَلَاءُ بْنُ زِيَادٍ يُذَكِّرُ النَّارَ، فَقَالَ رَجُلٌ : لِمَ تُقَنِّطِ النَّاسَ؟ قَالَ: وَأَنَا أَقْدِرُ أَنْ أُقَنِّطَ النَّاسَ، وَاللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ : {يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ} [الزمر آية ۵۳] وَيَقُولُ { وَأَنَّ الْمُسْرِفِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ} [غافر آية ۴۳] وَلَكِنَّكُمْ تُحِبُّونَ أَنْ تُبَشَّرُوا بِالْجَنَّةِ عَلَى مَسَاوِئِ أَعْمَالِكُمْ، وَإِنَّمَا بَعَثَ اللهُ مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُبَشِّرًا بِالْجَنَّةِ لِمَنْ أَطَاعَهُ ، وَمُنْذِرًا بِالنَّارِ مَنْ عَصَاهُ . صحيح البخاري كِتَابُ تَفْسِيرِ الْقُرْآنِ سُورَةُ الْمُؤْمِنِ .

(۲) (وَاللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ ...) أي والله عز وجل بين أن باب المغفرة والرحمة مفتوح لمن آمن وعمل صالحا ثم اهتدى وأن من أصر على كفره ومعصيته مآله إلى النار . أي فأنا أبلغ الناس ما جاء عن الله عز وجل . تعليق مصطفى البغا على صحيح البخاري

(۳) صحيح البخاري كِتَابُ التَّوْحِيدِ بَابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: {يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلاَمَ اللهِ} رقم الحديث ۷۵۰۵ ، صحيح مسلم كتاب الذِّكْرِ وَالدُّعَاءِ وَالتَّوْبَةِ وَالاسْتِغْفَارِ بَابُ فَضْلِ الذِّكْرِ وَالدُّعَاءِ وَالتَّقَرُّبِ إِلَى اللهِ تَعَالَى رقم الحديث ۱۹ (۲۶۷۵) سنن الترمذي أَبْوَابُ الزُّهْدِ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَابُ مَا جَاءَ فِي حُسْنِ الظَّنِّ بِاللهِ رقم الحديث ۲۳۸۸ .

زه د خپل بنده د ګمان سره یم .

يعنى زما بنده چې په ما باندې څنګه ګمان کوي زه ورسره هماغه شان معامله کوم.(۱)

۲ . په يو بل حديثِ قدسي کې پوره تفصيل ذکر دی، الله تعالى فرمايي :

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي ، وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي . فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلَإٍ ذَكَرْتُهُ فِي مَلَإٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ بِشِبْرٍ تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعًا. وَإِنْ أَتَانِي يَمْشِي أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً . (۲)

زه د خپل بنده د ګمان سره یم ، کله چې دا ما يادوي نو زه ورسره يم ، پس که چیرته دا ما په خپل زړه کې يادوي نو زه يې هم په خپل زړه کې يادوم ، او که چیرته دا ما په يو مجلس

---

(۱) (أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي) أجازيه بحسب ظنه بي فإن رجا رحمتي وظن أني أعفو عنه وأغفر له فله ذلك لأنه لا يرجوه إلا مؤمن علم أن له ربا يجازي. وإن يئس من رحمتي وظن أني أعاقبه وأعذبه فعليه ذلك لأنه لا ييأس إلا كافر. تعليق مصطفى البغا على صحيح البخاري في تشريح حديث ۷۴۰۵ .

(أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي): أَيِ: الْمُؤْمِنِ (بِي): وَزَادَ فِي رِوَايَةٍ: إِنْ ظَنَّ خَيْرًا، وَإِنْ ظَنَّ شَرًّا . وَفِي رِوَايَةٍ: فَلْيَظُنَّ بِي مَا شَاءَ . وَفِي رِوَايَةٍ: فَلَا يَظُنَّ بِي إِلَّا خَيْرًا . وَالْمَعْنَى أَنِّي عِنْدَ يَقِينِهِ بِي فِي الِاعْتِمَادِ عَلَى فَضْلِي، وَالِاسْتِيثَاقِ بِوَعْدِي، وَالرَّهْبَةِ مِنْ وَعِيدِي، وَالرَّغْبَةِ فِيمَا عِنْدِي. أُعْطِيهِ إِذَا سَأَلَنِي، وَأَسْتَجِيبُ لَهُ إِذَا دَعَانِي..... وَيَكُونُ الْمَعْنَى أَنَا أُعَامِلُهُ عَلَى حَسَبِ ظَنِّهِ بِي ، وَأَفْعَلُ بِهِ مَا يَتَوَقَّعُهُ مِنِّي مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ. وَالْمُرَادُ الْحَثُّ عَلَى تَغْلِيبِ الرَّجَاءِ عَلَى الْخَوْفِ وَحُسْنِ الظَّنِّ بِاللَّهِ، كَقَوْلِهِ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ : « لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ » وَيَجُوزُ أَنْ يُرَادَ بِالظَّنِّ الْيَقِينُ، وَالْمَعْنَى : أَنَا عِنْدَ يَقِينِهِ بِي ، وَعِلْمِهِ بِأَنَّ مَصِيرَهُ إِلَيَّ وَحِسَابَهُ عَلَيَّ، وَأَنَّ مَا قَضَيْتُ بِهِ لَهُ أَوْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْرٍ أَوْ شَرٍّ لَا مَرَدَّ لَهُ، وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتُ وَلَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتُ. مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج ۴ ص ۱۵۴۱ كِتَابُ الدَّعَوَاتِ بَابُ ذِكْرِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالتَّقَرُّبِ إِلَيْهِ في تشريح حديث ۲۲۶۴ (۴).

(۲) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَقُولُ اللهُ تَعَالَى: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي ..... صحيح البخاري كِتَابُ التَّوْحِيدِ بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: {وَيُحَذِّرُكُمُ اللهُ نَفْسَهُ} رقم الحديث ۷۴۰۵ . ورقم الحديث ۷۵۰۵ بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: {يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ} . صحيح مسلم كتاب الذِّكْرِ وَالدُّعَاءِ وَالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ بَابُ الْحَثِّ عَلَى ذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى رقم الحديث ۲ (۲۶۷۵) . ورقم الحديث ۲۱(۲۶۷۵) بَابُ فَضْلِ الذِّكْرِ وَالدُّعَاءِ وَالتَّقَرُّبِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى.

کې يادوي نو زه يې د دينه په بهترين مجلس (يعنی د مُقرّبو فرښتو په مجلس) کې يادوم ، که چيرته دا ماته د يو لويشت په اندازه رانزدې کيږي نو زه ورته د يو لاس په اندازه ورنزدې کيږم ، او که چيرته دا ماته د يو لاس په اندازه رانزدې کيږي نو زه ورته د دوه لاسونو په اندازه ورنزدې کيږم ، او که چيرته دا ماته راروان شي نو زه ورته په منډه ورځم.

د حديث مطلب دا دی : الله تعالی فرمايي چې څوک ماته د عبادت په ذريعه ځان رانزدې کوي نو که دا لږ عبادت وي خو زه به ورباندې څو چنده زيات رحمتونه نازلوم. (۱)

۳. رسولُ الله صلی الله عليه وسلم فرمايي :

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَحْسِنُوا الظَّنَّ بِرَبِّ الْعَالَمِيْنَ ، فَإِنَّ الرَّبَّ عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِهِ. (۲)

---

(۱) ... (ذَكَرْتُهُ فِيْ نَفْسِيْ) : أَيْ: أُسِرُّ بِثَوَابِهِ عَلَى مِنْوَالِ عَمَلِهِ، وَأَتَوَلَّى بِنَفْسِي إِثَابَتَهُ لَا أَكِلُهُ إِلَى غَيْرِي .... مرقاة المفاتيح ج ۴ ص ۱۵۴۲ كِتَابُ الدَّعَوَاتِ بَابُ ذِكْرِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالتَّقَرُّبِ إِلَيْهِ في تشريح حديث ۲۲۶۴ .

(وَمَنْ تَقَرَّبَ) : أَيْ: طَلَبَ الْقُرْبَةَ (مِنِّيْ) : أَيْ: بِالطَّاعَةِ (شِبْرًا) : أَيْ: مِقْدَارًا قَلِيلًا. قَالَ الطِّيبِيُّ: شِبْرًا وَذِرَاعًا وَبَاعًا فِي الشَّرْطِ وَالْجَزَاءِ مَنْصُوبَانِ عَلَى الظَّرْفِيَّةِ. أَيْ: مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ مِقْدَارَ شِبْرٍ (تَقَرَّبْتُ) أَيْ: الرَّحْمَةُ (مِنْهُ ذِرَاعًا) قِيلَ: أَيْ: أَوْصَلْتُ رَحْمَتِي إِلَيْهِ مِقْدَارًا أَزْيَدَ مِنْهُ . وَقِيلَ: الْمُرَادُ مِنْهُ وَاللهُ أَعْلَمُ مُجَازَاتُهُ وَإِثَابَتُهُ بِأَضْعَافِ مَا يَتَقَرَّبُ بِهِ إِلَى اللهِ تَعَالَى. وَسُمِّيَ الثَّوَابُ تَقَرُّبًا عَلَى سَبِيلِ الْمُقَابَلَةِ وَالْمُشَاكَلَةِ. أَوْ لِأَنَّهُ مِنْ أَجْلِهِ وَبِسَبَبِهِ. وَقِيلَ: تَقَرُّبُ الْبَارِي سُبْحَانَهُ إِلَيْهِ بِالْهِدَايَةِ وَشَرْحِ صَدْرِهِ لِمَا تَقَرَّبَ بِهِ إِلَيْهِ. وَكَانَ الْمَعْنَى إِذَا قَصَدَ ذَلِكَ وَعَمِلَهُ أَعَنْتُهُ عَلَيْهِ وَسَهَّلْتُهُ لَهُ.

قَالَ الطِّيبِيُّ: هَذَا الْحَدِيثُ مِنْ أَحَادِيثِ الصِّفَاتِ، وَيَسْتَحِيلُ إِرَادَةُ ظَاهِرِهِ. فَمَعْنَاهُ مَنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ بِطَاعَتِي تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بِرَحْمَتِي (وَمَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي ذِرَاعًا تَقَرَّبْتُ مِنْهُ بَاعًا) : وَهُوَ قَدْرُ مَدِّ الْيَدَيْنِ، وَمَا بَيْنَهُمَا مِنَ الْبَدَنِ، وَعَلَى هَذَا كُلَّمَا زَادَ الْعَبْدُ قُرْبَةً مِنَ اللهِ تَعَالَى زَادَ اللهُ رَحْمَتَهُ بِهِ. فَذِكْرُ الذِّرَاعِ لِلتَّمْثِيلِ وَالتَّصْوِيرِ لِإِفْهَامِهِمْ لِمُجَازَاةِ الْعَبْدِ لِمَا يَتَقَرَّبُ بِهِ إِلَى رَبِّهِ بِمُضَاعَفَةِ لُطْفِهِ وَإِحْسَانِهِ (وَمَنْ أَتَانِي) : حَالَ كَوْنِهِ (يَمْشِي) : أَيْ: فِي طَاعَتِي (أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً) : وَهِيَ الْإِسْرَاعُ فِي الْمَشْيِ دُونَ الْعَدْوِ. أَيْ: صَبَبْتُ عَلَيْهِ الرَّحْمَةَ. وَقِيلَ: أَيْ: مَنْ تَقَرَّبَ مِنِّي بِسُهُولَةٍ وَصَلَتْ إِلَيْهِ رَحْمَتِي بِسُرْعَةٍ. مرقاة المفاتيح ج ۴ ص ۱۵۴۳ كِتَابُ الدَّعَوَاتِ بَابُ ذِكْرِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ وَالتَّقَرُّبِ إِلَيْهِ في تشريح حديث ۲۲۶۵ .

(۲) شعب الايمان الرجاء من الله تعالى ج ۲ ص ۳۲۱ رقم ۹۸۱ . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۶۶ ←←

اې خلقو ! تاسو په ربّ العالمين باندې ښه ګمان کوئ ؛ ځکه الله تعالی د خپل بنده د ګمان سره دی.

(يعنی بنده چې وربانديې ښکه ګمان اوکړي هماغه شان معامله ورسره کوي).

په الله ﷻ باندې ښه ګمان کول بهترين عبادت دی

رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي :

إِنَّ حُسْنَ الظَّنِّ بِاللهِ مِنْ حُسْنِ عِبَادَةِ اللهِ . (١)

يېشکه په الله تعالی باندې ښه ګمان کول د الله تعالی بهترين عبادت دی.

يعنی په نيک اعمالو کې يو نيک عمل په الله تعالی باندې ښه ګمان کول هم دي.

علماؤ ددې حديث نور مطلبونه هم ذکر کړي. (٢)

←←← رقم ٥٧ . قَالَ سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ رَحِمَهُ اللهُ، : " {وَأَحْسِنُوٓا إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ} [البقرة: ١٩٥] قَالَ: أَحْسِنُوا بِاللهِ الظَّنَّ ". حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج ١ ص ١١٧ رقم ١٣٩.

(١) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ حُسْنَ الظَّنِّ بِاللهِ مِنْ حُسْنِ عِبَادَةِ اللهِ. سنن الترمذي رقم الحديث ٣٦٠٢/ ٥ ابواب الدعوات . مسند البزار المنشور باسم البحر الزخار رقم الحديث ٩٥٦٩ . كنز العمال رقم الحديث ٥٨٢٨ . صحيح ابن حبان بَابُ حُسْنِ الظَّنِّ بِاللهِ تَعَالَى ذِكْرُ الْبَيَانِ بِأَنَّ حُسْنَ الظَّنِّ لِلْمَرْءِ الْمُسْلِمِ مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ رقم الحديث ٦٣١ . المستدرک على الصحيحين للحاكم كِتَابُ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ ج ٤ ص ٢٨٥ . مشكاة المصابيح كتاب الآداب بَابُ مَا يُنْهَى عَنْهُ مِنَ التَّهَاجُرِ وَالتَّقَاطُعِ وَاتِّبَاعِ العورات الْفَصْلُ الثَّانِي رقم الحديث ٥٠٤٨ (٢٢) .

وفي رواية : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ حُسْنَ الظَّنِّ بِاللهِ تَعَالَى مِنْ عِبَادَةِ اللهِ. المستدرک على الصحيحين للحاكم كِتَابُ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ رقم الحديث ٧٦٠٤ وقال الحاكم: هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ" . ووافقه الذهبي.

(٢) (حُسْنُ الظَّنِّ) أَيْ: بِاللهِ (مِنْ حُسْنِ الْعِبَادَةِ) أَيْ لِلهِ. وَالْمَعْنَى أَنَّ حُسْنَ الظَّنِّ بِهِ تَعَالَى مِنْ جُمْلَةِ الْعِبَادَاتِ الْحَسَنَةِ .... وَيُمْكِنُ أَنْ يَكُونَ الْمَعْنَى: بَعْضُ حُسْنِ الْعِبَادَةِ حُسْنُ الظَّنِّ، وَقُدِّمَ الْخَبَرُ اهْتِمَامًا. فَإِنَّ السَّالِكَ إِذَا حَسَّنَ الظَّنَّ بِاللهِ عَلَى سَبِيلِ الرَّجَاءِ حَسَّنَ الْعِبَادَةَ فِي الْخَلَا وَالْمَلَا. فَيَسْتَحْسِنُ مَأْمُولَهُ وَيَرْجُو مَقْبُولَهُ. قَالَ تَعَالَى: { إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللهِ أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللهِ وَاللهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ } [البقرة آية ٢١٨] .... وَقَالَ الْمُظْهِرُ: يَعْنِي اعْتِقَادُ الْخَيْرِ وَالصَّلَاحِ فِي حَقِّ الْمُسْلِمِينَ عِبَادَةٌ . ←←←←

د اِيمان نه پس بهترين څيز " په الله ﷻ باندې ښه ګمان کولّ " ديّ

۱ . حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمايي :

وَالَّذِيْ لَا إِلٰهَ غَيْرُهُ مَا أُعْطِيَ عَبْدٌ مُؤْمِنٌ شَيْئًا قَطُّ بَعْدَ الإِيْمَانِ بِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ أَفْضَلَ مِنْ أَنْ يُحْسِنَ ظَنَّهُ بِاللهِ ، وَاللهِ الَّذِيْ لَا إِلٰهَ غَيْرُهُ لَا يُحْسِنُ عَبْدٌ بِاللهِ ظَنَّهُ إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ إِيَّاهُ. وَذٰلِكَ أَنَّ الْخَيْرَ بِيَدِهِ.

قسَم په هغه ذات چې د هغه نه علاوه بل څوک د عبادت لائق نشته مؤمن بنده ته په الله ﷻ باندې د ايمان لرلو نه پس چې کوم بهترين څيز ورکړې شوی هغه "په الله ﷻ باندې ښه ګمان کول دي " . او قسَم په هغه ذات چې د هغه نه علاوه بل څوک د عبادت لائق نشته کوم بنده چې په الله تعالى باندې ښه ګمان اوکړي نو الله ﷻ ضرور دے ته دا ورکوي ، دا ځکه چې ټول خير د الله ﷻ په قدرت کې دی . (۱)

چې په چا کې خَوف او اُميد وي نو داسې کس کامياب دی

يو ځل حضرت عُمر ﷺ بيمار شو ، نبي عليه السلام دده بيمار پُرسۍ له ورغی ، ورته وې فرمايل :

كَيْفَ تَجِدُكَ يَا عُمَرُ ؟ اې عمر ! ته خپل ځان څنګه مومې ؟

ده ورته اوفرمايل : أَرْجُوْ وَأَخَافُ. زه د الله ﷻ نه اُميد هم ساتم او ويريږم هم.

رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ورته اوفرمايل :

← ← ← قَالَ الطِّيْبِيُّ: لَعَلَّ هٰذَا (مِنْ) لِلتَّبْعِيْضِ أَيْ مِنْ جُمْلَةِ عِبَادَةِ اللهِ وَالْإِخْلَاصِ فِيْهَا حُسْنُ الْمُعَاشَرَةِ مَعَ عِبَادِهِ، وَيَجُوْزُ أَنْ تَكُوْنَ لِلِابْتِدَاءِ أَيْ حُسْنُ الظَّنِّ بِعِبَادِ اللهِ تَعَالَى نَاشِئٌ مِنْ حُسْنِ عِبَادَةِ اللهِ وَبِنُصْرَةٍ. مرقاة المفاتيح ج ۸ ص ۳۱۵۹ كتاب الآداب بَابُ مَا يُنْهَى عَنْهُ مِنَ التَّهَاجُرِ وَالتَّقَاطُعِ وَاتِّبَاعِ العورات الْفَصْلُ الثَّانِي في شرح حديث ۵۰۲۷ .

(۱) شعب الايمان ج ۲ ص ۳۲۲ رقم الحديث ۹۸۳ . مصنف ابن ابي شيبة ج ۷ ص ۱۰۸ رقم الحديث ۳۴۵۶۲ . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ۹۶ رقم الحديث ۸۳ .

مَا اجْتَمَعَ الرَّجَاءُ وَالْخَوْفُ فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ الرَّجَاءَ وَأَمَّنَهُ الْخَوْفَ .

چې کله هم د مؤمن په زړه کې اُميد او ويره جمع شي نو چې د څه اُميد ساتي الله تعالی ورته هغه ورکوي ، او د ويرې نه ورته اَمان ورکوي . (۱)

الله ﷻ ته د رسيدو د پاره محبت ، يَره ، او بنه اُميد لرل ضروري دي

علماؤ ليکلي چې الله ﷻ ته د رسيدو د پاره دوه وَسيلې دي :

يو د الله تعالی نه يَره ، او دويم د الله ﷻ نه بنه اُميد لرل . (۲)

دا دواړه به يو شان وي ، يعنی چې څومره د الله ﷻ نه ويره وي نو همدومره به د الله ﷻ نه بنه اُميد هم وي . (۳)

د خَوف او رَجاء مثال : علماؤ ليکلي چې د خَوف او رَجاء (يعنی د الله تعالی نه د ويرې او بنه اُميد ساتلو) مثال داسې دی لکه د مرغۍ دوه وَزرې ، کله چې دا دواړه برابرې وي نو مرغۍ صحيح وي او صحيح طريقې سره اَلوزي ، او چې کله په يو وزر کې

---

(۱) عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اِشْتَكَى . فَدَخَلَ عَلَيْهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، يَعُودُهُ فَقَالَ : " كَيْفَ تَجِدُكَ يَا عُمَرُ ؟ " فَقَالَ: أَرْجُو وَأَخَافُ . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَا اجْتَمَعَ الرَّجَاءُ وَالْخَوْفُ فِي قَلْبِ مُؤْمِنٍ إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ الرَّجَاءَ وَأَمَّنَهُ الْخَوْفَ " .شعب الايمان رقم الحديث ۹۷۲

(۲) قَالَ مُطَرِّفٌ : كُنَّا نَأْتِي زَيْدَ بْنَ صُوحَانَ فَكَانَ يَقُولُ : يَا عِبَادَ اللهِ ! أَكْرِمُوا وَأَجْمِلُوا. فَإِنَّمَا وَسِيلَةُ الْعِبَادِ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ خَصْلَتَانِ: اَلْخَوْفُ، وَالطَّمَعُ . شعب الايمان الرجاء من الله تعالى رقم الحديث ۹۹۰.

(۳) عَنْ مُطَرِّفٍ، قَالَ: لَوْ وُزِنَ رَجَاءُ الْمُؤْمِنِ وَخَوْفُهُ مَا رَجَحَ أَحَدُهُمَا عَلَى صَاحِبِهِ . شعب الايمان الرجاء من الله تعالى ج۲ ص ۳۲۷ رقم ۹۹۴ .

وفي رواية : قَالَ مُطَرِّفُ بْنُ عَبْدِ اللهِ: « لَوْ جِيءَ بِمِيزَانٍ تَرِيصٍ فَوُزِنَ خَوْفُ الْمُؤْمِنِ وَرَجَاؤُهُ كَانَا سَوَاءً، يَذْكُرُ رَحْمَةَ اللهِ فَيَرْجُو وَيَذْكُرُ عَذَابَ اللهِ فَيَخَافُ » . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج۱ ص ۱۱۵ . شعب الايمان الرجاء من الله تعالى ج۲ ص ۳۲۷ رقم ۹۹۳ .

وفي رواية : عَنْ شُعْبَةَ قَالَ: لَوْ وُزِنَ خَوْفُ الْمُؤْمِنِ وَرَجَاؤُهُ مَا زَادَ خَوْفُهُ عَلَى رَجَائِهِ وَلَا رَجَاؤُهُ عَلَى خَوْفِهِ . شعب الايمان الرجاء من الله تعالى ج۲ ص ۳۲۷ رقم ۹۹۵ .

کمې راشي نو په دې سره په دې مرغۍ او ددې په الوتلو کې نقصان راځي . او چې کله دواړه وزرې يې ختمې شي نو بيا دا مرغۍ مرګ ته نزدې شي .(۱)

د يحيى بن مُعاذ رازي رَحِمَهُ اللهُ قول : يحيىٰ بن مُعاذ رازي رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې د ايمان درې (۳) درجې دي : خَوف، رَجاء، او محبت.(۲)

د علامه ابن قيم رَحِمَهُ اللهُ قول : علامه ابن قيم رَحِمَهُ اللهُ دا خبره په ډير ښه انداز بيان کړې چې : الله ﷻ ته د رسيدو او د هغه رضا حاصلولو د پاره دا ضروري ده چې د انسان په زړه کې به د الله تعالی محبت وي ، ورسره به يې په زړه کې د الله ﷻ د عذاب نه يره هم وي ، خو د يَرې باوجود به يې د الله ﷻ نه ښه اُميد هم وي نو بيا دا انسان الله ﷻ ته رسيدې شي .

مثال : ځکه د زړه مثال په شان د مرغۍ دی ، د محبت مثال په شان د مرغۍ د سَر دی ، د الله ﷻ نه ويره او ښه اُميد داسې دی لکه د مرغۍ دواړه وَزرې .

اوس کله چې د مرغۍ سَر او دواړه وزرې صحيح وي نو په ښه طريقې سره الوتلې شي ، خو که سَر يې کټ شي نو مرغۍ مړه کيږي ، او که وَزرې يې نه وي نو بيا هم بې کاره کيږي .

(۱) قَالَ أَبُو عَلِيٍّ الرُّوذْبَارِيُّ : اَلْخَوْفُ وَالرَّجَاءُ هُمَا كَجَنَاحَيِ الطَّيْرِ إِذَا اسْتَوَيَا اِسْتَوَى الطَّيْرُ وَتَمَّ طَيَرَانُهُ. وَإِذَا نَقَصَ وَاحِدٌ مِنْهُمَا وَقَعَ مِنْهُ النَّقْصُ، وَإِذَا ذَهَبَا جَمِيعًا صَارَ الطَّائِرُ فِي حَدِّ الْمَوْتِ. لِذَلِكَ قِيْلَ : لَوْ وُزِنَ خَوْفُ الْمُؤْمِنِ وَرَجَاؤُهُ لَاعْتَدَلَا . شعب الايمان الرجاء من الله تعالى ج۲ ص ۳۲۸ رقم ۹۹۶ .

قَالَ الْأَشْرَفُ: اَلْخَوْفُ وَالرَّجَاءُ كَالْجَنَاحَيْنِ لِلسَّائِرِ إِلَى اللهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى لَكِنْ فِي الصِّحَّةِ يَنْبَغِي أَنْ يَغْلِبَ الْخَوْفُ لِيَجْتَهِدَ فِي الْأَعْمَالِ الصَّالِحَةِ. وَإِذَا جَاءَ الْمَوْتُ وَانْقَطَعَ الْعَمَلُ يَنْبَغِي أَنْ يَغْلِبَ الرَّجَاءُ وَحُسْنُ الظَّنِّ بِاللهِ، لِأَنَّ الْوِفَادَةَ حِيْنَئِذٍ إِلَى مَلِكٍ كَرِيْمٍ رَءُوْفٍ. مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج۳ ص ۱۱۵۹ في تشريح حديث ۱۶۰۵ (۸) بَابُ تَمَنِّي الْمَوْتِ وَذِكْرِهِ.

(۲) قَالَ يَحْيَى بْنُ مُعَاذٍ الرَّازِيُّ : اَلْإِيْمَانُ ثَلَاثَةٌ : اَلْخَوْفُ وَالرَّجَاءُ وَالْمَحَبَّةُ. وَفِي جَوْفِ الْخَوْفِ تَرْكُ الذُّنُوْبِ، وَفِيهِ النَّجَاةُ مِنَ النَّارِ. وَفِي جَوْفِ الرَّجَاءِ الطَّاعَةُ، وَفِيْهِ وُجُوْبُ الْجَنَّةِ، وَفِي جَوْفِ الْمَحَبَّةِ احْتِمَالُ الْمَكْرُوْهَاتِ، وَبِهِ تَجِدُ رِضَا اللهِ عَزَّ وَجَلَّ. شعب الايمان الرجاء من الله تعالى ج ۲ ص ۳۳۰ رقم ۱۰۰۲ .

او خلق يې نيسي.

بلکه د اسلافو په نزد بهتر داده چې کله انسان روغ وي نو په کار ده چې په ده باندې د الله ﷻ يَره غالبه وي، او چې کله وفات کيږي نو بيا د الله ﷻ نه ښه اُميد ساتل په کار دي.

بعضې علماء فرمايي: بهتر داده چې په انسان باندې د الله تعالى محبت غالب وي او ورسره يې په زړه کې د الله د عذاب نه يَره او ښه اُميد هم وي.(۱)

ځکه ويره مقصود لِذاته نده، بلکه دا مقصود لغيره ده (چې ددې په وجه انسان د گناهونو نه بچ شي)، اصل څيز د الله ﷻ محبت دی چې ددې مرتبه په ويره باندې ډيره اُوچته ده، دغه وجه ده چې په جنتيانو باندې به ويره او غم نه وي.

د انسان په زړه کې د الله ﷻ نه صرف دومره يَره په کار ده چې دا پرې د ناجائزو کارونو نه بچ وي؛ ځکه که دا ويره ډيره زياته شي نو بيا خو په دې سره د الله ﷻ نه نااُميدي پيدا کيږي، او د الله ﷻ نه نااُميدي گناه ده.(۲)

(۱) اَلْقَلْبُ فِي سَيْرِهِ إِلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ بِمَنْزِلَةِ الطَّائِرِ، فَالْمَحَبَّةُ رَأْسُهُ، وَالْخَوْفُ وَالرَّجَاءُ جَنَاحَاهُ. فَمَتَى سَلِمَ الرَّأْسُ وَالْجَنَاحَانِ فَالطَّائِرُ جَيِّدُ الطَّيَرَانِ، وَمَتَى قُطِعَ الرَّأْسُ مَاتَ الطَّائِرُ، وَمَتَى فُقِدَ الْجَنَاحَانِ فَهُوَ عُرْضَةٌ لِكُلِّ صَائِدٍ وَكَاسِرٍ. وَلَكِنَّ السَّلَفَ اسْتَحَبُّوا أَنْ يَقْوَى فِي الصِّحَّةِ جَنَاحُ الْخَوْفِ عَلَى جَنَاحِ الرَّجَاءِ، وَعِنْدَ الْخُرُوجِ مِنَ الدُّنْيَا يَقْوَى جَنَاحُ الرَّجَاءِ عَلَى جَنَاحِ الْخَوْفِ، هَذِهِ طَرِيقَةُ أَبِي سُلَيْمَانَ وَغَيْرِهِ. قَالَ: يَنْبَغِي لِلْقَلْبِ أَنْ يَكُونَ الْغَالِبُ عَلَيْهِ الْخَوْفَ. فَإِنْ غَلَبَ عَلَيْهِ الرَّجَاءُ فَسَدَ. وَقَالَ غَيْرُهُ: أَكْمَلُ الْأَحْوَالِ: اِعْتِدَالُ الرَّجَاءِ وَالْخَوْفِ، وَغَلَبَةُ الْحُبِّ. فَالْمَحَبَّةُ هِيَ الْمَرْكَبُ. وَالرَّجَاءُ حَادٍ، وَالْخَوْفُ سَائِقٌ، وَاللهُ الْمُوَصِّلُ بِمَنِّهِ وَكَرَمِهِ. مدارج السالكين بين منازل اياك نعبد واياك نستعين لابن قيم الجوزية ص ۵۱۳ فَصْلٌ مَنْزِلَةُ الإِشْفَاقِ.

(۲) وَالْخَوْفُ لَيْسَ مَقْصُودًا لِذَاتِهِ، بَلْ هُوَ مَقْصُودٌ لِغَيْرِهِ قَصْدَ الْوَسَائِلِ، وَلِهَذَا يَزُولُ بِزَوَالِ الْمَخُوفِ. فَإِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ لا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ. وَالْخَوْفُ يَتَعَلَّقُ بِالْأَفْعَالِ، وَالْمَحَبَّةُ تَتَعَلَّقُ بِالذَّاتِ وَالصِّفَاتِ. وَلِهَذَا تَتَضَاعَفُ مَحَبَّةُ الْمُؤْمِنِينَ لِرَبِّهِمْ إِذَا دَخَلُوا دَارَ النَّعِيمِ، وَلَا يَلْحَقُهُمْ فِيهَا خَوْفٌ. وَلِهَذَا كَانَتْ مَنْزِلَةُ الْمَحَبَّةِ وَمَقَامُهَا أَعْلَى وَأَرْفَعَ مِنْ مَنْزِلَةِ الْخَوْفِ وَمَقَامِهِ. وَالْخَوْفُ الْمَحْمُودُ الصَّادِقُ: مَا حَالَ بَيْنَ صَاحِبِهِ وَبَيْنَ مَحَارِمِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ. فَإِذَا تَجَاوَزَ ذَلِكَ خِيفَ مِنْهُ الْيَأْسُ وَالْقُنُوطُ. قَالَ أَبُو عُثْمَانَ: صِدْقُ الْخَوْفِ ←←←←

د امام نووي رَحِمَهُ اللَّهُ قول : امام نووي رَحِمَهُ اللَّهُ ليکلي چې ما د خَوف او رَجاء په باره کې صحيح احاديث تلاش کړل نو ماته معلومه شوه چې د رَجاء (يعنى د الله ﷻ نه د ښه اُميد لرلو) واله احاديث د ويرې د احاديثو نه څو چنده زيات دي.

د ملا علي قاري رَحِمَهُ اللَّهُ قول : ملا علي قاري رَحِمَهُ اللَّهُ ليکلي که نور احاديث نه وى صرف دا يو حديثِ قدسي وى په کوم کې چې الله تعالى فرمايلي :

سَبَقَتْ رَحْمَتِيْ غَضَبِيْ. زما رحمت زما په غضب باندې غالب دى.

نو دا يو حديث هم کافي وُ، حالانکه د الله ﷻ نه د ښه اُميد ساتلو په باره کې د قرآن کريم آيتونه او بې شماره احاديث ذکر دي. (۱)

د صوفياؤ قول : د صوفياؤ په دې خبره باندې اتفاق دى چې کوم عبادت د الله ﷻ نه په ښه اُميد سره اوشي نو دا د هغه عبادت نه ډير بهتر دى کوم چې د الله ﷻ نه د يَرې په

←← هُوَ الْوَرَعُ عَنِ الْآثَامِ ظَاهِرًا وَبَاطِنًا. وَسَمِعْتُ شَيْخَ الْإِسْلَامِ ابْنَ تَيْمِيَّةَ قَدَّسَ اللهُ رُوحَهُ يَقُوْلُ: اَلْخَوْفُ الْمَحْمُوْدُ مَا حَجَزَكَ عَنْ مَحَارِمِ اللهِ. وَقَالَ صَاحِبُ الْمَنَازِلِ: اَلْخَوْفُ هُوَ الْإِنْخِلَاعُ مِنْ طُمَأْنِيْنَةِ الْأَمْنِ بِمُطَالَعَةِ الْخَبَرِ. يَعْنِي الْخُرُوْجَ عَنْ سُكُوْنِ الْأَمْنِ بِاسْتِحْضَارِ مَا أَخْبَرَ اللهُ بِهِ مِنَ الْوَعْدِ وَالْوَعِيْدِ. مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين لابن قيم الجوزية ص ۵۱۰ فَصْلٌ مَنْزِلَةُ الْإِشْفَاقِ.

(۱) قَالَ النَّوَوِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ: قَدْ تَتَبَّعْتُ الْأَحَادِيْثَ الصَّحِيْحَةَ فِي الْخَوْفِ وَالرَّجَاءِ فَوَجَدْتُ أَحَادِيْثَ الرَّجَاءِ أَضْعَافَ أَحَادِيْثِ الْخَوْفِ مَعَ ظُهُوْرِ الرَّجَاءِ فِيْهَا. قُلْتُ (اي ملا علي قاري): لَوْ لَمْ يَكُنْ إِلَّا حَدِيْثٌ وَاحِدٌ وَهُوَ "سَبَقَتْ أَوْ غَلَبَتْ رَحْمَتِيْ عَلَى غَضَبِيْ" لَكَفَى دَلِيْلًا عَلَى تَرْجِيْحِ الرَّجَاءِ وَيُعَضِّدُهُ آيَةُ: {وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ} [الأعراف: ۱۵۶] بَلْ هُوَ أَمْرٌ مُشَاهَدٌ فِيْ عَالَمِ الْوُجُوْدِ مِنْ غَلَبَةِ آثَارِ الرَّجَاءِ عَلَى آثَارِ الْخَوْفِ. مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج۳ ص۱۱۵۹ في شرح حديث ۱۶۰۵ (۸) بَابُ تَمَنِّي الْمَوْتِ وَذِكْرِهِ.

عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ رضي الله عنه. عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: « سَبَقَتْ رَحْمَتِيْ غَضَبِيْ ». صحيح مسلم كتاب التَّوْبَةِ بَابٌ فِيْ سِعَةِ رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى وَأَنَّهَا سَبَقَتْ غَضَبَهُ رقم الحديث ۱۵ (۲۷۵۱)، مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۷۲۹۹.

وجه اوشي. (۱)

د بنه أميد په وجه د الله ﷻ د رحمت زيات مستحق کيدل

څوک چې د الله تعالی نه بنه أميد لري نو دا الله ﷻ ته د نورو خلقو په نسبت ډير معزز وي، حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمايي:

اَلْفَاجِرُ الرَّاجِيْ لِرَحْمَةِ الله تَعَالَى أَقْرَبُ مِنْهَا مِنَ الْعَابِدِ الْمُقْنِطِ. (۲)

کوم فاجِر چې د الله تعالى د رحمت أميد لري نو دا ددې رحمت زيات مستحق دی د هغه عابد نه کوم چې خلق د الله تعالى نه نا أميده کوي.

په کوم وخت کې د الله ﷻ نه يَره، او په کوم وخت کې بنه أميد لرل بهتر دي؟

امام غزالي رَحِمَهُ الله په " احياء العلوم " کې ذکر کړي: اګرچې د خَوف او رَجاء په باره کې ډير احاديث راغلي خو اوس دا خبره چې:

---

(۱) وَاتَّفَقَ الصُّوْفِيَّةُ عَلَى أَنَّ الْعِبَادَةَ عَلَى وَجْهِ الرَّجَاءِ أَفْضَلُ مِنَ الطَّاعَةِ عَلَى طَرِيْقِ الْخَوْفِ. وَأَنَّ الْأَوَّلَ عِبَادَةُ الْأَحْرَارِ، وَالثَّانِيْ طَاعَةُ الْعَبِيْدِ، وَلِذَا قَالَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ: « أَفَلَا أَكُوْنُ عَبْدًا شَكُوْرًا ». مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج۳ ص ۱۱۵۹ في تشريح حديث ۱٦۰۵(۸) بَابُ تَمَنِّي الْمَوْتِ وَذِكْرِهِ.

(۲) كنز العمال الخوف والرجاء رقم الحديث ۵۸٦۹ . الفتح الكبير في ضم الزيادة إلى الجامع الصغير رقم الحديث ۸۲٦۸ ، حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج۷ ص ۳۸ .

وفي رواية: عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ رَضِيَ الله عَنهُ قَالَ قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اَلْفَاجِرُ الرَّاجِيْ لِرَحْمَةِ الله تَعَالَى أَقْرَبُ مِنْهَا مِنَ الْعَابِدِ.

المقنط لجهله بالله بعد من رَحْمَة الله وَإِنَّمَا رَجَاء الْعَبْد بِالله على قدر مَعْرفَته بِالله وَعلمه بجوده وَكَرمه والقنوط من الْجَهْل. أَلا يرى إِلَى قَوْله تَعَالَى وَمن يقنط من رَحْمَة ربه إِلَّا الضالون. والمقنط إِنَّمَا يقنط غَيره لقنوطه فَهُوَ ضال عَن ربه وَمَا تغني الْعِبَادَة مَعَ الضَّلَالَة وَقَالَ تَعَالَى: إِنَّه لَا ييأس من روح الله إِلَّا الْقَوْم الْكَافِرُوْنَ. نوادر الأصول في أحاديث الرسول صلى الله عليه وسلم الأصل السابع في ترجيح الرجاء عن القنوط ج۱ ص ۹۳.

" د مسلمان د پاره په دې کې کوم ډیر بهتر دی ؟ "

نو ددې جواب دادی چې : په دې دواړو سره د زړه د بیماریو علاج کیږي او دواړه ضروري دي ، البته د بعضې سړي په حق کې د الله ﷻ نه یره ضروري ده ، او د بعضې په حق کې د الله ﷻ نه ښه اُمید ساتل ضروري دي .

د چا په زړه کې چې غفلت وي یعنی د الله ﷻ د عذاب نه بې فِکره وي او په ګناهونو کې د مبتلاء کیدو خطره وي نو دده په حق کې د الله ﷻ نه ویره افضل ده چې په دې ېَرې سره به ددې ګناهونو نه منع شي .

او د چا په زړه کې چې د الله تعالی د رحمت نه نااُمیدي غالبه وي نو بیا دده د پاره د الله ﷻ نه ښه اُمید لرل افضل دي .

او کوم متّقي کس چې د ښکاره او پټو ګناهونو نه ځان ساتي نو د هغه په حق کې بهتر داده چې خَوف او اُمید دواړه یې برابر وي . (۱)

---

(۱) بیان أن الأفضل هو غلبة الخوف أو غلبة الرجاء أو اعتدالهما : اعلم أن الأخبار في فضل الخوف والرجاء قد كثرت وربما ينظر الناظر إليها فيعتريه شك في أن الأفضل أيهما وقول القائل : الخوف أفضل أم الرجاء سؤال فاسد يضاهي قول القائل الخبز أفضل أم الماء وجوابه أن يقال الخبز أفضل للجائع والماء أفضل للعطشان فإن اجتمعا نظر إلى الأغلب فإن كان الجوع أغلب فالخبز أفضل وإن كان العطش أغلب فالماء أفضل وإن استويا فهما متساويان وهذا لأن كل ما يراد لمقصود ففضله يظهر بالإضافة إلى مقصوده لا إلى نفسه والخوف والرجاء دواءان يداوى بهما القلوب ففضلهما بحسب الداء الموجود فإن كان الغالب على القلب داء الأمن من مكر الله تعالى والاغترار به فالخوف أفضل وإن كان الأغلب هو اليأس والقنوط من رحمة الله فالرجاء أفضل وكذلك إن كان الغالب على العبد المعصية فالخوف أفضل ويجوز أن يقال مطلقاً الخوف أفضل على التأويل الذي يقال فيه الخبز أفضل من السكنجبين إذ يعالج بالخبز مرض الجوع وبالسكنجبين مرض الصفراء ومرض الجوع أغلب وأكثر فالحاجة إلى الخبز أكثر فهو أفضل فبهذا الاعتبار غلبة الخوف أفضل لأن المعاصي والاغترار على الخلق أغلب وإن نظر إلى مطلع الخوف والرجاء فالرجاء أفضل لأنه مستقى من بحر الرحمة ومستقى الخوف من بحر الغضب ومن لاحظ من صفات الله تعالى ←←←←←

خو دا تفصیل په عامو حالاتو کې دی یعنې چې په انسان باندې د مرګ حالات نه وي شروع شوي، ځکه چې کله دده د مرګ حالت شروع شي نو بیا دده په حق کې د الله ﷻ نه ښه أمید لرل بهتر دي؛ ځکه په ښه أمید لرلو سره د انسان د الله تعالی سره محبت پیدا کیږي، او د وفات کیدونکي کس د پاره په کار دي چې په زړه کې یې د الله ﷻ سره محبت وي ددې د پاره چې د هغه سره یې د ملاقات شوق راپیدا شي، او د چا چې د الله ﷻ سره د ملاقات شوق وي نو الله تعالی هم دده ملاقات خوښوي، نو په دې سره ده ته د دواړو جهانونو کامیابي نصیبه کیږي. (۱)

←←← ما يقتضي اللطف والرحمة كانت المحبة عليه أغلب وليس وراء المحبة مقام. وأما الخوف فمستنده الالتفات إلى الصفات التي تقتضي العنف فلا تمازجه المحبة ممازجتها للرجاء وعلى الجملة فما يراد لغيره ينبغي أن يستعمل فيه لفظ الأصلح لا لفظ الأفضل فنقول أكثر الخلق الخوف لهم أصلح من الرجاء وذلك لأجل غلبة المعاصي. فأما التقي الذي ترك ظاهر الإثم وباطنه وخفيه وجليه فالأصلح أن يعتدل خوفه ورجاؤه ولذلك قيل لو وزن خوف المؤمن ورجاؤه لاعتدلا. احياء علوم الدين كتاب الخوف والرجاء ج ۴ ص ۱۶۴.

(۱) فإذن لا بد من الجمع بين هذه الأمور وغلبة الخوف هو الأصلح ولكن قبل الإشراف على الموت أما عند الموت فالأصلح غلبة الرجاء وحسن الظن لأن الخوف جار مجرى السوط الباعث على العمل وقد انقضى وقت العمل فالمشرف على الموت لا يقدر على العمل ثم لا يطيق أسباب الخوف فإن ذلك يقطع نياط قلبه ويعين على تعجيل موته وأما روح الرجاء فإنه يقوي قلبه ويحبب إليه ربه الذي إليه رجاؤه ولا ينبغي أن يفارق أحد الدنيا إلا محبا لله تعالى ليكون محبا للقاء الله تعالى فإن من أحب لقاء الله تعالى أحب الله لقاءه والرجاء تقارنه المحبة فمن ارتجى كرمه فهو محبوب والمقصود من العلوم والأعمال كلها معرفة الله تعالى حتى تثمر المعرفة المحبة فإن المصير إليه والقدوم بالموت عليه ومن قدم على محبوبه عظم سروره بقدر محبته ومن فارق محبوبه اشتدت محنته وعذابه .... والغرض أن غلبة الرجاء عند الموت أصلح لأنه أجلب للمحبة وغلبة الخوف قبل الموت أصلح لأنه أحرق لنار الشهوات وأقمع لمحبة الدنيا عن القلب. احياء علوم الدين كتاب الخوف والرجاء ج ۴ ص ۱۶۶. ←←←←←←

د مرګ په وخت د الله ﷻ نه يره او أميد

١ . حضرت انس ﷺ فرمايي چې نبي عليه السلام د يو ځوان بيمار پُرسى ته ورغى ، هغه د مرګ په حالت کې وُ ، دوى ورنه پوښتنه اوکړه :

كَيْفَ تَجِدُكَ ؟ ته خپل ځان څنګه مومي ؟ (يعنى څه محسوسوى ؟) .

هغه ځوان ورته وويل :

وَاللهِ يَا رَسُوْلَ اللهِ إِنِّيْ أَرْجُو اللهَ ، وَإِنِّيْ أَخَافُ ذُنُوْبِيْ ،

اې د الله رسوله ! قسَم په الله ، يقينًا زه د الله تعالى نه بنه أميد لرم او د خپلو ګناهونو نه ويريږم .

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل :

لَا يَجْتَمِعَانِ فِيْ قَلْبِ عَبْدٍ فِيْ مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ مَا يَرْجُوْ وَآمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ.

د کوم مؤمن په زړه کې چې په دې (د مرګ په) وخت دا دواړه شيان (بنه أميد او يَره) جمع شي نو الله تعالى ورته هغه څه ورکوي چې د کوم أميد ساتي او د هغه څيز نه ورته اَمان ورکوي چې د کوم نه ويريږي . (١)

←←← قَوْلُهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى : أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ . قَالَ الْعُلَمَاءُ مَعْنَى حُسْنُ الظَّنِّ بِاللهِ تَعَالَى أَنْ يَظُنَّ أَنَّهُ يَرْحَمُهُ وَيَعْفُوْ عَنْهُ . قَالُوْا : وَفِيْ حَالَةِ الصِّحَّةِ يَكُوْنُ خَائِفًا رَاجِيًا وَيَكُوْنَانِ سَوَاءً . وَقِيْلَ يَكُوْنُ الْخَوْفُ أَرْجَحَ فَإِذَا دَنَتْ أَمَارَاتُ الْمَوْتِ غَلَّبَ الرَّجَاءَ أَوْ مَحَّضَهُ لِأَنَّ مَقْصُوْدَ الْخَوْفِ الْإِنْكِفَافُ عَنِ الْمَعَاصِيْ وَالْقَبَائِحِ وَالْحِرْصُ عَلَى الْإِكْثَارِ مِنَ الطَّاعَاتِ وَالْأَعْمَالِ وَقَدْ تَعَذَّرَ ذَلِكَ أَوْ مُعْظَمُهُ فِيْ هَذَا الْحَالِ فَاسْتُحِبَّ إِحْسَانُ الظَّنِّ الْمُتَضَمِّنِ لِلْافْتِقَارِ إِلَى اللهِ تَعَالَى وَالْإِذْعَانِ لَهُ . شرح النووي على مسلم (المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج) ج ١٧ ص ٢١٠ باب الامر بحسن الظن بالله تعالى عند الموت .

(١) عَنْ أَنَسٍ ﷺ . أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَخَلَ عَلَى شَابٍّ وَهُوَ فِي الْمَوْتِ . فَقَالَ : كَيْفَ تَجِدُكَ ؟ قَالَ: وَاللهِ يَا رَسُوْلَ اللهِ، إِنِّيْ أَرْجُو اللهَ. وَإِنِّيْ أَخَافُ ذُنُوْبِيْ . فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَجْتَمِعَانِ فِيْ قَلْبِ عَبْدٍ فِيْ مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ مَا يَرْجُوْ وَآمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ. سنن الترمذي أَبْوَابُ الْجَنَائِزِ عَنْ رَسُوْلِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باب ١١ رقم الحديث ٩٨٣ . قال الالباني : حسنٌ . سنن ابن ماجة كِتَابُ الزُّهْدِ ←←←←←

۲ . حضرت واثله رضي الله عنه د یزید بن اسود بیمارپُرسی له ورغی ، یزید بن اسود د مرګ په حالت کې و ، حضرت واثله رضي الله عنه ورنه پوښتنه اوکړه ؛

يَا أَخِي كَيْفَ تَجِدُكَ؟ اې وروره ! ته خپل ځان څنګه مومې ؟

هغه ورته وویل : أَجِدُنِي أَرْجُو وَأَخَافُ.

زه خپل ځان په داسې حالت کې مومم چې د الله ﷻ نه اُمید ساتم ، او د هغه د عذاب نه هم ویرېږم .

حضرت واثله رضي الله عنه ورته وویل : ستا په زړه کې اُمید ډیر دی او که یَره ؟

هغه ورته وویل : زما په زړه کې اُمید زیات دی .

حضرت واثله رضي الله عنه نعره تکبیر (اَللهُ أَكْبَرُ) ویلو نه پس ورته اوفرمایل :

ما د رسولُ الله صلی الله علیه وسلم نه آوریدلي دي چې فرمایل یې :

قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِيْ بِيْ .

←←←← بَابُ ذِكْرِ الْمَوْتِ وَالِاسْتِعْدَادِ لَهُ رقم الحديث ۴۲۶۱ . السنن الكبرى للنسائي رقم الحديث ۱۰۸۳۴ . شعب الايمان رقم الحديث ۹۷۰ ، مشكاة المصابيح رقم الحديث ۱۶۱۲(۱۲) .

ملا علي قاري رحمه الله په مرقاة کې ددې آخري جُملې تشریح داسې کړی ؛ (فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَجْتَمِعَانِ) بِالتَّذْكِيرِ. أَيِ: الرَّجَاءُ وَالْخَوْفُ عَلَى مَا فِي الْمَفَاتِيحِ وَغَيْرِهِ. وَبِالتَّأْنِيثِ عَلَى مَا ذَكَرَهُ الطِّيبِيُّ: أَيْ: هَاتَانِ الْخَصْلَتَانِ لَا تَجْتَمِعَانِ. (فِي قَلْبِ عَبْدٍ) أَيْ: مِنْ عِبَادِ اللهِ. (فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ) أَيْ: فِي هَذَا الْوَقْتِ، وَهُوَ زَمَانُ سَكَرَاتِ الْمَوْتِ ...... (إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ مَا يَرْجُو) أَيْ: مِنَ الرَّحْمَةِ. (وَآمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ) أَيْ: مِنَ الْعُقُوبَةِ بِالْعَفْوِ وَالْمَغْفِرَةِ . مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج ۳ ص ۱۱۶۳ كِتَابُ الْجَنَائِزِ بَابُ تَمَنِّي الْمَوْتِ وَذِكْرِهِ .

وفي رواية : عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، قَالَ: مَرِضَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَجَعَلَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَعُوْدُهُ، فَوَافَقَهُ وَهُوَ فِي الْمَوْتِ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، وَقَالَ: كَيْفَ تَجِدُكَ؟ قَالَ: بِخَيْرٍ أَرْجُو اللهَ، وَأَخَافُ ذُنُوْبِي. فَقَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « لَا يَجْتَمِعَانِ فِي قَلْبِ الْعَبْدِ فِي مِثْلِ هَذَا الْمَوْطِنِ إِلَّا أَعْطَاهُ اللهُ مَا يَرْجُو، وَآمَنَهُ مِمَّا يَخَافُ »

شرح السنة للبغوي رقم الحديث ۱۴۵۶ كِتَابُ الْجَنَائِزِ بَابُ حُسْنِ الظَّنِّ بِاللهِ

الله رب العزت فرمايي چې زه د خپل بنده د ګمان سره يم . (۱)

خاصکر د مرګ په وخت د الله ﷻ نه "بنه اُميد لرل" ډير بهتر دي

چې انسان روغ وي نو دده په حق کې د الله تعالی د عذاب نه ويريدل بهتر دي ، خو چې کله دده د مرګ وخت راشي نو بيا دده په حق کې د الله ﷻ نه بنه اُميد لرل ډير بهتر دي . (۲)

---

(۱) قَالَ : عُتْبَةُ بْنُ أَبِي حَكِيمٍ: عَادَ وَاثِلَةُ بْنُ الْأَسْقَعِ يَزِيدَ بْنَ الْأَسْوَدِ الْجُرَشِيَّ وَقَدْ نَزَلَ بِهِ الْمَوْتُ فَقَالَ: يَا أَخِي كَيْفَ تَجِدُكَ؟ قَالَ: أَجِدُنِي أَرْجُو وَأَخَافُ. قَالَ: لَهُ أَيُّهُمَا فِي نَفْسِكَ أَكْثَرُ؟ قَالَ: الرَّجَاءُ. قَالَ وَاثِلَةُ ﷺ: اَللّٰهُ أَكْبَرُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي " . شعب الايمان رقم الحديث ۹۷۴ الرجاء من الله تعالی .

وفي رواية : عَنْ حَيَّانَ أَبِي النَّضْرِ، قَالَ خَرَجْتُ عَائِدًا لِيَزِيدَ بْنِ الْأَسْوَدِ فَلَقِيتُ وَاثِلَةَ بْنَ الْأَسْقَعِ وَهُوَ يُرِيدُ عِيَادَتَهُ. فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ. فَلَمَّا رَأَى وَاثِلَةَ. بَسَطَ يَدَهُ. وَجَعَلَ يُشِيرُ إِلَيْهِ. فَأَقْبَلَ وَاثِلَةُ حَتَّى جَلَسَ. فَأَخَذَ يَزِيدُ بِكَفَّيْ وَاثِلَةَ. فَجَعَلَهُمَا عَلَى وَجْهِهِ. فَقَالَ لَهُ وَاثِلَةُ: كَيْفَ ظَنُّكَ بِاللهِ؟. قَالَ: ظَنِّي بِاللهِ وَاللهِ حَسَنٌ. قَالَ: فَأَبْشِرْ. فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. يَقُولُ: «قَالَ اللهُ جَلَّ وَعَلَا: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي إِنْ ظَنَّ خَيْرًا. وَإِنْ ظَنَّ شَرًّا» . صحيح ابن حبان مخرجا رقم الحديث ۶۳۱ بَابُ حُسْنِ الظَّنِّ بِاللهِ تَعَالَى ذِكْرُ الْبَيَانِ بِأَنَّ مَنْ أَحْسَنَ بِالْمَعْبُودِ كَانَ لَهُ عِنْدَ ظَنِّهِ، وَمَنْ أَسَاءَ بِهِ الظَّنَّ كَانَ لَهُ عِنْدَ ذَلِكَ . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج۱ ص ۱۵ رقم ۲ .

وفي رواية : قَالَ حَيَّانُ أَبُو النَّضْرِ قَالَ لِي وَاثِلَةُ بْنُ الْأَسْقَعِ: قُدْنِي إِلَى يَزِيدَ بْنِ الْأَسْوَدِ فَإِنِّي قَدْ بَلَغَنِي أَنَّ أَلَمًا نَزَلَ بِهِ. قَالَ: فَقُدْتُهُ فَدَخَلَ عَلَيْهِ وَهُوَ ثَقِيلٌ وَقَدْ وُجِّهَ يَعْنِي نَحْوَ الْقِبْلَةِ وَقَدْ ذَهَبَ عَقْلُهُ. قَالَ: نَادُوهُ. فَنَادَوْهُ فَقُلْتُ: إِنَّ هَذَا وَاثِلَةَ بْنَ الْأَسْقَعِ أَخُوكَ. قَالَ: فَأَبْقَى اللهُ مِنْ عَقْلِهِ أَنْ سَمِعَ أَنَّ وَاثِلَةَ قَدْ جَاءَ. فَمَدَّ يَدَهُ فَجَعَلَ يَلْتَمِسُ بِهَا. فَعَلِمْتُ مَا يُرِيدُ فَأَخَذْتُ كَفَّ وَاثِلَةَ فَجَعَلْتُهَا فِي كَفِّهِ. وَإِنَّمَا أَرَادَ أَنْ يَضَعَ يَدَهُ فِي يَدِ وَاثِلَةَ. ذَلِكَ لِمَوْضِعِ يَدِ وَاثِلَةَ مِنْ يَدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَجَعَلَ يَضَعُهَا مَرَّةً عَلَى صَدْرِهِ. وَمَرَّةً عَلَى وَجْهِهِ. وَمَرَّةً عَلَى فِيهِ. فَقَالَ وَاثِلَةُ: أَلَا تُخْبِرُنِي عَنْ شَيْءٍ أَسْأَلُكَ عَنْهُ؟ كَيْفَ ظَنُّكَ بِاللهِ؟ قَالَ: اغْتَرَقَتْنِي ذُنُوبٌ لِي أَشْفَيْتُ عَلَى هَلَكَةٍ . وَلَكِنْ أَرْجُو رَحْمَةَ اللهِ. فَكَبَّرَ وَاثِلَةُ وَكَبَّرَ أَهْلُ الْبَيْتِ بِتَكْبِيرِهِ وَقَالَ: اَللّٰهُ أَكْبَرُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " يَقُولُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي فَلْيَظُنَّ بِي مَا شَاءَ " . شعب الايمان رقم الحديث ۹۷۵ الرجاء من الله تعالی .

(۲) قَالَ سَعِيدُ بْنُ عُثْمَانَ : سَمِعْتُ السَّرِيَّ بْنَ الْمُغَلِّسِ ، يَقُولُ : " اَلْخَوْفُ أَفْضَلُ مِنَ الرَّجَاءِ مَادَامَ الرَّجُلُ صَحِيحًا ، فَإِذَا نَزَلَ بِهِ الْمَوْتُ فَالرَّجَاءُ أَفْضَلُ مِنَ الْخَوْفِ" . فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ : كَيْفَ يَا أَبَا الْحَسَنِ ؟ ←←←←

علماوُ دا هم لیکلي چې د مسلمان د پاره هر وخت د الله ﷻ نه ښه اُمید لرل په کار دي، خو امام غزالي رَحِمَهُ اللهُ لیکلي چې د روغ والي په حالت کې د خَوف او رَجاء په مینځ کې ژوند تیرول په کار دي، البته چې په مرضُ الموت کې مبتلاء شي نو د الله تعالی نه ښه اُمید لرل په کار دي. (۱)

۱. حضرت جابر رضي الله عنه فرمایي چې رسولُ الله صلی الله علیه وسلم د وفات کیدو نه درې ورځې مخکې اوفرمایل: لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ بِاللهِ الظَّنَّ.

په تاسو کې چې هر څوک وفات کیږي نو هغه دې ضرور په الله تعالی باندې ښه گمان کوي. (۲)

←←← قَالَ: "لِأَنَّهُ إِذَا كَانَ فِي صِحَّتِهِ مُحْسِنًا عَظُمَ رَجَاؤُهُ عِنْدَ الْمَوْتِ وَحَسُنَ ظَنُّهُ بِرَبِّهِ. وَإِذَا كَانَ فِي صِحَّتِهِ مُسِيئًا سَاءَ ظَنُّهُ عِنْدَ الْمَوْتِ وَلَمْ يَعْظُمْ رَجَاؤُهُ" قَالَ الْبَيْهَقِيُّ رحمه الله: "وَإِنَّمَا أَرَادَ بِهِ خَوْفًا يَمْنَعُهُ مِنْ مَعْصِيَةِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَيَحْمِلُهُ عَلَى طَاعَتِهِ حَتَّى إِذَا حَضَرَهُ الْمَوْتُ عَظُمَ رَجَاؤُهُ فِي رَحْمَةِ رَبِّهِ. وَكَثُرَ طَمَعُهُ فِي إِحْسَانِ اللهِ ثِقَةً مِنْهُ بِوَعْدِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ". شعب الايمان رقم الحديث ٩٧٩ الرجاء من الله تعالى.

... وَقِيلَ يَنْبَغِي أَنْ يُغَلِّبَ الْخَوْفَ فِي حَالِ الْحَيَاةِ، وَالرَّجَاءَ عِنْدَ الْمَمَاتِ. مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج۴ ص ١٦٢٠ باب سعة رحمة الله الفصل الاول في تشريح رقم الحديث ٢٣٦٧.

قَالُوا: وَفِي حَالَةِ الصِّحَّةِ يَكُونُ خَائِفًا رَاجِيًا وَيَكُونَانِ سَوَاءً. وَقِيلَ يَكُونُ الْخَوْفُ أَرْجَحَ فَإِذَا دَنَتْ أَمَارَاتُ الْمَوْتِ غَلَّبَ الرَّجَاءَ أَوْ مَحَضَهُ لِأَنَّ مَقْصُودَ الْخَوْفِ الِانْكِفَافُ عَنِ الْمَعَاصِي وَالْقَبَائِحِ وَالْحِرْصُ عَلَى الْإِكْثَارِ مِنَ الطَّاعَاتِ وَالْأَعْمَالِ وَقَدْ تَعَذَّرَ ذَلِكَ أَوْ مُعْظَمُهُ فِي هَذَا الْحَالِ فَاسْتُحِبَّ إِحْسَانُ الظَّنِّ الْمُتَضَمِّنُ لِلِافْتِقَارِ إِلَى اللهِ تَعَالَى وَالْإِذْعَانِ لَهُ. شرح النووي على مسلم (المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج) ج١٧ ص ٢١٠ باب الأمر بحسن الظن بالله تعالى عند الموت.

(۱) قال العلماء: إنّ الأولى للمسلم أن يحسن ظنه بالله في كل حال. وقال الغزالي رَحِمَهُ اللهُ: المرء في الصحة بين الخوف والرجاء، وفي المرض له رجاء محض. العرف الشذي شرح سنن الترمذي لمولانا انورشاه الكشميري الهندي كتاب الزهد باب ما جاء في حسن الظن بالله تعالى ج ۴ ص ۴۱ في تشريح حديث ٢٣٨٨.

(۲) عَنْ جَابِرٍ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَبْلَ وَفَاتِهِ بِثَلَاثٍ، يَقُولُ: «لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ بِاللهِ الظَّنَّ». صحيح مسلم كتاب الجنة وصفة نعيمها وأهلها ←←←←

۲. حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنهما فرمايي :

إِذَا رَأَيْتُمُ الرَّجُلَ بِالْمَوْتِ فَبَشِّرُوهُ لِيَلْقَى رَبَّهُ وَهُوَ حَسَنُ الظَّنِّ بِهِ ، وَإِذَا كَانَ حَيًّا فَخَوِّفُوهُ بِرَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ. (۱)

کله چې تاسو يو کس اوګورئ چې هغه وفات کيږي نو هغه ته زيرې ورکوئ ددې د پاره چې دا د الله تعالى سره په داسې حالت کې ملاؤ شي چې په هغه باندې ښه ګمان لري ، او چې کله دا ژوندې وي (يعنې بيمار نه وي) نو بيا يې د الله ﷻ د عذاب نه ويروئ.

علماء کرامو به قريبُ الموت کس ته خپل نېک اعمال وريادول ددې د پاره چې دده په الله ﷻ باندې ښه ګمان پيدا شي . (۲)

بلکه قريبُ الموت کس به اکثر پخپله موجود کسانو ته ويل چې تاسو ماته د الله ﷻ د رحمتونو تذکره اوکړئ چې زما په الله تعالى باندې ښه ګمان پيدا شي .

کله چې د سليمان تيمي رحمه الله د وفات وخت رانزدې شو نو خپل ځوي ته يې وويل :

يَا مُعْتَمِرُ ! حَدِّثْنِي بِالرُّخَصِ لَعَلِّي أَلْقَى اللهَ وَأَنَا حَسَنُ الظَّنِّ بِهِ .

اې معتمر ! ته ماته د الله تعالى نه د ښه أميد متعلق آيتونه ، احاديث ، او اقوال ذکر کړه

← ← ← بَابُ الأَمْرِ بِحُسْنِ الظَّنِّ بِاللهِ تَعَالَى عِنْدَ الْمَوْتِ رقم الحديث ۸۱(۲۸۷۷) ، و رقم الحديث ۸۲ (۲۸۷۷) . سنن ابي داؤد كِتَابُ الْجَنَائِزِ بَابُ مَا يُسْتَحَبُّ مِنْ حُسْنِ الظَّنِّ بِاللهِ عِنْدَ الْمَوْتِ رقم الحديث ۳۱۱۳ . صحيح ابن حبان ذِكْرُ الأَمْرِ لِلْمُسْلِمِ بِحُسْنِ الظَّنِّ بِمَعْبُودِهِ مَعَ قِلَّةِ التَّقْصِيرِ فِي الطَّاعَاتِ رقم الحديث ۶۳۶ .

وفي رواية : عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرًا رضي الله عنه ، يَقُولُ: سَمِعْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ قَبْلَ مَوْتِهِ بِثَلَاثٍ: مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ لَا يَمُوتَ إِلَّا وَظَنُّهُ بِاللهِ حَسَنٌ، فَلْيَفْعَلْ . صحيح ابن حبان ذِكْرُ الأَمْرِ لِلْمُسْلِمِ بِحُسْنِ الظَّنِّ بِمَعْبُودِهِ مَعَ قِلَّةِ التَّقْصِيرِ فِي الطَّاعَاتِ رقم الحديث ۶۳۷ .

(۱) شرح السنة للبغوي كِتَابُ الْجَنَائِزِ بَابُ حُسْنِ الظَّنِّ بِاللهِ ج ۵ ص ۲۷۵ .

(۲) عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: كَانُوا يَسْتَحِبُّونَ أَنْ يُلَقِّنُوا الْعَبْدَ مَحَاسِنَ عَمَلِهِ عِنْدَ مَوْتِهِ لِكَيْ يُحْسِنَ ظَنَّهُ بِرَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج۱ ص ۳۰ رقم ۳۰ .

ددې د پاره چې زه په داسې حالت کې وفات شم چې په الله ﷻ مې بنه ګمان وي. (۱)

همداسې خبره امام احمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ هم د مرګ په وخت خپل ځوي ته کړې وه "چې ماته داسې اَقوال ذکر کړه چې په هغې کې د الله ﷻ نه د بنه اُميد تذکره وي.

الله ﷻ حضرت داؤد عليه السلام ته وَحي اوکړه چې: ته ما خپلو بندګانو ته محبوب کړه. حضرت داؤد عليه السلام ورنه پوښتنه اوکړه:

په څه شي باندې؟ الله تعالىٰ ورته اوفرمايل: دوى ته زما احسانات او نعمتونه وریاد کړه. (۲)

د الله ﷻ نه په بنه اُميد ساتلو سره مغفرت

د نبي عليه السلام د زمانې واقعه ده .... چې يو كس بيمارؤ، مور يې سَر ته ناسته وه او ژړل يې، ده ورنه پوښتنه اوکړه:

يَا أُمَّهُ! أَرَأَيْتِ لَوْ أَنَّ النَّارَ بَيْنَ يَدَيْكِ أَكُنْتِ تُلْقِيْنِيْ فِيْهَا؟

اې مورې! دا راته اُووايه که چيرته ستا مخې ته اُور وي نو آيا ته به ما په هغې کې اُوغورځوى؟

مور ورته ووېل: نه. ده ورته ووېل:

فَإِنَّ رَبِّيْ عَزَّ وَجَلَّ أَرْحَمُ بِيْ مِنْكِ.

---

(۱) قَالَ الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ: قَالَ لِيْ أَبِيْ حِيْنَ حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ: يَا مُعْتَمِرُ! حَدِّثْنِيْ بِالرُّخَصِ لَعَلِّيْ أَلْقَى اللهَ وَأَنَا حَسَنُ الظَّنِّ بِهِ. شعب الايمان ج ۲ ص ۳۱۹ الرجاء من الله تعالىٰ رقم ۹۷۷. حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۴۰ رقم ۲۸. شرح السنة للبغوي كِتَابُ الْجَنَائِزِ بَابُ حُسْنِ الظَّنِّ بِاللهِ ج ۵ ص ۲۷۵. احياء علوم الدين كتاب الخوف والرجاء ج ۴ ص ۱۶۷.

(۲) وقال أحمد بن حنبل رَحِمَهُ اللهُ لابنه عند الموت: اذكر لي الأخبار التي فيها الرجاء وحسن الظن. والمقصود من ذلك كله أن يحبب الله تعالى إلى نفسه. ولذلك أوحى الله تعالى إلى داود عليه الصلاة والسلام أن حببني إلى عبادي فقال بماذا قال بأن تذكر لهم آلائي ونعمائي. احياء علوم الدين كتاب الخوف والرجاء ج ۴ ص ۱۶۷.

بیشکه زما رب د تا نه په ما باندې ډیر مهربان دی.

بیا دا کس وفات شو. نبي علیه السلام ددې کس مور ته وویل:

إِنَّ ابْنَكِ قَدْ غُفِرَ لَهُ بِحُسْنِ ظَنِّهِ بِرَبِّهِ.

بیشکه ستا ځوي ته بخنه اوشوه؛ ځکه چې هغه په خپل رَب باندې ښه ګمان لرل.(۱)

د الله ﷻ نه په ښه امید ساتلو سره د یحیٰی بن اکثم ؒ مغفرت

فقیه ابو اللیث سمرقندي رَحِمَهُ الله په تنبیه الغافلین کې دا واقعه رانقل کړی:

احمد بن سهل رحمه الله فرمائي: چې کله یحیٰی بن اکثم رَحِمَهُ الله د بوډا والي په حالت کې وفات شو نو د وفات نه څو ورځې روستو ما په خوب کې اولید، پوښتنه مې تری اوکړه:

يَا يَحْيٰى! مَا فَعَلَ بِكَ رَبُّكَ؟ اې یحیٰی! خپل رَب درسره څه معامله اوکړه؟

هغه راته وویل چې کله الله تعالی زه خپل حضور ته پیش کړم، نو راته وې فرمایل:

يَا شَيْخَ السُّوْءِ! فَعَلْتَ مَا فَعَلْتَ.

اې ګناهګار بوډا! تا دا فلانې فلانې کار کړی (دا ولې؟)

ما ورته عرض اوکړو: یا الله! ما ته خو ستا د طرف نه دا خبره نوه رارسیدلې.

الله ﷻ راته اوفرمایل: تا ته زما د طرف نه کومه خبره دررسیدلې وه؟ ما ورته وویل:

ما ته خو حدیث بیان کړی عبد الرزاق، او هغه د معمر نه اوریدلی، هغه د زهري نه

---

(۱) پوره واقعه داسې ده: عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ ﷺ: أَنَّ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ أَتَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَشَرَةِ أَوْلَادٍ لَهَا، فَقَالَتْ: هٰؤُلَاءِ أَوْلَادِي مَعَكَ اغْزُ بِهِمْ فِي سَبِيْلِ اللهِ فَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْزُوْ بِهِمْ فَكَانَتْ تَسْأَلُ عَنْهُمْ حَتَّى اسْتُشْهِدَ مِنْهُمْ سَبْعَةٌ، فَكَانَتْ بِمَنْ مَضَى مِنْهُمْ أَشَدَّ فَرَحًا مِنْهَا بِمَنْ بَقِيَ. حَتَّى بَقِيَ وَاحِدٌ مِنْهُمْ فَكَانَ أَصْغَرَهُمْ وَكَانَ بِهِ التِّوَاءٌ، فَمَرِضَ. فَكَانَتْ أُمُّهُ عِنْدَ رَأْسِهِ تُمَرِّضُهُ وَتَبْكِي. فَقَالَ: يَا أُمَّهْ. مَا لَكِ لِمَ تَبْكِيْنَ؟ لِإِخْوَتِي كَانُوْا خَيْرًا لَكِ مِنِّي وَكَانَ بِيَ عَلَيْكِ التِّوَاءٌ؟ قَالَتْ: لِذٰلِكَ أَبْكِي قَالَ: يَا أُمَّهْ! أَرَأَيْتِ لَوْ أَنَّ النَّارَ بَيْنَ يَدَيْكِ أَكُنْتِ تُلْقِيْنِي فِيْهَا؟ قَالَتْ: لَا. قَالَ: فَإِنَّ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ أَرْحَمُ بِي مِنْكِ. قَالَ: فَمَاتَ. فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ ابْنَكِ قَدْ غُفِرَ لَهُ بِحُسْنِ ظَنِّهِ بِرَبِّهِ». حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج۱ ص۵۸ رقم۴۸.

اوریدلی ، هغه د عروه نه اوریدلی ، هغه د حضرت عائشی رضی الله عنها نه اوریدلی ، هغې د نبي علیه السلام نه اوریدلی ، نبي علیه السلام د حضرت جبریل علیه السلام نه داخبره اوریدلی ، او حضرت جبریل علیه السلام د تا نه دا خبره اوریدلی ، چې تا فرمایلي :

مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيبُ فِي الإِسْلَامِ إِلَّا وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أُعَذِّبَهُ إِلَّا وَأَنَا أَسْتَحْيِي أَنْ أُعَذِّبَهُ .

کوم مسلمان چې په اسلام کې سپین ګیری شي او زه هغه ته د عذاب ورکولو اراده اوکړم نو ماته حیاء راځي چې زه دده ته عذاب ورکوم.

نو اې الله ! زه خو هم بوډا یم (ماته هم د عذاب نه نجات راکړه) .

((امام غزالي رَحِمَهُ اللهُ هم په احیاء العلوم کې دا واقعه ذکر کړی ، په هغې کې ورسره داسې الفاظ هم دي چې دې یحیٰی بن اکثم رَحِمَهُ اللهُ الله جلّ جلاله ته اوفرمایل : چې ماته خو ستا د طرف نه دا خبره رارسیدلې وه چې تا فرمایلي :

أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي فَلْيَظُنَّ بِي مَا شَاءَ . وَكُنْتُ أَظُنُّ بِكَ أَنْ لَا تُعَذِّبَنِي .

بنده چې په ما باندې څنګه ګمان کوي زه دده د ګمان مطابق دده سره معامله کوم ، اوس دده خوښه ده چې په ما هر څنګه ګمان کوي (هماغه شان معامله به ورسره کوم) نو اې الله ! زما خو په تا باندې دا ګمان وُ چې ته به ماته عذاب نه راکوی)) .

یحیٰی بن اکثم رحمه الله فرمایي : چې الله ﷻ راته اوفرمایل :

صَدَقَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ وَصَدَقَ مَعْمَرٌ وَصَدَقَ الزُّهْرِيُّ وَصَدَقَ عُرْوَةُ وَصَدَقَتْ عَائِشَةُ وَصَدَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَدَقَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَصَدَقْتُ أَنَا . يَا يَحْيَى إِنِّي لَا أُعَذِّبُ مَنْ شَابَ فِي الإِسْلَامِ .

عبدالرزاق هم رښتیا ویلي ، معمر هم رښتیا ویلي ، زهري هم رښتیا ویلي ، عروة هم رښتیا ویلي ، حضرت عائشی رضی الله عنها هم رښتیا ویلي ، نبي کریم صلی الله علیه وسلم هم رښتیا ویلي ، حضرت جبریل علیه السلام هم رښتیا ویلي ، او ما هم رښتیا ویلي : چې زه هغه کس ته عذاب نه ورکوم کوم چې په اسلام کې سپین ګیرې شوې وي .

یحی بن اکثم رحمه الله وایي ، چې بیا الله ﷻ حکم اوکړو چې دا جنت ته بوځئ ، نو زه

جنت ته بوتلي شوم. (۱)

د الله ﷻ نه د ښه امید په وجه د مالک بن دینار رَحِمَهُ اللهُ مغفرت

مالک بن دینار رحمه الله چې وفات شو نو چا په خوب کې اُولید ، پوښتنه یې ورنه اوکړه: چې الله تعالی ته په څه حالت کې ورمخامخ شوی؟ (او هغه درسره څه معامله اوکړه؟)

ده ورته وویل: زه ډیر ګناهګار ووم خو چونکه زما په الله ﷻ باندې ښه ګمان ؤ ، ددې ښه ګمان په وجه زما ګناهونه ختم شوي وو. (یعنی الله تعالی راته د همدې ښه ګمان په وجه بخښنه اوکړه). (۲)

همدغه شان واقعه د حسن بن صالح رَحِمَهُ اللهُ او حوشب رَحِمَهُ اللهُ په باره کې هم ده، چې د دوی هم په الله تعالی باندې ښه ګمان ؤ ، نو د همدې په وجه یې ورته مغفرت اوکړو. (۳)

---

(۱) عَنْ أَحْمَدَ بْنِ سَهْلٍ، قَالَ: رَأَيْتُ يَحْيَى بْنَ أَكْثَمَ رَحِمَهُ اللهُ فِي الْمَنَامِ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا يَحْيَى! مَا فَعَلَ بِكَ رَبُّكَ؟ قَالَ: دَعَانِي فَقَالَ لِي: يَا شَيْخَ السُّوءِ! فَعَلْتَ مَا فَعَلْتَ. فَقُلْتُ: يَا رَبِّ! مَا بِهَذَا حَدَّثْتُ عَنْكَ. قَالَ: وَبِمَا حَدَّثْتَ؟ قَالَ: قُلْتُ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنْ جِبْرِيلَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ أَنَّكَ قُلْتَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيبُ فِي الْإِسْلَامِ وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أُعَذِّبَهُ إِلَّا وَأَنَا أَسْتَحْيِي أَنْ أُعَذِّبَهُ وَأَنَا شَيْخٌ كَبِيرٌ. قَالَ: صَدَقَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ، وَصَدَقَ مَعْمَرٌ، وَصَدَقَ الزُّهْرِيُّ، وَصَدَقَ عُرْوَةُ، وَصَدَقَتْ عَائِشَةُ، وَصَدَقَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَصَدَقَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ، وَصَدَقْتُ أَنَا يَا يَحْيَى إِنِّي لَا أُعَذِّبُ مَنْ شَابَ فِي الْإِسْلَامِ. ثُمَّ أُمِرَتْ بِذَاتِ الْيَمِينِ إِلَى الْجَنَّةِ. تنبيه الغافلين بأحاديث سيد الأنبياء والمرسلين للسمرقندي ص ۹۲ بَابُ: مَا يُرْجَى مِنْ رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى. احياء العلوم كتاب الخوف والرجاء بيان فضيلة الرجاء والترغيب فيه ج۴ ص ۱۴۵ .

(۲) قَالَ سُهَيْلٌ أَخُو حَزْمٍ الْقُطَعِيِّ: رَأَيْتُ مَالِكَ بْنَ دِينَارٍ رَحِمَهُ اللهُ فِي مَنَامِي، فَقُلْتُ: يَا أَبَا يَحْيَى! لَيْتَ شِعْرِي مَاذَا قَدِمْتَ بِهِ عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ؟ قَالَ: «قَدِمْتُ بِذُنُوبٍ كَثِيرَةٍ، مَحَاهَا عَنِّي حُسْنُ الظَّنِّ بِاللهِ». حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ۲۳ رقم ۷.

(۳) قَالَ عَمَّارُ بْنُ يُوسُفَ: رَأَيْتُ حَسَنَ بْنَ صَالِحٍ فِي مَنَامِي، فَقُلْتُ: قَدْ كُنْتُ مُتَمَنِّيًا لِلِقَائِكَ، فَمَاذَا عِنْدَكَ فَتُخْبِرَنَا بِهِ؟ فَقَالَ: «أَبْشِرْ فَلَمْ أَرَ مِثْلَ حُسْنِ الظَّنِّ بِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ شَيْئًا». ←←←←

د الله ﷻ نه په ښه اُمید ساتلو سره د ځوان مغفرت

۱. ثابت بُناني رَحِمَهُ اللهُ فرمایي چې یو ځوان وُ ، ګناهګار وُ ، مور به ورته ډیر نصیحت کولو " چې بچیه ! په تا باندې یوه ورځ راروانه ده هغه ځان ته رایاده کړه " (هر وخت به یې ورته همدا نصیحت کولو) کله یې چې د مرګ وخت رانزدې شو ، (بیمار وُ ، پروت وُ) نو مور ورته راغله او ورته وې ویل :

اې بچیه ! ما ته د همدې وخت نه یرولی . او ما به درته ویل : " چې په تا باندې یوه ورځ راروانه ده هغه ځان ته رایاده کړه " .

دې ځوان ورته وویل : اې موري ! بیشکه زما رب ډیر احسان کوونکی دی ، زما دا اُمید دی چې د نن ورځ د احسان نه به زه نه محرومه کیږم هغه به زما مغفرت کوي .

ثابت بُناني رَحِمَهُ اللهُ فرمایي :

فَرَحِمَهُ اللهُ بِحُسْنِ ظَنِّهِ بِرَبِّهِ فِي حَالِهِ تِلْكَ .

پس الله تعالی په ده باندې رحم اوکړو ؛ ځکه چې ده په دې مرګ حالت کې په الله ﷻ باندې ښه ګمان لرلو . (۱)

← ← ← عَنْ عَبْدِ الْوَاحِدِ بْنِ زَيْدٍ رَحِمَهُ اللهُ، قَالَ: رَأَيْتُ حَوْشَبًا فِي مَنَامِي . فَقُلْتُ: أَبَا بِشْرٍ كَيْفَ حَالُكُمْ؟ قَالَ: نَجَوْنَا بِعَفْوِ اللهِ . قَالَ: قُلْتُ: فَمَا تَأْمُرُنَا بِهِ ؟ قَالَ: «عَلَيْكَ بِمَجَالِسِ الذِّكْرِ، وَحُسْنِ الظَّنِّ بِمَوْلَاكَ . فَكَفَى بِهِمَا خَيْرًا » . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ۲۳ .

(۱) عَنْ ثَابِتٍ الْبُنَانِيِّ، قَالَ: كَانَ شَابٌّ بِهِ رَهَقٌ . فَكَانَتْ أُمُّهُ تَعِظُهُ . فَتَقُولُ : يَا بُنَيَّ ! إِنَّ لَكَ يَوْمًا فَاذْكُرْ يَوْمَكَ . إِنَّ لَكَ يَوْمًا فَاذْكُرْ يَوْمَكَ . فَلَمَّا نَزَلَ بِهِ أَمْرُ اللهِ أَكَبَّتْ عَلَيْهِ أُمُّهُ فَجَعَلَتْ تَقُولُ : يَا بُنَيَّ ! قَدْ كُنْتُ أُحَذِّرُكَ مَصْرَعَكَ هَذَا، وَأَقُولُ لَكَ : إِنَّ لَكَ يَوْمًا فَاذْكُرْ يَوْمَكَ ؟ . قَالَ: يَا أُمَّاهُ ! إِنَّ لِي رَبًّا كَثِيرَ الْمَعْرُوفِ، وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ لَا يُعْدِمَنِي الْيَوْمَ بَعْضَ مَعْرُوفِ رَبِّي، أَنْ يَغْفِرَ لِي " قَالَ: يَقُولُ ثَابِتٌ : " فَرَحِمَهُ اللهُ بِحُسْنِ ظَنِّهِ بِرَبِّهِ فِي حَالِهِ تِلْكَ . شعب الايمان رقم الحديث ۲۷۱۱۲ معالجة كل ذنب بالتوبة . حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج۲ ص ۳۲۶ . الزهد لاحمد بن حنبل ج۱ ص ۲۳۹ رقم ۱۷۸۳ . مسند ابي الجعد ج ۱ ص ۲۱۱ . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۴۴

۴. همدغه شان يوه بله واقعه هم ذكر ده چې يو ځوان وُ ، ګناهګار وُ ، كله يې چې د وفات كيدو وخت نزدې شو ، نو مور ورته وويل :

اې بچيه ! څه وصيت كول غوارې ؟ ده ورته وويل :

نَعَمْ ، خَاتَمِيْ لَا تَسْلُبِيْنِيْهِ ، فَإِنَّ فِيْهِ ذِكْرَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ ، لَعَلَّ اللهَ أَنْ يَرْحَمَنِيْ .

آو (زما وصيت دادى چې) زما د لاس دا ګتمه د مانه مه اُوباسه ؛ ځكه په دې كې د الله تعالى نوم دى اُميد دى چې الله تعالى ددې په وجه په ما رحم اوكړي .

كله چې دا كس وفات شو نو چا په ځوب كې اُوليد ، هغه دې خوب ليدونكي ته وويل :

أَخْبِرُوْا أُمِّيْ بِأَنَّ الْكَلِمَةَ قَدْ نَفَعَتْنِيْ ، وَأَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ غَفَرَ لِيْ .

زما مور ته خبر وركړئ چې د مرګ نه مخكې ما كومه خبره كړې وه هغې ماته نفع راكړه او الله تعالى ماته بخنه اوكړه . (۱)

---

(۱) كَانَ شَابٌ بِهِ رَهَقٌ فَاحْتُضِرَ ، فَقَالَتْ لَهُ أُمُّهُ : أَيْ بُنَيَّ ! تُوصِيْ بِشَيْءٍ ، قَالَ : نَعَمْ ، خَاتَمِيْ لَا تَسْلُبِيْنِيْهِ ، فَإِنَّ فِيْهِ ذِكْرَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ ، لَعَلَّ اللهَ أَنْ يَرْحَمَنِيْ ، قَالَ : فَمَاتَ فَرُئِيَ فِي النَّوْمِ ، فَقَالَ : أَخْبِرُوْا أُمِّيْ بِأَنَّ الْكَلِمَةَ قَدْ نَفَعَتْنِيْ ، وَأَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ غَفَرَ لِيْ . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۲۵ رقم ۳۸ . احياء علوم الدين ج ۴ ص ۴۶۶ بيان ما يستحب من احوال المحتضر عند الموت .

همدغه شان يوه بله واقعه هم ذكر ده ؛ قَالَ عَبَّادٌ الْمِنْقَرِيُّ : " خَرَجْتُ يَوْمًا أُرِيْدُ الْجَبَّانَ ، فَإِذَا بِثَلَاثَةِ نَفَرٍ يَحْمِلُوْنَ جِنَازَةً وَمَعَهُمُ امْرَأَةٌ ، قَالَ : فَحَمَلْتُ مَعَهُمْ حَتَّى انْتَهَيْنَا إِلَى الْجَبَّانِ ، فَقُلْتُ : صَلُّوْا عَلَى صَاحِبِكُمْ ، فَقَالُوْا : أَنْتَ فَصَلِّ عَلَيْهِ ، فَإِنَّمَا نَحْنُ حَامِلُوْنَ ، قَالَ : فَصَلَّيْتُ عَلَيْهِ ، وَدَفَنَّاهُ ، فَبَيْنَا أَنَا قَاعِدٌ إِذْ غَلَبَتْنِيْ عَيْنَايَ ، فَأُرِيْتُ فِيْ مَنَامِيْ ، فَقِيْلَ لِيْ : قَدْ غَفَرَ اللهُ لِلْمَيِّتِ ، قَالَ : فَانْتَبَهْتُ فَزِعًا ، فَسَأَلْتُ عَنْ أَمْرِهِ ، فَقِيْلَ : سَلِ الْمَرْأَةَ فَهِيَ أُمُّهُ ، فَسَأَلْتُهَا ، فَقَالَتْ : مَا تُرِيْدُ إِلَى ذَلِكَ ؟ فَأَخْبَرْتُهَا ، فَحَمِدَتِ اللهَ ، وَقَالَتْ : كَانَ ابْنِيْ مُسْرِفًا عَلَى نَفْسِهِ ، فَلَمَّا احْتُضِرَ قَالَ : يَا أُمَّهْ أَلْصِقِيْ خَدِّيْ بِالتُّرَابِ ، فَفَعَلْتُ ، فَقَالَ : ضَعِيْ قَدَمَيْكِ عَلَيْهِ ، وَاسْتَوْهِبِيْنِيْ مِنْ رَبِّيْ لَعَلَّهُ أَنْ يَرْحَمَنِيْ ، وَالْفَصِّ نَقْشُ خَاتَمِيْ ، فَإِنَّ فِيْهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ ، فَاجْعَلِيْهِ فِيْ كَفَنِيْ ، لَعَلَّ ذَلِكَ يَنْفَعُنِيْ ، قَالَتْ : فَفَعَلْتُ بِهِ قَالَ أَبُوْ بَكْرٍ : فَقُلْتُ لِبِشْرِ بْنِ مُعَاذٍ : مَنْ حَدَّثَكَ بِهَذَا عَنْ عَبَّادٍ ؟ قَالَ : حَدَّثَنِيْ مَنْ أَثِقُ بِهِ مِنْ أَصْحَابِنَا . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۲۵ رقم ۳۹ .

د الله ﷻ نه په ښه اُمید ساتلو سره د یو کس قبر د نور نه ډکیدل او فراخه کیدل

۱. یو کس وُ ، پخپله گناهگار وُ خو تره (یعنی د پلار ورور) یې دیر نیک سړی وُ ، دې تره به دې خپل وراره ته دیر نصحیتونه کول خو ده به پرې عمل نه کولو.

کله چې دا کس بیمار شو نو دې خپل تره ته یې خبر وراُولیږلو چې دلته راشه، خو هغه نه راتللو ، آخر راغی ، کله چې دې خپل وراره ته ورمخامخ شو نو دیّرې سختې خبرې یې ورته اوکړې : " چې اې د الله ﷻ دُشمنه او خبیثه ! آیا تا دا گناهونه نه کول؟

دې وراره ورته وویل : اې تره ! آیا ته د خپلو خبرو نه فارغ شوی ؟ هغه ورته وویل :آو.

دې وراره ورته وویل :

أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ اللهَ دَفَعَنِيْ إِلَى وَالِدَتِيْ مَا كَانَتْ صَانِعَةً بِيْ؟

دا راته اُووایه چې که چیرته الله ﷻ زه خپلې مور ته حواله کړې وی نو هغې به د ما سره څه عمل کولو ؟

تره یې وویل : قسَم په الله ، هغې به ته جنت ته داخل کړې وی.

دې کس وویل : فَوَاللهِ لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِيْ مِنْ وَالِدَتِيْ.

قسَم په الله ، الله تعالی خو په ما باندې د خپلې مور نه هم زیات مهربان دی.

بیا دا ځوان وفات شو ... کله چې دا په قبر کې کیښودې شو او کچه خښتې وریاندې برابرولې شوې نو په دې دَوران کې یوه خَښته لاندې وراُوغورځیده ، کله چې دې تره یې دا خَښته راخیسته نو ناڅاپه یې توپ کړل ، او شاته شو. چا ورنه پوښتنه اوکړه : دا ولې ؟ (څه درباندې اوشو ؟) . هغه ورته وویل :

مَلَأَ اللهُ قَبْرَهُ نُوْرًا ، وَفُسِحَ لَهُ مَدَّ الْبَصَرِ .

الله تعالی دده قبر د نُور نه ډک کړې دی ، او دومره یې ورته فراخه کړی څومره چې د سترګو نظر کار کوي.(۱)

---

(۱) عَنْ أَبِيْ غَالِبٍ، قَالَ: كُنْتُ أَخْتَلِفُ إِلَى الشَّامِ فِيْ تِجَارَةٍ ، وَعُظْمُ مَا كُنْتُ أَخْتَلِفُ مِنْ أَجْلِ أَبِيْ أُمَامَةَ ←←←

٢ . همدغه شان یوه بله واقعه هم نقل ده : حُمَید رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې زما یو خُورَین (یعنی د خُور ځوي) ؤ ، ګناهګار ؤ ، کله چې بیمار شو نو د ماپسې یې خپله مور (یعنی زما خُور) رااوليږله ، نو زه ورسره لاړم ، هلته ناست وو ، موریې هم سَر ته کیناسته او ژړل یې . دې خُورَین د ما نه پوښتنه اوکړه :

ماما ! دا زما مور ولې ژاړي ؟

ما ورته وویل : دیته ستا ګناهونه معلوم دي نو ددې د وجې ژاړي .

هغه د ما نه بیا پوښتنه اوکړه :

آیا زما دا مور په ما باندې مهربانه نده ؟ ما ورته وویل : آو ، مهربانه ده .

نو هغه وویل : فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ أَرْحَمُ بِي مِنْهَا .

بیشکه الله تعالی په ما باندې ددې مور نه ډیر مهربان دی .

کله چې دا وفات شو نو (د جنازې نه پس) چې کله دا قبر کې کیښودې شو نو زه هم دده قبر ته د یو بل کس سره ورښکته شوم ، قبر مې ورله برابرولو نو ما لاندې قبر ته ور اوکتل

فَإِذَا هُوَ مَدُّ الْبَصَرِ . نو دا قبر یې د سترګو د نظر په مقدار ده ته فراخ شوې ؤ .

ما خپل ملګري ته وویل : آیا تا هم دا اولید ؟ هغه وویل : چې آو . بیا هغه ماته مبارکي راکړه (چې الله تعالی ور باندې رَحم اوکړو) .

←←← فَإِذَا فِيهَا رَجُلٌ مِنْ قَيْسٍ مِنْ خِيَارِ النَّاسِ ، وَكُنْتُ أَنْزِلُ عَلَيْهِ وَمَعَنَا ابْنُ أَخٍ لَهُ مُخَالِفٌ لِأَمْرِهِ ، يَنْهَاهُ وَيَضْرِبُهُ فَلَا يُطِيعُهُ . فَمَرِضَ الْفَتَى فَبَعَثَ إِلَى عَمِّهِ فَأَبَى أَنْ يَأْتِيَهُ . فَأَتَيْتُهُ أَنَا بِهِ حَتَّى أَدْخَلْتُهُ عَلَيْهِ . فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ يَشْتُمُهُ ، وَيَقُولُ : أَيْ عَدُوَّ اللهِ الْخَبِيثُ ! أَلَمْ تَفْعَلْ كَذَا ؟ ، قَالَ : أَفَرَغْتَ أَيْ عَمِّ ؟ ، قَالَ : نَعَمْ . قَالَ : أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ اللهَ دَفَعَنِي إِلَى وَالِدَتِي مَا كَانَتْ صَانِعَةً بِي ؟ ، قَالَ : إِذًا وَاللهِ كَانَتْ تُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ . قَالَ : " فَوَاللهِ لَلهُ أَرْحَمُ بِي مِنْ وَالِدَتِي " . فَقُبِضَ الْفَتَى ، فَخَرَجَ عَلَيْهِ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَرْوَانَ . فَدَخَلْتُ الْقَبْرَ مَعَ عَمِّهِ فَخَطُّوا لَهُ خَطًّا وَلَمْ يَلْحِدُوهُ . قَالَ : فَقُلْنَا بِاللَّبِنِ فَسَوَّيْنَاهُ . قَالَ : فَسَقَطَتْ مِنْهُ لَبِنَةٌ فَوَثَبَ عَمُّهُ فَتَأَخَّرَ . قُلْتُ : مَا شَأْنُكَ ؟ ، قَالَ : مَلَأَ اللهُ قَبْرَهُ نُورًا ، وَفُسِحَ لَهُ مَدُّ الْبَصَرِ . شعب الایمان رقم الحدیث ٦٧١٣ معالجة كل ذنب بالتوبة . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج ١ ص ٣٢ رقم ٣٥ . المحتضرين لابن ابي الدنيا ج ١ ص ٣٢ .

حُمَید رَحِمَهُ اللّٰهُ فرمایي :

فَظَنَنْتُ أَنَّهُ بِالْكَلِمَةِ الَّتِي قَالَهَا.

زما دا گمان دی چې په ده باندې الله تعالی دا رَحم د هغه خبرې په وجه اوکړو کومه چې ده د وفات کیدو نه مخکې کړې وه (چې الله تعالی په ما باندې د خپلې مور نه ډیر مهربان دی) .(۱)

د الله ﷻ نه " د ښه اُمید ساتلو " تذکرې کولو سره مغفرت

ابان بن ابي عیاش رَحِمَهُ اللّٰهُ یو عالم وُ ، خلقو ته به یې د الله ﷻ نه د ښه اُمید ساتلو ډیر ذکر کولو ، کله چې دا وفات شو نو چا په خوب کې اولید ، پوښتنه یې ترې اوکړه چې الله ﷻ درسره څه معامله اوکړه ؟ ده ورته په جواب کې وویل چې کله زه د الله ﷻ حضور ته پیش شوم ، نو الله ﷻ رانه پوښتنه وکړه : مَا الَّذِي حَمَلَكَ عَلَى ذَلِكَ ؟

په تا باندې څه شی باعث وُ چې خلقو ته دې د مانه د ښه اُمید تذکره زیاته کوله ؟

ما ورته جواب ورکړو :

أَرَدْتُ أَنْ أُحَبِّبَكَ إِلَى خَلْقِكَ .

اې الله ! زماخو اراده دا وه چې زه تا خلقو ته محبوب کړم ، او د خلقو په زړونو کې ستا محبت واچوم (یا به ستا عبادت پخپله کوي ، او د گناهونو نه به هم ځان ساتي) .

نو الله ﷻ راته اوفرمایل : قَدْ غَفَرْتُ لَكَ .

(ای ابان بن ابي عیاش ! چې کله ستا اراده داوه نو) ما ستا بخښنه اوکړه .(۱)

---

(۱) عَنْ حُمَيْدٍ، قَالَ: كَانَ لِي ابْنُ أُخْتٍ مُرَهِّقٌ، فَمَرِضَ، فَأَرْسَلَتْ إِلَيَّ أُمُّهُ، فَأَتَيْتُهَا فَإِذَا هِيَ عِنْدَ رَأْسِهِ تَبْكِي، فَقَالَ: يَا خَالِي! مَا يُبْكِيهَا؟ قُلْتُ: مَا تَعْلَمُ مِنْكَ. قَالَ: أَلَيْسَ إِنَّمَا تَرْحَمُنِي؟ قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ أَرْحَمُ بِي مِنْهَا. فَلَمَّا مَاتَ أَنْزَلْتُهُ الْقَبْرَ مَعَ غَيْرِي فَذَهَبْتُ أُسَوِّي لَبِنَةً فَاطَّلَعْتُ فِي اللَّحْدِ، فَإِذَا هُوَ مَدُّ الْبَصَرِ. فَقُلْتُ لِصَاحِبِي: هَلْ رَأَيْتَ مَا رَأَيْتُ؟ قَالَ: نَعَمْ فَلْيَهْنِكَ ذَلِكَ. فَظَنَنْتُ أَنَّهُ بِالْكَلِمَةِ الَّتِي قَالَهَا. حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۲۵ رقم ۳۶ . شعب الایمان ج ۹ ص ۳۲۵ رقم ۶۷۱۲ معالجة كل ذنب بالتوبة.

د الله ﷻ نه د ښه أميد ساتلو په وجه دوباره جهنم ته نه ليږل

۱ . نبي عليه السلام فرمائي : يو كس به جهنم ته داخل كړې شي ، زر (۱۰۰۰) كاله پس به دې الله ﷻ ته يو آواز اوكړي : يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ .

الله رب العزت به حضرت جبريل عليه السلام ته اوفرمايي : اى جبريل ! ته لاړ شه او زما دغه بنده ماته راوله . نو حضرت جبريل عليه السلام به دا بنده راولي او د الله ﷻ د وړاندې به يې أودروي ، الله ﷻ به ورنه تپوس اوكړي :

كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ ؟

خپل ځاى دې څنګه أوموندو ؟ (يعنى جهنم څنګه ځاى وُ ؟)

دا به ورته جواب وركړي : ډير بد ترين ځاى وُ .

الله به دوباره حكم اوكړي :

رُدُّوْهُ إِلَى مَكَانِه . دوباره يې خپل زوړ ځاى ته بوځئ .

نو دا كس به روان شي او شاته شاته به راګوري . الله جل جلاله به ورنه پوښتنه اوكړي :

إِلَى أَيِّ شَيْءٍ تَلْتَفِتُ ؟ څه شي ته شاته شاته ګورى ؟

دا به ورته جواب وركړي :

لَقَدْ رَجَوْتُ اَنْ لَا تُعِيْدَنِيْ إِلَيْهَا بَعْدَ إِذْ أَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا .

(اې الله !) تا چې كله زه يو ځل د جهنم نه را أوويستم نو زما خو دا أميد وُ چې ته به ما دوباره ديته نه واپس كوى .

الله ﷻ چې كله دده دا أميد اوګوري نو فرشتو به حكم اوكړي :

إِذْهَبُوْا بِه إِلَى الْجَنَّةِ . زما دا بنده جنت ته بوځئ .

(۱) ورئى أبان بن أبي عياش في النوم وكان يكثر ذكر أبواب الرجاء . فقال : أوقفني الله تعالى بين يديه فقال ما الذي حملك على ذلك ؟ فقلت : أردت أن أحببك إلى خلقك . فقال : قد غفرت لك . احياء العلوم كتاب الخوف والرجاء بيان فضيلة الرجاء والترغيب فيه ج۴ ص ۱۲۵

(ځکه ده د مانه ښه اُمید اُوساتل نو ما هم مایوسه نه کړو او جنت ته مې داخل کړو).

ددې واقعې نه روستو امام غزالي رَحِمَهُ اللهُ ليکلي:

فَدَلَّ هٰذَا اَنَّ رَجَاءَهُ كَانَ سَبَبَ نِجَاتِهِ.

دا واقعه په دې دلالت کوي چې ددې کس د نجات سبب د الله ﷻ نه ښه اُمید لرل وو. (۱)

۲. همدغه شان يوه بله واقعه هم امام غزالي رَحِمَهُ اللهُ او ابن ابي الدنيا رَحِمَهُ اللهُ رانقل کړې چې د قيامت په ورځ به د دوه کسانو د جهنم نه د راويستلو حکم اوشي (چې کله دا دوه کسان راوستی شي)، الله ﷻ به ورته اوفرمايي:

ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْكُمَا وَمَا اَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيْدِ.

دا ما چې تاسو جهنم ته داخل کړي وئ نو دا ستاسو د خپلو اعمالو وجه وه ځکه زه خو په (خپلو) بندګانو باندې ظلم نه کوم.

---

(۱) قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ رَجُلًا يدخل النَّار فَيَمْكُثُ فِيهَا اَلْفَ سَنَةٍ يُنَادِيْ: يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ. فَيَقُوْلُ اللهُ لِجِبْرِيْلَ: إِذْهَبْ فَأْتِنِيْ بِعَبْدِيْ. قَالَ فَيَجِيْئُ بِه فَيُوْقِفُهُ عَلَى رَبِّه. فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالَى: كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ؟ فَيَقُوْلُ شَرُّ مَكَانٍ. قَالَ فَيَقُوْلُ: رُدُّوْهُ إِلَى مَكَانِهِ. قَالَ فَيَمْشِيْ وَيَلْتَفِتُ إِلَى وَرَائِهِ. فَيَقُوْلُ اللهُ عَزَّوَجَلَّ: إِلَى أَيِّ شَيْئٍ تَلْتَفِتُ؟ فَيَقُوْلُ: لَقَدْ رَجَوْتُ أَنْ لَاتُعِيْدَنِيْ إِلَيْهَا بَعْدَ إِذْ أَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا. فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالَى إِذْهَبُوْا بِه إِلَى الْجَنَّةِ. احياء العلوم كتاب الخوف والرجاء بيان فضيلة الرجاء والترغيب فيه ج۴ ص ۱۳۶

وفي رواية: عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ عَبْدًا فِيْ جَهَنَّمَ يُنَادِيْ اَلْفَ سَنَةٍ: يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ. فَيَقُوْلُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ لِجِبْرِيْلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذْهَبْ ائْتِنِيْ بِعَبْدِيْ هٰذَا. قَالَ: فَيَذْهَبُ جِبْرِيْلُ فَيَجِدُ أَهْلَ النَّارِ مُنْكَبِّيْنَ عَلَى وُجُوْهِهِمْ. فَيَرْجِعُ إِلَى رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَيُخْبِرُهُ فَيَقُوْلُ: اِئْتِنِيْ بِعَبْدِيْ، فَإِنَّهُ فِيْ مَكَانٍ كَذَا وَكَذَا. قَالَ: فَيَجِيْءُ بِهِ فَيُوقَفُ عَلَى رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَيَقُوْلُ لَهُ: يَا عَبْدِيْ كَيْفَ وَجَدْتَ مَكَانَكَ؟ وَكَيْفَ وَجَدْتَ مَقِيْلَكَ؟ فَيَقُوْلُ: يَا رَبِّ! شَرُّ مَكَانٍ وَشَرُّ مَقِيْلٍ. فَيَقُوْلُ: رُدُّوْا عَبْدِيْ. فَيَقُوْلُ: يَا رَبِّ! مَا كُنْتُ أَرْجُوْ إِذْ أَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا أَنْ تُعِيْدَنِيْ فِيْهَا. فَيَقُوْلُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: دَعُوْا عَبْدِيْ. حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ۱۰۳ رقم الحديث ۱۱۰. مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۳۴۱۱. شعب الايمان رقم الحديث ۳۱۵. تفسير ابن كثير ج ۶ ص ۱۲۳ في تشريح سورة الفرقان آية ۶۵.

بیا به الله ﷻ حکم اوکړي : دا دواړه واپس جهنم ته بوځئ

نو په دې دواړو کې به یو کس په خپلو ځنځیرونو کې جهنم ته منډه کړي او ځان به غور ځولو ته نزدې کړي، او دا دویم کس به په قلاره قلاره روان وي.

الله ﷻ به حکم اوکړي : دا دواړه کسان واپس زاولئ.

(چې کله دواړه راوستې شي) نو الله ﷻ به ورنه پوښتنه اوکړي : چې تاسو داسې ولې اوکړل؟ (چې یو په منډه لاړې، او بل په قلاره قلاره؟)

دا څوک چې په منډه تللې وُ هغه به عرض وکړي :

اې الله! زه د خپلو ګناهونو نه ویریدم نو ما دا نه غوښتل چې ستا د حکم نافرماني اوکړم او دوباره ستا غضب او غصې ته ځان وروړاندې کړم.

او کوم کس چې په قلاره قلاره تللو، هغه به ورته عرض وکړي :

حُسْنُ ظَنِّيْ بِکَ کَانَ يُشْعِرُنِيْ أَنْ لَاتَرُدَّنِيْ إِلَيْهَا بَعْدَ مَا أَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا.

اې الله! زما چې په تا باندې کوم ښه ګمان وُ هغې ماته دا خودله چې کله تا زه د جهنم نه رااُویستم نو ته به ما دوباره جهنم ته نه لیږې (نو ځکه زه روستو روستو کیدم).

نو دا الله ﷻ رحمت به په جوش کې راشي :

فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ. د دې دواړو په باره کې به جنت ته د بوتللو حکم اوکړي.

(ځکه د دې یو کس په زړه کې زما یَره ده نو زه به دا نور په یَره کې وانه چوم، او د دې بل کس په ما باندې ښه ګمان دی چې دوباره به مې جهنم ته نه داخلوي او زه د خپل بنده د ښک ګمان موافق د ده باره کې فیصلې کوم. لهذا دا دواړه جنت ته بوځئ. نو دواړه به جنت ته بوتلې شي). (۱)

---

(۱) قَالَ سَعْدُ بْنُ بِلَالٍ : يُؤْمَرُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِإِخْرَاجِ رَجُلَيْنِ مِنَ النَّارِ فَيَقُوْلُ اللهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى : ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمَا وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيْدِ. وَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا إِلَى النَّارِ. فَيَعْدُو أَحَدُهُمَا فِيْ سَلَاسِلِهِ حَتَّى يَقْتَحِمَهَا، وَيَتَلَكَّأُ الْآخَرُ. وَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا وَيَسْأَلُهُمَا عَنْ فِعْلِهِمَا. فَيَقُوْلُ الَّذِيْ عَدَا إِلَى النَّارِ : قَدْ حَذِرْتُ مِنْ وَبَالِ الْمَعْصِيَةِ فَلَمْ أَكُنْ لِأَتَعَرَّضَ لِسَخَطِكَ ثَانِيَةً. وَيَقُوْلُ الَّذِيْ تَلَكَّأَ : حُسْنُ ظَنِّيْ بِكَ كَانَ يُشْعِرُنِيْ أَنْ لَاتَرُدَّنِيْ ←←←←

دا واقعه په نورو مختلفو الفاظو سره هم ذکر شوی، د يوې واقعې په آخر کې ذکر دي:

فَكَانَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ذَكَرَهُ يُرَى السُّرُوْرُ فِيْ وَجْهِهِ.

رسولُ الله صلى الله عليه و سلم به چې دا واقعه ذکر کوله نو په مخ مبارک کې به يې خوشحالي ښکاره کيده. (۱)

←←← إِلَيْهَا بَعْدَ مَا أَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا. فَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ. احياء العلوم كتاب الخوف والرجاء بيان فضيلة الرجاء والترغيب فيه ج۴ ص ۵۴۵ كتاب المراقبة والمحاسبة.

عَنْ بِلَالِ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: يُؤْمَرُ بِإِخْرَاجِ رَجُلَيْنِ مِنَ النَّارِ. فَإِذَا خَرَجَا وَوَقَفَا قَالَ اللّٰهُ لَهُمَا: كَيْفَ وَجَدْتُمَا مَقِيْلَكُمَا وَسُوْءَ مَصِيْرِكُمَا؟ فَيَقُوْلَانِ: شَرَّ مَقِيْلٍ وَأَسْوَأَ مَصِيْرٍ صَارَ إِلَيْهِ الْعِبَادُ. فَيَقُوْلُ لَهُمَا: بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيْكُمَا وَمَا أَنَا بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيْدِ. قَالَ: فَيَأْمُرُ بِصَرْفِهِمَا إِلَى النَّارِ فَأَمَّا أَحَدُهُمَا فَيَعْدُوْ فِيْ أَغْلَالِهِ وَسَلَاسِلِهِ حَتَّى يَقْتَحِمَهَا. وَأَمَّا الْآخَرُ فَيَتَلَكَّأُ. فَيَأْمُرُ بِرَدِّهِمَا. فَيَقُوْلُ لِلَّذِيْ عَدَا فِيْ أَغْلَالِهِ وَسَلَاسِلِهِ: مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ وَقَدْ خَبَرْتَهَا؟ فَيَقُوْلُ: إِنِّيْ قَدْ خَبَرْتُ مِنْ وَبَالِ الْمَعْصِيَةِ مَا لَمْ أَكُنْ أَتَعَرَّضُ لِسَخَطِكَ ثَانِيَةً. قَالَ: وَيَقُوْلُ لِلَّذِيْ تَلَكَّأَ: مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ؟ فَيَقُوْلُ: حُسْنُ ظَنِّيْ بِكَ حِيْنَ أَخْرَجْتَنِيْ مِنْهَا أَلَّا تَرُدَّنِيْ إِلَيْهَا. فَيَرْحَمُهُمَا وَيَأْمُرُ بِهِمَا إِلَى الْجَنَّةِ. حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ٦٩ رقم ٦٠.

(۱) قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وَفَرَغَ اللّٰهُ مِنْ قَضَاءِ الْخَلْقِ يَبْقَى رَجُلَانِ فَيُؤْمَرُ بِهِمَا إِلَى النَّارِ. فَيَلْتَفِتُ أَحَدُهُمَا فَيَقُوْلُ الْجَبَّارُ: «رُدُّوْهُ» فَيَرُدُّ فَيُقَالُ لَهُ: «لِمَ الْتَفَتَّ؟» فَيَقُوْلُ: كُنْتُ أَرْجُوْ أَنْ تُدْخِلَنِيَ الْجَنَّةَ. قَالَ: فَيُؤْمَرُ بِهِ إِلَى الْجَنَّةِ. فَيَقُوْلُ: لَقَدْ أَعْطَانِيَ اللّٰهُ حَتَّى لَوْ أَنِّيْ أَطْعَمْتُ أَهْلَ الْجَنَّةِ مَا نَقَصَ ذٰلِكَ مِمَّا عِنْدِيْ شَيْئًا قَالَ: فَكَانَ رَسُوْلُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا ذَكَرَهُ يُرَى السُّرُوْرُ فِيْ وَجْهِهِ. حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ٦٧ رقم ٥٨.

وفي رواية: عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنْ رَسُوْلِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ رَجُلَيْنِ مِمَّنْ دَخَلَ النَّارَ اشْتَدَّ صِيَاحُهُمَا. فَقَالَ الرَّبُّ: أَخْرِجُوْهُمَا فَأُخْرِجَا. فَقَالَ لَهُمَا: لِأَيِّ شَيْءٍ اشْتَدَّ صِيَاحُكُمَا؟ قَالَا: فَعَلْنَا ذٰلِكَ لِتَرْحَمَنَا قَالَ: رَحْمَتِيْ لَكُمَا أَنْ تَنْطَلِقَا فَتُلْقِيَانِ أَنْفُسَكُمَا حَيْثُ كُنْتُمَا مِنَ النَّارِ قَالَ: فَيَنْطَلِقَانِ فَيُلْقِيْ أَحَدُهُمَا نَفْسَهُ فَيَجْعَلُهَا اللّٰهُ عَلَيْهِ بَرْدًا وَسَلَامًا. وَيَقُوْمُ الْآخَرُ فَلَا يُلْقِيْ نَفْسَهُ فَيَقُوْلُ لَهُ الرَّبُّ: مَا مَنَعَكَ أَنْ تُلْقِيَ نَفْسَكَ كَمَا أَلْقَى صَاحِبُكَ؟ فَيَقُوْلُ: رَبِّ، إِنِّيْ لَأَرْجُوْ أَنْ لَا تُعِيْدَنِيْ فِيْهَا بَعْدَمَا أَخْرَجْتَنِيْ فَيَقُوْلُ الرَّبُّ: لَكَ رَجَاؤُكَ فَيَدْخُلَانِ الْجَنَّةَ جَمِيْعًا بِرَحْمَةِ اللّٰهِ. حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ج ۱ ص ٦٨ رقم ٥٩.

د ښه أمید په وجه جنت ته داخلیدل

رسولُ الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

إِنَّمَا يَدْخُلُ الجَنَّةَ مَنْ يَرْجُوْهَا، وَإِنَّمَا يُجَنَّبُ النَّارَ مَنْ يَخَافُهَا . وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللهُ مَنْ يَرْحَمُ . (۱)

بیشکه جنت ته به هغه کس داخلیږي څوک چې ددې أمید ساتي ، او د جنهم نه به هغه کس محفوظ کیږي څوک چې ددینه یریږي ، او الله تعالی په هغه چا باندې رحم کوي څوک چې په نورو رحم کوي.

د الله ﷻ نه ښه أمید لرونکي کس ته مغفرت

۱. حدیثِ قدسي دی ، الله تعالی فرمایي :

يَا ابْنَ آدَمَ ! إِنَّكَ مَا دَعَوْتَنِيْ وَرَجَوْتَنِيْ غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ وَلَا أُبَالِيْ . يَا ابْنَ آدَمَ ! لَوْ بَلَغَتْ ذُنُوْبُكَ عَنَانَ السَّمَاءِ ثُمَّ اسْتَغْفَرْتَنِيْ غَفَرْتُ لَكَ وَلَا أُبَالِيْ . يَا ابْنَ آدَمَ ! إِنَّكَ لَوْ أَتَيْتَنِيْ بِقُرَابِ الْأَرْضِ خَطَايَا ثُمَّ لَقِيْتَنِيْ لَا تُشْرِكُ بِيْ شَيْئًا لَأَتَيْتُكَ بِقُرَابِهَا مَغْفِرَةً . (۲)

اې د آدم ځویه ! تر څو پورې چې ته د مانه د ګناهونو معافي غواړې او د ما نه ښه أمید ساتی نو زه به ستا ګناهونه بخم او زه د هیچا پَرواه نه ساتم (یعنی که ته هر څومره غټ ګناهګاریې خو ما ته ستا بَخل څه ګران نه دي ، او ما نه څوک دا تپوس هم نشي کولی : چې ده ته دې دا ګناهونه ولې أوبخل ؟) . اې د آدم ځویه ! که چیرته ستا ګناهونه (دومره ډیر

---

(۱) شعب الایمان رقم الحدیث ۷٦۰ الخوف من الله تعالی . الآداب للبیهقي رقم الحدیث ۸۲۷ ، حلیة الأولیاء وطبقات الأصفیاء ج ۳ ص ۲۲۵ . کنزالعمال رقم الحدیث ٥۸٦٦ الخوف والرجاء ، صفة الجنة لابي نعیم الاصبهاني رقم الحدیث ۳۱ .

(۲) سنن الترمذي أَبْوَابُ الدَّعَوَاتِ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَابٌ فِي فَضْلِ التَّوْبَةِ وَالاسْتِغْفَارِ وَمَا ذُكِرَ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ لِعِبَادِهِ رقم الحدیث ۳۵۴۰ وقال الترمذي : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ . قال الالباني : صحیح . مشکاة المصابیح کتاب الدَّعَوَات بَابُ الاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ الْفَصْلُ الثَّانِي رقم الحدیث ۲۳۳٦ (۱۳) . مسند احمد مخرجا رقم الحدیث ۲۱۴۷۲ ، و رقم الحدیث ۲۱۵۰۵ ، سنن الدارمي رقم الحدیث ۲۸۳۰ ، المعجم الاوسط للطبراني رقم الحدیث ۵۴۸۳ ، المعجم الکبیر للطبراني رقم الحدیث ۱۲۳۴٦ ، مجمع الزوائد رقم الحدیث ۱۷٦۲۸ .

شي چې) پورته د آسمان غارو ته اورسي بیا ته د مانه بَخنه اوغواړې نو زه درته بخنم کوم او زه د هیڅ پَرواه نه ساتم. اې د آدم ځویه ! یقینًا که چیرته ته ماته په داسې حالت کې راشې چې د زمکې (د ډکوالي) په مقدار دې ګناهونه کړي وي نو زه به تاته د زمکې (د ډکوالي) په اندازه بخشش سره درشم (یعنی ټول ګناهونه به دې معاف کړم) خو شرط دادی چې تا د ماسره (په خدائي کې) څوک شریک نه وي جوړ کړی .(۱)

۲. الله تعالی په خپلو بندګانو باندې داسې مهربان دی چې که دوی شپه او ورځ ګناهونه کوي خو که دوی په اخلاص باندې استغفار اووایي نو الله تعالی دا معاف کوي، او د هیڅ پرواه نه ساتي، او په دې سره د الله تعالی په خُدائي کې څه کمې هم نه راځي.

حدیث قدسي دی، الله تعالی فرمایي: ... يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا، فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ ...(۲)

---

(۱) (وَلَا أُبَالِي) أَيْ: وَالحَالُ أَنِّي لَا أَتَعَاظَمُ مَغْفِرَتَكَ عَلَيَّ وَإِنْ كَانَ ذَنْبًا كَبِيرًا أَوْ كَثِيرًا. فَإِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ أَوْ غَلَبَتْ غَضَبِي. قَالَ الطِّيبِيُّ فِي قَوْلِهِ: وَلَا أُبَالِي مَعْنَى: لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ. مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج ۴ ص ۱۶۲۰ بَابُ الاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَةِ الفَصْلُ الثَّانِي في تشريح حديث ۲۳۳۶.

(۲) پوره حدیث داسې دی: عَنْ أَبِي ذَرٍّ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا رَوَى عَنِ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنَّهُ قَالَ: «يَا عِبَادِي! إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمًا فَلَا تَظَالَمُوا. يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلَّا مَنْ هَدَيْتُهُ فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِكُمْ. يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلَّا مَنْ أَطْعَمْتُهُ فَاسْتَطْعِمُونِي أُطْعِمْكُمْ. يَا عِبَادِي كُلُّكُمْ عَارٍ إِلَّا مَنْ كَسَوْتُهُ فَاسْتَكْسُونِي أَكْسُكُمْ. يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا، فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ. يَا عِبَادِي إِنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغُوا ضَرِّي فَتَضُرُّونِي وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفْعِي فَتَنْفَعُونِي. يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَتْقَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ مَا زَادَ ذَلِكَ فِي مُلْكِي شَيْئًا. يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ كَانُوا عَلَى أَفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِنْ مُلْكِي شَيْئًا. يَا عِبَادِي لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ وَإِنْسَكُمْ وَجِنَّكُمْ قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَسَأَلُونِي فَأَعْطَيْتُ كُلَّ إِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ، مَا نَقَصَ ذَلِكَ مِمَّا عِنْدِي إِلَّا كَمَا يَنْقُصُ الْمِخْيَطُ إِذَا أُدْخِلَ الْبَحْرَ. يَا عِبَادِي إِنَّمَا هِيَ أَعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ إِيَّاهَا فَمَنْ وَجَدَ خَيْرًا فَلْيَحْمَدِ اللهَ وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذَلِكَ فَلَا يَلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ». قَالَ سَعِيدٌ: كَانَ أَبُو إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيُّ إِذَا حَدَّثَ بِهَذَا الْحَدِيثِ جَثَا عَلَى رُكْبَتَيْهِ. صحيح مسلم كتاب البر والصلة والآداب بَابُ تَحْرِيمِ الظُّلْمِ رقم الحديث ۵۵ (۲۵۷۷)، شعب الايمان رقم الحديث ۶۶۸۶.

اې زما بندګانو ! بیشکه تاسو شپه او ورځ ګناهونه کوی. او زه ټول ګناهونه بخم ، پس تاسو د مانه بَخنه غواړئ نو زه به درته بخنه کوم .

بلکه په احاديثو کې راځي ، رسولُ الله صلی الله علیه وسلم فرمايي چې الله تعالی په هره ورځ او هره شپه باندې بې شميره خلق د جهنم د اُور نه آزادوي . (۱)

بيا خاصکر د قيامت په ورځ به الله تعالی دومره ډير خلق د جهنم د اُور نه آزادوي چې هغومره مقدار به د انسان په زړه کې هم نه وي تېر شوی . (۲)

۳ . حضرت معاذ بن جبل ﷺ فرمايي چې رسولُ الله صلی الله علیه وسلم صحابه کرامو ته اوفرمايل : که ستاسو خوښه وي نو زه به تاسو ته خبر درکړم چې الله تعالی به د قيامت په ورځ مؤمنانو ته اول څه فرمايي ؟ او مؤمنان به ورته اول څه فرمايي ؟

صحابه کرام فرمايي چې مونږ ورته اوفرمايل : آؤ ، اې د الله رسوله ضرور خبر راکړی.

نو نبي عليه السلام اوفرمايل : بيشکه الله تعالی به مؤمنانو ته اوفرمايي :

هَلْ أَحْبَبْتُمْ لِقَائِيْ ؟ آيا تاسو زما ملاقات خوښوئ ؟

دوی به ورته اوفرمايي : آؤ ، اې زمونږ ربه (مونږ ستا ملاقات خوښوو) .

الله ﷻ به ورته اوفرمايي ؟ ولې ؟ دوی به ورته اووايي :

رَجَوْنَا عَفْوَكَ وَمَغْفِرَتَكَ.

(ځکه چې) مونږ ستا د عفوې او مغفرت اُميد لرو .

الله تعالی به ورته اوفرمايي :

---

(۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ لِلهِ عُتَقَاءَ مِنَ النَّارِ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، وَلِكُلِّ مُسْلِمٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ دَعْوَةٌ مُسْتَجَابَةٌ». المعجم الاوسط للطبراني رقم الحديث ۲٦۰۱ بَابُ الْمِيمِ ، حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ۱۲۲ رقم الحديث ۱۵۰ . امالي ابن بشران ص ۳۰٦ رقم الحديث ۷۰۱ .

(۲) عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَيَغْفِرَنَّ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَغْفِرَةً مَا خَطَرَتْ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَيَغْفِرَنَّ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَغْفِرَةً يَتَطَاوَلُ لَهَا إِبْلِيسُ رَجَاءَ أَنْ تُصِيبَهُ » . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ۹۹ رقم الحديث ۹۴.

قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِي.

په تحقيق سره ستاسو د پاره زما مغفرت واجب شو. (۱)

د الله ﷻ رحمت د هغه په غضب باندې غالب دی

۱. حديثِ قدسي دی، الله تعالی فرمايي: سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي. (۲)

زما رحمت زما په غضب باندې غالب دی.

په يو بل حديث کې ددې سره څه نوره اضافه هم شته، رسولُ الله صلی الله عليه وسلم فرمايي چې کله الله تعالی مخلوقات پيدا کړل نو هغه سره چې د عرش د پاسه کوم کتاب دی په هغې کې يې اوليکل: سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي.

زما رحمت زما په غضب باندې غالب دی. (۳)

---

(۱) قَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ رضي الله عنه: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « إِنْ شِئْتُمْ أَنْبَأْتُكُمْ مَا أَوَّلُ مَا يَقُولُ اللهُ لِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَا أَوَّلُ مَا يَقُولُونَ لَهُ؟ » قُلْنَا: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ: "إِنَّ اللهَ يَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ: هَلْ أَحْبَبْتُمْ لِقَائِي؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ يَا رَبَّنَا. فَيَقُولُ: لِمَ؟ فَيَقُولُونَ: رَجَوْنَا عَفْوَكَ وَمَغْفِرَتَكَ. فَيَقُولُ: قَدْ وَجَبَتْ لَكُمْ مَغْفِرَتِي. شعب الايمان رقم الحديث ۱۰۱۷ الرجاء من الله تعالی. مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۲۲۰۷۲، حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا رقم الحديث ۱۰. مسند ابي داؤد الطيالسي رقم الحديث ۵۶۵.

(۲) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: « سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي ». صحيح مسلم كتاب التَّوْبَةِ بَابٌ فِي سِعَةِ رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى وَأَنَّهَا سَبَقَتْ غَضَبَهُ رقم الحديث ۱۵ (۲۷۵۱)، مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۷۲۹۹.

(۳) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَمَّا قَضَى اللهُ الخَلْقَ، كَتَبَ كِتَابًا عِنْدَهُ: غَلَبَتْ، أَوْ قَالَ سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي، فَهُوَ عِنْدَهُ فَوْقَ العَرْشِ. صحيح البخاري كِتَابُ التَّوْحِيدِ بَابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: {بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ} رقم الحديث ۷۵۵۳،

وفي رواية: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ اللهَ كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الخَلْقَ: إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي، فَهُوَ مَكْتُوبٌ عِنْدَهُ فَوْقَ العَرْشِ. صحيح البخاري كِتَابُ التَّوْحِيدِ بَابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: {بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ} رقم الحديث ۷۵۵۴،

وفي رواية: عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: « لَمَّا خَلَقَ اللهُ الخَلْقَ ←←←←

د رحمت غالب کیدو مطلب دادی چې د الله ﷻ رحمت ډیر دی او هر شي ته شامل دی.(۱)

۲ . په قرآن کریم کې هم ذکر دي :

﴿ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ﴾ .(۲)

ترجمه : زما عام دی هر شي ته (په دنیا کې) .(۳)

۳ . رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمايي :

إِنَّ لِلَّهِ مِائَةَ رَحْمَةٍ أَنْزَلَ مِنْهَا رَحْمَةً وَاحِدَةً بَيْنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالْبَهَائِمِ وَالْهَوَامِّ، فَبِهَا يَتَعَاطَفُونَ ، وَبِهَا يَتَرَاحَمُونَ ، وَبِهَا تَعْطِفُ الْوَحْشُ عَلَى وَلَدِهَا ، وَأَخَّرَ اللهُ تِسْعًا وَتِسْعِينَ رَحْمَةً، يَرْحَمُ بِهَا عِبَادَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ .(۴)

←←← كَتَبَ فِي كِتَابِهِ وَهُوَ يَكْتُبُ عَلَى نَفْسِهِ وَهُوَ وَضْعٌ عِنْدَهُ عَلَى الْعَرْشِ : إِنَّ رَحْمَتِي تَغْلِبُ غَضَبِي» . صحيح البخاري كِتَابُ التَّوْحِيدِ بَابُ قَوْلِ اللهِ تَعَالَى: {وَيُحَذِّرُكُمُ اللهُ نَفْسَهُ} رقم الحديث ۷۴۰۴ ، و رقم الحديث ۷۴۲۲ .
صحيح مسلم كتاب التَّوْبَةِ بَابٌ فِي سِعَةِ رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى وَأَنَّهَا سَبَقَتْ غَضَبَهُ رقم الحديث ۱۴(۲۷۵۱).

(۱) (إِنَّ رَحْمَتِي تَغْلِبُ غَضَبِي) .... قَالُوا : وَالْمُرَادُ بِالسَّبْقِ وَالْغَلَبَةِ هُنَا كَثْرَةُ الرَّحْمَةِ وَشُمُولُهَا ، كَمَا يُقَالُ : غَلَبَ عَلَى فُلَانٍ الْكَرَمُ وَالشَّجَاعَةُ إِذَا كَثُرَا مِنْهُ . شرح النووي على مسلم ج ۱۷ ص ۶۸ باب سعة رحمة الله تعالى وأنها تغلب غضبه

(۲) الاعراف آية ۱۵۶.

(۳) حسن بصري رحمه الله فرمايي : إنّ هذه الرحمة على العموم في الدنيا والخصوص في الاخرة. تفسير زادالمسير ج۲ ص ۱۶۰.

(۴) صحيح مسلم كتاب التَّوْبَةِ بَابٌ فِي سِعَةِ رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى وَأَنَّهَا سَبَقَتْ غَضَبَهُ رقم الحديث ۱۹ (۲۷۵۲) .

وفي رواية : أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ : « جَعَلَ اللهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ، فَأَمْسَكَ عِنْدَهُ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ جُزْءًا ، وَأَنْزَلَ فِي الْأَرْضِ جُزْءًا وَاحِدًا ، فَمِنْ ذَلِكَ الْجُزْءِ يَتَرَاحَمُ الْخَلْقُ، حَتَّى تَرْفَعَ الْفَرَسُ حَافِرَهَا عَنْ وَلَدِهَا خَشْيَةَ أَنْ تُصِيبَهُ » . صحيح البخاري كِتَابُ الْأَدَبِ بَابٌ: جَعَلَ اللهُ الرَّحْمَةَ مِائَةَ جُزْءٍ رقم الحديث ۶۰۰۰ . و رقم الحديث ۶۴۶۹ كِتَابُ الرِّقَاقِ بَابُ الرَّجَاءِ مَعَ الْخَوْفِ. صحيح مسلم كتاب التَّوْبَةِ بَابٌ فِي سِعَةِ رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى وَأَنَّهَا سَبَقَتْ غَضَبَهُ رقم الحديث ۱۷(۲۷۵۲) .

بیشکه د الله تعالی سل (۱۰۰) رحمتونه دي، د هغې نه یې صرف یو رحمت دنیا ته رانازل کړی، دایې په جِنَّاتو، انسانانو، چارپیانو او حشراتو کې تقسیم کړی. پس د همدې یو رحمت په وجه مخلوقات په یو بل مهربانی (مینه) کوي، په یو بل رحم کوي، او د همدغه یو رحمت په وجه وَحشي حیوان په خپل بچي باندې رحم (مینه) کوي، او الله ﷻ دا یو کم سل (۹۹) رحمتونه د قیامت ورځی ته مؤخر کړي (ساتلي)، چې بیا به په خپلو خاصو بندګانو باندې ددې په ذریعه رحم کوي (او دا پوره سل ۱۰۰ واړه رحمتونه به د خاص مؤمنانو بندګانو د پاره وي).

۴. د الله ﷻ د رحمت او مغفرت اندازه تاسو د قرآن کریم ددې آیت نه هم معلومولې شی، چې الله تعالی فرمایي:

﴿ قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ۭ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝ ﴾. (۱)

ترجمه: اې پیغمبره زما د طرف نه دې خلقو ته اووایه چې اې زما هغه بندګانو چاچې زیاتې کړی په خپلو ځانونو باندې (یعنی کفر، شرک او کبیره ګناهونه یې کړي) تاسو د الله د رحمت نه مه نا اُمیده کیږئ، بیشکه الله تعالی ټول ګناهونه بَخي، بیشکه هم هغه بخښونکی مهربان دی.

د حضرت علي ﷺ او حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ نه د مذکوره آیت په باره کې نقل دي چې په قرآن کریم کې د الله تعالی د رحمت، مغفرت او د هغه نه د بنه اُمید متعلق وسیع او غټ آیت همدا دی. (۲)

(۱) الزمر آیة ۵۳.

(۲) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيْرِيْنَ، قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ ﷺ: أَيُّ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ أَوْسَعُ؟ فَجَعَلُوا يَذْكُرُوْنَ آيًا مِنَ الْقُرْآنِ {مَنْ يَعْمَلْ سُوْءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللّٰهَ يَجِدِ اللّٰهَ غَفُوْرًا رَحِيْمًا} [النساء آیة ۱۱۰] أَوْ نَحْوَهَا. فَقَالَ عَلِيٌّ ﷺ: مَا فِي الْقُرْآنِ آيَةٌ أَوْسَعُ مِنْ {قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ أَسْرَفُوْا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ} [الزمر آیة ۵۳]. حسن الظن بالله لابن ابي الدنیا ص ۷۷ رقم الحدیث ۶۹. ← ← ← ← ←

کریم رَب کوتاهي معاف کوي او په حساب کې آساني کوي

۱ . ابن ابي الدنيا رَحِمَهُ اللهُ په خپل کتاب " حسن الظن بالله " کې دا واقعه رانقل کړې چې يو اعرابي نبي کريم صلى الله عليه وسلم ته راغی او ورته وي فرمايل :

يَا رَسُوْلَ اللهِ ! مَنْ يُحَاسِبُ الْخَلْقَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟

اې د الله رسوله ! د قيامت په ورځ به د مخلوقاتو سره څوک حساب کوي ؟

نبي عليه السلام ورته او فرمايل : الله تعالى .

نو اعرابي وويل : أَفْلَحْتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ إِذًا يَتْرُكُ حَقَّهُ . (۱)

زما دې قسَم وي په رب د کعبې باندې چې زه کامياب شوم ځکه الله تعالى خپل حق پريږدي .

په "شعب الايمان" کې ذکر دي چې دې اعرابي دا وويل :

لِأَنَّ الْكَرِيْمَ إِذَا قَدَرَ عَفَا .

ځکه کريم (سخي) چې کله قادر شي نو هغه معافي کوي . (۲)

۲ . امام غزالي رَحِمَهُ اللهُ په " احياء العلوم " کې دا واقعه داسې رانقل کړې :

←←← عَنِ الشَّعْبِيِّ ، عَنْ شُتَيْرٍ ، قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ ، يَقُوْلُ : إِنَّ أَكْبَرَ آيَةٍ فِي الْقُرْآنِ فَرَجًا آيَةٌ فِي سُوْرَةِ الْغُرَفِ: {قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ أَسْرَفُوْا عَلَى أَنْفُسِهِمْ} [الزمر آية ۵۳] فَقَالَ مَسْرُوْقٌ : صَدَقْتَ . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ۷۹ رقم الحديث ۷۰ .

(۱) عَنِ الْحَسَنِ ، قَالَ: " أَتَى أَعْرَابِيٌّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُوْلَ اللهِ ! مَنْ يُحَاسِبُ الْخَلْقَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟ قَالَ : « اَللهُ عَزَّ وَجَلَّ » قَالَ: أَفْلَحْتُ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ إِذًا يَتْرُكُ حَقَّهُ . وَرُبَّمَا قَالَ: إِذًا لَا يَأْخُذُ حَقَّهُ . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ۳۹

(۲) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ أَعْرَابِيٌّ : يَا رَسُوْلَ اللهِ ! مَنْ يُحَاسِبُ الْخَلْقَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ؟ قَالَ: " اَللهُ " . قَالَ: اَللهُ ؟ قَالَ: " اَللهُ " . قَالَ: نَجَوْنَا وَرَبِّ الْكَعْبَةِ . قَالَ: " وَكَيْفَ يَا أَعْرَابِيُّ ؟ " قَالَ: لِأَنَّ الْكَرِيْمَ إِذَا قَدَرَ عَفَا . شعب الايمان رقم الحديث ۲۵۹ الايمان بالبعث والنشور بعد الموت .

حضرت انس ﷺ فرمايي: چې يو اَعرابي نبي عليه السلامْ ته راغى او ورته وې ويل:

يَا رَسُوْلَ اللهِ! مَنْ يَلِيْ حِسَابَ الْخَلْقِ ؟

اې د الله رسوله! د قيامت په ورځ به د مخلوقاتو سره حساب څوک کوي؟

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل: الله تعالى.

اعرابي بيا پوښتنه اوکړه: آيا الله تعالى به پخپله د خلقو سره حساب کوي؟

نبي عليه السلام اوفرمايل: آو (پخپله به يې ورسره کوي).

نو اعرابي مُسکې شو (يعنى د خوشحالى نه يې اُوخندل).

پيغمبر عليه السلام ورته اوفرمايل: اې اعرابي! ولې دې اُوخندل؟

اعرابي وويل:

إِنَّ الْكَرِيْمَ إِذَا قَدَرَ عَفَا وَإِذَا حَاسَبَ سَامَحَ.

دا ځکه د خوشحالى نه مسکې شوم چې کله کريم (سخي) ذات په چا باندې قابو اُومومي نو معافي کوي او چې د چا سره حساب کوي نو چشم پُوشي (آساني) کوي.

رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمايل: اعرابي رېښتيا وويل، د الله تعالى نه زيات بل کريم نشته. (بيا يې اوفرمايل:) دا اعرابي ډير پوهه او هوښيار دى. (۱)

۳. د بعضې بزرګانو متعلق دا هم نقل دي چې هغوى به ويل: کله چې مونږ ته دا پته اُولېده چې د قيامت په ورځ به د مونږ سره حساب زمونږ رب کوي نو د مونږ نه خفګان ختم شوې دى: لِأَنَّ الْكَرِيْمَ إِذَا حَاسَبَ عَبْدَهُ تَفَضَّلَ.

---

(۱) عن أنس رضي الله عنه: أن الأعرابي قال: يا رسول الله! مَنْ يَلِيْ حِسَابَ الْخَلْقِ؟ فقال: الله تبارك وتعالى. قال: هو بنفسه؟ قال: نعم. فتبسم الأعرابي. فقال صلى الله عليه وسلم: مِمَّ ضَحِكْتَ يَا أَعْرَابِيُّ؟ فقال: إِنَّ الْكَرِيْمَ إِذَا قَدَرَ عَفَا وَإِذَا حَاسَبَ سَامَحَ. فقال النبي صلى الله عليه وسلم: صدق الأعرابي. أَلَا لَا كَرِيْمَ أكرم من الله تعالى هو أكرم الأكرمين {ثم قال} فقه الأعرابي. احياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۴۹ كتاب الخوف والرجاء بيان دواء الرجاء والسبيل الذي يحصل منه حال الرجاء ويغلب. كيمياى سعادت الخوف والرجاء. قوت القلوب في معاملة المحبوب ووصف طريق المريد إلى مقام التوحيد ج ۱ ص ۳۵۸ شرح مقام الرجاء.

ځکه کريم ذات چې کله د خپل بنده سره حساب کوي نو احسان ورسره کوي.(۱)

٤. يو اعرابي (بانډيچي) بيمار شو، چا ورته ووېل: ته به وفات کېږې.

ده ورته ووېل: زه به چيرته بوتللې شم؟ هغه ووېل: الله تعالى طرف ته.

ده ورته ووېل:

فَمَا كَرَاهَتِي أَنْ أَذْهَبَ إِلَى مَنْ لَا أَرَى الْخَيْرَ إِلَّا مِنْهُ.

زه دا بده نه ګنړم چې هغه ذات ته بوتللې شم چې ما د هغه نه صرف خير ليدلې دی.(۲)

د بانډيچي مقصد دا ؤ چې الله تعالى خو د ما سره ټول عُمر احسانات کړي نو که اوس زه هغه طرف ته ورځم نو د ما سره هيڅ يَره نشته؛ ځکه هغه به راسره نور احسان هم کوي.

الله تعالى په بندګانو باندې ډير مهربان دی

۱. په بخاري شريف او مسلم شريف کې دا واقعه ذکر ده: حضرت عمر رضي الله عنه فرمائي: چې يو ځل نبي کريم صلى الله عليه وسلم ته څه قيديان (بنديان) راوستې شو، نو پدې قيديانو کې يوه ښځه وه چې ډير په ناقلارۍ سره يې خپل بچې تلاش کولو (ځکه د دينه خپل بچې ورک شوې ؤ) ناګهانه دې خپل بچې په قيديانو کې اُوموند، نو راواېې خيست، خپلې سينې سره يې اولږول او شوده يې ورکړل.

(کله چې نبي کريم صلى الله عليه وسلم او صحابه کرامو دا اوليد چې دامور د بچي په ليدو څومره خوشحاله شوه او څومره پرې مهربانه ده).

نو نبي عليه السلام د صحابه کرامو نه پوښتنه اوکړه:

أَتَرَوْنَ هٰذِهِ الْمَرْأَةَ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ؟

---

(۱) قَالَ عَطَاءُ بْنُ الْمُبَارَكِ: قَالَ بَعْضُ الْعُبَّادِ: لَمَّا عَلِمْتُ أَنَّ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ يَلِي مُحَاسَبَتِي زَالَ عَنِّي حُزْنِي، لِأَنَّ الْكَرِيمَ إِذَا حَاسَبَ عَبْدَهُ تَفَضَّلَ. حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ۳۰.

(۲) عَنْ إِدْرِيسَ بْنِ عَبْدِ اللهِ الْمَرْوَزِيِّ، قَالَ: مَرِضَ أَعْرَابِيٌّ، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّكَ تَمُوتُ. قَالَ: أَيْنَ يُذْهَبُ بِي؟. قَالَ: إِلَى اللهِ. قَالَ: فَمَا كَرَاهَتِي أَنْ أَذْهَبَ إِلَى مَنْ لَا أَرَى الْخَيْرَ إِلَّا مِنْهُ. شعب الايمان رقم الحديث ۶۷۱۸ معالجة كل قلب بالعربية. احياء علوم الدين ج ۲ ص ۳۶۶ بيان ما يستحب من احوال المحتضر عند الموت

ستاسو څه خیال دی چې دا ښځه به دا خپل بچی اور ته اوغورځوي؟

صحابه کرام فرمایي چې مونږ ورته وویل: په الله قسم هیڅ کله به یې او نه غورځوي.

نونبي علیه السلام اوفرمایل: لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هٰذِهِ بِوَلَدِهَا.

خامخا الله ﷻ په خپلو بندګانو باندې ددې نه هم زیات مهربانه دی څومره چې دا مور په دې خپل بچي مهربانه ده. (۱)

۲. سفیان ثوري رحمه الله فرمایي:

مَا أُحِبُّ أَنَّ حِسَابِي جُعِلَ إِلَى وَالِدَيَّ، رَبِّي خَيْرٌ لِي مِنْ وَالِدَيَّ. (۲)

زما دا نده خوښه چې زما حساب زما مور او پلار ته حواله شي (بلکه زما دا خوښه ده چې زما حساب الله تعالی ته حواله شي) ځکه چې زما رب زما د پاره د خپلو والدینو نه ډیر بهتر دی.

د الله ﷻ عذاب خو صرف د ناشکره او نافرمانه خلقو د پاره دی

۱. الله تعالی فرمایي:

﴿ وَهَلْ نُجْزِيٓ إِلَّا الْكَفُورَ ﴾.(۳)

ترجمه: او مونږ سزا نه ورکوو مګر صرف ناشکره خلقو ته (یې ورکوو).

---

(۱) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه أَنَّهُ قَالَ: قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِسَبْيٍ فَإِذَا امْرَأَةٌ مِنَ السَّبْيِ تَبْتَغِي، إِذَا وَجَدَتْ صَبِيًّا فِي السَّبْيِ أَخَذَتْهُ فَأَلْصَقَتْهُ بِبَطْنِهَا وَأَرْضَعَتْهُ. فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « أَتَرَوْنَ هٰذِهِ الْمَرْأَةَ طَارِحَةً وَلَدَهَا فِي النَّارِ؟ » قُلْنَا: لَا، وَاللهِ وَهِيَ تَقْدِرُ عَلَى أَنْ لَا تَطْرَحَهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « لَلّٰهُ أَرْحَمُ بِعِبَادِهِ مِنْ هٰذِهِ بِوَلَدِهَا ». صحیح مسلم کتاب التَّوْبَة بَابٌ فِي سَعَةِ رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى وَأَنَّهَا سَبَقَتْ غَضَبَهُ رقم الحدیث ۲۲ (۲۷۵۴). صحیح البخاري كِتَابُ الأَدَبِ بَابُ رَحْمَةِ الوَلَدِ وَتَقْبِيلِهِ وَمُعَانَقَتِهِ رقم الحدیث ۵۹۹۹.

(۲) حسن الظن بالله لابن ابي الدنیا ج۱ ص۲۵ رقم ۳۷. المقاصد الحسنة ج۱ ص۵۰۵ رقم ۷۹۹. کشف الخفاء ج ۲ ص۱۲۹.

(۳) سورة سبا آية ۱۷.

۲. حضرت موسی علیه السلام چې کله فرعون ته د دِین د تبلیغ د پاره ورغی نو په هغې کې ورته دا هم وویل :

﴿ إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ﴾.(۱)

ترجمه : یقینًا مونږ ته دا وَحي شوی چې عذاب په هغه چا دی چې هغه (پیغمبر) دروغجَن اوگڼري او (د حَق نه) مخ واړوي.

۳. رسولُ الله صلی الله علیه وسلم فرمایي :

مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُوْلُ اللهِ حَرَّمَ اللهُ عَلَيْهِ النَّارَ.(۲)

څوک چې دا گواهي ورکړي چې د الله ﷻ نه علاوه بل څوک د عبادت لائق نشته، او محمّد ﷺ د الله تعالی رسول دی نو الله ﷻ په داسې کس باندې دجهنم اُور حراموي.

٤. په بخاري شریف او مسلم شریف کې دا حدیث په ډیرو ځایونو کې ذکر دی، حضرت مُعاذ بن جبل ﷺ فرمایي چې زه د نبي علیه السلام پسې په سوَرلۍ باندې شاته په داسې انداز باندې سور ووم چې زما او د هغوی په مینځ کې د کجاوې د آخري لرگي نه علاوه بل هیڅ حائِل نه و (یعنی نزدې ورسره ناست ووم او د هغوی هره خبره مې پوره آوریده)، نبي علیه السلام (ماته د متوجّه کولو د پاره) اوفرمایل :

يَا مُعَاذُ ! . اې مُعاذ !

(۱) سورة طه آية ۴۸.

(۲) صحيح مسلم كِتَابُ الإِيمَانِ بَابُ مَنْ لَقِيَ اللهَ بِالإِيمَانِ وَهُوَ غَيْرُ شَاكٍّ فِيهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَحُرِّمَ عَلَى النَّارِ رقم الحديث ۴۷(۲۹).

وفي رواية : عَنْ عُبَادَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: « مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَأَنَّ عِيسَى عَبْدُ اللهِ وَرَسُولُهُ، وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ، وَالْجَنَّةُ حَقٌّ، وَالنَّارُ حَقٌّ، أَدْخَلَهُ اللهُ الْجَنَّةَ عَلَى مَا كَانَ مِنَ الْعَمَلِ» مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَةِ أَيِّهَا شَاءَ. صحيح البخاري كِتَابُ أَحَادِيثِ الأَنْبِيَاءِ بَابُ قَوْلِهِ: {يَا أَهْلَ الكِتَابِ لاَ تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ} رقم الحديث ۳۴۳۵.

ما ورته اوفرمايل: لَبَّيْكَ يَارَسُوْلَ اللهِ وَسَعْدَيْكَ.
اې د الله رسوله! ستاسو په خدمت کې حاضريم.
پيغمبر عليه السلام څه اندازه مزل کولو نه پس دوباره ماته اوفرمايل:
اې معاذ. ما ورته هماغه جواب ورکړو "چې اې د الله رسوله! حاضريم".
(نبي عليه السلام د ډير اَهميت په وجه حضرت معاذ ﷺ درې پيرې ځان طرف ته متوجّه کړو، چې کله پوره متوجِّه شو)
نو نبي عليه السلام (د مانه) دا تپوس اوکړو:
هَلْ تَدْرِيْ مَا حَقُّ اللهِ عَلَى عِبَادِهٖ؟
آيا ته پوهيږې چې د الله تعالى په خپلو بندګانو باندې څه حق دی؟
ما ورته ووېل: الله ﷻ او د هغه رسول صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بنه پوهيږي.
نبي عليه السلام راته اوفرمايل:
حَقُّ اللهِ عَلَى عِبَادِهٖ أَنْ يَعْبُدُوْهُ وَلَا يُشْرِكُوْا بِهٖ شَيْئًا.
د الله تعالى حق په خپلو بندګانو باندې دادی چې دوی صرف د هغه عبادت اوکړي، او بل څوک د الله ﷻ سره په عبادت کې شريک نکړي.
بيا پيغمبر عليه السلام څه اندازه مزل اوکړو، بيا يې د مانه پوښتنه اوکړه:
اې معاذ بن جبل! ما ورته ووېل: اې د الله رسوله! ستاسو په خدمت کې حاضريم.
نبي عليه السلام اوفرمايل:
هَلْ تَدْرِيْ مَا حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللهِ إِذَا فَعَلُوْهُ.
آيا ته پوهيږې چې کله بندګان دا عبادت اوکړي نو د بندګانو په الله تعالى باندې څه حق دی؟
ما ورته ووېل: اَللهُ وَرَسُوْلُهٗ أَعْلَمُ. الله او د هغه رسول بنه پوهيږي.
نبي عليه السلام اوفرمايل:
حَقُّ الْعِبَادِ عَلَى اللهِ أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمْ.

د بندګانو په الله تعالى باندې حق دادى چې الله ﷻ به دوى ته عذاب نه ورکوي.(۱)

۵. د بخاري شريف او مسلم شريف په يو حديث کې دا هم ذکر دي چې کله نبي عليه السلام درې (۳) پيرې حضرت معاذ رضي الله عنه ځان طرف ته رامتوجّه کړو نو ورته وې فرمايل:

مَا مِنْ أَحَدٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ إِلَّا حَرَّمَهُ اللهُ عَلَى النَّارِ.

کوم کس چې د زړه د اِخلاصه دا ګواهي ورکړي " چې د الله تعالى نه علاوه بل څوک د عبادت لائق نشته او محمد (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) د الله رسول دی " نو الله تعالى داسې کس د جهنم په اور باندې حراموي.

حضرت معاذ رضي الله عنه ورته اوفرمايل:

يَا رَسُولَ اللهِ! أَفَلَا أُخْبِرُ بِهِ النَّاسَ فَيَسْتَبْشِرُوا؟

اې د الله رسوله! آيا زه خلقو ته ددې خبر ورکړم چې دوى خوشحاله شي (او يو بل ته زيرې ورکړي)؟

نبي عليه السلام ورته اوفرمايل: إِذًا يَتَّكِلُوا.

---

(۱) عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: بَيْنَمَا أَنَا رَدِيفُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ إِلَّا آخِرَةُ الرَّحْلِ، فَقَالَ: «يَا مُعَاذُ» قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ وَسَعْدَيْكَ، ثُمَّ سَارَ سَاعَةً، ثُمَّ قَالَ: «يَا مُعَاذُ» قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَسُولَ اللهِ وَسَعْدَيْكَ. ثُمَّ سَارَ سَاعَةً، ثُمَّ قَالَ: «يَا مُعَاذُ بْنَ جَبَلٍ» قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَسُولَ اللهِ وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: «هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ اللهِ عَلَى عِبَادِهِ؟» قُلْتُ: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «حَقُّ اللهِ عَلَى عِبَادِهِ أَنْ يَعْبُدُوهُ وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا» ثُمَّ سَارَ سَاعَةً، ثُمَّ قَالَ: «يَا مُعَاذُ بْنَ جَبَلٍ» قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَسُولَ اللهِ وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: «هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ العِبَادِ عَلَى اللهِ إِذَا فَعَلُوهُ» قُلْتُ: اللهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: «حَقُّ العِبَادِ عَلَى اللهِ أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمْ».
صحيح البخاري كِتَابُ الرِّقَاقِ بَابُ مَنْ جَاهَدَ نَفْسَهُ فِي طَاعَةِ اللهِ رقم الحديث ٦٥٠٠ . و رقم الحديث ٦٢٦٧ كِتَابُ الاسْتِئْذَانِ بَابُ مَنْ أَجَابَ بِلَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ ، و رقم الحديث ٥٩٦٧ كِتَابُ اللِّبَاسِ بَابُ إِرْدَافِ الرَّجُلِ خَلْفَ الرَّجُلِ ، و رقم الحديث ٧٣٧٣ كِتَابُ التَّوْحِيدِ بَابُ مَا جَاءَ فِي دُعَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُمَّتَهُ إِلَى تَوْحِيدِ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى . صحيح مسلم رقم الحديث ٤٨(٣٠) ، و رقم الحديث ٥٠(٣٠) ، و رقم الحديث ٥١(٣٠) كِتَابُ الإِيمَانِ بَابُ مَنْ لَقِيَ اللهَ بِالإِيمَانِ وَهُوَ غَيْرُ شَاكٍّ فِيهِ دَخَلَ الجَنَّةَ وَحُرِّمَ عَلَى النَّارِ .

(که ته خلقو ته ددې خبر ورکړې) نو بیا به دوی د الله ﷻ په مهربانۍ باندې اعتماد اوکړي (او نیک اعمال به نه کوي).

حضرت مُعاذ ﷛ د وفات کیدو په وخت ددې حدیث خبر ورکړو ؛ ددې د پاره چې د علم پټولو په گناه کې رانشي. (۱)

۲. په مسلم شریف کې اوږد حدیث دی، د هغې په آخر کې ذکر دي :

حضرت ابوهریرة ﷛ فرمایي چې رسولُ الله صلی الله علیه وسلم د أنصارو په یو باغ کې وُ، ماته یې خپلې څپلۍ راکړې (چې دا زما تصدیق وي)، او راته وې فرمایل :

اِذْهَبْ بِنَعْلَيَّ هَاتَيْنِ، فَمَنْ لَقِيتَ مِنْ وَرَاءِ هَذَا الْحَائِطِ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ مُسْتَيْقِنًا بِهَا قَلْبُهُ، فَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ.

ته ځان سره زما دا څپلۍ (د تصدیق) د پاره ویسه او ته چې ددې دیوال نه اخوا د هر چا سره ملاؤ شې او دا گواهي ورکوي " چې د الله ﷻ نه علاوه بل څوک د عبادت لائق

---

(۱) عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ﷛ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمُعَاذٌ رَدِيفُهُ عَلَى الرَّحْلِ، قَالَ: « يَا مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ »، قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ وَسَعْدَيْكَ، قَالَ: « يَا مُعَاذُ »، قَالَ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ وَسَعْدَيْكَ ثَلَاثًا، قَالَ: « مَا مِنْ أَحَدٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ صِدْقًا مِنْ قَلْبِهِ إِلَّا حَرَّمَهُ اللهُ عَلَى النَّارِ »، قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ! أَفَلَا أُخْبِرُ بِهِ النَّاسَ فَيَسْتَبْشِرُوا؟ قَالَ: « إِذًا يَتَّكِلُوا » وَأَخْبَرَ بِهَا مُعَاذٌ عِنْدَ مَوْتِهِ تَأَثُّمًا. صحيح البخاري كِتَابُ الْعِلْمِ بَابُ مَنْ خَصَّ بِالْعِلْمِ قَوْمًا دُونَ قَوْمٍ، كَرَاهِيَةَ أَنْ لَا يَفْهَمُوا رقم الحديث ۱۲۸.
صحيح مسلم كِتَابُ الْإِيمَانِ بَابُ مَنْ لَقِيَ اللهَ بِالْإِيمَانِ وَهُوَ غَيْرُ شَاكٍّ فِيهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَحُرِّمَ عَلَى النَّارِ رقم الحديث ۵۳(۳۲).
(قَالَ: إِذًا يَتَّكِلُوا) إِذَنْ حَرْفُ جَوَابٍ وَجَزَاءٍ، وَقَدْ يُسْتَعْمَلُ لِمَحْضِ الْجَوَابِ كَمَا هُنَا، أَيْ لَا تُخْبِرْهُمْ بِذَلِكَ؛ لِأَنَّكَ إِنْ أَخْبَرْتَهُمْ وَبِهَذِهِ الْبِشَارَةِ بَشَّرْتَهُمْ يَعْتَمِدُوا عَلَى أَلْطَافِ الرُّبُوبِيَّةِ، وَيَتْرُكُوا حَقَّ الْعُبُودِيَّةِ فَيَنْجَرُّوا إِلَى نُقْصَانِ دَرَجَاتِهِمْ، وَتَنَزُّلِ حَالَاتِهِمْ، وَهَذَا حُكْمُ الْأَغْلَبِ مِنَ الْعَوَامِّ، وَإِلَّا فَالْخَوَاصُّ كُلَّمَا بُشِّرُوا زَادُوا فِي الْعِبَادَةِ كَمَا وَقَعَ لِلْعَشَرَةِ الْمُبَشَّرَةِ وَغَيْرِهِمْ، وَلِذَا قَالَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي جَوَابِ مَنْ قَالَ لَهُ: « أَتَقُومُ فِي اللَّيْلِ حَتَّى تَتَوَرَّمَ قَدَمَاكَ وَقَدْ غَفَرَ اللهُ لَكَ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ؟ أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا) ». مرقاة المفاتيح شرح مشكاة المصابيح ج۱ ص۹۹ كِتَابُ الْإِيمَانِ.

نشته" او په دې باندې يې زړه مطمئن وي نو هغه ته د جنت زيرې ورکړه ...

اګر چې بيا حضرت عُمر رضي الله عنه نبي عليه السلام ته اوفرمايل : که تاسو خلقو ته دا زيرې ورکړې نو بيا د ما سره دا يَره ده چې خلق به په دې زيري باندې اعتماد کوي (او نېک اعمال به نه کوي) لهذا دوی پرېږدئ چې نېک اعمال اوکړي .

بيا رسول الله صلى الله عليه وسلم اوفرمايل :

فَخَلِّهِمْ . پس دوی پرېږده (چې نېک اعمال اوکړي) .(۱)

---

(۱) پوره حديث داسې دی : قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ رضي الله عنه : كُنَّا قُعُودًا حَوْلَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مَعَنَا أَبُوبَكْرٍ، وَعُمَرُ فِي نَفَرٍ. فَقَامَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَيْنِ أَظْهُرِنَا. فَأَبْطَأَ عَلَيْنَا. وَخَشِينَا أَنْ يُقْتَطَعَ دُونَنَا. وَفَزِعْنَا. فَقُمْنَا. فَكُنْتُ أَوَّلَ مَنْ فَزِعَ . فَخَرَجْتُ أَبْتَغِي رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أَتَيْتُ حَائِطًا لِلأَنْصَارِ لِبَنِي النَّجَّارِ. فَدُرْتُ بِهِ هَلْ أَجِدُ لَهُ بَابًا؟ فَلَمْ أَجِدْ. فَإِذَا رَبِيعٌ يَدْخُلُ فِي جَوْفِ حَائِطٍ مِنْ بِئْرٍ خَارِجَةٍ وَالرَّبِيعُ الْجَدْوَلُ فَاحْتَفَزْتُ. فَدَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: «أَبُو هُرَيْرَةَ» فَقُلْتُ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللهِ. قَالَ : « مَا شَأْنُكَ ؟ » قُلْتُ: كُنْتَ بَيْنَ أَظْهُرِنَا. فَقُمْتَ فَأَبْطَأْتَ عَلَيْنَا. فَخَشِينَا أَنْ تُقْتَطَعَ دُونَنَا. فَفَزِعْنَا. فَكُنْتُ أَوَّلَ مَنْ فَزِعَ . فَأَتَيْتُ هَذَا الْحَائِطَ. فَاحْتَفَزْتُ كَمَا يَحْتَفِزُ الثَّعْلَبُ. وَهَؤُلَاءِ النَّاسُ وَرَائِي . فَقَالَ: «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ» وَأَعْطَانِي نَعْلَيْهِ. قَالَ: «اذْهَبْ بِنَعْلَيَّ هَاتَيْنِ. فَمَنْ لَقِيتَ مِنْ وَرَاءِ هَذَا الْحَائِطِ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ مُسْتَيْقِنًا بِهَا قَلْبُهُ. فَبَشِّرْهُ بِالْجَنَّةِ». فَكَانَ أَوَّلَ مَنْ لَقِيتُ عُمَرُ رضي الله عنه. فَقَالَ: مَا هَاتَانِ النَّعْلَانِ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ فَقُلْتُ: هَاتَانِ نَعْلَا رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. بَعَثَنِي بِهِمَا مَنْ لَقِيتُ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ مُسْتَيْقِنًا بِهَا قَلْبُهُ. بَشَّرْتُهُ بِالْجَنَّةِ. فَضَرَبَ عُمَرُ بِيَدِهِ بَيْنَ ثَدْيَيَّ فَخَرَرْتُ لِاسْتِي . فَقَالَ: ارْجِعْ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ . فَرَجَعْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَأَجْهَشْتُ بُكَاءً. وَرَكِبَنِي عُمَرُ. فَإِذَا هُوَ عَلَى أَثَرِي . فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « مَا لَكَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ » قُلْتُ : لَقِيتُ عُمَرَ رضي الله عنه . فَأَخْبَرْتُهُ بِالَّذِي بَعَثْتَنِي بِهِ. فَضَرَبَ بَيْنَ ثَدْيَيَّ ضَرْبَةً خَرَرْتُ لِاسْتِي. قَالَ: ارْجِعْ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « يَا عُمَرُ ! مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا فَعَلْتَ ؟ » قَالَ : يَا رَسُولَ اللهِ! بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي. أَبَعَثْتَ أَبَا هُرَيْرَةَ بِنَعْلَيْكَ. مَنْ لَقِيَ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ مُسْتَيْقِنًا بِهَا قَلْبُهُ بَشَّرَهُ بِالْجَنَّةِ؟ قَالَ: « نَعَمْ ». قَالَ: فَلَا تَفْعَلْ. فَإِنِّي أَخْشَى أَنْ يَتَّكِلَ النَّاسُ عَلَيْهَا. فَخَلِّهِمْ يَعْمَلُونَ. قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « فَخَلِّهِمْ ». صحيح مسلم كِتَابُ الإِيمَانِ بَابُ مَنْ لَقِيَ اللهَ بِالإِيمَانِ وَهُوَ غَيْرُ شَاكٍّ فِيهِ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَحُرِّمَ عَلَى النَّارِ رقم الحديث ۵۲(۳۱) . صحيح ابن حبان محققا رقم الحديث ۴۵۴۳ .

نا امیده کیدل ندي په کار

حضرت ابو هریرة رضي الله عنه فرمايي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم د صحابه کرامو په یوه ډله باندې تیریدو ، صحابه کرامو (په څه خبره باندې) خندل.

نبي علیه السلام ورته اوفرمایل :

لَوْ تَعْلَمُوْنَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيْلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيْرًا .

که چیرته تاسو په هغه څه پوهیدی په کوم چې زه پوهیږم نو تاسو به لږ خندلي وو او ډیر به مو ژړلي وو .

حضرت جبریل علیه السلام نبي علیه السلام ته راغی او ورته وې فرمایل :

إِنَّ اللهَ يَقُوْلُ لَكَ : لِمَ تُقَنِّطُ عِبَادِيْ ؟

الله تعالی تاسو ته فرمايي چې تاسو ولې زما بندګان نااُمیده کوئ ؟

بیا نبي علیه السلام دې صحابه کرامو ته اوفرمایل :

سَدِّدُوْا وَقَارِبُوْا وَأَبْشِرُوْا .

په شریعت باندې خپل اعمال برابر ساتئ (یعنی د خپل پیغمبر طریقه مضبوطه اُونیسئ) ، د خپل طاقت موافق په نیکو اعمالو سره د الله تعالی قُرب حاصل کړئ (په ځان باندې د طاقت نه زیات بُوج مه راولئ) ، او د جنت زیرې قبول کړئ . (۱)

---

(۱) عَنْ أَبِيْ هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ : مَرَّ رَسُوْلُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رَهْطٍ مِنْ أَصْحَابِهِ وَهُمْ يَضْحَكُوْنَ . فَقَالَ: لَوْ تَعْلَمُوْنَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيْلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيْرًا . فَأَتَاهُ جِبْرِيْلُ فَقَالَ : إِنَّ اللهَ يَقُوْلُ لَكَ لِمَ تُقَنِّطُ عِبَادِيْ ؟ قَالَ : فَرَجَعَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: سَدِّدُوْا وَقَارِبُوْا وَأَبْشِرُوْا . إسناده صحيح على شرط مسلم. صحيح ابن حبان محققا كِتَابُ الْعِلْمِ ذِكْرُ الْبَيَانِ بِأَنَّ عَلَى الْعَالِمِ أَنْ لَا يُقَنِّطَ عِبَادَ اللهِ عَنْ رَحْمَةِ اللهِ رقم الحديث ۱۱۳ ، و رقم الحديث ۳۵۸ كِتَابُ الْبِرِّ وَالْإِحْسَانِ ذِكْرُ الْإِخْبَارِ عَمَّا يَجِبُ عَلَى الْمَرْءِ مِنْ لُزُوْمِ التَّشْدِيْدِ فِيْ أَسْبَابِهِ مَعَ الْاِسْتِغْفَارِ بِمَا أَتَى مِنْهَا . شعب الايمان الرجاء من الله تعالى رقم الحديث ۱۰۲۷ . موارد الظمان باب المواعظ رقم الحديث ۲۴۹۰ ، العمال الصالح رقم الحديث ۲۰۴۹ ماجاء في امر الله ... ، احياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۲۵ ، تفسير ابن كثير ج ۴ ص ۳۶۴ . تفسير البغوي (معالم التنزيل في تفسير القرآن) ج ۳ ص ۶۱ سورة الحجر في تفسير آية ۵۶ .

قَالَ أَبُوْ حَاتِمٍ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ : "سَدِّدُوْا" يُرِيْدُ بِهِ كُوْنُوْا مُسَدِّدِيْنَ وَالتَّسْدِيْدُ لُزُوْمُ ←←←←

امام بيهقي رحمه الله ددې حديث ذکر کولو نه پس فرمايلي : دا حديث په دې باندې دلالت کوي چې د مسلمان ويره به داسې نه وي چې دا د الله تعالى د رحمت نه نااُميده کړي ، همدارنګې اُميد به يې هم داسې نه وي چې د الله ﷻ د عذاب نه بې فِکره شي او يا يې په ګناهونو باندې زړه وَر کړي. (۱)

د حضرت يعقوب عليه السلام د الله ﷻ نه ښه اُميد

د حضرت يعقوب عليه السلام په واقعه کې زمونږ د پاره ډير لوي عبرت پروت دى ، ځکه حضرت يوسف عليه السلام هغه ته ډير ګران ؤ ، د حضرت يوسف عليه السلام په جدائۍ کې په ده باندې سخت امتحانات راغلل ، خو هيڅ کله نااُميده شوې نه ؤ ، په دې امتحاناتو يې صبر کولو او د الله تعالى نه يې ښه اُميد لرل ، نو د همدې ښه اُميد په وجه په ټولو امتحانانو کې کامياب شو.

په قرآن کريم سورة يوسف کې د حضرت يعقوب عليه السلام د صبر او د الله ﷻ نه د ښه اُميد تذکره شوې :

←←← طَرِيقَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاتِّبَاعُ سُنَّتِهِ . وَقَوْلُهُ: "وَقَارِبُوا" يُرِيدُ بِهِ لَا تَحْمِلُوا عَلَى الْأَنْفُسِ مِنَ التَّشْدِيدِ مَا لَا تُطِيقُونَ . وَأَبْشِرُوا فَإِنَّ لَكُمُ الْجَنَّةَ إِذَا لَزِمْتُمْ طريقتي في التسديد وقاربتم في الأعمال. صحيح ابن حبان ج۱ ص۳۱۹ .

ملاعلي قاري رحمه الله په يو بل حديث کې ددې ذکر شوي الفاظو تشريح داسې کړې : (سَدِّدُوا) أَيِ: اجْعَلُوا أَعْمَالَكُمْ مُسْتَقِيمَةً عَلَى طَرِيقِ الْحَقِّ (وَقَارِبُوا) أَيِ: اطْلُبُوا قُرْبَةَ اللهِ تَعَالَى بِطَاعَتِهِ بِقَدْرِ مَا تُطِيقُونَهُ ... وَقَالَ الشَّيْخُ ابْنُ حَجَرٍ فِي شَرْحِ الْبُخَارِيِّ: سَدِّدُوا أَيِ: الْزَمُوا السَّدَادَ، وَهُوَ الصَّوَابُ مِنْ غَيْرِ إِفْرَاطٍ وَتَفْرِيطٍ . وَقَارِبُوا أَيْ: إِنْ لَمْ تَسْتَطِيعُوا الْأَخْذَ بِالْأَكْمَلِ فَاعْمَلُوا بِمَا يَقْرُبُ مِنْهُ. مرقاة المفاتيح كِتَابُ الْإِيمَانِ بَابُ الْإِيمَانِ بِالْقَدَرِ ج ۱ ص ۱۷۳ في تشريح رقم الحديث ۹۶ (۱۸).

(۱) قَالَ الْبَيْهَقِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: فَفِي هَذَا دَلَالَةٌ عَلَى أَنَّهُ لَا يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ خَوْفُهُ بِحَيْثُ يُؤْيِسُهُ وَيُقْنِطُهُ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ، كَمَا لَا يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ رَجَاؤُهُ بِحَيْثُ يَأْمَنُ مَكْرَ اللهِ، أَوْ يُجَرِّئُهُ عَلَى مَعْصِيَةِ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ . شعب الايمان الرجاء من الله تعالى ج۲ ص ۳۲۳ في تشريح حديث ۱۰۲۷ .

۱. كله چې حضرت يعقوب عليه السلام ته خپلو ځامنو د حضرت يوسف عليه السلام د مرګ خبر راوړو نو دا اګر چې ډير دروند خبرؤ خو ده بيا هم صبر اوكړو ، د الله ﷻ نه يې مدد اوغوښت ، او د الله ﷻ نه يې ښه اُميد اولرل.

كله چې ده ته ځامنو د حضرت يوسف عليه السلام قميص راوړو چې وينه يې وربانديې لږولې وه ، او ورته وې ويل چې حضرت يوسف عليه السلام د مونږ نه شرمخ اُوخوړ ، نو حضرت يعقوب عليه السلام پوهه شو چې دا دوى هسې بهانه جوړه كړه ، نو ځامنو ته يې وويل :

﴿ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ۚ فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ۚ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ ﴾.(۱)

ترجمه : (دا خبره داسې نده څنګه يې تاسو كوئ) بلكه دا تاسو تاسو ته ستاسو زړونو يو كار ښائسته كړى (يعنى د ځان نه مو يوه خبره جوړه كړې ده) ، پس صبر ډير ښه دى ، او دا تاسو چې څه بيانوى په دې كې زه د الله ﷻ نه مدد غواړم.

(نو حضرت يعقوب عليه السلام د الله تعالى نه نااُميده نه شو) .

۲. كله چې ډير وخت پس ورته ځامنو د بل ځوي (بِنيامين) متعلق خبره اوكړه چې هغه رانه د مصر بادشاه حصار كړو نو دا وربانديې دويم غټ امتحان ؤ ، خو بيا هم حضرت يعقوب عليه السلام د الله ﷻ نه نااُميده نه شو ، بلكه ځامنو ته يې وويل :

﴿ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ۚ فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ۚ عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَّاْتِيَنِيْ بِهِمْ جَمِيْعًا ۚ اِنَّهٗ هُوَ الْعَلِيْمُ الْحَكِيْمُ ﴾.(۲)

ترجمه : (دا تاسو چې ماته د بِنيامين په باره كې كومه خبره اوكړه دا حقيقت نلري) بلكه دا تاسو ته ستاسو زړونو يو كار ښائسته كړى (يعنى د ځان نه مو يوه خبره جوړه كړې ده) ، پس (هم دا) صبر ډير ښه دى ، اُميد دى چې الله تعالى به ماته دوى ټول راولي ، بيشكه هم هغه پوهه او د حكمت خاوند دى.

(۱) سورة يوسف آية ۱۸ .

(۲) سورة يوسف آية ۸۳ .

(نو حضرت یعقوب علیه السلام په دې وخت کې هم د الله تعالی نه ناأمیده نه شو ، بلکه د الله ﷻ نه یې بنه أمید اولرل) .

۳ . ډیره زمانه تیریدو باوجود بیا به هم حضرت یعقوب علیه السلام د حضرت یوسف علیه السلام تذکره کوله ، ذ هغه په غم کې به مبتلاء ؤ ، ده ته نورو ځامنو وویل چې دا ته ولې د حضرت یوسف علیه السلام دومره تذکره کوې ، د ډیر غم د لاسه به خراب شي . نو ده خپلو ځامنو ته وویل :

﴿ إِنَّمَآ أَشۡكُواْ بَثِّي وَحُزۡنِيٓ إِلَى ٱللَّهِ وَأَعۡلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴾ .(۱)

ترجمه : بیشکه زه خپل خفګان او غم صرف الله تعالی ته بیانوم ، او زه د الله د طرفه په هغه څه پوهیږم چې تاسو پرې نه پوهیږئ .

۴ . حضرت یعقوب علیه السلام چونکه په هیڅ حالت کې د الله تعالی نه نه ناأمیده کیدو نو ځامنو ته یې وویل :

﴿ يَٰبَنِيَّ ٱذۡهَبُواْ فَتَحَسَّسُواْ مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَاْيۡـَٔسُواْ مِن رَّوۡحِ ٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ لَا يَاْيۡـَٔسُ مِن رَّوۡحِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡقَوۡمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴾ .(۲)

ترجمه : اې زما ځامنو ! تاسو لاړشئ د یوسف او د هغه د ورور (بنیامین) لټون اوکړئ او د الله تعالی د رحمت نه مه ناأمیده کیږئ ، بیشکه د الله د رحمت نه خو صرف کافران قوم ناأمیده کیږي .

۵ . حضرت یعقوب علیه السلام په هره موقع صبر اوکړو او د الله ﷻ نه یې بنه أمید لرل نو آخر الله تعالی کامیاب کړو ، الله تعالی فرمایي :

﴿ فَلَمَّآ أَن جَآءَ ٱلۡبَشِيرُ أَلۡقَىٰهُ عَلَىٰ وَجۡهِهِۦ فَٱرۡتَدَّ بَصِيرٗاۖ قَالَ أَلَمۡ أَقُل لَّكُمۡ إِنِّيٓ أَعۡلَمُ مِنَ ٱللَّهِ مَا لَا تَعۡلَمُونَ ﴾ .(۳)

---

(۱) سورة یوسف آیة ۸٦ .
(۲) سورة یوسف آیة ۸۷ .
(۳) سورة یوسف آیة ۹٦ .

ترجمه : پس کله (د حضرت یوسف علیه السلام په باره کې) زیري ورکوونکی راغی او د حضرت یوسف علیه السلام قمیص يې د حضرت یعقوب علیه السلام په مخ باندې واچول نو سترګې يې بینا شوی (یعنی نظر يې واپس صحیح شو) ، نو یعقوب علیه السلام خپلو ځامنو ته وویل : آیا ما تاسو ته نه وو ویلي چې یشکه زه د الله ﷻ د طرفه په هغه څه پوهیږم چې تاسو پرې نه پوهیږی . (١)

امام غزالي رحمه الله په " احیاء العلوم " کې ذکر کړي : چې الله تعالی حضرت یعقوب علیه السلام ته وحي اوکړه :

---

(١) قصة نبي الله يعقوب عليه السلام: فقصة نبي الله يعقوب عند فقد ابنه يوسف عليهما الصلاة والسلام درس عظيم في ترك اليأس وحسن الظن بالله والصبر على البلاء ورجاء الفرج من الله في عدة مواضع منها:

ـ عندما جاءه نعي أحب أولاده إليه يوسف عليه الصلاة والسلام وهذا أعظم المصائب على قلب الأب لم يفقد صوابه وقابل قدر الله النازل بالصبر والاستعانة والحلم والاستكانة بالله سبحانه في رفعه. ﴿ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَن يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴾ .

ـ ولما عظمت المصيبة بفقد ابنه الثاني ازداد صبره وعظم رجاؤه في الفرج من الله سبحانه . فقال لأبنائه :

﴿ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَسَى اللَّهُ أَن يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴾

ـ حين عوتب في تذكر يوسف عليه الصلاة والسلام بعد طول الزمان وانقطاع الأمل وحصول اليأس في رجوعه قال بلسان المؤمن الواثق في وعد الله برفع البلاء عن الصابرين وإجابة دعوة المضطرين ﴿ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾

ـ وأخذ بالأسباب في السعي والبحث عن يوسف وأخيه فقال لأبنائه ﴿ يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَيْأَسُوا مِن رَّوْحِ اللَّهِ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِن رَّوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴾

ـ فكانت العاقبة لمن صبر وأمل ورضي ولم يتسخط قال تعالى: ﴿ فَلَمَّا أَن جَاءَ الْبَشِيرُ ﴾ من عند الحبيب مبشراً باللقاء القريب ﴿ أَلْقَاهُ ﴾ قميص يوسف ﴿ عَلَىٰ وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا ﴾ فرجع البصر وبلغ الأمل وزال الكرب وحصل الثواب لمن صبر ورضي وأناب ﴿ قَالَ أَلَمْ أَقُل لَّكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾ . موسوعة الأخلاق الإسلامية ج٣ ص ٤٧ اليأس والقنوط .

أَتَدْرِيْ لِمَ فَرَّقْتُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ وَلَدِكَ يُوْسُف ؟

آيا تاته پته شته چې ما ستا او ستا د بچي " يوسف " په مينځ کې جدائي ولې راوسته؟

ده ورته وويل : نه . الله تعالی ورته اوفرمايل : دا ځکه چې تا دده ورونو (يعنی خپلو ځامنو) ته (کله چې هغوی دا د ځان سره بوتللو) ويلي وو :

﴿ وَأَخَافُ أَنْ يَّأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غٰفِلُوْنَ ﴾.(۱)

ترجمه : او زه ويريږم چې دا به شرمخ اُوخوري او تاسو به دده نه غافله يئ.

نو (اې يعقوب !) ته ولې په ده باندې د لېوه خوړلو نه اُويريدی او تا ولې دده د ورونو غفلت ته اُوکتل خو زما حفاظت ته دې اُو نه کتل؟

بيا الله تعالی ورته اوفرمايل : وَتَدْرِيْ لِمَ رَدَدْتُهُ عَلَيْكَ ؟

او تاته پته شته چې ما تاته ولې يوسف (عليه السلام) واپس درکړو ؟

ده ورته وويل : نه . الله تعالی ورته اوفرمايل :

دا ځکه چې تا د ما نه په اُميد اُوساتل ، او دا دې وويل :

﴿ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَّأْتِيَنِيْ بِهِمْ جَمِيْعًا ﴾ .(۲)

ترجمه : اُميد دی چې الله تعالی دوی ټول ماته راولي.

او خپلو ځامنو ته دې دا ويلي وو :

﴿ اِذْهَبُوْا فَتَحَسَّسُوْا مِنْ يُّوْسُفَ وَأَخِيْهِ وَلَا تَايْئَسُوْا مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ ﴾ .(۳)

ترجمه : تاسو لاړ شئ د يوسف او دده د ورور لټون اوکړئ ، او د الله تعالی د رحمت نه مه نااُميده کيږئ . (۴)

---

(۱) سورة يوسف آية ۱۳ .

(۲) سورة يوسف آية ۸۳ .

(۳) سورة يوسف آية ۸۷ .

(۴) و روي أن الله تعالى أوحى إلى يعقوب عليه السلام: أَتَدْرِيْ لِمَ فَرَّقْتُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ وَلَدِكَ يُوْسُف ؟ قال: لا . قال: لقولك لأخوته ﴿ أخاف أن يأكله الذئب وأنتم عنه غافلون ﴾ لم خفت عليه الذئب ولم ترجني ؟ ولم نظرت إلى غفلة أخوته ولم تنظر إلى حفظي له؟ . وَتَدْرِيْ لِمَ رَدَدْتُهُ عَلَيْكَ ؟ قال: لا . ←←←←

امام كسائي رَحِمَهُ اللهُ نااُميده نه شو نو آخر كامياب شو

امام كسائي رَحِمَهُ اللهُ چې د نَحوې غټ امام تېر شوی ، د هغه په باره کې راځي چې هغه د نَحوې زده کول شروع کړل خو قدرت يې ورباندې اُو نه رسيد .

يوه ورځ په يو ځای کې د ديوال سره ناست وُ ، يو مېږې يې اُوليد چې د هغه سره خوراک وُ او په ديوال باندې ختلو ، کله به چې په ديوال لږ اُوخت نو واپس به رااُوغورځيد ، څو پېرې همدغه شان اُوخت ، واپس به رااُوغورځيد ، ليکن هغه هِمّت نه بائيللو ، مسلسل يې د ختلو کوشش کولو ،آخر کامياب شو او په ديوال يې خوراک د ځان سره اُوخيجول.

امام کسائي رَحِمَهُ اللهُ د ځان سره ووېل :

هَذِهِ النَّمْلَةُ ثَابَرَتْ حَتَّى وَصَلَتِ الغَايَةَ .

دې مېږې مسلسل كوشش اوكړو (نااُميده نه شو) تر دې چې خپل مقصود ته اُورسيد .

نو امام کسائي رَحِمَهُ اللهُ هم مسلسل كوشش اوكړو تر دې چې د نَحوې لوې امام جوړ شو .

همدغه شان مونږ ته هم په کار دي چې کوشش کوو ، د هِمت نه کار واخلو ، او هيڅ کله نااُميده نه شو ، ځکه په نااُميدی سره په انسان باندې د کاميابی ټولې دروازې بنديږي. (۱)

←←←← قال : لِأَنَّكَ رَجَوْتَنِي وَقُلْتَ {عسى الله أن يأتيني بهم جميعاً} وَبِمَا قُلْتَ ﴿ اِذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَايْئَسُوا ﴾ وكذلك لما قال يوسف لصاحب الملك {اذكرني عند ربك} قال الله تعالى {فأنساه الشيطان ذكر ربه فلبث في السجن بضع سنين} . احياء علوم الدين ج ۴ ص ۵۳ كتاب التوبة الركن الرابع في دَوَاءُ التَّوبَةِ وَطَرِيقِ العِلَاجِ لِحَلِّ عُقْدَةِ الإِصْرَارِ . و ج ۴ ص ۱۴۴ كتاب الخوف والرجاء بيان فضيلة الرجاء والترغيب فيه. قوت القلوب في معاملة المحبوب ج۱ ص ۳۲۱ الفصل الثاني والثلاثون شرح مقامات اليقين وأحوال الموقنين ذكر فروض التوبة وشرح فضائلها ووصف التوابين.

(۱) قال الشيخ ابن عثيمين : لقد حدثني شيخنا الشاهر عبد الرحمن السعدي رحمه الله أنه ذكر عن الكسائي إمام أهل الكوفة في النحو أنه طلب النحو فلم يتمكن. وفي يوم من الأيام وجد نملة تحمل طعامًا لها وتصعد به إلى الجدار وكلما صعدت سقطت، ولكنها ثابرت حتى تخلصت من هذه العقبة ←←←←

په الله ﷻ باندې د ښه ګمان سره سره نېک اعمال کول او ځان د ګناهونو نه ساتل هم ضروري دي

۱. په دې باندې ځان پوهه کړئ چې په الله ﷻ باندې ښه ګمان سره سره دا ضروري ده چې انسان به نېک اعمال هم کوي ، او ځان به د ګناهونو نه هم ساتي .

بعضې خلق نېک اعمال نه کوي او صرف په خُله باندې دا وايي چې :

" الله تعالى بخونکى او مهربان ذات دى ، زمونږ ورباندې ښه ګمان دى مغفرت به راته کوي "

نو داسې کس په دُهوکه کې پروت دى . ددې خو داسې مثال دى لکه يو کس په زمکه کې تخم نه وي کرلى او بيا ورنه طمع د فصل کوي نو داسې کس په دُهوکه کې پروت دى .

همدغه شان بعضې خلق شپه او ورځ په ګناهونو کې اَخته وي نو دا بيا څنګه د الله ﷻ نه ښه ګمان ساتي ؟ (۱)

۲ . د "رَجاء" حقيقت : رَجا (يعنى د الله ﷻ نه ښه اُميد) په حقيقت کې همديته وايي چې انسان به نېک اعمال هم کوي ، د ګناهونو نه به هم ځان هم ساتي او ددې سره سره

←←← وصعدت الجدار. فقال الكسائي: هذه النملة ثابرت حتى وصلت الغاية . فثابر حتى صار إماماً في النحو. فينبغي أن نثابر ولا نيأس فإن اليأس معناه سد باب الخير، وينبغي لنا ألا نتشاءم بل نتفاءل وأن نعد أنفسنا خيراً . كتاب العلم لابن عثيمين ۲٦/ ۱۲۱ بتصرف يسير . موسوعة الأخلاق الإسلامية ج۳ ص۴۷ اليأس والقنوط .

(۱) .... فَلَا يَنْبَغِي أَنْ تَظُنَّ مَا يَظُنُّهُ الْعَامَّةُ مِنْ أَنَّ حُسْنَ الظَّنِّ هُوَ أَنْ تَتْرُكَ الْعَمَلَ وَتَعْتَمِدَ عَلَى اللهِ وَتَقُولَ: إِنَّهُ كَرِيمٌ غَفُورٌ رَحِيمٌ .... وَأَمَّا مَنْ يَتْرُكُ الْعِبَادَةَ وَيَدَّعِي حُسْنَ الظَّنِّ بِالْمَعْبُودِ، فَهُوَ مَغْرُورٌ وَمَخْدُوعٌ وَمَرْدُودٌ، وَمَثَلُهُمَا الْغَزَالِيُّ بِمَنْ زَرَعَ وَمَنْ لَمْ يَزْرَعْ رَاجِيَيْنِ الْحَصَادَ. وَلَا شَكَّ أَنَّ الثَّانِيَ ظَاهِرُ الْفَسَادِ وَاللهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ. مرقاة المفاتيح ج ۸ ص ۳۱۵۹ كتاب الآداب بَابُ مَا يُنْهَى عَنْهُ مِنَ التَّهَاجُرِ وَالتَّقَاطُعِ وَاتِّبَاعِ الْعَوْرَاتِ الْفَصْلُ الثَّانِي في تشريح حديث ۵۰۳۷ .

به د الله ﷻ نه د مغفرت اُمید هم ساتي .

د یو مثال په ذریعه وضاحت : امام غزالي رَحِمَهُ اللَّهُ د یو مثال په ذریعه دا خبره واضحه کړی چې : که یو کس بهترین تُخم په نرمه زمکه کې اُوکرې ، بیا وخت په وخت دیته اُوبه هم ورکوي ، د اَزغو او ګیاه نه یې هم صفا کوي ، ددینه پس اوس د الله تعالی نه دا طمع ساتي چې ددینه به بهترین فصل پیدا شي نو دیته د الله ﷻ نه رَجا او ښه اُمید وایي .
همدغه شان که انسان په زړه کې د ایمان تخم اُوکري ، بیا زړه د بدو اخلاقو او خرابو صفاتو نه ساتي ، وخت په وخت یې د عبادت په اُوبو سره اُوبه کوي او تر مرګه پورې د خپل ایمان د حفاظت کوشش کوي او بیا د الله تعالی نه د مغفرت او بَخنې اُمید هم ساتي نو دیته رَجا او ښه اُمید وایي .
لیکن که یو کس خراب تُخم اُوکري ، یا تخم ښه وي خو په خرابه زمکه کې یې واچوي ، یا وخت په وخت اُوبه نه ورکوي ، او یا یې د اَزغو نه نه ساتي نو که داسې کس د بهترین فصل پیدا کیدو طمع ساتي نو دا کم عقل دی .
همدغه شان که د انسان په زړه کې قوي ایمان نه وي ، یا زړه د خرابو صفاتو نه نه ساتي یا عبادت نه کوي ، بلکه مسلسل ګناهونه کوي ، اوس که داسې کس د الله تعالی نه د مغفرت او بَخنې اُمید ساتي نو دا بې وقوفي ده .

۳ . یحیٰی بن معاذ رَحِمَهُ اللَّهُ فرمایي : ددینه غټ حماقت بل نشته چې انسان د دُوزَخ تخم اُوکري او بیا د جنت اُمید ساتي . یا د نېکانو خلق مقام طلب کوي لیکن کارونه د ګناهګارانو کوي . (۱)

٤ . یو شاعر وایي :

تَرْجُو النَّجَاةَ وَلَمْ تَسْلُكْ مَسَالِكَهَا ✿ إِنَّ السَّفِينَةَ لَا تَجْرِي عَلَى الْيَبَسِ .(۲)

(۱) کیمیای سعادت الخوف والرجاء .

(۲) شعب الایمان الرجاء من الله تعالی ج۲ ص ۳۲۹ . منبهات ابن حجر عسقلاني باب السداسي .

ته د نجات اميد لرى خو د نجات په لاره نه ځي (نيک اعمال نه کوي) . بېشکه کشتى خو په اُوچه ځمکه نه ځي .

لهذا انسان به ټول عبادات هم کوي ، د ګناهونو نه به هم ځان ساتي ، خو ددې سره سره به د الله تعالى نه ښه اُميد هم لري نو بيا داسې کس کامياب دى .

٥. لقمان حکيم صاحب خپل ځوې ته نصيحت کولو ، نو ورته وې فرمايل :

يَا بُنَيَّ ارْجُ اللهَ رَجَاءً لَا يُجَرِّئُكَ عَلَى مَعْصِيَتِهِ . وَخَفِ اللهَ خَوْفًا لَا يُؤْيِسُكَ مِنْ رَحْمَتِهِ . (١)

اې بچيه ! د الله تعالى نه ښه اُميد ساته خو دا اُميد دې تا د هغه په نافرمانۍ کولو باندې زړه وَر نکړي ، او د الله تعالى نه ويرېږه خو دا ويره دې تا د هغه د رحمت نه نااُميده نکړي .

٦. په الله ﷻ باندې د ښه ګمان سره سره د الله ﷻ د عذاب نه ويريدل هم ضروري دي چې په دې سره به د ګناهونو نه محفوظ وي .

سليمان داراني رَحِمَهُ الله فرمايي :

مَنْ حَسُنَ ظَنُّهُ بِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ لَا يَخَافُ اللهَ فَهُوَ مَخْدُوْعٌ .

څوک چې په الله تعالى باندې ښه ګمان کوي خو بيا د الله ﷻ (د عذاب نه) نه ويرېږي نو دا سړې په دُهوکه کې پروت دى . (٢)

(١) عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ ، قَالَ: قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ: يَا بُنَيَّ ... شعب الايمان الرجاء من الله تعالى رقم الحديث ١٠١٢.

وفي رواية : قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ: يَا بُنَيَّ ! خَفِ اللهَ خَوْفًا يَحُوْلُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ الرَّجَاءِ ، وَارْجُهُ رَجَاءً يَحُوْلُ بَيْنَكَ وَبَيْنَ الْخَوْفِ . قَالَ : فَقَالَ: أَيْ أَبَهْ . إِنَّمَا لِي قَلْبٌ وَاحِدٌ إِذَا أَلْزَمْتُهُ الْخَوْفَ شَغَلَهُ عَنِ الرَّجَاءِ ، وَإِذَا أَلْزَمْتُهُ الرَّجَاءَ شَغَلَهُ عَنِ الْخَوْفِ . قَالَ: أَيْ بُنَيَّ ! إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَهُ قَلْبٌ كَقَلْبَيْنِ يَرْجُو اللهَ عَزَّ وَجَلَّ بِأَحَدِهِمَا وَيَخَافُهُ بِالْآخَرِ . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ١١٥ رقم ١٣٣ .

(٢) حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ٣٠ .

عَنْ قَتَادَةَ ﷺ ، قَالَ: ذُكِرَ لَنَا : أَنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: « لَوْ يَعْلَمُ الْعَبْدُ قَدْرَ عَفْوِ اللهِ مَا تَوَرَّعَ مِنْ حَرَامٍ ، وَلَوْ يَعْلَمُ قَدْرَ عُقُوْبَتِهِ لَبَخَعَ نَفْسَهُ » . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ٧٥ رقم الحديث ٦٥ .

د الله ﷻ نه بنه أميد د چا په حق کې ډير مفيد دی ؟

په دې خبره ځان پوهه کړئ چې د الله ﷻ نه بنه أميد لرل د دوه (۲) کسانو په حق کې ډير مفيد دی :

اول هغه کس چې هغه د خپلو گناهونو په وجه دومره مايوسه شوې وي چې عبادت يې هم پريخې وی .

او دويم هغه کس چې په هغه باندې د الله تعالى يَره دومره غالبه شوې وي چې مسلسل دومره د مشقت واله عبادات کوي چې خپل ځان يا خپل کور واله ؤ ته هم ضرر رسوي .

دا دواړه قِسمه خلق په اِعتدال (ميانه رَوى) باندې ندي . لهذا دوی دواړو ته د الله ﷻ نه بنه أميد لرل په کار دي ددې د پاره چې مايوسي يې هم ختمه شي ، او د مسلسل عبادت په وجه ځان او بچو ته نقصان هم أو نه رسوي .

البته کوم کس چې په گناهونو کې آخته وي او هيڅ عبادت نه کوي بلکه صرف او صرف د الله ﷻ نه بنه أميد ساتي (يعنى دا وايي چې : " الله غفور رحيم دی جنت به راکوي " او نور هيڅ اعمال نه کوي) نو داسې کس د پاره داسې أميد ساتل بيا زهرِ قاتِل دی .

ځکه گناهگار په دې نور هم زړه وَر کيږي او په نورو گناهونو کې هم آخته کيږي .

مُقرِّر به د موقعې مناسب بيان کوي : مقرِّر او واعِظ له هم په کار دي چې د موقعې لحاظ أوساتي ، که چيرته خلق په گناهونو کې آخته وي نو بيا دې د الله ﷻ نه د ويريدو متعلق بيان کوي ، او که چيرته خلق د الله ﷻ نه مايوسه شوي وي نو بيا دې د الله ﷻ نه د بنه أميد متعلق بيان کوي ؛ ځکه شريعت اِعتدال غواړي ، اِفراط او تفريط نه خوښوي .

حضرت علي ﷺ فرمايي چې (هوښيار) عالِم هغه دی چې خلق د الله تعالى د رحمت نه نا أميده کوي او د الله ﷻ د عذاب نه يې هم نه غافِله کوي .(۱)

---

(۱) بيان دواء الرجاء والسبيل الذي يحصل منه حال الرجاء ويغلب : اعلم أن هذا الدواء يحتاج إليه أحد رجلين إما رجل غلب عليه اليأس فترك العبادة وإما رجل غلب عليه الخوف فأسرف في المواظبة على العبادة حتى أضر بنفسه وأهله وهذان رجلان مائلان عن الاعتدال إلى طرفي الإفراط والتفريط فيحتاجان ←←←

د خلقو سره په رُوڼ تندي او خوشحالئ حالت کې ملاویدل، او ځان له په خپلو ګناهونو ژړل

انسان چې کله د نورو خلقو سره ملاویږي یا ورسره اجتماعي ژوند تیروي نو په کار ده چې په رُوڼ تَندي، او تَبسّم حالت کې ورسره ملاؤ شي.

خو چې کله ځان له وي نو بیا په کار ده چې په خپلو ګناهونو باندې اُوژاړي او د الله ﷻ د وړاندې خپل عِجز ښکاره کړي.

د حضرت یحیٰی علیه السلام او حضرت عیسیٰ علیه السلام د یو بل سره خبرې: مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په خپلو مواعظو کې دا واقعه رانقل کړې:

چې حضرت یحیٰی علیه السلام او حضرت عیسیٰ علیه السلام دواړه په خپل مینځ کې د ترور ځامن وو، خو د دواړو شان جدا جدا ؤ.

په حضرت یحیٰی علیه السلام باندې د الله تعالی یَره دومره غالبه وه چې هر وخت به یې ژړل، او حضرت عیسی علیه السلام به هر وخت خوشحاله او تبسّم حالت کې ؤ.

←←←← إلى علاج يردهما إلى الاعتدال. فأما العاصي المغرور المتمني على الله مع الإعراض عن العبادة واقتحام المعاصي فأدوية الرجاء تنقلب سمومًا مهلكة في حقه وتنزل منزلة العسل الذي هو شفاء لمن غلب عليه البرد وهو سم مهلك لمن غلب عليه الحرارة بل المغرور لا يستعمل في حقه إلا أدوية الخوف والأسباب المهيجة له. فلهذا يجب أن يكون واعظ الخلق متلطفاً ناظراً إلى مواقع العلل معالجاً لكل علة بما يضادها لا بما يزيد فيها فإن المطلوب هو العدل والقصد في الصفات والأخلاق كلها وخير الأمور أوساطها فإذا جاوز الوسط إلى أحد الطرفين عولج بما يرده إلى الوسط لا بما يزيد في ميله عن الوسط وهذا الزمان زمان لا ينبغي أن يستعمل فيه مع الخلق أسباب الرجاء بل المبالغة في التخويف أيضاً تكاد أن لا تردهم إلى جادة الحق وسنن الصواب فأما ذكر أسباب الرجاء فيهلكهم ويرديهم بالكلية ولكنها لما كانت أخف على القلوب وألذ عند النفوس ولم يكن غرض الوعاظ إلا استمالة القلوب واستنطاق الخلق بالثناء كيفما كانوا مالوا إلى الرجاء حتى ازداد الفساد فسادًا وازداد المنهمكون في طغيانهم تماديًا. قال علي كرم الله وجهه إنما العالم الذي لا يقنط الناس من رحمة الله تعالى ولا يؤمنهم من مكر الله. احياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۴۶ كتاب الخوف والرجاء.

دواړه بَرحق پیغمبران وو ، د دواړو حال په خپل خپل ځای باندې صحیح ؤ .

یو ځل حضرت عیسیٰ علیه السلام حضرت یحییٰ علیه السلام ته وویل : ته د الله ﷻ نه دومره ولې یریږې ؟ الله تعالی خو رحمان او رحیم هم دی ، تاسو خو په ډیرې ژړا سره خپل آننګي هم خراب کړي دي .

حضرت یحییٰ علیه السلام ورته وویل : زه تاسو ګورم هر وخت د تبسّم او خوشحالۍ حالت کې یې ، تاسو ته د الله ﷻ نه ویره هم په کار ده .

الله تعالی د دوی په مینځ کې د فیصلې د پاره یوه فرښته راأولیږله . فرښتې دواړو ته وویل :

الله تعالی زه تاسو دواړو ته راأولیږلم او راته وې فرمایل چې د حضرت یحییٰ علیه السلام حالت هم صحیح دی ، او د حضرت عیسیٰ علیه السلام حالت هم صحیح دی ؛ ځکه د الله ﷻ د ویرې نه ژړل هم صحیح دي ، او د الله ﷻ د رحمت په وجه تبسّم کول (او خوشحالیدل) هم صحیح دي ، خو د حضرت یحییٰ علیه السلام چې کوم حالت دی دا په ځان له حالت کې په کار دی ، او د حضرت عیسی علیه السلام چې کوم حالت دی نو دا د خلقو د وړاندې په کار دی .

یعنی چې سړې ځانله ناست وي نو بیا د الله ﷻ د ویرې نه ژړل په کار دي ، او چې د خلقو سره وي نو بیا په رُوڼ تَندي او خوشحالۍ حالت کې د هغوی سره ژوند تیرول په کار دي. (۱)

(۱) مواعظ لهانوي.

نا اُميدي او دهٔ دې اَقسام

د الله ﷻ نه نا اُميده کيدلو ته په عربۍ کې "يَأس" او "قُنُوط" وايي.(۱)

د الله ﷻ نه نا اُميدي په دوه قِسمه ده: يو قِسم هغه ده چې په هغې کې د الله تعالى نه د بنه اُميد طمع مکمل ختمه شي، نو دا ډيره خطرناکه ده، او دا اکثر د اسلام نه د وتلو سبب گرځي.

(۱) **معنى الياس لغة** : اَليَأس : القُنوط. وَقِيْلَ: اليَأس نَقِيْضُ الرَّجَاءِ أو قطع الأمل. يَئِسَ مِنَ الشَّيْءِ يَيْأَسُ ويَيْئِسُ، وَالمَصْدَرُ اليَأْسُ واليَآسَةُ واليَأْس. وَقَدِ استَيْأَسَ وأَيْأَسْته وإنه لَيَائِسٌ ويَئِسَ ويَؤُوس ويَؤُس، والجمع يُؤُوْس. لسان العرب لابن منظور ج٦ ص ٢٥٩ فصل الياء. القاموس المحيط للفيروز آبادي ١/ ٥٨٢. جمهرة اللغة لابي بكر الأزدي ج ١ ص ٢٣٨.

معنى الياس اصطلاحًا : قال العسكري : اليأس: انقطاع الطمع من الشيء. معجم الفروق اللغوية للعسكري ١/ ٢٣٦.

وقال ابن الجوزي : اليَأس : القطع على أَن المَطْلُوب لَا يتَحَصَّل لتحقيق فَوَاته. نزهة الأعين النواظر في علم الوجوه والنظائر لابن الجوزي ١/ ٦٣٣ كتاب اليَاء بَاب اليَأس.

معنى القنوط لغة: قال ابن منظور: اَلقُنُوط: اليأس، وَفِي التَّهْذِيبِ: اليأس مِنَ الخَيْرِ، وَقِيلَ: أَشدّ اليأس مِنَ الشَّيْءِ. والقُنُوط، بِالضَّمِّ، المَصْدَرُ. وقَنَط يَقْنِطُ ويَقْنُطُ قُنُوطًا مِثْلَ جلَس يجلِس جُلوسًا، وقَنِطَ قَنَطًا وَهُوَ قانِطٌ: يَئِسَ، وَقَالَ ابْنُ جِنِّي: قَنَط يَقْنَطُ كأَبَى يَأْبَى، وَالصَّحِيحُ مَا بدأْنا بِهِ، وَفِيهِ لُغَةٌ ثَالِثَةٌ قَنِط يَقْنَطُ قَنَطًا، مِثْلَ تعِب يَتْعَب تَعَبًا، وقَناطة، فَهُوَ قَنِطٌ، وَقُرِئَ: وَلَا تَكُنْ مِنَ القَنِطِين. لسان العرب لابن منظور ٧/ ٣٨٦ فصل القاف.

معنى القنوط اصطلاحًا: قال المناوي: القنوط: اليأس من الرحمة. التوقيف على مهمات التعاريف للمناوي ص ٢٧٥.

وقال الشوكاني: القنوط: الإياس من الرحمة. فتح القدير الشوكاني ٢/ ٢٦٠.

وقال صاحب "اللباب في علوم الكتاب" : القنوط: شدة اليأس من الخير. اللباب في علوم الكتاب ابن عادل ج ١١ ص ٢٧١، الوسيط في تفسير القرآن المجيد الواحدي ٣/ ٢٧. موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ٣ ص ٣٢ اليأس والقنوط.

دريم قسم هغه دی چې يو مسلمان د ډېرو ګناهونو کولو په وجه نااميده شي، دا قسم نااميدي ګناهِ کبيره ده. (۱)

د الله ﷻ نه نااميده کيدل ګناهِ کبيره او حرام دي

انسان به د الله تعالی د رحمت نه نه نااميده کيږي؛ ځکه د الله تعالی نه نااميده کيدل ګناهِ کبيره او حرام دي. (۲)

۱. حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه " د الله ﷻ د رحمت نه نااميده کيدلو " ته غټه ګناهِ کبيره ويلی. (۳)

---

(۱) **أقسام اليأس من رحمة الله**: ۱. اليأس التام: وهذا يخرج من الإسلام؛ لانعدام الرجاء معه تماما. ۲. يأس ناقص: وهو يأس عصاة المسلمين بسبب كثرة المعاصي، وهذا لا يخرج من الملة ولكنه من كبائر الذنوب. تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان للسعدي ۱/۶۲۹. شرح العقيدة الطحاوية ۶/۱۳. فتح الباري شرح صحيح البخاري لابن حجر ۱۲/۳۸۹.

(۲) حكم اليأس والقنوط: أجمع العلماء على تحريم اليأس والقنوط، ومن اليأس والقنوط ما يخرج من الملة وهو ما انعدم معه الرجاء، ومنه ما لا يخرج من الملة وإنما هو من الكبائر.

وما عددنا من أكبر الكبائر بل أشد تحريما من الكبائر الظاهرة كالزنا وجعلها الذهبي في الكبائر بعد الشرك من حيث الترتيب. موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ۳ ص ۳۷ اليأس والقنوط. والطريقة: الجامع لأحكام القرآن للقرطبي ۵/۱۱۰، ... اليأس والقنوط ... ۱/۱۱۱-۱۱۲، الزواجر عن اقتراف الكبائر لابن حجر الهيتمي ۱/۱۲۹، شرح ... ۱/۱۳۳.

قال العدوي رحمه الله: ليتق المذنب من ... فإنه في المصباح: والمراد بالقنوط اليأس ... على القلوب لاستعظامها لا إنكار سعة رحمة الله؛ لأنه كفر... لا يخفى أنه من الكبائر. حاشية العدوي على شرح كفاية الطالب الرباني ج ۲ ص ۳۶۱ ...

(۳) قال عبد الله بن مسعود رضي الله عنه: أكبر الكبائر: الإشراك بالله، والإياس من روح الله، والقنوط من رحمة الله، والأمن من مكر الله. ←←←←

۲. علامه ابن حجر رَحِمَهُ اللهُ د الله تعالی د رحمت نه نا أمیده کیدل مستقل گناهِ کبیره شمار کړی. څغه فرمایي:

اَلْكَبِيرَةُ الْأَرْبَعُوْنَ " اَلْيَأْسُ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ "

څلوېښتمه گناهِ کبیره " د الله تعالی رحمت نه نا أمیده کیدل " دي.

بیا علامه ابن حجر رَحِمَهُ اللهُ ددې په باره کې ډیر آیتونه او احادیث ذکر کړي. (۱)

۳. امام بغوي رَحِمَهُ اللهُ ذکر کړي:

وَالْقُنُوْطُ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ كَبِيْرَةٌ كَالْأَمْنِ مِنْ مَكْرِهِ. (۲)

د الله تعالی د رحمت نه نا اُمیده کیدل داسې کبیره گناه ده لکه څرنګې چې د الله ﷻ د عذاب نه بې فِکره کیدل گناه کبیره ده.

٤. علامه عدوي رحمه الله هم دیته گناه کبیره ویلی. (۳)

←←← وفي رواية: عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ رضي الله عنه. قَالَ: اَلْكَبَائِرُ أَرْبَعٌ: اَلْإِشْرَاكُ بِاللهِ. وَالْأَمْنُ مِنْ مَكْرِ اللهِ. وَالْإِيَاسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ. وَالْقُنُوْطُ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ.

وفي رواية: عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ رضي الله عنه قَالَ: اَلْكَبَائِرُ أَرْبَعٌ: اَلْإِشْرَاكُ بِاللهِ. وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِيْ حَرَّمَ اللهُ. وَالْأَمْنُ لِمَكْرِ اللهِ. وَالْإِيَاسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ. تفسير الطبري (جامع البيان عن تأويل آي القرآن) ج ٦ ص ٦٣٩ سورة النساء في تفسير آية ٣١.

(۱) اَلْكَبِيْرَةُ الْأَرْبَعُوْنَ: اَلْيَأْسُ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ. قَالَ تَعَالَى: { إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُوْنَ } .... تَنْبِيهٌ: عَدُّ هٰذَا كَبِيْرَةً هُوَ مَا أَطْبَقُوْا عَلَيْهِ وَهُوَ ظَاهِرٌ. لِمَا فِيْهِ مِنَ الْوَعِيْدِ الشَّدِيْدِ الَّذِيْ عَلِمْتَه مِمَّا ذُكِرَ. بَلْ فِي الْحَدِيْثِ الَّذِيْ مَرَّ آنِفًا التَّصْرِيْحُ بِأَنَّهُ مِنَ الْكَبَائِرِ. بَلْ جَاءَ عَنِ ابْنِ مَسْعُوْدٍ رضي الله عنه: أَنَّهُ أَكْبَرُ الْكَبَائِرِ. الزواجر عن اقتراف الكبائر لابن حجر ص ١٢٨.

(۲) تفسير البغوي (معالم التنزيل في تفسير القرآن) ج ٣ ص ٦١ سورة الحجر في تفسير آية ٥٦. اللباب في علوم الكتاب ابن عادل ١١/ ٤٧١.

(۳) قَالَ الْعَدَوِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: لَا يَخْفَى أَنَّ الْإِيَاسَ مِنَ الْكَبَائِرِ. حاشية العدوي على شرح كفاية الطالب الرباني ج٢ ص ٣٢١ بَابٌ فِيْ عِلْمِ الزَّوَاجِرِ.

۵. امام طحاوي رحمه الله هم ديته خطرناکه ګناه ويلی. (۱)

٦. په قرآن کريم کې ذکر دي:

﴿ إِنَّهُ لَا يَايْـَٔسُ مِن رَّوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴾. (۲)

ترجمه: بيشکه د الله د رحمت نه نه نااميده کيږي مګر صرف کافران قوم (د الله ﷻ د رحمت نه نااميده کيږي).

۷. الله تعالی د ابراهيم عليه السلام قول رانقل کړی، چې هغه اوفرمايل:

﴿ وَمَن يَقْنَطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴾. (۳)

ترجمه: او د خپل رب د رحمت نه بغير د ګمراهانو نه بل څوک نااميده کيږي؟ (يعنی صرف ګمراهان خلق د الله تعالی د رحمت نه نااميده کيږي).

۸. الله تعالی فرمايي:

﴿ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ ﴾. (۴)

ترجمه: تاسو د الله تعالی د رحمت نه مه نااميده کيږئ.

۹. د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمايي:

اَلْهَلَاكُ فِي اثْنَتَيْنِ: اَلْقُنُوطِ وَالْعُجْبِ.

(۱) امام طحاوي رَحِمَهُ الله فرمايي: والأمن والإياس ينقلان عن ملة الإسلام. وسبيل الحق بينهما لأهل القبلة. العقيدة الطحاوية الأمن والإياس ۱/ ٦۱ تخريج الألباني.

(۲) يوسف آية ۸۷.

(۳) الحجر آية ٥٦.

(۴) پوره آيت داسې دی: ﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴾ الزمر آية ٥٣.

هلاکت په دوه شيانو کې دی: يو د الله ﷻ د رحمت نه نااُميده کيدل، او دويم خپل ځان ته غاوِره کيدل (چې گني زه په ټولو خلقو کې افضل يم). (۱)

د الله ﷻ د رحمت نه نااُميده کيدل د کامل مؤمنانو صفت ندی

الله تعالی د اکثره خلقو طبعيت دا بيان کړی چې په دوی باندې څه نعمت اوشي نو دوی د تکبّر خوشحالي کوي، او که څه تکليف ورته اُورسيږي نو د الله ﷻ د رحمت نه نا اُميده کيږي. (۲)

حالانکه د الله ﷻ د رحمت نه نااُميده کيدل د کامِل مؤمنانو صفت ندی؛ ځکه کامل مؤمن د نعمت په ملاويدو سره شکريه اداء کوي، او د سختۍ په وجه (صبر کوي او) د الله ﷻ نه ښه اُميد لري. (۳)

الله تعالی فرمايي:

---

(۱) قَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ ﷺ: اَلْهَلَاكُ فِي اثْنَتَيْنِ، الْقُنُوطِ وَالْعُجْبِ: أَيْ لِأَنَّ الْقَانِطَ آيِسٌ مِنْ نَفْعِ الْأَعْمَالِ وَمِنْ لَازِمِ ذَلِكَ تَرْكُهَا. وَالْمُعْجَبُ يَرَى أَنَّهُ سَعِدَ وَظَفِرَ بِمُرَادِهِ فَلَا يَحْتَاجُ لِعَمَلٍ، وَمِنْ ثَمَّ قَالَ تَعَالَى: {فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى} [النجم آية ۳۲] وَمِنْ تَزْكِيَةِ النَّفْسِ اعْتِقَادُ أَنَّهَا بَارَّةٌ وَهُوَ مَعْنَى الْعُجْبِ. الزواجر عن اقتراف الكبائر لابن حجر ص ۱۲۱ اَلْكَبِيرَةُ الرَّابِعَةُ الْكِبْرُ وَالْعُجْبُ وَالْخُيَلَاءُ.

(۲) {وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا} يخبر تعالى عن طبيعة أكثر الناس في حالي الرخاء والشدة أنهم إذا أذاقهم الله منه رحمة من صحة وغنى ونصر ونحو ذلك فرحوا بذلك فرح بطر، لا فرح شكر وتبجح بنعمة الله. {وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ} أي: حال تسوؤهم وذلك {بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ} من المعاصي. {إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ} ييأسون من زوال ذلك الفقر والمرض ونحوه. وهذا جهل منهم وعدم معرفة. تيسير الكريم الرحمن في تفسير كلام المنان (تفسير السعدي) ج۱ ص ۶۴۲ سورة الروم في تفسير آية ۳۶.

(۳) {إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ} يَيْأَسُونَ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ، وَهَذَا خِلَافُ وَصْفِ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَشْكُرُ اللهَ عِنْدَ النِّعْمَةِ وَيَرْجُو رَبَّهُ عِنْدَ الشِّدَّةِ. تفسير البغوي (معالم التنزيل في تفسير القرآن) ج۳ ص ۵۷۹ سورة الروم في تفسير آية ۳۶. المحرر الوجيز في تفسير الكتاب العزيز ابن عطية ۲/ ۲۳۸.

{إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ} يَيْأَسُونَ مِنَ الرَّحْمَةِ وَمِنْ شَأْنِ الْمُؤْمِنِ أَنْ يَشْكُرَ عِنْدَ النِّعْمَةِ وَيَرْجُو رَبَّهُ عِنْدَ الشِّدَّةِ. تفسير الجلالين سورة الروم في تفسير آية ۳۶.

﴿ وَإِذَآ أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا ۖ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴾ . (۱)

ترجمه : او كله چې مونږ خلقو ته څه رحمت أوڅکو (يعنى نِعمت وربانديې اوكړو) نو دوى وربانديې د تکبّر خوشحالي كوي (او شكريه نه اداء كوي) ، او كه چيرته دوى ته د هغه اعمالو په وجه كوم چې د دوى لاسونو وړاندې ليږلي (يعنى د خپلو بدو اعمالو په وجه) ورته څه بدي (او مصيبت) أورسيږي نو ناګهانه دوى نا أميده كيږي (او صبر نه كوي) .

د الله تعالى د رحمت نه د نا أميدئ نقصانات

د الله تعالى د رحمت نه د نا أميدئ ډير نقصانات دي ، يو څو په كې دادي :

نا أميدي د كافرانو صفت دى ، د مؤمنانو صفت ندى . (۲)

په نا أميدئ سره د الله او رسول تكذيب راځي . (۳)

---

(۱) الروم آية ۳٦.

(۲) اليأس والقنوط من صفات الكافر: قال تعالى: ﴿ وَمَن يَقْنَطُ مِن رَّحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ ﴾ [الحجر: ٥٦].

وقال تعالى: ﴿ إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِن رَّوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴾ [يوسف آية ۸۷].

قال ابن عطية: اليأس من رحمة الله وتفريجه من صفة الكافرين . المحرر الوجيز في تفسير الكتاب العزيز لابن عطية ۳/ ۲۷۴ . موسوعة الأخلاق الإسلامية ج۳ ص ۳۹ اليأس والقنوط آثار ومضار اليأس والقنوط .

اليأس والقنوط ليس من صفات المؤمنين: قال البغوي: { إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ } يَيْأَسُونَ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ، وَهَذَا خِلَافُ وَصْفِ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَشْكُرُ اللهَ عِنْدَ النِّعْمَةِ وَيَرْجُو رَبَّهُ عِنْدَ الشِّدَّةِ . تفسير البغوي (معالم التنزيل في تفسير القرآن) ج۳ ص ٥٧٩ سورة الروم في تفسير آية ۳٦ .

قال القاسمي: الجزع واليأس من الفرج عند مس شر قضى عليه. وكل ذلك مما ينافي عقد الإيمان . محاسن التأويل للقاسمي ٦/ ۴۹۹ .

(۳) اليأس والقنوط فيه تكذيب لله ولرسوله : قال ابن عطية: اليأس من رحمة الله وتفريجه من صفة الكافرين. إذ فيه إما التكذيب بالربوبية، وإما الجهل بصفات الله تعالى . المحرر الوجيز في تفسير الكتاب العزيز لابن عطية ۳/ ۲۷۴ . ← ← ← ←

ناأميدي په کُفر، هلاکت او گمراهی کې د واقع کیدو سبب دی. (۱)

په ناأميدی سره په نیکو اعمالو کې سستي، او د الله تعالی د ذِکر نه غفلت راځي. (۲)

په ناأميدی سره انسان همیشه په گناهونو کې اَخته وي. (۳)

←←← قال القرطبي: اليأس من رحمة الله... فيه تكذيب القرآن. إذ يقول وقوله الحق: وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ وهو يقول: لا يغفر له. فقد حجر واسعاً.... الجامع لأحكام القرآن للقرطبي بتصرف يسير ٥/ ١٦٠.

اليأس فيه سوء أدب مع الله سبحانه وتعالى: قال سيد العفاني: الخوف الموقع في الإياس: إساءة أدب على رحمة الله التي سبقت غضبه وجهل بها. صلاح الأمة في علو الهمة لسيد العفاني ٥/ ٦٧٣.

(۱) سبب في الوقوع في الكفر والهلاك والضلال: قال القاسمي: ﴿وَإِذَا أَنْعَمْنَا عَلَى الْإِنْسَانِ أَعْرَضَ وَنَأَىٰ بِجَانِبِهِ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَئُوسًا﴾[الإسراء: ٨٣] إشارة إلى السبب في وقوع هؤلاء الضالين في أودية الضلال. وهو حب الدنيا وإيثارها على الأخرى، وكفران نعمه تعالى. بالإعراض عن شكرها، والجزع واليأس من الفرج عند مس شر قضي عليه. محاسن التأويل للقاسمي ٦/ ٤٩٩.

وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ وَعَبِيدَةُ السَّلْمَانِيُّ في تفسير قوله تعالى: ﴿وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾ [البقرة آية ١٩٥]: الْإِلْقَاءُ إِلَى التَّهْلُكَةِ هُوَ الْقُنُوطُ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ تَعَالَى. معالم التنزيل في تفسير القرآن للبغوي ١/ ٢٢٠ سورة البقرة في تفسير آية ١٩٥.

(۲) الفتور والكسل عن فعل الطاعات والغفلة عن ذكر الله: قال ابن حجر الهيتمي: الْقَانِطُ آيِسٌ مِنْ نَفْعِ الْأَعْمَالِ وَمِنْ لَازِمِ ذَلِكَ تَرْكُهَا. الزواجر عن اقتراف الكبائر لابن حجر الهيتمي ١/ ١٢٢

﴿وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَئُوسًا﴾ أي إذا مسه فقر أو مرض أو نازلة من النوازل كان يؤوسا شديد اليأس من رحمة الله.... وَالْحَاصِلُ أَنَّهُ إِنْ فَازَ بِالنِّعْمَةِ وَالدَّوْلَةِ اغْتَرَّ بِهَا فَنَسِيَ ذِكْرَ اللَّهِ، وَإِنْ بَقِيَ فِي الْحِرْمَانِ عَنِ الدُّنْيَا اسْتَوْلَى عَلَيْهِ الْأَسَفُ وَالْحُزْنُ وَلَمْ يَتَفَرَّغْ لِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى فَهَذَا الْمِسْكِينُ مَحْرُومٌ أَبَدًا عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ. التفسير الكبير ج ٢١ ص ٣٩١ سورة الاسراء في تشريح آية ٨٣.

(۳) الاستمرار في الذنوب والمعاصي: قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: الرَّجُلُ يُصِيبُ الذَّنْبَ فَيَقُولُ قَدْ هَلَكْتُ لَيْسَ لِي تَوْبَةٌ، فَيَيْأَسُ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ وَيَنْهَمِكُ فِي الْمَعَاصِي. فَنَهَاهُمُ اللَّهُ تَعَالَى عَنْ ذَلِكَ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿إِنَّهُ لَا يَيْأَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ﴾ [يوسف آية ٨٧]. معالم التنزيل في تفسير القرآن للبغوي ١/ ٢٢٠ سورة البقرة في تفسير آية ١٩٥.

په نااُميدۍ سره انسان د الله تعالی د رحمت او مغفرت نه محرومه کيږي. (۱)
په نااُميدۍ سره د زړه اطمينان او سکون ختميږي ؛ او انسان هميشه په غم او خفګان کې مبتلاء وي. (۲)

نور خلق د الله تعالی د رحمت نه نا اُميده کول ندي په کار

۱. حضرت علي ﷺ فرمايي : اَلْفَقِيهُ حَقُّ الْفَقِيهِ الَّذِي لَا يُقَنِّطُ النَّاسَ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ ، وَلَا يُؤَمِّنُهُمْ مِنْ عَذَابِ اللهِ ، وَلَا يُرَخِّصُ لَهُمْ فِي مَعَاصِي اللهِ . (۳)

---

(۱) سبب في الحرمان من رحمة الله ومغفرته: قال المباركفوري: إن اعتقد أو ظن الإنسان أن الله لا يقبلها أعماله وأنها لا تنفعه فهذا هو اليأس من رحمة الله وهو من الكبائر ومن مات على ذلك وكل إلى ما ظن كما في بعض طرق حديث: ((أنا عند ظن عبدي بي فيظن بي عبدي ما شاء))) . رواه الطبراني في الكبير ۲۲/ ۸۸ . موسوعة الأخلاق الإسلامية ج۳ ص ۴۰ اليأس والقنوط آثار ومضار اليأس والقنوط .

(۲) قال ابن القيم رَحِمَهُ اللهُ وهو يعدد الكبائر: فَالْكَبَائِرُ : ... الْقُنُوط مِنْ رَحْمَةِ اللهِ. وَالْيَأْس مِنْ رَوْحِ اللهِ.... وَتَوَابِعُ هَذِهِ الْأُمُورِ الَّتِي هِيَ أَشَدُّ تَحْرِيمًا مِنَ الزِّنَا، وَشُرْبِ الْخَمْرِ وَغَيْرِهِمَا مِنَ الْكَبَائِرِ الظَّاهِرَةِ. وَلَا صَلَاحَ لِلْقَلْبِ وَلَا لِلْجَسَدِ إِلَّا بِاجْتِنَابِهَا، وَالتَّوْبَةِ مِنْهَا، وَإِلَّا فَهُوَ قَلْبٌ فَاسِدٌ. وَإِذَا فَسَدَ الْقَلْبُ فَسَدَ الْبَدَنُ. مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين ج ۱ ص ۱۳۳ فَصْلٌ مَرَاتِبُ الْعُبُودِيَّةِ وَهِيَ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرْتَبَةً عِبَادَاتُ الْقَلْبِ.

ذهاب سكينة القلب والشعور الدائم بالحرمان والحزن والهم: قال عبد الله الجربوع: اليأس من روح الله والقنوط من رحمته؛ يؤدي إلى ترك العمل، إذ لا فائدة منه بزعمه. وهذه طامة من الطوام وكبيرة من كبائر الذنوب. تخرج القلب عن سكينته وأنسه إلى انزعاجه وقلقه وهمه . أثر الإيمان في تحصين الأمة الإسلامية ضد الأفكار الهدامة لعبد الله الجربوع ۲/ ۴۸۱ بتصرف يسير.

قال الشوكاني: إذا مسه الإنسان الشر من مرض أو فقر كان يؤسا شديد اليأس من رحمة الله وإن فاز بالمطلوب الدنيوي، وظفر بالمقصود نسي المعبود. وإن فاته شيء من ذلك استولى عليه الأسف. وغلب عليه القنوط. وكلتا الخصلتين قبيحة مذمومة . فتح القدير الشوكاني ۳/ ۳۰۱ . غرائب القرآن ورغائب الفرقان للنيسابوري ۴/ ۳۸۰ . موسوعة الأخلاق الإسلامية ج۳ ص ۴۰ اليأس والقنوط آثار ومضار اليأس والقنوط .

(۳) سنن الدارمي بَابُ مَنْ قَالَ: الْعِلْمُ: الْخَشْيَةُ وَتَقْوَى اللهِ رقم الحديث ۳۰۶ ، ورقم الحديث ۳۰۵ . الزهد لأبي داود رقم الحديث ص ۱۱۵ رقم الحديث ۱۰۴ أَخْبَارُ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ .

پوره فقيه (يعنى ډير هوښيار) هغه كس دى چې نور خلق د الله تعالى د رحمت نه نه نااُميده كوي، او خلق د الله تعالى د عذاب نه نه بې فكره كوي، او خلقو ته د الله تعالى د نافرمانيو اجازت نه وركوي.

۲. حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ په يو واعِظ باندې تيريدو چې هغه خلقو ته د جهنم تذكره (په داسې انداز باندې) كوله چې خلق يې د الله تعالى د رحمت نه نااُميده كول، نو حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ ورته اوفرمايل:

يَا مُذَكِّرُ ! لِمَ تُقَنِّطُ النَّاسَ؟

اې نصيحت كونكيه! ته ولې خلق د الله تعالى د رحمت نه نااُميده كوى؟

بيا ابن مسعود ﷺ دا آيت تلاوت كړو.

﴿ قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ۭ اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ﴾. (۱)

ترجمه: اې پيغمبره زما د طرف نه دې خلقو ته اووايه چې اې زما هغه بندګانو چاچې زياتې كړى په خپلو ځانونو باندې (يعنى كفر، شرک او كبيره ګناهونه يې كړي) تاسو د الله د رحمت نه مه نا اُميده كيږئ، بيشكه الله تعالى ټول ګناهونه بَخي، بيشكه هم هغه بخښونكى مهربان دى. (۲)

۳. حضرت عائشې رضي الله عنها يو كس ته نصحيت كولو نو ورته وې فرمايل:

فَإِيَّاكَ وَإِمْلَالَ النَّاسِ وَتَقْنِيْطَهُمْ.

ته د خلقو د مايوسه كولو او دوى د الله تعالى د رحمت نه نااُميده كولو نه ځان اُوساته.

---

(۱) الزمر آية ۵۳.

(۲) عَنْ أَبِي الْكَنُوْدِ قَالَ: مَرَّ عَبْدُ اللهِ يَعْنِي ابْنَ مَسْعُوْدٍ ﷺ عَلٰى قَاصٍّ يَذْكُرُ النَّارَ فَقَالَ: يَا مُذَكِّرُ ! لِمَ تُقَنِّطُ النَّاسَ ؟ ثُمَّ قَرَأَ {يَا عِبَادِيَ الَّذِيْنَ أَسْرَفُوْا عَلٰى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ} . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ۶۱ رقم ۵۰. شعب الايمان رقم الحديث ۱۰۲۲ الرجاء من الله تعالى .

(يعنى خلق د الله تعالى د رحمت نه مه نااميده كوه) . (۱)

٤. سُفيَانَ بن عيينة رَحِمَهُ اللهُ فرمايي:

مَنْ ذهب يقنط الناس مِنْ رحمة الله، أو يقنط نفسه فقد أخطأ . (۲)

څوک چې نور خلق د الله تعالى د رحمت نه نااميده كوي، يا پخپله نا اميده كيږي نو دا كس په خطائي باندې دى.

د الله ﷻ د رحمت نه نااميده كوونكي كس سزا

نور خلق د الله تعالى د رحمت نه نااميده كول ندي پكار، بعضى انسان بل چاته د مايوسۍ داسې خبرې اوكړي چې هغه بالكل د الله ﷻ د رحمت نه داسې نااميده شي چې بيا نېک اعمال كول هم پرېږدي، نو د داسې نااميده كوونكي كس د پاره په احاديثو كې سخته سزا ذكر شوى:

۱. په مسلم شريف كې په دې باندې مستقل باب قائم دى:

بَابُ النَّهْيِ عَنْ تَقْنِيطِ الْإِنْسَانِ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى

باب دى په بيان د دې كې چې د انسان د پاره دا منع دي چې نور خلق د الله تعالى د رحمت نه نااميده كړي.

د دې باب لاندې دا حديث ذكر دى:

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي چې يو سړي وويل:

وَاللهِ لَا يَغْفِرُ اللهُ لِفُلَانٍ.

(۱) شعب الايمان ج۲ ص۳۲۱ الرجاء من الله تعالى رقم الحديث ۱۰۲۰ . المدخل إلى السنن الكبرى ج۱ ص۲۹۵ بَابُ التَّوَقِّي بِالتَّعْلِيمِ وَالعِلْمِ مَخَافَةَ الْمَلَالِ . الجامع لأخلاق الراوي وآداب السامع ج۲ ص۱۲۸ كَرَاهَةُ إِمْلَالِ السَّامِعِ وَالْمُحَاذِرِ بِكَثْرَةِ إِمْلَاءِ الْحَدِيثِ وَالتَّأَثُّرِ ... رقم الحديث ۱۳۸۱ .

(۲) تفسير القرآن العظيم لابن أبي حاتم ج۷ ص۲۲٦۸ سورة الحجر في تفسير آية ٥٦ . الدر المنثور في التفسير بالمأثور ج٥ ص۸۸ سورة الحجر في تفسير آية ٥٦ .

قسم په الله ، چې الله ﷻ به فلانکي کس ته هيڅ کله بخښنه اونکړي .
الله رب العزت اوفرمايل :

مَنْ ذَا الَّذِيْ يَتَأَلَّى عَلَيَّ أَنْ لَا أَغْفِرَ لِفُلَانٍ، فَإِنِّيْ قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ، وَأَحْبَطْتُ عَمَلَكَ .

څوک دی چې ما باندې قسمونه خوري چې ګني زه به فلاني ته بخښنه نه کوم ، بيشکه ما فلاني ته بخښنه اوکړه او ستا عملونه مې ضائع کړل . (۱)

۲ . بعضې کس ډير متکبره وي او په خپل عبادت باندې ډير غاوره وي ، يعنی خپل عبادت ډير لوي ګڼړي او نور خلق ورته سپک ښکاري ، نو هغوی ته داسې خبرې کوي چې هغوی د الله تعالی د رحمت نه نااميده کوي نو دداسې کس د پاره هم په احاديثو کې سخته سزا ذکرشوی :

حضرت ابوهريرة ﷺ فرمايي چې ما د رسول الله صلی الله عليه وسلم نه اوريدلي چې فرمايل يې : په بني اسرائيلو کې دوه کسان وو ، دواړه ملګري وو ، يو په کې ګناهګارو ، او بل په عبادت کې کوشش کوونکی و ، دې عبادت ګزار به چې کله هم دا بل کس په ګناه کولو باندې اوليد نو ورته ويل به يې :

د ګناه نه منع شه .

پس ده يوه ورځ هغه په ګناه کولو باندې اوليد نو ورته وې ويل :

أَقْصِرْ . د ګناه نه منع شه .

هغه ورته وويل : خَلِّنِيْ وَرَبِّيْ أَبُعِثْتَ عَلَيَّ رَقِيْبًا ؟

ما د خپل رب سره پريږده ، آيا ته په ما باندې نګران راليږلې شوې يې ؟

(دا عابد په ډير تکبر کې راغی ، خپل عبادت يې لوي اوګڼړل او دا بل کس ورته سپک ښکاره شو)

---

(۱) عَنْ جُنْدَبٍ ﷺ ، أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، حَدَّثَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ : وَاللهِ لَا يَغْفِرُ اللهُ لِفُلَانٍ ، وَإِنَّ اللهَ تَعَالَى قَالَ : مَنْ ذَا الَّذِيْ يَتَأَلَّى عَلَيَّ أَنْ لَا أَغْفِرَ لِفُلَانٍ ، فَإِنِّيْ قَدْ غَفَرْتُ لِفُلَانٍ ، وَأَحْبَطْتُ عَمَلَكَ . صحيح مسلم كتاب البِرِّ وَالصِّلَةِ وَالآدَابِ بَابُ النَّهْيِ عَنْ تَقْنِيْطِ الإِنْسَانِ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى رقم الحديث ۱۳۷ (۲۶۲۱) . شعب الايمان رقم الحديث ۶۲۶۱ .

نو عابد هغه ته وويل:

وَاللهِ لَا يَغْفِرُ اللهُ لَكَ ــ أَوْ ــ لَا يُدْخِلُكَ اللهُ الْجَنَّةَ.

قسَم په الله، چې الله تعالى به ستا مغفرت اونکړي. يا يې ورته دا وويل چې: الله تعالى به تا هيڅ کله جنت ته داخل نکړي.

بيا د دوی دواړو رُوحونه قبض کړې شو (يعنی دواړه وفات شو)، نو د دواړو رُوحونه د الله تعالى مخې ته جمع شو. الله تعالى دې عابد ته وويل:

أَكُنْتَ بِي عَالِمًا؟ ــ أَوْ ــ كُنْتَ عَلَى مَا فِي يَدِي قَادِرًا؟

آيا ته په ما باندې پوهه وې؟ (چې زه به د ده سره څه معامله کوم؟).

يا يې ورته دا وويل: آيا ته په دې باندې قادِر يې څه چې زما په لاس کې دي؟

الله تعالى دې ګناهګار ته وويل:

اِذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِيْ.

ته لاړ شه او زما په رحمت سره جنت ته داخل شه.

او دې بل کس (عابِد) په باره کې يې فرښتو ته حکم اوکړو:

اِذْهَبُوْا بِهٖ إِلَى النَّارِ. دا جهنم ته بُوځئ.

حضرت ابوهريرة ﷺ اوفرمايل: زما دې په هغه ذات باندې قسَم وي چې د هغه په قبضه کې زما ساه ده چې دې عابِد (خپل ملګري ته) داسې خبره کړې وه چې د ده دُنيا او آخرت دواړه يې تباه کړل. (۱)

---

(۱) قَالَ أَبُوْ هُرَيْرَةَ ﷺ سَمِعْتُ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُوْلُ: كَانَ رَجُلَانِ فِيْ بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ مُتَوَاخِيَيْنِ، فَكَانَ أَحَدُهُمَا يُذْنِبُ، وَالْآخَرُ مُجْتَهِدٌ فِي الْعِبَادَةِ. فَكَانَ لَا يَزَالُ الْمُجْتَهِدُ يَرَى الْآخَرَ عَلَى الذَّنْبِ فَيَقُوْلُ: أَقْصِرْ. فَوَجَدَهُ يَوْمًا عَلَى ذَنْبٍ فَقَالَ لَهُ: أَقْصِرْ. فَقَالَ: خَلِّنِيْ وَرَبِّيْ أَبُعِثْتَ عَلَيَّ رَقِيْبًا؟ فَقَالَ: وَاللهِ لَا يَغْفِرُ اللهُ لَكَ. أَوْ لَا يُدْخِلُكَ اللهُ الْجَنَّةَ. فَقَبَضَ أَرْوَاحَهُمَا، فَاجْتَمَعَا عِنْدَ رَبِّ الْعَالَمِيْنَ. فَقَالَ لِهٰذَا الْمُجْتَهِدِ: أَكُنْتَ بِيْ عَالِمًا. أَوْ كُنْتَ عَلَى مَا فِيْ يَدِيْ قَادِرًا؟ وَقَالَ لِلْمُذْنِبِ: اِذْهَبْ فَادْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِيْ. وَقَالَ لِلْآخَرِ: اِذْهَبُوْا بِهٖ إِلَى النَّارِ. قَالَ أَبُوْ هُرَيْرَةَ ﷺ: وَالَّذِيْ نَفْسِيْ بِيَدِهٖ لَتَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ أَوْبَقَتْ دُنْيَاهُ وَآخِرَتَهُ. سنن ابی داود ←←←←

فائده : ددې واقعې نه معلومه شوه چې په خپل عبادت باندې تکبّر ندې پکار ، او نور خلق د الله تعالی د رحمت نه نااُميده کول ندي پکار .

ددینه بله خبره دا هم معلومه شوه چې انسان به داسې قسَم نه خوري چې الله تعالی به دې بل کس ته بَخنه نه کوي ، او یا به یې جنت ته نه داخلوي . (۱)

←←← كِتَاب الْأَدَبِ بَابٌ فِي النَّهْيِ عَنِ الْبَغْيِ رقم الحديث ۴۹۰۱ . قال الالباني: صحيح . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۸۲۹۲ ، صحيح ابن حبان محققا رقم الحديث ۵۷۱۲ بَابُ مَا يُكْرَهُ مِنَ الْكَلَامِ وَمَا لَا يُكْرَهُ ذِكْرُ وَصْفِ هَذَيْنِ الرَّجُلَيْنِ اللَّذَيْنِ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ مَا قَالَ ، شعب الايمان رقم الحديث ۶۲۶۲.

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ رَجُلَيْنِ كَانَا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ مُتَحَابَّيْنِ أَحَدُهُمَا مُجْتَهِدٌ لِلْعِبَادَةِ . وَالْآخَرُ يَقُولُ: مُذْنِبٌ . فَجَعَلَ يَقُولُ : أَقْصِرْ عَمَّا أَنْتَ فِيهِ . فَيَقُولُ : خَلِّنِي وَرَبِّي . حَتَّى وَجَدَهُ يَوْمًا عَلَى ذَنْبٍ اِسْتَعْظَمَهُ . فَقَالَ: أَقْصِرْ . فَقَالَ : خَلِّنِي وَرَبِّي أَبُعِثْتَ عَلَيَّ رَقِيبًا ؟ فَقَالَ: وَاللهِ لَا يَغْفِرُ اللهُ لَكَ أَبَدًا وَلَا يُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ . فَبَعَثَ اللهُ إِلَيْهِمَا مَلَكًا فَقَبَضَ أَرْوَاحَهُمَا فَاجْتَمَعَا عِنْدَهُ فَقَالَ لِلْمُذْنِبِ: أُدْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِيْ . وَقَالَ لِلْآخَرِ: أَتَسْتَطِيعُ أَنْ تَحْظِرَ عَلَى عَبْدِيْ رَحْمَتِيْ ؟ فَقَالَ: لَا يَا رَبِّ . قَالَ: اِذْهَبُوا بِهِ إِلَى النَّارِ . مشكاة المصابيح كتاب الدَّعَوَات بَابُ الاسْتِغْفَارِ وَالتَّوْبَة الْفَصْلُ الثَّانِي رقم الحديث ۲۳۴۷(۲۵) .

(۱) عَنْ ضَمْضَمِ بْنِ جَوْسٍ الْهِفَّانِيِّ ، قَالَ: دَخَلْتُ مَسْجِدَ الرَّسُولِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي طَلَبِ صَاحِبٍ لِيْ ، فَإِذَا رَجُلٌ أَدْعَجُ الْعَيْنَيْنِ بَرَّاقُ الثَّنَايَا . فَقَالَ لِي : يَا يَمَامِيُّ ادْنُهْ . فَدَنَوْتُ. فَقَالَ لِي : يَا يَمَامِيُّ ! لَا تَقُولَنَّ لِأَحَدٍ : وَاللهِ لَا يَغْفِرُ اللهُ لَكَ وَلَا يُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ . قَالَ : قُلْتُ: مَنْ أَنْتَ يَرْحَمُكَ اللهُ ؟ قَالَ : أَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ رضي الله عنه . قَالَ : قُلْتُ: قَدْ تَنْهَانِي عَنْ شَيْءٍ كُنْتُ أَقُولُهُ إِذَا غَضِبْتُ عَلَى أَهْلِ بَيْتِي وَحَشَمِي . قَالَ : فَلَا تَفْعَلْ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " كَانَ رَجُلَانِ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ فَكَانَ أَحَدُهُمَا بِهِ رَهَقٌ وَالْآخَرُ عَابِدًا . فَكَانَ لَا يَزَالُ يَقُولُ لَهُ: أَلَا تَكُفُّ أَلَا تَقْصُرُ ؟ فَيَقُولُ: مَالِيْ وَلَكَ، دَعْنِيْ وَرَبِّيْ . قَالَ: فَهَجَمَ عَلَيْهِ يَوْمًا فَإِذَا هُوَ عَلَى كَبِيرَةٍ فَقَالَ: وَاللهِ لَا يَغْفِرُ اللهُ لَكَ، وَاللهِ لَا يُدْخِلُكَ اللهُ الْجَنَّةَ . فَبَعَثَ اللهُ إِلَيْهِمَا مَلَكًا فَقَبَضَ أَرْوَاحَهُمَا . فَلَمَّا قَدِمَ بِهِمَا عَلَى اللهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ لِلْمُذْنِبِ: أُدْخُلِ الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِيْ . وَقَالَ لِلْعَابِدِ : حَظَرْتَ عَلَى عَبْدِيْ رَحْمَتِيْ أَكُنْتَ قَادِرًا عَلَى مَا تَحْتَ يَدِيْ ؟ اِنْطَلِقُوا بِهِ إِلَى النَّارِ . قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « وَالَّذِيْ نَفْسِيْ بِيَدِهِ لَقَدْ تَكَلَّمَ بِكَلِمَةٍ أَوْبَقَتْ دُنْيَاهُ وَآخِرَتَهُ . حسن الظن بالله لابن ابی الدنیا ص ۵۴ رقم الحديث ۴۵ . الزهد والرقائق لابن المبارک بَابُ ذِكْرِ رَحْمَةِ اللهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَجَلَّ وَعَلَا ج۱ ص ۳۱۵ رقم الحديث ۹۰۰ .

۳ . حضرت زيد بن اسلم رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې په مخکيني امتونو کې يو کس وُ ، پخپله ډير عبادت گزار وُ ، خو نور خلق يې د الله تعالی د رحمت نه نااُميده کول ، بيا دا وفات شو ، نو الله ﷻ ته يې عرض اوکړو : أَیْ رَبِّ مَالِیْ عِنْدَکَ؟

ای ربه زما د پاره تا سره څه دي ؟ (يعنی ماله دې څه شی تيار کړی ؟)

الله ﷻ ورته اوفرمايل: اَلنَّارُ. د جهنم اُور.

ده ورته عرض اوکړو : اې الله هغه زما عبادتونه او کوششونه څه شو ؟ (ما خو ډير عبادتونه کړي وو ، هغه چيرته لاړ ؟)

نو الله ﷻ ورته اوفرمايل :

إِنَّكَ كُنْتَ تُقَنِّطُ النَّاسَ مِنْ رَحْمَتِيْ فِي الدُّنْيَا فَأَنَا أُقَنِّطُكَ الْيَوْمَ مِنْ رَحْمَتِيْ.

بيشکه تا په دنيا کې خلق زما د رحمت نه نا اميده کول ، نو زه به هم نن تا د خپل رحمت نه نا اميده کوم. (۱)

امام بيهقي رَحِمَهُ اللهُ ددې واقعې ذکر کولو نه روستو ليکلي : دې کس ته دا سزا ځکه ملاؤ شوه چې ده نِجات په خپل عبادت کې گنړل ، په دې باندې يې اعتماد کولو ، او ددې تذکره يې نه کوله چې الله تعالی په خپلو بندگانو کې چاته اوغواړي د هغه گناهونه هم بَخي ، بلکه گناهونه بَخل يې مُستبَعد (ناآشنا) گنړل . (۲)

---

(۱) عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ: "أَنَّ رَجُلًا كَانَ فِي الْأُمَمِ يَجْتَهِدُ فِي الْعِبَادَةِ، وَيُشَدِّدُ عَلَى نَفْسِهِ، وَيُقَنِّطُ النَّاسَ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى، ثُمَّ مَاتَ . فَقَالَ: أَيْ رَبِّ مَالِيْ عِنْدَكَ؟ قَالَ: اَلنَّارُ، قَالَ: أَيْ رَبِّ ! فَأَيْنَ عِبَادَتِيْ وَاجْتِهَادِيْ؟ قَالَ: فَيَقُوْلُ: إِنَّكَ كُنْتَ تُقَنِّطُ النَّاسَ مِنْ رَحْمَتِيْ فِي الدُّنْيَا فَأَنَا أُقَنِّطُكَ الْيَوْمَ مِنْ رَحْمَتِيْ. شعب الايمان ج۲ ص ۳۲۱ رقم ۱۰۲۱ الرجاء من الله تعالی. حلية الأولياء وطبقات الأصفياء ج۳ ص ۲۲۲ . جامع معمر بن راشد ج ۱۱ ص ۲۸۸ باب الاقناط. تفسير عبد الرزاق ج ۲ ص ۲۰۲ سورة هود.

(۲) قَالَ الْبَيْهَقِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: "وَلَعَلَّ هَذَا الرَّجُلَ كَانَ يَرَى النَّجَاةَ فِيْ عِبَادَتِهِ، وَيَعْتَمِدُ عَلَيْهَا، وَلَا يَذْكُرُ مَغْفِرَةَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ الذُّنُوْبَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ، بَلْ كَانَ يَسْتَبْعِدُهَا . شعب الايمان ج۲ ص ۳۲۱ رقم ۱۰۲۱. الرجاء من الله تعالی.

۴. امام غزالي رحمه الله په احیاء العلوم کې دا واقعه رانقل کړی :

په احادیثو کې راځي : په بني اسرائیلو کې یو کس وُ چې هغه به خلق د الله ﷻ د رحمت نه ناأمیده کول، او په دوی به یې سختي کوله (یعنی داسې خبرې به یې ورته کولې چې دوی به د الله ﷻ د رحمت نه نا امیده کیدل).

نبي علیه السلام فرمائي : الله ﷻ به ورته د قیامت په ورځ او فرمایي :

اَلْیَوْمَ أُویسک مِنْ رَحْمَتِيْ کَمَا کُنْتَ تُقَنِّطُ عِبَادِيْ مِنْهَا.

لکه څرنګ چې تا په دُنیا کې زما بندګان زما د رحمت نه نا امیده کول همدغه شان به زه هم نن تا د خپل رحمت نه نا امیده کوم. (۱)

۵. څوک چې نور خلق د الله تعالی د رحمت نه ناأمیده کوي نو داسې کس الله ﷻ ته ناخوښه وي. (۲)

په خپل عبادت باندې غرور او تکبّر ندې په کار

په خپل عبادت باندې غرور او تکبّر کول، یا بل ته سپک کتل په کار ندي، بلکه ددې عبادت توفیق هم د الله ﷻ د طرفه ګنړل په کار دي.

د حضرت عیسٰی علیه السلام په زمانه کې په بني اسرائیلو کې یو غل وُ چې د څلویښتو (۴۰) کالو نه یې غلا کوله، یو ځل یو عابِد په ده باندې تیریدو، نو دې غل اراده اوکړه چې زه هم ورسره روان شم ددې د پاره چې ماته هم برکت حاصل شي.

---

(۱) وفي الخبر أَنَّ رَجُلًا مِن بَنِيْ إِسْرَائِيْلَ كَانَ يُقَنِّطُ النَّاسَ وَيُشَدِّدُ عَلَيْهِمْ قَالَ: فَيَقُوْلُ اللهُ تَعَالَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ: الْيَوْمَ أُويسک مِنْ رَحْمَتِيْ كَمَا كُنْتَ تُقَنِّطُ عِبَادِيْ مِنْهَا. احياء علوم الدين كتاب الخوف والرجاء بيان فضيلة الرجاء والترغيب فيه ج۴ ص۱۲۶.

(۲) قَالَ أَبُوْ سِنَانٍ الْقَسْمَلِيُّ: وَجَدْتُ فِيْ بَعْضِ الْكُتُبِ: إِنَّ أَحَبَّ عِبَادِيْ إِلَيَّ مَنْ حَبَّبَنِيْ إِلَى عِبَادِيْ وَأَخْبَرَهُمْ بِسَعَةِ رَحْمَتِيْ، وَإِنَّ أَبْغَضَ عِبَادِيْ إِلَيَّ مَنْ قَنَّطَ عِبَادِيْ وَآيَسَهُمْ مِنْ رَحْمَتِيْ. شعب الايمان ج ۲ ص ۳۲۲ رقم ۱۰۲۲ الرجاء من الله تعالى.

نو غل خپل ځان کمزورې اوګڼل . خو ددې عابِد په زړه کې په خپل عبادت باندې تکبّر او غرور پيدا شو او د ځان سره يې وويل چې : دا ګناهګار څنګه د ما سره ځي ؟ نو ځان يې ورنه راديخوا کړو او جدا روان شو .

نو الله تعالى حضرت عيسى عليه السلام ته وحي اوکړه :

قُلْ لَهُمَا ليستأنفا العملَ فقد أُحبطتُ ما سلف من أعمالهما أما الحوارى فقد أُحبطتُ حسناته لعجبه بنفسه . وأما الآخر فقد أُحبطتُ سيئاته بما ازدرى على نفسه .

اې عيسٰى ! ته دې دواړو ته اووايه چې د سَر نه خپل اعمال شروع کړي ؛ ځکه ما د دوی دواړو مخکيني اعمال ختم کړل ، د عابِد نېک اعمال مې ځکه ختم کړل چې هغه خپل ځان ته دير مغرور وُ ، او ددې بل کس ګناهونه مې ځکه ختم کړل چې ده (توبه اُوويسته او) خپل ځان يې کمزورې اوګڼل .

نو حضرت عيسى عليه السلام دواړو ته خبر ورکړو .

بيا هغه غل د حضرت عيسى عليه السلام په ملګرو کې شامل شو . (۱)

په الله تعالى باندې بَدګمان کول د هلاکت سبب دی

رسولُ الله صلى الله عليه وسلم فرمايي :

(۱) دا واقعه امام غزالي رحمه الله په احياء العلوم کې داسې رانقل کړی : و روي أيضًا أن لصًّا كان يقطع الطريق في بني إسرائيل أربعين سنة . فمر عليه عيسى عليه السلام وخلفه عابد من عباد بني إسرائيل من الحواريين فقال اللص في نفسه هذا نبي الله يمر وإلى جنبه حواريه لو نزلت فكنت معهما ثالثا قال فنزل فجعل يريد أن يدنو من الحواري ويزدري نفسه تعظيمًا للحواري ويقول في نفسه مثلي لا يمشي إلى جنب هذا العابد. قال وأحس الحواري به فقال في نفسه هذا يمشي إلى جانبي فضم نفسه ومشى إلى عيسى عليه الصلاة والسلام فمشى بجنبه فبقي اللص خلفه فأوحى الله تعالى إلى عيسى عليه الصلاة والسلام : قُلْ لَهُمَا ليستأنفا العملَ فقد أُحبطتُ ما سلف من أعمالهما أما الحوارى فقد أُحبطتُ حسناته لعجبه بنفسه وأما الآخر فقد أُحبطتُ سيئاته بما ازدرى على نفسه . فأخبرهما بذلك وضم اللص إليه في سياحته وجعله من حوارييه . احياء علوم الدين ج ۴ ص ۱۵۲ كتاب الخوف والرجاء بيان دواء الرجاء والسبيل الذي يحصل منه حال الرجاء ويغلب .

لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ ، فَإِنَّ قَوْمًا قَدْ أَرْدَاهُمْ سُوءُ ظَنِّهِمْ بِاللهِ.

په تاسو کې چې هر څوک وفات کيږي نو هغه دې ضرور په الله تعالى باندې ښه گمان کوي ؛ ځکه يو قوم همدې بَدگمان هلاک کړو کومو چې په الله تعالى باندې بَدگمان کولو.

الله تعالى دوى ته اوفرمايل :

﴿ وَذَٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾

ترجمه : او دا ستاسو هغه گمان وُ چې تاسو په خپل رَب باندې کولو ، همدې بَدگمان تاسو هلاک کړئ ، پس تاسو د نقصان موندونکو نه شوی.(۱)

د نااُميدئ اسباب

د الله ﷻ نه د نااُميده کيدو ډير اَسباب دي خو زه به درته صرف نهه (۹) اسباب په مختصرې طريقې سره ذکر کړم :

۱. **د الله ﷻ د صفاتو نه ناخبري** : يعنى چې کله انسان ته دا معلومه نه وي چې کَني الله تعالى زما د حالت نه خبر دى ، زما د گناهونو په بَخلو باندې قادر دى ، او هغه بخونکى ذات دى نو خامخا به په ده کې ددې ناخبرئ په وجه نااُميدي پيدا کيږي.

او که دا ورته معلومه شي چې الله تعالى زما په حالت باندې ښه خبر دى ، زما د گناهونو په بَخلو باندې قادِر دى ، او هغه کريم ذات دى نو هيڅ کله به داسې کس د الله ﷻ نه نااُميده نشي.(۲)

---

(۱) عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللهِ عَزَّ وَجَلَّ ، فَإِنَّ قَوْمًا قَدْ أَرْدَاهُمْ سُوءُ ظَنِّهِمْ بِاللهِ . فَقَالَ لَهُمْ : ﴿ وَذَٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدَاكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴾ [فصلت (حم السجدة) آية ۲۳] . حسن الظن بالله لابن ابي الدنيا ص ۱۹ رقم الحديث ۲ . مسند احمد مخرجا رقم الحديث ۱۵۱۹۷ .

(۲) أسباب اليأس والقنوط : الجهل بالله سبحانه وتعالى: قال ابن عادل: القنوط من رحمة الله تعالى لا يحصل إلا عند الجهل بأمور: أحدها: أن يجهل كونه تعالى قادرا عليه. ←←←←

۲. د الله ﷻ نه په ويريدو کې ډيره غلو کول: يعنی کله چې انسان د الله تعالی نه په ويريدو کې ډيره غُلو (يعنی د حد نه تجاوز) اوکړي نو په دې سره هم د الله ﷻ نه نااُميدي پيدا کيږي، بلکه د الله ﷻ نه صرف دومره يَره په کار ده چې انسان پرې د گناهونو نه بچ وي؛ ځکه که دا يره ډيره زياته شي نو دا بيا د نااُميدی سبب گرځي. (۱)

۳. د نااُميده خلقو سره کيناستل: يعنی کله چې انسان د هغه خلقو سره ملګرتيا کوي چې هغوی پخپله د الله ﷻ نه نااُميده وي يا نور خلق د الله ﷻ نه نااُميده کوي نو په دې سره په ده کې هم نااُميدي پيدا کيږي. (۲)

←←← وثانيها: أن يجهل كونه تعالى عالما باحتياج ذلك العبد إليه. وثالثها: أن يجهل كونه تعالى منزها عن البخل، والحاجة. والجهل بكل هذه الأمور سبب للضلال، والقنوط من رحمة الله كبيرة، كالأمن من مكره. اللباب في علوم الكتاب لابن عادل ج ۱۱ ص ۴۷۱.

وقال ابن القيم: فَالْكَبَائِرُ: .... وَالْقُنُوطِ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ، وَالْيَأْس مِنْ رَوْحِ اللهِ ..... وَهَذِهِ الْآفَاتُ إِنَّمَا تَنْشَأُ مِنَ الْجَهْلِ بِعُبُودِيَّةِ الْقَلْبِ، وَتَرْكِ الْقِيَامِ بِهَا. مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين ج ۱ ص ۱۳۳ فَصْلٌ مَرَاتِبُ الْعُبُودِيَّةِ وَهِيَ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرْتَبَةً عِبَادَةُ الْقَلْبِ. موسوعة الاخلاق الاسلامية ج۳ ص ۴۲ اليأس والقنوط.

(۱) الغلو في الخوف من الله سبحانه وتعالى: قال ابن القيم رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا يَنْزِعُ الْخَوْفَ يُفْضِي بِهِ إِلَى حَدٍّ يُوقِعُهُ فِي الْقُنُوطِ، وَالْيَأْسِ مِنْ رَحْمَةِ اللهِ. فَإِنَّ هَذَا الْخَوْفَ مَذْمُومٌ. وَسَمِعْتُ شَيْخَ الْإِسْلَامِ ابْنَ تَيْمِيَّةَ رَحِمَهُ اللهُ يَقُولُ: حَدُّ الْخَوْفِ مَا حَجَزَكَ عَنْ مَعَاصِي اللهِ. فَمَا زَادَ عَلَى ذَلِكَ فَهُوَ غَيْرُ مُحْتَاجٍ إِلَيْهِ. وَهَذَا الْخَوْفُ الْمُوقِعُ فِي الْإِيَاسِ إِسَاءَةُ أَدَبٍ عَلَى رَحْمَةِ اللهِ تَعَالَى، الَّتِي سَبَقَتْ غَضَبَهُ، وَجَهْلٌ بِهَا. مدارج السالكين بين منازل إياك نعبد وإياك نستعين ج ۲ ص ۳۷۱ فَصْلٌ مَنْزِلَةُ الْأَدَبِ فَصْلٌ دَرَجَاتُ الْأَدَبِ

ولغلبة هذا الخوف على قلب اليائس أسباب منها: إدراك قلبه من معاني الأسماء والصفات ما يدل على عظمة الله وجبروته وسرعة عقابه وشدة انتقامه، وحجب قلبه عن الأسماء الدالة على الرحمة واللطف والتوبة والمغفرة .... فيسيطر على القلب الخوف فيسلمه ذلك إلى اليأس من روح الله والقنوط من رحمته. أثر الإيمان في تحصين الأمة الإسلامية ضد الأفكار الهدامة لعبد الله الجربوع ۲/ ۴۸۰.

(۲) مصاحبة اليائسين والقانطين والمقنطين: فإن مصاحبة هؤلاء تورث اليأس والقنوط من رحمة الله إما مشابهة أو عقوبة للاختلاط بهم. موسوعة الاخلاق الاسلامية ج۳ ص ۴۲ اليأس والقنوط.

٤. تول اعتماد په ظاهري اسبابو باندې كول : چې كله انسان د دُنيا په دې ظاهري اَسبابو باندې پوره اعتماد اوكړي او الله ﷻ طرف ته يې توجّه نه وي نو چې كله د اَسبابو په وجه څه كار اُونشي نو بيا په ده كې نااُميدي پيدا كيږي.

د مسلمان شان دادی چې دا به ظاهري اسباب هم استعمالوي خو تول اعتماد به يې په الله ﷻ باندې وي. (۱)

٥. په دِين كې د حد نه زياته سختي كول : يعنی كله چې انسان هميشه د دِين په سختو احكاماتو باندې عمل كوي ، او شريعت چې ده ته په كومو كارونو كې رخصت او آساني وركړی په هغې باندې عمل نه كوي نو په دې سره هم آخر په ده كې نااُميدي پيدا كيږي. (۲)

٦. بې صبري او د نېكو اعمالو نتيجه سمدست طلب كول : يعنی چې كله په انسان باندې څه امتحانات راشي او دا په هغې باندې صبر اونكړي نو په دې سره هم په ده كې نااُميدي پيدا كيږي.

يا څه نېک اعمال كوي مثلاً دُعاګانې غواړي خو قبليدل يې سمدستي طلب كوي نو

---

(۱) التعلق بالأسباب: قال فخر الدين الرازي رَحِمَهُ اللَّهُ : وَذَلِكَ لِأَنَّ الْكَافِرَ يَعْتَقِدُ أَنَّ السَّبَبَ فِي حُصُولِ تِلْكَ النِّعْمَةِ سَبَبٌ اتِّفَاقِيٌّ. ثُمَّ إِنَّهُ يَسْتَبْعِدُ حُدُوثَ ذَلِكَ الِاتِّفَاقِ مَرَّةً أُخْرَى فَلَا جَرَمَ يَسْتَبْعِدُ عَوْدَ تِلْكَ النِّعْمَةِ فَيَقَعُ فِي الْيَأْسِ. وَأَمَّا الْمُسْلِمُ الَّذِي يَعْتَقِدُ أَنَّ تِلْكَ النِّعْمَةَ إِنَّمَا حَصَلَتْ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى وَفَضْلِهِ وَإِحْسَانِهِ وَطَوْلِهِ فَإِنَّهُ لَا يَحْصُلُ لَهُ الْيَأْسُ. بَلْ يَقُولُ لَعَلَّهُ تَعَالَى يَرُدُّهَا إِلَيَّ بَعْدَ ذَلِكَ أَكْمَلَ وَأَحْسَنَ وَأَفْضَلَ مِمَّا كَانَتْ. التفسير الكبير ج۱۷ ص ۳۲۲ سورة هود في تشريح آية ۹.

(۲) التشدد في الدين وترك الأخذ بالرخص المشروعة : قال المناوي: قال الغزالي رحمه الله: هذا قاله بقصد حديث إن الله تعالى يحب أن تؤتى رخصه كما يكره أن تؤتى معصيته تطييبا لقلوب الضعفاء حتى لا ينتهي بهم الضعف إلى اليأس والقنوط فيتركوا الميسور من الخير عليهم لعجزهم عن منتهى الدرجات فما أرسل إلا رحمة للعالمين كلهم على اختلاف درجاتهم وأصنافهم. فيض القدير شرح الجامع الصغير لعبد الرؤوف المناوي ۲/ ۲۹٦.

اوس که ده ته همدا څيز ملاؤ نشي کوم چې ده غوښتې وي نو په دې سره هم په ده کې نااُميدي پيدا کيږي .

حالانکه دا دده غلطي ده ځکه د انسان هيڅ دُعا او هيڅ نيک عمل نه ضائع کيږي ، خو کله په زر دُعا قبليدو کې دده خبر نه وي ، يا دا دُعا دده د پاره د آخرت ذخيره جوړه شوې وي ، او يا په ده باندې څه امتحان راروان وي هغه وراندې دفع شوې وي نو ځکه ورته هماغه څيز سمدست ملاؤ نشي کوم چې ده په دُعا کې غوښتې وُ .(۱)

۷ . د اسبابو سره زړه تړل : يعنی کله چې د انسان په زړه کې د دُنيا سره محبت وي نو چې کله يا دده سره دا دُنيا وي نو خوشحاله وي ، خو چې کله ورنه لاړه شي نو يا خفه

---

(۱) قلة الصبر واستعجال النتائج : إن ضعف النفوس عن تحمل البلاء والصبر عليه واستعجال حصول الخير يؤدي للإصابة باليأس والقنوط لاسيما مع طول الزمن واشتداد البلاء على الإنـــسان . موسوعة الاخلاق الاسلامية ج۳ ص۴۲ الياس والقنوط .

فَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: « لَا يَزَالُ يُسْتَجَابُ لِلْعَبْدِ، مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ أَوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ، مَا لَمْ يَسْتَعْجِلْ » قِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ ! مَا الِاسْتِعْجَالُ؟ قَالَ: يَقُولُ: « قَدْ دَعَوْتُ وَقَدْ دَعَوْتُ، فَلَمْ أَرَ يَسْتَجِيبُ لِي، فَيَسْتَحْسِرُ عِنْدَ ذَلِكَ وَيَدَعُ الدُّعَاءَ » . صحيح مسلم كتاب الذِّكْرِ وَالدُّعَاءِ وَالتَّوْبَةِ وَالِاسْتِغْفَارِ بَابُ بَيَانِ أَنَّهُ يُسْتَجَابُ لِلدَّاعِي مَا لَمْ يَعْجَلْ فَيَقُولُ: دَعَوْتُ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي رقم الحديث ۹۲ (۲۷۳۵)

قال القرطبي: والقائل قد دعوت فلم أر يستجاب لي ويترك قانطا من رحمة الله وفي صورة الممتن على ربه ثم إنه جاهل بالإجابة فإنه يظنها إسعافه في عين ما طلب فقد يعلم الله تعالى أن في عين ما طلب مفـــسدة . المفهم لما اشكل من تلخيص كتاب مسلم للقرطبي ۷/ ۶۳ .

عَنْ خَبَّابِ بْنِ الأَرَتِّ ﷺ ، قَالَ: شَكَوْنَا إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ بُرْدَةً لَهُ فِي ظِلِّ الكَعْبَةِ، فَقُلْنَا: أَلَا تَسْتَنْصِرُ لَنَا أَلَا تَدْعُو لَنَا؟ فَقَالَ: « قَدْ كَانَ مَنْ قَبْلَكُمْ، يُؤْخَذُ الرَّجُلُ فَيُحْفَرُ لَهُ فِي الأَرْضِ، فَيُجْعَلُ فِيهَا، فَيُجَاءُ بِالْمِنْشَارِ فَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ فَيُجْعَلُ بِنِصْفَيْنِ، وَيُمْشَطُ بِأَمْشَاطِ الحَدِيدِ، مَا دُونَ لَحْمِهِ وَعَظْمِهِ، فَمَا يَصُدُّهُ ذَلِكَ عَنْ دِينِهِ، وَاللهِ لَيَتِمَّنَّ هَذَا الأَمْرُ حَتَّى يَسِيرَ الرَّاكِبُ مِنْ صَنْعَاءَ إِلَى حَضْرَمَوْتَ لَا يَخَافُ إِلَّا اللهَ، وَالذِّئْبَ عَلَى غَنَمِهِ، وَلَكِنَّكُمْ تَسْتَعْجِلُونَ » . صحيح البخاري كِتَابُ الإِكْرَاهِ بَابُ مَنِ اخْتَارَ الضَّرْبَ وَالقَتْلَ وَالهَوَانَ عَلَى الكُفْرِ رقم الحديث ۶۹۴۳

وي او نااُميده شي . (۱)

۸ . كم هِمتي او د اِصلاح څوشش نه كول : يعنى چې كله يو انسان په معاشره كې ډير فساد اوګوري ، يا خپل ځان په ګناهونو كې اَخته اوګوري نو دا دومره پَست هِمته وي چې ددې معاشرې يا خپل ځان اِصلاح كول ناممكن ګڼړي نو ددې خپلې كم هِمتۍ په وجه په كې نااُميدي پيدا شي . (۲)

۹ . هميشه د الله تعالى د عذابونو تذكره كول : يعنى كله چې يو عالِم خلقو ته صرف او صرف د الله ﷻ د عذاب تذكره كوي ، يا صرف تَرهيبات بيانوي ، د الله تعالى د رَحم او ترغيباتو هيڅ تذكره نه كوي نو په دې سره هم په خلقو كې د الله تعالى د رحمت نه نااُميدي پيدا كيږي . (۳)

د نااُميدۍ نه د بچ كيدو طريقې

د نااُميدۍ نه د بچ نهه (۹) طريقې درته ذكر كوم :

---

(۱) تعلق القلب بالدنيا : فمن أسباب اليأس والقنوط الأساسية تعلق القلب بالدنيا والفرح بأخذها والحزن والتأسف على فواتها بكل ما فيها من جاه وسلطان وزوجة وأولاد ومال وعافية . قال تعالى : ﴿ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴾ [الروم آية ۳٦]. موسوعة الاخلاق الاسلامية ج۳ ص ۴۳ اليأس والقنوط .

(۲) دنو الهمة والاستسلام للواقع وضعف الرغبة في التغيير: قال محمد بن إبراهيم الحمد: اليأس من الإصلاح يقع فيه كثير من الناس فإذا عاين الشرور المتراكمة والمصائب والمحن والفتن ومن الفرقة والتناحر والاختلاف الذي يسري في صفوف المسلمين يأس من الإصلاح .. ومثل ذلك في شأن كثير من الناس ممن يسرف على نفسه بالمعاصي ويكبه في أودية الرذيلة فتجده ييأس من إصلاح حاله والرقي بها إلى الأمثل بل ربما ظن أن التغيير مستحيل .. وهذا كله مظهر من مظاهر دنو الهمة وصغر النفس والعجز عن مواجهة المتاعب والمصاعب . الهمة العالية لمحمد بن إبراهيم الحمد ۱/ ۵۰ .

(۳) التركيز على جانب الترهيب فقط في الدعوة إلى الله تعالى. موسوعة الاخلاق الاسلامية ج۳ ص ۴۳ اليأس والقنوط .

۱. د الله تعالی په صفتونو باندې علم او ایمان لرل: یعني چې که
څوک د الله ﷻ په صفتونو باندې ښه پوهه ولري او ښه ځکه د الله تعالی په هغو صفتونو
باندې یقین ولري چې هغه د الله تعالی په رحمت، مهربانۍ، بخښنې، سخاوت، توبه
قبلولو او پټولو باندې دلالت کوي نو په دې سړي کې به هیڅکله د الله ﷻ
نه مایوسي نشي.

۲. په الله ﷻ باندې نیک گمان لرل او د هغه د رحمت امید ساتل:
یعني چې کله مسلمان په الله ﷻ باندې نیک گمان کوي او د هغه د رحمت امید ساتي، نو
ځکه هغه ته رسېږي او حدیث قدسي مخکې تېر شو چې په هغه کې د الله تعالی باندې د
نیک گمان کولو ذکر دی نو په دې سړي کې به هیڅکله د الله ﷻ نه مایوسي نشي.

۳. په هر حالت کې اعتماد په الله ﷻ باندې کول: یعني چې کله
یو کس اعتماد همیشه په الله ﷻ باندې وي، او دا یې سبب شي چې د خپل خالق په
مسبب الاسباب ذات (الله تعالی) باندې وي نو دا سړی به هېڅکله مایوسه نه شي.

(۱) الوسائل المعينة للتخلص من اليأس والقنوط: الإيمان بأسماء الله وصفاته: أي العلم والإيمان
بأسماء الله وصفاته وخاصة التي تدل على الرحمة والمغفرة والكرم والجود تعصم المسلم من اليأس من رحمة
الله وفضله. قال ابن القيم رحمه الله: إذا علم العبد وآمن بصفات الله من الرحمة والرأفة والتوب والعفو
والمغفرة والستر والرعاية لرحمته فإنه كلما وقع في ذنب دعا الله أن يرحمه ويغفر له ويتوب عليه
ومع ذلك علم أن الله من ستره وعفوه يعاملنا بمؤمنين. فكيف يقنط من رحمة ربه من علم أنه كلما أذنب ولا يجد
اليأس إليه سبيلا. كيف ييأس من يؤمن بصفات العفو والرحمة؟ كيف ييأس من رحمة الله من عرف أن
الله يتصف بصفة الكرم والجود والرحمة ... ولكن ...
موسوعة الأخلاق الإسلامية ج ٢ ص ٢٥ ...
(۲) حسن الظن بالله ورجاء رحمته: قال ... حسن رجاء بلا عمل، وخوف بلا قنوط ولا يأس
من حسن الظن بالله تعالى ... الأدب ... ١ / ٣٦٩

۱. د الله تعالی په صفتونو باندې عِلم او اِیمان لرل : یعنی چې کله د یو چا د الله ﷻ په صفاتو باندې عِلم او اِیمان وي او بیا خاصکر د الله تعالی په هغه صفاتو باندې یې عِلم وي چې هغه د الله تعالی په رحمت ، مهربانی ، معافی ، سخاوت ، توبه قبلولو ، او پَرده پُوشی باندې دلالت کوي نو په داسې کس کې به هیڅ کله د الله ﷻ نااُمیدي پیدا نشي. (۱)

۲. په الله ﷻ باندې ښه ګمان لرل او د هغه د رحمت اُمید ساتل : یعنی چې کله مسلمان په الله ﷻ باندې ښه ګمان کوي او دهغه د رحمت اُمید ساتي ، بیا خاصکر هغه آیتونه او احادیث ځان ته رامخې ته کوي چې په هغې کې په الله تعالی باندې د ښه ګمان تذکره وي نو داسې کس به هیڅ کله د الله ﷻ نه نااُمیده نشي. (۲)

۳. په هر حالت کې اعتماد په الله ﷻ باندې کول : یعنی چې کله د یو کس اعتماد همیشه په الله ﷻ باندې وي ، ظاهري اَسباب استعمالوي خو نظر یې په مُسَبِّبُ الأسباب ذات (الله تعالی) باندې وي نو داسې کس به هم د نااُمیدی نه بچ وي ؛

(۱) الوسائل المعينة للتخلص من اليأس والقنوط . الإيمان بأسماء الله وصفاته: أن العلم والإيمان بأسماء الله وصفاته وخاصة التي تدل على الرحمة والمغفرة والكرم والجود تجعل المسلم لا ييأس من رحمة الله وفضله. قال علوي السقاف: إذا علم العبد وآمن بصفات الله من الرحمة، والرأفة، والتَّوْب، واللطف، والعفو، والمغفرة، والستر، وإجابة الدعاء؛ فإنه كلما وقع في ذنب، دعا الله أن يرحمه ويغفر له ويتوب عليه، وطمع فيما عند الله من سترٍ ولطفٍ بعباده المؤمنين، فأكسبه هذا رجعة وأوبة إلى الله كلما أذنب. ولا يجد اليأس إلى قلبه سبيلاً، كيف ييأس من يؤمن بصفات الصبر، والحلم؟! كيف ييأس من رحمة الله من علم أن الله يتصف بصفة الكرم، والجود، والعطاء . صفات الله عز وجل الواردة في الكتاب والسنة لعلوي السقاف ۱/ ۳٦ .
موسوعة الاخلاق الاسلامية ج۳ ص ۴۲ اليأس والقنوط .

(۲) حسن الظن بالله ورجاء رحمته: قال السفاريني: حال السلف رجاء بلا إهمال، وخوف بلا قنوط. ولابد من حسن الظن بالله تعالى. غذاء الألباب في شرح منظومة الآداب للسفاريني ۱/ ۴٦٦.

ځکه که چيرته په ده باندې په يوه موقع کې سختي راشي نو دې به دا ګمان کوي چې الله تعالی د هرې سختۍ پسې آساني راولي ، نو په دې سره به دا د نااُميدۍ نه بچ وي . (۱)

٤. د ويرې او اُميد په مينځ کې ژوند تيرول : يعنی مسلمان به د الله تعالی نه د ډَرې او ښه اُميد په مينځ مينځ کې ژوند تيروي ، او دا دواړه به يو شان وي ؛ ځکه که ويره ډيره غالبه شي او ښه اُميد ورسره نه وي نو په دې سره په انسان کې نااُميدي پيدا کيږي ، او که ښه ګمان ډير غالب شي او ويره ورسره نه وي نو بيا داسې کس په ګناهونو کې مبتلاء کيږي . (۲)

٥. په تقدير باندې اِيمان لرل : يعنی چې کله د انسان دا يقين وي چې دا ماته څه راپيښيږي دا ټول په تقدير کې د ما سره ليکل شوي وو نو داسې کس هيڅ کله نه نااُميده کيږي . (۳)

---

(۱) تعلق القلب بالله والثقة به: لا بد على المرء أن يعلق قلبه بالله ويجعل الثقة به سبحانه وتعالى في كل أحواله و لا يليق بالمسلم أن ييأس من روح الله ولا يقنط من رحمته. ولا يكون نظره مقصوراً على الأمور المادية والأسباب الظاهرة. بل يكون متلفتا في قلبه في كل وقت إلى مسبب الأسباب إلى الكريم الوهاب متحريا للفرج واثقا بأن الله سيجعل بعد العسر يسرا ومن هنا ينبعث للقيام بما يقدر عليه من النصح والإرشاد والدعوة ويقنع باليسير إذا لم يمكن الكثير وبزوال بعض الشر وتخفيفه إذا تعذر غير ذلك . الهمة العالية لمحمد الحمد ۱/ ٥٠.

(۲) أن يكون بين الخوف والرجاء: قال تعالى في مدح عباده المؤمنين: ﴿ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَاشِعِينَ ﴾ [الأنبياء الآية ٩٠]. قال السفاريني: نص الإمام أحمد رضي الله عنه: ينبغي للمؤمن أن يكون رجاؤه وخوفه واحدا. فأيهما غلب صاحبه هلك. وهذا هو العدل. ولهذا من غلب عليه حال الخوف أوقعه في نوع من اليأس والقنوط. إما في نفسه، وإما في أمور الناس. ومن غلب عليه حال الرجاء بلا خوف أوقعه في نوع من الأمن لمكر الله. إما في نفسه وإما في الناس . غذاء الألباب في شرح منظومة الآداب للسفاريني ۱/ ۲٦۲.

(۳) الإيمان بالقضاء والقدر: إذا علم المرء وأيقن أن كل ما حصل له هو بقضاء الله وقدره يستريح قلبه ولم ييأس لفوات شيء . موسوعة الاخلاق الاسلامية ج۲ ص ٥٢ اليأس والقنوط .

الله تعالى فرمايي :

﴿ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي ٱلْأَرْضِ وَلَا فِيٓ أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَٰبٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَآۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى ٱللَّهِ يَسِيرٌ ﴾.(١)

ترجمه : هر مصيبت چې په زمکه کې يا ستاسو په نفسونو کې راځي نو دا په يو کتاب کې ليکلې شوې دی مخکې ددينه چې مونږ دا مصيبت پيدا کړو .(يعنی ددې مصيبت د پيدائش نه مخکې دا هر څه په يو کتاب کې ليکل شوي) ، بيشکه دا خبره په الله تعالى باندې آسانه ده .

بل ځای فرمايي :

﴿ مَآ أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ ٱللَّهِۗ وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُۥۚ وَٱللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾.(٢)

ترجمه : (په دُنيا کې) هيڅ مصيبت د الله تعالى د حکم نه بغير نه راځي ، او څوک چې په الله باندې ايمان راوړي نو الله تعالى دده زړه ته هدايت کوي ، او الله تعالى په هر څيز باندې ښه پوهه دی .

٦ . د امتحاناتو په راتلو صبر کول : يعنی چې کله په انسان باندې څه امتحانات راشي نو دا به ورباندې صبر کوي ، د صبر اَجرونه به ځان ته رايادوي ، او هغه آيتونه او احاديث به ځان ته رامخې ته کوي چې په هغې کې د نااُميده کيدونکو خلقو مذمّت بيان شوی نو په دې سره به هم انسان د نااُميدی نه بچ شي .(٣)

---

(١) الحديد آية ٢٢ .

(٢) التغابن آية ١١ .

(٣) الصبر عند حدوث البلاء: وذلك أن الله سبحانه ذم اليائسين من رحمته عند حصول البلاء واستثنى من الذم الصابرين على البلاء وجعل لهم الثواب العظيم. فقال تعالى: ﴿ وَلَئِنْ أَذَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَٰهَا مِنْهُ إِنَّهُۥ لَيَـُٔوسٌ كَفُورٌ وَلَئِنْ أَذَقْنَٰهُ نَعْمَآءَ بَعْدَ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ ٱلسَّيِّـَٔاتُ عَنِّيٓۚ إِنَّهُۥ لَفَرِحٌ فَخُورٌ إِلَّا ٱلَّذِينَ صَبَرُوا۟ وَعَمِلُوا۟ ٱلصَّٰلِحَٰتِ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴾ . [هود آية ٩ تا ١١] ←←←

۷ . د الله ﷻ نه پوره يقين سره دُعا غوښتل : يعنى كله چې په مسلمان باندې تكليف راشي نو دا به ددې تكليف لرې كولو د پاره په پوره اعتماد سره د الله ﷻ نه دُعا غواړي او بيا به يې دا پُوخ يقين وي چې الله تعالى به زما دا دُعا قبلوي نو په دې سره هم دا انسان د نااُميدى نه بچ كيږي . (۱)

۸ . ظاهري اسباب هم استعمالول : انسان چې په دې دُنيا كې ژوند تيروي نو دا ظاهري اَسباب به هم استعمالوي ؛ ځكه د حضرت يوسف عليه السلام په واقعه كې ذكر دي حضرت يعقوب عليه السلام خپلو بچو ته د ظاهري اَسبابو استعمالولو او د نااُميدى نه د بچ كيدو حكم كړې وُ . (۲)

حضرت يعقوب عليه السلام خپلو بچو ته وويل :

←←← ونهى النبي صلى الله عليه وسلم عن تمني الموت بسبب البلاء . فَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَتَمَنَّيَنَّ أَحَدُكُمُ الْمَوْتَ مِنْ ضُرٍّ أَصَابَهُ. فَإِنْ كَانَ لَا بُدَّ فَاعِلًا. فَلْيَقُلْ: اَللَّهُمَّ أَحْيِنِيْ مَا كَانَتِ الْحَيَاةُ خَيْرًا لِيْ وَتَوَفَّنِيْ إِذَا كَانَتِ الْوَفَاةُ خَيْرًا لِيْ . صحيح البخاري كِتَابُ الْمَرْضَى بَابُ تَمَنِّي الْمَرِيضِ الْمَوْتَ رقم الحديث ۵۶۷۱ . موسوعة الاخلاق الاسلامية ج۲ ص۴۵ اليأس والقنوط .

(۱) الدعاء مع الإيقان بالإجابة: قال تعالى عن نبيه يعقوب عليه السلام لما عوتب في تذكر يوسف عليه الصلاة والسلام بعد طول الزمان وانقطاع الأمل وحصول اليأس في رجوعه قال بلسان المؤمن الواثق في وعد الله برفع البلاء عن الصابرين وإجابة دعوة المضطرين ﴿ قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾ . [يوسف آية ۸۶].

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أُدْعُوا اللهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ، وَاعْلَمُوا أَنَّ اللهَ لَا يَسْتَجِيبُ دُعَاءً مِنْ قَلْبٍ غَافِلٍ لَاهٍ. سنن الترمذي أَبْوَابُ الدَّعَوَاتِ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رقم الحديث ۳۴۷۹ . موسوعة الاخلاق الاسلامية ج۲ ص۴۵ اليأس والقنوط .

(۲) الأخذ بالأسباب: يظهر لنا جليًا في قصة يوسف عليه السلام الأخذ بالأسباب وترك الاستسلام لليأس فقد قال نبي الله يعقوب عليه السلام لأولاده لما أطلقوه لفقد ابنه الثاني: ﴿ يَا بَنِيَّ اذْهَبُوا .... ﴾ موسوعة الاخلاق الاسلامية ج۲ ص۴۶ اليأس والقنوط .

﴿ يَٰبَنِيَّ ٱذۡهَبُواْ فَتَحَسَّسُواْ مِن يُوسُفَ وَأَخِيهِ وَلَا تَاْيۡـَٔسُواْ مِن رَّوۡحِ ٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ لَا يَاْيۡـَٔسُ مِن رَّوۡحِ ٱللَّهِ إِلَّا ٱلۡقَوۡمُ ٱلۡكَٰفِرُونَ ﴾.(۱)

ترجمه: اې زما ځامنو! تاسو لاړ شئ د يوسف او د هغه د ورور (بِنيامين) لټون اوکړئ او د الله تعالى د رحمت نه مه نااُميده کيږئ، بيشکه د الله د رحمت نه خو صرف کافران قوم نااُميده کيږي.

۹. **د دُنيا د محبت نه ځان ساتل**: يعنى مسلمان به اګر چې دُنيوي اَسباب استعمالوي خو ددې سره به په زړه کې د دُنيا سره محبت نه ساتي، ځکه د چا په زړه کې چې د دُنيا محبت پيدا شي نو بيا داسې کس د دُنيا په راتلو خوشحاليږي خو چې کله ورنه لاړه شي نو بيا نااُميده کيږي.

انسان به دا سوچ کوي چې الله تعالى دُنيا هر چا ته ورکوي خو د آخرت نعمتونه صرف خپلو مَحبوبو خلقو ته ورکوي.

همدارنګې انسان به دا سوچ کوي چې که زه هر څومره ځان سترې کړم نو صرف هماغه حصه دُنيا به راته ملاويږي کومه چې زما په تقدير کې ليکلې شوې وي، يا چې د داسې کس نه دُنيا لاړه شي نو دا هيڅ کله نه نااُميده کيږي.(۲)

(۱) سورة يوسف آية ۸۷.

(۲) الزهد في الدنيا: فمن أسباب اليأس والقنوط الأساسية تعلق القلب بالدنيا والفرح بأخذها والحزن والتأسف على فواتها بكل ما فيها من جاه وسلطان وزوجة وأولاد ومال وعافية .. الخ فاعلم أن الله سبحانه يعطي الدنيا لمن لا يحب ومن يحب ولا يعطي الآخرة إلا لمن أحب وقد منع أحب الخلق إليه وأكرمهم عليه نبينا محمد صلى الله عليه وسلم الدنيا وما فيها فخرج وما ملأ بطنه من خبز البر ثلاث أيام متواليات. وأن المرء لن يأخذ أكثر مما قدر له فلا ييأس ولا يقنط لفوات شيء. موسوعة الاخلاق الاسلامية ج۳ ص ۲۶ اليأس والقنوط.

د غونډ تقرير خلاصه

د غونډ تقرير خلاصه دا رااُووته چې د مسلمان د پاره لکه څرنګې چې د الله ﷻ د عذاب نه ويريدل په کار دي نو همدغه شان دده د پاره د الله ﷻ نه ښه اُميد لرل هم په کار دي ، يعنې مسلمان به د خَوف او رَجاء په مينځ مينځ کې ژوند تيروي ؛ ځکه دا دواړه مضامين په قرآن کريم او احاديثو کې اکثر يو ځای ذکر دي .

انسان چې په الله تعالی باندې څنګه ګمان کوي نو الله تعالی ورسره هماغه شان معامله کوي ، په الله ﷻ باندې ښه ګمان کول بهترين عبادت دی ، داسې کس په دُنيا او آخرت دواړو کې کامياب وي .

بيا خاصکر د مرګ په وخت په الله ﷻ باندې ښه ګمان په کار دی ځکه د چا چې په دې وخت کې په الله تعالی باندې ښه ګمان وَي نو الله تعالی داسې کس ته مغفرت کوي ، ده ته قبر فراخه کوي ، او د نُور نه يې ورته ډکوي .

نبي عليه السلام هم خپل اُمت ته دير داسې واقعات ذکر کړي چې چا په دُنيا کې په الله ﷻ باندې ښه ګمان کړی الله تعالی د هغه مغفرت کړی ، او د جنت مستحق يې ګرځولی .

ځکه د الله تعالی رحمت د هغه په غضب باندې غالب دی او هغه په خپلو بندګانو باندې دير مهربان دی .

لهذا مسلمان ته په کار دي چې د ښکو اعمالو کولو او ګناهونو نه ځان ساتلو باوجود په الله ﷻ باندې ښه ګمان اوکړي ، او د نااُميدۍ نه بچ شي ، ځکه د الله ﷻ نه نااُميده کيدل ګناهِ کبيره او حرام دي ، صرف کافران او ګمراهان خلق د الله تعالی د رحمت نه نااُميده کيږي ، د کامِلِ مؤمنانو صفت دادی چې دوی د الله نه نه نااُميده کيږي .

همدارنګې مسلمان به نور خلق هم د الله تعالی د رحمت نه نه نااُميده کوي ؛ ځکه څوک چې نور خلق د الله تعالی د رحمت نه نااُميده کوي نو الله ﷻ داسې خلق د خپل رحمت نه نااُميده کوي ، لهذا مسلمان ته په کار دي چې د هغې اسبابو نه ځان اُوساتي چې د هغې په وجه په ده کې نااُميدي پيدا کيږي ، او هغه اسباب خپل کړي چې د هغې په وجه په ده کې د الله تعالی نه ښه اُميد پيدا کيږي .

دُعا

الله تعالی دې زمونږ په زړونو کې هم بنه اُمید پیدا کړي.

ربِ کریم دې مونږ ټول د نااُمیدئ او مایوسئ نه اُوساتي.

پروردګارِ عالم دې مونږ ته د خپل محبوب پیغمبر محمّدُ رّسولُ الله صلی الله علیه وسلم او د هغه د صحابه کرامو رضی الله عنهم په نقشِ قدم باندې د تللو توفیق رانصیبه کړي.

الله رب العزت دې مونږ ټولو ته په شریعت باندې اِستقامت او د دِین د خدمت توفیق راکړي.

آمِیْن یَارَبَّ الْعَالَمِیْن.

وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

خوشخبري

ددې پسې به اِن شَاءَ الله خلورم جلد وي ، او دا سلسله به د الله ﷻ په توفيق سره تر يو وخته پورې همداسې جاري وي .

په خپلو خصوصي دُعاګانو کې مو ياد ساتئ

ستاسو ورور:

ابوالشمس نورالهدا عفى عنه

موبائل نمبر : ۰۳۰۶ ۵۴۴۷۱۷۴

د عُلماؤ، طُلباؤ، مُقرّرينو او عامو مسلمانانو د پاره په مختلفو موضوع گانو باندې

د تقريرونو يوه مُفصّله، مُعتَمَده، عِلمي، او تحقيقي ذَخِيره:

اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِيْرُوْنه

جلد ۱ تا جلد ۱۵

تاليف

اَبُوالشَّمْس مولانا نُورُالهُدٰى عُفِيَ عَنْهُ

فاضلِ جامعه امدادُالعلوم پشاور صدر، و وفاق المدارس العربية ملتان

ایم اے عبدالولی خان یونیورسٹی مردان

حالًا: مُدَرِّس دَارُالعلوم فيضُ القُرآن اكاخيل كالونى. مردان

زما نور تالیفات

ددې موجوده کتاب نه علاوه زما نور تالیفات هم شته :

۱. اِصْلَاحِيْ مُدَلَّلْ تَقْرِيْرُوْنه : دا کتاب په پنځلس جلدونو کې دی ، په پښتو او فارسی کې چاپ شوی ، په مکتبو کې ملاویږي. او څه لږ وخت پس به اِن شَاءَ الله دا مکمل کتاب په اُردو کې هم چاپ شي.

۲. اَلْأَسْئِلَةُ وَالْأَجْوِبَةُ الْفَاضِلَة لِتَشْحِيْذِ الْأَذْهَانِ الْكَامِلَة :
په دې کتاب کې د ذهن د زیرکتیا د پاره د مختلفو علومو متعلق مُعَمّٰی سوالات او جوابات دي ، دا کتاب په پښتو ، اُردو او فارسي درې وارو ژبو کې چاپ شوی ، په مکتبو کې پیدا کیږي.

۳ . هر تقریر په مُختلفو ژبو کې : په دې کتاب کې په پنځه واړه ژبو کې تقریرونه دي. دا کتاب هم چاپ شوی ، په مکتبو کې ملاویږي.

ابوالشمس نورالهدا عفىٰ عنه

موبائل نمبر : ۰۲۰٦ ۵۴۴۷۱۷۴

علماء، طلباء، مقررین، اور عام مسلمانوں کے لئے مختلف موضوعات پر تقاریر کا ایک مفصل،
مستند، علمی اور تحقیقی ذخیرہ :

اِصلاحی مُدَلَّل تقاریر

۱ تا ۱۵ جلد

تالیف

ابو الشمس مولانا نور الہدیٰ عفی عنہ
مہتمم دارالعلوم فیض القرآن اکاخیل کالونی مردان

په مختلفو ژبو (يعنى پښتو ، اردو ، عربي ، فارسي او انګريزي)
کې د تقرير اِستعداد پيدا کولو د پاره اَولنۍ ، بې مِثله، ناياب، جامِع،
عِلمي او تحقيقي کتاب :

هر تقرير په مُختلفو ژبو کي

كُلُّ خُطْبَةٍ بِلُغَاتٍ مُخْتَلِفَةٍ

ہر تقریر مختلف زبانوں میں

هر تقرير در زبان هاى مختلف

Every speech in different Languages

تالِيف

اَبُوالشَّمْس مولانا نُورُالهُدٰى عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فيضُ القُرآن اكاخيل كالونى مردان

په پښتو ژبه کې د اول ځل لپاره د ذهن د زِیرکتیا، بیدارولو او مضبوطولو د پاره د مختلفو مَوضوعاتو متعلق عجیبه، مُعَمّی، عِلمي او تحقیقي سوالات او جوابات :

أَلْأَسْئِلَةُ وَالْأَجْوِبَةُ الْفَاضِلَةُ لِتَشْحِيْذِ الْأَذْهَانِ الْكَامِلَةِ

یعنی

مُعَمّٰی او عِلمي سوالات او جوابات

تالِیف

اَبُو الشَّمْس مولانا نُوْرُ الْهُدٰی عُفِيَ عَنْهُ

مُدَرِّس دَارُالعلوم فیض القُرآن اکاخیل کالونی. مردان

نوټ: دا کتاب په پښتو. اردو. او فارسي ژبه کې چاپ شوی. چې په هره غټه مکتبه کې پیدا کیږي.

اول جلد

۱. د زَنانهوُ د پاره د شرعي پَردې اَهميت او ثبوت
۲. د زَنانهوُ د پاره د پَردې فضائل او بې پَردګۍ سزاګانې
۳. ښځو د پاره د کور نه د بهر وتلو شرائط او آداب
۴. د پَردې متعلق اعتراضات او د هغې جوابات
۵. د پَردې متعلق ضروري فِقهي مسائل

دويم جلد

۱. پَردۍ ښځې سره خَلوَت او اِختِلاط حرام دی
۲. د بَدنظرۍ سزاګانې او ددينه د بچ کيدو طريقې
۳. د نظر حفاظت کول
۴. د تواضع فضائل او فوائد (ورسره) د نبي ﷺ، صحابه کرامواو نورو بزرګانو د تواضع واقعات
۵. د جُمعې او اخترونو خُطبې

دريم جلد

۱. د تقوی فضائل او فوائد
۲. د نبي عليه السلام، صحابه کرامو او نورو بزرګانو د تقوی واقعات
۳. د الله ﷻ د عذاب نه ويريدل (ورسره) د نبي عليه السلام، صحابه کرامواو نورو بزرګانو د الله ﷻ نه د ويريدو واقعات
۴. د الله ﷻ نه ښه اُميد لرل

Design by: NoorPrinters>+923115561212

مکتبہ اعزازیہ

جادہ میوند پخته فروشی کابل : 0764857797